

کۆمهله و تارى

(: وارىگه و ناودارانى) كورد

به ليكولينه وه ونوسين به شيوهى دايره تولمه عاريف
به رگى 5

ههركهسى فه رهنگ و زانين به دهس بيش
ره حمهت و بهر كهت به سه ر خويىدا دهباريتى (شه پۆل)

نوسه ر: محمه د صالح ئيبراهيمى (شه پۆل)

لاپه ره ی کتیب وه ک شاپه ره که روچی ئیمه
بو لای نورو رونا کی ده خاته هه لفرین: ویلتیر.

ناسنامه ی کتیب :

کومه له و تار ی : وارگه و ناوداران ی کورد

به لیکوئینه وه ونوسین به شیوه ی دایره تولمه عاریف.

به رگی ۵

□ - نوسراوی: دوکتور محمه د صالح ئیبراهیمی (شه پو ل)

□ ویرستار: ئه ندازیار مام ئازاد ئیبراهیمی.

□ پیت چینی به کامپیوتیر: مؤئسه سه ی نه قش چه لپیا خانم تاهیره شامانیان

هه رکاتی ده چمه په ر لانه خه فه تمه ؛ که ته مه ن، چه ن
کورت ه، بو که لک وه رگرتن له و سفره ره نگینه (شه پو ل).

ئه م کتیبه پیشکه شه به باوک و دایکم.

سه‌ره‌تا

چۆن بژی مه‌رج و شه‌رته، نه‌ک چه‌نده بژی (پوشکین).

که‌سی نه‌توانی یارمه‌تی خووی بدا، هیچ که‌س ناتوانی یارمه‌نی بدا (گاندی). ده‌ی بائیمه‌ی کورد، ده‌سی یه‌ک بگرین و یه‌ک بین تا بتوانین یارمه‌تی خوومان بده‌ین و سه‌ر به‌ خووبین و خوومان، زمان، فه‌ره‌ه‌نگ، هونه‌ر، میژو، ئاداب و روسومی خوومان به‌ زمانی شیرینی کوردی بنوسین.

به‌خشه‌رو ده‌هنده، ئه‌و که‌سه‌یه، که‌ ئه‌ گه‌ر به‌لینی دا، جیی به‌ جیی بکاو ئه‌ گه‌ر ده‌سه‌لاتی هه‌بو، لیبوره‌ بی.

پاراستنی حه‌ق و مافی مرو، باشترین و به‌رزترین ره‌سم و قانون و یاسایه.

ئه‌ی خوای دیار و نه‌دیا، هه‌ر تو‌ده‌ په‌ره‌ستین و پشتن هه‌ر به‌ تو‌ده‌ به‌ستین، هه‌ر تو‌ی ئاواتی ئیمه، پیک بینی، دوای تاریکی روناکی بینی، چی به‌هوی پیک دینی.

ده‌ی خوایه، له‌نیشتمان و کوردستانی ئیمه، له‌وه‌ی به‌زاوه‌یا دیمه، چی به‌ره‌ که‌ت و خوشی‌یه، بیارینی، چی ده‌رد و ره‌نج و مه‌ینه‌ته، بیارینی، هه‌رچی به‌لا و په‌تایه، لیی لابه‌ی، هه‌رچی نه‌گه‌ته، لیی لاده‌ی و بی پاریزی، له‌ جه‌نگ، وه‌شومه، قات و قری، و شکه‌سالی، له‌ هه‌ژاری، نه‌داری له‌ گه‌ژوووری و سری. وارگه و نشینگه‌ی کورد، هه‌ر ئاوابی، به‌عیلم و زانین و به‌ بیروبروا و چاکی و پاکی. کورده‌واری پروته‌ژی بی، له‌ خیر و شادی و خوشی‌ژین، خادمانی یارمه‌تی بده‌ی، خاینانی شورت و گوم و وندا بکه‌ی. حه‌ کیم مه‌وله‌وی کورد، ده‌فه‌رمی:

سوبحه‌ن بو‌ی گولان میانوم نه‌سیم وینه‌ی وای ره‌حمه‌ت خه‌زانه‌ی که‌ریم
سه‌حرا و ده‌شت و ده‌ر به‌هشت مه‌نمانو مو‌ری هه‌وای وه‌ش وه‌ش ده‌رشانو.

به‌ قسه‌ی پوشکین که‌ ده‌لی: چون بژی مه‌رج و شه‌رته، نه‌ک چه‌نده بژین، ئابا بزاین ده‌ تواین به‌ژیان و میژوی پر له‌ فه‌خر و شانازی کورد و تاریخ، وێژه و وێژه‌وانی و عیرفان و فه‌ره‌ه‌نگ و زمان و هونه‌ری کورد و کورده‌واری، ئاویری بده‌ینه‌وه و به‌ زمانی شیرینی کوردی بیان نوسینه‌وه، ده‌ی که‌وایه، بالێره و له‌ووی ئه‌و مه‌به‌ستانه‌ی دیارن و به‌ر چاو ده‌ که‌ون، به‌زمانی کوردی، بو‌نه‌ته‌وه‌ی کوردی، فه‌ره‌ه‌نگ و میژو دو‌ست، تائه‌و شوینه‌ی له‌وزه‌مان دایه، بیان گه‌رینه‌وه.

نال و گوری ئابوری و کومه لایه تی

نال و گوری ئابوری و کومه لایه تی همیشه له گهل گورانی بیرو هزرور رهفتاری تاکه تاکی، یه ک کومه ل و کومکاردا، هاوری یه، نهزم و نیزامی فهرهنگی و موخته بهربونی بایه خه کانی تهوه، که له سه ر شکلیگی تاییه ت له داها ت و دهسه ات و کوزیلکه یی له خو و ئاگار و ئاداب و روسوم، دامه زراوه و پته و راگیر دراوه. ها و کات له ته ک په ره سه ندنی که رهسته ی هه ر ته حه ولی گه وره، له رزوگ ئه بی و بایه خ گهل تاز ه به دی دی و نیزامی فهرهنگی له گه ران به دوا ی یه ک هاوتای تاز ه، به ئامانج و ئارمانجی تاز ه و نو ی نیاز په یداده کا.

باشوری کوردستانی ته مرو، به ریگای روناک و ساف و بی گری و گولی که نازادی و سه ر به خو یی له راستیدا دهروازه ی نازادی ئاواله کردوتهوه. ئاوه ها، مه رحه له یی، دهس پی ده کا. نازادی، یانی: نه مانی یه خسیری، بلا و بونه وه ی دادگه ری، فیر کردن و باره یانی خومالیانه و بیهداشت و ته ندروستی له شارو گوندی و لات، گیانی تاز ه ی به کورد و کوردستان داوه و راپه رین و بزای گه وره ی به دی هیتاوه.

به رومیوه ی ئه م گورانه، ئازاد بون و که و ته کاری هیزی مرویانی و په یدا بونی، ژیانی له بارو خوشتر ه - که خو ی نیازو که رهسته ی کومه لایه تی تاز ه یه کی هیتاوه ته گور، جا ئه گه ر له پله ی یه که می گورانی کومه لایه تی کورده واریدا، نیازی دنه دانی ئابوری هه بو و ته وه یش له که مایه سی مادی و ئه نبوژنی سه رچاوه ی ده گرت، له م پله و سه رده مه دا دهنگ دانه وه یه که، له ویست و ئاره زوی مه عنه وی و فهرهنگی تاکه تاکی کومکاری کورده واری.

ورد بونه وه له و چه زو نیازانه له کوردستانی ئازاد سه ر به خو که پشتی به که له پوری فهرهنگی ده رخشان ته ستوره و ئیستا، له سونگه ی سه رنجدان به سه نعت و تیکنیک، له گهل ژیا ری غه ره بدا، له دان و ساندن و هه لس و که وتی به ر ده وام دایه، گرینگی بنه ره تی

په پيدا كړدوه. چونكا ده سه يي له خه لك ئاداب و روسومي نه ته وه يي و نيشتماني نوښنگه ي نواندني فهره نكي و هونه ري، كورده واري، له بهر چاوي وندا ده يي، هه واي ريي و رسمي ژياني غه ريبان، له ميشك و كه لله ي دده و ده سه يي تر، سه رنج ده دده نه هيندي له نوښنگه ي نواندني ژياري سه نه ته ي كه له ريگاي ئو تو ميبله وه، روي كړدو ته كوردستان و ده بيته هو كه به پيي پيدا ويست بو پاراستن و راگرتني ئاداب و روسومي كورده واري؛ به باشي ورد نه بنه وه. جا هر له بهر ته وه ئه شي و ر يا بين تا خو و ئاكارو ئاداب و روسومي كورده واري به بي وه ي، پاريزري و له گه ل هه ل و مهرجي ژياني ئه م سه رده مه يش خو ي بگونجيني و فهره نكي كوردي بخونجيني، نه ك خو ي وندا بكا له ريگاي گه يشتن به ئامانجي به راستي فهره نكي، كه تيگه يشتن و پيگه يشتن كورد و كوردستانه، كه له پوري كورده واري ئه بي به ئايره كاني عيلمى و زانستي بدرېته به سرنج وليكدانه وه و شيوه ي پره پيدان به زمان و فهره ننگ و هونه ر و كه له پوري كورده واري، فره به وردى بدرېته به سرنج و ليكدانه وه، چونكا، ئه وه هه مووه، پيش وه چونانه ي ئابوري و كو مه لايه تي به، كه به ديها تون، به رنامه ي پره دان به فهره نكي كورده واري، گرينكي پيدانكي فره و تا به ته ي ده وي.

بو نمونه:

۱ - پيش وه چوني ژياني پر له خوشي مادي و ئه بوژني

۲ - فره بوني روژ به روژي خوښنده واران.

۳ - له زياد بوني كه ساني كه خوښندي سه ره تايي و ناوه ندي و خوښندي زانينگه و

به رزيان هه يه.

۴ - له زياد بوني هه شيمه تي شارنشين و پره گرتني شيوه ي ژياني شار، كه به

ئيمكاناتي فره تر بو كه لك وه رگرتن له نوښنگه ي نواندني فهره ننگ و هونه ر، له بار تر، له

جاران له بهر چاوه،

۵ - له زیاد بونی که رهسته ی پیوهندی کۆر و کۆمکار (: چاپه مه نی، رادیو، تلویزیون، کامپیوتیر، ئینترنیت، موبایل (: ته له یفونی گیرفانی) ئو تومیل - ی سواری، قه تار، فروگه و بال گرد و ته له یفون و ته لگراف و پۆستی، تیزپهرو تیزره و...) که دنیای کردو ته گوندی بچوک و رینگای بو گشتی بوونی فرههنگی خوش کردوه.

۶ - په رهدان و پته و کردنی پیوهندی دوستانه له گه ل و لاتانی جیهاندا و ناسیای له گه ل نوینگی نواندنی فرههنگ و هونهری ئه واندا. بی شک و دودلی ئه و که رهسته و ئه و جو ره شتانه چه زو نیازی تازه بو مروفی ئه م سه رده مه، به دیاری و به دی دینی. جا بو وه لام دانه وه، به و چه زو نیازانه، به ریوه بردنی به نامه گه لی چرو پروورد، له پهیره وی کردن، له یه ک سیاسه تی گشتی و همه لایه نه، پیوستی و زهرورت پهیدا، ده کا، ئه و سیاسه ته گشتی به، بریه تی به له کۆمه لی شتی بنه رته تی و ته گبیرو مه شورته و هه روا بیرکردنه وه ی سازنده به، که بهر پرسی ده ولته تی کوردی، له بابه ت کاروباری فرههنگی و هه روا چلونه تی کارو ئا کارو هولسورانی ده ولته ت و سازمان و مه کۆ ناده ولته تی به کان، له کاروباری فرههنگی و له ره خی گه یشتن به ئامانجه تاییه ته کان دا به روناکی دیاری ده کا

□ کۆی ۱ ئامانج و بهردی بناغه و بینای سیاسه تی فرههنگی

ئه لف: ئامانج

۱ - ئامانجی گشتی سیاسه تی فرههنگی، بهرزو بلیند کردنه وه ی کۆر و کۆمه ل و کۆمکاری کورده واری به که بگاته پله و راده یی که تا که تاکی کورد، به ناسینی ژیارو شارستانی و فرههنگی پرنرخی کوردستان، بو پاراستن و په رهدان به وه، فره به گیان و دل بکۆشن و به ئاگادار بون له فرههنگ و هونهری خه لکی و لاتانی جیهان، بنه ماله و خانه دانی گه وره ی کوردستان، له گه ران به ره و ژبانی باشترو به که مال گه یاندنی مروفانی و مه عنه وی، کۆمه گ بکه ن و شه رافه ت و مه عنه و ییه تی ئنسانی کورده واری پیاریژن.

بی: بنه رت

۲ - به ورد بونه وه له ئامانجی گشتی، بنه رتی، سیاسه تی فهره نگی ئه مانه ن:

- فهره ننگ بو هه موان.

- ورد بونه وه له که له پوری فهره نگی.

- دابین کردنی زیاترین ئیمکانات بو به دیهینان و

- بیرو هزری تازه و فیکر و هونه ری نوئی.

- ناساندنی فهره ننگ و هونه ری کوردی به خه لکی دنیا و ئاگادار بون له نوینگی

نواندنی فهره ننگ و هونه ری خه لکانی تری جیهان.

۳ - په رهدان به ژیانئ پروتهژی له شادی و خوشی مادی و ئه بوژنی و په رهدان به

فیرکردن و بارهینانی گشتی و په رهدان به بناغهی به رابه ری و یه کسانئ ژن و پیاو، کور و

کچ، هه رواکاری و ابکری که هه مو، مرویی له نوینگی نواندنی پر نرخی فهره ننگ و

هونه ری کورده واری و له فهره نگی خه لکی جیهانی تر، ئاسان که لک وه بگرن. به

سرنجدان به ئال و گوژی ئابوری و کوومه لایه تی و فیرکردن و بارهینان له کوردستاندا،

ئیمکانات و که ره سته ی سود وه رگرتن له فهره ننگ، که له رابوردودا، به ده س داگیر

که رانی مارزو دوژمنانی کورد و کوردستان بو، له مه و لاکاری بکری په ره به فهره ننگ و

هونه ری کورده واری بدری و گه لی کوردی به ش خوراو به گشتی بی قه رق و جیایی

ده سی بیگاتی.

۴ - له م ده وره دا که ژیاری سه نه تی خه ریکه به لیته نیو خاکی پاکی دلگیری

کوردستان و چه زونیا، به ماشین و تیکنولوژی و سه نه تی، ناچارمان ده کا که فره بی له

نوینگی نواندنی ژیارو شارستانی ئه م سه رده مه، وه ربگرن، جالیتره وه یه، که ده بی

وریابین و زیاتر ئاداب و روسوم و که له پوری کورده واری و خو مالی پیاویرین و خو وندا

نه که یه ن. زیندو راگرتنی فهره ننگ و که له پوری خو مالی، به واتای که مته رخه می له

گورانی جیهانی ئەمرو، نیه. بە لکو مەبەست لەو، نر خاندنی دوبارە ی کە لە پوری کوردەواری یە، بە ئایەری تازە و پەیدا کردنی کەرەستە ی زیندو و پتەو خوراگری ئەو. ئەو عیشق و ئەوین، بە زمان و فەرەنگ و کە لە پوری کوردە، کە نەتەوێ کوردی بەو دابەش کراویش لە یە کتر، نێزیک و نێزیکتر کردو ئەو، دە ی با بە گیان و دل بو بوژانەوێ زمان و کە لە پور و فەرەنگ و میژو، بکۆشین و هەروا بو بەرزو بلیند راگرانی ریبازی پیشمەرگەو رابەرانی نەمری هەمیشە زیندوی کورد و کوردستان و زانایان و غەم خورانمان، تیکۆشین و خویی بو ماندو بکەین.

۵ - فەرەنگ، بو کاروباری ئابوری و کۆمە لایە تی ئە مروی کوردستان، نیازی بە هەنگاوی بلیند، لە بواری بە دیهێنان و تازە کردنەوێ بیرو هزر و هونەری نوێ هە یە بو گە یشتن بەو ئارمانجە، تیکۆشان و خو ماندو کردنی دەوێ، تالوانی کورد، و افیز بکری و باربین، کە پینە، هێزیکێ بە دیهێنە رو پر خولقینەرو پر بزاو، بو خزمەت کردن و بەرزو بلیند راگرانی فەرەنگ و زمان و هونەری کوردەواری.

۶ - هوگری بو پاراستنی رەسەنی فەرەنگی خو مالی نابێ. ژن و کچ و کورو پیاوی کورد، لە ناسین و کە لک وەرگرتن لە سود و قازانجی، تەمەدون و ژیا ری تازە و گورانی جیهان و لە فیربونی زانستی تازە و نوێ، خو رابگری خوائە خواستە دو ابکەوێ. پەرەدان و بلاو کردنەوێ فەرەنگ و هونەری کوردی و هەروا لە زیاد بونی لە یە کتر حالی بونی نەتەوێ کانی جیهان، کاری وای کردو، تا خە لکی کورد، باشترو فرە تر لە جاران بە ئال و گوری بنەرە تی لە بیر کردنەوێ و شیوێ ژیان لە جیهان خو ناوسیاو و نێزیک و نێزیکتر بکاتەوێ.

لە م سەر دەمەدا، کە پێو هندی فەرەنگی گە لان روژ بە روژ لە زیاد بوندا یە و ناسینی فەرەنگ و هونەری یە کتر، گەنجینە ی کە لە پوری بەرە ی مرو ف غەنی تر، دە کا، ناساندنی فەرەنگ و هونەری کوردەواری بە جیهانیان و سازدانی دوستی و پێو هندی

پتر له گهلّ حهزوهی فهرههنگی کوردستاندا، ئه بی زیاتر بدریته بهرورد بونهوهی تایهت.

ج - بینای سیاستی فهرههنگی

۷ - بهرنامهی فهرههنگی که له سهر بنههت تی ئهم رامیارو سیاسته، گه لاله ده کری، ده بی له گهلّ بهرنامهی ئابوری و کومه لایه تی کوردستاندا، بخویتهوه و هاو دهنگ بی.

۸ - ئه بی سیاستی فیژکردن و بارهیتانی زانستی له کوردستاندا، له گهلّ سیاستی فهرههنگی پیکه وه، گری بدرین و به هاو ههنگاوی ئه نجام بدرین.

۹ - له بهرنامهی فهرههنگیدا ئه بی تایه نهمندی یه کانی، ژینگه ی کومه لایه تی ههروه کو: خیزان و بنه ماله، گوند، کارگه و شار، له بهرچاو بگیدری.

۱۰ - حهزو نیازی فهرههنگی کورو کومه ل و کومکار ئه بی بهوردی و به شیوهی عیلمی لیکبدریتهوه و حهزو ویستی فهرههنگی خه لکی، به سرنجدان، به نیازی به راستی ولات، ولاتی کوردستان، بهراورد بکری و ئه نجام بدری.

۱۱ - له بهرنامهی فهرههنگیدا ئه بی به شیوهی ئاداب و روسومی باوی کومه لگا، سرنجی تایهت بدری و له ریگای پهردان به فهرههنگ، ری و رهسمی ژیان بهو جوړه ی که له گهلّ بارودوخی روژگاری ئیمه بیتهوه، فیژ بکدری.

۱۲ - له بهرنامهی فهرههنگیدا ئه بی شوین دانانی که رهسته ی فهرههنگی له پیکه یاندن و تیگه یاندنی تاکه تاکی کومکار، بهوردی سرنجی بدری تاله و ریگاو به توانین که سایه تی شیاو ولیهاتو، پیی بگه یین و بو خزمهت کردن به ولات، ئاماده ی بکه یین.

۱۳ - بو به ریوه بردنی سیاستی فهرههنگی ئه شی به دهسمایه دانانی تایهت و ههروا، به به شداری کردن و هاوکاری ئه نجومه نه کان و دام و دهزگای نه تهوه یی، گرینگه یه کی تایهت بدری.

۱۴ - بو به دیهیتان و سازدانی بهردی بناغهی ئوسولی سیاستی فهرههنگی، له پله یه کی زه مانیدا، نیازی به کوششی بی و چان و بهردهوام هه یه. بو هیئانه گوړی

به‌نامه‌یی ئاوه‌ها، ئه‌بی له سه‌ره‌تاوه، ئامانجه‌کان بو کورت ماوه یا ماوه درێژ، دیاری بکری، ئه‌وسا به درێژایی روژگار ئیمکاناتی مادی و ئه‌نبوژنی و ئینسانی به‌راست‌ترین شیوه، له گه‌ل نیازه‌کانی فه‌ره‌ه‌نگیدا، به‌راوردو به‌رامبه‌ر بکری.

□ کۆی ۲ - راگرتن پاراستن و بوژانه‌وه‌ی که له پوری فه‌ره‌ه‌نگی

۱۵ - تیکۆشان بو پاراستنی که له پوری فه‌ره‌ه‌نگی کوردستان و زیندوراگرتنی ئه‌وه، ورد بونه‌وه و پاراستنی ئه‌وه، ده‌بی به شیوه‌یه‌کی وه‌هایی که خه‌لکی کورد، بتوانی له دنیایی که فره به په‌له، ده‌گۆردری و گۆرانی به‌سه‌رادی، له ریگای پاراستن و راگرتنی فه‌ره‌ه‌نگی ره‌سه‌ن، ناسنامه و ره‌گه‌زی نه‌ته‌وه‌یی خوی، به‌وینه‌ی پالپشتی قه‌وی و پته‌و، که‌لکی لیۆه‌ر بگرن و زانایان و بیرمه‌ندان و هونه‌روه‌ران، له هه‌وینی پرمایه‌ی ئه‌وه ئیله‌هام وه‌ربگرن.

۱۶ - گرینگترین ماوه و ماکی که له پوری فه‌ره‌ه‌نگی کوردستان، بریه‌تین: له زمان، ئه‌ده‌ب: وێژه و وێژه‌وانی، بیرو هزر، داب و ده‌ستوری کومه‌لایه‌تی، هونه‌ری نه‌ته‌وه‌یی، کومه‌له‌ شویته‌واری نوسراو، خانوو به‌ره‌ی کۆنی میژویی، شوینه‌که‌و نارا تاریخیه‌کان و...
 ۱۷ - سرنج‌دان به‌زمان به‌ناوی وینه‌ی بیرکردنه‌وه‌و بنیادی ئه‌سلی فه‌ره‌ه‌نگ و هوی یه‌کبون و وه‌حده‌تی نه‌ته‌وه‌یی، بو دوزینه‌وه‌ی زمانی گونجاو له گه‌ل هه‌ل و مه‌رجی گه‌شه‌کردن و هه‌لدانی کومه‌لایه‌تی و شیوه‌ی بیرکردنه‌وه‌ی سه‌رده‌مانه، له‌زه‌روریاته، گه‌یشتن به‌م ئامانجه، له ریگای توێژینه‌وه، له شوینه‌واری ئه‌ده‌بی، به‌واتای گشتی وازه‌و لیکدانه‌وه، له گشت ئاسه‌وارد نوسراوه‌کان و زمانی کوردی و گشت زاراوه‌ جیا‌جیا‌کانی کوردی و تیکۆشانی به‌رفره‌ بو چاکبونی شیوه‌و ره‌وشتی ته‌دریسی زمان و ئه‌ده‌بی کوردی و هه‌روا سود وه‌رگرتن له ئیمکاناتی مه‌وجود، بو پته‌و کردن و به‌هیز‌ترکردنی زمان به‌شیوه‌یی که بتوانی واتای تازه‌ی فه‌لسه‌فی و عیلمی و کومه‌لایه‌تی بی‌گری و گۆل به‌یان بکا.

۱۸ - ئاگادار بون له پیشینهی بیرکردنهوهی کوردهواری، که له بواری جوړ به جوړی دینی، فهلسهفی، غیرفانی و ناسهوهی، عیلمی و کومه لایه تی که غه نی بونی فرههنگ و ژیار و ته مه دونی خه لکی کوردستان، نشان ده داوده ی نویتی. نه ک هه ر له بهر ته وه ی که فرههنگی و رشه داری کوردهواری له رابوردوا روناک ده کاته؛ به لکوگرینگی و پیداویستی، سرنج دان به وه، فه ر تر له بهر ته وه یه که ئیمکاناتی هه لدانی بیرو هزری کورد، له دواری ژا پترده کا.

۱۹ - توژیینه وه ی عیلمی په ره دار، له بابته ئاداب و روسومی باوی نیو کوردهواری، بو ناسیاوی پتر به ته ده ب، ره فتار و ئایین رسونه تی کورد و ده رک و تیگه یشتن له مه به سستی پیوه ندی دار، به نیزامی فرههنگی و بونه کانی کومه لایه تی خه لکی کورد، به پیویست ده زانری. توژیینه وه یی ئاوه ها، ده بیته هو، که خه لک زیاتر به پر بایه خ بونی فرههنگی نیشتمانی و گه لی، سرنج بیدا و لیی بروانی و هه روا هونه ر وه رانیش بو ئیلهام وه رگرتن له ئه لیمان: مایه و ماکی ره سه نی ته وه کومه گ و مه ده د، وه ربگری.

۲۰ - هونه ری نیشتمانی، وه کو ده نگ و ئاواز و موسیقی، نه قاشی: شیوه کاری، میعماری و خانووبه ره سازدان، هونه ری ده سی، رازاندنه وه و نه خشاندن، له نیو فرههنگی کوردیدا، پله و گرینگی تایه تی هه یه، جا هه ر له م سونگه وه، ئه شی و پیویسته ئه م هونه رانه، به شیوه ی عیلمی بناسرین، جا بو گه یشتن به و مه به سته، ئه بی ئیمکاناتی توژیینه وه و پیاچونه وه بو دوزینه وه ی ته و هونه رانه، ئاماده بگری و له هه مو، ته و که ره ستانه ی که گونجاون بو ناساندن و بره و پیدان به و هونه رانه، که لک و هر بگری دری.

۲۱ - شوینه واری میژیوی چ نوسراو، یا شت و مه ک، خانوو به ره و شوینه که و نارا میژیوی یه کان، که شایه دی له سه ر فرههنگ و ژیارو ته مه دونی کوردهواری، بده ن، ئه شی جوړی بکه ونه بهر سرنج و توژیینه وه ی میژیوی رابورد، که چلون بووه، بی ناسینی و خه لکی کوردو مه ردومی جیهان به وه ناسیا و بکه ن.

په ره گرتنی توپژینه وهی عیلمی و گرد و کوگردن و سرنج دان بهشت و مهك و ئاساری كه و نار او پاراستن و پینه وو په رۆكردنی، بینا كه و نار اكان و شوینه میژوی یه كان (شارودی) و بهرگیری كردن له تیاچون، یا دزین و بهری كردن بو دهره وهی كوردستان و بزر و وندا كردنی ته و شته دوزراوانه ی كه باه خی میژوی و كه و نار اناسیان هه یه. ته شی بهوردی و به تایهت بهرنامه ی بو دابندری تا نه دزین.

□ كژی ۳ كار ئاسانی كردن، بو به دیهینانی هونه ری و توپژینه وهی فرههنگی.

۲۲ - له رۆزگاری ئیمه دا كه دهره ی، پیش وه چون و تهرقی و ئال و گوره كان، ته و نه، به په له و به له زن، ته نیا كۆر و كو مكار ی، ده توان، له گه ل زه ماندا، ها و قه ده م بن یا له و پیشكه ون، كه له عهینی ئاگاداری قوول، له بنه ره تیه كانی فرههنگی و ورد بونه وه له تایه تیه كانی تهو، پشت به وزه و تهوانی بهستی بو به دهس هینانی شتی نو ی و سازده ریدا. بو پهروه رده كردنی ئاوه ها وزه و گور و تهواندا، له گشت بو ار گه لی فرههنگی، به تایهت نوینگه ی نواندی، له وه كه به كو مه گ و كه ره سه ته ی تازه ی په ره پیدان، كه بگاته بهر دهس و چاو و گو یی، كۆر و كو مه لی به رفه، ته بی كار ئاسانی و ئیمكاناتی بهر فره تر ئاماده و دا بین بكرین.

بو به دیهینانی ته و كار ئاسانی و ئیمكاناته، ته م جو ره تیکوشانه، پیوستن:

۲۳ - ئاماده كردن و رینك و پینك كردن و به ریوه بردنی گه لاله: ته رحگه لی، بو دا بین كردن و با شتر كردنی ژیا نی هونه روه ران و نوسه ران و لیکوله ران (هه روا ته و ته رحانه ی پیوه ندیا ن به بیمه ی كو مه لایه تی كرینی شوینه وار...) هه روا ده بی ته رحگه لی بو ریژ لینان و بردنه سه ری پله و پایه ی كو مه لایه تی هونه روه رو نوسه رو توپژه رو لیکوله ر، له ریگای ناوسیا كردنی خه لکی به گرینگ بون و شویندانا نی ئاسه واری فرههنگی له پیگه یان دو تیگه یان دن و ئال و گوری كۆر و كو مكار.

۲۴ - یارمه تی دان بو په ره دان و ته وسیعه ی تی روانی و زانا یی و ئاگاداری و به ره و

پیش چونی کاری هونروه‌ران، نوسهران، و تویرینه‌ران، له ریگای جیاجیاوه، بووینه دانانی قانون و یاسای تایبته بو پستیوانی کردن له‌حق و مافی نوسهران و هونروه‌ران و لیکوله‌ران، ناماده کردنی ئیمکانات بو ناسیاو بونی زیاتری هونروه‌ران و نوسهران و تویرینه‌ران، له ته‌ک مه‌به‌ستی نیشتمانی و روداوه‌کانی فیکری و هونهری جیهان - کومه‌گ کردن به پره‌دانی شیوه‌ی راست و دروستی ناساندن و نه‌غدو بژاره کردن و به دیهینانی بازاری ناسه‌واری هونهری به سرنج دان به ئه‌لیمان و بنه‌مای مه‌به‌ستی دلپه‌سه‌ندو باو له دنیا‌دا.

□ کژی ۴ - فیرکردن

۲۵ - نال و گورانی روژ به روژ، که له بیروه‌زرو زه‌وق و چه‌شهی به‌ره‌ی مرو، رو ده‌دا، فیرکردنی به وینه‌ی شاره‌زایی و پسپوری و هه‌روا بارهینانی زه‌وق و فیکری هه‌ره‌مه‌ی خه‌لک، گرینگی تایبته په‌یدا ده‌کا هه‌روا پیداو‌یستی په‌روه رده کردن و بارهینانی که‌سانی که کاری پسپوری و شاره‌زایی یان، بلاو‌کردنه‌و په‌ره‌دانه به فه‌ره‌ه‌نگ. به‌ورد بونه‌وه له‌و مه‌به‌ستانه‌ی سه‌ری، ئه‌م مه‌به‌ستانه‌ی خواره وه ئه‌شی بکه‌و‌یته به‌رس‌نجدان:

۲۶ - په‌ره‌دان و کامل کردن فیرکردنی، شاره‌زایی و پسپوری هونهر (له به‌رنامه‌ی خویندنی ناوه‌ندی: (فیرگه و فیرانکو)، زانینگه و زانکو له ریشه‌ی ئه‌ده‌بی، موسیقی): ده‌نگ و ئاواز) هونهره‌کانی نومایشی، هونهره‌کانی ته‌جه‌سومی و دیاری کردن به‌رنامه‌ی فیرکردنی هونهر، به پیی‌ه‌زو‌نیازه‌کانی ولات، له به‌رنامه دریرماوه و ساز کردن و ته‌وسیه‌ی فیرگه و فرانکو‌ی هونهری له سه‌ربنه‌ره‌تی ئه‌و نیازانه.

۲۷ - ناسیاو کردن تاکه تاکه کومکار له گه‌ل هونهر و کوشش بو په‌روه‌ده کردن و بارهینانی؛ زه‌وق و بیر و هزر و هه‌روا ورد بونه‌وه له زیده‌بونی نیازه‌کانی هونهری ته‌وانه، به‌ویته‌ی یه‌ک پیداو‌یستی تاکه و کومه‌لایه‌تی، تا ئه‌و شوینه‌ی که هونهر له گه‌ل ژبانی

تاکہ تاک و دہسہ دہسہی جیاجیای کور و کومہلگا، تیکلابین و لیک بٹالین و ٹہوہ، پرواتاترو دلپہسہندتر بکہن.

پہروہردہ کردن و بارہینانی زہوق و چہشہی خہلک بہ گشتی، ٹہبی لہریگای فیرکردن (لہ فیرگہی زاروگان، دہورہی سہرہتایی، ناوہندی و عالی) بہ کومہگی کہرہستہی بیستنی، دیتنی و دنہدان و تہشویقی خویندہواران، بو بہ شداری کردن لہ تیکوشانہ کانی ہونہری و ہہروا، لہ ریگای فیرکردنی ہونہر، لہ یانہ و کلاسہ آزاد و کانون و باشکاکانی ہونہری و... ٹہنجام بدری.

کہرہستہ کانی پیوہندی داری کور و کومہل، لہشوبن دانانترینی کہ رہستہ گہلیکہن، کہ دہ کاری و دہتوانی بو بہرہ و پیشچونی ٹہو بہرنامانہ، لہ نیو چینہ جیاجیاکانی کومہلایہتی کومہگ بکا. لہو بہرنامانہی واپیوہندی پہروہردہ کردن و بارہینانی زہوق و چہشہ و بیرو ہزرو ٹہندیشہی، خہلک بہوینہی گشتی، ٹہبی ژینگہی ژیان و شتہ دہسکرده کان، کہ خہلک، روژانہ، نیازی پیانہ، ہہروا لہ روانگای جوانی و جوانکاری، ٹہبی بکہوینہ بہروردبونہوہ و بہچاوہ دیری کردن، بہسہر شیوہ کانی میعماری و ٹہندازیاری و شارسازی ژینگہیی، مام ناوہندی و دلپہسہند بہدی بیٹی.

۲۸ - سرنجدان بو بہدہینانی دہورہی بہرزو عالی لہ زانکوگانی، واہن یا دامہزراندن و سازدانی فیرگہی شارہزایی و پسپوری، یا فیر کردن لہ زیمنی خزمہت کردن، بو پہروہردہ کردن و بارہینانی کار بہ دہسانی فہرہنگی (ہہلسورپتہران، برہ و دہران).

مہبہست لہ کار بہ دہسانی فہرہنگی تاکہ تاکیکہ کہ لہ نیوان ہونہروہران و خہلک دا، پیوہندی بہدی دیتی. یا لہ نیوان ٹاسہواری ہونہری و خہلک دا پیوہندی سازدہدا و ٹہوانہ بو بہ شداری کردن، لہ تیکوشانہ کانی فہرہنگی دنہدہدا و تہشویقیان دہکا.

□ کڙی ۵ - پهره گرتنی فهره ننگ.

۲۹ - به هیڅ کړدنې بڼه رته تی مه عنه وی ژیانی کوښه لایه تی و کوښه گ کړدن به هه لدان و بهرزه بونه وهی کوږ و کوښکار، له ریښکای به ریښه بردنی بهرنامه کانی پهره دان به فهره ننگ و دابین کړدنې نیازه کانی فهره ننگی، تازه خوینده واران، له نارمانجه کانی بڼه رته تی سیاسه تی فهره ننگی به.

بهرنامه کانی پهره گرتنی فهره ننگ له ریښکایه لی خواره وه نه انجام ده دری:

۳۰ - که لک و هرگرتن له رادیو، تلویزیون: (دهنگ و رهننگ)، فیلم، کتیب، روژنامه و گوڤار، کامپیوټر، ټینرنیټ و... که فهره ننگ بگاته ده سی هموان.

۳۱ - به دیهینان یا پهره دان به ناوهندی فهره ننگی و که لک و هرگرتن له وانه به ناوی ژینگه ی شویندانه ر، بو بلاو کړدنه وه و پهره دان به فهره ننگ، له نیو تا که تاکی کوږ و کوښکار.

ناوهندی فهره ننگی بریه تین له:

ټهلف - فیږگه و فرانکو، که باوترینی ناوهندی فهره ننگیه (زاروخانه، فیږگه، فیږگه ی ناوهندی، ږانکو، زانینگه وزانکو) و له و شوینانه ی که له ناوهندی، فهره ننگی تر، دورن له بلاو بونه وه و گه شه دان به فهره ننگ گرینگی به کی تایه تی بو هه به.

بی - کتیبخانه (: پهرلان)، موزه و هوډه و تالاره کانی نومایشت (سینه ما، ته ئاتر و گالوری) که ټه بی به ناوی بنکه و پایه گاکانی، فهره ننگی، هه مو ټیمکانات و هیږوته وانی خوټانی بو په زیوه بردنی بهرنامه جیاجیاکان که ده بڼه هو ی بلاوبون و پهره سانندی فهره ننگ، به کاربری.

جی - ټه نجومه نه کان و کوږ و کوښه له کان که ټامانجیا پشټیوانی کړدنه، له ریښته به کی تایه ت، له فهره ننگ و هونه ر و پهره دان به وه یه (ټه نجومه نی ټه ده بی، کانونی فیلم، ټه نجومه نی کتیب خوښه ویستان - ټه نجومه نی موسیقی یا ته ئاتر و...).

دی - خانویا هوده‌ی فهره‌نگ که مه‌به‌ستی په‌رورده کردنی زه‌وق و چه‌شه و شیاوی ولپه‌تویی و به‌رزکردنه‌وه‌ی پله‌ی بیرو هزری تاکه تاک و هه‌روا دلگرم کردنی ئەوان به‌به‌شداری کردن له تیکۆشانه‌کانی کۆمه‌لایه‌تی و به‌پیی هه‌ل و مه‌رجی تاییه‌تی شار یا گوند، بیچم و جوۆری کار و ئیمکانات ته‌فاوه‌تی ده‌بی.

ه - هۆده یا مالی لاوان، که له ته‌مه‌نی جیا‌جیای دیاری کراوی، له گه‌ل فهره‌نگدا، ناسیاو ده‌کاو عه‌شق و ئەوینی به‌شداری کردن له به‌نامه‌کانی فهره‌نگی و کۆمه‌لایه‌تی داله‌واندا به‌دی دینی و زیده‌ی ده‌کا

□ کۆزی ۶ - فهره‌نگی کوردی له‌په‌وه‌ندی له‌گه‌ل فهره‌نگه‌کانی تر

۳۲ - له‌دنیا‌ی ئەمرودا، به‌په‌ره‌گرتنی روژبه‌روژی پیوه‌ندی ناوگه‌لانی و زیده‌بونی نیازی به‌ره‌ی مرو، به‌پیوه‌ندی ئابوری له‌گه‌ل یه‌کتردا، ده‌ره‌تان و هه‌ل و مه‌رجی په‌ره‌دار، بو‌که‌لک و ه‌رگرتن له‌فهره‌نگی یه‌کتر به‌دی هاتووه. ئیستا ولاتانی که‌دارای که‌له‌پوری فهره‌نگی به‌ره‌فره و فراوانن، له‌لایه‌که‌وه، ئەتوانن به‌فهره‌نگی سه‌نه‌تی خویان که‌داوینته‌یی په‌ره‌داری هه‌یه، ده‌وله‌مه‌ندو‌غه‌نی تری بکه‌ن و له‌لای دیکه‌یشه‌وه، به‌فهره‌نگی که‌و نارای خویان که‌شه‌و نه‌شه‌یی تازه‌تری پیی بدن.

تیکۆشان له‌و رینگایه‌وه، سه‌ره‌رای ئەوه‌ی هۆی به‌ره و پیشچوون و به‌رزبونه‌وه‌ی فهره‌نگه‌کانه، زنجیره‌یی لیک‌حالی بونی ناوگه‌لانی و ئاشتی و دوستی نه‌ته‌وه‌کان و پته‌و بونی ئەوانه، به‌دی دینی و دایینی ده‌کا.

کوردستان به‌وه‌موو که‌له‌پوره، پر‌نرخه‌ی خۆی، ئەبی له‌و تیکۆشانه، که‌پایه‌ی ئاشتی جیهانی و پیوه‌ندی مه‌عه‌نوی گه‌لان، پته‌وتر ده‌کا، نه‌خشی هه‌بی و به‌شداری. کوردستان ئەو پارچه‌به‌هه‌شته، له‌حه‌وزه‌ی جو‌غرافیایی فهره‌نگی کورده‌واری و له‌مه‌یدانی شویندانی زمان و ئەده‌ب و وێژاوهری کوردیشدا ئەبی بنه‌ره‌ت و ئوسولی دیاری کراو، بکاته‌بنه‌ره‌تی تیکۆشانه‌کانی فهره‌نگی کورده‌واری.

به سرنجدان به و مه به ستانه، ریبازی فەرهنگی کورده واری له هه نده ران، ئەمانه ن: ئەلف - پەرهدان و پته و ترکردنی پیوه ندی فەرهنگی رو به رو له گهل و لاتنی دیکه دا، له بواری به دیهینان و پته ترکردنی لیک حالی بونی زیاتر و هه روا پەرهدان، به پیوه ندی فەرهنگی له گهل سازمانه فەرهنگیه کانی ناوچه یی و نیو گهلانی. بی - ناساندنی بایه خه فەرهنگیه کانی کوردستان به جیهان بوغهنی کردنی فەرهنگی بهرە ی مرو.

جی - به دیهینانی پیکه وه گریدانی فەرهنگی له گهل و لاتانی که له گهل کوردستان له که له پوری فەرهنگیه دا، هاو به شن و لیک نیریکن.

□ کژی ۷ - هاوده نگی

۳۳ - له ریگای گه یشتن، به ئامانجی سیاسه تی فەرهنگیه دا، له بهرنامه و تیکوشانه کانی فەرهنگیه دا، ئەبی شاخه و لکه کانی جیا جیای ولات، ئەبی ها و دهنگ بن. شورا و ته گیری بهرزی فەرهنگ و هونه ر، له بن چاوه دیری سهروکی دلسوژ و فەرهنگ دوستی کوردستان دابی، بو هاوده نگ کردن له بهر یوه بهری سیاسه تی فەرهنگی کوردستاندا.

۳۴ - وه زاره تخانه کانی فەرهنگ و هونه ر، زانیاری و فیرکردنی بالا، فیرکردن و بارهینان، وه رازه تی ئاسایش و سازمانی بهرنامه و بودجه بهرپرسی بهر یوه بردنی راست و دروستی بهرته یه کانی سیاسه تی فەرهنگیان به ته ستویه.

۳۵ - سازمانه، ناده وله تی یه کان، ئەبی له بهر یوه بردنی سیاسه تی فەرهنگی و بو بهر وه پیش بردنی ئامانجه کانی فەرهنگی به گیان و دل به شدار ی بکه ن و ده سمایه ی تایبه ت بو سه رخستنی بهرنامه ی فەرهنگی، وه گه ر بخری و دنه یش بدرین.

۳۶ - شواری فەرهنگ و هونه ر، به پیی دیاری کردن و ئه ری کردنی ئەم شواریه له ناوه ندی

څوستانه کان پېښ دى، به ورد بونهوه له بارو دوځي كومه لايه تي و فهره ننگي، ناوچه،
 ټهركي سازداني هاوده ننگي له ټيگوشانه كاني فهره ننگي ناوچه ي خوځي به ټهستويه.
 جوزوه ي شوراي به رزي فهره ننگ و هونهر، ناوه ندى ليكولينه وه و هاودنگي فهره ننگي
 سالي ۱۳۵۲ هه تاوي ټيران (شه پوډ).

□ نوکته: فهره ننگ far-hang يا farahang: قاموس: په ټوكيكيه، كه كومايه ك
 واژه ي زمانيك يا چهن زاراهه ي، به رافه وه، ټيدا نوسراو يا چاپ كرابي. فهره ننگي
 كوردستان: گيو ي موكرياني چاپي ۱۹۹۹ ز - ټاراس، هه ولير.

ټهده ب (ټه فس)، ټه ريبه ت و بارهينان، زانين، عيلم، مه عريفه ت، كوممه له ي ټاداب و
 روسوم، فهره ننگي باوي كارساز، كوممه له ي زانين و مه عاريف و هونه ره كاني يه ك
 نه ته وه (فهره)، Culture - فره + هه ننگ: زاف، زيده، زور، فره، زياد، پر، گه ليك. -
 هه ننگ: ميش هه نگوين، كوممه ليكي زور كه له نيو خه ليف يا پلور - ي هه ننگ كه ميش
 هه نگويني فره و زيادي هه بي. هه نگوين: هه نگوين، هه نگف و هه نگفين. نه قل به واتا،
 فهره ننگي فارسي د - موعين چاپي ۵ سالي ۱۳۶۲ هه تاوي ټه ميركه بير، تاران.

□ فهره ننگ: وشه دان، په راوي كه په يويني زمانيك ټيدا كو كراوه ته وه، ټاوه ز،
 ټه قل، شعور، لوغه تنامه، هه نبانه بو رينه، فهره ننگي كورد ي، فارسي هه ټار، سروس
 ۱۳۸۱ تاران.

ماد و نشینگه و وارگه‌ی ماد

ئه‌و دهشت و چیاو کیتقه، بهرز و تهرزانه‌ی نیوان کیتقه‌کانی زاگروس (زگروتی) و که‌ویری خوئی، له‌روژگارانی دور و که‌و نارا، که‌هوژ و نه‌ته‌وه‌ی ماد، ده‌سه‌لائی به‌سه‌ریدا هه‌بووه‌و فه‌رمانه‌وایی تیدا کردوه، به‌نیشتمان و وارگه‌ی ماد، ناوبراوه. له‌کتیبه‌ میژ و یه‌کاندا، له (۲ ماد) یاد، کراوه، ماد - ی‌گه‌وره یا عیراچی عه‌جه‌م یا ناوچه‌کانی کرماشان، هه‌مه‌دان، ئەراک، قه‌زوین، ره‌ی (ری‌ی و ری‌گا)، نه‌هاوه‌ند، ئیسفه‌هان، لورستان: (پشتکو و پیشکو) یانی له‌باکورو باکوری غه‌ربی، که‌لکاوه، به‌قه‌فقاژ و ده‌وله‌تی ئارات (ئه‌رمه‌نستان)، له‌مه‌غریبه‌وه، لکاوه، به‌کلده و ئاشور و له‌باشوریشه‌وه، لکاوه، به‌ئیلام: (پشتکو) و به‌خلیج، خلیجی ئیرانیان و له‌روژ هه‌لائیشه‌وه، لکاوه، به‌ری‌ی و به‌ماد - ی‌گچکه‌وه، یا ئاترو پاتان (نازر بایجان).

هوژی ماد

به‌قسه‌ی هیریدوت و زور به‌ی لیکوله‌ران، ماد و نه‌ته‌وه‌ی ماد، له‌وارگه و نشینگه‌ی خوئیان له‌ئاترو پاتان و ده‌ورو به‌ری هه‌مه‌دان، بلاو بیوونه‌وه و ساله‌های سال بو، به‌ده‌س هیرشی ئاشوره‌وه دیان ئالاند، به‌لام له‌کلکه‌ی سه‌ده‌ی هه‌شته‌می (۸) به‌رله‌زایین له‌سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی ۷ به‌رله‌زایین، به‌ره‌نگاری ئاشور بونه‌وه و فره‌به‌نازایی و بویری و له‌کارزانی، ده‌وله‌ت و ئیمپه‌راتوری ماد - یان، سازداوری و رسمی و لات به‌ریوه‌ بردن و فه‌ن و فنون و هونه‌ری یه‌ک، گرتن و به‌رگیری کردن له‌هیرشی دژ و دوژمنانیان به‌شیوه‌ی تازه‌و نوی و به‌دانسته، به‌دیهینا و دایان مه‌زراند.

- پروفیسور سایش SAYCE و فره‌یی له‌خور هه‌لات ناسانی ئوروپانی، باوه‌ریان وایه، که‌هوژی ماد، هوژ و عه‌شیره‌تی کورده، هه‌روا، ده‌سه‌یی فره‌له‌میژوزانانی ئیرانی، که‌سه‌یی وه‌ک موشیر ده‌وله، بروای وایه، که‌کوردی، ئه‌مرو، له‌ره‌گه‌زی ماد - ه.

دهوله تی ماد

هوژی ماد، بو زرگار بون له هیژشی ئاشور، یه کیه تی و وه حده تیان له نیو خودا، سازداو به فه مانده یی دیاکو-ی ماد، ئیمپه راتوری ماد، له ۷۰۱ بهر له دایک بونی عیسا مه سیح به دی هیتر او ۱۵۰ سالیس ته وده ولت و ئیمپه راتوریه ی ماد، بهردوام بووه.

دیاکو: (دیوکس) ۷۰۱ تا ۶۳۳ بهرله زاین.

دیاکو، کوری جوتیاری به ناوی فرائورتیس یا فهروه رتیش بووه، فهروه رتیش، مرویی راست، کارچاک، بیرپاک، شیاو، مرو خوشه ویست بوو، خه لک بو لابردنی دژو دوژمنی و نه هیشتنی که ند و کووسی خویان، ده چونه لای ته و تا داوه ریان له نیو بو بکا و که ندو کوسپیان، له سهر، لادا، دیاکو که له بن چاوه دیری و فی رکردن و بارهینانی فهروه رتیشی باوکیدا، پیگه یشتبو، فرهزو شیاوانه و میرانه و شیرانه و مرویان، توانی به پشایی بگا.

میژو ده لی: دیاکو، هیکمه تانه: همه دانی کرده پیته خت و قه لاو که لاتیکی، بو خوی سازدا که دارای ۷ کوشک و بالاخانه بووه و به سهر یه کتر روانیویانه و رهنک و نه خش و نیگاری تایه تیان، هه بووه و کوشکی شاله که لاتی حه و ته م دا بووه و بورجه کانی ته لایی رهنک بون، گویا به شیوه ی ده رباری پاشاکانی ئاشوری، سازی دابون. دیاکو له و سهرده مه ی که سارگوئی ۲ پشای ئاشور، سناخریب کوری سارگوئن ئاشور به نی پال، له گه ل عیلام و بابل و میسر، خهریکی شهر و شور بوو، دیاکو بناغه ی سه لته نه تی ماد و کوردی دانا.

فهروه رتیش ۶۵۵ - ۶۳۳ بهرله زاین، دوا ی مردنی دیاکو، فهروه رتیشی کوری که هیریدوت به فه رائورتیس، ناوی بردوه، له جیی دیاکو ی باوکی، له سهر ته ختی به ختی پشایی دانشت.

فهروه رتیش، مرویی له کارزان، زیره ک و پرهوش بووه، له گه ل ئاشوریه کاند، به ئاشتی رای ده بوارد، تا خو بی قهوی و پرهیز کرد و ته وسا ده سی کرد به گه شه دان و

په‌رده‌دان به ئاوو خاک و تایفه‌کانی ئاریانی که له روژه‌ه‌لانی ماد، ده‌ژبان و هه‌روا، ناوچه‌ی پارسی هینابه‌بن ده‌سه‌لانی خوئی و له پاشان به یارمه‌تی پارس و یارانی خوئی، هیرشی برده‌سه‌ر ئاشور، به‌لام، تیشکاو له‌و جه‌نگه‌دا فه‌روه‌رتیش کوژرا.

هوۆه‌خشه‌ته‌ره (۶۳۳ - ۵۸۵ به‌ر له‌زاین).

هوۆه‌خشه‌ته‌ره، کوری فه‌روه‌رتیش، که یونانیه‌کان به (کواکسار) ناویان برده‌وه، پاشایی ژیر و به‌مشور، سیاسه‌ت زان و خاوه‌ن ئیراده‌ولینه‌وین بووه، دوای ئه‌وه‌ی له‌سه‌ر ته‌ختی پاشایی دانیشته‌، سپایی به‌نه‌زم و ته‌رتیبی، به‌شیوه‌ی ئاشور، له‌سواره و پیاده، پیکه‌وه‌نا، که دارای تیروکه‌وان و شیر و شمشیر بون، جادوای ئه‌وه‌ی شه‌روانانی به‌فهن و فنون و هونه‌ری، به‌روه‌وانی و به‌رگیری له‌ولآت و نیشتمان، فیرکردو باری هینان، هوۆه‌خشه‌ته‌ره، به‌ئاوه‌ها سپایی ته‌یاره‌وه، هیرشی برده‌سه‌ر ئاشور و شاری نه‌ینه‌وا (پیتته‌ختی ئاشوری) ده‌وره‌داو نیزیک بوو، بیگری و بیهینیتته‌بن ده‌سلاتی خوئی، خه‌به‌ره‌هات، سکا‌کان، له‌قه‌فقا‌زه‌وه هیرشیان بو‌ئا‌ترو پاتان هیناوه، پاشای ماد، به‌ناچار، ده‌سی له‌داگیرکردنی نه‌ینه‌وا، به‌رداو به‌ره‌و، نیشتمان‌گه‌راوه و له‌که‌ناری ده‌ریاچه‌ی ورمی، ئاوقه‌ی شه‌روانانی سکا، هات و باشاری نه‌کردو سکا بو‌ماوه‌ی ۲۸ سال له‌و ناوچانه‌و له‌ئاسیای گچکه، خه‌ریکی کوشته‌و بری خه‌لک و تالان کردن بون. سه‌ره‌نجام، هوۆه‌خشه‌ته‌ره، رینگاچاره‌یه‌کی به‌بیراهات و له‌مه‌جلیسی جه‌ژنیکدا، پاشاو سه‌رانی سپای سکا له‌حالی مه‌ستیدا، کوشته‌و ئه‌وانی تری هیناوه‌بن ده‌سه‌لانی خوئی و سکا موتبعی خوئی کرد و له‌وکات و ساتانه‌دا نه‌بوپوله‌سه‌ر، که‌له‌لایه‌ن شای ئاشوره‌وه، کرابووه، حاکی بابل، به‌دژی ئاشور، راپه‌ری و هوۆه‌خشه‌ته‌ره، ده‌ره‌تانی گیرکه‌وت و له‌گه‌ل (نه‌بو پوله‌سه‌ر)، یه‌کی‌گرت و په‌یمانی دوستیان پیکه‌وه‌گریداو به‌جوته، هیرشیان کرده‌سه‌ر نه‌ینه‌وا، پاشای ئاشور له‌گه‌ل یارانی خویان فریدا ناوتاگرو خویان سوتاندن و نه‌ینه‌وا، که‌وته، ده‌س شای ماد و حاکی بابل، جادوای ئه‌وه، هه‌رچی مولک و مالی ئاشور، که له‌ناوچه‌ی سه‌روی ده‌جمله‌بوو، که‌وته‌بن ده‌س ده‌وله‌تی ماد و به‌ینه‌نه‌ه‌ره‌ین (نیوان دو روان)ی خواری و سوریه و فه‌له‌ستینیش، که‌وته

بن دەس دەولەتی بایبل، [نوکتە - ۱ - سکا، هۆزینکی ئاری نیژاده و له دەورووبەری ئیران ژیاون و له سەرەتای سەدە ۷ بەر لە زایین، له چیاکانی قەفقازەو، هەلیان کوتاوه تەسەر ئازربایجان و کاریان کوشت و برو تالان کردنی خەلک بوو - ۲ - نەبو پوله سەر دامه زریتهری زنجیره‌ی کلدانی‌یه (۶۲۵ - ۶۰۵ بەر لە زایین). ئەو کلد، که به شی له ئاشور بو له ئاشوری جیا کرده وه وسەر به خۆی کرد و له گەل دەولەتی ماد، په‌یمانی دوستی به‌ست و به‌جوته، نه‌ینه‌وا پینه‌ختی ئاشوریان گرت (۶۱۲ بەر لە زایین) و له پاشان ده‌ولەتی تازه‌ی بایلی دانا. [میژ و ده‌لی: هۆ و خشه‌تەرە کچی خۆی به بوخته‌نەر، کوری نەبو پوله‌سەر، داوایی ماره‌کردو به‌زیره‌کی و ژیری و له کارزانی هۆ و خشه‌تەرە، توانی له‌ماوه‌ی که‌مدا، گه‌شه‌ و نه‌شه‌ و په‌ره‌ به‌ نیشتمان و خاکی بن دەس خۆی له‌ ئاسیای گچکه‌ بدا و بی‌ره‌ و پینه‌تەر و خاکی خۆی بلکینی به‌ خاکی لیدی - یه‌وه. هۆ و خشه‌تەرە له‌ بیانو یه‌ک، ده‌ گه‌را تاهیرش بکاته‌ سەر لیدی، ئەزقه‌زا چهن‌ که‌س له‌ سکاکان، لاویکی ماد - یان کوشت و له‌ ترسا په‌ نایان به‌ لیدی برد، هۆ و خشه‌تەرە، ئەوه‌ی کرده‌ بیانو، له‌ گەل ئیلیاتیس که‌ حازر نەبو و قاتله‌ کان بداته‌وه، له‌ گەلی به‌ شه‌ره‌ات و بو‌ماوه‌ی ۶ سال‌ جه‌نگ به‌رده‌وام بو تا له‌ سالی ۷ جه‌نگدا، گو‌ی روژگیرا و دنیا تاریک بو (۵۸۵ بەر لە زایین)، هەر دو‌لای جه‌نگ گیرانی گو‌ی روژیان به‌ نیشانه‌ی نارازی بونی خوا، داناو ناچار پیکه‌وه، ئاشتیان کردو ئیلیاتیس پاشای لیدی کچی خۆی له‌ ئەژیده‌هاک کوری جی نشینی پاشای ماد، ماره‌کرد و دوای سالی هۆ و خشه‌تەرە مرد.

نوکتە - ۱ - لیدی ولاتی له‌ خوراوای ئاسیای گچکه‌دا بووه، که‌ له‌ باکوره‌وه، به‌ ده‌ریای مه‌رمه‌ره - وه‌ نوساوه‌ و له‌ باشوره‌وه، به‌ مه‌دی‌ترانه و له‌ خوراو او، به‌ ده‌ریای ئەژه و له‌ روژه‌لاته‌وه، به‌ چه‌می هالیس (قزل ئیرماق) هوه، لکاوه، ناودارترین پاشای لیدی ئیلیاتیس - ه، گو‌یا سکه‌لیدان له‌ ده‌سه‌اته‌کانی ئەوانه. - ۲ - ئەنشان یا ئەنزان ناوی کو‌ن و که‌و نارای خوزستان (: ئیلام) ه.

له‌ روژگاری هۆ و خشه‌تەرە، پان و به‌رینایی ده‌ولەتی ماد له‌ خوراو اوه‌ تاچه‌می هالیس، له‌ باکوره‌وه تا ئەرمه‌نستان، له‌ خوره‌لاته‌وه، تا جه‌یحون، له‌ باشوره‌وه، تا ئەو

په‌ری پارس و له باشوری غه‌ریبه‌وه، ده لکا به سنوری ده‌وله‌تی، بایله‌وه.

ئه‌ژی ده‌هاک (۵۸۵ / ۵۵۰ به‌رله‌زاین).

دوای هووه‌خشه‌تیره، ئاژی ده‌هاک: (ئاستیاک: ئیخوویگۆ-ی کوری، له‌جیی باکی چووه، بان ته‌خت و بو‌ماوه‌ی ۳۴ سالی ره‌به‌ق پاشا بو‌وفره به‌ئارامی و ئاسایشه‌وه حوکومه‌تی کردوه و دارو ده‌سه‌که‌ی فره به‌شادی و خو‌شی و بی‌شهر و شور رایان بو‌اردوه و سپاکه‌ی ته‌مه‌ل و ته‌وه‌زهل ببو. که‌مبوجیه‌ی باوکی کورش (دانیشتن له‌بان ته‌خت ۵۵۹ و کوژران له‌ ۵۲۹ به‌ر له‌زاین)، له‌وه‌سهرده‌مه‌ی دا، له‌ ده‌وله‌تی ماد، ئیتاعه‌تی ده‌کردو حاکمی پارس و ئه‌نشان (: یائه‌نزان، ناوی قه‌دیمی خوزستان: «عیلام-ه) له‌لایه‌ن ئاژی ده‌هاک به‌وسپی‌ردرابو، پاشای ماد، ماندانا-ی کیژی خو‌ی له‌که‌مبوجیه‌ ماره‌کردبو و له‌و ژن و می‌رده، کورش هاتبوه، دنیا، ئاژیده‌ده‌هاک له‌ئاخری پاشایی خویدا چون دیتی بایبل ئالو‌زاوه، بو‌داگیر کردنی بایبل، سپای کیشایه‌نیو‌دوران (به‌ینه‌ نه‌هره‌ین) هه‌رله‌وه‌سهرده‌مه‌ی دا، کورش له‌پارسه‌وه، سه‌ری به‌رزکرده‌وه و سه‌ره‌نجام له‌ سالی ۵۵۰ به‌رله‌زاین ده‌وله‌تی ماد، به‌ده‌س کورش دو‌ابرا‌بو.

ژی‌اروشارستانی ماد

ئه‌وه‌ی له‌بابه‌ت ژیار و شارستانی ماد-ه‌وه‌دوتری، له‌شوینه‌وارو‌که‌تیه‌ی هه‌خامه‌نشی و ئاشوری و بایلی و ریوایه‌تی یونانیانه‌وه، ده‌رده‌که‌وی؛ به‌که‌لکه، به‌لام، له‌خودی ماد، شوینه‌واری که‌هه‌یه، موجه‌سه‌مه‌ی شیر له‌به‌رد، له‌نی‌زیک هه‌مه‌دان، وینه‌ی مرویی له‌به‌رد، تاشراو، به‌جلك ولباسی ماد-ی له‌ده‌خمه‌یی له‌نی‌زیک سه‌ریپل زه‌هاو، که‌ئیستا به‌دوکان-ی داود، ناوداره، هه‌روا وینه‌ی فروه‌یر له‌بان به‌ردی، له‌لای ده‌خمه‌یی له‌نی‌زیک سه‌حنه، ده‌خمه‌یی له‌دلیرانی لورستان که‌به‌وه‌تاغی فه‌ره‌اد، ناوداره، وینه‌ی له‌به‌رد، تراشراوی پیاوی له‌حالی په‌رستش دا، له‌ده‌خمه‌یی بچوکدا، له‌ئاوایی «نوئیسحاق وه‌ند» نی‌زیک کرماشان و وینه‌ی شاورو‌حانی له‌دولای مه‌شعلی ئاگر، له‌قیز قاپان.

به‌ر له‌دامه‌رزاتی ده‌وله‌ت هوزره‌کانی ماد، حوکومه‌تی ملوک ته‌واییان، هه‌بووه و

هه‌رده‌سه‌یی بۆ خویی، دارای نزامی سهر به‌خو بوون. یه‌کی له‌ روژ هه‌لات ناسانی فه‌رانسه‌وی به‌ ناوی دارمیستیڕ بروای وایه، که‌ کتییی ئایینی زه‌رده‌شت که‌ ئاو یستا - یه، به‌ زمانی ماد - ی کوردی نوسراوه و دانراوه و له‌ راستیدا، زمانی کوردی ئه‌مرو له‌ ریشه‌و ره‌گژی ئه‌و زمانه‌یه.

دوای نه‌مانی سه‌لته‌نه‌تی ماد و هاتنه‌سه‌ر کاری کورشی کچه‌زای ماد، سه‌رزه‌وی ماد، به‌ تاییه‌ت ناوچه‌ی زاگرووس، دوه‌مین ساترابی، ولات بوو له‌ ده‌رباری تازه‌دا، مه‌ردانی ناودارو سه‌ربه‌ ده‌روه‌ی ماد، هه‌روه‌ک جارن، دارای ریژو با یه‌خی خویمان بوون و کاری گرینگیشیان به‌ ده‌س بوو. له‌ که‌ تبه‌ کانی ته‌ختی جه‌مشید و هه‌روا له‌ مه‌تن و ده‌قه‌ کانی تاریخ، ناوی ماد و هه‌خامنشی له‌ که‌ناری یه‌ کتر هاتوو، چون یه‌ک ده‌رمیان کورده‌ مادیک به‌ که‌وای مرادخانی و کلاوی لبادی به‌ شیوه‌ی ئه‌مرو لورو له‌ک و هوژی کوردی شکاک به‌ جوانی ده‌بیندری و ده‌ناسرین. دیاره‌ ساسانیان، شوانکاره، کورتی، یه‌کان و مه‌رد - ی یه‌کان، کورد بون، کوری به‌لخی له‌ فارسنامه‌دا، ده‌لی: کوردانی پارس پینج روم؛ زوم بون و هه‌ر زومه‌یش، سه‌ده‌هزار حومه‌و که‌س بون و فره‌ به‌شان و شکوو و دارای ئه‌سپی، ره‌سه‌نی کوردی و چه‌ک و چول بوون. یه‌ک له‌و هوژه‌ کوردانه‌ی ناوچه‌ی فارس و شیراز، شوانکاره‌ بووه، که‌ له‌ سالی ۴۲۱ زایینی حوکومه‌تیکیان سازداوه و تا ۷۵۶ سال به‌رده‌وام بووه، له‌ کتییی مه‌جمه‌عولته‌نسای شوانکاره‌ی کوردا، هاتوو، که‌ تایفه‌ی شوانکاره، له‌ زاروکی ئه‌رده‌شیر - ی بابه‌کانن، جا چون له‌ عه‌شیره‌تی شوانکاره‌ی روم بازنجانن که‌ هه‌مان بازرنگی، یه‌و ساسان که‌ له‌ ئیسته‌خری فارس ده‌ژیا و موبیدی مه‌عه‌دی ئانه‌یتا بوو، ژنیکی به‌ناوی رام به‌ هه‌شت له‌ خانه‌دانی بازرنگی له‌ خووی ماره‌ی کرد، که‌ له‌وژنه‌ بابه‌ک له‌ دایک بووه، به‌و پیتی یه‌ باپیره‌ی ئه‌رده‌شیر بابه‌کان که‌ ساسانه، ساسان له‌ تایفه‌ی شوانکاره‌ی کورده و دایکی بابه‌کیش له‌ تایفه‌ی بازرنگی کورده، به‌ و جوژه، سه‌لمیندراوه که‌ ئه‌رده‌شیری بابه‌کان کورده و تاریخی ته‌به‌ریش له‌ قه‌ولی ئه‌رده‌وانی پیخه‌م، کورد بونی ئه‌رده‌شیری سه‌لماندوه و به‌ ناوی کوری کورد، ناوی بردوه (شه‌پۆل).

بیستون

بیستون ناوی به خش، شار، کیوو بهره نوسراوی به خه تی میخی زه ماننی کوئی
 ئیرانیان، بابیلی وئیسلامی هی داریوشی تهوئل که له شارستانی ههرسینی ئوستانی
 کرماشاندا به.

Bagostana - ناوی بیستون له وینهی فهرزی واژهی به غستانه له زمانی ئاقیستادا
 (کونت ۱۰۸، قوره شی، ۱۷۹). ئەم واژه به له دو بهش (به غه) به مانای خوا، وه
 پاشبهندی جیی (ستان) به واتای جیی خوا و پهرستشگه، یاوه ک بیژین: (وارگه و
 نشینگه یه زدان) له شانامه ی فیرده و سیشدا (به غه ستان) به پهرستشگه و کاروانسه را و
 جیی حه وانه وه یه ک، ناوی بردوه (بروانته ۲۳۴۶/۵؛ قوره شی، کونت ههرئاو جیی
 یانه). ئەم ناوه له سه رچاوه ی یونانیدا (به گیستانوس Ba8 bistanus) زه بتکراوه (بروانته
 دیو دوروس، ۱/۳۹۳) و له سه رچاوه کانی ئیلامیدا به وینهی: به هستون (ئینی روسته،
 ۱۶۶، ئینی حه و قه ل، ۱/۳۵۹، کوری فه قیه، ۲۵۵؛ یاقوت، ۱/۷۶۹) و بیوستون
 (ئسته خری، ۱۱۹، ئەشکال عالم، ۱۴۳، میقده سی، ۳۹۶) وینهی جورا و جوری ته و
 ناوه، له سه رچاوه ی ئیسلامی و ئیرانی ئەم سه رده مه دا ئەشی له و شکله فهرزکراوه ی
 (به یه ستان) له زمانی په هله وی: گورانی، ساسانی، بی. که له ۲ به شی (به یه) گوردراوی
 (به غه) له زمانی کوئی ئیرانیاندا (مه که نزی، ۱۷) و پاشبهندی مه کانی (ستان) ه.
 (فهره وه شی، ۴۰۸).

به شی بیستون: ئەم به شه یه کی له به شه کانی دوانه ی شارستانی ههرسین - ه، که له ۲
 دیهستان به ناوی جه مچه مال و شیز و شارستانیک به ناوی بیستون که دارای ۷۲ گوندی
 ئاوه دانه، پیک هاتوو (نه شریه...، ۴۷، سه رژماری، ناسنامه ی ۳). به شی بیستون له
 باکوره وه ده لکی به دینه وهر له به شه کانی شارستانی سه حنه و له روژه لاتوه. به به شی
 ناوه ندی شاری ههرسین وله خوراواوه، ئەنوسی به به شی ناوه ندی شارستانی کرماشانه وه

(نه خشه...).

بهشی هه ره گه وه ره ی بیستون، له ده شتی چه مچه مال پیکدی، ئەم ده شته له با کوری با کوری روژ هه لاتی هه وه، ئە لکی به کیت هه کانی هه جرخانه، له روژاوا وه، به به رزایی به کانی سیرا کومه، نه جوران و کیتی بیستون وله باشوری خوراوایی ئە لکی به رزاییه کانی شیر زهرد و در یژ کیتف (ئه حمه دی، ۶۴).

دیاره که هف و که ل ۲ واژن له قور ئان دان، له بنه ره تا: کیتف و کال - ه - که کال به واتای: پیر - ی کوردی و... و کراونه ته عه ره بی (شه پۆل). چۆمه ئاوه کانی (گاماسا) و (دینه وه رئاو) له گرینگترین چۆمه کانی ئەم به شه ن. ئەم ۲ چۆمه له ئابوری بهشی بیستون گرینگکی به کی فراوایان هه یه (هه ره وه، ۵۶). گرینگترین بلیندی و به رزاییه کانی شاری بیستون. رسته کیت هه کانی (په راو) ه - یانی پرو ته ژ ی له ئاو)، ئەم رسته کیت هه ۶۲ کم در یژو ۳۶ کم پانه (له پاترین جیی) له ۴۵ کیلومیتری با کوری خوراوای کرماشان - ه وه ده س پی ده کاو بولای باشوری خوراوایی تا شاری بیستون که له ۳۶ کیلومیتری با کوری خوراوایی شاری کرماشان پان و به رین و ره وا وه ته وه. بلیندترین دوندی ئەم رسته کیت هه له بهشی بیستون، کیتی بیستونه به به رزایی ۵.۸۰ ۲ میتر له بان ده ریا دایه. ئەم کیوه بلیندترین دیواره ی به ر دینه ی کوردستان و ئیرانه (جه عفه ری. ۱۲۵، ۱۳۱).

ئابوری بهشی بیستون: ئابوری ئەم به شه له سه ر بناغه ی کشت و کال، جوت و گا، ئاژه ل داری و سه نه عت ده سور ی (ئه حمه دی، ۱) بهشی بیستون به هه بو تی هه ل و مه رجی شیاوی که ش و هه واو خاکی پرداهات، کشت و کالی پر پیت و به ره که تی هه یه، موچه و مه زرا کانی بیستون، زیاتر له ۱۰ هه زار کم ۲ وه. که به شی فره له وان ه به ئاوی چۆمی گاماسا. چۆماوی دینه وه رئاو، وه کانی او ه کان ئاوده در یین (هه ره وه، ۵۷-۵۸). فره ترینی ده سه ات و داهاتی کشت و کالی ئەم به شه: گه نم: جو. چۆنده ری قه ندو ته ره باره (فه ره نگ...، ۸۴). بهشی بیستون، که زیاتر له ۶ کارخانه و شه ریکه ی به ره هم

هێتی ههیه، بهیه کێ له گرینگترین ناوهندی سه‌نعه‌تی له ئوستانی کرمانشادا، دیته ژمار. گرینگترینی ئه‌وانه: کارخانه‌ی قهند، کارگه‌ی گوئی چنن، کارخانه‌ی چیت و پارچه چنن. شیر پاستوریزه و سه‌نعه‌تی خوارده‌مه‌نی یه (بروانه، ئه‌حمه‌دی، ۵۸-۵۹). به پێی سه‌رژماری ۱۳۷۵. به‌شی بیستون، ۲۷؛ ۵۸ که‌س حه‌شیمه‌تی هه‌یه (سه‌ر ژماری، نه‌تایج، ۵۴).

شاری بیستون: ئه‌م شاره، که ناوه‌ندی به‌شی بیستونه له ۳۴ و ۲۳ پانی باکوری و ۴۷ و ۲۶ درێژی شه‌رقی و له به‌رزایی ۱۲۹۵ میتری له‌بان ده‌ریادایه (پاپلی، ۱۱۸). شاری بیستون تا ئه‌م چهند سه‌له‌ی دوایی دێی بو که له‌روانگه‌ی دابه‌شکردنه‌کانی و لات به‌شی ناوه‌ندی دێهستانی چه‌مچه‌مال له به‌شی سه‌حنه، له شارستانی ئوستانی کرمانشان ده‌هاته ژمار (فه‌ره‌ه‌نگ، هه‌ر ئه‌ وجی یانه)؛ به لام شکل‌گرتنی شارستانی هه‌رسین له ۱۳۷۴ هه‌تاوی و سازبونی به‌شی بیستون به‌ ناوی یه‌کی له ۲ به‌شانه‌ی ئه‌وی، ئاواپی بیستون کرایه‌ی شارو ناوه‌ندی بیستون (ئه‌حمه‌دی، ۱). ئه‌م شاره له که‌ناره‌کی بیستون دایه و چه‌می (دینه‌وه‌ر ئاو) به‌که‌ناری ئه‌واتیده په‌ری (فه‌ره‌ه‌نگ، هه‌ر ئه‌وی) حه‌شاماتی شاری بیستون له‌گه‌ل حه‌شیمه‌تی ۵ شارو لکه‌ی ده‌ورو به‌ری له‌سالی ۱۳۸۱ هه‌تاویدا به ۱۲ هه‌زار که‌س دانراون و هاتونه‌ته‌ژمار (ئه‌حمه‌دی، هه‌ر ئه‌وی).

پیشینه‌ی میژویی: ئاسه‌واری به‌ده‌س هاتوله‌پشکینه‌کانی که‌وئاراناسی له‌غاری بیستون، ژبانی مرو له‌ناوچه‌ی بیستون، ده‌گه‌رپته‌وه‌بو ده‌وره‌ی موستری (سه‌رده‌می به‌ردینه‌ی نافین به‌رد) یانی برواری...، ۴۰-...، ۸۰ سال به‌ر له‌مرو نوامبری ۲۰۰۷ ز - (حه‌ریمان، امر، ۳۰) - گرنگی بیستون له‌روژکارانی باستاندا، فره‌تر له‌به‌ر ئه‌بووه، که‌له‌سه‌ر، ریگاکان دابوو، له‌چه‌قی‌ری سپایی و بازرگانی که‌بان‌وفه‌لاتی ئیرانی به‌خاکی به‌ینه‌نه‌هه‌رین، په‌یوه‌ند، ده‌دا، بیستون له‌که‌ناری جاده‌ی باکوری‌تر، هه‌لکه‌وتبو، بیستون له‌ده‌ورانی کوئندا، هه‌ردو ناوچه‌ی بایبل و هه‌گمه‌تانه‌ی به‌یه‌کتره‌وه، په‌یوه‌ند، ده‌داوچیا

کانی زاگروس که له باکوری غه ربی بو باشوری شهرقی ئیران راکشاون، ته نیا ئاسانه: سافترین ریگایی ریواران هاتو چویان پیدا کردون و له روزگاری که و نارابه دهروازهی زاگروس ناو براون (لوشای، ۴۵). ئیتریدور خاراکسی جوغرافی نوسی سه دهی ۱ به رله زاین که له نوسراوهی خویدا له بابته کاروانه ریگایی که له خوراوی بایله وه تاسنوره کانی خوراوهی ئیمپراتوی روم کیشرابو، رافه یه کی نوسیووه و له واه بیستون به ناوی «باپتانا» له ناوچهی (کامبادنا) یادی کردوه، که له یه کبونی ته وانه دا که مترین شک و دودلی نیه، چونکاله به رده نوسراوهی بیستون له لای «کامپان» داله سهر زهوی و خاکی ماد له شوین که تیهی داریوش قسه کراوه. ناوی بیستون له سهر چاوهی قه دیمی تری ئاشوری و بابلی «بهیت هومین» دا، هاتووه و فرهیش به ناوده نگ بووه (بروانه، داندامایف ۴۸-۴۹، کوبه ی ۳۹). ناوی باستانی به غهستان، خوئی نیشانه ی ته وه یه، که هم کیته له روزگاران کونه وه جیگایی مدفه رک و پیروز بووه (ههرته و، ۴۸). نوسهرانی یونانی و رومی کون له نوسراوهی خویندا به مدفه رک بونی هم کیوه لای ئیرانیان ئامازه یان کردوه. دیودو روس (۱/۳۹۳) هم کیته به جیی ژئوس به رامبه ر به ئاهوره موزدا و ناسیست (۱۷/۳۳۵) و ته ویی به جیی هیروکولیس به رامبه ر به ئیژده به هرام-ی ئیرانیان، زانیوه و ناساندویه تی. هندی له پشکینه رانی سه ردهم له سهر هم باوه رن چون ناوی به غه (به غ) زیاتر تاییه ته به میترا؛ که وایی کیته به ردینه ی بیستون جیی عبادته تی هم ئیژده ئیرانیه بووگه (هیترسفلد، ۱۷). هیمان هم نوکته بوئیمه روشن نه کراوه ته وه که نیوئایینی هم کیته، دوا ی به رده نوسراوه و حه جاری به کانی داریوشی ته وه ل پیدا بووه یا به رله ویش هم کیوه په رستشگه ی به کی له خویانی ئیرانی بووه و ههر به و ناوهیش ناو براوه، به پیی قسه ی به که م، ته شی به په رستشگه ی ئاهوره موزدا، دابنری؛ به لام ته گهر کیوی بیستون به رله داریوش عبادته تگه بوی، ته شی ته وی به په رستشگه ی تاییه ت به میترا بزانی. (داندامایف، ههرته وی) هم کیوه به و تاییه ت

مه‌ندیانه‌ی خوئی که له سهر چه‌قی ریگاکانی گرینگی ولات، مدفه رگ و جیگای سهرنجی ئیرانیانی که و نارا بووه، جاههر له و سوئنگه‌وه بووه، که داریوش، شهرحی سهرکه و تنه کانی خوئی به روی تاشه به ردیکه‌وه، له‌دلی ئەم کینه‌دا به زمانی په‌هله‌وی باستان، بابیلی، ئیسلامی نوسیویه‌تی و به یادگار به جیی هیشتووه، تاکاروانیانی که له‌ویوه دین و ده‌چن، چاویان به و نوسراوه بکه‌وی و یادی ئەو بکه‌ن. له‌ده وره‌ی سلوکی، ئەشکانی و ساسانی‌شدا بیستون، ههر، وه‌ک‌ده و رانی پیشو، جیی سهرنج بووه و ئاسه واریکیش له‌م ده وارانانه داله بیستون به‌جی ماوه (برواننه به‌شی دوه‌م، ههر ئەم و تاره) له‌ده‌وره‌ی سهرکه و تنه کانی ئیسلامی، ئەعراب له ۲۲ مانگی و ۶۴۳ز - بو‌چونه ناو ههریمی جیبال (: کوردستان) مه‌جبور بون که ئەو ریگا چروچیا‌یانه‌ی بیستون، بهرن، ئەوان که بو‌ئوه لجار چاویان، به‌کیفی بیستون که‌فت، ناوی (سینه‌ سو‌سه‌یره) که به واتای (دیانی سو‌مه‌یره) یه، به سهر ئەو چیا به‌رداویه‌دا، بری، سو‌مه‌یره ناوی ژنی له‌را کردوه کان‌بو که یه‌کی له‌که لپه‌ی ددانه کانی پیشه‌وه‌ی، ده‌رپه ریپوله سوئنگه‌ی باری جو‌غرافیایی کیفی بیستون، ئەعراب ئەو کیوه‌یان به‌ددانه کانی ئەو ژنه ته‌شبهه‌کردوه (ته‌به‌ری ۱۴۷/۴، بلازه‌ری، ۴۳۱؛ یاقوت، ۱۶۹/۳)، تاریخ و جو‌غرافیا نوسانی ده‌وره‌ی ئیسلامی له‌نوسینه‌کانی خو‌یاند، چه‌نده‌ها جار له‌بابه‌ت شارو‌کیفی بیستونه‌وه، شتیان نوسیوه و یادیان کردوه، ئینی روسته‌بیستونی له‌سهر ریگای به‌غا بو‌ره‌ی (ری: ریگا) و ناوی. کانی‌او‌یکیشی له‌داویتی کیفی بیستون، بردوه که ئاوه‌که‌ی به‌ ۵ ئاش (: ئاسیاو) گبیر، ئاو، داناوه (په‌ره‌ی ۱۶۶). کوری خورداد بیه‌رای‌گه‌یاندوه که ریگای ئازربایجان و ئه‌رمه‌نستان، له‌خوراسان (خوراسانی ئەسه‌داوا) له‌بیستون، لیک جیا، ده‌بنه‌وه (په‌ره‌ی ۱۱۹)، له‌ئەشکالی‌عالم له‌بلیندی و سه‌ختی کیوی بیستون و ری چونی حاجیان له‌که‌ناری کیوی بیستون قسه‌ی کردوه (په‌ره‌ی ۱۴۳). ئیسته‌خری سهره‌ی رای ئەوه‌ی ئامازه‌ی به‌ری حاجیان کردوه که به‌که‌ناری کیوی بیستون‌دا، ده‌روا، له

بابهت تاشه به ردو به رداوی کیوی بیستونیش قسه‌ی کردوه (۱۱۹). کوری حه و قهل له سهر بنه رته تی رافه یی که له ئاسه واری میژویی بیستون بیستوبی، ئه وانهی له گهل ئاسه واری تاق وستان لیکداوه و نوسراوه کهی داریوش، به قهد تاشه به ردی کیقی بیستون، به وینه‌ی فیژگی زانیوه، که موعه لیمی قه مچی به کی له ده سایه و ده یه وی شاگرده کانی ته می بکا، یا جه لادی که به قینه وه له یه خسیرانی مه زلومی بی ده سه لات بدا. (۳۷۲/۱) میقده سی له ئاسه واری بیستون به ناوی به کی له سهر سور هینه رانی ناوچه‌ی جیبال (: کوردستان) یادی کردوه و ئه وی به یه کی له قوناخه کانی (قوناخه کانی) ریگای کرماشان بو هه مه دان، زانیوه (په ره‌ی ۳۹۶). شوینه واری به جیماو له کاروانسه رای که کوئیه کهی ده گه ریته وه، بو ده وره‌ی ساسانیان و سهره تای ده وره‌ی ئیلامی، ئه م بیرو را ده سه لمینی که بیستون له رابودوه - کانی فرهدور، به کی له قوناخه ریگای کانی نیوان ئیران و سهر زه ویه کانی به یه نه هره‌ین و عهره بستان بووه (برواننه: کیانی، ۵۱۴، لوئشای، ۴۵). له ۳۴۸ مانگی و ۹۵۹ ز - کوردانی به رزیکانی به سه روکایه تی حه سنوه به بن میرحوسین که دینه وه رو، نه هاوه ندو هه مه دانی خسته بن ده سه لاتی خوئی و حوکومه تی ئالی حه سنه وه یه‌ی (هه م) له سالی ۳۳۰ مانگی له شار هور، دامه زاننده، حه سنه وه یه دوای ساز دانه وه‌ی قلائی سیرماج یا (سهرماج) له نیریکی بیستون، نازوخه و خه زینه و گه نجینه ونه غدینه‌ی خوئی برده نه و قه لایه و له وی خوئی قایم کردو نه و قه لایه‌ی کرده ناوه ندی حوکمرانی ئالی حه سنه وه یه‌ی به رزیکانی (ره شید یاسمی، ۱۸۲؛ ئه حمه دی، ۳۶). له ۳۵۳ مانگی و ۹۶۹ ز - روکون ده وله، ده یله می که له قودره ت و ده سه لاتی حه سنه وه یه ترسابو، ئه بولفه زل بن عه مید وه زیری خوئی، به سپاییکه وه ناره ده سهر قه لای سیرماج، به لام حه سنه وه یه، نه یویست له گهلیدا به شهربی و چهن که سی ناره ده لای کوری عه میدو ئاشتیان کردو سپا که به ره و دواگه رایه وه (هه ره و، ۳۶-۳۷). له مانگی مه ولودی سالی ۳۶۹ مانگی و ۹۷۹ ز - به مردنی حه سنه وه یه، له قه لای سیر رماج که خوئی دروسی کردبو و نیژاوه. به دری

کورپی له جیی باوکی دانیش، به در روژ بوژوژ تهستیره ی بهختی گه شترده بو تاوا پرده سه لات بوکه له سالی ۳۸۸ مانگی و ۹۹۸ ز - له دیوانی به غاوه ناز ناوی ناصره دین وده ولهی به خه لات پیی دراوه و به سهر ئەم ناوچانه دا حوکومه تی کردوه: شاره زور، دینه وهر، کوردستان: (جیبال) هه مه دان، نه هاوه ند، سامغان، ئەسه داوا، بروجورد، به قه لاوده شتا یی نه هاوه ند، (شاپور خواست: خوڤه ماوا، ئەهواز و خوزستان تاکه رخه و ۳۰ سال حوکومه تی کردوه که ۲۸ سال له و پهری ئازادی و سهر به خوئی حوکومه تی کردوه.

له ۴۴۱ مانگی و ۱۰۴۹ ز- توغرو ل به گی سه لجوقی بو دامرکا ندنی شورشی (ئبراهیم یه نال) ی برای که خوئی له قه لای سیرماج توند کردبو، سپایی له ۱۰۰ هه زار شهروانی نارده سهری، سپای توغرو لی سه لجوقی قه لای سیرماجی ده و ره داودوای تیک شکانی داروده سه ی ئبراهیم یه نال، قه لاکه یشیان ویران کرد (ههر ئەو، ۵۵۶/۹). له م سهر ده مه دا ویرانه کانی قه لای سیرماج له دیی سیرماج سهر به بیستون، ماوه و له چاوده دا (ئه حمه دی، ۳۶). له ده و ره ی ئیلخانیان، ده شتی چه مچه مال له بهر گرینگی و باری شیاوی ته بیعی و خوړسکی ئەویی که تبوو به سهرنجی ئیلخانیا نی مه غول، له ۷۱۱ مانگی و ۱۳۱۱ ز - به ده ستوری سولتان محمه د خودا بهنده ئولجایتوی، شاری له و ده شته دادروست کرا. که به سولتا ئوای چه مچه مال یا به غای بچوک ناوبرا، به رواله ت مه غولان مه به ستیان ئە و بوو، که ئەم شاره له باتی به هاری هه مه دان بکه نه ناوه ندی ئە یاله تی کوردستان، ههر ئەوه یش بوکه سلیمان خانی ئیوائی کوردی حاکمی کوردستانیان که له ناوه ندی به هار حوکومه تی ده کرد، له به هاره وه برده چه مچه مال (مه به ست سلیمانی ئیوائی پهر چه می تورک نیه (ئه بولقاسم، ۱۱۳۳، حه مدوللا، ۱۰۷؛ کرماشان...، ۱۲۴؛ گولزاری، ۱/۳۹۹). له پشکینه کانی باستان ناسی له چه مچه مال، باقیماره کانی ئە و شاره، بووینه کاروانسه رای که گه راوه ته وه، بوده و ره ی ئیلخانیان، دوزیوه ته وه

(هه ره و، ۱/ ۷۹۹-۴۰۰). له ده ووره ی صه فه وی ریگای (عه ته بات) له بیستونه وه رویشتووه، جاهه رله بهر ئه وه (بو پشودان وحه سانه وه ی زیاره تکارانی عه ته بات) کاروان سه رایه کیان بو و چاندان له چه مچه مال سازدا (ئیسکه ندهر به گ ۲(۲) / ۱۱۱). له ۱۰۹۶ مانگی و ۱۶۸۵ ز. به پی وه قفنامه ی شیخ عه لیخان زه نگه نه، سهدر ئه عزه می شا سلیمانی صه فه وی، داهات و ده رامه دی چهن پارچه مولکی له ناوچه ی چه مچه مال و دینه وهر، بو دابین کردنی ژبانی ساداتی خاتمی و کاروباری کاروانسه رای بیستون له بهر ئه وه له سهر ریگای عه ته بات و مه ککه دابووه، که و توته بهر سه رنج، ناصر ه دین شای قاجار له سه فه ری خو ی بو (عه ته بات) له بیستونه وه، ده روا، له ئاسه واری میژویی و کاروانسه رای ئه وی قسه ی کرده و په سنی و توه. په ره ی، ۵۷-۵۹). ئه و کاروانسه رایه، بهر لهزه مانی ئه و به ده ستوری میرزا ئا قاخان نوری پینه و په روو سازد رایه وه (برواننه: گولزاری، ۱/ ۴۰۸-۴۰۹). خانو به ره ی ئه و کاروانسه رایه له م سه رده مه یشدا، هه روا ماوه و له بهر چاوه (ئه حمه دی، ۴۱).

سه رچاوه: کوری ئه سیر ئه لکامیل، کوری حه و قهل، محمه د صوره تی عه رز، به کوششی کرامیرس لیده ن، ۱۹۳۸ ز. کوری خورداد بیه عه بدوللا، مه سالیک و مه مالیک، ته رجه مه ی حوسین قره چانلو، تاران، ۱۳۷۰؛ کوری روسته م، ئه حمه د، ئه لئه علاق نه فیسیه، به کوششی، دخویه، لیده ن، ۱۳۰۲ مانگی و ۱۸۸۵ ز. ئه بولقاسم کاشانی، عه بدوللا، تاریخی ئولجایتو، به کوششی مه هین هه مبلی، تاران، ۱۳۴۸، ئه حمه دی، به راته لی، جوزوه ی به خشداری بیستون (روانینی به بیستوندا)، بیستون ۱۳۸۱ هه تاوی ئیسکه ندهر مونشی، عال مارای عه باسی، تاران، ۱۳۵۰. ئه شکال عال م، مه نسوب به ئه بولقاسم جیهانی، ته رجه مه ی عه لی بن عه بدسه لام کاتب، مه شه د، ۱۳۴۸. ئیسته خری ئیبراهیم مه سالیک و مه مالیک به کوششی محمه د جابر عه بدعالم حینی و محمه د شه فیق غیربال، قاهیره، ۱۳۸۱ مانگی و ۱۹۶۱ ز. بلازه ری، ئه حمه د،

فتوح بولدان، به کوششی عبداللہ نيس تيباع و عومهر نيس تيباع، بیروت، ۱۴۰۷ مانگی و ۱۹۸۷ ز - پاپلی یزدی، محمدهد حوسین، فہرہنگی ٹاوه دانیہ کان و مه کانه دینیہ کانی ولات، مہشہد ۱۳۶۷ ہہ تاوی، جہ عفری، عہباس، کیقہ کان و کیونامہ کانی ئیران، تاران، ۱۳۶۸ حہ ریریان مہ حمود و نوسہ رانی تر، تاریخی ئیرانی باستان، تاران، ۱۳۷۷. حہ محدودلاا موسٹہ فی، نہزہ تولقولوب، به کوششی لیسترنج، لیدہن، ۱۳۳۱ مانگی و ۱۹۱۳ ز ؛ داندانامیف، م.ا. لہ دورو بہری تاریخ پھڑوہیش کہ تیبہی بیستون، تہرجہ مہی عینایہ توللا رہزا، باستان ناسی و ہونہری ئیران، تاران، ۱۳۴۸، ژمارہی ۳، رہشید یاسہ می غولامرہزا، کوردو پہ یوہستہ گی نیژادی و تاریخی ٹہو، ۱۳۶۳ تاران، سہر ژماری گشتی، نفوس و مہسکھن ۱۳۷۵، ناسنامہی دیہستانہ کانی ولات، ٹوستانی کرماشان، ناوہندی ٹاماری ئیران، تاران، ۱۳۷۶. ہہر ٹہو، نہ تایجی تہفسیلی، ٹوستانی کرماشان، ناوہندی ٹاماری ئیران، تاران، ۱۳۷۶. تہ بہری، تاریخ؛ فردہوسی، شانامہ، به کوشش محمہد دہبیر سیاقی، تاران، ۱۳۳۵، فہرہنگ جوغرافیایی ٹاوه دانیہ کانی ولات، کرماشان ریکخراوہی جوغرافیایی ہیزی چہ کدار، تاران، ۱۳۷۴؛ ج ۴۶؛ فرہوش، بارام، ٹہرہنگی زمانی پہ ہلہوی، تاران، ۱۳۴۶؛ قورہیشی ٹہ مانوللا، ٹاو و کیف لہ ٹوستورہی ہیندو ئیرانی، تاران، بلاوکی ہیرمیس، کرماشان، باستان و ہزارہتی فہرہنگ و ہونہر، تاران، ۱۳۷۳، کیانی محمہد یوسف و ولگرام کلاین، کاروان سہرا کانی ئیران، تاران، ۱۳۷۳؛ گولزاری، مہسعود، کرماشان، کوردستان، تاران، ۱۳۵۷ ہہ تاوی؛ لوٹشای، ہ «حہ فریاتی بیستون نہ شریہی ٹہنجومہنی فہرہنگی ئیرانی باستان، تہرجہ مہی کہیکاس جیہانداری، تاران، ۱۳۴۴. دورہی ۲، ژمارہی ۱، میقدہسی محمہد، ٹہحسن تہقاسیم. به کوششی دخویہ، لیدہن، ۱۹۰۶ ز - ناسرہدین شای قاجار، سہفہر نامہی کہربہ لاو نہ جہف، تاران، ۱۳۵۵ ہہ تاوی؛ نہ شریہی ٹہسامی و عہناصر و واحیدہ کانی تہقسیماتی بہہاوری ناوہندی موعاوہ نہتی

سیاسی و وزارتہ تی نیو خو، تاران، ۱۳۸۰؛ نہ خشہی کوماری ئیسلامی ئیران لہ سہر
بنہرہ تی تہ قسیماتی ولآت، گیتی ناسی. تاران، ۱۳۷۷. یاقوت بولدان و ہہروایش.

Diodorus of siciliy, Bibliotheca, tr, C.H. old fondon, 1968; Herzfeld, E,
Amtor von Asien, Berlin, 1920; Kent, R.G; old

Persian Grammor, texicn, new, Haven 1953; mackenzie, D.n; concise,
pahlavi Dictionary, London 1971; tacitus, the Annals, tr, ja ckson London,
1970.

عہ لیئہ کبہرہ مہ دانی دایرہ تولمہ عاریقی بوزورگی ئیسلامی ج ۱۳ پہرہی ۴۱۴ تا

۴۱۲ چاپی ۱۳۸۳ تاران (شہ پوئل)

فہرمانرہ وایانی دینہ و ہ روشارہ زور، حسنہ و ہ یہ کوری میر حوسین. ئہ و جورہی
میژو دہ لی: مہ زنی تیفہی بہرزیکانی لہ سالی ۳۳۰ مانگی. لہ شارہ زور ئہ و دایمہ
زراندوہ. ونداد و غانم برای میرحوسین بہرزیکانی لہ سہر کردہ کانی ہوزی بہرزیکانی
بون و ناوچہی دینہ و ہر، ہمہدان، نہ ہا و ہند، سامغان و ہندی ولآتی نازبایجانیشیان لہ
بن دہ سہ لآتہا بوہ، ونداد لہ ۳۴۹ و غانم لہ ۳۵۰ مانگی و ہ فاتیان کردوہ، دوا ی مردنی
ئہ و ۲ برایہ، ہمہ و ئہ و ناوچانہ دہ کہ ونہ بن دہ سہ لآتی حسنہ و ہ یہ کوری میرحوسین بہ
رزیکانی (برواننہ، تاریخی دووہ لی ئیسلامی ج ۱ پہرہی ۴۲۹). حسنہ و ہ یہ دوا ی
وہ فاتی باوکی کہ دامہ زریٹہری بناغہی حقیقی دہ ولہ تی بہرزیکانی بوہ، چوتہ سہر
کارو بوٹہ جیی نشینی باوکی، حسنہ و ہ یہ دارا و دہ ولہ مہ ندود لآواو خیرخواز بوہ و
پہنا گای بی پہ نایان بوہ و لہ ۳ مانگی مہ ولودی ۳۶۹ مانگی و ۹۷۹ ز - بارگہی بہرہ
ولای خوا تیکناوہ ولہ قہ لآی سہ رماج کہ خوی سازی دابو، نیژراوہ و دوا ی مردنی ئہ و،
ئہ میربہ درکوری حسنہ و ہ یہ لہ جیی باوکی، لہ سہر تہ ختی حوکومت دانیشٹووہ و روژ
بوروژ ئہ ستیرہی بہ ختی گہ شہی زیاتر دہ سیئی تا سالی ۳۸۸ مانگی و ۹۹۸ ز - ئہ و ہندہ

دهسه لاتی پهیدا کرد، که له دیوانی به غاوه ناز ناوی ناصرهدین و دهوله - ی، به خه لآت پیی دراوه (۴۶ تا ۴۹ شه ره فنامه به زمانی کوردی چاپی ۱۳۸۱، تاران) - ئەمیر به درپاشا به رزیکانی (: حه سنه وه پیه) له ۳۷۹ مانگیدا، دینه وەر، شاره زور (جیبال): کوردستان، هه مه دان، ئەسه داوا، نه هاوه ند به گشت قه لاکان و ده شته کانه وه، سامغان، بروجرد، خوړه ماوا (شاپور خواست)، ئەهواز و خوزستان و تا ناوی که رخه ی له بن دهسه لاتا بووه و سکه یشی لیداوه و خود به یشی له مزگه و تاندا به ناو خویندراوه ته وه، له سالی ۴۰۵ مانگی و ۱۰۱۴ ز - به در هیرشی کردو ته سه ره قه لای (کو سجه د): کو سه ج له نیزیکی کو سه ی هه جیج له که ناری چومی سیروان که به دهس حوسین مه سعود بووه (مینورسکی، ئەمین زه کی و حوسین حوزنی موکریانی و هه روا کو به ی شه ره فنامه په ره ی ۵۱ هه ره ئه وی) و هه روا موجهل تاریخ وقیسه س، له په ره ی ۴۰۱ به حوسین مه سعود کوردی، ناوی بردوه که ئەمیر به در ئەبو نه جم ناصرهدین و دهوله، چو ته جهنگی و مه به ستیش له سفید رود ناوی سیروانه و هه روا هه میدئیزه دپه نا له په ره ی ۴۳ فه سلی ۲ ئاساری باستانی و تاریخی لورستاندا ج ۱ چاپی جوژه ردانی ۱۳۵۰ ئەو ئاوه ی به چومی سیروان، له ناوچه ی هه ورامان، داناوه، له سالی ۳۸۸ مانگی و ۹۹۸ ز - ئەمیر به در پاشا کوری حه سنه وه پیه فره به دهسه لآت و خاوه ن شان و شکو بووه که خه لیقه ی به غا به ناچار ناز ناوی ناصرهدین و دهوله ی پیداوه. نوسه ری کتیی ته جاروب ئومه م فره له جوامیری و میرانی و بویری و مرو فانی ئەمیر به درخان به رزیکانی قسه ی کردوه و ده لی: ئەمیر به در فره داد گه ره و عادل بووه و هوش و بیری لای نه داران و بی دهسه لاتان بووه و ولاتی ئاوه دان کردو ته وه و ته وسیعه ی کو مه لایه تی، ئابوری، فه ره هنگی و سیاسی به دیهیناوه و تاچوار سه ده ی (۴۰۰) مانگی به و په ری ئازادی و سه ره به خوئی ولاتی به خیر و به ره که ته وه، به ریوه بردوه و ده یلمه کان نیازیان به و بووه و هه میسه، یارمه تی و کو مه گیان له ئەمیر به دری به رزیکانی و بستووه، ئەمیر به در دژی ئیحتیکار بووه و

همیشه له بیرى دابین کردنی ژیانى خوش و پرله شادی بو هه ژاران بووه وزور به وردی سهرنجی باری بارزگانی و ثابوری داوه و کوشاوه تاوالات به رهو ته سیه و ژیانى باش بیا. فره یش به خشه رو دلاوا و سه خى بووه و همو سالى زیاترله ۵۰۰۰ دیناری به سهر کاروانی حاجیان داوه و ئیجازه ی نه داوه پول و دراوله حاجیان بسینه درى و زیاترله ۲۰۰۰۰ دیناریشی بوخهرجی موهاجیر و ئه نساری حیجاز ناردوه، به وحاله شه وه، همیشه گه نجینه و خه زینه ی پرو ته ژى بووه. ئه میر به در به رزیکانی ۳۰ سالى ره به ق حوکمرانی کردوه و ۲۸ سال به وینه ی ئازاد و سهر به خو. له و پهری ده سه لات و مرو فانیدا حوکومه تی کردوه. ده لئن، جاریکیان هستی به وه کردوه که خاوهن مولکه کان زولمیان له وه رزیرو جوتیاران کردوه، ئه میر به در، خاوهن مولکه کان بو فراین بانگه پشتن ده کا، خوانی ره نگین و پرله خوارده مه نیان بو سازده دا، به لام نان له سهر خوان نابى، میوانه کان، ده س بو خواردن نابن، چاوه روان ده بن نان بیتن، ئه میر به در ده لی: وادیاره به بی نان، خوراكتان پی ناخوری، ئه ی بو زولم له وه رزیرو جوتیاران ده کهن، له مه وولا، مافی زولمتان نه و هه رکه سی له وه رزیر و جوتیاران سته م بکا، به کوشتن نه بی وازی لیناهینم، چونکا نان به شان و پیللی جوتیاران په یدا ده بی. - ده لئن: میر به در روژی له گه ل هندی له سواره ی سپای خویدا، له شوینیکه وه ده رو یشتن، دارفروشی، به کولّه داریکه وه، به ره و رویان هات و به ک به خوئی هاواری کرد! ئه ی حاکم په کی له سواره کانت ۲ نانی به زور لی ساندیم. منی نادار به و ۲ نانه قنیاتم ده کردو کولّه داره که یشم ده فروشت بوخه رجی خاوخیرانم. ئه میر وتی: ئه و سواره ده ناسی عهرزی کرد. به لی: ئه گه ر بی بینم، ئه میر له ده م دو لیکى ته نگه به را، راوه ستاو ده ستوری دا. دانه دانه سواره کان له ویوه به به رده می دارفروشا برون، دارفروش له پراوتی: ئه و، ئه و سواره یه، ئه میر له ئه سب دای به زاند و ده ستوری داتا ئه و کولّه داره بگری به کولّه وه و بیباله شار، بی فروشی و پول و دراوه که ی بدا به م دارفروشه، ئه و سواره له سواره ناو

دارہ کانی میر بووہ و فرہ پاراوہ تہوہ کہ بہ ٹہ ندازہی دارہ کہ، پارہ بہ دارفروش دہدا
تامیر بی بہ خشی، بہ لام نای بہ خشی، ٹیترلہ وہ لا، کہس نہی دہویرا زولم بکا. بروانہ
خولاسہی تاریخی کوردو کوردستان، ٹہمین زہ کی، تہرجہ مہی یہدو لالاخان رہ وشہن
ٹہردہ لان، لہ کوردی یہوہ بو فارسی، چاپی ۱۳۸۱ ہہ تاوی تاران، بلاوکی توس.

نوکتہ: گوچیہر Cehr-(ow) -gaw ناوی یہ کی لہ پاشا کانی بازارہنگی: (بہ رزیکانی)
حہسنہ وہ یہی ناوچہی شیرازہ، کہ لہ سہدہی ۳ زایینی دا حوکومہ تی بہ دہس بووہ و لہ
رہ گہزو سولالہی گوچیہرہ کہ لہ سہ دہی ٹہ و ہلی زایین. ٹہ رتختہر (ٹہ رده شیر) ی برای
خوی کوشتوہ و لہ سالہ کانی دوا۱۲ زایینی، پاپہ ک، باوکی ٹہردہ شیر بہ دژی
گوچیہر، راپہری و جیی ٹہو کہ بہ کوشکی سپی: (بہ یزا) ناوداربو (لہ شاری فہ سالہ باکوری
شیراز: شیراز، سیراج) داگیری کردو لہ بان تہ خت و بہختی پاشایی دانیشٹ (تہ بہری ٹہم
ناوہ بہ «جوزہر» ناوبردوہ، جوزہر: گوزہر: گوچیہر - ہ - مہ زدیه سنابہ ٹہ ستیرہی
کلک دار ناوی دہ باکہ لہ کاتی ہاتنی سوشیانس لہ گوی زہوی دہ کہوی و ٹاگری دہدا:
(بروانہ: فہرہنگی مو عین پیتی گک بہشی ناو ج ۶ پہرہی ۱۷۳۴ چاپی ۵ تاران چاپی
سال۱۳۶۲ سپیہر، ٹہ میرکہ بیر. گوتی goti تایفہ یہ کہ لہ زاگروس نشینانی کون و کہو نارا
کہ لہ باکورو روژ ہہ لاتی شارہ زور، وارگہ ونشینگہ یان ہہ بووہ، پیر شایل یہ کی لہ
ٹوستادانی باستان و کہو ناراناسی، ٹہو زانایہ گوتیان بہ ٹاریایی رہ گہز، زانیوہ کہ یہ کہمین
دہسہ و شہ پولی لہ موہاجیرانی ناوہندی ٹاسیابون، ٹہو دہسہ و پولہ، ہیرشیان بردو تہ
سہر بابل و ٹہ کہد و لہ روزگاری دہ سہ لاتداری ٹہم گوتیانہ، بہ سہر بابلدا، ہہندی لہ
شارہ کانی ٹہو ناوچہ، فرہ ناوہدان بو تہ و ہو رہو نہ قوگہ شہی ساندوہ و پہرہی گرتوہ.
گوتیان لہ کاتی خو یاندا نارامسین پاشای ٹہ کہد - یان ٹیک شکاندوہ و زہر بہو دہسی
توندیشیان لہ لولوبیہ کان، وہ شاندوہ. لہ میژوی دہ سہ لاتداری گوتیان بہ سہر بابلدا
ٹاگاداری یہ کی فرہ لہ بہردہ سانہ، تہنیا ناوی پاشای گوتیان لہ ۲ رہس نوسا ہہ یہ کہ

هه‌ندیکیش لیک جیا وازیان تیدایه، به‌رانبه‌ری یه کئی له و ۲ ره‌ش نوسانه ماوه‌ی ده سه‌لآتداری گوتیان به‌سه‌ر بایلدا (۱۲۴ سال) و به‌رانبه‌ری ره‌ش نوسه‌که‌ی تر ۱۲۵ سال و ۴۰ روژ بووه، هه‌ندی له باستان ناسان، پیته‌ختی گوتیان به‌شاری: (ئه‌ریها) نیریک به‌شاری که‌رکوک و هه‌ندی زانای تر پیته‌ختی گوتیان به‌(سوباتو) زانیوه که له ولآنی ئاشوردایه، ئاخ‌رین پاشای گوتی (تیریکان) بووه که له ۴۰ روژ ژیاتر پاشایی نه‌کردوه و به‌ده‌سی: (ئوتون لکال) پاشای «ئه‌رخ» که له‌خاکی سو‌می‌ردایه، کوژراوه و ده‌سی گوتیان. -ی، له‌باییل کورنکردوته‌وه، جادوای گه‌رانه وه‌ی گوتی یه‌کان بو‌ناو‌چیا و چ‌روکی‌فه‌ کانی خو‌یان، حوکومه‌تی ئه‌وان بنه‌بربووه و بووه‌ته‌حوکومه‌تی پچوک بچوک و ناو‌چه‌یی. گوتی = goti (گوتالاند) (آ ل ا Gotlan، فر Gothic) سه‌رزه‌وی باشوری سوید که له‌دولای ده‌ریاچه‌ی «واتر» Vatter دایه و ده‌بیته ۲ به‌ش که ده‌شته‌کانی غه‌ری بی بو‌به‌خیو‌کردنی ئاژه له‌ده‌شته‌کانی روژ هه‌لآتی گوتی تاییه‌تی کشت و کاله، که‌رکوک karkuk شاریکه، له‌کوردستانی عیراقدا؛ (به‌ینه نه‌ه‌ره‌ین) که کوردنشینه و زیاتر له ۱۶۷۰۰۰۰ که سه‌وله‌ده‌ور و به‌ره‌که‌یشی دا‌چالی نه‌وت و پالا‌وگه‌هه‌یه، فه‌ره‌ه‌نگی مو‌عین محمه‌د پیتی گ و ک ج ۶ په‌ره‌ی ۱۷۳۳ به‌شی ناو؛ چاپی ۵ سالی ۱۳۶۲. سپیهر، ئه‌میر که بیر تاران. گو‌ده‌رز کوری قاره‌ن کوری کاوه‌ی ئاسنگه‌ر، حاکی ئیسپاهان که به‌فه‌رموده‌ی فیرده‌وسی له‌زه‌مانی کیان، دوای خانه‌دانی نه‌یرم، خانه‌دانی گو‌ده‌رز -ی گه‌شواده‌کان گرینگی یه‌کی فره‌ی هه‌بووه. بنیاتنه‌ری خانه‌دانی گه‌شواد -ی کلاو زیرین، له‌سه‌رده‌می فه‌ریدونی کورد، ژیاوه و کوره‌که‌ی ئه‌و به‌ناوی گو‌ده‌رز قاره‌مانی گه‌وره‌و ناودار و هه‌لسورپنه‌ری ولات له‌زه‌مانی که‌ی کاووس و که‌یخوسره‌و - کوری ئه‌وگیو پاله‌وانه‌یه، (چو‌گودرز و چون توس و گیو دلیر - چو‌گسته‌م و شیدوش و به‌رام شیز) فه‌ره‌ه‌نگی مو‌عین هه‌رئه‌وی.

بیستون وکەو ناراناسی بیستون

یەکی لە گرینگترین شوینەکانی کەو ناراناسی ئێران، مەحوەتە یەکە، لەبەرزایی و داوینی کیتی بیستون دایە، لەقەراخی شاری کۆنی خۆرەه لاتی - غەریبان ئێران و دەشتی بەینەنە هەرین کە لە (۳۲ کیلۆمتری رۆژەه لاتی کرماشان) دا هەلکەو توو. دیو دو روس سیسیلی ئەم شوینە بە کیتی بەغەستان یا جیی خودایان، ناو، بردو و کەندە کاری نەخشی بەر جەستە و کە تیبەکانی داووەتە پال سیمیرامیس شابانوی ئاشور (۳۹۳ و ۱/۳۹۱). جوغرافی نوسانی دەورە ئیسلامی، جگە لە ناوی (: بیستون) بە ناوی «بیستون» یش گوێراوە (برواننە: کوری حەوقەل، ۳۵۹/۱؛ یاقوت، ۷۶۹/۱؛ میقدسی، ۴۰۱، ئیستەخری، ۱۹۵؛ قەزوینی، ۳۴۲). باوە کو شۆرەتی ئەسلی بیستون، لە بەر ئەو یەکە، کە تیبەکانی میژویی. ئێرانی کۆن و نەخشی پاشاکانی ئێرانی لی هەلکە ندراو. دیارە کیتی بیستون چەن سەدە بەر لە وکە تیبانەش جیی ژیان و حەوانەووی مروّف بوو. بەرلە، پارتي، ماد، هەخامەنشی، سلوکی، ساسانی و ئیسلامی، مروّفی دە ورو سەردەمی بەردو بەردین لەوی هەبوو و ئاسە واری لەو بابە تانەو لە بیستون، دوزراونە تەو، کۆترینی دوزراو کانی پیوەندی دار بە سەردەمی بەردو بەردینە لە غاری خەر (لە بەرە باشوری کیتی بیستون) بە هوی کۆمەلی کانادایی لە ۱۳۴۴ هەتاوی و ۱۹۶۵ ز - پەیدا کران (ئیسیمیت ۲۱؛ هەرئەو و بانگ، ۶۴-۶۳). نوکتە واژە خەر: غاری خەر، لوری یەو لە هە ورامانیدا، دە بیته: هەر ولە جافی و موکریانیدا دە بیته: کەریانی (ک، خ و ه) جیکۆرکی دەبن، لە هەندی ناوچە لورستاندا خالۆکە بە مانالالۆ - یەخ دە بیته هەلباتی خالۆ، هالۆ بە کار دە بری، لەزاراوی کوردیدا (ه، ک، خ) جیکۆرکی دەبن، بی گۆرینی و اتا، بووینە: هەز ارکانی، دە بیته هەزار خانی، لە کەیمنە و ناوچە هەوراماندا، یانی: لە (کانی، خانی، هانە) تەنیا، ک، خ و ه جیکۆرکی بون و ماناکەیان، یەکە - گار، گارە لە ئافیسنادا بە واتای شاخ و کیتە. گارە لە هەوراماندا ناو

بوچھن شاخ وکیو۔ ہار واژہ یہ کی کوئی ماد۔ ی یو بہ واتای بہرد۔ سہخت بہ رده لان، شیت و لیوہ۔ یو بہ واتای: نہ بہز، شہرانی، کوٹھہ دہر، زیرہ ک، سہر سہخت، کہ للہ رھق، چالاک، فرہ بزوز و بزبو، چارہ نہ کراو و سہ گی ہارویانی گر۔ ہ۔ ہارہ، ناوی تابیہ تہ، تیکلاو: مورہ کہ بہ لہ ہار ہ۔ یانی (ہ) نیشانہی نیسبہ تہ، وہ ک نامہ، ژنانہ، مہردانہ، یانی مہنسوبہ بو پال ہار۔ ہارہ بہ واتای بہردی ٹاش وٹاسیا و، کہشتہ کہ، دہ ہاری و وردی دہ کا۔ ہارہار، ناوی قہ لای ماد۔ ہ کہ لہ ہہو رامانی تہخت ٹاسہ واری ماوہ، یانی قہ لای سہخت ورھق، شاخاوی، بہرز، سہخت، ہہلہت و بہرد، ہہلہ موت لہ ناوچہی بہ گزادانی لای سہ قز بو تہ (خارخار) یانی (ہاخ) جیگورکی بون۔ کہژ، کیف لہ شارہ زور، ہہو رامان، قہرہ داغ (: رھشہ داخ) و موکریان۔ کہژ یانی کہ مہر، کاو مای، یال، شان، ملہ بو مہ بہستی واتای شاخ، ہہلہت وزہ ردو بہرد، بہزایی، بہ کار دہ ہیتری۔ ک و گ، لیک نیزیکن، جیی سہرنجہ گ دہ بیٹہ ہ گار، دہ بیٹہ: ہار، (گار و ہار ہہر ۲ بہ مانای: شاخ و کیقن)، ہار ہار بہ واتای شاخ و کیوہ، چون گار، گارہ لہ ٹافیستادا بہ واتای شاخ و کیقہ (وکیف، لہ زمانی عہرہ پیدا بو تہ: کہف)۔ تو بیڑینہ وہی کہ و ناراناسی لہم غارہ دا (خہر: کہر: ہہر) کہ تا ۲۷ میٹر قوولہ، جیی ژین بووہ لہ سہردہ می موستری (بہردہ، پارین: پارینہی نافینہ، ...، ۴۔ ...، ۸۰ سال بہرلہ مرو)۔ کہ ٹیستا سال ۲۷/۱۱/۲۰۰۷ زو ۲۷۰۷ کوردیہ۔ کہ لہ ژیر ۲ میٹرلہ تو بیڑا لہ کانی سہ رده می پارینہ بہردی ژیرین و ٹہولای پارینہ بہردا بووہ، ٹاشکرا بکری، ٹہو بہردانہی بہ دہس ریگ و پیک کراون و تائیستا دوز راونہ تہوہ، تراشراوہ کان، تیغہ کانی ٹہستور و بہردہ؛ داتاشراوہ کان بون، کہ لہ نیزیگ سہ خرہی غاری خہر، غاری بچو کتر، جیی راوی راوچیان بووہ کہ لہ ۱۳۲۸ ہہ تاوی و ۱۹۴۹ز۔ پشکنینی لہ ویدا کراوہ (کون، ۶۵-۵۳؛ ٹیسمیت، ہہ رٹہوی) لہ وشویتہ دہس سازگہ لی بہردی و ٹیسک و پلوسک گہ لی، دوز راونہ تہوہ کہ نیسشان دہ دا کہ لہ ویدا، راوکردنی ٹاسک، ٹاسکول، مامز، کار مامز و کہرہ کیوی برہوی ہہ بووہ۔

ہر لہو غارہ دا لہ تہ ٹیسکی باسکی وینہ مروئی دوز راوہ تہوہ کہ پیوہندی بہ نئاندر تالہا - وہ یہ (ہر ٹہوی) لہ تویرینہ وہ کانی سالہ کانی ۱۹۶۳ تا ۱۹۶۶ ز۔ لہ تہ سوالہ تی خوآلہ میشی رہوشہ نی نہ خشدار لہ مہحوہ تہی بیستون بہ دەس ہاتوہ: کہ تاریخی ٹہ وانہ. دە گہریتہ وہ بو نیوہی دوہ می ہزارہی ۲ بہر لہ زایین (گلایس، «توپوگرافی: zurtopographie» ۱۶-۱۵۹). لہ و توژینہ وانہی تائیتا تہ نجام دراوہ لہ بان زنارو تاشہ بہ رده کانی بیستون لہ ماوہی تا تہ اندازہی ۱۰۰ میتری بولای باکور نہ خشی زہقی داریوش لہ نوختہ یی کہ پشکیتہ رانی ٹالمانی، ٹہ وہیان بہ داوینہی ٹاسہ واری پارتی) ناو بردوہ، ٹاساری خانو بہرہی، بہر داوی و بہ بہرد ساز دراوی کہ دوز راوہ تہوہ، لہ بہر ٹہوہی کہ لہ ٹاسہ واری تہ پہی نوشی جانی (: لای مہ لایہر) دە چی، ٹہ وہیان بہ باقی ماوہی دژوقہ لای ماد-ی، زانیوہ (ٹیرا نیکا، ۱ و ۱۷/۲)

یہ ک سنجاقی موفہ رہغ (: سیخہ لی فلزی و ٹاسنہ والہ کہوہ ک سوزنہ کہ لہ ٹاخرہ کہ یدا دوگمہ یہ کی تیگیراوہ، دہر زیلہی زولفی ٹافرہ تان - (موفہ رہغ، بروئز، ٹالیاز کہ لہ مس و قہ لایی سازدراپی و ناوہ کہی خالی کرابی) کہ دوزینہ وہی سنجاقی موفہ رہغ شروعی دە و رہی موفہ رہغ نیشانہ؛ ہہبونی ۵ ہہزار سال میژوی ہہبونہ بہر لہ زایین و ٹاخر و دواپی شروعی دەورہی موفہ رہغ نیشانہی ۱۰۰۰ سال میژوی بہر لہ زایینہ). پیوہندی دار. بہ سہدہی ۸ یا ۷ بہر لہ زایین لہ باقیماوہی خانو بہرہ سازی لہو ناوہ پہیدا کراوہ و کوئی ٹہو ٹاسہوارہ، دە گہ یینیتہ، دەورہی ماد (گلایس، ہہر ٹہوی، ۱۵۶-۱۵۵) بہ قسہ و بیرورای پشکیتہ ران، دژوقہ لای ماد، پہ ناگای گنومات، بوہ، کہ داریوش لہ ۵۲۲ بہر لہ زایین ٹہودژہی داگیر کرد. لہوہ دە چی ہہر لہم شوینہ بوبی (کوئت، ۱۱۸، لوٹشای، ۶۶-۶۷).

داریوش دواپی سہر کہوتنہ کانی لہ سالہ کانی ۵۲۲-۵۲۱ بہر لہ زایین لیبرا تا سہر کہوتنہ کانی خوپی لہ بیستوندا دوبارہ نیشان بداتہ وہ، چونکا بیستون سہرہ رای

گرینگى سپاگەرى، لە کەو ناراوە گرینگى ئاينى و مەزەهە بيشى هەبوو، سوننەتێ کۆتێ کەندە کارى نەخش و نىگارى بەرجهسته و زەق لە غەربى ئيران لە کوردستاندا (بووینە نەخشى زەق و بەرجهستهى لولوبى لە سەرپیل زەهاو پيوەندى داربە نیوہى ھەزارەى ۳ بەرلە زاین) ھەم لە بارى جیبى و ھەم لە بارى شیوہ و تەرکيبى نەخشى بیستون دنە دەربووہ تا لەوێ ئەو نەخش و نىگارانه بە وشيوانە ساز بەدرين (فاركاس، ۳۱-۳۰، لوشای، ۶۸، ۶۹، ۷۲). نەخشى بیستون بەقەد تا شە بەردوزنا ریکى موسته تیلی ریک و لوس بە ئەندازەى ۵/۵x۳ مېتر، تراشراو، تەرمى داریوش کە لە ھەموان زلترە (بە بلیندی ۱/۷۲ مېتر) بەوینەى لارومەت نیشاندراوہ کە کراسى ئیرانى لە بەرا یە و تاجى کۆنگرەدارى لە سەر ناوہ. لە دەسى چە پیداکەوانیکە، کە نوکی ئەوہى لە سەر پیبى چە پى خوێ داناوہ و دەسى راستیشى تا نيزیکى رومەتى بە رزکردوۋتە وەو لە بان سەرى لە نیوقاپینکى بچوکى ئەم کە تیبەدا کەندە کارى کراوہ و نو سراوہ: «من داریوشم شای گەورە، شای شاکان، شای ئیرانیان و ناوچە کانى ئیران، کورى و یشتاسب (ھیستاسب) لە پشت سەرى وینەى داریوش چە کدارى ئەو و گوبرياس (گەئو بەروہ) یە کى لە ۶ کەس لە دارو دەسەى داریوش کە چە کيان لە گوئومات دارنیوہ (کینگ، سەرەتا؛ ۶۰ کونت، ۱۳۲) نیشاندراون. کە ئەو ھەلیە کە یان کەوان و تیردانى ھەلگر تووہ و ئەوێ تریش نیرەى بە دەسە وە یە. داریوش، پیبى راستى خوێ لە سەر لاشەى گئومات داناوہ کە لە سەر گازە رەى پشت راکشاوہ و ھەرودو دەسى بە نیشانەى بەخشین بەرز کردوۋتەوہ. لە بان شانوکەوہ، وینەى ئاھورە مەزدا دەبندری کە حەلقە یە کى بولای داریوش راکیشاوہ، ئەو شانویە وینەى کۆنە یە، لە ھونەرى خەلکى خور ھەلاتى نافین و یە کى لە ئامانچە کانى نەخشى بیستون، بى دودلی. نیشان دانى پلەى پاشایى بووہ کە بە داریوش دراوہ. بە راوہ ژوى نەخشى زەقى لولوبى کە شان و شکوێ زالبونى حاکمى نیشان داوہ، نەخشى داریوش زیاتر لە شانوێ نیشان دانى ئاھورە مەزدا، دەچى، شای زالبو، بەبى سەرنجدان بە یە خسیران،

روی له ئاهوره مه زدايه (لوشای هه‌ر ئه‌وێ) له لای راستی نه‌خشه‌که، ده‌سه‌ی ۹ که سی «فه‌رمانه‌وای یاغی» یه‌خسیره‌و ده‌س به‌که‌له‌مچه و زنجیره‌م له‌مل بۆلای پاشای زالبو، ده‌رون، وینه‌ی فه‌رمانه‌وای دیل بچوکتەر له‌وینه‌ی داریوشه‌ و هه‌ریه‌که له‌وانه له‌روی نیووولگی نه‌ته‌وه‌ی خویان، ده‌ناسرین (هه‌ر ئه‌و، ۶۶، کونت، ۱۳۱؛ کینگ، سه‌ره‌تا، ۱۳). ئەم نه‌خش و نیگار نه‌خته نه‌خته سازدراوه، له‌سه‌ره‌تاوه، تاشه‌به‌رده‌که تاشراوه و ریک و لوس کراوه، نه‌خشاندن و که‌نده‌کاری تهرم و لاشه‌کان و نوسینی ده‌قی که تیه‌ی ئیلامی، به‌کورتی له‌رافه‌ی تهرمی داریوش؛ ئەوسا ناساندنی نه‌خشی حاکمانی یه‌خسیره. له‌و که تیه‌ی ئیلامیه‌ داوه‌هه‌روا نوسینی که تیه‌ی بابیلی؛ وه نوسینی ۴ ستون ده‌قی زمانی که‌و نارای ئیرانی له‌ ژیر نه‌خشاوه، له‌نوسراوه‌که‌دا. داریوش رایگه‌یاندوه: ئەوه‌خه‌تی ئیرانی نیزادانی ئاریاییه‌که‌به‌ (ویستی ئاهوره‌مه‌زدا) له‌پیش چاوی من که‌نده‌کاری و نوسراوه‌و به‌ده‌نگی به‌رز خویندراوه‌ته‌وه‌ (کوئت ۱۳۲؛ تروپلمان ۲۸۵، ۹۱۹).

هیریدووت واتای گرینگی میژویی که تیه‌ی بیستونی به‌نه‌ختی جیاوازی له‌ پاژدا دوپاته کردوته‌وه‌ (۹۳-۹۲/۱۱). له‌ راستیدا ئه‌وه، راولینسون بوکه‌ ره‌مزی خه‌تی میخی (بزماری) که تیه‌ی بیستونی دوزیه‌وه، ئەو زانایه، یه‌که‌مجار که به‌ناوی ره‌وانه‌کراوی سپایی ولاتی به‌ریتانیا، هاته‌ئیران، له‌نیوان ساڵه‌کانی ۱۸۳۵ تا ۱۸۳۷ز- چووهره‌ماشان و دیتنی ئەو که تیه‌و له‌ پاشان له‌ ساڵی ۱۲۶۳ مانگی و ۱۸۴۷ز- نوسخه‌ی له‌و که تیه‌هه‌لگرتووهره‌ نجام له‌ ساڵی ۱۲۶۷ مانگی و ۱۸۵۱ز- له‌روی نوسخه‌ی که خوی لێ هه‌لگرتوو، که تیه‌که‌ی خویندبووه‌ (بروانه‌ په‌ره‌ی. ff ۱۸۷) خویندنه‌وه‌ی «به‌ردی روزیتا» ئەم خویندنه‌وه‌ گرینگی راولینسون به‌کللی خویندنه‌وه‌ی خه‌تی هیروگلیف، دانراوه. (ئیرانیکا، ۲۹۹/۱۷)، راولینسون له‌ پاشان ده‌سی کرد به‌ خویندنه‌وه‌ی ده‌قی بابیلی، به‌لام ده‌قه‌سه‌خته‌که‌ی ئیلامی، دابه‌ زمان ناس: ئەدوین ناريس‌ هاو شاری خوی. جادوای ئه‌وه، وایسباخ، بۆیه‌که‌مجارده‌قی ئیلامیه‌که‌ی له‌

۱۳۲۹ مانگی و ۱۹۱۱ز- به ناوی «به رده نوسراوه کانی پاشا کانی ئیرانی» به چاپ گه یاند (په ری، ۷۸ff)، کونیک زمان ناسی ئوت ریشی له سالی ۱۹۳۸ز- ته وهی به ته وای خویندو ته وه و بلاویشی کردو ته وه

Rellefund Inschriftede skoenigs dareioslam filsen von Bagistan lelden 1938.

تویژینه وه کانی دواپی له ۱۹۰۳ز- به هوئی ویلیامز جه کسون نه نجام دراوه (بروانه، جه کسون، ۷۷-۹۵). دواپی سالی، دوپشکینه ری به ریتا نیایی، کینگ و تامیسون، رونوسی تازه یان له وکه تیه هه لگرته وه وه یه که مین ته راحی وردی نه خشی به رجه سته کانیا ن ئاماده کرد (هه رته وئی)، له ۱۳۲۶ هه تاوی و ۱۹۴۷ز- جورج کامیرون، له زانکوی شیکاگو، ده سیان کرد به خویندنه وهی ده قه کوته ئیرانی و ئیلامیه که «ده قی ئیرانی "the old..." ۵۴-۹۴، «ئیلامی "the Elamite..." ۶۸-۵۹» یادمان "the monument..." ۱۷۱-۱۶۲؛ ئیرانیکا، ۳۰۰/۱۷). رولیند کونت ئه مریکایی ته وه ده قه کوته ئیرانی وهی له ۱۳۳۶ هه تاوی و ۱۹۵۷ز- خویندو ته وه و پیدایا چوو وه ته وه (بروانه: په ری ۱۳۵-۱۱۶). ته لیزاییت ویتلاندر ته لمانی ده قی که تیه ی بایلی یه که ی له ۱۹۷۸ز- له چاپ داوه. سه ره نجام تازه ترینی خویندنه وه و تویژینه وهی ته وه نه خشه زه قه و که تیه که ی بیستون له لایهن هینس و بورگیز له ۱۳۶۲ هه تاوی و ۱۹۸۳ز- نه نجام دراوه و بلاو کراوه ته وه (په ری ۴۱۹ ff). که تیه ی بیستون له روزگاری داریوش به زمانی جیاجیا ته رجه مه کراوه و نوسخه ی ئارامی ته وه له روی پاپیروسه کانی سه ده ی ۵ بهر له زاین پاریز راوه (کولی، ۲۷۱-۲۴۸؛ گرینفیلد Greenfield، سهر تا سه ری کتیب). باقیما وهی ئاساری ده وری سلوکی له ناو مه حوه ته ی بیستون ته نیا یه ک پایه سهر کوئه که ی (ئیونی) یه، به ته ستوری ۵۲ سانتی میتر، که له به ردی ئاهه کی ره نگ کراوه، که ده گونجی هی مه عبه دیک بوی که بوریزدانان بو هیرکول، له وی دانرابی، ته م پایه سهر کوئه که، ته کری له گه ل ته وه پایه کوئه کانه ی له ئای خانم ی (ته فغانستان) دوژ

راونہ تہوہ، پیکہوہ بہ راوردبکرین، ئەمانہی ئای خانم لە ئاخری سەدە ی ۴ بەر لەزاین سازدراوہ (ئیرانیکا، ۱۷/۲۹۹).

لە ۱۳۳۷ هەتاوی، لە کاتی سازدانی ریگای شوسە ی هەمەدان بوکرماشان موجەسەمە ی پیاویکی درشت ئەندام کە موی سەروریشی پریووہ، لەسەر روی پیستی لە کەناری گورزی خوێ لە حالی پشودان لە بان سەکوێ کەوہ نیشان دراوہ، پەیدا کراوہ کە بە کە تیبە یە کی یونانی کە لە پشت سەری موجەسەمە کەوہ کەندە کاری کراوہ، ناسنامە ی ئەو (هیرکول) ە دەرکە و تووہ، موجەسەمە ی هیرکول نیوہ ئاخیز لە سەر تە نیشتی چەپ نیشان دراوہ کە پیالە یە کی بە دەس چە پەوہ یە و تانیژیکی رومە تی بەرزی کردو تە وە - لە پشتی موجەسەمە کە، بیچگە لە کە تیبە یی کە بە خە تی یونانی کون نوسراوہ، نە خشی دار زەیتونی کە بە سەر لقی ئەو دارە دا، کە وان و تیردانی کە وانێ هە لاواسراوہ و جوان دیارە، گورزی سەر خری هیرکولیش لە پیی دارە زەیتونە کە دا، کەندە کاری کراوہ. روژگاری سازدانی ئەو کە تیبە، بە سالی ۱۶۴ لە تاریخی سلوکی وریکە وتی ۱۴۴۸ ز- نیشان دراوہ (حاکمی، ۱۰-۳). ئاسە واری دەورە ی ئەشکانی لە بیستوندا چەن نە خشی زەقی میهرداد- ی ۲ (۱۲۳-۸۷ بەرلە زاین) و گودەرز- ی ۲ (ح ۵۰ ز-). نیشان دراون، کە هەردوکیان بە سەر روی تاشە بە ردیکی ۱۲ متری لەو زنارو تاشە بەر دە، کەندە کاری کراوہ و پارچە بە ردیکی نە خشی تیراوی تیریش لە نە خشی میهرداد- ی دوو مەدا، دە بیندری (۳۰/۳×۶/۶۵ متری) لارومە تی ۴ ساتراب بە تەرتیب لە بەرانبە ی، تەرمی شای ئەشکانی، دا، نیشان دراوہ و، لە لای چە پی نە خشی کە ییش کە تیبە یی بە خە تی یونانی هە یە کە ناوی شای لە سەر کەندە کاری کراوہ. نە خشی دوو مە کە لای نە خشی میهردادایە، زالبونی گودەرز ی دوو مە بە سەر میهردادا لە شانوی جەنگی سواراندا، نیشان دە دا. ئە م ۲ نە خشی لە سوئگە ی کەش و هە واوہ فرە زیانی دیوہ. بیچگە لەوہ، بە شتی لە نە خشی میهردادیش بو کەندە کاری وە قفنامە ی شیخ عە لیخانی زەنگە نە بریندارو خراب کراوہ کە

له میټوی ۱۰۹۶ مانگی و ۱۹۸۵ز۔ که کاروان سه رایه کی له ویډا سازدابو، که می دورتر تهخته بهردی زل هه یه که به سهر روی ټهو نه خشی شازاده یی ده بیندری که به روی ټاگردانی ټه سپه نده ده پرژینی (واندنیرگ، «که و ناراناسی Archeologie... ۱۰۷»، «چهن نه خشی زه قی Relief...»، ۱۱۹؛ گروپی، ۲۱۲). له دیی بیستون ۳ سهر کوټه که، نه خشی ټاناهیتا و شای ساسانی ده بیندری که فرله سهر ټه ستونه کانی ټاق و ستان ده چی، ټه توانی هی سهرده می خوسره وی ۲ یا خوسره و پهرویز، بی یانی پیوندهی به نیوهی یه که می سهردهی ۷ز۔ هه بی (کلیس، «سهر کوټه که کان "Dlesasanidischen"، ۱۴۳-۱۴۷، جه دوهلی ۵۱). ټم سهر ټه ستونانه له گهل سهر کوټه که ی چواره می که له م سهرده مه داله نیوچووه، هه لده گری که به یه ک خانو بهر هی دوره ی ساسانی پیوندهی هه بوی. باقیماوهی پردی له سهرده می ساسانی که هه ردولای ټاوی چومی گاماسا، پیکه وه گری داوه و هه روا ماوه، ټهو پرده، به پارچه بهردی رهق و سهخت سازدراوه و به ساروچی که دیمه نی ټهوی داپوشیوه، دروستکراوه (متسین، ۱۲۸؛ گولژاری، ۱/۳۸۲، ۳۸۳؛ ټیرانیکا، ۱۷/۲۹۴). دیواره بهردینه یه کی ټه ستورکه ۱۰۰۰ میتر درټو ۵ میتر پانه و له ۳ ره دیف قه تعه بهردی زلزل سازدراوه، که باقیماوهی بهرد چینه وله که ناری راستی چومی گاماسا، دایه و پیوندهی، به باقیماوهی پردی بیستونه وه هه بووه. که به ټیگرا، هه لده گری به شی له جیی راوی خوسره و پهرویزی سازدایی. (متسین، هه رټه وی)، له لای چه پی نه خشی داریوش، بهرده تراشویکی پان و بهرین له زناری داوینی کیوه که دا هه یه، که ۱۸۰ میتر درټو ۳۳ میتر بهرزه و به فره هاد تاش ناوداره وه لده گری که له ټاخری دوره ی ساسانیدا، سازدایی (گولژاری، ۱/۳۷۸، ۳۸۰). ټهو نه خش و نیگاره گه وره و ټه وکه تیپانه، له به شی ټاسه واری دوره ی ساسانیدا سبت کراون و نوسراون (میشکاتی ۱۶۵-۱۶۶). - سه رچاوه: کوری چه و قهل، محمه د، سوره تولټهرز، به کوششی کرامیرس، لیده ن، ۱۹۳۸ز؛ ټیسته خری،

ٹیبراہیم، مہسالیک و مہمالیک، بہ کوششی دخویہ، لیدہن ۱۹۲۷ز۔ حاکمی، علی، «موجہ سہمہی ہیروکول لہ بیستون» گوٹاری کہو ناراناسی، تاران ۱۳۳۸ ہہ تاوی، ژمارہی ۳-۴؛ قہزویٹی، زہ کہریا، ٹاساری بیلاڈ، بیروت، ۱۹۶۰ز۔ گولزاری، مہسعود، کرماشان، کوردستان، تاران، ۱۳۵۷ ہہ تاوی، میقدسی، محہمہد، ٹہ حسن تہ قاسیم، بہ کوششی دخویہ، لیدہن، ۱۹۰۶ز۔ یاقوت، بولدان،

I' Irān ancien Brusspls 1982; weissbach, F H die klinschri ftender Achämeniden Lipzi 7 1991,

Borger, R. and W. Hinz, «Die Behistun-Inschrift Darius' des Grossen», *Texte aus der Umwelt des Alten Testaments I*, Gütersloh, 1984; Cameron, G. G., «The Elamite Version of the Bisitun Inscriptions», *Journal of Cuneiform Studies*, New Haven, 1960, vol. XIV; id, «The Monument of King Darius at Bisitun», *Archaeology*, 1960, no.13; id, «The Old Persian Text of the Bisitun Inscription», *Journal of Cuneiform Studies*, New Haven; 1951, vol. V; Coon, C. S., *Cave Exploration in Iran 1949*, Philadelphia, 1951; Cowley, A., *Aramaic Papyri of the Fifth Century B. C.*, Oxford, 1923; Diodorus of Sicily, *Bibliotheca historica*, tr. C. H. Oldfather, London, 1918; Farkas, A., *Achaemenid Sculpture*, Leiden, 1974; Greenfield, J. C. and B. Porten, *The Bisitun Inscription of Darius the Great: Aramaic Version*, London, 1982; Gropp, G. and S. Nadjmabadi, «Bericht über eine Reise in West-und Südiran», *Archaeologische Mitteilungen aus Iran*, Berlin, 1970; Herodotus, *The History*, tr. A. D. Godley, London, 1957; *Iranica*; Jackson, A. V. W., «The Great Behistun Rock...», *Journal of the American Oriental Society*, New Haven, 1903, vol. XXIV; Kent, R. G., *Old Persian Grammar, Texts, Lexicon*, New Haven, 1953; King, L. W. and R. C. Thompson, *The Sculptures and Inscription of Darius the Great on the Rock of Behistûn in Persia*, London, 1907; Kleiss, W., «Die Sasanidischen Kapitelle aus Venderni...», *Archaeologische Mitteilungen aus Iran*, Berlin, 1968, vol. I; id, «Zur Topographie des Partherhanges in Bisutun», *ibid*, 1970, vol. III; Luschey, H., «Studien zu dem Darius-Relief von Bisutun», *ibid*, 1968, vol. I; Matheson, S. A., *Persia: An Archaeological Guide*, London, 1972; Rawlinson, H. C., «The Persian Cuneiform Inscription at Behistun», *JRAS*, 1847, vol. X; Smith, Ph. E. L., *Palaeolithic Archaeology in Iran*, Philadelphia, 1986; id and T. C. Yong, «Excavations in Western Iran», *Archaeology*, Amsterdam, 1967, vol. XX; Trümpelmann, L., «Zur Entstehungsgeschichte des Monumentes Dareios'I von Bisutun...», *Archäologischer Anzeiger*, Berlin, 1967; Vanden Berghe, L., *Archéologie de l'Irān ancien*, Leiden, 1959; id, *Reliefs rupestres de*

عەلی موسەوی دایرەتولمە عاریفی بوزورگی ئیسلامی ج ۱۳ پەرە ۴۱۴ تا ۴۱۷) چاپ ۱۳۸۳ هەتاوی تاران (شه پۆل).

کوردستان ئەم پارچە پەشتە رەنگینە، جیی لە دایک بونی زەر دەشت پیغمبەر - ه، که لە روژگارانی جیا جیا بە ماداو و مادستان و جیبال و کوردستان ناو براوه که داگری بەشی فراوان لە ئازربایجان یا سەرزهوی پیروزی ئاگر (ئازەر گوشه سب) ه، (که ئاترو پات دەسی داگیر کارائی ئیسکه ندهری له ناوچهی ئازربایجان کورت کردو تهوه و خوئی به ئازادی تهوافی ئەو ناوچانە ی که ئەمرو بە ئازربایجان ناو داره خستیه بن فەرمانی خوئی و ژیانئ مروفانی و پرله خیر و خوشی بو خه لکه که، دابین کرد، خه لکیش بو ریزدانان له ئاترو پات، هه موناوچه کا نیان به ئاترو پاتان یا ئاترو پاتین ناو ناو له دواییدا عه ره ب کردیه ئازربایجان (شه پۆل) له زه مانئ ساسانیاندا زیاره تگه ی خه لک بووه .

واژه ی به غسٹان له به غ، به غه Bagha وستان، سازدراوه - له ئافیستا به واتای به خت، خوا، به خشهر، ده هه نده، دادار، سهر، سه روه ر، گه و ره، به ش، هه روه ک و اژه ی (یه زته: yazata) به کارهاتوو و (ستا) یش هه ر ئەوه یه که له ناوی - تیکلاوی: کولستان، کوردستان، سیستان، خوزستان و بلوچستاندا ده بیندرئ و له سانسکریت: هیندوان Sthāna: ستانه، هاتوو و له که تیه ی خه شایارشا له وان Van به کار براوه و له زمانی ئەشکانیان و ساسانیان که به په هلهوی ناو داره (سورستان: سوریه و زاو لستان به کار براوه و له که تیه ی بیستون: (به غستان) نیشان ده دا که به و، واتایه، به کار براوه. بهر له سازدانی ئیمپه راتوری شورایی ماد له ئاخری سه ده ی ۸ بهر له زاین (به گه داتی: به غداد: خواداد) Bagadatti که ناو بووه، بو که سی که له جهنگ له گه ل سارگون پاشای ئاشور که له سالی ۷۲۲ بهر له زاین پاشا بووه، که له کاتی هیرش بو سهر خاکی ئورارتو Urtu (ئارات) تیشکاوه و یه خسیر کراوه. وه به غداد، به په هلهوی به غداد بووه و (د:ت) جی گور بون و ئەه بوو جه عنهر مه نسور - ی عه باسی (: ئە بو ده وانیق) له ۱۴۲ تیسفون پیته ختی ساسانی ویران کردو به غا، که گوندئ بووه، کردیه پیته خت و له شاری ئەنبار: (: هاشمیه) له سالی ۱۴۵ گو زیاره وه بو به غا و به شاری سه لام ناوی نا، به لام سه لام له سه رزاران جیی گیر نه بوو، دیاره (به غا و ئەنبار) ۲ واژه ی کوردین. له سالی ۶۱۲ په رله زاین نینهوا پیته ختی ئاشور و له ۵۳۶

بایلی پیتەختی بابیلی؛ کەوتەبن دەس کورد و ئێرانی و لەوزەمانەووە تااخیری دە و لەتی ساسانی یانی تا سالی ۱۶ مانگی، هەر لە بن دەس کورداندا بوو، قسە ی مەفاتیحی عولوم، ئەسمەعی، دروستە وە یه و... لە بابەت بەغستان لە راست ناچن. وە باکو له ئازربایجانی شورەوی سابق ناوی (بەغ) بوو و لەم دوایاندا کراوە تە بادکوبە (: باکو)، بە گران Bagaran لە ئەر مەنستان بە واتای بەغستان، پاشایانی بە گرات، بە غراتیان کە لە گورچستان و ئەر مەنستان حاکم بون، ناودارن. شاپور یە کە می ساسانی کورد، لە بەر دە نو سراووی حاجیاوا نویسیوە تی «منم مەزدا پەرست، بەغ هور موزد، شاپور ئێزەدی رە گەز، شای کورد و نا کورد. - بەغستان لە خاکی ماد و کورد، نیزیکی کرمانشان دایە و ئە مەرو بە بیستون گوڤە کری و گەورە ترین کە تیبە و بە لکە ی گەورە ی ماد و کورد و ئێرانی لە دلی خویدا نە خشاندووە و جیی فەخرە بو مان.

□ لە گەنجینە ی زیرینی کوردستان: زیویە، کە لە ۸ فرسەنگی روژ هە لاتی شاری سە قزدا یە کە پروتەژی یە لە ئاسە واری دەورە ی ماد و شاهە نشاهی ماد، یانی ۲۶۱۹ سال بەر لە مرو (: ۲۰۰۷/۱۲/۹ ز) تا ساله کانی ۲۵۶۴ ماد - ی لە دلی خویدا بو ئیمە ی راگرتبو، لە سالی ۱۳۲۵ هە تاوی و ۱۹۴۶ ز - بو تالان چیان دەر کەوت و خالی کراو بە تالان برا، بو وینە [موجه سه مە ی شیر ی تە لایی دەورە ی ماد، کالانی شمشیری تە لا، سینە بەندی تە لایی ئە سب، زنجیرە ی تە لا گەردنی ئە سب، سە فحە گە لی نە خشاوی بەر جە ستە ی ئینسان و حە یواناتی بالدار، سەری موجه سه مە ی شیر و هە لو و...

□ کوردستان لە چل هەزار سال بەر لە سالی ۱۳۳۱ هە تاوی پروفیسور کارلیون کون Carletoncon = موزە داری مرو ناسی زانکو ی پینسیلوانیا و ئوستادی ئاسە واری مرو - ی قەدیم لە زانکو ی ناو براو دا لە سالی ۱۳۲۸ هە تاوی لە ئێران ئیجازە ی پیدراو و بو وینە لە کوردستاندا لە ۲ - غاری بیستون و غاری تە مە مە tamtama دە سی کردووە بە هە لکو لین. غاری بیستون لە ۲۰۰ مە تر نە خشی تاریخی داریوش پاشای ئێران دایە، کە کانیاویکی فرە

و پرتاوی شیرین و بہ تام لہ بن تاشہ بہ رده کانی بیستون تافگہ دہ کھن و دینہ دہری، گرینگی یہ کی - تابیہ تی بو نیشته جیبونی مروّف ہہ بووہ و ہہ یہ. لہ سہرہ تاوہ ٹہوہ یان بوّ دہر کہوت کہ ٹہو ناوچہ ٹہ سب، گای و ہ حشی، ٹاسک، ٹاسکول، گای ناوداری بس پیریمیژنیوس Basse Primiginus و ٹہو جوړہ ٹاژہ لآنہ فرہ زور بوون و لہ کاتی ہلکولینیشدا بہ سہدان کہرہ ستهی کاری بہرد برین، بہردی چہ خماخی، بہرہنگ و بیچی جوړا و جوړیان دوزیوہ تہوہ کہ باری سہنعہ تی یان ہہ بووہ و نیشانہی ژیار و شارستانہ تی خہ لکی ٹہو ناوہ بووہ.

دہورہی کہرہ ستهی بہردی غاری بیستون لہ گہل دہورہی لوالوازین Levalloisien لہ نیوان ۳۰ تا ۳۵ ہزار سال بہر لہ مروّ بہرانبہری کردوہ و ٹہم شتانہ یان دوزیوہ تہوہ: پہ یکان - سہر نیژہ - سی تیر - چہ قو و کیردی یہ ک دہم بوڈہ سی راست - کیردی یہ ک دہم بوّ دہسی چہ پ، کیردی ۲ دہم، کہرہ ستهی تابیہ تی تاشین و سپی کردنہوہ، کہرہ سته بوگون کردن.

□ مہعبہدی میترا لہ دلی غاری کہرہ فتودایہ کہ لہ ۴۵ کیلو میتری دیواندہرہی سہر بہ سنہی کوردستانہ، مہعبہدی میترا کہ یہ کیّ لہ ٹاسہ وارہ کانی ٹہوی یہ، لہ چوار تہ بہ قہدا ساز دراوہ و بلیندی یہ کہی تا یہ کسہ دمیترا بہ رزہو دالائیکی ۸۰ میتری لہ ویڈا ساز دراوہ و ہر تہ بہ قہ (نہوم) چہن و ہ تاخی بہ درگا و پہنجیرہوہ، تیندایہ و دریژی و پانی، و ہ تاخہ کان ۴ میتر لہ ۴ میتر دایہ. کہ روانگای سرنج راکیشی یان ہہ یہ، تاخری دالانہ کہ، پان و بہرینہ، لہ ہندی لہوہ تاخہ کان، درگای چوونہ ژورہوہ، دہبندری، کہ لہ بہر نہبونی ہہواو ٹوکسیژین مروگہروی دہ گیردی و ہناسہی تہنگ دہی و تیپہر بوون بوّ مروّ لہ ویوہ فرہ سہخت و زہ حمہ تہ.

غاری کہرہ فتو و بینای تاریخی مہعبہدی میترا، بیجگہ لہ قیمہ تی تاریخی، روانگایہ کی جوان و بی وینہ و دلگیری ہہ یہ، ٹہ گہر ہندی پی رابگہن، سالانہ، بہ ہزاران، کہس

دەچتە سگە برانی مەعبەدی میترا، لە سەردەمی زەردەشت دا، جیژی عیبادەت بوو، لە دایرەتۆلمە عاریفی ئیسلامیدا ئیشارە بەو کراوە. لەم مەعبەدەدا، کە تیبە یە ک بە خەتی یونانی لە دیواری دالانی مەعبەدە کەدا؛ چەسپیندراوە و یە ک ئەستون بلیسەو گەرەمشقەلانی ئاگر، کە نیشانەیی لە نورو روناکی عیلم و زانینە، دەبندری و دە کەویتی بەرچاو.

حەسەنلو: لەسندوسی کوردستان لە ۸۵ کیلۆمتری ورمی لە کەناری جادەیی ورمی بەرەو نەغدە و شنۆ، بو ماوەی ۳ کیلۆمتری، دەسی چەپ کە تەپە یە کی بلیند، هەر، لەوی، هە یە و بەناوی گوندی حەسەنلو کە لیک نیزیکن کە لە بان دەشتی سەوز و دلگیردایە. کە لە نافینی هەزارەیی دوومی بەر لەزاین بە پی کە تیبەیی ئاشوری (ماننایی یە کان) لەوشویتی کە ئازربایجانی ناو تەولای شاری سەقز نیشتەجیون و (قەلای قەلایچی بوکانیش) یە کێ دیکە یە لە ئاسەواری ماننایی. و بەپی نوسراوەی یونانی و کە تیبەیی ئاشوری مانناکان یە کە تی یان لە گەل مادساز داو تالە هیرشی ئاشوری بەرگیری لە خویان بکەن، مانناکان و ماد فرە بویر، نەترس شەرانی، سوارچاک و ئوگری پەروە رده کردنی ئەسب و مایین بون و دیارە کوردی ئەو ناوچانە لەرە گژی و رە گاژی ماننا و مادن و لەو تەپەیی حەسەنلو لە ۳ دەورەدا، لە سوئگەیی ئەوشتانەیی دوزراونەتەو، چە لە هەلکۆلینی قەبر یاجیی دیکە، دەرکەوتوو کە میژوی ئەوی دە گەریتەو بو نیوہی هەزارەیی دوومی بەر لەزاین (برواننە گۆفاری بەغیستان، بیستون سالی ئەوہل ژمارەیی ئەوہل ئازە، (: سەرماوەز)ی سالی ۱۳۳۱ هەتاوی و ۲۵۶۴ مادی، بلاوکی یانەیی گشتی، بلاوکی و پرو پاگەندە - تاران.

پشتکۆ

پشتکۆ، ناوچه یه کی تاریخی یه که ئەمرو به ئوستانی ئیلام ناوده بردری. له سه ره تای پاشایانی سه فه وی کوردو کوردزاده (برواننه: کیسه روی ئەحمه د شیخ سه فی و ته باره ش چاپی ۱۳۵۵ هه تاوی، ئیبنی به زار و سه فه تو سه فا... / ۲۷).

ناوچه ی لوری بچوک به لورستانی فه یلی ناودار بوو لورستانی فه یلی له زه مانی ئاقا محه مه دخانی قاجار ی تورکه مه ن (۱۲۱۰-۱۲۱۱ مانگی و ۱۷۹۶-۱۷۹۷ ز-). کرایه دوه به شی: پشتکۆ و پیشکۆ (ئه فشار، ۱۳۳). که وه رکۆ، که وه وه: (که بیره کیۆ) له کیقه به رزو گرینگه کانی زاگروس: (زه گروتی) و سنوری نیوان دو ناوچه یه (ئیزه د په نا تاریخ...، ۸/۱؛ کیرزون ۱۱/۲۷۵) هه ندی له جوغرافیا نوسان، چۆمی که وه ی سیمه ریش به سنوری نیوان پشتکۆ و پیشکۆ، داده نین (که ریمی، جوغرافی...، ۷۵؛ کیهان، ۱/۴۸) پشتکۆ، له بهر ئه وه ی له پشت روژه له لاتی که وه رکیوه، به و ناوه، ناوبریاوه (ساک، ۴؛ کوکلان، ۱۴۳).

پشتکۆ له باکوری غه ربیه وه، ده لکی به سه رزه وی که لۆر (که له وره کان) (له خیله کانی کوردی کرماشان) و له باکوری شهرقی و باشوری شهرقی یه وه ده چیته سه ر چۆمی سیمه ر و که رخه، وه له باشور و باشوری غه ربیه وه، ده که ویته سه ر به ستین وجه لگه ی به ینه نه هره ین: (دوروان)، (دیمورگان، ۲/۲۲۲). پشتکۆ، زیاتر له پیشکۆ ناسراوه و ناسیندراوه، چونکاله سه ده ی ۱۳ مانگی و ۱۹ ز- حاکمانی به سه ر ئەم ناوچه دا حوکومه تیان کردوه، که به باشی توانی بوویان له و ناوچه دا نه زم و ئاسایش دا بین بکه ن (گابریل، ۳۷۲).

تایبه تی یه کانی ته بیعی و خوړسک: پشتکۆ داگری چه ن ریشه کیف و ده شتایه که له نیوکیۆ و چیاو چری سه ختا یه که له که ناری راستی چۆمی که رخه و تاسه ر سنوری عیراق دایه. (کیرزون ۱۱/۲۷۷). کیۆه کانی ئەم ناوچه له باکوری غه ربیه وه بۆلای باشور

شهرقی کیشراون (که یهان ۴۶۴/۲) کوکه وهر (که وه رکۆ: که بیره کو) گه وره ترین و مونه زه مترین کیوه کانی ئەم ناوچه یه که به در یژایی ۱۶۰ کیلۆمێتره، ههروه کو دیواری پشتکۆی له پیشکۆ و ئەم لایه ی جیا کردۆته وه (دی مورگان، ۲/ ۲۲۴-۲۲۵) و چهن مله و گهردنه ی بچوک، ئەو پێ به پیشکۆ، پیوه ند، ده دا (که ریمی جو غرافی ۳۷-۲۸).

هه بونی کوکه وهر و چهن کیوی تری وه کو: دینار وه ه ناران، دو جور کهش و هه وای له پشتکۆدا به دیهینا وه، یه که م ناوچه شاخاویه کان به و دونده بلیندو ته ژی له به فرکه کهش و هه وایی موعته دیل و مام ناوه ندی، هه یه، دوهم ده شتایی و شیوو دو لێ گهرم و سویتەر، که، دارای کهش و هه وایی گهرمن، له بهرزایه کانی پشتکۆ که به به فری قورس و فره دا پۆشراون. چۆمه ل و چۆم گه لێ فراوان سه ر چاوه، ده گرن، که هه ندی له وانه ده ر ژبته چۆمی سیمره و هه ندی تریان به ره و ده شت و شیوو دو لێ نیو دوروان (به ینه نه هیره ین بهرز و خوار ده بنه وه (کوکلان ۱۴۳-۱۴۶). میرگ و چیمهن و گژو گیا. پشتکۆی له شیو و دو له کانی ۵۰۰-۱۵۰۰ مېتری دارسان و جهنگه ل گه لێ پروچر له داری به لوت، ئە قاقیا، ئە فرا، هه نار، گو یژ، هه نجیرو تری و... پینک دیتن. له بهرزایی بالآتر و بلیندتر، ئەو دارسانانه جیی خویان داوه به گژو گیای درو دارو دانه ویله و له خوارایه کانیشدا له داو پته چیا کانیشدا ۵۰۰ مېتر، داره خرما و موره که بات رواون و شین بون (دی مورگان، ۲/ ۲۳۵-۲۳۶).

پیشینه ی میژویی: به و نشانانه ی که هه ندی له میژوانان له باره ی وارگه و نشینگه ی هۆزی کاسی (کاشۆ یا کاشی) له به شی باشوری کوردستاندا، رایانگه یانده و نوسیویانه، واده رده کهوی که سه رزه وی لوره کان، بووینه ناوچه ی پشتکۆ له نیوه ی یه که می هه زاره ی دوهمی بهرله زابین، وارگه و نشینگه ی ئەم هۆزه باستانی و کۆنه بووه و هه یه و ئەو لوران هه ر لیره وه بولای ده شت و شیو و دو لێ نیو دوروان به ره و خوار بونه ته وه و ده سه لآتیا ن به سه ر ئیمپه راتوری بابیلی په یدا کردوه و توانیویانه نیژیکه ی ۶ سه ده به

سەرئەو ۱ حوکمرانی بکەن (بیهەمە نیش، ۱۸۶، ۳۲۷؛ دیاکوئۆف؛ ۲۲۰-۲۲۱؛ گیرشەمین، ئیئان...، ۵۴-۵۶). پشتکو ئەم ناوچە میژویە کە لە کۆنەووە بە (ماسە بەدان، ماسپتان، ماہ سو بودان و ماسە بەزان) ناسراوە، ھەریە کە. (دیارە ما یا ماہ بە واتای ماد-ە یانی وارگە و نشینگە ی ماد-ە، کە ماہ بە واتای کیۆ، چیا یە کە وارگە ی ھۆزی ماد، بوو و ناوی ماد لە نشینگە ی ئەوان کە ماہ-ە- کیراوە، کە ماد لە سالی ۷۲۷ بەرلە زاین بە سەر و کاتی دیاکو، گە و رە ترین ئیمپە راتوری ماد-ی پیک ھیناوە (ئێژە دەپەنا، تاریخ، ۶۷/۱؛ راولینسون؛ ۴۸؛ کام پەخش فەرد، ۲۵۲؛ مارکوارت، ۲۰)، ئیستیرابۆن ئەم ناوچە ی بە (مساباتیس) ناو بردووە و رایگە یاندووە کە ھی ماد (میدیا) بوو. و جینگە ی مساباتیسی بە باشوولاتی ماد لە نیۆ چیا و کیفە کانی زاگروس (زە گروتی) داناوە (۷/۳۰۹).

و ھەدایتە بەرچاوە کە ئەم ھەریمە لە دە وەری پارتی پیشو بە شی لە سەر زەوی عیلام بوی (مارکوارت، ھەرئەو ی) و ھەلپش دە گری لە روژگاری ساسانیاندا بە شی لە سەر زەوی ماہ (ماد) بە ژمار ھاتی (برانیئەر ۷۵۹). راولینسون: دەشت و دوڵ و جەلگە (: بان، بانی) ئەریوخ بە کۆترین ناوی ئەم ناوچە ی داناوە و ئەو لای وایە بەرلە سە دە ی ۱۳- ئەم ناوچە بە ئەریوخان ناو دار بوو، ناوی ئەریوخ بەرلە ئیسکە ندر بە (سە بەد) کە کو ی ئەو سە بە دانە، تە لە فوزو گو کراوە و بە پیشگری (ماہ) بە واتای سەر زەوی و ناوچە ی (ماد) بە وینە ی (ماہ سە بە دان و ماہ سە بە دان بە عەرەبی بو تە (ماسە بەزان) (پەرە ی ۴۳). ئەم ھەریمە لە روژگاری پاشایی ئەردە شیر بابە کان: باوە کان، (۲۲۴-۲۲۴ ز-). ھەر بە م وینە ماہ (ماد) سە بە دان ناو براوە و سەرزەویە کە لە دەشت و شیو و دو لی ئیوان: (ھە یوان) ھو بە درپژایی کیو کانی زاگروس تاسنور و نیژیکی شوش- ی داگرتبو و شە قام و ریگایە ک بە بویدا دە رو یی، لە ریگایگە کانی ھۆی پیو نندی دنیای باستان و کۆن بوو، ھەر ئەو ریگایە کە لە لە شکر کیشی ئیسکە ندر لە شو شەو و بو سە ریگباتان کە

لکی لیۆه رگیر دراوه (هه ره ئه وێ، ۴۴-۴۵).

له ماهسه به دان له میژوی ئوستورهی کۆنی کورده واریشدا، یادی لی کراوه (میقهدهسی ۳/ ۱۵۰-۱۵۲)، له نوسراوه کانی هه ندی جوغرافی نوسانی ئیسلامی، واده رده که وێ که ماهسه به دان، سه رزه وی په هله ویان (ئه شکانیان) بوبی (ئیبینی خوردا به، ۵۷)، وه یاقوتیش له قه ولی شیر و یه کوری شاره دار، ماهسه به دان به یه کێ له جهوت شاری په هله ویان به ژمار دینی (۳/ ۹۲۵). له بنه ره تا ناوچه ی پان و په رینی زاگرو س له روژگاری ئه شکانیاندا، ببوه پیگه ی دیفاعی و ده سه لآتداری ئه وان، وه به په هله و یا په هل ناوی ده ر کردوه (ئیزه د په نا، هه ره ئه وێ ۱/ ۱۹، ۶۷، دینه وه ری (ماسه زان) ی به سه ر زه وه یه ک زانیوه که ئه رده وانی ئه شکانی حوکمرانی به سه را کردوه (په ره ی، ۴۰).

وادیته به رچاو که ئه م ناوچه له روژگاری ساسانیاندا و هه روا تا سه ده کانی ۲ و ۳ مانگی به په هله ناوبریاوه (ئیزه د په نا، هه ره ئه وێ، ۱/ ۱۹) به ئه قیده ی هه ندی ناوی سه رزه وی (فه یلی) که به به شی له خاکی لورستان (لوری بچوک) و تراوه گۆریاوی واژه ی (په هله یا په له وی) بی، هه رله به ر ئه وه یشه، زمان و چارینه کانی ئه م ناوچه به (په هله ویات، فه هله ویات) ناو دارن (هه ره ئه وێ، ۱/ ۷۴).

له زه مانی سه لته نه تی خوسره و په روینز (۵۹۰-۶۲۷ز) بو ماوه یه ک، بستم خالی ئه و به دژی شا، را په ری و ده سی گرت به سه ر ماسه به زان (دینه وه ری، ۳/ ۱۰) هه بونی هه ندی ناوچه ی جوغرافیا بی که به ناوی میهروه یا ته رکیبی له وه، وه کو: میهران، میه ره گان، که عه ره ب به میه ره جان قوزه ق - ناوی بر دوه، یا میه راوکۆ (میه روکۆ)، دی: چه م میه ره، له وجی به ی که چه می که شکۆ ده رژیته سیمه ره و میه راو ویزیهار، له قه لای که هزاد، ئه مه مان نیشان ده دا که له و ناچه ئابین و ئولی میه ره په رسته ی، فره په ره دار بووه (ئیزه د په نا، هه ره ئه وێ، ۱/ ۴۶-۴۷). له کاتی هیرشی عه ره ب ماسه به دان: (پشتکۆ) له ۱۶

مانگی و ۶۳۷ز - که و ته به رهبرشی عه ره ب. نازین کوری هورموزان بو دیفاع له م سهر زهویه، سپایکی له دهشتی ماهسه بهدان کو کرده وه، به لام له راست سپای زیرار بن خه تتاب، سهرداری عه ره ب شکاو شه هید کرا، خه لکی رویان کرده چیاو زیرار بانگی کردن و ته و انیش گه رانه وه بو ماه سه بهدان و شاری خو یان (ته بهری ۳۷/۴؛ کوری ته سیر، ۵۲۵/۲)، بلازه ری رایگه یاندوه که ماهسه بهدان به هو ی ته بوموسی ته شعهری داگیر کرا وه، به پی نوسرا وه ی بلازه ری ئوبوموسا دوای گه رانه وه له نه ها وه ند و زال بون به سهر خه لکی شاری دینه وه ردا هیرشی کرده سهر ماهسه بهدان، خه لکی ته وی و هه روا خه لکی شاری شیروان یا شیروان (یه کی له نا وه ندی و لاتی ماهسه بهدان) سولحیان له گه لدا کرا دو باج و جزیه و خراجیان پیدا و به و جوره ده سه لاتی به سهر ته ویدا پیدا کرا د. بلازه ری و تویه تی: که به ته قیده هه ندی ته بوموسی ماهسه بهدانی بهر له هیرشی بو سهر نه ها وه ند، داگیر کردوه (په ره ی ۳۰۷).

دوای زال بونی عه ره ب ماهسه بهدان کرایه به شی له هه ری می جیبال (چیاو چرو کیف نشینه کان جیبال یا بیلادی جیبال یا جه بهل: ناوچه ی کویستانی پان و بهرینه. له ده شته کانی به یینه نه ره یین تاکه ویری نا وه ندی ئیران ده کشی، یانی هه ره ته و ناوچه یه که یونانیان ته وی یان به (: میدیانی) ناو ده برد، (برواننه دایره توله عاریفی فارسی) جیبال یا قوهستان (موعه ره بی) کویستان - له زار وه ی جو غرافیا نوسانی قه دیمی ئیسلامی به ناوچه یی شاخاوی و کویستانه کان و ناوچیا، له ئیراندا، گوترا وه که له دواییدا به ناوی عراق عیراقی عه ره ب، عیراقی عه جه م ناوی دهر کردوه. ئه م ناوچه له شهرقه وه ته لکی به که ویری خوراسان و فارس و له غه ره وه ته لکی به ئازربایجان و له با کوره وه ته لکی به کیفه کانی ته لبورز و له پاشوره وه، ته لکی به عیراقی عه ره ب و خوزستان. ناحیه ی جیبال بیجگه له ده شته پان و بهرینه کانی، که له هه مه دانه وه تاره ی لای تاران (ری: ریگا) و به ره و لای قوم (گوم: گومی خو ی). باقیه که ی چیاو چروکیف و کویستانه، جاهه ره له بهر چیاو کیقاوی به جیبال ناوی دهر کردوه.

له راستیدا، و لاتی جیبال داگری ماه به سه ره و ماه کوفه یه و هه مو، و لاتی که له میدیای:

ماد - ی کہ و نار، دابووه، کہ لہ سہ رده می ہیرشی عہ رہب و ئیسلام دا، ناوہ کہ، کراوہ تہ بہ سرہ و کوفہ، گرتبویہ، بہر، جادوای ہیرشی مہ غول ناوچہ ی جیبال کہم کہم لاچو، جہ بہل جوڑ یا کیتی گور، ناوی ئوستانی، گہورہ و پان و بہرین بووہ کہ لہ نیوان دیار بہ کرو ہہولیر دابووه و بہ ہہولیر نیزیکتر بووہ، کہ خبوی قہ لآو دژ و گوندگہ لی فرہ و ئاوہ دان بووگہ. کانی یا حانی، ناوی شاریکہ لہ دیار بہ کردایہ، کہ کانی ئاسن لہ وی بہ لہ ناوچہ کہ دا، فرہ و فراوانہ - دارا ناوی شاریکہ لہ داوینہ ی کیتی نیوان نہ سببہ یں و مار دین (برواننہ موعجہ م بولدان بہ نقل لہ کتبی تاریخی ٹہ یوبیان پەرہ ی ۱۳۶ بہ شی کوٹہ و پەر اویر، نوسراوی جہ مالہ دین محمد بن سالم بن واصل، (وہفات ۶۹۷ ہق) تہ رجہ مہ ی پەر اویر ٹہ تابہ کی پەرہ ی ۱۴۴ جوزوی ۴ (۶۱۵ - ۶۹۷ ہق) سالی ۱۳۶۹ ہہ تاوی تاران (شہ پوئل). جوغرافیا نوسانی ئیسلامی ماہسہ بہ دانیان بہ بہ شی لہ و ناوچہ داناوہ (ئیبینی خور دادبہ، ۲۰؛ ئیبینی روستہ، ۱۰۶؛ یاقوبی، ۳۸-۳۹). ولاتی ماہسہ بہ دان. دارای دو شاری حاکم نشین بووہ: شیروان و ئیریجان یا ئہ ریوجان (ئیرہ دپہ نا، ئاسار، ۴۳۴/۲). شیروان لہ روژگاری ساسانیان و ہہروا تادہ ورہ ی عہ بیاسی، ئاوہ دان بووہ و خہ لکی تادوای سہ دہ ی ۴ مانگی لہ ویدا ژیاون (ہہر ٹہ وی، ۴۳۶/۲، کہ ریمی، ریگاکان، ۱۲۷). کوری حہ و قہل شیروانی بہ شاری بچوک. بہ خانو بہرہ ی بہر د چین و گہ چ، دارای میوہ ی فرہ و بہ دہ سہاتی. گہ رمین و کویتستان، کانی و ئاوی زور، داروباغ و بہ ہہ بونی بہر و بوی کشت و کال و ہسف کردوہ (۳۶۹-۳۴۸/۱). ٹہ بودولف نوسیویہ تی: ئہ ریوجان شاری جوان و دلگیرہ کہ لہ دہ شتی لہ نیوکیوی پردار و درہ خت دایہ و دارای ئاوی مہ عدہ ن و گو کردی بہ (پەرہ ی ۶۳-۶۴).

لہ ۱۶۹ مانگی و ۷۸۵ز - مہ ہدی خہ لیفہ ی عہ بیاسی لہ ماہسہ بہ دان مردوہ (مہ سعودی، تہ نیہ...، ۳۴۳) کہ ناوی کہش و ہہوای خوش و دلگیری ٹہ وی بیستبو، بو سہ یران و خوش رابواردن، چبووہ ٹہ وی (ہہر ٹہ وی، مروجوزہ ہہ ب...، ۳۱۹/۳). لہ ماہسہ بہ دان و دو شاری عومدہ ی ٹہ وی (شیروان و ئہ ریوجان). قسہ لہ کانی و ئاوی گہرم (گہ رماوان) کراوہ کہ ئاوی ٹہ وانہ ئاگرنا کوژیتتہ و و ٹہ و لہ عہ جباتی جیہانہ (ہہر ٹہ وی ۳۵/۲).

واده رده كهوئى كه له سه دهى ۴ مانگى و ۱۰ از - بزوى خوره مدينان له نيو خه لكى ماهسه به دان په رده دار بووه و شاره كانى شيروان و ئه ريو جان، وارگه و نشينگه ي، په يره وانى ئه م دين و ئۆله بووه (هه ر ئه وئى ته نيه ۳۵۳، مروج ۳/ ۵/ ۳)، مي قده سى خوره مدينانى ماهسه به دان به مرو گه لى پاك و چاك و په ندار پاك، داناوه (۳۱/ ۴). له زه مانى خه ليفه ي عه بياسى ئه لتائيع بيللا (۳۶۷- ۳۸۱ مانگى و ۹۷۴ - ۹۹۱ ز) كه هاو زه مان، پاشا كانى ئال بو يه يش له ئيران سه لته نه تيان به ده س بووه، حه سه نوه بيه كورى حوسين به رزيكانى به سه ر پشتكۆ و پشتكۆ، ده سه ل تيان په يدا كرد بوو (ئيزه ده پنا، تاريخ، ۳۹۴) تا زه مانى كه له قه لآ و دژى (سي رماج) مرد (موجمه ل ۳۹۴). ئه تا به كانى لورى بچوك له ۵۸۰ تا ۱۰۰۶ مانگى و ۱۱۸۶ از به سه ر ئه و ناو چه دا حوكومه تيان كردوه (ئه فشار، ۱۳۳، كي رزون ۱۱/ ۲۷۷) به كو ژرانى شاو ير دي خان، ئاخري ن ئه تا به كى لور له ۱۰۰۶ مانگى به فه رمانى شاعه بياسى كه بير، فه رمانه وايى ئاوان له پشتكۆ و پشتكۆ دو اى براوله جياتى ئه وان حوكومه تى زنجيره يى تر له فه رمانه وايانى لور به ناوى (واليانى لورستان) ده سى پيى كردوه (ئه فشار، ۱۴۴؛ دي مورگان؛ ۲/ ۲۳۹- ۲۴۰). حوكومه تى واليان تا ۱۲۱۱ مانگى و ۱۸۹۶ از به رده وام بووه و له و سه رده مه ي دا ئا غامحه مه د خانى قاجار دو اى له ناو بردنى زنجيره ي زه نديه، بو ئه وه ي له هيزوده سه لآتى والى لورستان كه م بكر يته وه، پشتكۆى له ناو چه كانى ترى لورستان جيا كرده وه و له وه به دو ا، ده سه لآتى والى ته نيا له پشتكۆدا به رته سك كريا. والى هه رله و ساله دا له خوره ماوا وه. وارگه ي خوئى گو يسته وه و له گه ل هه ندى له تا يفه كانى چووه پشتكۆ (مورتنسي ن ۵۱- ۵۰). جاهه ر له په ر ئه وه له سه ره تا ي پاشايى فه تاليشاي قاجار، ناوى والى لورستان، كرابه والى پشتكۆ (ساكى، ۳۰۴)، له زه مانى فه تاليشاي قاجار والى گه رى پشتكۆ به ده س حه سه نخان بووه و له حوكومه تى ناوه ندى ئيران په يره وى كردوه و بنكه ي حوكومه تى خوئى له خوره ماوا وه بردو ئه ئيلامى ئه مرو (هه ر ئه و، ۳۰۶).

له واليه ناو داره كانى واليانى پشتكۆ: حوسين قولبخان ئه بوقه دداره كه له هه مويان، زياتر ناو به ده ره وه تر بووه، مرو فئى جه نك زان و له كارزان و بو ير بووه، ئه وله سه ر

ئىختىلافي سنور لە گەل عەرەبە كان بە شەرھاتووہ و ئەوانى تاكە نارو بە ستىنى دەجلە: (تيكە لەھات) ھەلبەرى (ھەرئەوى ۳۱۰). حوسىن قولىخان لەسپاى ئىراندا پلەى ئەمىر تومانى (سەرلە شكرى) ھەبووہ (كیروزۆن ۱۱/۲۷۹). ئەولە پشتكویش، دەسەلاتى نیشان داوہ و چەن جارلە گەل ھۆزوتایفە كانى پشتكویدا. بە شەرھاتووہ (ساكى ۳۱۴-۳۱۵). حاجى سەيياح كەلە ۱۲۹۷ مانگى و ۱۸۸۰ز - چۆتە پشتكو لە گەل حوسىن قولىخان و كورە كانى لە ناوہندى والى: «دىيى بالاً: حوسىن ئاوا: ئىلام: ماھسە بەدان) ديدەنى كوردوہ لە ھەبىت و شكوى ئەوقسەى كوردوہ (پەرەى ۲۲۵-۲۲۷). دوای حوسىن قولىخان، كورە كەى: غولامرەزاخان ئە بوقە ددارە، بوته والى پشتكو و تا ۱۲۹۹ى ھەتاوى لەسەر پشتكو حوكومەتى كوردوہ و لەسالى ۱۳۰۷ ھەتاوى چۆتە عىراق و بوته پەنا بە رى ئەوى و ھەرلە ویش مردوہ و بەوجۆرە حوكومەتى واليان لەنيو چوونەما (رەجەبى، ۴۴۱).

شويئە وارى ميژويى. لە پشتكو، ئاسە وارى تاريخى فراوانى لەدە ورە كانى جور بە جورى كەو نار، ماوہ تە وجيى پەنجەيان ديارە كە ھەندى لەوانە بە جيماوى شوئى ئاوايە كان و قەلا و جيگاي سپاى دەورەى ئىلامى، زانراوہ و دانراوہ، ھەر وە كو سلیمان تە پە (ژيوزيڤينە) كەدە گەريتەوہ بوئالى ۲۵۰۰ بەرلە زايين، تە پۆلكى بيكساىە لە نيژيک سلیمان تە پە، تە پۆلە كانى سەبە عاتى خەريز (چوارريژ) كە چارتە پۆلەى نيژيک لە يە كەن، ويژانە كانى تە پۆلەى لالار كە بە بە جيماوى شوئى شارى كۆتەى (توبوى) دانراوہ كە لە عەھدى ئاشور بانى پال (سەدەى ۷ بەرلە زايين) ئاوە دان بووہ و لە روژگارى ساسانيانیشدا يە كى لە ناوہندە گرينگە كانى سپاى پشتكو دەھاتە ژمار، لە ويژانە كانى شارى شيروان: (سيروان)، يش خانوبە رە گەلى لە بەردو گەچ دە بيندري كە ھىزە مانى ساسانيانە (مشكوتى، ۲۸۹-۲۹۰). شيروان تادوايى سەدەى ۴ بەرلە زايين ئاوادان بووہ و لەوہ بەدوا ھەلدە گرى بە بولەرزە و عەرز ھەژان ويژان بويى (ئيزە دپەنا، ئاسار، ۴۳۶/۲).

جيى ئەريوجان دوہمىن شارى كۆتى پشتكو (ماھسە بەدان) بە جيى شارى ئىلامى

ئێستا، دانراوه، که حوسین خانی والی به ناوی ناوهندی حوکومهتی خوی ههلبیژاردوه و به حوسین ئاوايش ناوی ده رکردوه (کهله زه مانى ره زاشای په ههلهوی خه لکی په ههلهوانی له کی ئه له شتهری له ک زاده کهله پاشان به ره زا ئالاشتهری ناودار بووه، ناوی حوسین ئاواى گوریوه و کردویه ته ئیلام، به خه یال کورد نه توانی بلی خاک و نیشتمانی منه، ههروه ک سه دامی سه ره په تا کراو، موسلی خاکی. کوردستانی به (نهینهوا) ناو ناکه به خه یال کورد نه لی موسل خاکی کوردانه (شه پوئل) به لی ره زاخان حوسین ئاواى کرده ئیلام (هه ر ئه وى، ۴۳۷/۲). حوسین ئاوا له به را به دیی بالآ ناوبراوه (ئىستارک ۱۸۵) که له داوینیه مانشتکۆ دایه و روژگاری وارگهی هاوینانی والیانی پرهیزی پشتکۆ بووه (ئىستاین ۲۲۸). به غی له موفه ره غه کانی ناوداری لورستان که له نیوان ساله کانی ۱۹۲۸-۱۹۳۰ ز. بازاره کانی عه تیقه ی نیوگه لانی بولای خوی راکیشا بوو، له نیوکه بره کانی نیوشیو و دولی نیوکیوی پشتکۆ، ده دوز رانه وه و پیوه ندیان به سه ره تاي نیوه ی دوهمی هه زاره ی ۳ به رله زایین تا سه ده ی ۷ به رله زایین هه بووه. (مورتسنین، ۷۲، ۶۹). له ۱۳۱۷ هه تاوی و ۱۹۳۸ ز. موجه سه مه یی برینزی بچوک له پشتکۆ دوز راوه ته وه که له بهر ئه و تايبه نمه ندیانه ی که هه بیووه، فره زور که وتوتهر، به سه ره نجدان. ئه و موجه سه مه به وینیه خوايه، که به پیوه راوه ستاوه و خنجیریکی به بهر پشتویته وه یه و تیردانی به پشته وه که به سه ره روی جلکی ئه و مه به ستی به خه تی بابیلی دوايي نوسراوه و نیشان ده دا که خودای شار «ئیلتیرگه زی» یه، (واندنیرگ، ۹۴). گیرشمن ئه م موجه سه مه ی به نیشانه ی پیشوه چونی هونه روفه نی سازدانی که ره سته گه لی ۳ بوعدی داناوه (هیتری، ...، ۵) هه ندیکیش جلکی جهنگی ئه وه، به نیریکی هاو شیوه ی جلکی عه شایری ئیستاکی لوری بان داناوه و رایانگه یانده که جلکی شه روانانی ئه و زه مانه هه ر ئه م شیوه جلکه ی لوره کانی ئه م سه رده مه بووه (سوه رابی، ۲۱۴-۲۱۵). له نوسراوه کانی هه ندی له گه روکه کان که سه ریان له پشتکۆ داوه ده لین: وه هاده رده که وی که لوره کانی ئه م سه رزه ویه، دم و چاوی رینک و جوان و بالآ بهرز و جوانچاک و بویره نه ترس و ئازا و چالاک بوون (سه ییاح، ۲۳۴)، ئیستارکیش جوانچاکترین خه لکی شاری به غا، به لوره

کانی پشتکۆی نیشته جیی به غا داناوه و به پیتی نوسراوه کانی ئەو، پشتکۆکانی شاری به غا که هه موسالی نمایشیکیان سازده دا شیوهی ژیان و ههستان و دانیشن و داب و دهستوری باوی ناوچهی پشتکۆیان به جوانی به بینهران و ته ماشاچیان نیشان ده دا و ستران و گۆرانیشیان به دهنگی بهرزوبلیند که له دهنگ و ئاوازی ناوچهی شاخاوی ئالپ ده چومرو هه موشانو کانی ئەو کایه و نمایشه ی له نیو بنه ماله کانی پشتکۆی به چاوی خووی به باشی ده دی و تی ده گه یشت که چ ئاداب و روسومیکیان هه یه (په ره ی ۶۷-۷۱). سه رچاوه:

کۆری ئەسیر، ئەلکا میل، کۆری حه و قه ل، محمه د صورته ی عه رز، به کۆششی کرامیرس، لیده ن، ۱۹۳۸ز - کۆری خوردا د) به عوبه ی دیلا، مه سالی ک و مه مالیک به کۆششی دخویه، لیده ن، ۱۳۰۶ مانگی و ۱۸۸۹ز - ئە بو دلف، موسعیر ریساله ی ۲، به کۆششی بولگاکف و خالیدو ف، قاهیره، ۱۹۷۰ز - ئیستارک، فریا، سه فه ری بو دیاری ئە له موت، لورستان و ئیلام ته رجه مه ی عه لی محمه د، ساکی، تاران، ۱۳۶۳ هه تاوی، ئە فشار سیستانی، ئیره ج، ئیلام و ته مه دونی دیرینه ی ئەو، تاران ۱۳۷۲؛ ئیزه دپه نا، حه مید، ئاساری باستانی و تاریخی لورستان، تاران ۱۳۷۶. هه ره ئەو، تاریخ جوغرافیایی و کومه لایه تی لورستان، تاران ۱۳۷۶، بلازه ری، ئە حمه د فتولبولدان، به کۆششی دخویه، لیده ن ۱۸۶۵ز، بیهمه نیش، ئە حمه د، تاریخی میله ل مه دیم ئاسیای غه ربی تاران ۱۳۳۹؛ دیا کوئو ف. ئە م. تاریخی ماد، ته رجه مه ی که ریم که شاره رز تاران ۱۳۴۵، دینه وه ری ئە حمه د ئە لئه خباری تیوال به کۆششی عه بدو لمونعیم عامیر، قاهیره، ۱۹۶۰ز؛ راولینسون، هینری، سه فه رنامه «گوزه ره له زه ها و بو خوزستان» ته رجه مه ی سکه نده ر ئە مانوللاهی به هاره وند، تاران ۱۳۶۲، ره جه بی، ئە مین و ئە سغه ر ره جه بی: والیانی لورستان، فه سل نامه ی موتاله عاتی تاریخی، مه شه ده، ۱۳۷۰ سالی ۳ و ۴، ساکی، عه لی محمه د جوغرافیای تاریخی و تاریخی لورستان، خوره ماوا، ۱۳۴۳، سوهرابی محمه د. لورستان و قهومی کاسیت، خوره ماوا، ۱۳۷۶، سه ییاح محمه د عه لی، بیره وه ری به کان، به کۆششی حه مید سه ییاح و سه یفوللا گولکار، تاران، ۱۳۵۶، ته به ری، تاریخ، کام به خش فه رد، سه یفوللا، ئاسار تاریخی ئیران، تاران، ۱۳۸۰،

که‌ریمی، به‌همەن، جو‌غرافی موفه‌سه‌لی موفه‌سه‌لی تاریخی غه‌ری ئی‌ران، تاران، ۱۳۱۶ هه‌تاوی؛ هه‌ره‌وه‌ی، رینگا باستانی به‌کان و پیتته‌ خته‌ کانی قه‌دیمی غه‌ری ئی‌ران ۱۳۲۹، کو‌کلان، ئی‌براهیم، جو‌غرافیای سپایی ئی‌ران، تاران، ۱۳۳۳، که‌یه‌ان، مه‌سه‌ود، جو‌غرافیای موفه‌سه‌لی ئی‌ران، تاران ۱۳۱۱، گابریل، ئالفونس، ته‌حقیقاتی جو‌غرافیایی سه‌باره‌ت به‌ ئی‌ران ته‌رجه‌مه‌ی فه‌عه‌لی خواجه نوری، به‌کو‌ششی هومان خواجه نوری، تاران، ۱۳۴۸؛ گیرشمین، ئی‌ران له‌ سه‌ره‌ تاوه‌ تائیسلام، ته‌رجه‌مه‌ی محمه‌د موعین، تاران، ۱۳۵۵ هه‌ره‌وه‌ی، هونه‌ری ئی‌ران، ته‌رجه‌مه‌ی عیسا بیه‌نام، تاران ۱۳۳۶، موجه‌لو ته‌واریخ وه‌ لقیسه‌س به‌ کو‌ششی محمه‌د ته‌قی به‌هار، تاران، ۱۳۱۸، دیمورگان، ژاک جو‌غرافیای غه‌ری ئی‌ران، ته‌رجه‌مه‌ی کازم وه‌دیعی، ته‌وریز، ۱۳۳۹، مه‌سه‌ودی عه‌لی ته‌نبیه‌ و ئی‌شراف، به‌ کو‌ششی، دخویه، لیده‌ن، ۱۸۹۳ز، هه‌ره‌وه‌ی، مروج زه‌ه‌ب، به‌ کو‌ششی محمه‌د محیدین عه‌بدولحه‌ میدقه‌هیره‌، ۱۳۸۷-۱۳۸۴ مانگی و ۱۹۶۴(۱۹۶۷ز-؛ مشکوتی، نه‌سروللا، فیه‌رستی بینا‌کانی تاریخی و مه‌کانه‌ باستانی کانی ئی‌ران، تاران ۱۳۴۹ هه‌تاوی، میقه‌ده‌سی، موته‌هیر، ته‌لبه‌ دئولتاریخ، به‌ کو‌ششی، کیلمان هوار، پاریس ۱۹۰۳ز-؛ وان‌دنی‌رگ لوئی، باستان ناسی ئی‌رانی باستان، ته‌رجه‌مه‌ی عیسا بیه‌نام، تاران ۱۳۴۸ هه‌تاوی؛ یاقوت، بولدان، یاقوبی، ته‌حمه‌د، ته‌لبولدان، بیروت، ۱۴۰۸ مانگی و ۱۹۸۸؛ هه‌روا:

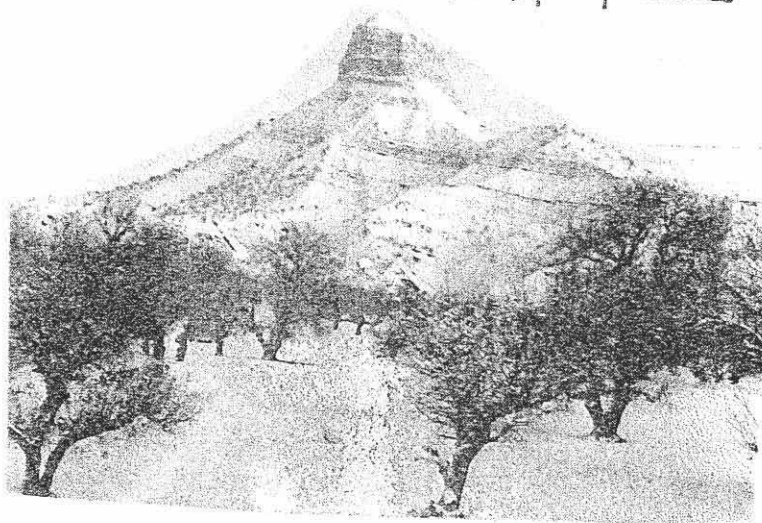
Brunner, ch, J Geographical and Adminis: trative Divisions; settlemts and Economy the camdridge History of Iran, Vol. VIII(2)ed. E.Varshatar Lond on, 1983; curzon, G.n.,persia and the persian question Lomads of Iurstan, ed. Inicoloisen, Copenhgen, 1993; stein, A; Old Routes of we stern Irān London, 1940; strabo. the Geography, tr. H.L. one, London 1961.

موحسین ته‌حمه‌دی دايره‌تولمه‌ عاریفی بوزورگی ئیسلامی ج ۱۳ په‌ره‌ی ۶۷۴ تا

۶۷۱ چاتی ۱۳۸۳ هه‌تاوی (شه‌پۆل). شیعر:

ٲه گهر ٲوسره و بوم دهس وه جامه وه ٲهروام كل مه خوه ٲ وه ٲيلامه وه
گهر تم بيهن وه دهس بائ شه ماله وه تايه وه زيئد كورده ماله وه.

ته مام گيانه گهم ٲيلام، ٲه گهر هه رزي وه قور بانئ
هه ناسه م كه م وه قور بان نلا ته ي گهر م شير انئ

پهريشانی لور

مهلا ته بولتاسم ناودار به مهلا پهريشان، عارف و شاعيري ناوداري لور، له ريزه كاري ژباني مهلا پهريشان ټاگاداري يه كي ټو ټوله بهر دهس نيه و ته نياله سهر بنچينه ي دوشيعر له شيعره كاني مهلا پهريشان كه له واندا ته نيا ټامازه ي به وه كړدوه كه (۵۰) سال له خزمهت شيخ ره جهب بورسي دا (هم) بووه (بهندي ۲۳) كه بهورد بونه وه له و ټامازه، ده كړي بوتري ده وري ژباني مهلا پهريشان له نيوان نيوي دوه مي سده ي ۸ و نيوي ټه و لي سده ي ۹ ي مانگي دابووه. نشينگه ي له دايك بوني مهلا پهريشان، جبي قسه و باسه، هندی له ليكوله ران، جبي له دايك بوني مهلا پهريشان به دينه وهر، داده نين و به كوردي ده زانن (برواننه، حه يده ري، «ز»؛ مهر دوخ روحاني - ۱/۱۱۳؛ سولتاني، ۱/۱۴۶، شاكري، ۱۲۱) و هندی نوسه ري ديكه، مهلا پهريشان له تايفه ي لور ي غه ياسوه ند و خه لكي دلفاني روژاواي لورستان، داده نين و له سهر لور بوني مهلا پهريشان پي داده گرن (غزه نفه ري، «چ»، روح به خشان، ۳۲، ټيبراهيمي محه مهدي «شه پوډل»؛ كتيبي ژيناو هري رانا ياني كور دله... چاپي ۱۳۶۴ هه تاوي تاران، مه هاره ت و كازمي، ۵۷) به لام به سه رنجدان به وه كه مهلا پهريشان شيعره كاني خو ي به زار او ه ي لوري و له كي هو ټيوه ته وه، بيرو را ي دوهم كه لايان وايه مهلا پهريشان لوره، راست و دروست تردينه بهر چاو. - ټه شعاري مهلا پهريشان كه به (پهريشان) ناوي خو ي له هو ټه كاني خو يدا بر دوه - به لام ديواني شيعره كاني به ناوي (پهريشان نامه) گرد و كو كراوه ته وه، به تي روانين به ديوانه كه يدا، به روناكي دهر ده كه وي كه مهلا پهريشان شيعه ي جه غه ري بووه، به عه لي كوري ټه بو تاليدا هه ليگو تووه وله بابته كه ر به لاشه وه شيعري داناوه برواننه بهندي ۱۶ و هه روا به شي دوهم په ري ۴-۹). هه روا بهورد بونه وه له هو ټه و شيعره كاني ټه و، فره به ټاشكرا ده رده كه وي كه مهلا پهريشان په يره وي مه زهه بي حروفه ي ش بووه كه له روژگاري ژباني مهلا پهريشان ټاينني حروفه ي له ناوچه ي لورستاندا به وي په ره دارو بهر بلاوي هه بووه (برواننه ج ۲ زاناياني كورد ټيبراهيمي

(شه پوئل) چاپی ۱۳۷۹ هه تاوی تاران و بهندی ۲) له شيعره کانی مه لا پهريشاندا به رونی دهرده که وی که له مه بانی عيرفانی و عيلم و زانستی فهلسه فه و که لامدا، ده سی بالای هه بووه و نهو زانباریانه ی باش زانیوه، هه رته و هیشه که له هونه کانی خویدا له زاراهوی: (خودوس، قیدم، قیدمی زه مانی و قیدمی زاتی، قهوسی سوعود و قهوسی نزول، ئیحاته و موحات و... وه باس کردن له باس گه لی وه کک زات و سیفاتی خوا، وجوب و ئیمکان و...) له شيعرو هونه کانی خویدا، نیشانی تهویه له و عيلمانه دا، شاره زاو زانا بووه. مه لا پهريشان له هونه کانیدا فره زورو بهربلاو له (ئایاتی قورئان و په ندو ته مسال-ی عه ره بی و فارسی، هه روا و اژه ی کوریت و پرواتای پیشه و ایانی دینی و فه رموده ی پیغه مبهری به کاربرده، ته مانه به چاکی نیشانی ده دا که هم ده سه لاتی فره ی به سه ر زمانی عه ره بیدا هه بووه و هم به سه ر ته وسه ر چاوانه دا ئاگاداری یه کی ته و او ی هه بووه و له وانه دا فره شاره زا بووه، مه لا پهريشان له زور شویندا ئامازه ی به مه تيقوته یری عه تارو مه سنه وی مه وله وی کرده و هه روا بره شيعریکی به شیوه ی (ساقی نامه) ی حانز شیرازی هونیوه ته وه و ته مانه ش ته وه ده گه یننی که مه لا پهريشان به سه رته و انیشدا ده سه لاتی هه بووه و عاده ت و خوی به و کتیبانه وه، هه بووه و ته هلی کتیب و کتیب خوین بووه (برواننه: بهندی ۳ که له ئاخیره که یدا ئامازه به داستانی سیمورغ ده کاو هه روا برواننه بهندی ۱۴، ۱۹ و ۲۱ و بو ساقی نامه یش برواننه به شی دوه م، په ره ی ۹-۱۰). له وه ده چی مه لا پهريشان، هه واداری و ئوگریکی ته و توی به صوفیگه ری، بره و داری روزگاری خوی نه بوی، له هه ندی له هونه کانیدا هی رشی کردوته سه ر صوفی (برواننه بهندی ۲۴، لی ره وه دهرده که وی به راوه ژوی بیورای هه ندی نوسه ر مه لا بهريشان صوفی نه بووه (به هار، ۲/۳۷۸)، مه لا پهريشان شاعیری پرزانا بووه، باوه کو شيعرو هونه ی مه لا پهريشان له نیو خوینده و ارانی له کک و لورو کوردا بلاو بوته وه، به لام به و شیوه ی شیاهه، مه لا پهريشان هی مان به باشی نه ناسراوه. سه ر چاوه به هار محمه د ته قی، به شی له یادداشته کانم له سه فه ر بو شوره وی، هه روا به هار ته ده بی فارسی به کوششی محمه د گولبن، تاران ۱۳۵۵ هه تاوی؛ پهريشان لور، ته بولقاسم، دیوان به کوششی

ئیسفهنديار غهزه نفهري ئومه رايبی خوره ماوا، ۱۳۶۱ هه تاوی، زانایانی کورد ج ۲ محهمه صالح ئیبراهیمی (شه پوئل) چاپی ۱۳۷۹ هه تاوی په ره ی ۱۶۰ تا ۱۷۴ و حه دیده ری زیبا جوئی، فه ته علی، بهرکول له سه ر دیوانی مه لا په ریشانی کورد، کرماشان ۱۳۳۵ هه تاوی، رۆح به خشان، عه بده لمحه مه د مه لا په ریشانی - ی کورد، لورستان توژیینه وه یی، خوره ماوا (۱۳۷۷) هه تاوی سالی ۱ ژماره ی ۱ و ۲؛ سولتانی محهمه د علی حه ديقه ی سولتانی تاران ۱۳۶۴ هه تاوی، ژیناوه ری زانایانی کورد له ... محهمه د صالح ئیبراهیمی (شه پوئل) تاران، په ره ی ۷۳۳ تا ۷۸۰ چاپی سالی ۱۳۶۴ هه تاوی شاکری، باقر ته زکیره ی موخته سه ری شاعیرانی کرماشان، کرماشان ۱۳۳۷ هه تاوی. غهزه نفهري ئومه رايبی، ئیسفهنديار، بهرکول له سه ر دیوانی په ریشانی لور (همه م)، کازمی، ئیره ج، مه شاهیری لور، خوره ماوا (۱۳۷۶) هه تاوی، بابا مه ردوخ رۆحانی شیوا تاریخی مه شاهیری کورد، تاران ۱۳۶۴ هه تاوی - عه بده لوموحه مه د رۆح به خشان، دايره تولمه عارفی بوزورگی ئیسلامی ج ۱۳ تاران ۱۳۸۳ هه تاوی په ره ی ۶۲۸ تا ۶۲۷. مه لا په ریشانی به کوردی له کی لوری دیوانی شیعی هیه - هه روه کوله به راوترا، مه لا په ریشانی په تچا سال له خزمه ت شیخ ره جه ب بورسی (خاوه نی مه شاریقوئته نوار دابووه؛ شیخ ره جه ب بورسی له ۸۰۱ مانگی له حالی ژياندا بووه که مه لا په ریشانی به شیعر فه رمویه تی:

شیخ ره جه ب بورسی وه ئه و گشت قورسی ئه و له وه حده ت حه رفی ژمن پورسی په نجا سال ته ربق خزمه تم گوزاشت جوز، وه به ک، رشته جور بوزه، نه یاشت دیتخودا له لوغه تنامه دا سه باره ت به ره جه ب بورسی ئاوا ی باس کردوه و رای گه یاندوه: «شیخ ره جه ب بورسی له بیژه رانیکه، جار به ناوی ئه لبورسی و جار جاریش به ناوی حافز و لبورسی و زه مانئی به ناوه ی شیخ ره جه ب خوئی ناساندوه، نوسه ری ره وزه تولجه ننا ت، ئه وی له ژماری زانایان و نوسهران، ناو بردوه و ته ئلیفاتی شیخ ره جه ب بورسی ئه مانه ن: (مه شاریقوئته نوار و لوبابولحه قایقی ئیمان و مه شاریق ئه مان) که له ۸۰۱ مانگی دانراون (بروانته لوغه تنامه حه رفی ر، په ره ی ۲۹۱)، ئه مه یش ۶ هونه له هونه

کانی مه‌لا په‌ریشان؛

من ژبیسمیلا من ژبیسمیلا
په‌ریشان‌نامه زی‌کر مه‌که‌م لیلا
لاره‌تب، لایایس ئیلافی کیتاب
زاهیر هه‌رشه‌ی له‌هو له‌که‌تمی عه‌ده‌م
ئاب و باد و خاک و ئاته‌ش زاهیرن
زه‌مانی ئه‌یام جاهیلیه‌ت بی
هه‌روه‌کو له‌م سی هونه‌ده‌رده‌که‌وی مه‌لا په‌ریشان له‌سه‌ر ریبازی حوروفیه‌ بووه‌که
به‌شیر رایگه‌ یاندوه:

وه‌سف به‌نده‌گی بزانی سی‌حه‌رفه‌ن
ژ (واو) وه‌دود، وه‌فا بکه‌ر زه‌بت
حه‌رفی سی‌که‌لام و نه‌حوی صه‌رفه‌ن
ژ (صاد) صه‌بر، صه‌فا بکه‌ر زه‌بت
فی‌فه‌قروفاقه، فه‌نا دام‌حه‌لل
خیرولکه‌لامی ما‌قه‌لله، وه‌ده‌لل.

مه‌زه‌بی حوروفیه‌ فه‌زلوللا ئوستورابادی، دایه‌یناوه‌ و باوه‌ری به‌ئه‌ساله‌تی پیت و
حوروف بووه‌، که‌له‌سه‌ده‌ی ۸ مانگی ژیاوه‌ و ئه‌وه‌ی له‌بیرورای شیعه‌گه‌ری وه‌
رگرتووه‌ و قورئانی به‌شیوه‌یی سه‌یر ته‌ئویل ده‌کرد و هونه‌ره‌که‌ی بازی کردن به‌پیت و
حوروف بووه‌ و له‌(۷۴۰) مانگی له‌دایک بووه‌ و کار و پیشه‌ی پینه‌چی بووه‌ و له‌ ۷۸۷
مانگیدا بیرو باوه‌ری خوئی ئاشکرا کرده‌ و له‌ (۷۹۶) له‌کاتیکدا خه‌ریکی نویسنی
جاویدان نامه‌ بووه‌، به‌فه‌رمانی ئه‌میران شای کوری سیوه‌می ته‌یموره‌ شه‌له‌ی گورگانی
فه‌زلوللا ئوستورابادی، ده‌کوژری (بروانه‌ جوغرافیای تاریخی و تاریخی لورستان،
ساکی په‌ره‌ی ۶۹) له‌کتیبه‌ی سه‌ر سوپورده‌گان، نوسراوی سه‌یید محمه‌د عه‌لی
خواجهدین چاپی ۱۳۴۹ هه‌تاوی په‌ره‌ی (۱۵۸ و ۱۵۹) نوسراوه‌: دامه‌زینته‌ری ئایینی
حوروفیه‌ (شافه‌ز لوللا نه‌عیمی ته‌وریزی) یه‌که‌له‌سالی (۷۳۰) مانگی، له‌دایک بووه‌ و
کتیبه‌ی: (جاویدان نامه‌ی) داناوه‌. ته‌زکه‌ره‌ی شوعه‌رای کرماشان په‌ره‌ی ۱۲۱ و ۱۲۲. به‌
نه‌قل له‌تاریخی مه‌شاهیری کورد، بابامه‌ردوخ روحانی شیواج ۱ چاپی ۱۳۶۴ هه‌تاوی

تاران پەرەیی ۱۱۴ تا ۱۱۳.

ئوستاد دوکتور محەمەد صەدیقی موفتی زادە کە لە زوان زانان و زوان ناسانی گەورەیی کوردە و لە سالی ۱۳۳۴ مانگی وریکەوتی ۱۹۱۴ زایینی و ۱۲۹۲ هەتاوی لە دایک بوو و لە شەوی سەمەیی ۶ ئازەری سالی ۱۳۶۳ هەتاوی و ۳ رەبیعی ۱ سالی ۱۴۰۵ مانگی وەفاتی کردووە و لە کۆیی وەسی قەرەن نێژراوە، چوارسال و چەند مانگ سەر نوسەری رۆژنامەیی حەوتە نامەیی کوردستان بوو، کە یەكەم، ژمارەیی لە رۆژی چار شەمەیی ۱۵ گولانی ۱۳۳۸ هەتاوی و ۲۷ شە والی ۱۳۷۸ مانگی و (۶ مەه) ی ۱۹۵۹ زایینی بەزمانی کوردی لە ۸ لاپەرەدا بەویتەیی حەوتانە لە تاران لە چاپ دراوە، زنجیرە و تاریکی بەناوی مەلا پەریشانەو، نوسیوو، لیکۆلە ران لایان وایە مەلا پەریشان گە پشتۆتە دواپلەیی فەساحەت و بەلاغەت. مەلا پەریشان لە برە شیعریکدا وتویەتی:

جەددی توو خەلیل رەهەبەری ئەنام
 یەك قورمانی کەرد، ئەویش ناتەمام
 مەلا پەریشان لە نیو شیعری دوهم دابەرزنی خەيال و هونەری خوئی نیشان داوە، چونکا بیجگە لەو هی مەبەستە کە ی راگە یاندووە، بیرو زەینی خوینەر، بەرە و ئەوەراده کیشی تابزانی ئایا؟ ئەو کەسەیی قوربانی خوئی تەواو کردووە، چ کەسیکە کە لە دوایدا دەلی: حەفتادو دو تەتن قوربانی کەردی = حەققا، نە رای حەقە مەردانی کەردی. هەندی لایان وایە مەلا پەریشان لە هوزی قیاسوئەندە کە ئەمیش لقیکە لە هوزی کولیوئەندو دانیشتوی شاری قەزوین بوو و بەمیرزا محەمەدخان ناسراو، بە: (پەریشان) ه و هەندی تریش لایان وایە لە هوزی خەمسەیی گەروسە - بە راستی ماموستا موفتی زادە بە نوسین لەو حەوتەنامە دا خزمەتی فرەبەر چاوی بەزمان و هونە و هونەری کوردی کردووە، بە تاییەت کە فرە کاری لە سەر دیوانی مەلا پەریشان کردووە و شیعەرە کانی راست کردووە و هینا و نیەتە سەر ریزمان و خەتی کوردی نوی. ئەمەیش ساقی نامەیی مەلا پەریشان:

ساقی نامە

ساقی باوہ رو جامی پەہی مەستی
 جامی کہ مەغزم باوہ رو وە جوش
 نہ، ژہو بادەہی بەزم حەریفان رەد
 مەستان مەجاز، دیوہن، مەست نەہن
 ژہو بادەہی بی غەش خومخانەہی دیرین
 بەدەر! تا یە کجا، پاک ژگونا بووم!
 موسولمانی کەر، من تەشنە کامەم!
 فیدات بام ساقی، تەر زوانم کہی!
 ژجام تەو حید یە کجا مەستم کہی!
 بەدەر بنۆشم، وەباد مەستان!
 ساقی، پربکەر جام یە ک مەنی
 ئیوہ بە وردی برواننە ئەم شیعەرەہی مەلا پەريشان کہ دەلی:

ئەہی شمس الضحی، ژ، تەشنە گی زەرد
 کہ لە نیوہ شیعری یە کہ مەدا، بە راستی ہەر ای کردوہ، بزائن بە چ تە شبہیکی سادە و
 واژہ و ئەلفازی رەوان مەحبوبە کہی وەسف کردوہ. (برواننە مجمع الفصحای ہیدایەت
 و روزنامەہی کہ یەہان ۵ شەمە ۱۳۷۲/۶/۲۵ ہەتاوی ژمارەہی ۱۴۸۶۶، ئیرەجی
 کازمی، گولزاری ئەدە بی لورستان، ئیسفەندیاری غەزەنفەری ئومەرایی چاپی ۱۳۶۴
 ہەتاوی، جوغرافیای تاریخی و میژوی لورستان، عەلی ساکی، کتیبی زانایانی کورد، ج ۲
 چاپی ۱۳۷۹ ہەتاوی، تاران پەرہی ۱۶۰ تا ۱۷۴ و کتیبی ژیناوەری زانایانی کوردلە...
 چاپی ۱۳۶۴ ہەتاوی پەرہی ۷۸۰ تا ۷۳۳ چاپخانەہی مەہارەت، محەمەد صالح
 ئیبراہیمی (شەپۆل).

بوڅه دای دهین و پئی زانین سه بارهت به زانای دلسوژی کورد، ماموستا محهمه د سه عید ئیبراهیمی

ماموستا محهمه د سه عید ئیبراهیمی (: ناویر)

خوالیخوشبو، ټه و زانا دلسوژه پرزانا کوردیه، که ټوسوهی عیلم و تهقوا و خوراگری و خو پاریزی و کورد و نیشتمان خوشه ویست بو، که بو خزمهت کردن به زمان و فرههنگی کوردی کتیبی گهشتی له علومی به لاغه؛ به یان، به دیع و مهعانی، بو نویسین، و له چاپی داوه که ټه گهر روژیک له زانکوژی کوردستان ټه و عیلمه به زمانی کوردی بخویندیری ټه مکتیبه پر نرخه دهیی به دهرس به زانینخوازان: «دانشجویان» بوتری و ټیدی نیازمان به کتیبی (جواهرالبلاغه و مطول و مختصر) ی عهرهیی نامینی و بو خویمان ټه و کتیبه کوردی یه ی ماموستا، به دهرس ده خوینین، ماموستا ټه و زانا میژوزانه یه که کتیبی قاره مانانی نه ته وهی کوردی به زمانی شیرینی کوردی، داناوه و له چاپی داوه، که له سهره تای تاریخه وه باسی قاره مانانی کوردی کردوه، تا ده گاته پیشه ووا قازی محهمه د و ژنرال مسته فا بارزانی، ټیحسان نوری پاشا و سمکو میهن، ماموستا چهن کتیبی به نرخی دیکه شی له زانین و عیلم و ټه خلاق و دیندا، داناوه و له چاپی داون و بلاوی کردونه ته وه. دیاره بیره وهران و فه یله سوفانی کو مه لایه تی بی وه ستان ټیده کو شن تا بو نه ته وهی خو یان رون بکه نه وه و بلین: که ناسنامه ی ټه وان چیه تا به لاوانی کو مه لگای خو یان بسه لمینن که ټه وان دارای هه و یه ن و بیر مه ندان بو دوژینه وهی تاریخی دور و دریزی خو یان کو شاون و ټیده فکرن تا بروسکه یه ک بو شانازی له میژودا په یدا بکه ن و لیکی بده نه وه و په ره ی پی بده ن و خزمه تی خو یان نشان بده ن، ټه و زانا دلسوزه ی گهل و نیشتمان، له سهرده می فه قیه تی دا که بو فیروبونی عیلم له حوجره و فیرگه ی مزگه و ته کانی کورده واری دا، گه راوه، هه روه ها له وکات و ساتانه ی مه لا و موده ریس بووه، هه روه کو کو مه لناسیک بار هاتووه و باش خه لکی ناسیوه و هه سته ی به بن ده سته ی کورد و دیلی هه ژارانی نیو کو مه ل کردووه، جا هه ر له و سو نگه وه دژ به و باره ناله بارانه، بار هاتووه و له باری کو مه لایه تی دا دژی پیای ناله بار و دوژمنی چه و سیته ران و له ریا و درو. بیزار

بوو و بەزەیی بە گزیکاراندا، نە دەهات و فرە لە وه قەلس بوو کە هەندی له تیکۆل، کرە کرپانەوه و کاکل بەسەر ناکەنەوه، گزیکاران بە ناوی دین پارو لە دەم ساویلکە و هەژاران دەرفرین. ماموستا، لای وا بوو، مرو دەبی بە هەمو توانای له ژیان دا بو خزمەت کردن بە زمان و فەرهنگی کوردی و بو دابین کردنی مافی رهوای کوردی چه و ساوه و ماف داگیر کراو، گیان و مال و کات و ساتی خوئی بەخت بکا، ماموستا؛ گه و ره و گچکە ی بە چاوی ته ماشا ده کرد و ریژو حورمه تی بو مرو و مرو فانی دا ده نا.

بنه ماله: ماموستا مه لا سەعید ئیبراھیمی کوری خوالیخو شبو مه لا ئیبراھیم، کوری عارفی ره بانی حاجی خەلیفە مه لا محمەد «بەها» ئەمین حوزوری مه لیک غازی حەزرتی شیخ عوبەیدیلای نەهری شاهی شه مزین و کوری مه لا سەعید - ی گه و ره، کوری حاجی مه لا عەبدو لکه ریم ناودار بە شیرازی [کە ته فسیر و لیکۆلینه وه ی له سەر ئایه تی نور نوسیوه و خاوه ن و مالیکی خاویزان و دیتی پیریونس Piryunes بووه که له به شی ناوه ندی شاری سه قز و ۲۰ کیلومتری باکوری روژئاوای سه قز دایه و چەند ئاشی ئاوی و دیتی [کانی شیته ی] هه بووه و قه باله کونه ده سخه ته کان به مور و ئیمزای مه لا و پیاو ماقولی ئەو سه رده مه ماوه و له کتیبخانه ی بنه ماله و له کتیبخانه ی (شه پۆل) راگیر دراوه] و کوری مه لا ره حیمی گه و ره یه، که به نه سه ب به چەند پشت ده چیته سه ر قوتبه دین بن موزه فەرهدین محمەد شوانکاره ی کوردی شیراز - بی شک ئەو بنه ماله زانا و زانا په روه ره. رایه له و مام شه به که یه کی په ردار و پر شاخ و به رگی عیلمیان، له نیو خویاندا ساز داوه. بو وینه مه لا قادر سه عیدی [شاعیری کوردی و یژ، که دیوانه که ی به کوردی چاپ بوه و له م دوا یانه دا ببوو موده ریس و ئیمامی مزگه وتی دو مناره ی شاری سه قز] نه وه ی مه لا سه عید - ی گه و ره یه، بنه ماله ی شیخانی مازوداریش لک و پوی ماموستا مه لا قارد سه عیدی یان، پیوه یه و هه روا بنه ماله ی زانای ناودار، به مالا ئەحمەد لاسور «ره بانی» و حاجی مه لا عەلی ره بانی [موده ریس گوندی بو غده که ندی لای بوگان] ده چیته وه سه ر ئەو بنه ماله، هه روه ها بنه ماله ی ره سول شیرازی [فیرکار له فیرگه و فیرانگه وکانی یانه ی فیر کردن و باره یانی شاری سه قز] ده چیته وه سه ر بنه ماله ی حاجی

مەلا عەبدولکەریم ناودار بە شیرازی، ھەروەھا بنەمالە ی مەلا ئەمجەد عوسمانی خەلکی دینی قەلای رەسولەسیت لە سەرچەمی مەجیدخان، لەو لک و پویەن و [مەلا ئەمجەد دیوانی شیعری بە کوردی ھەیە]. ھەروەھا بنەمالە ی زانا پەرۆی (شیخ الاسلامی) شاری بانە و سەلامی یەکانی شاری بانە، تار و پۆی حاجی خەلیفە مەلا محمەد (بەھا) یان پپۆە دیارە و حاجی سەبید مەلا جەلال (شیخ الاسلامی) کە لە ۱۳۸۳/۴/۱۹ ی ھەتاوی لە مالی خویی لە شاری بانە وەفاتی کردووە، وینە ی حاجی خەلیفە مەلا محمەد (بەھا) ی لە چوارچێوە و قاپی جوان گرتبو و لە تاقچە ی روبرووی جیی دانیشینی خوی لە مالی دای نابوو ریژی ئەو وینە ی فرە لا بو، ئیستا ئەو، وینە بو و دم ھەر لەوی ماوہ. - ھەروەھا جەنابی مەلا محمەد عەلایی ئەردەلان لە راپەلە و پۆی مام شەبە کە ی بنەمالە ی مەلا سەعید - ی گەورە یە.

حاجی خەلیفە «بەھا» کورانی زانای وە ک عەلامە مەلا عەلی ھەبوو، کە لە گەل مەلا رەحمانی برای لە شەری یە کەمی جیھانی لە شەری روسی تەزاری لە روداوہ کانی شاری مەھاباد و ناوچە ی موکریان لە سالی ۱۳۳۴ مانگی و ۱۹۱۵ ی زایینی یە خسیر و لیروە یە «بەھا» فەر مو یە تی: [شکر لله شادمانم من به لطف بی نظیر - گشته در راه دفاع حق دو فرزندم اسیر] ماموستا مەلا سەعید لە نیو بنەمالە یی ئاوا پرعیلم و زانا و زانا پەرۆر لە دایک بوو و پەرۆردە کراو و بەر خویندن نریاو.

خویندن: ماموستا مەلا سەعید لە ھەوت سالیدا، لای خوالیخو شبو مەلا ئیبراهیم - ی باوکی خوی، قورئان و کتیبە سەرەتایی یەکانی عولومی ئیسلامی خویندەو، لە پاشان لای باش مەلا زاناکانی کوردستان، بو وینە لای زانای کوردی و یتر ماموستا مەلا عمامەدین شەفیعە لە شاری بوکان و مەلا حیسامەدین وەجدە ی لە دینی گەورە قەلا، لای عەلامە، مەلا مەجید ئوصولی لە سنە، عەلامە مەلا مەحمودی موفتی لە سنە، و حاجی مەلا، خالد موفتی لە شاری سنە ی کوردستان... [ھەروەھا عولوم و دەورە ی مەعاریفی ئیسلامی و عولومی مۆتەداوہ لە ی روژباوی لای ئەو زانا ناودارانە تەواو کردو، جا لە پاشان بو لیکۆلینە وە و پیاچونە وە و لیکدانە وە و تەحقیقی زیاتر لە عولوم و

مه‌عاریفی ئیسلامی چووته‌وه، شاری مه‌هاباد، له‌حوجره و فیرگه‌ی فه‌ریدی زه‌مان پرزانا حاجی ماموستا مه‌لا حسین مه‌جدی، پاش ماوه‌یه‌ک، لای ئه‌و زاته‌ پرعیلمه ئیجازه‌ی ئیفتاوته‌دریسی وه‌رگرتووه، له‌ساله‌کانی ۱۳۳۰ی هه‌تاوی تا‌سالی ۱۳۳۶ی هه‌تاوی که‌له‌گوندی گیسیان له‌مه‌رگه‌وه‌ر موده‌ریس و ئیمامی جومعه و جه‌ماعه‌ت بووه، فه‌قی و مه‌لایی زور، بو‌فیربونی عولومی ئیسلامی رویان کردو‌ته‌فیرگه‌ی ماموستا مه‌لا سه‌عید. له‌گیسیان و فه‌قی و مه‌لایی باش و خوینده‌واری، فیری زاینه‌کانی ئیسلامی کردوه و باری هیتاون، زور له‌وانه ئیستا موده‌ریس یا ئیمام جومعه‌ن له‌شار و دی.

له‌گیسیان له‌راستی دا‌ماموستا ببووه موفتی و لای «سلطان‌العرفا حاج سید عبدالله» که‌یلانی‌زاده و سه‌ررانی عه‌شایر و خه‌لکی ئه‌و ناوچه، ببووه مه‌رجه‌ع و جیی متمانه‌و زور خو‌شه‌ویست و پر‌قه‌در و حورمه‌ت، بو، وه‌ببوه جیی راویژ و مه‌شوه‌ره‌ت و جیی به‌جیی کردنی‌گیر و گرتی شه‌رعی و کومه‌لایه‌تی خه‌لکی ئه‌و ناوه و له‌روی کومه‌لایه‌تی و دین و دیانه‌ته‌وه، که‌ند و کوسپی له‌رینگای ئه‌وان لاده‌دا و کار و باری بو‌ئه‌نجام ده‌دان. ماموستا زانایان، دانایان، قه‌لم به‌ده‌سان، هونه‌روه‌ران، ده‌سه‌ر‌ه‌نگینان، روناک‌بیران، نوسه‌رانی قه‌لم‌ره‌وان، زمان‌پاراوان، ئه‌ویندارانی باوه‌ردار و ئازادیخواز، وه‌ئه‌وانه‌ی به‌ئاواتن ژبانی هه‌ژاران بگورن و بو‌یه‌کسانی گه‌ل و نیشتمانی کوردی، بن‌ده‌س له‌خه‌باتا بون، پر‌به‌دل و گیان خو‌شی ده‌ویستن و دژی چینایه‌تی بوو و چه‌زی ده‌کرد نه‌زمی و به‌رزی ناواقیعی نه‌مینی و خه‌لک فیری عیلم و هونه‌ری جو‌راو‌جو‌ر و زاین و پیشه‌سازی و تیکنیک؛ وه‌فیری زانستی روژباو‌بین و به‌پیی ئه‌م فه‌رموده: [هه‌ر له‌سه‌ر پشته‌ی پیشکه‌وه تا ده‌چینه‌گور‌یچه‌وه، ده‌رس خوین‌بین]. به‌راستی ماموستا عاشق و ئه‌وینداری عیلم و زاین بوو، هه‌ر ئه‌وه‌یش وای کرد له‌گیسیانه‌وه، رو‌بکاته‌وه، شاری زاین‌په‌روه‌ری مه‌هاباد و له‌مزگه‌وتی حاجی شارتری، به‌ناوی موده‌ریس و ئیمام و خه‌تیبی ئه‌وی دامه‌زری. ماموستا له‌شاری مه‌هاباد زیاتر، به‌ر‌چاوی روناک‌کریاوه، له‌باری روانگه و تی‌فکرینه‌وه، بو‌سه‌رده‌میانه‌کردن و نوی‌کردنه‌وه‌ی زانیاری خو‌یی، ده‌کوشا و تی‌ده‌فکری و بیری ده‌کرده‌وه بو‌گه‌شه‌سه‌ندن و سه‌رکه‌وتن و راپه‌رین به‌دژی

مانەووە لە لیباسی کدا. ماموستا لە ساڵەکانی ۱۳۳۶ تا ۱۳۴۲ لە مەهاباد، لە رادیو مەهاباد بە دەنگی خوێ بەرنامە گەلیکی لە بواری کۆمەڵایەتی و مەعاریفی ئیسلامی و پێوەندی نیو کۆمەڵ و بنەمالە، بە زمانی شیرینی کوردی، بلاو دەکردهووە و ئوگەردارانی زۆری لە خوێ ئالاندبو و ئەو بەرنامە ببوووە فێرگە و مەکتەبی.

دیارە ماموستا لە مەهاباد، دەرتانی زیاتری بۆ هەلکەوت، تا لە تاران وەزارەتی فەرھەنگ و فێرکردنی بالا لە رینگای ئیمتحانەو، دیپلۆمی مودەریسی وەرگری و بیته فێرکار و ماموستا لە فێرگە و فێرانکوانی، یانە فێرکردن و بارهێنان، لە شاری مەهاباد - جا چونکە بەراستی ئەوینداری فێربوونی علمی روژباو بو، خویندی و لە رینگای کونکورەووە لە زانستگە ئیلاھیات و مەعاریفی ئیسلامی زانکۆی تاران لە رشتهی زمان و ئەدەبیاتی عەرەب قەبول دەکری و دوای خویندن و تەواوکردنی دەورە زانینگە، گەراوەتەووە بۆ کوردستان و زیاتر لە ۳۰ سال تەدریس لە فێرگە و فێرانکۆ و زانکۆی ئازادی ئیسلامی لە شاری مەهاباد و زانستگە پەیمانی نور، لە شاری بوکان، سەرەنجام لە لایەن وەزارەتی فێرکردن و بارهێنانەووە لە شاری مەهاباد، خانەنشین کراوە، ماموستا مەلا سەعید لە بەر ئەوێ جامیعی بەینی حەوزە و زانینگە (دانیشگا) بو، هەم لە عۆلومی ئیسلامیدا پرزانا بوو هەم لە خویندنی زانینگە، شارەزا و خویندەواری روژباو، تیگە پشتو و فرە شیواو بوو. لەو سەرەمانە مەلای مودەریس بوو دەرسی بە فەقی و مەلایان دەدا، چەن فەقی و مەلای باسەواد و خویندەواری فێری عیلم کرد و ئیجازە مەلایەتی پێدان. - لەم سالانە دواییدا، زانستگە ئیلاھیات و مەعارفی ئیسلامی زانکۆی تاران ئیجازە مەلایەتی وەزارەتی عۆلوم و خویندنی بالا بو مەلکانی ناوچە کوردستان وەرگرتبوکە لە ئیمتحانی ئەو زانستگە بەدا، بەشداری بکەن. ماموستا مەلا سەعید لەو ئیمتحانە بەشداری کردووە و بە پلەیی بالا، هاوسەتەح و هاوتای دوکتوری لەو زانستگە بەدا قەبول دەکری.

لەم دوایانە شدا دوستان بە تکا و خواھیشت بردیانە سەر خانەقای نەهری لە شاری مەهاباد و کردیانە ئیمامی جەماعەت و خەتیب. بەلام بە هۆی نەخۆشی چوووە شاری بوکان، تاکورە گەورە کە ی زیاتر ئاگای لێی بی. ماموستا ئیسلام ناس، قورئان زان،

میژوزان، لیکۆلەر، ههستیاری، ویژەوان، نوسەر به زمانی شیرینی کوردی، قابیل و به توانا و کهم وینه بوو، بهلام خوۆ بهزل نهزان، شارهزا به گشت شاخ و لقه جیاجیاکانی عولوم و مه عارفی ئیسلامی، عولومی به لاغە، به بیان، به دیع و مه عانی، زانین - ی راز و ره مزى هونه ر و ئەدهب و شیعر، چ کوردی، فارسی یا عهره بی. بوۆ نمونه برواننه و تاری مقایه سه بهینی ئەشعاری مهولهوی جه لاله دین به لخی روومی و مهولهوی کورد. په ره ی ۲۰ تا ۵ [مجموعه مقالات و اشعار کنگره ی بزرگداشت مولوی کرد، سقز، شه ریور ۷۱، چاپ تابستان ۱۳۷۵، انتشارات صلاح الدین ایوبی، ارومیه] ئە گهر به چاوی وردبینهانه وه ته ماشای ئەو هه لسه نگاندنه بکری، وردبینی و له کارزانی به عیلمه کان و جوان ناسی و زه رافهت ناسی که لام، باش ده رده که وی که ماموستا عیلمه کانی بوۆ بووه ته مه له که، بوئی ده توانی ئاوا ئاسان راز و ره مزى شیعر و که لام ئاشکرا بکا و خه لکک فیڕ بکا.

ماموستا قسه زان، قسه ره وان و زمان پاراو بو، له راستی دا بیژه و فه ره هنگی موته حهر یک و په رلان و کتیبخانه یه ک بو. - جا ئەوه یه ده بی بلین، ماموستا، ره حمهت و به ره کت بو، دیاره «شه پۆل» و ته نی: «هه ره که سی عیلم و زانین به ده سه بی نی - ره حمهت و به ره کت به سه ر خویدا ده باری نی.» ماموستا کورد و نیشتمان و زیدی خوئی زور خوش ده ویست و فه قی و زانینخوازه کانی خوئی بوۆ خزمهت کردن له و ریباره، فیڕ ده کرد و باری ده هینان و ده ی فه رمو: سه ره له دانی تیکنولوژی، پۆه ندی به کان و راگه یاندن، دنیای ئەمرو ده گوری. ده بی تی بگه ین که دنیا به ره و مودیر نیته ده کشی و به ره ته سک ده بی و و یکدی و ده بیته گوندی یا و بترینیک جا ئەوه یه، پۆه ندی و هه وال و نوچه کان زور به په له پیک دین و بلا و ده بنه وه، سا ده بی خویمان به زانستی روژباو ته یار بکه ین، ده نا وه دوا ده که وین.

ماموستا زانایی به غیرهت، ئینسان دوست، دل سوژ، نوکته زان، بویر و خو و ئاکار چاک و پاک و بی خه وش و پرحیکمهت بو، ژیرانه له گه ل خه لکک و ده روجیرانی دا بی ته وه قوع و خوۆ به که مزان، ره فتاری ده کرد، ماموستا ده یزانی دنیا کوژاوه، وه ک جارن نه ماوه، ئەوانه له سه ر هزری ماموستا زور شوینی دانا بوو، جاهه ر له بهر ئەوه بوو، خوئی له مه لایه تی یه وه، گه یاند بووه، زانکوۆ ماموستا، فره چه زی له جلکی کوردی بوو و شانازی

پیوه ده‌کرد، چون لیباسی کوردی به لیباسی نه‌ته‌وه‌یی و نیشتمانی، ده‌زانی، زور به شادمانی یه‌وه له‌به‌ری ده‌کرد، هه‌رچهند کاربه‌ده‌ستانی نامۆی حوکومه‌تی، له‌یانه و له‌فیرگه و فیرانکوکاندا به‌موژ و موته‌وه سرنجیان ده‌دا، به‌لام له‌تاران له‌زانکو‌کوژ و شه‌لواری له‌به‌ر ده‌کرد و کراواتی ده‌به‌ست. باشه‌ بزانی: که‌ خوالیخوشبو مه‌لا ئیبراهیم - ی باوکی ماموستا مه‌لا سه‌عید - ی ئیبراهیمی محممه‌دی له‌ روژی هه‌ینی ۱۱/۳ سالی ۱۳۳۷ ی هه‌تاوی له‌ ته‌مه‌نی ۶۸ سالییدا له‌ شاری فه‌ره‌ه‌نگ و زانا‌په‌روه‌ری مه‌هاباد، وه‌فاتی کردوه‌و له‌ ناچه‌داری شاری مه‌هاباد، نیژراوه و دیوانی شیعی به‌کوردی هه‌یه و هه‌ندی له‌ شیعه‌کانی به‌کوردی له‌ کتیبی (پارانه‌وه) به‌ناوی مه‌لا ئیبراهیمی موکری ئاماده‌کردنی خانم (تامینه‌عه‌زیزی) په‌ره‌ی ۲۹، چاپی سالی ۱۳۸۰ ی هه‌تاوی له‌ چاپ دراو و بلاو کراونه‌ته‌وه - که‌ له‌ کومه‌له‌ی (ژیکاف) نازناوی [خیره‌د] یان پیی دابو - عارفی ره‌بیانی حاجی خه‌لیفه مه‌لا محممه‌د (به‌ها) ته‌مین حوزوری مه‌لیک غازی شیخ عوبه‌یدیلا نه‌ه‌ری شاه‌ی شه‌مزین له‌ سالی ۱۳۵۴ ی مانگی له‌ ۸۳ سالییدا له‌ شاری مه‌هاباد وه‌فاتی کردوه و له‌نیو‌خزنی شیخ مه‌حمود (شه‌هید - که‌ له‌ ۱۳۳۳ مانگی له‌ شه‌ری روسی ته‌زاری شه‌هید کراوه) له‌ به‌مه‌له‌ی (ساداتی نه‌ه‌ری) له‌ نیژیک شه‌قامی جامی جه‌م له‌ شاری مه‌هاباد موکری نیژراوه (قدس سرهم) له‌ کتیبی تاریخ مه‌شاهیری کورد نوسراوی عه‌للامه‌ بابا مه‌ردوخ رو‌حانی «شیوا» جه‌لدی دوهم، په‌ره‌ی ۲۲۲، چاپی سروش، سالی ۱۳۶۶، تاران، شه‌رحی حالی باپیره‌ی ماموستا مه‌لا سه‌عید ئیبراهیمی نوسیوه‌وه له‌ زانایی و دانایی ته‌و زاته، به‌ وردی دواوه و غه‌زه‌لیکی به‌کوردی، ته‌ویشی له‌ چاپ داوه که‌ سه‌ر شیعی عه‌زه‌له‌ که‌ به‌م شیعه‌ ده‌س پی‌ده‌کا: «نیگاری»:

نیگاری مه‌هوه‌شی زیبانیقای شه‌رمی لاداره

له‌ شوژی عاشقان ته‌مرو ده‌لیی مه‌حشر هه‌لتاوه
هه‌روا شه‌رحی حالی ته‌و زاته، له‌ کتیبی «تاریخ، فه‌رنگ و ادب موکریان» جه‌لدی
یه‌که‌م په‌ره‌ی ۱۹۳ تا ۱۹۹ چاپی ۱۳۶۴ نوسراوی میرزا ئیبراهیم - ی ته‌فه‌می‌دا
هاتوه و هه‌روا شه‌رحی حالی حاجی مه‌لا ته‌حمه‌د ناودار به‌ «عارف» براگه‌وره‌ی:

(بەها)، لە کتیبی «شاعران پارسی گوی - تالیف سید عبدالحمید حیرت سجادی چاپی سالی ۱۳۷۵ پەرە ی ۵۳۱ لە چاپ دراوه و هەر و، لە کتیبی وێژە و وێژەوانی کورد، نو سراوی سدیق بۆرە که یی، پەرە ی ۵۰۳ چاپی ۱۳۷۰ بە ناوی مە لا ئە حمە د - ی عارف هاتوو و هە ندی لە شیعرە کوردی یە کانی شی لە چاپ داوه - خوالیخوشبو حاجی سە لیمخان «سە هام الملک خە ت خو شی ناودار» لە بە گزادە کانی بوگان، لە سە فەر نامە ی حە جی خویدا، زور بە چاکە، باسی زانایی و دانایی حاجی مە لا ئە حمە د «عارف» و حاجی خە لیفە محە ممە د (بە ها) ئە و جو تە برابە ی کردو و نو سیو ه تی: لە سالی ۱۳۱۰ ی مانگی لە مە که و حیجاز حاجی مە لا ئە حمە د (عارف) کوری مە لا سە عیدی گە وەرە، بە نە خو شی وە با وە فاتی کرد و لە (جنه المعلى شعب نور) نیژراوه، که لە و سالە دا ئە و دو برابە یانی (حاجی مە لا ئە حمە د - «عارف» و حاجی خە لیفە مە لا محە ممە د «بە ها») لە شاری «مە که» لە حە ج بون. حاجی خە لیفە مە لا محە ممە د برای «عارف» لە مادە تارخ و تن دا دە سی بالای هە بوو، لە م شیعرە دا دە لی:

[بر دیدە ی عیش گشت یک خال پدید - شد سال تاریخ فوت [احمد ابن السعيد] که بە حیسابی ئە بجد دە کاتە ۱۳۱۰ ی مانگی، نە قل لە کتیبی ژینا وەری زانایانی کورد لە جیهانی ئیسلامە تی یا گە نجینە ی فەر هە نگ و زانست بە قە لە می (شە پۆل) - پەرە ی ۵۹۳ - چاپی ۱۳۶۴ ی هە تاوی - چاپخانە ی مە هارت تاران. بە لام چونکا ئە و نو سە رە بە رێژانە لە روی رۆژ نامە ی کوردستانە و، شە رحی حالی (بە ها) یان نو سیو، بە داخە وە تاریخی حە یات و مە ماتی (بە ها) بە هە لە نو سرا بو و ئیمە راستمان کردو تە وە. - [رۆژ نامە ی کوردستان لە سالە کانی ۱۳۳۸ تا ۱۳۴۲ ی هە تاوی بە وینە ی حە و تانە لە تاران لە چاپخانە ی ئە ختەری شو مال لە چاپ دە درا و لە ئێران بلا و نە دە کرا وە.] - پزرانا: عە لا ئە دین سە ججادی لە کتیبی میژوو ئە دە بی کوردی ژمارە ی ۱۶ دە نو سی: حاجی مە لا ئە حمە د «عارف» ها و چاخی شیخ رە زا تالە بانی بوو و دیوانی شیعیری بە کوردی و فارسی هە یە، ئە مە که ماموستا مە لا سە عید ئیبراھیمی لە نیو بنە مالە یە کی ئاوا عالە م و زانا و زانا پەر وەر لە دایک بوو و پی گە ییو و پەر وەر دە کرا وە، بە لانی کە م بە و بی ئیمکاناتە ی

ئەو روژگارە، کە توانیویانە پێ بگەن، وتیبگەن کە دەبێ بە زمانی شیرینی کوردی شیعەر بڵین و بە زمانی کوردی خزمەت بگەن، جێی شانازی و لیکۆلینەوه‌یه، کە بزانی کە نەتەوه‌ی نەجیب و دابەشکراوی کوردە لە ریگای پاراستنی زمانی کوردی توانیویەتی خۆرابگری و لەنیۆکۆره و سووبە‌ی گێرداری داگیرکەران دا سەر بڵیند بمیستی و نەتاویتەوه. خوا هەمویان غەرقی رەحمەت و بەرە کەتی خۆی بکات.

ئەمەش ناوی نوسراوە چاپکراوە کانی ماموستا مەلا سه‌عید ئیبراهیمی:

۱ - گەشتی لە عیلمی بە لاغە، بە زمانی کوردی لە سالی ۱۳۶۴ ی هەتاوی لە تاران چاپخانە‌ی مەهارەت چاپ و بلاو کراوە تەوه و قسە لە عیلمی بە لاغە، عیلمی مەعان و عیلمی بە دیع و جوان ناسی لە کەلام دا دە کات.

۲ - کتیبی قارەمانانی نەتەوه‌ی کورد، بە زمانی کوردی چاپی ۱۳۸۲.

۳ - آشنایی با تحولات مذاهب اسلامی: امام اعظم، امام مالک، امام شافعی، امام احمد حنبلی، اشاعره، معتزله، ماتریدی و... چاپخانە‌ی شمشاد، تاران چاپی ۱۳۶۴. ئەم کتیبە لە لایەن حاجی ماموستا قازی خزری، «قاضی خزری» ئیمامی جومعه‌ی شاری شنۆ و چەند مەلای گەورە‌ی دیکە، تەعریف و تەحسین کراوە و ئافەرین نامە‌ی بو نوسراوە.

۴ - (الوضع والاستعاره و رساله العضديه) چاپی ۱۳۷۸ نەشری رەهرو مەهاباد، کە بە فارسی شەرحی لی کردون تازانین خوازان باشترو ئاسان تر بە و زانسته ناسیاو بن. - چاپ نە کراوە کان:

۵ - اصول فقه اسلامی.

۶ - تەرجمە‌ی کتیبی تعریفاتی جورجانی لە عەرەبیه‌وه بو فارسی.

۷ - ریسالە‌یە کە لە عیلمی نەحودا کە لە دانشگاهی ئازادی ئیسلامی شاری مەهاباد، خۆی تەدریسی کردووە.

۸ - تەرجمە‌ی و تەجزیە و تەرکیبی دە سورە لە قورئان، بە شیوه‌ی نوی بو زانینخوازان کە لە زانکۆی ئازادی ئیسلامی شاری مەهاباد خۆی تەدریسی کردون.

۹ - مەجموعە‌ی کامیلی تیستی کۆنکۆری تایبەتی گوروهی «۲» چاپی ۱۳۴۸، تاران

کتیب فروشی شەرق. - ماموستا به نوسینی ئەو کتیبانە، و بستوبه تی تاریخ، زمان و فەرھەنگ و دین و بیروباوەری کوردبونی خوێ و ره گەزی نەتەوہی کورد، به نوسین به زمانی کوردی، پارێزی.

۱۰ - چەن وتار و مەقالە کە لە کۆنگرە ی فەرھەنگی و عیلمی شاری ئیلام، تاران، سنە، سەقز، ورمی، مەھاباد، بوکان و مەریوان بە شداری کردوہ و ئەوانە ی خویندو تەوہ و ھەندیکیان لە گوڤاری سروہ لە ژومارە کانی « ۷۷/۱/۲۹ و ۱۳۷۶/۳/۷ » و لە مەجموعە مەقالاتی کتیبی بوزورگداشتی مەولەوی کورد، ئینتیشاراتی سەلاحەدین ئەییوبی، ورمی چاپی ۱۳۶۷ و چاپی وتار لە کتیبی کوردستان و تەوسیعە ی فەرھەنگ، چاپی ۱۳۷۳ زانکۆ ی کوردستان، سنە. ماموستا مەلا سەعید ئیبراهیمی محمەدی کوری مەلا ئیبراهیم لە ۱۳۱۱/۳/۳ ی ھەتاوی لە شاری مەھابد لە دایک بووہ. [دایکی ناوی زوبەیدە خاتون قەدەمخیر و لە ھۆزی شیخ سmail گەلباغی یە] و لە سەعاتی دە ی ھینی لە روژی ۱۳۸۳/۱/۱۴ ی ھەتاوی و ۱۴ خاکەلیۆہ ی ۲۷۰۴ ی کوردی و ۲۰۰۴ ی زاینی لە مالی خوێ لە شاری بوکان وەفاتی کردوہ و نیژراوہ و شاعیرانی کۆری «ئاسۆ» بە شیعری کوردی لە مزگەوتی شاری بوکان لە پرسە ی ئەو زانایە، شینیان بوگیرا، وە ھەر وەھا ماموستا مەلا محمەد علائی قسە ی کرد و زوری قسە لە زانایی و خزمەتە عیلمی یە کانی ماموستای رحمەتی کرد. وە ھەر وەھا لە شاری مەھاباد لە خانەقای نەھری لە روژی شەمە ۱۳۸۳/۱/۲۲ و ئاوریلی ۲۰۰۴ ز - کاک ئەحمەد قازی لە پرسە ی ئەوزانایە زوری تریف، لە خزمەتە فەرھەنگی یە کانی، بە تاییەت لە کتیبی گەشتی لە عیلمی بە لاغە ی کرد و کۆری فەرھەنگی و شاعیران لەو ی بە شاعر ئاھ و داخی خویمان دەربری و تریفی ماموستا مەلا سەعیدیان کرد و شینیان بوگیرا و لە تارانی ش لە مزگەوتی ئەبۆلفەزل کە پرسە ی بو دانرابوو، ئازادی ئیبراهیمی و تاریکی لە بابەت ئەو زانایە خویندوہ و چەند کەسی دیکە ی ش قسە یان کرد و لە شاری سنە ی کوردستانیش لە لایان محمەد - ی برای کە ئیستا لە شاری کوردستان لە زانکۆ دەرس بیژە و لە لایەن خزمانەوہ: کاک ئەنۆہ سەعیدی و جەنابی ماموستا مەلا محمەد علائی ئەردەلان و

جه نابی جه لال فه هیمی یه وه، سه ره خوشیان له مزگه وتی خالد بن ولید بو دانابوو. ئەم وتاره که له حه و ته نامه ی سیروان به زمانی کوردی له ژماره ی ۳۰۶ سالی حه و ته م ۱۳۸۳/۹/۱۲ له چاپ دراوه، وه فاتی ئه وزانایه، به هه له ۱۳۸۲/۱/۱۵ نوسراوه.

شیعری ئاسۆ، ههستیاری پر ههست و ناسک خه یال بو کوچی دوایی ماموستای پرزانا

مه لا سه عیدی ئیبراهیمی (ئاویر)

هه والیککی دل ته زیته	خه فهت هین شادی به زینه
ئاله م وه رزی سه ره له دانه	به جی هیشتن زور گرانه!!
گولان له بن خاک هاتنه دهر	له کیو و له کهژ له دهشت و دهر
به لام بو تو ده چیه ژیر خاک	ئه ی بروا پاک و خه سه له ت چاک!!!
خاوه ن قه له م دلسۆزی کورد	راهـنوما بو درو شت و ورد
تو بو وه ریز بووی له م دنیا	له م دنیای پر ره نگ و ریا؟
خو دنیای دهر و نی پاکت	پر بوو له پاککی وه ک خاکت
توی دلداری شیعر و هه له به ست	قه له م پر جه وه هه ر و مه به ست
تا دواین هه ناسه ت کاکه!	هه ر ده تنوسی بو ئەم خاکه!!
ئه ی بو له م وه رزی بای واده	ساز بوو، ئەم کوچه ناواده؟
ویستت بچیه لای حه قیقی	لای «سه ید کامیلی» ره فیقی
له خـوا داوا که ن ئازاد	له ده ست بی عه دلی و بی دادی
له و دنیاش و یکه را به کومه ل	له و دنیای به دور له گونگه ل
له و دنیاش و یکه را به کومه ل	له و دنیای به دور له گونگه ل
ماموستای به لاغی و زانام	مه لا سه عید! ئە ی ماموستام!
دلنیام نه مردوی ماوی	به روح لامان راوه ستاوی
که سی وه ک تو خاوه ن شعور	بو شاگردان سه نگی سه بوور
خاوه نی ده یان شوینه وار	که هه ر په ریان دینی هه زار
هه رمان چرای بو دا دیری	چون مردنی پی ده ویری؟

تۆ چون قەلەمت وە ک چرا
 لە تاریکی شەوگاری سارد
 دلنیا بە لەو دونیای دیش
 هەر وە ک ئیستا فیکری پاکت
 چا و لە دورە پر قیمەتە!
 من دلنیام بە دل گیانە
 چون نووسەری قەومی بی کەس
 دلنیام لەویش ئامادەن
 ئاسۆی ئەم گەلەمان روون بی

«ئامین» بوکان ۱۴/۱/۸۳ محمد سعید نجاری ئاسۆ

بو زانای بەرێز و خوشەویست جەنابی ماموستا مەلا سەعید ئیبراهیمی (ئاویر):

برای ئەدیب و زانا و بەئیمان
 هەسوینی عیلمیت گەلێک بە جی هیش
 خامەت دە گەرا لەروی زانست
 لەسەر تەدریس و تاقیق ببوی سور
 تەحەوولاتی مەزەهەبی عامت
 قارەمانانی نەتەوێ کورد
 مەقالە بەرزی بیر و بو چونت
 لە دنیا روویی بە کەلک و مایە
 کۆلەبارت برد گەلێک بە جوانی
 لەبەر ئەدەب و وەفا و لێزانێ
 ئاسەوارە کەت، تووی دەست چێنە
 «هیوا» بە وەفات هەر وەفادارە

مەهاباد - «هیوا» - ۲۲/۱/۸۳ کوچی هەتاوی

پاوه: Pawah

پاوه شار و شارستانی له ئوستانی کرماشان، پاوه له باکوری غه ربی ئوستانی کرماشان، دایه، له باکورو باکوری روزه لایه وه به شارستانی مهرویوان و له باشور و باشوری روزه هه لایه وه به شارستانی جوانرو، وه له روزه اووه به کوردستانی باشوری یه وه لکاو (جه عفه ری، دایره تولمه عاریف...، ۲۴۵). شارستانی پاوه له چوارشاری پاوه (ناوه ند)، باینگان، نودشه و نه و سود پیک هاتوو و دارای ۳ به شی ناوه ندی یه و (داگری دیه ستانه کانی هولی، شمشیرمه نسوراغایی)، باینگان (داگری دیه ستانی: ماکوان، کلاشی و شیوه سه ر) و نه و سود (داگری دیه ستانی سیروان) و شرابه، (نه شریه...، ۴۶). شارستانی پاوه سه رزه وی یه که کوستانی که دارای کیوی به رزوبلینده، بوینه شاهوکه ۳۳۹ مېتر به رزه ویه کی له بلیندترینی کیوه کانی زاگروسه «زه گروتی»، (جه عفه ری، کیوه کان...، ۳۵۷، هه روا فه ره ننگ...، ۳۲). چیا ی ته خت، ۲۸۵ مېتر چیا ی به رزه، چیا ی ده ره بند: ۲۷۷ مېتر بلینده (جه عفه ری، دایره تولمه عاریف، هه ره ئه وی)، چیا ی ئاته شگا: یا ئاگردان: ۲۴۸۵ مېتر به رزه و به سه ر به شی باشورو باشوری خوراوادا، دهروانی و کیقی ماکوان: ۲۶۳ مېتر بلینده (فه ره ننگ، هه ره ئه وی). شارستانی پاوه به کیوی ئوته له به شی باینگان که ۲۲۲ مېتر به رزه و کرن له به شی ناوه ندی که ۲۳۲۱ مېتر به رزه و گاوه له به شی ناوه ندی که ۲۴۲۵ مېتر به رزه و گزن له به شی باینگان که ۲۳۳ مېتر به رزه و گول و گولان له به شی ناوه ندی که ۲۳۱۵ مېتر به رزه و یوراش له به شی ناوه ندی که ۲۴۶۵ مېتر به رزه و دوندی نانویژن له به شی ناوه ندی که ۲۳۲ مېتر به رزه. هاوینان فینکه و به زستانان سارد (ئامار نامه...، ۱۰). کیوه به رزه کانی ئه و ناوچه، که؛ بای تهرو نمناکی غه ربی به سه ریاندادی و دهروا، بوته هوکه به فرو بارانی باش له و ناوه بیاری و چومه ئاو و چومه له و جوگه و روباری فره له و ناوچه ی پاوه دا پهیدا بی، بوینه: ئاوی لیله که له کیفی زیلان سه رچاوه ده کری، مره خیل، چه می پاوه یا گلال ده ره یا (ئاو شمشیر) که له شاهو سه رچاوه ده گری که ده رزینه ناو ئاوی پرهازه و گه وره و به خوری سیروان. ئاوی سیروان که به تیکلاوی ئاوی گاوه رو و چه می قشلاخ له ناوچه ی سه سازد ریاوه، دوا ی ئاودانی به شگه لی له خاکی

پاوه، به خه تی سنوری دهسکردی کوردی ئەم دیووئە و دیو، دانراوه و له عیراقهوه ده‌رژێته چۆمی دیاله (فهره‌نگ، هه‌رئه‌وی). هه‌روا ئاوی هواسان، زیمکان و ئاوسپی به‌رگ (جه‌عفه‌ری، چومه‌کان...، ۴۹۸). غاری جوانی کاوات که ئه‌وه به‌گه‌وره‌ترین غاری ئاوی جیهان و درێژترینی غاری کوردستان دا نراوه و له‌شیوو دولی قوری قه‌لا به‌ قوولایی ۳۱۴۰ مېتره و له داوینه‌ی کیوی شاهو، دایه. - (فهره‌نگ، هه‌رئه‌وی، ئەفشار، ۱/۱۱۶) و هه‌ندی ئەم غاره‌یان به‌عه‌جباتی ته‌بیعه‌ت و خو‌رسک داناوه (سه‌نده‌جی، ۴۹). له‌سه‌ر ژماری ۱۳۷۵ هه‌تاوی هه‌شیمه‌تی شارستانی پاوه به‌ (۹۱۸، ۶۱) که‌س هاتۆته ژمارکه ۴۱/۲۹% له‌شاره‌کاندا و ۵۸/۷۱% له‌دییه‌کاندا، ژیاون (سه‌ر ژماری...، شانزده)، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی شارستانی پاوه زیاتر چیاوکیۆه بوکشت و کال و جوت‌وگا، ئه‌وه‌نده‌ شیاونیه، خه‌لکی ئاوايه‌کان ناچارن، گه‌نم و دانه و یله‌ی خو‌راکی خو‌یان، له‌شاره‌کانی دیکه‌وه‌ دابین بکه‌ن. به‌لام شارستانی پاوه باغ و باغاتی میوه‌ی زوره، وه‌کو: سیو، هه‌رمی گولاوی، هه‌نجیر، گو‌یز، هه‌نار، تو، تری و هه‌لوچه‌و... (ئه‌فشار، ۲/۱۵۲۱). - به‌تابه‌ت هه‌لوچه‌ره‌شه‌ی کوردستان به‌هه‌لوچه‌ی پاوه، ناسراوه (سه‌نه‌نده‌جی ۴۸-۴۹)، خه‌لکی پاوه بیجگه‌له‌باغداری و کشت و کال، ئاژالداریشن و ئاژال په‌روه‌ده، ده‌که‌ن و ژنان و پیاوانیش کارده‌سی ده‌که‌ن، وه‌ک مه‌رزو خوری و به‌رگن و مورستن، کلاش چنن، جاجم و جانماز و به‌رمال، لبادسو و گو‌ره‌وی و ده‌سکیش و پوزه‌وان چنن. خه‌لکی شارستانی پاوه کورد زمان و سوننی و شافیعی مه‌زه‌ب و ئه‌هلی حه‌ق: یاری و یارسانن و به‌زاراوه‌ی هه‌ورامی «گو‌رانی» و جافی قسه‌ ده‌که‌ن و به‌زمانی کوردی باو فره‌جوان قسه‌ ده‌که‌ن. (جو‌غرافیا...، ۱/۴۰۵، تابانی ۴۲۳). تیره‌گه‌لی له‌خیلی گه‌وره‌ی جاف له‌شوینی جیا‌جیای شارستان پاوه ده‌ژین (فهره‌نگ، ۳۳، ئەفشار، ۲/۱۲۷۳). - له‌پاوه‌بالنده‌ی کیوی وه‌ک خاسه‌که‌و، زره‌که‌و، هه‌ویرده، قاز، مراوسی، شه‌مشه‌مه‌کویره، بزنه‌کیوی، مه‌ره‌کیوی چ‌نیرچی که‌متیار، گو‌رگ، که‌رویشک، ورچ، سنجاو، پلینگ، ئاسک، مامز، کارمامز، ئاسکول و... هه‌یه‌وله‌نیو‌دارسانی پاوه‌دا ده‌ژین.

گرینگترین ئاسه‌واری شارستانی پاوه ئەمانه‌ن: گلکۆی کۆسه‌ی هه‌جیح که‌زیاترله

۹۰۰ ساله له دېي کوسه ي هه جيچ نيژراوه و خه لک سويندي پي ده خون و ده لين: به کوسه ي هه جيچ نه مبردوه ناوت. ناوايي هه جيچ له راستيدا مه دينه ي فازيله يه، نايستاله ويژن ته لاق نه دراوه و خه لکي له نيخوځوځا که سيان به ده س نه کوژراوه و قره يان له گه ل به کدا نه بووه، دياره حوکومه تي مرو کوژي ئيران و تورکي عوسماني و عه رب شهري به وان فروشتووه و کوشتاريان لي کردون (نه فشار، ۱/۴۹۸، فهره ننگ، هه رته وي)؛ زياره تگاي سولتان نه بوئيسحا قيش له ۴ کيلوميټري شاري نه وسود، هه يه (هه رته وي) ۳۳-۳۴). شاري پاوه: هم شاره که ناوه ندي شارستاني پاوه يه له ۴۶ و ۲۲ دريژي خوړه لاتي و ۳۵ و ۳ پاتايي باکوري (مه فه خه م، ۱/۸۶)، و له ۱۲۴ کيلوميټري باکوري روژاوي کرماشان (ناوه ندي ئوستان)، له سه رينگاي ته سلي کرماشان - پاوه وله به رزايي ۱،۶۰۰ ميټرله ته ختي ده ريدايه و کيو و چي اي ئاتشگا (ئاگردان) له باشور و باشوري روژاوي پاوه دايه، شاري پاوه له باري که ش و هه وايي، ساردي مه يل به ئيعتيدال و نيوه نمناوي يه و ده ورو به ري پاوه پره له داري به لوت، نه رژن = arzan: گياه و دره ختجه يه که Amygdalus (لا) له ده سه ي بادام و له تيره ي ته وانه يه که گوليان سوره و جوړا و جوړن، که له جي و يشک ده روئ و له پاوه و ناوچه ي به ختيازي ده روئ، نه رژه ننگ داریکه، له داري نه رخنه وان ته کا، بنه، هه رمي کيو پله، هه نجيره کيو يله و داره گريچار، وهن، ئالو بالو، مازو، گيوژ، گاوزمان، شيرين به يان، رازپانه، خاکشير، ريواس، قارچک، که نگر، گويني که تيره، گولي خه تمی، سوسه ن، (فهره ننگ، ۳۴). باشه بليين: نه و باغه ميوه به قازانجه و داره رازاوانه که ي تادوندي کيوه کان، به ره و ژوره لکشاون، روانگايي فره جوان و سه رنج را کيشي له و شاره به دي هيناوه (سولتاني، ۱/۵۲).

حه شيمه تي پاوه، حه شيمه تي شاري پاوه له ۱۳۷۵ هه تاويدا (۱۶،۹۹۷) که س بووه که زور به يان له هوژي جافن، وه ک حه سه نخاني، مسته فاسولتاني و فه تحه لې به گي. زه ردويي ۶۴۲ که سن، که سن، بارام ۱۴۳ که سن و کاده شتي ۱۰۹۳ که سن، تايجوژي، ئيناخي، مه زراني و ده وداني. (سه رژماره ي ۴۲). هه روه کوميژو نوسيو به تي پاوه که عه رب به فاوه ج ناوي برده (سه نه نده جي، ۴۸؛ مه ردوخ، ۲/۷۸) پاوه؛ له ناوي پاو يا باو سه رداري شهرواني يه زدي گورد-ي سيوه م ئاخرين پاشاي ساساني گيراوه. (پورکه

ریم، ۸؛ سه‌نهنده جی، ۸۴).

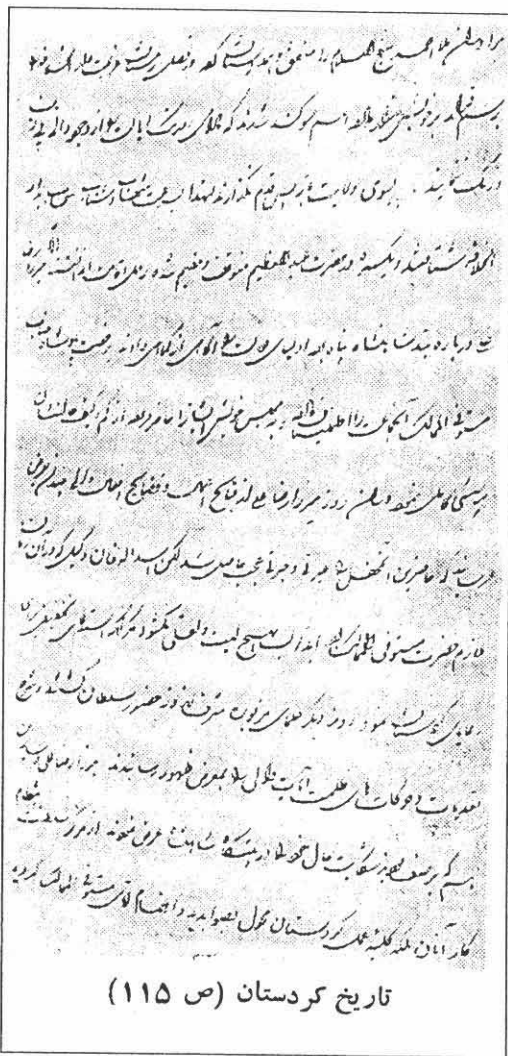
پیشینه‌ی میژویی: شاری پاوه، به‌ناوهندی ناوچه‌ی ههورامان دیتته ژمار، گه‌وره بنه‌ماله‌کانی ههورامان لایان وایه بهره‌گه زوره‌گاژو ده چنه وه سهر تیهمورسی کیانی، پاشای ئوستوره‌یی کوردی مادومانا (ئیدموندز، ۱۵۳). له میژودا نوسراوه تیگلیت پیلسیر (حک ۱۱۱۵-۱۱۰۰) بهره‌لایین پاشای ئاشورله هیرشیکدا بو سهر ده‌ریاچه‌ی وان و شهرله‌گهل کورداندا. شهری به ناوچه شاخاوی‌یه‌کانی ههورامانیش فروشتوو و ئه‌وانیشی توشی که‌ندو کوّسب کردوه. (سولتانی، ههرئه‌وی).

له‌شوینه‌واره میژویه‌کانی ههوران چهن (پارچه‌پسته) که به یونانی له‌سهر یان نوسراوه که میژویی، یه‌کی له‌وانه ده‌گه ریته‌وه بو‌ئه‌ولی به‌ر له‌زایین (پیکولوسگایا، ۱۳۷، ۱۲۸) له‌سهر ده‌می عومه‌ر بن خه‌تاب خه‌لیفه‌ی دوهمی ئیسلام (۱۳-۲۳ مانگی و ۶۳۴-۶۴۴ز) له‌وه‌سه‌ده‌مه‌ی دا‌که یه‌زدی گوردی سیّوم له‌راست هیرشی شه‌روانانی عه‌ره‌ب له‌مه‌داین پیته‌ختی خوئی بهره و کرماشان روئی؛ سهر‌داری جه‌نگی خوئی به‌ناوی (پاو) بو‌ئه‌وه‌ی کورده‌کان پشیوانی لیپکه‌ن؛ ناردیه‌لای سهر‌دارانی کورد، پاو چوو که‌ناری چۆمی سیروان و چوو نه‌یونه ته‌وه‌ی کوردو‌داوای لی‌کردن تا یارمه‌تی پاشای ساسانی بدن، تا عه‌ره‌ب نه‌توانی نیشتمانمان داگیر بکه‌ن، سهر‌دارانی کوردیش چون به‌هاوارو بانگی یه‌وه، (پاو) گوندی که به‌ناو ئه‌وکراوه؛ (پاو) ئاگردانیکی له‌سهر کیتی که ئیستا به‌ئاته‌شگا ناوداره، سازدا (سه‌نه‌نده‌جی، ۸۴-۸۵ - سی‌یه‌ر ئه‌کراد) که ویرانه‌کانی ئه‌و ئاگردانه، هیمنان هه‌رماوه، له‌کاتی هیرشی عه‌ره‌ب بو‌ئه‌وناوچه‌یه، ئاگردانی (پاویا پاوه) فره‌به‌ناو بانگ بووه (ره‌شید یاسمی، ۱۱۹)، هه‌لکی پاوه لایان وایه؛ دو‌قه‌لای (دژو پاسگه) که شوینه‌واریان هیمنان ده‌بیندرین، جیماوی بورج و سه‌نگه‌ری (پاو) نکه‌له‌کاتی خویدا له‌وناوچه سازدراون. هه‌روا خه‌لکی ئه‌و ناوه‌ده‌لین: له‌نیریک شاری پاوه شوینی هه‌به‌که ئیستابه (جه‌نگه) ناوداره، که له‌ویوه کورده‌کان و (پاو)؛ سهر‌دار و سپاسالاری یه‌زدی گوردی سیّوم، له‌گهل سه‌عد بن ئه‌بی‌وه‌قاز شه‌روانی سهر‌داری عه‌ره‌ب جه‌نگیان کردوه (پورکه‌ریم، ههرئه‌وی). له‌ورقی ۲ب

دهسخه تی میژوی کوردستان نوسراوی عهبدولقادر بن روستهم بابانی، نوسراوه: له زمانی خهلیفه ی دوهم عومهر بن خهتاب عیراقی عه ره بی خسته بن دهس خوئی و یه زدی گورد، بن نهوشیروان، ناچار مه دایینی به جیی هیشت، کاتی گه یشته سنوری کوردستان، ویستی نه ته وه ی کورد، یارمه تی بدهن، جاسپاداری له شگری خوئی: (باویا پاوی) بن شاپور بن کیوس بن قوباد - ی به دیاری به رفره، نارده لای سهرانی کورد، کورده کانیش به دل و داو، ثاماده ی یارمه تی دانی یه زدی گورد، بوون، به لام یه زدی گورد، به ره و شهرقی ئیران، بولای ماهوی سوری حاکی

خوراسان و بولای خاقانی چین، رویی (باو) له بان کیقی که ئیستا به ئاته شگا ناوداره، په رستگه یه کی سازداو گونده که ی ئه و شوینه ی به ناوی خوئی باو یا پاوه ناو برد. (باو)، فره کوشا تاشا بولای ماهوی سوری نه چی، نه ی توانی و به ناچار (باو) به ره و ماژنده ران: (ماژنده ران) رویی و له وی زنجیره ی (باوه ندیانی) دامه زرانند (برواننه ریئومای کتیب بهرگی ۱۵ په ره ی ۱۸۹ هه ر ئه وی، ئه مه دهسخه تی ئه و کتیبه.

له کاتی هیرش عه ره ب بو سهر پاوه، عهبدو لالا بن عومهر، فهر مانده ی سپای به ئه ستو بووه، ئه و، دوا ی داگیر کردنی شاره زور له چومی سیروان ده په ریته وه و هیرش، ده باته سهر پاوه، خه لکه که له سهر ئایینی زهر دهشت بوون و سهخت له راست هیرشکارانی

تاریخ کردستان (ص ۱۱۵)

عەرە بەدا، زەق و پتەو رادە وستن و لە بەرە بە یانەووە تا بۆ لێلە شەو، جەنگیان کردووە، تا مێری لەوان نەماو هەمویان بە دەسی عەرەبی هێرشکار کوژران، ئەوسا عەبدوللەبن عومەر ئاگردانی پاوهی روخاندن و تیکیدا و لە جیبی ئەو ئاگردانە مرگەوتی: سازداووە کە هێمان هەرماووە (بابانی، ۳۸-۳۹، سەنەندە جی ۸۷-۸۸) پاوه و ناوچە کانی دەورووبەری پاوه لە نیووەی دوو می سەدە ۱۰ مانگیدا سوهراب (زوراب) بە گک کە مروئیکی ئازاو بویر بوو بە سەر پاوه راگە ییو و کاروباری پاوهی بە رێو بەردووە (بدلیسی، ۴۱۱)، شاری پاوه تا بەر لە راپە رینی مەشروته لە ئێران حاکم نشینی کویستانە هەواری جوانو بوو و لە پاشان بوته ناوەندی فەرمانرەوایانی هەورامان (سولتانی، ۱/۵۳). شاری پاوه لە سەردەمی جەنگی ئێران و عێراقدا، توشی هێرش دوژمنان هاتوو و وێران کراو و زەرە روزیانی زوری لێدراو و چ لە بابەت گیانی وەچ لە باری ئابوری و مالیەو، بووینە لە ۱۳۵۸ تا ۱۳۶۰ هەتاوی زیاتر لە ۱۴ جار بە فروگە جەنگی و توپخانە دوژمن هێرش کراو و سەری و شاری پاوه و بە شە کانی دەوروو بەر و گوندە کانی ئەو ناوچە لە ۳۰ تا ۶۵ شاروئاوایی وێران کراون و لەو ناو شدا، شوێشگێرانی کورد، شاری پاوه یان لە دەس داگیرکەرە ران رزکار کردووە، کە بە داخەو بە یارمە تی کوردی لایە نگری حوکومەت، شەروا نانی حوکومەت شاریان لە دەس شوێشگێرانی کوردی دلسۆز، دەر هیناوو تەووە (ئەحمەدی، ۱۰۲-۱۰۳).

شوێنەوارە گرینگە کانی شاری پاوه، ئاسەوارە ناودارە کانی گرینگە ناوچە ی پاوه ئەمانەن: ۱- مرگەوتی نوێژی هەینی کە خەلکی لایان وایە لە سەر دەمی عومەدی کوری خەتتاب بە هوێ عەبدوللای کوری خەلیفە دوو سازدراو و لە جیبی ئاگردانی دورە ی ساسانی بنیات نراو و ئە و مرگە و تە لە سالی ۱۳۶۵ تا ۱۳۶۶ هەتاوی پینە و پەرو کراو تەووە (ئەفشار، ۱/۴۹۵-۴۹۶) - ۲- گلکۆی ئیمامزادە سەبید مەحمود ئیسفەهانی کە زیاتر لە ۳۰۰ سالە شوینی لەوێ دیارە (فەرەهنگ، ۳۴) - سەر چاوو ئامارنامە ی ئوستانی کرماشان (۱۳۷۷) سازمانی بەرنامە و بودجە ی ئوستانی کرماشان، تاران، ۱۳۷۸، ئەحمەدی، حەمید قەومیەت و قەوم ئوگری لە ئێران، ئەفسانە، تاواقییەت،

تاران، ۱۳۷۸ و ئیعتماڊ سه لته نه محمه د حه سه ن میر ئاتو لبولدان به کوششی عه بدو لحو سین نه وهایی و هاشم موحه دیس، تاران ۱۳۶۸، شه فشار سیستانی ئیتره ج کرماشان و شارستانی دیرینه ی شه، تاران، ۱۳۷۱، گرینگترین تیکوشانه کانی دوباره سازی و نوی کردنه وهی ناوچه زیان لیکه و تووه کانی شهر، له سالی (۱۳۶۱ و ۱۳۶۲ ی هه تاوی)، ده بیرخانه (نوسینگه) ی ستادی ناوهندی دوباره سازی و نوگردنه وهی ناوچه زیان لیدراوه کانی شهری حوکومه تی ئیران و صه دام، تاران، ۱۳۶۳ بابانی عه بدو لقادر سیه رولته کرادو بدلیسی، شهره فخان، شهره فنامه به کوششی محمه د عه بیاسی تاران ۱۳۴۳ هه تاوی. پورکه ریم هوشه نگ (پاوه) هونه رومه ردم، تاران ۱۳۴۴ ژماره ی ۳۲ و ۳۳، پیگو لوسکایا، ن.و. شاره کانی ئیران له روژگاری پارتیان و ساسانیان ته رجه مه ی عنایه توللاره زا، تاران ۱۳۶۷ هه تاوی؛ تابانی حه بیوللا، وه حده تی قهومی کوردوماد، تاران، ۱۳۸۰، جه عفه ری، عه بیاس، دایره تولمه عاریفی جوغرافیای ئیران، تاران، هه رته وه، چوم و چومنامه کانی ئیران، تاران، ۱۳۷۶ هه رته وی، چیاکان و چیانامه ی ئیران، تاران، ۱۳۶۸، جوغرافیای کامیلی ئیران، وه زاره تی فی رکردن و باره ییان، تاران، ۱۳۶۶، ره شید یاسه می، غولامره زا، کوردو په یوه سته گی نیژادی و تاریخی شه، تاران ۱۳۶۳، سه رژماری گشتی نفوس و مه سکهن ۱۳۷۵، نه تایجی ته فسیلی، شتارستانی پاوه، ناوهندی ئاماری ئیران، تاران، ۱۳۷۶، سولتانی محمه د عه لی، جوغرافیای تاریخی و تاریخی موفه سه لی کرماشان، ۱۳۷۰، سه نه نده جی، شوکرو للا، توحفه ی ناسری له تاریخ و جوغرافیای کوردستان (سنه) به کوششی حه شمه توللا ته بیی تاران، ۱۳۶۶، فهره نگی جوغرافیایی ئاوه دانیه کانی ولات (بانه) سازمانی جوغرافیای هیژی چه کدار، تاران، ج ۳۴، مه ردوخ کوردستانی ئایه توللا محمه د، مه ردوخ، تاریخ، تاران، چاپخانه ی هه رته ش، موفه خه م پایان، لوتفوللا، فهره نگی ئاوادانی یه کانی ئیران، تاران، ۱۳۳۹، نه شریه ی ده فته ر (نوسینگه) ی ته قسیماتی ولاتی، بریفکاری سیاسی، جواکی وه زاره تی ناوه خو، تاران، ۱۳۷۹، هه روا: Edmonds, C.J. Kurds, turks, and Arabs, London 1957 مو حسین نه حمه دی، دایره تولمه عاریفی بوزورگی ئیسلامی ج

۱۳ پهره ی ۵۶۸ چاپی ۱۳۸۳ تاران، (شه پۆل)، واژه ی پاوه به مجوره ی شه مرو، خه لکی پاوه به سهر زاریانه وه گو ی ده کهن، له (ئافیستا) داهاتووه، پاوه ناوی شاریکی کوردنشینه، که وتوته سهر ریگای کرماشان و هه روا له سهر ریگای ماهیده شت و سنه: (ئاویدهر) دایه، پاوه به ناو ناو نیشانی که له (ئافیستا: کیمه کانی نه ناسراوی غه ربی ئیران، ده وله تشاهی کورد-ی کرماشانی به مجوره باسی کراوه: شه شوینه یه، که له سهر ریگای زه رده شت - ه که له ماهیده شته وه چوته پاوه pawa یا pawh پاوه ه) و له ویشه وه بو ئاویدهر چوبی، مه ردوخ ئایه توللا شیخ محمه د، لای وایه پاوه، به ناوی برزایه کی یه زدی گورد-ه که ناوی (باو) بووه.

له پاوه داگوری (مرویی کون) که له (هوما) ی سوره وه کراودا؛ ده ی گینه وه بو ۲ یا ۳ هه زار سال به رله زاین، شه مه یش شه وه ده که یینی که پاوه فره کوتره له زه مانی برزای یه زدی گورد، که وه ک پاسگه یه ک به ناوی (باو) کرابی. پاوه شاریکی کوردنشین ی جوانه وله داوینی شاهو و ریزه شاخه کانی دهره نیشی و قه لای دزی دایه - دولی وی میروه وه لی، به ئاوی پاک و خاوی نیانه وه پاوه یان، رازاندو ته وه، به و دیمه نه جوان ره نگینه یان. پاوه له (نوریان) و (دورسان) نیژیک بو ته وه خه ریکه زیاتر بره و یته وه و شان له (قه لای دزی) بساوی. - له (پاوه) وه بو (خه نه گا) و (گرا) و (دشه) جاده یه ی ماشین ره وه یه، پاوه چون که وتوته سهر ریگای کرماشان، عیراق، ناوه ندیکی بازرگانی جیی گه شه ونه شه یه. خه لکی پاوه ژیرو به به ئاوه ز، خاوه ن بیرو راو رامیارو ئابوری زانن. میرزا شه و لقادر، میرزا شه فیع، میرزا مه حمود و ئاغاعینایه ت ده وری بالایان له باغچه ی شه ده بدا گیراوه. - پاوه؛ شه سه یرانگار ه نگین و جوانانه ی هه یه: وی میر، هه ولی، زاوه لی، پیازه دول، که نده له، ئاته شگا، بیار، هانه خوماری، هانه، شیخ حه سه نی، گولان، کاروانسرا و هه ندی شوینی تر. - باشه بزاین پاوه به پاوه هه په قه، په قه هه په وا و یا په واه گو کراوه (بروانه): پهره ی ۵۱۵ تا ۵۱۲ کتیبی میژوی هه ورامان به زمانی کوردی دوکتور محمه د شه مین هه ورامانی چاپی ۱۳۸۰ هه تاوی، تاران.

ده شت و داوینه ی سه وز و دلگیری هولی، نشاو چاوک، له ده ورو به ری شاری پاوه،

شیو و دوئی گاول و هانککوکه، له ۷ کیلومتری باکوری پاوه دایه، یا شیو و دهره ی گولال که له ۳ کیلومتری باکوری پاوه هه لکه و تووه.

□ - کان و مه عده نی لاشه بهرد و مالون که زیاتر له ۱۰۵ ههزار تون زه خیره و نازو خه ی هه یه که له ناوچه ی پاوه که لکی لیورده گیردری.

□ باری کشت و کالی پاوه، خاکی پاوه تا ۷۰ له سهدی دیمیه و تهوی تری، بهراوه. له ناوچه ی پاوه زیاتر گهنم، جو، دانه ویله، ده چیندیری و گوینز، بادام، تو، هه نار، سیو، هه لوچه، هه رمی گولای، تری، چه بوینه ی وشک یا بهوینه ی تهرو تازه بو دهره وی ناوچه بو فروش، بهری ده کرین. مرو مریشکداری، بوقه له مون، قاز و په له وهر به خیو کردن هه یه.

□ - کار ده سی: قالی، بهره، جاجم، بوزو بو رانک و چوغه، کلاش، جلکی نیو خویی که بو فروش بو دهره وهیشی بهری ده کهن.

□ - کارگه یی بو قالی چینن له شاری پاوه دامه زراوه و یه کی تریش له گوندی (ساعه تیاری) دانراوه که هه ره یه که یان، تا ۷۰ که س له کچان و ژنان له وی خه ریکی قالی چنی جوان و رهنگاوره ننگن، که له بهر وه یته ی قالی کاشان، بیجار، کرمان، هه وشار، قوم، تهراک، قالی و مافوره و فهرش، ده چنن. جاله ریگای کرماشانه وه ته و قالی و مافوره و فهرشه جوانانه، بو فروش بو دهری بهری ده کهن. بیجگه له وانه، بنیشت گرتن له دارسانی پاوه، یه کی تره له بهر و بوی تابوری پاوه.

□ شاری پاوه، له که ناری شیوی خانه قا سازدراوه و چومه ئاوی شیوی گولال یا (پاوه) که له کیقی شاهو سهرچاوه، ده گری، له باشوری پاوه ره د؛ ته بی، کانی ئاو یا سهراو هولی هه م بو خوار دهنه وه، خه لکی پاوه وه هه م بو ئاودانی باغه کان که لکی لیوه رده گیردری.

□ کیقی شاهو، بهشی باکور، باکوری روژ هه لاتی و باشوری روژ هه لاتی پاوه ی داگرتووه و به بهر زترینی دوندی زنجیره کیوه کانی زاگروس، داده نری. له بهشی نه و سود، باکوری ترینی بهشی شاری پاوه وه له نیژیکی سنوری ده سکردی ئیران و عه ره بی عیراق،

دهسى پيى كرده و به ويتهى ديواره پيى پيكه وه لكاوه و بولاي باشورى روزه لاتي دريژ بوتوه و له لاي روزه لاتي روانسهر، تهواو بووه.

ههروا له بهشى خوراواى پاوه (تهپه كوله) ههپه و تهنيا له لاي باكورى خوراواى تهوشيوه له باريكهى، كه بوونه ته كيكلگه، دهسى پيى كرده تا ده گاته (دوندى نان ويژه) له ۱۰ كيلومتري باكورى خوراواى پاوه دريژ بوته وه.

كەش و ههواى پاوه - سارد و ماييل به مام ناوه نديه و نيوه نماويه و له هاوينا ندا له گهرميدا تا ۳۰ پله بان سيفره و كه مترينى تهوه له زستاندا (۲۸) پله له ژير سيفره و رادهى باران له سالدا له پاوه، مام نافينه كهى تا ۶۵۰ ميله و نمناكيه كه يشى سالانه تا ۶۲ له سه ده.

پاوه ده گهرينه وه بو سه رده مى دامه زراندى ئيمپه راتورى ماد، كوئترين تاريخى كه باسى له پاوه كرده، ده گهرينه وه بو سه دهى ۱۲ بهرله زابين كه پاشاى ئاشور و كوره كانى بهرزابى و كيغه كانى هه ورامانيان، داگير كردبو، ده لين: پاوه ناوى كورى شاپور - ي كورى كيوس - ي براى نه نه وشيره وان، كورى قودباد - ي ساسانى به. واژهى ته ورامان يا (ئه ورمين) جورى گورانى وتن و شيعرى هه ورامانى به كه به زمانى په هله وى: (گورانى) و تراوه و دانراوه و ههروا ناوى ئاوايى (: ته ورامه)، له وه ده چى گورانى ويژو شاعير به زاراوهى هه ورامانى له و گونده وه سهريان هه لداوه و (ئه ورامان) له وه وه گيراوه.

ئه ورامان كه له ناوچهى ئوستانى كوردستان (سنه) و كرماشان و سليمانى دايه، ناوچه پير شاخاوى و چياو چرو به هه شتى دله و له كه و ناراوه، وارگه و نشينگه كورد بووه و دوزيوه ته وه له پاشان ناوى كورد، (به ماد و ساسان) براوه له كاتى هيرشى عه رب، كه ئاواره بون و سهرما و سه خلهت زورى بو هيناون كه چونه ته ئاگردانه كان، و تويانه: (ئاور ئامان)، له هيرشى درنده يى عه رب و ئامان جاكه و ابى (ئه ورامان - له ئاور - ئامان - سازدراوه و به دريژاي ميژو، بوته (ئه ورامان) يا هه وره بروسكه له و چياو چره پير له گو له، كرده ته شريخه ئهور ئامان، يا هه ور ئامان. ئهور به فارسى ته بركه (و بوته بى)

و له زمانی کوردیشدا (ئه) ده بیته (ه) ئە فشار: ههوشار، نادرشای ههوشاری کوردی قهراخلو (شه پۆل).

ناودارانی پاوه: میرزا ئەولقادر پاوهیی (یه کهم) ناودار به قاله (حه دیقهی سولتانی: بهرگی ۱: ۷۹ - ۸۸؛ بابا مهردوخ بهرگی ۲: ۱۱۵ - ۱۱۷)؛ سهیدی هه ورامی (حه دیقهی سولتانی: بهرگی ۲: ۳۵ - ۵۲)؛ ئەولقادر پاوهیی (دوهم)، مهردوخ ئایه توللا کوردستانی بهرگی: ۲: ۴۷؛ حه دیقهی سولتانی بهرگی: ۲: ۸۹ - ۹۱)؛ عهبدو خالقی پاوهیی، (سه جادی: ۴۵۳؛ حه دیقهی سولتانی هه ره ئه وئ)، مهلا فه تحوللا پاوهیی، (حه دیقه هه ره ئه وئ)، فیکری پاوهیی، حه دیقهی سولتانی هه ره ئه وئ)، سهید فه تاح پاوهیی ناودار به مه هجوری (حه دیقهی سولتانی هه ره ئه وئ)، میرزا مه حمود موسته و فی ناودار به مه حزون (حه دیقهی سولتانی هه ره ئه وئ)، سهید محمه د خانه گایی (بابا مهردوخ بهرگی ۲: ۹۵)؛ مهلا سهلا حه دین پاوهیی (بابا مهردوخ هه ره ئه وئ)، حه دیقهی سولتانی هه ره ئه وئ)، مهولانا محمه د ناودار به گوشایش کوری میر محمه د مهردوخ که له سالی ۷۹۰ مانگی له دایک بووه و له سالی ۸۷۳ مانگی وه فاتی کردوه. تاریخی مهردوخ ئایه توللا کوردستانی بهرگی ۱ (بروانه میژوی هه ورامان (پاوه)، موزه فه ره به هه من سولتانی هه ورامی، به سه ره تا و ساغ کردنه وه و کو به بو نوسینی دوکتور نادر که ریمیان سه رده شتی، به فارسی، نه شری ئیحسان چاپی ۱۳۸۶ هه تاوی تاران). یه کی تر له زانیانی ئایینی حاجی ماموستا مهلا محمه د زاهید، زیائی یه، که کوری وه ک موهه ندیس باقر زیائی هه یه که ته شریفیان له تاران وه فره هه ز له خزمهت کردن به مرو، ده کهن.

پاوه: هه ورامان پاوه و هه ورامان له به هارانا به تایهت له مانگی گولاندا به راستی ده بیته به هه شتی به راستی، هه ورامان گلکوی که سانی وه ک پیرشالیار، کوسه ی هه جیج، سهیدی هه ورامی، پیر ئیسماعیل ئە سپه ریز - ی لییه. تافگه ی مه عده نی بل، که خو شتر و سالمترینی ئاوه، ئاومه عده نی گول گولین له دیی (ده له مه رز) که ماسی یه کانی چه می

سیروان له سهر ټه وکي بهرکي يانه، تابتوان بوکات و ساتي له نيو ټه ووا بحه سينه وه. ټاگرداني ههورامان؛ دياره کارده سي ههورامانيان، سهرنجي مرو، بولاي خويان راده کيشن، داري بهلوت، پسته کيويه، جانه وهراني جوان و نه خشين، سنجاو، گولي نیلوفه پري زهره رهنګ، له ودهشت و ديمه نه رازاويه، جوانيکي هزار بهرامبهری ماسوله ی باکوری ټيراني پيداوه، به تايهت، مهندو ماقولي و مهده نيه تي خه لک و مه تانهت و وه قاري خه لکي ههورامان، ټه ونه ي تر ټه وي دليګير و دل لاوين راګرتووه.

له بابته واتاي ههورامان فره قسه کراوه. ۱ - ههورا به واتاي ههور و مان به واتاي ماله ياني خانوي ټيدا هه وانه وه که ټامازه به بهرزو بليندی ناوچه که يه.

۲ - له واژه ي ټاهورا - ي په هله وي (خوا) و مان به واتاي مال، خانو، که به واتاي خانوي خوا، هاتووه، گيراوه. ۳ - ههورا به واتاي ټارامش و مان به واتاي خانوو جیي ټاراو قاراګرتنه و ټامازه به وه قار و مه تانه تي ټه وه ري مه و خه لکي ټه وي هه يه. فره هنگي عه ميد ده لي: ټه وره من، ټاهه نګيکي په هله وي يه و له ناوچه ي کوردنشين و له ههورامان و کرماشاندا به واتاي جوړي شيعر و وه زنه شيعري کوردي يه که له ههورامان به (سياچه مانه) و له کرماشان به (هوره) ناو ده بري، ټه وره من يا ههورامان، له ټاهه نګي ټاهورايي (:خوایي) وه رگيردراوه، که ټاهورا له ټاييني زهرده شتا، به واتاي خوای گه وره و ټاهورايي يا (ټه هورامانيان) به واتاي خوای گه وره يا به واتاي خوا په رستانه.

له کتيبي کيټه نه ناسراوه کاني عيماده ده وله تشاهي؛ ههورامان ياني هه لکشاو هه لچو، بهرزو بهرزه بونه وه و هاتنه سهر، يا ههورامانان که هور له کوردي کوندا به واتاي خوړ، تاو، نوره. ټاما به واتاي هات و هاتنه، ياني خوړه لات، تاو هات، له راستيدا (ههورامان) له (ټاهورا) وه هاتووه.

سياچه مانه، يه کي له ره سه تريني ټاهه نګي ههورامانه که هونه روه راني ههورامان هي مان به وه ده نازن. سياچه مانه ياني چاو و برور هوش و چاو به له ک و جوان، ههندي به

واتای جلک رهش یا چۆمه ئاوی رهش واتایان کردوه که راست نیه. سیاچه مانه به شیوهی (: دهرهیی، شیخانه، چه مه ری، پیا هه لدان، چریری، روجیارگیری، چه پله، ورده به زم، دهری به ریوه و به دهنگ و ئاواز ده خویند ری. - زاراوهی کوردی هه ورامانی، یه کیکه له لکه گرینگه کانی زمانی شیرینی کوردی، زمانی خه لکی هه ورامانی تهخت به وشیه زاره قسه ده کهن که له رابوردوا زمانی باوی نویسی رۆژگاری خوئی بووه و کتیبی پیرشالیار و سه بجه و ته سیخ و کلاشی ئه ویان به ناموو بیگانه، نه داوه و هه روا بو مدفه رک له جیی خویمان ماون. خانوبه ره کانی خه لکی هه ورامان به وینهی وشکه چین و به وینهی پلیکان ساز دراون، خه لکی لایان وایه هه ورامانی تهخت له کهو نارادا شاری گه وره و پتهخت بووه، بوئی به تهخت ناوداره - جلکی ژنی هه ورامان فره رهنگین و نهخشین و دلگیره.

۱ - هه ورامانی تهخت - ۲ - هه ورامانی لهون، هه ورامانی ژاوه رو. هه ورامانی تهخت تا ۲۶ گوندی به ده سه وهیه، که له رابوردوا، ناوه ندیان، (هه رزاو) بووه و مرویی به ناوی حوسین به گ به باب و کال و زاروکیه وه به سه ر ئه و ناوچه دا حوکومه تیان کردوه و ناوه ندی فه مانره ولی یه که ی هه ورامانی تهخت بووه.

□ هه ورامانی لهون له لای شهرق و باشوری شهرقی یه وه، خو له سنه و کامیاران ده ساوی و له باکوریشه وه خو له هه ورامانی تهخت ده دا و له غه ربه وه، ده گاته خاکی باشوری کوردستان (عیراق) و له رابوردوا، ناوه نده که ی (نه وسود) بووه و ئیستا، ناوه ند (شاری پاوه) یه

□ چۆمه ئاوی سیروان له سه ره تای هه ورامانی لهوتنه وه ده س پیده کا.
□ له سه رچپای شاهو گوندی تاریخی تهنگیوه ر و پالنگان یا پلنگان ساز دراوه، که له کوندا حاکم نشینی چهن هۆزه کورد بووه و بیره وه ری فره تال و شیرینی هه یه.
□ قه لای پالنگان له دیهستانی ژاوه رو، له سه ده ی شه شه می ۸ مانگی به هوی حاکمی

ئەردەلان بۆ ناوەندی حوکومەت سازدراوه و کە تیبەیی گەورە لەوێ بە جیماوه
 □ گوندی میژویی (دە لە مەرز) یش لە بن چەتری کیتی پرشکووی شاھو داہە، لە چەن
 کیلۆمتری لە باشوری غەربی پالنگان، خوێ دەنۆینی، کە لە بەرا بە ناوی (شیوہ لە مەرز)
 ناو براوہ، چونکا، کاروانە ریی بوو و کاروانیان لە وشوینە دلگیر و رەنگینە بارگە و
 بنەیان بوخەسانەو و حەوانەو لەوێ خستوو و بە (دالان مەرزیش) نیو براوہ. کەسێ بە
 ناوی برایم قەرەداغی ئەو گوندە ئاوەدان کردو تەو و ۱۷ کوری بوو کە یەکی لەوانە،
 بە ناوی ئەحمەد، بەرد تراش ناودار بوو، کە هێمان ناوی بەسەرزاری خەلکی ئەوێ
 ھەرماوہ (برواننە کتیبی فیکردنی جوغرافیای ئوستانی کوردستان (: سنە)، سائتی
 ئیتیریتی؛ فەرھەنگی عەمید، دەوڵەت شاهی کیوہ نەناسراوہ کانی، کتیبی دینی ئاویستا،
 پیاچونەوہی مەیدانی، چەن یادداشتی لە سمیناری سیا چەمانە شاری سنە، نەقل بە
 کوردی لە حەوتە نامە سێروان پەرە ۶ ژمارە ۳۳۳ سالی ۱۶ جۆزەردان (: زەردان)
 ی ۱۳۸۴ ھەتاوی (شە پۆل).

□ نوکتە گوندی ھەجیح لە راستیدا مەدینە ی فازیلە یە، ئەوہی راستە و دیارە و
 سەلماوہ: درو، زمان لوسی بو فریوی خەلک، جەنگ، کە لە ک و کولە ک لە خەلکی
 ئەوێ نە بیندراوہ و خەلکە کەیشی خود کەفان، ئەم دئی یە، لە راستیدا ئاواتی ئە فلان و
 فارابیان بە جیبی ھیناوە و بە کار و کردوہی مرو فانی خویان گوندی کوسە ی ھە جیجیان
 کردو تە مەدینە ی فازیلە. بۆ زیاتر ناسیاو بون بە و راستیە برواننە گو فاری گرشە ی کوردستان
 پەرە ی ۴۳ تا ۳۸ ژمارە ی ۲ و ۳ نە و روز و خاکە لیوہ ی سالی ۱۳۶۰ ھەتاوی و سالی
 ۱۹۸۱ زایینی و ۲۵۹۳ کوردی سالی دوہم. گرشە ی کوردستان بە سەر نوسەری و بە
 پرسە ی - د - محەمەد صالح ئیبراھیمی (شە پۆل) کە لە تاران بە زمانی شیرینی کوردی لە
 چاپ دراوہ و تا ۹ ژمارە ی لیبی بلاو راوہ تەو و یە کە مین ژمارە ی گرشە ی کوردستان بە
 زمانی شیرینی کوردی لە ۱/۳/۱۹۸۱ زایینی لە تاران لە چاپ دراوہ و بلاو کراوہ تەو.

هه جیج

خوینده وارانێ به ریز، لیره دا ئەمانه وی هه ندی له ئاکارو، کارو، کرده ووه، هه ستان و، دانیشن و، خوو، باوی ناو مروفی گوندی «هه جیج» تان بو بگێرینه وه، تا بزانی ئەم کورده موسلمان و، ره سه نه چلۆن به درێژایی میژو، فه ره ننگ و باوی ناو خووی پاراستوه، خه لکی ئاواپی «هه جیج» بیره وهران و هوژانان له که و ناراو، هه میسه تیکوشاون بو به خته وهری به ره ی مروف چاره یه کی بناغه یی بدوزنه وه، چاره سه رکردنیکی واکه کومه له ی کومه لگای به ره ی مروف خووی له به هشتی خودایی دابینی.

نوینگه ی نواندنی ئەم، به هه شته، جوړیکی وایی که له ودا هه ژاری برسیه تی جه ننگ، درو، ده له سه، دزی، خوین ریژی و دیل بون و خوگف کردن و خو قه ف کردن و خو هه لساندن و به گزیه کیا چون و براو خویشک کوشتن و زینده به گورکردنی تیا نه بی. مه زه هه ری ته جه سسومی ئەم کوششه، شوینه واری بی دوا برانی، دویره وهری مه زنه یه ک ئەفلاتون له یونانا، دوه م فارابی یه، له ئیرانا، ئەولیان کتیبی جه مهووری یه تی توسیوه و، دوهه میشیان.

«مه دیته ی فازیله» ی به وهرگرتن له جه مهووری یه ت، هینا وده ته کایه وه، ئەم دوانه له شوینه واری فه لسه فی خویانا «شار، یا واحیده، کومه لایه تی یه کی واکه که مالی مه تلوب بی، نه خشه یان، بوگیشاوه، که قانونگه لی، جاری، له ودا هه ره وها، ته به قه به نی (: ده سه به نی) لی پراسروی گه لی، کومه لایه تی و شیوه ی حوکومه ت و حوکم ره وایی، دانیشنوانی ئەوی بگه نه، ئەو، په ری، خو شی و به خته وهری یه کی واکه هیوا و داخوازی سه ره کی مروفه. به لام هه مو ئەم ئاوات و کوششانه، که له دم و کات و ساتی له قسه و تیئوری نه هاتونه ته، ناو په ی کار و کرده وه، جه ننگ و هیرش و ده س درێژی و زور و یژی و درو و ده له سه و گزی و فزی کردن و چه په لی و پیسی و بی به ختی و ئازاوه نانه وه و شه رو تالان و برو، له ناو به ره ی مروفدا په ره، ده ستینی و زیاده، ئەبی، تاراده یه کی وها

هیوای بیرمه‌ندان و بیراوه‌ران و مه‌زنی و به‌خته‌وه‌ری، مروکه‌وتوته نیۆ تۆف و تۆفان و گیژهلۆکه‌ی نائومیدی، به‌لام سه‌رسام هیته‌ره‌که بزاین، له نیوشاخ و خاک و نیشتمانی کورده‌واری لاندکی بیچوشیران، له نیۆ خاکی پاکی هه‌ورامان خه‌لکیک، ده‌ژین که گوندی گچکه‌ی ئەوان نویتگیه‌ی ناوات و ئاره‌زوی ئەفلاتون و فارابی‌یه، بو‌یه‌ک کومه‌لی به‌رزو ته‌رزوی مروفانی. له‌م ئاوایه داگشت خیر و بیروپیت و به‌ره‌که‌ت و شتگه‌لی باش و به‌که‌لک، له نیۆ خه‌لکی گوندی هه‌جیج که‌ویته‌یه که له مه‌دینه‌ی فازیله ئه‌وشته‌و ئه‌و مه‌به‌سته به‌تیکرا هه‌یه. بی‌ئه‌وه‌ی خه‌لکی ئه‌وی، نه‌تانه‌ت به‌و جو‌ره‌ی وا ئه‌فلاتون ئاماژه‌ی بو‌کردبوو، بو‌ینه‌ منالی شهل و نو‌قسان له نیۆ به‌رن، یا چین و تو‌یژی کومه‌لایه‌تی، له‌سه‌ر قسه‌ی به‌ره‌تی ئه‌و دامه‌زری‌ن. باشه‌ بیژین له‌ گوندی هه‌جیج‌دا. به‌راستی، درو و ده‌له‌سه‌و زمان لوسی و شه‌رو قره و که‌له‌ک و کوله‌ک، به‌هیچ له‌ونی ئاسه‌واری نایندری، له‌ لایه‌کی تره‌وه، ئه‌گه‌رچی سرنج راکیش دیته‌ به‌رچاو، به‌لام یه‌ک راستی‌یه، ته‌مه‌دون و ژیری ماشینی به‌و هه‌مووه، وزه‌و هیزه‌وه که هه‌یه‌تی له‌پشت ده‌روازه‌ی چه‌په‌رینی ئه‌م گونده‌ی بی‌ویته‌یه‌دا، ئه‌م نویتگیه‌ی نوندانی جه‌مبوری‌یه‌تی ئه‌فلاتون و ئه‌م مه‌دینه‌ی فازیله، چکوله‌ئیده‌ئال و ئاواتی فارابی‌یه، له‌جم و جول‌که‌و تووه. خه‌لکی گوندی هه‌جیج، میهره‌بان و پاکدل و ئاشتیخوازو ره‌نج‌کیش و راست و ساغ‌وبه‌ دروست کرداری ده‌ژین. گوندی جوان و کو‌ستانی هه‌جیج له‌به‌شی روژاوای کوردستانی خو‌شه‌ی و یستایه‌و له‌شاری سه‌نه‌ ناوه‌ندی ئه‌م توستانه، ته‌نیا ۱۵۰ کیلۆمێتر دوره. به‌لام گوندی هه‌جیج له‌باری دابه‌شی بونی ولاتی ئیرانه‌وه، سه‌ر به‌شاری ره‌نگینی (پاوه) یه‌وسی سه‌د و چه‌ن به‌ماله‌ی تیدا ده‌ژی، بی‌شک خه‌لکی هه‌جیج پاکترین خه‌لکی ئه‌م ده‌ورو زه‌مانه‌ی له‌چاکه‌ و مروفانی و دوستانه‌تی و خاکینه‌و خو‌لینه‌ی‌دا، بی‌ویته‌ن، خه‌لکی هه‌جیج و هه‌جیجی له‌ت و کوتیان بکه‌ی درو به‌زاریاندا نای.

دل و ده‌رونی ژن و پیاوی هه‌جیجی پروته‌ژی‌یه له‌ئه‌شقی و ئه‌وین به‌یه‌کتر و به‌

مرو فانی، سهرنج راکیشه مرو فانی هه جیجی له ژیانیدا ژنی خوئی ته لاق نادا و واژهی ته لاق نایی به ده میدا، ژنی هه جیجیش قهت له بیرى ئه ودا نیه له میردی خوئی دهس هه لبرگری یا ته لاقی لی وهر بگری. ژن و پیاوی هه جیجی هه رله و ده مهی وا ژیانی هه لبرش پیکه وه ساز ده دن، له گشت بار و بایه تیکه وه بیر ده که نه وه، به لام ئه وهی وا نایی به بیرو می شکیاندا بی، لیک جیا بونه وه یه. - جا هه ر لیره وه یه که تائیتا کهس نهی بیستو وه، ژن و شویه کی هه جیجی لیک جیا بویتنه وه و ژنه هه جیجیه ک ته لاق درایی. ته نیا مهرگ ئه وان لیک جیا ده کاته وه وه بهس. هه جیجی کیژی خویمان به غه واره نادهن و خویشیان له بیگانه و لاوه کی ژن ناهینن، جا هه ر له م سوئگه وه یه، که خه لکی گوندی هه جیجی به تیکرا خزم و بیگانه و غه واره له و گونده نابینی.

خه لکی ئاوی هه جیج جلیک و بهرگی تایهت به خویمان هه یه، جا هه ر له بهر ئه وه، به هه رشو بیئیدا برون له دوره وه دیارن و خه لکی ده زانن، ئه وانه هه جیجین، پیاوانی هه جیجی جوړه بهرگیکی تایهت به خویمان له بهر ده کهن، که له بابته خوینه وه، فره سهرنج راکیش و جوان و له باره و له دنیا دا لنگه ی بوئیه. سهر و پیچی پیاوی هه جیجی خوئی ناسینه ری ته و اووی مرو فانی هه جیجه. به واتایی تر، سهر و کلاوی هه جیجی هه ره کو ناسنامه ئی ئه و وایه، پیاوی هه جیجی بی ده سه ره سهر و سهر پیچ و کلاو ناگه ری، ده سه ره سهری هه جیجی له پارچه ی ده زو، په وینه یه کی تایهت ساز ده کری و به ده وری سهریدا. ده پیچری، له راستیدا ده سمالی ده وری سهری مرو فانی هه جیجی، ناسنامه یا کارتیی نه ته وه یی ئه وه، وایه. هه ر ژن و پیاویکی هه جیجی که له گوند، ده ر ده که ون و ده چنه هه نده ران، به و سهر و پیچه وه، له دوره وه له کورده واریدا، ده ناسرینه وه و خه لک ده زانن که ئه وانه هه جیجین. به راستی خه لکی گوندی هه جیج فره زه حمهت ئه کیشن و کار ئه کهن و ده ترو قینه وه و شهش مانگ له سالدا خه ریکی ساز کردن و چینی گه لاش و گیوه و شال و به ره و جاجم و پلاس و یه ک جوړه چینی پارچه یه ک ببن، که ناوی «موهیر» ه - وه له شهش مانگه ی تری ساللا بو فروتن و، گوزینه وه ی ئه و ده سکر دانه ی خویمان، له مال و

لان و، گوند، ئە چنە دەری و، بە ناو، ناو چە کانی تری، کوردستانی، خوشە و یستا، خول، ئە خوڻ و ئە گهرین، بە لام لە و ماوەی گهریانا نه یاندا هیج دەم و کاتی سواری ئە سپ و هیسترو، ماشین و شتی سواری تر نابن، وە لە و ماوە یەدا لە هەر شوێ نیک شەویان بە سە رادابیت، هەر لە و شوینە، ئە کە نه روژ، بو دە و ریش، لە هەر کوێ، شەو، دابیت، - بو خەو، وە خواردن، شەو، هەر، لە وێ ئە بیت.

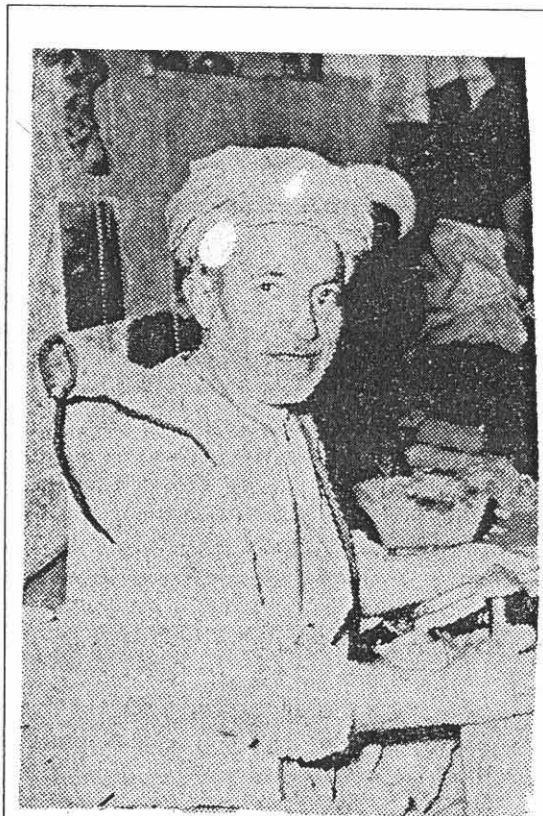
هه جیجی له کاتی شەو، دا هانتا، لە پەنای گاشە بە ردی زل، کە هیمان دنیا پێی نە داو، تل، لە قەد پالیکا، یا لە ژیر چادریکا، کە خویی هەلی ئە دا، وە نە وزیک ئە داو ماندوی لە ش و، گیانی دەر ئە کاو، پشویە ک ئە داو، ئە حە سیته وە هه جیجی لە تە ک، چە کە مە نیدا نامو، بیگانه یە، کاری بە چک نە بو و، نیشە، مروفی هه جیجی تا ئیستا، لە ناو، دەم و، دە سگای قەزایی و، جەزایی دا - «پەروە ندهی» نە بو و، نیشە. تە نانت تا ئە دەم و، کاتە، یە ک جاریش لە و گونە دا گیرە و، کیشە یە ک، و، دمه قرە یە ک، کە لە و دا خە لک بریندار بو بی روی نە داو، نە قە و ماو. پیاو، ژنی هه جیجی نە تە نیا لە تە ک چە کە مە نی و، کە رە سە ی جەنگا، بیگانه و نامو یە، بە لکو ری و رە سمی بە کار هینانی هیج جو ره، ساز و ئاواز و موسیقیا یە کیش نازانی و شارەزایی، پێیان نیه. هه جیجی ساز و ئاواز و موسیقیا بە کار هینان بە گو ناح و بە تاوان دەزانی.

کار و ئاکاری هه جیجی ئە و نە لە بەر چاوی کار بە دە سانی حوکومە تی، بەر لە جەنگی ئاوگە لانیدا جوان و پە سە ند بو و، کە خە لکی ئاوا یی هه جیج تا ناو ه راستی سالی ۱۳۴۸ ی هە تاوی لە سە رباز دان بە دە ولە ت تە رخان کرابون و تە نانت لە و بابە تە وە قاقەزبان بو مور کرابوو. ئە شی بیژین خو و ئاکاری چاک و مرو فانی خە لکی گوندی هه جیج، نە گوراو و هەروا بە چاکی و پە سە ندی باو و ماو.

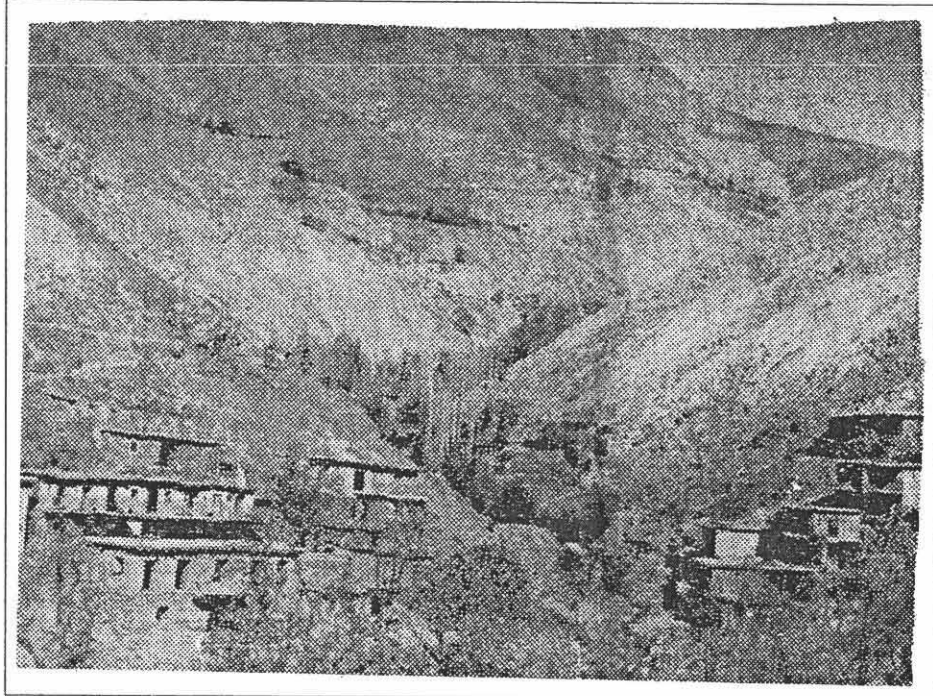
خە لکی گوندی هه جیج موسولمان و بنه رە تی باو هری تابه تی ئە وان، کە گونە کە ی ئە وانی کردو تە بە هە شتی روی گوی زە وی، لە فیر کردن و بار هینانیکه و، سەر چاوه ی گرتوو، کە بە سە دان سال بەر لە مرو، لە م گونە دا باو بو وە و پشت بە پشت تا ئە م

سه‌رده مه باوه و پارێزراوه و راگیردراوه، خه‌لکی گوندی هه‌جیج له سه‌ته‌ی ماشیناوی خولی ئیمه‌یشدا خوو ئاکاری باش و به‌رزوته‌رزی مروفانی خوین، پاراستوو، گوندی هه‌جیج له به‌ر ئه‌وه‌ی ته‌ق ته‌قان و زه‌رده‌لان و به‌رده‌لانه، بو‌کیگه‌ ناشی، جا ئه‌وه‌یه هه‌ندی له بنه‌ ماله‌ی هه‌جیج، خه‌ریکی بز و مه‌رو مالآت دارین. زوربه‌ی خه‌لکه‌ که، پیی بژیوی ژیانی خوین له‌م لاو له‌ولای شوینگه‌لی دیکه‌ی کوردستان دا‌ین ده‌که‌ن، هه‌جیج بو‌چ‌وا ماوه: هه‌جیج بو‌وا ماوه و بو‌چ وان و نه‌گور دراون؟ ده‌لین: له به‌ر مدفه‌رکی و پیروزی کۆسه‌ی هه‌جیجه‌ که مرویی پاک و چاک بووه و له‌ کورده‌واریدا سویندی پیی ده‌خون و ده‌لین: به

کۆسه‌ی هه‌جیج نه‌م‌برده‌ ناوت. ده‌لین: هه‌جیج به‌ واتای شیوه‌ل و دولی قوول و دور و درێژه (بروانه‌ گوفاری گرشه‌ی کوردستان ژماره‌ی ۲ و ۳ خاکه‌لیوه و بانه‌مه‌ری ۱۳۶۰ هه‌تاوی و ۱۹۸۱ زو ۲۵۹۳ کوردی، که ژماره‌ی یه‌که‌می له ۱۹۸۱/۳/۱ ز - به‌نوسه‌ری و سه‌رده‌بیری د - محمه‌د صالح ئیبراهیمی (شه‌پۆل) به‌وینه‌ی مانگانه‌ به‌ زمانی شیرینی کوردی تا ۹ ژماره‌ی له‌ تاران لی چاپ کراوه و بلاو کراوه‌ته‌وه.

ئیره‌ گوندی هه‌جیجه، مه‌دینه‌ی فاز یله‌ گچکه‌ به‌ک واله‌نا و چرو به‌رده‌لانی کوردستانا‌یه.

ئەمە مروۆفی هه جیحی یه، که بزه ی سه رلیوی راستی و ئاشتی خوازی و دوستی لی ئەباری ئەم میزه ره و فیره نجیبه ی بهری، تایبه تی خویه تی ئەم پیاوه له بهرده س تهنگی و نه داری بو ما وه ی شه ش مانگک له ما له و و خه ریکی کلاش چنن ئەبی - ۶ مانگیش بو فروتنی ده سکرده که ی خوی، به پیا ده به نا و کوردستانا ئەگه ری، تا کلاشه ده س دوره کانی خوی ئەفروشی.

غار «کرفتو» و بنای تاریخی
«معبد میترا»

قه‌باله کونه کانی باغی هه‌ورامان

کاولی (A.Cowy) له کوفاری ته‌نجومه‌نی ئاسیای شاهه‌نشاهی که له ئینگلستان له‌سالی ۱۹۱۹ز- چاپکراوه (په‌ره‌ی ۴۷-۱۵۴)- ده‌لی: ئەم سه‌نه‌دانه (قه‌واله کانی هه‌ورامان) که سو‌فی عه‌وللا وهاو ریکانی له‌نیو غاری کوپه له‌یی پرله هه‌رزله (په‌یدا ده‌که‌ن که جه‌عبه‌یه کی بچوکی له‌نیو‌دا بووه و قه‌باله خه‌تی به کانی قه‌باله‌ی مه‌ی فروشی باغه میو:تری له نیو‌ته و قوتوه دابووه (میژوی هه‌ورامان په‌ره‌ی ۱۰۳۰ به‌سه‌ره تاو راست کردنه‌وه و کوپه بو‌توسینی دوکتور نادر که‌ریمیان سه‌رده‌شی چاپی نه‌شیری ئیحسان ۱۳۸۶ هه‌تاوی تاران، که دوکتور سه‌عید خان کوردستانی له‌شیخ عه‌لا‌ئه‌دینی بیاره‌ی وه‌رگرتووه، که‌چوته له‌نده‌ن له‌سالی ۱۹۱۳ز- ته‌وانه‌ی داوه به‌پرفسور براون و ته‌و ۳ سه‌نه‌ده، به‌پیی تاریخی سلوکی (یونانی) ده‌گه‌ریتته‌وه بو‌ده‌ورانی فه‌ره‌ادی ۴ (: فراتیس ۴) که‌له ئه‌شکانیان بووه و له‌سالی ۳۷ به‌رله زاین حوکومه‌تی کردوه، (هه‌رئوئ) دوای لیکولینه وه‌له لایه‌ن کاولی و مینس و... سه‌نه‌دی ۱ به‌زمانی ئارامی له‌ساله کانی ۱۱-۱۲ به‌رله زاین (: کاروان ژماره‌ی ۱۰ به‌زمانی کوردی) و سه‌نه‌دی ۲ له‌ ۸۸ به‌رله زاین و قه‌باله‌ی ۳ به‌خه‌تی یونانی یه‌ و له‌سالی ۲۲ به‌رله زاین بلا‌وکراوه‌ته وه. بی‌گومان قه‌باله‌ی ۱ به‌خه‌تی په‌هله‌وی (:گۆزانی) یه‌که‌له خه‌تی ئارامی وه‌رگیردراوه: ئارامی تا‌چهند سه‌ده دوای عیسامه‌سیح هه‌ر باو بووه، هه‌ندی واژه‌ی ئارامی له‌ده‌قی ئەم سه‌نه‌دا به‌لگه‌یه‌له سه‌رته‌وه که‌ زمانی ئارامی هه‌روه‌کو زمانی یونانی و زمانی په‌هله‌وی ئه‌شکانی شوینی له‌سه‌ر زمانی ته‌و ناوچه‌ی هه‌ورامانه‌دا هه‌بووه و دوای بلا‌و بوونه‌وه‌ی دینی عیسامه‌سیح زمانی ئارامی هه‌روه‌ک زمانی مدفه‌رک بره‌وی په‌یدا کرد. باشه بزاین زمانی ئارامی له ۲ میرنشینی هه‌و لیزو که‌رکوک بیووه زمانی ره‌سمی و باو، پروفسور مینس لای وایه که‌ زمانی ته‌و سه‌نه‌دانه له‌گه‌ل زمانی کوردی له‌و مه‌لبنده‌دا پیتونده‌ی هه‌یه. به‌لام له‌وه‌ده‌چی که‌ زمانی کوردی نه‌زانیه‌وه و ته‌و سه‌نه‌دانه‌ی باش بو‌ساغ

نہ کراوہ تہوہ (تاریخی ہورامان پھرہی ۱۰۳۴)۔

پروفیسور کاوولی کہ ٹارامی زاینوہ؛ رای گہ یاندوہ کہ سہ نہدی ۳ دہ قیگی پہ ہلہویہ کہ بہ خہ تی ٹارامی نوسراوہ و لہ خہ تی ۱ دا بہ تاریخ دہ سی پی کراوہ و پیتی ۲ بہ واتای (۱۰۰)، دیارہ ژمارہ کان بہ ویئہی حہرف نہ نوسراون و ناوی ٹہو (مانگہ) کہ لہو دہ قہ دا نوسراوہ، بہ ویئہ (ٹہروتات) ہ کہ بہ زمانی زہند (زمانی کتیبی ٹاویستای زہردہشت) بہ (ہورقتات) ناودارہ۔ بہ لام واژہی تر کہ دواوی فیعل، ٹہم واژہیہ، زیاترلہ ژمارہی (۱۳) دہ چی، بہ لام ناوی کہ بہ دواوی ٹہوادی لہوہ دہ جی لہ قہ بی کہ س بی، لہ پاشان واژہ کان بہ شیوہ بی پیوہند دراون کہ واتای (مہی بان) یا سازدہری (مہی: شہراب): مہی دہ گہ یینی لہ ٹای ٹہو خہ تہ دا (۲ واژہ) ہن کہ یہ کیکیان نیشانہی ٹیزافہیہ لہ زوانی ٹارامیدا۔ لہ خہ تی ۲ دا واژہیہ ک کہ خویندراوہ تہوہ، بہ واتای (داری میو: دارہ تری) یہ۔ لہ خہ تی ۳ دا بہ واژہی (رہ زبان: رہ زہوان) خواوہنی باغ) دہ س پیئدہ کاو دواوی ٹہو، ٹہوہی خویندراوہ تہ (داد: دادہن) ہ، ٹیشارہی کہ بہ دواوی ٹہو ہاتوہ، داد بہ (دادی) نوسراوہ کہ بہ واتای (بہوی دا: بہوی بہ خشی) یہ۔

بی شک واژہی (ٹہی) بہ واتای (ٹہم یا ٹہو) ہ۔ چون ٹہم واژہ لہ تیکلاوی (ٹہی - یین و فیعلی کوئمہ گی (ہ، ی = م) سازدراوہ۔ لہ دوا پیدا، واژہی ہمہ یا کلیہ، نوسراوہ کہ لہ دواوی ٹہو ٹاسہ واری بیسراوہ کہ بہ بیرورای کاوولی ٹیشارہ بہ (دراخما = دیرہم) ی یونانیہ کہ یہ کی لہ پول و دراوی زیوینی کہ لہو ناوہ دا، برہوی ہہ بوہ۔ لہ راستیدا واژہی (زازو) لہ ٹاشوریدا بو پولہ وردہ و کہم بایخ بہ کار براوہ۔ بہ لام واژہی ۴ کہ بہ ویئہی (زرین یا تیکہی تہ لاو زیر) مانابدا، وایہ، چون ٹہوہی رونہ لہ زہمانی ٹہشکانیاندا، سہ کہی تہ لا، برہوی نہ بوہ، واژہ گہ لی کہ بہ دواوی ٹہو ہاتون بریہ تین: لہ (۱۰۰ + ۲۰ + ۵۰) و ژمارہی (۲۰) لہو دہ قانہی کہ لہ سہر بہرگی (پاپیروس) نوسراون، فرہ جی گورکی پی کراوہ۔

خه‌تی ۴ به‌نیشانه‌یی ده‌س پیده‌کا که له ۲ خه‌تی (۲۱ و ۲) ئیشاره‌ی پیکراوه و دوا‌ی ئه‌و (واژه‌ی: ئه‌ز: من) که به‌ر له‌نازناوی خاوه‌ن مولک، زیکر کراوه، که واژه‌یی کوردی‌یه و به‌واتای (من، I، ئه‌نه)‌یه.

دوا‌ی ئه‌وه، چون (وره‌ق پاپیروس) شکاوه، واژه‌که، نه‌خویندراوه ته‌وه، به‌بیرورای پروفیسور کاولی، ئه‌بی‌ناوی خاوه‌ن زه‌وی بی، که به‌ئیریل؟ ناودار بووه - له‌دوا بیدا واژه‌ی می‌که له‌وه ده‌چی له‌واژه‌یی که واتای (کلیه) ده‌گه‌ئیی، وه‌رگیردراوه. به‌لام له‌پاشان کاولی له‌دوا بیدا له‌گه‌ل ده‌قی که له‌حاجیاوا، دوزراوه ته‌وه به‌راوردی ده‌کا و به‌زحمت خویندویه ته‌وه ولای لایه‌ئه‌وه (پیش)‌ه.

له‌خه‌تی ۵دا، یه‌که‌م واژه‌به‌واتای (شایه‌د و شایه‌ده‌کان)‌ه. پیتی یه‌که‌م له‌و (واژه) داله ده‌قه‌کوته‌کان و به‌رگی پاپیروس - ی ده‌ورانی که‌ونارا، بره‌وی هه‌بووه.

دیاره‌نیوی شایه‌د له‌ئاوه‌ها ده‌قی کوئندا، دوا‌ی مه‌به‌سته‌که، ده‌نوسری و بو‌ه‌هر جو‌ری له‌ناوه‌کان نیشانه‌یی تایه‌ت ده‌نوسری، یه‌که‌م نیو‌ئه‌شی: (تیریک یا تورک) بی. به‌لام ناوی ۲ ره‌ش بو‌ته‌وه و دوا‌ی ئه‌وه ناوی (ره‌شنو) هاتوو و له‌وه ده‌چی ئه‌م ناوه و ناوی دوا‌ی ئه‌و که به‌ویته‌ی (ئهرشتاد) نوسراوه له‌ناوی جین وه‌رگیردراون.

خه‌تی ۶ به‌واژه‌یی ده‌س پیده‌کا که جوان خویندراوه ته‌وه، به‌لام واژه‌ی ۴ ناوی لیکدراوه وله ۲ به‌ش سازدراوه. که به‌شی ۱ له‌ناوی خوا‌ی میترا که له‌به‌را به‌ویته‌ی میترا پاتیش بووه، وه‌رگیردراوه. به‌لام له‌م ده‌قه‌دا به‌ویته‌ی میترا بادی نوسراوه و هه‌ر له‌م ده‌قه‌دا ناوی ئه‌م ره‌بونه‌وه (: خوا) به‌خه‌تی یونانی نوسراوه و به‌ویته‌ی میترا پاتیش نوسراوه. به‌لام هیریدو‌ت و نوسرانی ده‌قی سه‌رده‌می ماد و هه‌خامه‌نشی ئه‌م ره‌بونه‌وه (: خوا) به‌ویته‌ی میترا باتیس یا میترا پانیش نوسراوه. کاولی واژه‌ی ۶۵ به‌(سیناکیس) خویندو ته‌وه و واژێ دوا‌ی ئه‌و نه‌خویندراوه ته‌وه.

خه‌تی ۷ و ۸ هه‌روه‌کو مور و ئیمزاو دیان به‌ده‌قه‌دا نانه و ته‌ئید کراوه و

سهلمیندراوه و ئه کرئ بهم شیوه، رون بکریتهوه و بهیان بکری: ۱ - سال ۳۰۰ مانگی
ثوروات، تاجری شہراب «پتسپک Ptspk» کوری تورین.
۲ - قیمه تی؟ باغی تری «ئاسمه ک Aamk» که داویه؟ له راست نیوهی داهات و به
دهس هاتی ئه وه؟ بو.

۳ - باغه کانی تری ئاریل کوری «سینن Sinin» که ئه وهی به ۵۵ زوزینا به خشیووه.
۴ - که له راست خاوهن زهوی ئیقراری کردوه که؟

۵ - تیکریک کوری ئاپین کوری ره شنو، ئه رشتاد که شایه دی ئه وه بون.

۶ - کوری ئه نبو، گرینی Gripnni کوری میتراپادی - سیناک کوری ماتبنگ matbng.

۷ - قیمه تی باغی تری (ئاسمتن Asmtn)

۸ - پتسپک PK ی Pt وجه معی گشتیه که ی ۵۵ زوزینه. به پی ئه و قسه و نوسراوانه ی
که رابوردن، ده کرئ نه تیجه بگرین که: باغی تری که هی خاوهن زهوی یه که یه، نیوهی
باغه تریکه ی به ئاریل داوه و ئه و نیوه باغه تری یه، ئاریل یا وه کیلی ئاریل به «پتسپک و
به قیمه تی ۵۵ زوزین: (دیرهههه) فروشراوه یا به ئیجاره دراوه. خاوهنی ئه وه له حوزوری
چهن شایههه، راستی و دروستی ئه و قه رار داده مور و ئیمراکراوه و ته ئید کراوه و
سهلمیندراوه و قیمه ته کدیش و هر گیر دراوه و له شیوه ی تاریخی سلوکی بو نوسینی
میژووی ئه و سه نه ده که لک و هر گیر دراوه که له گه ل سالی ۳۰۰ سلوکی ریگ که و تووه
که به رانه ره له گه ل سالی ۱۲ یا ۱۱ بهر له زاین. یانی له نیوان ئاخرو ئوخری نوسراوه
خه تی بزمازی و سه ره تایی خه تی ئارامی، چونکا له سه ره تایی هاتنی ئاینی مه سیحی زمان
و خه تی ئارامی ورده ورده، پیش خه ته کانی تر که وت و بووه زمانی دین و ئینجیل.
باوه کو بو ماوه ی ۶ سه ده له ده ورانی سلوکیان تا له ناوچونی ئه شکانیا ن: (۳۰۰ بهر
له زاین) ئه و زمانه به رده و لم بووه، جی خوئی داوه، به زمانی ئارامی.

کاوولی لای وایه که ئه و قه باله به زمانی تیکلا و له زمانی ده وره ی ئه شکانی (: په

هله‌وی: گۆرانی) و زمانی یۆنانی و زمانی ئارامی نوسراوه و ئه‌شکانیان له‌و زه‌مانه‌دا
 زمانی ئارامی یان به‌کاربردوه و زمانی ئه‌شکانی له‌میژودا به (هه‌ زوارش: رافه، شهرح،
 ته‌فسیر) ناو براوه و ئیبنی نه‌دیم به (زوارش) ناوی بردوه. بو‌نمونه له‌باتی (له‌حمی =
 عه‌ره‌بی) واژه‌ی «به‌سرا»ی له‌ جیی دانراوه و به‌گۆشت خویندراوه ته‌وه - یا(نان)نوسراوه
 که به‌ عه‌ره‌بی (خوبزه)، واژه‌ی (لها) یان له‌ جیاتی نوسیوه و هه‌ربه (نان)یش
 خویندراوه ته‌وه. یانی ئدوجۆزه واژانه نوسراون، به‌لام گۆنه‌کراون و له‌باتی ئه‌وان
 واژه‌ی‌تر خویندراونه ته‌وه. (کوری نه‌دیم چاپی ۹ لیده‌ن، هوله‌ند، په‌ره‌ی ۱۴ به
 عه‌ری). - له‌م سه‌نه‌ده‌دا خه‌تی که به‌کارهاتوه له‌خه‌تی ئارامی وه‌ر گیردراوه و نیشانه‌ی
 پیتی بی‌ده‌نگ له ۲۲ پیت بو‌ ۱۴ پیت له‌م قه‌باله‌دا که م‌کراوه ته‌وه و نوسه‌ره که له‌بابه‌ت
 پیتی (و،ر،عین) توشی هه‌له‌ بووه و چهن نیشانه له‌ پیتی بی‌ده‌نگ هه‌یه که ده‌کری
 به‌شیوه‌ی جۆربه‌جۆر بخویندر تیه‌وه - ناوی (خاوه‌ن باغ، زه‌وی، شایه‌ده‌کان) به‌ واژه‌ی
 ناوچه‌ی هورامان نوسراوه و خه‌لکیش به‌زاراوه‌ی خو‌مالی خو‌یان قسه‌یان کردوه.
 کاولی ناوی خاوه‌ن زه‌وی به (داد باکانزاس - گافزاک، داد باکاباگ) خویندو ته‌وه و
 هه‌رو رایگه‌ یاندوه ته‌کری خاوه‌ن زه‌وی ناوی‌تری به‌ویته‌ی (ئیسمه‌ک یا ئیسته‌مه‌ک)
 هه‌بو‌بی که له (ئیسمین)ی په‌هله‌وی گۆرانی وه‌ر گیردرا‌بی که به‌ واتای زیوه که هیمان
 (سیم و سیمین) له‌ زمانی کوردی دا باوه‌و به‌کاردی. فره له‌وه ده‌ چیی واژه‌ی (: قی‌یان،
 ره‌زبان، داد، زهرین و...) واژه‌ی خو‌مالی هورامانی کوردی بن و (مه‌ی‌وان، ره‌زه‌وان)
 بوون (و،ب) جیی گۆرکی یان پی‌ی کرابی (خولاسه‌ی په‌ره‌ی ۱۰۳۱ تا ۱۰۴۳ کتییی
 تاریخی هورامان به‌سه‌ره تاو‌راست کردنه‌وه و کو‌به بو‌نوسینی دوکتور نادر که‌ریمیان
 سه‌رده‌شتی لیکوله‌ر به‌ فارسی چاپی ۱۳۸۶ هه‌ تاوی چاپخانه‌ی مه‌هاره‌ت، نه‌شری
 ئیحسان).

■ له‌ نیۆ زانیانی ئه‌م دوا‌یه‌ی ئیرانی دوا‌ی لیکۆلینه‌وه‌ی مینس و کاولی و باقی روژ

ھەلا تەنەسەنى غەربى و روس، پىرنىيا لەو دە چى يە كەم كەس بى كەلە كىتەبى ئىرانى باستاندا، يادى قەوالە كەنى ھورامانى كوردو و نوسىو يە تى: «لە سالى ۱۹۰۹ ز- لە ھوراماندا سى: (۳) قەوالە پىر بايەخ دوزراونە تەو كە ۲ نوسخە لەو بە خەتى يونانى و سىو مە كە يان بە زمانى پەھلەوى و خەتى ئارامى يە. ھەر ۳ بە سەر پىستى ئاسكەو، نوسراون و پىوھەندىان بە دەورەى ئەشكەنەنەو ھەيە، چونكە، تارىخى ئەو سالى (۳۰۰) ئەشكەنى يە كە رىكەوتە لە گەل ۵۳ زاینى. ديارە خەتى پارتى خەتى ئارامى يە و ئەو بە بىجگە لە سەنەدى قەبالە كەنى ھورامانە كەلەو سەكەنى كەلە مېھرداد-ى چوارەم، بلاشى ئەو بەل و سىو مە و چوارەم و پىنجەم و ئەردە وانى پىنجەم، بە جىمان، دەسە لىمىنى كە بە سەر روى ئەوانەو، واژەى پەھلەوى (:گورانى: پارتى) بە خەتى ئارامى نوسراو (بروانە ئىرانى باستان ھەسەن پىرنىيا: موشىر دەولە ج ۳، پەردەى ۲۶۹۶ تاران، دنباى كىتەب ۱۳۶۹ ھەتاوى چاپى ۴. - پىرنىيا لای واىە خەتى رەسمى پارتى بە پىنى ئەو سەنەدانە، خەتى ئارامى يەولە بە يەنە نەھرەين بو دەولەتى ھەخامەنشى و پارتى بە وەدەيە دانراو. بەلام گىرىشمەن بە پىنى ۲ قەبالەى يونانى، شوین دانانى زمان و فەرھەنگى يونانى - ھلنى بە بەرچاوتر دەزانى و لای واىە زمانى ئارامى كەلە زەمانى ھەخامەنشى دا زوانى رەسمى بوولە سۆنگەى ئەو، كە ئىسكەندەر ئىرانى داگىر كرد. زمانى ئارامى جىنى خۆى دا بە زمانى يونانى. بەلام لە گوندە كان و شوینى كە دەس ئىسكەندەرىانى پىنى نە ئەگەيى، زمانى خەلكى لە ناوچە جىاجىا كاندا ھەروە كو خۆى ما. بەلام لە ھەندى ناوھندى ئىراندا بە ۲ زوان شت دەنوسرا. - ئانتوان گلین A.Ghilain بە پىنى توپىزىنەو كەنى مینس، كاولى، ھىرەسفلدونبىرگ لە بابەت قەبالە كەنى ھورامانى كوردستان كە دەقە يونانى كەى لە سالى ۸۸ بەر لەزاین نوسراو، چەن وشەى پارتى پشت نوسراوى كراو كە ماناى قەرار دادە يونانى كە، نىشان دەدا، ديارە دەقى پارتى كە لە يونانى كە، تازە ترە. سەنەدى تارىخدارى ۲۲ تا ۲۱ بەر لەزاین، دەقى پارتى نە. بەلام بىجگە لە ۲ قەرار دادە، قەراردادى

سیۆه‌میش دەس‌که‌و تووه‌که‌ به‌ ته‌واوی به‌زمانی پارتیه‌ و به‌ پیتی ئه‌وه‌ که‌ عه‌ده‌دی خه‌تی ئه‌وه‌ لی ده‌ق به‌ زیاتر له‌ ۳۰۰ یا ۴۰۰ بخویندریته‌وه‌. ده‌ گه‌ریته‌وه‌ بو‌سالی ۸۸ تا ۱۲ به‌رله‌ زاین (برواننه‌ سه‌ره‌تای ریساله‌ی زمانی پارتی، ته‌رجه‌مه‌ی میهدی زه‌رغامیان، په‌ره‌ی ۲۳ - ۲۴ و هه‌روا E.H.minns, of, laud).

ئورانسکی زوانناسی روسی ده‌لی: «له‌ سالی ۱۹۱۳ز - موزه‌ی به‌ریتانیا ۳ پارچه‌ چه‌رمه‌ نوسراوی که‌ له‌ کوردستان له‌نیزیک گوندی هه‌ورامان دوزرابونه‌وه‌، کربونی. ۲ له‌ چه‌رمه‌ نوسراوانه‌ به‌زمانی یونانی و سیۆمه‌که‌ی به‌ پیتی په‌هله‌وی (:گۆرانی) و به‌زمانی پارتی بووه‌.

له‌ کوپه‌ی سه‌نه‌دی یه‌ که‌مدا مه‌به‌ ستیکیش به‌ زمانی پارتی نوسرابوو. ئه‌و ۳ سه‌نه‌ده‌ قه‌باله‌ی کرین و فروشتنی پارچه‌ زه‌وی و باغه‌تری یه‌ ک بووه‌ و له‌وه‌ ده‌چی له‌ سه‌ده‌ی ئه‌وه‌لی زاین دابویی. سه‌نه‌دی پارتی له‌بابه‌ت و شه‌وه‌ هه‌ژاره‌ (: نه‌داره‌) و به‌ تیگرا (۲۳) پیتی په‌هله‌ویه‌ و له‌و ژماره‌یه‌ ۱۵ ناوی تایه‌تن (به‌رکولی فیه‌هولوغ‌ه‌ی ئیرانی، ئورانسکی، ته‌رجه‌مه‌ی که‌ریم که‌ شاه‌ه‌رز، به‌شی ۳ په‌ره‌ی ۱۹۳) خانله‌ری له‌ په‌راوه‌ی تاریخی زمانی فارسی له‌بابه‌ت: قه‌باله‌کانی هه‌ورامانه‌وه‌ نوسیویه‌تی: به‌لام هه‌ر بیرورای ئانتوان گلین، مینس، هیرتسفلد و ئیبرگی کاویژ کردوته‌وه‌.

به‌قسه‌ی هیرتسفلد سه‌نه‌دی ۳ که‌ به‌ زبان و خه‌تی په‌هله‌ویه‌ و له‌ تاریخی ۳۰۰ نوسراوه‌، ئه‌ گه‌ر ئه‌و تاریخه‌ له‌سه‌ر به‌نه‌ره‌تی تاریخی سلوکی بی، ئه‌بی له‌سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی یه‌که‌می به‌رله‌ زاین نوسرابی و له‌و چه‌رمه‌ نوسراوه‌دا له‌ فروتنی باغی تری kharmä قسه‌ کراوه‌: E.Herzteld paikulil, Berlin 1924 - p. 83.

- وه‌ بو‌زاراوه‌ی فروتن و کرین له‌ فیعلی ئارامی zedan به‌ویته‌ی جو‌راو جو‌ر که‌لک وه‌رگیر دراوه‌، له‌م سه‌نه‌دا، قسه‌مه‌تی باغه‌ تریکه‌ به‌ ۵۴ دیره‌م دانراوه‌ و له‌ راست مامه‌له‌ که‌دا له‌راست شایه‌ ده‌کان، سویند خوراوه‌ و نیوی خاوه‌ن زه‌وی به‌ ویته‌ی (بوم خواتای)

نوسراوه (بوم) بانی زهوی و (خواتای) خاوهن، خییوی زهویه که (برواننه خه تی ۴ سه نندی ۳:
E.Herzfeld Faikuli, L.Glossary Berlth, 1924. s 154; H, Snyber. the pahlavi
documenta le mondeorietal, t 17, 1923, p.202.

لهو نوکتانهی که قسه یان لیکرا جوان دهرده که وی که له زهمانی پارتیان مالیکیه تی
شه خسی هه بووه.

ژاله ئاموژگار (خانم دوکتور ژاله ئاموژگار یه کی له خانمه زاناو پر عیلمه کانی کوردی
شاری خویه) و دوکتور ته حمده ته فه زولیش رایان گه یاندوه: « ۳ سه نندی پیوه نندی دار
به فروشی ۲ باغه تری که له سه ریستی ئاسک نوسراوه و له هه ورامانی کوردستان په یدا
کراوه و ئیستا له موزه خانهای به ریتانیا دا پاریراوه، ۲ سه نهد لهو ۳ سه نهد، به زمان و
خه تی یونانی یه، هه دوکیان تاریخی سلوکی پیوه یه، یه کیکیان ۸۷/۸۸ به رله زاینه و
ئهوی دیکه یشان ۲۱/۲۲ به رله زاینه. له پستی یه کیکیان چهن واژه، به زمانی پارتی
نوسراوه که کورتهی دهقه یونانیه که یه. له وه ده چتی نوسین بهم زمانی پارتیه له هی
یونانیه که تازه تر: سه نندی ۳ ته نیا به زمان و خه تی پارتیه و تاریخی ئهشکانی هه یه که
۵۲ یا ۵۳ هی زاین بی خه تی پارتی ئه م قهباله هه ورامان. له خه تی سه رسواله ته کانی
(نسا) ده چتی (: زمانی په هلهوی (ئه ده بیات و ده ستوری ئه و) ژاله ئاموژگار، ئه حمده
ته فه زولی په ره ی ۱۵-۱۶- به ریژ دوکتور به هه مه ن فه ریوه، لیکوله ری کورد (سوژان
سنه یی). له سالی ۱۳۷۹ هه تاوی له روژنامه ی هاوشاری مه به ستیکی له بابته قهباله
کوئه کانی هه ورامانه وه نوسیو، که له به را ئه و مه به سته ی له گو فاری سروه بلاو کردبو
وهو سه رنجی لیکوله رانی فره ی بولای خوئی را کیشابوو، دیاره لهو تاره که ی به ریژ
دوکتور جه مال ره شید نوستادی زانکوی به غا که لکی وه رگرتبو و خویشی لی زیاد کردبو.
سیسیل، جی ئیدموندز له کتیبی کورد، تورک، عه رب ته رجه مه ی ئیبراهیم یونسی
چاپی ۱۳۶۷ روزبیهان تاران په ره ی ۳۹۲. ده نوسی: ئه و قهبالانه له ۱۶۱۳ ز- به هوئی

دوکتور سەعیدخان کوردستانی براو نەتە ئینگلیستان و لەدواییدا موزەیی بەریتانیا لەوی کرایو - لەو دەچی ئەمە بەشی لە مەجموعە یە کی گەورە تر بوبی و تیاچوبی.

ھەریە ک لەو قەبالانە بە پێی سوننەتی کۆن دارای ۲ دەقە، دەقی ئەو لە نیوہی لای سەروی قەبالە و بە شیوہی توغرایە: کە بە تالەریسمانیە ک بەنیو توماڕیکدا دەروا و پێچراوہ و مورکراوہ. بەشی ۲ یانی لای خوار قەبالە کە کراوہ یە و ھەمیشە بو دیتن ئامادە یە. قەبالە کان لە بابەت بە ئیجارەدانی یە ک باغە تری یە، کە ئەو یش خوئی نیشانە ی جوړی خواوہن مولکی ھەل و مەرجدارە. بەقسە ی پسیوژانی زمان ناسی، قەبالە ی یە کەم بەخەت و زمانی یونانیە و تاریخە کە ی سالی ۲۲۵ سلوکی و (۸۷-۸۸ بەر لە زاینە) و لە سەردەمی فەرمانرەوایی مێھرداد- ی ۲ ئەشکانی بووہ و قەبالە ی دوہمیش بەخەت و زمانی یونانیە و لە سالی ۲۹۱ سلوکی و (۲۲-۲۱ بەر لە زاین و سەردەمی فەرمانرەوایی فەرھاد- ی ۴ کورباکوسی ئەشکانی نوسراوہ. بەلام قەبالە ی سیوہم بە ئەلف و بی ئارامی دەسکاری کراو، نوسراوہ و دە گەریتەوہ بو سالی ۳۰۰ سلوکی و (۱۱-۱۲ بەر لە ئیسلام) لە روژگاری فەرھادی ۴ ئەشکانی. قەبالە ی سیوہمی ھەورامان بە بیرورای پروفیسور کاولی بە زمانی پەھلەوی پارٹی (:گۆرانی) یە، کەچی پروفیسور مینس نوسیوہتی ئەوہ لە زمانی کوردی نێزیکە، بەلام لەسەر بنەرە تی توژیژنەوہی ئەلف و بی ئارامی دەقی قەبالە ی سیوہم لە بەر نوسینی فوئیمە کانی زمانی خەلکی ناوچە یی کە قەبالە کان لەوی، پەیدا بون دەسکاری کراوہ و بە یەقین ئەم دەقە جوړی لە شیوہی کوئی ئەو زمانە یە کە ئەمرو بە زمانی کوردی بە ناو بانگە.

□ توژیژنە وە ی روژھە لات ناسان و زمان ناسان لە بارە ی قەبالە کۆنە کانی ھەورامان. لە سالی ۱۹۱۵ ز- پروفیسور مینس، و تاریکی لە بارە ی قەبالە ی یە کەم و دوہمدا بە خەتی یونانی لە بلاوکی تەحقیقاتی ھلنی بلاو کردوہ، لە پاشان پروفیسور کاولی لە ۱۹۱۹ ز- و تاریکی لە بابەت قەبالە ی سیوہمی ھەورامان کە بە خەتی ئارامی نوسرابوو لە

بلاوکی ئەنجومەنی ئاسیایی سەلتە ئەتی ئینگلیستان بلاو کردو تەو. ھەروا دوکتور ج.س. ئیپیرگ لە سالی ۱۹۲۳ز - لە گوڤار جیھانی شەرق مەبە ستیکی بەناوی (سەنەدە کانی پەھلەوی ھەورامانی) لە بابەت قەبالە سیۆم بلاو کردو تەو. ھەروا سیسل، جی. ئیدموندز بە ریو بەری کارو باری بەریتانیا لە عیراقد لە سالە کانی ۱۹۱۹-۱۹۲۵ز - لە بابەت قەبالە کانی ھەورامان لە کتیبی کورد تورک و عەرەب نوسیویەتی و دەلی: لەو دە چۆ ئەو قەبالانە ھی ھەورامان نەبن و لە پاشان ھاتیبە ئەو شوینە کە لی دوزراو تەو. بەلام لە سالی ۱۹۸۳ز - بەریز دوکتور جەمال رەشید ئەحمەد ئوستادی زانکوی بەغا، و تاریکی لەو بابەتەو بلاو کردو تەو و لە سالی ۱۹۸۸ز - لە کتیبی تەحقیقاتی زمان ناسی سەرزەوی کوردستان ئەوزانا دلسۆزە کوردە خەتی قەبالە کانی ھیناوە تە، سەرشیوی ئەلف و بی عەرەبی و قەبالە کانی بە زمانی کوردی تەرجمە کردو و لە چەن و تاریکدا فرەیی لە کونج و کەلیتی تاریخی و زمان ناسی ئەوقە بالانە بە وردە کاری و بە شیوی عیلمی و بە دانستە رافەیی کردون و لیکیداو نەتەو، ھەروە کۆھیلکەیی پاک کراو لە بەردەس زانینخوازانی داناو و زانا و لیکۆلەری پرکار بەریز دوکتور نادر کریمیان سەردەستی لە سالە کانی ۱۹۹۰ز - ۵ و تارى بە زمانی شیرینی کوردی بە ناوی: قەوالە کوخە کانی ھەورامان لە گوڤاری سروە، بلاو کردو تەو و فرە بە جوانی نرخ و گرینگی ئەوقە بالانەیی شى کردو تە و نیشانی داو و نوسیویەتی: توێژینە وەیی قەبالە کانی ھەورامان، لەروانگای زمان ناسی. تاریخی پیۆندی یە کانی کۆمەلایەتی، ئابوری، خویندەنەو و ئایینە کان، باوەرە کانی کەو نارا، لە ھەوزەیی جوغرافیایی روژ ھەلاتی نافین بە تاییبەت لە ناوچەیی ھەورامانی کوردستان دا فرە گرینگە. ئەو قەبالانە فرەیی لەشتەنە ناسراو کانی فەرھەنگ و زمانی کوردی بوئیمە رون دە کاتەو، چ لە بابەت خەت، زمان، دین و ئاین، باوەر و ئاداب و روسومی کۆمەلایەتی، ئابوری و ماف و ھەق و ھوقوق و زمان ناسی و...

ئه‌و ناوانه‌ی که له‌و قه‌بالانه‌دا هاتون، ئیستایش له‌ نیۆ نه‌ ته‌وه‌ی ره‌سه‌ن و نه‌جیب و شه‌ریفی کورد، دابره‌ویان هه‌یه‌ و هه‌ن، له‌و جو‌ره‌ وازانه‌ی که‌له‌ و سه‌نه‌دانه‌دا به‌ کار براون نیشانه‌ی ئایینی میهر په‌رستی (میترا ئیسم) ده‌ بیندری، ئه‌و جو‌ره‌ وازانه‌ی وه‌ کو‌ (ره‌شنو، میرا به‌نده‌ک، ئورونت میسیرا پادی) نیشانه‌ی سه‌رده‌می میهر په‌ستی به‌ له‌ نیۆ کورد و ئیرانیه‌کاندا (میهر یا میترا میسیرا) به‌ واتای دوستی و محه‌به‌ ته‌به‌ باوه‌ری ئیرانیانی که‌و نارامیترا) په‌ری پیوه‌ندی ده‌ری ئافرانده‌ره‌ له‌ گه‌ل ئافراندرانو. له‌ گازه‌-ی زه‌رده‌شت ئیسه‌پیتیمان، میهر به‌ واتای په‌یمان و به‌لینه‌. له‌ ئاو‌یستادا، میهر به‌ کۆ له‌ ئافراندرای ئاهورامه‌ زدایه‌ و نیگاووان و پارێزه‌ری عه‌هدو په‌یمان و فریشته‌ی روناکی و نوره‌- جه‌ژنی میهره‌گان، تاییه‌ت به‌ ئیژه‌د میهره‌، ستایشی میترا ئایینی که‌و نارای کوردو ئه‌قوامی تری ئیرانیه‌، ئایینی ئیژه‌دی، به‌ کۆ له‌ ئایینه‌ کۆنه‌کانی کوردانه‌، له‌ قه‌باله‌کانی هه‌وراماندا (ئه‌م وازانه‌ی وه‌ کو‌: ئاراماسه‌د، ئاردین، ئارشتت و داد باگاباگت) ئیمه‌ ده‌ باته‌وه‌ سه‌رده‌می مه‌زدا په‌رستی و ئایینی مه‌زدیسنان، که‌ له‌ ئیرانی کۆن و هینداهه‌ بووه‌.

□ له‌ کوردستاندا ئاهورا په‌رستی پیشینه‌ی کۆنه‌تری هه‌بووه‌ و ده‌ گه‌ریته‌وه‌، روژگاری، میهر په‌ستی و به‌ هو‌ی زه‌رده‌شت ئیسه‌پیمان کرایه‌ باوه‌ری تاکه‌ په‌رستی ناوداره‌ ئایینی مه‌زدیسنان: په‌سن و ئیژی ئاهورا مه‌زدا.

□ ئه‌ه‌و قه‌باله‌ کۆنه‌کانی هه‌ورامان زیاتر له‌ ۲ هه‌زار سال پیشتر، به‌ جوانی نیشان ده‌دا که‌ له‌ نیۆ نه‌ ته‌وه‌ی کوردا، جو‌ری خه‌ت و نو‌سین به‌ زمانی کوردی باو بووه‌ که‌ به‌ خه‌ت و ئه‌لف و بی‌ ئارامی نو‌سراوه‌ و بو‌نوسینی ئه‌ه‌و قه‌بالانه‌ و سه‌نه‌دی رسمی که‌لکی لیوه‌گیر دراوه‌. دیاره‌ بو‌نیشان دانی فونیمه‌کانی تاییه‌ت به‌ زمانی نیشته‌ جی‌ یانی که‌و نارانی کوردستان، هه‌ندی له‌ ئه‌لف و بی‌ ئارامی به‌ زیاد کردنی چه‌ن نیشانه‌ی تاییه‌ت ده‌سکاری کرایه‌، هه‌ر ئه‌وه‌ به‌ که‌له‌ قه‌باله‌کانی هه‌وراماندا خه‌ت و ئه‌لف و بی‌ کوردی بیندراوه‌ و ناوی که‌سه‌ کان به‌ پاشگری یونانی نو‌سراوه‌. یائه‌ شی‌ بیژین هه‌زوارش بی‌، یانی

به واژه‌ی ئارامی نوسرابی، به‌لام به شیوه‌یی تر خۆیندرا بیته‌وه. به‌لام پیوسته بزانی که زمان ناسان، به ئاشکرا، رایانگه یاندوه که: (زمانی ده‌قی قه‌باله‌ی سیوه‌م له کوردی نه‌مروۆ نێزیکتره. به‌لام چون زمانی کوردیان نه‌زانیوه، ئه‌وه قه‌باله‌ی سیوه‌م میان به‌زمانی پله‌هله‌وی ئه‌شکانی زانیوه. هه‌رچند ئه‌وه په‌هله‌وی به‌له‌راستیدا زمانی کوردی گۆرانی ئیستایه. دیاره زمان ناسانی کورد زوان، به‌باشی ده‌زانن فره‌یی له‌وه واژانه‌ی له‌قه‌باله‌ی سیوه‌م به‌کار براون واژه‌ی ره‌سه‌نی کوردین و به‌سه‌ر زاری کوردانه وه‌یه، تازه شیوه‌ی رسته و جومه‌ به‌ندیه‌کان و ساخت و سازی ده‌ستوری رسته‌کان له‌ده‌قی قه‌باله‌ی سیوه‌مدا، نیشانه‌ی گرامیری زمانی کوردی به‌ئاشکرا خۆی نیشان ده‌دا.

□ ئه‌وه قه‌بالانه‌ی هه‌ورامان، فره‌ به‌ئاشکرا نیشان ده‌دا که له‌وه سه‌رده‌مه‌دا له‌نیوخیله‌ کورده‌کان، پیوه‌ندی به‌کی ماف و حوقوقی ریک و پینک به‌رقه‌رار بووه. جائه‌وه به‌له‌ کاتی ئیجاره‌دانی باغه‌تریی له‌ناوچه‌یی له‌کورده‌واریدا، له‌به‌را نه‌بری چهن شایه‌دا، قه‌رار داده‌که، نوسراوه، که خۆی ئه‌مه‌نیشان ده‌دا که پیوه‌ندی کشت و کال و ئاوه‌دان کردنه‌وه‌ی زه‌وی و زارو باغ، له‌وه‌روژگاره‌دا، گرینگی به‌کی تایه‌تی هه‌بووه، ئاوه‌دان کردنه‌وه و بوژانه‌وه‌ی باغ و زه‌وی وزار ئه‌وه نه‌گرینگ بووه، که ئه‌گه‌ر ئیجاره‌دار نه‌یتوانیبا، به‌باشی که‌لک له‌وه، وه‌ربگری و داهاات و ده‌سه‌اتی لی‌به‌یدا نه‌کا، ئه‌شی‌تاوانی زه‌ره‌روزیانی پی‌نه‌چاران، به‌خاوه‌ن باغ و زه‌وی و زاره‌که، بدا.

□ ئه‌م قه‌بالانه، ئیمه‌ده‌باته‌وه‌ئه‌وه سه‌رده‌مه‌که‌له‌وه سه‌رده‌مانه‌دا یونانیه‌کان خاکی کوردستانیان داگیر کرده‌وه‌وه‌زمان و فره‌هه‌نگی خۆیان له‌وه‌میژوه‌دا به‌سه‌ر کردانا، داسه‌پاندوه و زانیی ئه‌وه فره‌گرینگه‌وه‌ئه‌شی‌لی‌کۆله‌ران، شته‌نادیاره‌کان و شته‌نه‌ناسراوه‌کان، بو‌چینی دواروژ‌رون بکه‌نه‌وه و دیاری بکری.

به‌ریژ دوکتور جه‌مال ره‌شید لی‌کۆله‌ری ناوداری کورد له‌بابه‌ت ئایینی کۆنه‌ی کوردان فره‌به‌وردی روا نیویه‌تی: که ئایینی میترا په‌ره‌ستی له‌که و ناراوه له‌کوردستاندا ریشه‌ی

داکو تاوه و شویتەواری فیرکردنه کانی ئەو ئایینه کۆنە، لە فەرھەنگی که و نارای نه ته وهی کورد هۆزه کانی تری روژهه لاتی نافین و هیندو ئوروپایی فره ریشه داره، دیاره شویتدانانی فەرھەنگی یونانیانی داگیر که ره له سه ر فەرھەنگ و شارستانی کورد و ئیرانیان نه ری ناکری، قەبالە کانی هه‌ورامان نیشانهی ئەوه یه، فەرھەنگی هیلینسی یونانی نه یوانیوه به ری خویشان دانی ئایینی که و نارای کورد بگری و سه رده می نویسی ئەو فەبالانە، سه رده می به رزبوونه وهی میترا ئیسم و سه ره تای مه زدا په رستی له نیۆنه ته وهی کورد ابووه. له و زه مانه دا ئایینی مه زدا په رستی له کوردستان و بان ئیراندا په ره دار و به وهی هه بووه. به تایهت هه‌ورامان به ناوه ندی مه زدا په رستی ناسراوه و ناگردانی (پاوه) له په ستنگا کانی ناو داری که و نارای کوردان بووه، ئەو قەبالانە ی هه ورامان فره به جوانی ئایینی میهر په رستی و مه زدیستا، نیشان ده دا، وه زوری له واژه ی ئەو قەبالانە، بوۆینه واژه ی (ئه رتوت، تیره ک، ره شنو، میترا پادی، ئیسمه ک، پتسپک، ئه رشتت، داد باگاباگ، داد باگا نراس و گانزاکي و...) ئەو بیرو رایانه ی سه رو، به جوانی ده سه لمینی.

بیرو رایه ک له بابته زمان و خه تی قەباله ی سیوه می هه‌ورامان، دیاره زمان و خه تی سیوه مین قەبالە کانی هه‌ورامان جو ری له زمانی که و نارای نه ته وهی کورده و ده کری به ناوی زمانی کوئی کوردی ناو ببری.

زمانی قەباله ی سیوه م به تاریخی سلوکی نوسراوه و له گه ل واژه ی یونانی هه زواریشی ئارامی لیکدراوه. به پیی توێژنه وه کانی دوکتور جه مال ره شید، پروفسور مینس باوه ری وابوو که زمانی قەباله ی سیوه م به زمانی کوردی ئەمرو، نیژیکتره و ئەوان به تایهت ئیشاره به مه ده که ن که ئەلف و بیی قەباله ی سیوه م. له هه یچ یه کی له ئەسناده دوزراوه کانی میژی له جیهاندا، نه بیندراوه و جوان دیاره که ئەو ئەلف و بیی یه کوردیه، ده سکاری کراوه و به نیشانه ی تایهت گوێ دراوه، تا زمانی کوردانی ئەوه سه رده مه؛ له و ناوه دیاری یه دا، بنوسری و نه تیجه که ی ئەمه یه زمان و خه تی قەباله ی ۳ شیوه یی له وتار و نویسی

کوردی که و نارایه که که و تۆته بن شویندانی زمانی یونانی و هه‌زواری ئارامی. هه‌رچهند قه‌باله‌کان به ئه‌لف و بیی یونانی که زمان و خه‌تی داگیر که، نوسراوه، به‌لام زمانی کوردی نیشته جی. له نیو خه‌لکدا باو بووه و خه‌لکی به فخره‌وه به زمانی دایکی خوئی قسه‌ی کردوه و تا ئه‌ومرو پاراستویه‌تی و ئه‌وه یه که له قه‌بالانه‌ی هه‌وراماندا جوان ده‌بیندری. زیاتر له هه‌زار سال به‌رله‌مرو، له که‌نار زمانی داگیر که‌ردا له خه‌ت و زمانی نه‌ته‌وه‌ی کوردی نیشته جی که‌لک وه‌رگیردراوه. (برواننه‌ ته‌حقیقاتی به‌رێر دوکتور نادر کریمیان سه‌رده‌شتی سه‌ر چاوه‌ی به‌رو) هه‌روا برواننه‌ قه‌باله‌ کۆنەکانی هه‌ورامان به‌ توێژینه‌وه‌ی سو‌ران کوردستانی، روژنامه‌ی هاوشاری سالی ۸ ژماره‌ی ۲۱۸۹ گه‌لاوێژ: (گران‌ی ۱۳۷۹ هه‌تاوی په‌ره‌ی ۵). حه‌سه‌ن ره‌زایی باغ بیدی له‌کتیبه‌ی: (ده‌ستوری زمانی پارته‌ی په‌هله‌وی ئه‌شکانی چاپی ۱۳۸۱ هه‌تاوی، دوا‌ی قسه‌ کردن له‌ خه‌تی پارته‌ی که له‌ سه‌ر سو‌اله‌ ته‌کانی شاری نیسا که‌ تا ۳ هه‌زار قه‌تعه‌ سو‌اله‌ تن. له‌و چه‌رمه‌ نوسراوانه‌ی هه‌ورامان قسه‌ی کردوه و ئه‌وه‌ی به‌ناوی دوه‌مین به‌جیماوه‌ی به‌ خه‌تی پارته‌ی داناوه و ده‌لی: دو تیکه‌ له‌ وانه‌ به‌ خه‌ت و زمانی یونانی و یه‌کیکیشیا‌ن به‌ خه‌ت و زمانی پارته‌ی یه‌له‌ ناوه‌ راستی یه‌ که‌ مین سه‌ده‌ی زایین نوسراوه‌ و له‌ پشته‌ یه‌ کی له‌و چه‌ن زمانه‌ که‌ به‌ یونانی، واژه‌ گه‌لی به‌ خه‌ت و زمانی پارته‌ی ده‌بیندری، ئه‌و چه‌رمه‌ نوسراوانه‌، قه‌باله‌ی فروشی هه‌ندی باغی تری یه‌ : ده‌ستوری زمانی پارته‌ی: له‌ گه‌ل وینه‌ی چه‌رمه‌ نوسراوه‌ که‌ی هه‌ورامان. نه‌قل له‌ نوسراوه‌ کانی دوکتور نادر که‌ریمیان سه‌رده‌شتی سه‌رچاوه‌ی به‌رو.

زوهره‌ زه‌رشناس له‌ پیرستی ئاسه‌واری غه‌ربی زمانی پارته‌ی په‌هله‌وی (ئه‌شکانی په‌هله‌وی: گو‌رانی کوردی) له‌ بابته‌ ئه‌و قه‌بالانه‌ی هه‌ورامان ده‌نوسی. یه‌ کی له‌وسی سه‌نده‌ له‌ بابته‌ فروشی باغه‌تری یه‌ که‌، که‌ به‌ زمان و خه‌تی پارته‌ی له‌ سه‌رپرسی ئاسک نوسراوه‌ و له‌ هه‌ورامانی کوردستان په‌یدا بووه و ۲ سه‌نه‌دیشیا‌ن به‌ خه‌ت و زمانی یونانی (mackenzie, 1989, p. 111) ئه‌م سه‌نده‌ دارای تاریخی ئه‌شکانی یه‌ و به‌رانبه‌ ره‌ له‌ گه‌ل

سہدہی (۵۲ یا ۵۳ز۔) (زمان و ئدہ بیاتی ئیرانی کہونارا، زوہرہ زہرشناس، پەرہی ۳۵-۳۶ تاران، دہفتہری توئیرینہ وہی فہرہنگی ۱۳۸۲ ہہتاوی).

ئاخرین خوئندنہوہ و توئیرینہوہ لہقہ بالہ کانی ہورامان: ئہ و توئیرینہوہ، دوکتور سہعید عوریان سہروکی توئیرینگہی زمان و زاراوہی سازمانی میراتی فہرہنگی (ئیران) ئہنجامی داوہ، واژہنامہی پہہلہوی. پازہند (: فہرہنگی پہہلہوی چاپی ۱۳۷۷ ہہتاوی تاران). دہقی پہہلہوی (تہرجہمہ، ئاوانوسراو) کوکراوہی جاماسبجی دہستوری مہنوچبہرچی جاماسب (ئاسانا) (دہقی پہہلہوی چاپی ۱۳۷۱) و... لہ دواین نوسراوہی سہعید عوریان بہناوی رینوئینی کہتیبہ کانی ئیرانی نافین (پہہلہوی - پارٹی) دہقی ئہسلی سہنہدی پارٹی، بہ پہہلہوی خوئندو تہوہ و بہ نوسینی پارٹی، بیت نوسراو و ئاوانوسی و تہرجہمہ بہ فارسی کردوہ و سہرچاوہی ئہسلی ئہو لہم کارہدا، دہقی قہبالہی نوسراوی ہیرتسفلد Herzfeld چاپی ۱۹۲۴ز - پەرہی ۸۳) مایرہوفیر mayer Hofer چاپی ۱۹۴۷ز - گیکنوس Gignoux چاپی ۱۹۷۲ز، پەرہی ۴۴-۴۳ مہکہنزی mackenzie چاپی ۱۹۸۹ز - وہ تاریخی ئدہہ بیاتی ئیران، بہرلہ ئیسلام نوسراوی دوکتور تہفہزولی قوچانی کورد، نوسراوہی پارٹی، بنچاق، قہبالہ کانی ہورامان نوسراوہی پارٹی بنچاقی قہبالہ کانی ہورامان

۱. ئیر... ویک رلندہ لادئمہ مازسہ ماممات کلو مزلو
۲. و مزلو. زلو کلاصہ مامات مامات لادئمہ کلو ولام
۳. کولف لادو کلو کلاصہ کلاصہ ولام ولام (۳۶۶)
۴. مامات مام کلاممکسہ لادئمہ لادئمہ لادئمہ مامات
۵. لادئمہ مزلو کلو لادئمہ... کلو لادئمہ لادئمہ
۶. کلو لادئمہ لادئمہ لادئمہ لادئمہ لادئمہ
۷. لادئمہ لادئمہ لادئمہ لادئمہ لادئمہ
۸. ماممات کلاصہ ولام (۳۶۶)

ئه مانه ی خواری پیوهندی به دهقی دوباره نوسراوی هیرتسفلد - هوهیه.

- ۲ ئوانوسی 1- ŠNT ccc YRH> >rwtt MZBNW ptspk BRY tyryn.
- 2- ZY¹ MN² (....³?) KRM> >smk MH >bykškn⁴ PLG y>t⁵.
- 3- W ZBNW >wyl BRY bšnyn (.....?) >HY KL> ZWZN LV.
- 4- MH MN bwmhwty (.....?) hmy >KLW QDMTH.
- 5- ŠHDYN tyrk BRY >pyn...g BRY ršnw >rštt.
- 6- BRY >bny⁸ grypnhy BRY mtrpny synk BRY m>tbwg.
- 7-..... KRM> >smkn KRM> ZBNt >wyl MN.
- 8- ptspk kL> ZWZN LV.

- 1- ZZ
- 2- MNY
- 3- YRY
- 4- >byrškn
- 5- ZAT
- 6- DD
- 7- AT.XRV
- 8- >bnw

- 1- saró 300, mäh (h)arwatāt frawaxšēd pātasbag puhr tīrēn.
- 2- čē až (....?) raz asmag čē abikaškan nēm yād.
- 3- ud xīrīnēd awll puhr bašnīn (...?) brād, har drahm 55.
- 4- čē až būm-xwad sōgand ham xwarēd parwān.
- 5- wigāhān tīrag puhr āpīn puhr rašn arštād.
- 6- puhr abān gar-panāh puhr mihr-frī sēnag puhr mātbōg.
- 7- raz asmagān raz xīrd awll až
- 8- pātasbag har drahm 55.

۳ - ته رجده مه به كوردی:

- ۱ - (له) سالی ۳۰۰، مانگی جو زهردان (: زهردان)، ده فروشی پاتسپه ك پورتيرين.
- ۲ - نيوه به شى (: نيويه ك) له باغی تری ته سمه گى ته بيكشكه ن.
- ۳ - وه ده كرى ئويل پور به شنين برا...، له كۆمى ۵۵ دره م.
- ۴ - له خاوه نزهوى (وه) هه روا سویند ده خواله به رانبهر.
- ۵ - شايد ده كان تيره گ پور ئايين... پور ره شهن (ره وشهن)، ته رشتاد.
- ۶ - پور ئه يان - گر پنا پور ميهر فرى (فه رى)، سينگ پور ماتبوگ.

۷ - باغى تىرى... باغە تىرىيى ئەسمە گك ئويل كرىوبە تى - لە.

۸ - پاتسپە گك، لە كۆمى (بە تىنگرا) ۵۵ درەم. بروانە: مېژوى ھورامان بە زمانى كوردى. د. محەمەد ئەمىن ھورامانى چاپى ۱۳۸۰ تاران و رېئويى كىتەبە كانى ئىترانى نافىنى پەھلەوى - پارتى، توژنەوى سەئىد عوبان پەرى ۲۷-۲۲ بە نەقل بە كوردى وبە كورتى لە كىتەبى فارسى تارىخى ھورامان، لەسەر بىنەرەتى تارىخى ھورامان نوسراوى مەلا عەبدوللا ھورامى (: شەيدا) گەردوگوى موزەفەر سولتانى ھورامى. بە سەروتارو ھەلە گىرى بەرېژ دوكتور نادر كەرىمىان سەردەشتى، چاپى ۱۳۸۶ ھەتاوى، نەشرى ئىحسان، تاران. (شەپول) ود - خانلەرى لە مېژوى زمانى فارسىدا، ئەو قەبالەى ھورامان كە تارىخە كەى ۱۲-۱۱ بەرلە زاینى يە، بە زمانى پەھلەوانىك: پارتى داناو، پەرى ۲۵۲-۲۵.

□ ئەو قەبالە كۆنەكانى ھورامان بە تايەت قەبالەى سېوہم بەروناكى دەيسە لىمىنى كە بەرلە ئىسلام لە سەدەى ۸۸/۷۸ بەرلە زاین لە كوردستاندا خەت و ئەلف و بى تايەت بە زمانى كوردى ھەبوو و ھەروا چامەى ھورموزكان، كە ھېرشى عەرەب بو سەر كوردستان و كوشت و برىن، تالان. بەدىل گرتنى ژن، پياو، زاروك و مېرمنالان و ستمى نامرويانەى، ھېرشكاران، دە گېرېتەو و شاعىر دو عاونزا دەباتە بەرخواو دە گرى و ھاوار دە كا ئەو عەرەبە ھېرشكارانە بوچ و امان لى دە كە ن و ئاھور موزدايش بەزە بىمان پى ناك، سەدام چ بە لایە كى بەسەر كورد ھېنا، ئەو دەمىش خراپتر بوو.

□ پروفسور - ئار - جى. كەنت: دەلى: (ئەو قەبالەى بە خەتى ئارامى يەو بەرلە (۱۲-۱۱) ر - نوسراو، شېوہ زمانە كەى (پارتى: خالىدى) يە، ئە گەر شېوہ زمانى مېدە كان نەبى، بى شك نېزىكتىن شېوہ زمانە بە زمانى مېدى. (محەمەد ئەمىن ھورامانى ھەر ئەوى).

□ بەرېژ د - جەمال رەشىد لە كاروانى ژمارەى ۱ سالى ۱۹۳۱ ز - بە زمانى عەرەبى

پەرەى ۱۵۴-۱۵۲ و بەزمانى كوردى لە رۆشنىبرى نوۆ ژمارەى ۱۰۶ سالى ۱۹۸۵ز - وە لە بەرھەمى (دراسات كرده فى بلاد سوبارتو)، پەرەى ۶۵-۶۲ بەزمانى عەرەبى و لە بەرھەمى (ليكوئينه وە يەكى زمانە وانى لە بابەت ميژوى ولاى كورده وارىدا، بە زمانى كوردى لە بارەى قەبالەكانى ھەو راماندا، بە تايبەت ئەوە يان كە بەرلە سالانى (۱۲-۱۱ز) نوسراوہ و ئەوہى كاولى چوارجار بلاو كر دوتهوہ.

چامەى ھورموزگان:

ھورموزگان رمان ئاتران كوژان

ويتشان شاردهوہ گەورەى گەورەگان (گاورةكان)

زوركار (:كەرە) ئەرەب كرده (كردنا) خاپور

گونداوئى پالەبى (پالە)، ھەتا (بەشى) شارە زور

شەن ژنى (ژەن) و كەنەكان (كەنيلكا)، وە ديل بشينا

پياڤازاتليا وە روى ھوينا (ژروى خوينا)

رەوش (رەوشى) زەردەشت مەنوۋە (مانەوہ - ماننەوہ بى دەس) بيكەس

بەزە يەك نكا ھورموز، وە ھيچ كەس.

ئەمىن زەكى فەرموبەتتى ئەم ھۆنە لە پەراوئىرى ۱۸ لەسەر لا پەرەى ۱۱ لە كتيبى خەباتى كوردى سونى نوسراوى واسيلى نيكتين چاپ كراوہ (نەقل لە فەرمودەى ماموستا جەمىل روژ بەيانى (برواننە كوژانى فەرھەنگى زمانى كوردى چاپى دوہم ۲۲ ژانوبەى ۲۰۰۱ز - تاران چاپى ئەنديشە. بە قەلەمى: (شەپول) مستەوفى قەزوئىنى لە تارىخى گوزيدەى خويدا دەنوسى: لە سەردەمى عومەرى بنى خەتتاب خەلىفەى دوہم سپاى ئىسلام و عەرەب دەورى شارى قەزوئىيان دابو و سپاكە، ماندببو ونەيان توانى قەزوئىيان بگرن، خەلكى قەزوئىيان لەسەر ديوارى شارو قەلاوہ، بەرگىريان لەشاردە كرد، سپاى ئىسلام ھەرايان دە كرد وەرن موسولمان بن و جزىە بدەن، ئىتروازتان لى دىنين، ئەوانيش

له‌سه‌ر دیواری شاره‌وه پر به ده‌نگ دیان وت: «نه موسلمان بییم ونه‌گزیه‌ت دیم، شین، مه ککه‌شین، که‌ی مه بره‌هیم» قه‌زوینی ته‌و سرود و قسه‌یه، به زمانی په‌هله‌وی داناوه که‌چی زمانی هوژی گورانی کوردی‌یه (بروانه میژوی گوزیده موسته فی قه‌زوینی و کتیبی نه‌زانی مزگانی کوردی نو‌سراوی د - سه‌عیدخان کوردستانی چاپی ۱۳۰۹ هه‌تاوی تاران - گو‌فاری میهر ژماره‌ی ۵ چاپی ۱۳۱۶ به قه‌له‌می مه‌لیک شو‌عه‌را به‌هار. یائه‌وه (عبدالحمیم منتصر) که‌له بن نیوی ابن وحشیة فی الفلاحة) و (هو اقدم الکتب فی العربیة ده‌نوسی: (وانه نقل اکثرکتیه من اللغة النبطیة، و لم ینشر من تألیفه من اللغة العربیة سوی شه‌وق‌المستهام فی معرفة رموز الاقلام و قه‌ذکر فی آخر کتابه هذا انه ترجم من اللغة الكردیة کتاباً فی علل المیاه و کیفیة استخراجها و استنباطها من الارض المجهولة الاصل) بروانه قاموس کوردی به‌نوسین و لیکولینه‌وه‌ی ته‌و ره‌حمان زه‌بیحی (بیژهن) چاپی کوری زانیاری کورد، به‌غا سالی ۱۹۷۷ز - په‌ره‌ی ۳۸. هه‌روا ته‌وه که‌خانای قوبادی به‌راشکاوی ده‌لی ته‌م شیوه زمانه شیعه‌ی من، له‌سه‌ر تا سه‌ری کوردستاندا له‌حوجره‌ی مزگه‌وت ولای مه‌لایانی موده‌ریس خویندراوه یانی به‌رله‌دا هانتی دارولفنون له‌دنیا، له‌ ئورویا خه‌لک له‌ کلیسا خویندویانه و له‌ کوردستانیشدا له‌ حوجره و مزگه‌وت ده‌رس خویندراوه و مه‌لاکان عه‌ربی‌یه که‌یان به‌زمانی کوردی بو‌فه‌قی کان شه‌رح‌داوه و شیعی شاعیرانی کوردیشیان فی‌ر کردون و بو‌شاگرده کانیان رافه‌یان کردوه، جائه‌وه‌یه که‌خانای قوبادی فه‌رمویه‌تی:

هه‌ر چه‌ندمه‌ و اچان فارسی شه‌که‌ره‌ن کوردی جه‌ فارسی به‌ل شیرین ته‌ره‌ن
 به‌له‌ فزی کوردی کوردستان ته‌مام پیش بوان مه‌حفوز باقی وه‌سه‌لام.
 بروانه په‌ره‌ی ۱۴ و ۱۵ شیرین و خوسره‌و، چاپی ۱۹۷۵ز - کوری زانیاری کورد،
 به‌غا. ته‌وانه هه‌مویان به‌جوانی نیشانی ده‌دن و ده‌یسه لمینن که‌ زمانی کوردی به‌ر له‌
 ئیسلام هه‌بووه. بروانه کوزانی فه‌ره‌نگی زمانی کوردی به‌قه‌له‌می (شه‌پول). چاپی

دوهم ۱۳۷۹/۱۱/۳ ھەتاوی و ۲۲ ژانویهی ۲۰۰۱ز - تاران چاپی ئەندێشە. لە ھەوراماندا لە زەمانی ئەشکانیدا ئەداد بوو کە بە کۆی لە ژنە ناودارەکانی ھەورامان بوو، ھەرۆھ کو (سترابون) باسی کردووە و میژویش دەلی (دوای گرتنی نەپتەوا بە دەسی (ھووہ خەشەتەرە) ی ماد-ی لە ۶۱۲ بەر لە زاین ئافرە تیکی میدی بوو تە ئوستانداری نەپتەوا. - لە سەر دەمی ھارونە رەرشید و مەئمونی عەباسی (سالانی ۸۱۳ز تا ۸۳۳ز) - کە ھیمان خەلکی ھەورامان موسولمان نەببون، لەو سەر دە مەدا خانمی بەناوی ئەداد، کە پاشا و حاکی ھەورامان بوو لە ۲۳۰ مانگی سە ککە ی بەناوی خوێ لێداو و وینە ی وا بە سەر ئەوسە ککە و ھە یە - برواننە میژوی ھەورامان، محەمەد ئەمین ھەورامانی چاپی ۱۳۸۰ ھە تاوی بە زمانی کوردی، پەرە ی ۹۴۴ و ۹۴۵ تاران و گوڤاری ھەورامان دەروازە ی میژو، تاییەت بە کونگرە ی ھەورامان ناسی چاپی بە ھاری ۱۳۷۹ ھە تاوی بە زمانی کوردی ئورگانی ئەنجومەنی زمان و فەرھەنگ و ھونەری کورد، ژن لە ھەوراماندا بە قە لە می (شە پۆل) سەرۆکی ئەنجومەن. کاولی، ئاموژگاری بەو دە کاکە جوۆری نوسینی ئەم قەبالە، لە گەل ئەو ھە ی مانی (کتیبە دینی یە کە ی مانی کە بەناوی شاپورگان - ھو ھ بوو، پێشکەشی شاپوری یە کە می دە کا) بەراورد بکری یا لە گەل ئەو ھە ی مانی لە (تورفان) دوژراو ھە تەو ھ، بەراورد بکری، بو ئەو ھە زاھیری ناو ھروۆ کی زمانناسی و زمانەوانی، ناو، ئەو قەبالە دە رکەوێ و بەریژ دوکتور حەمەدە مین ھەورامانی، دەقی ئینگلیسی یە کە ی پروفسور کاولی لە کتیبی میژوی ھەورامان بە زمانی کوردی، لە پەرە ی ۸۹ بلۆ کردو تەو ھو رای گە یاندو ھ، ئە گەر ئەو تیکستە دینی یە ی مانی دە سکە و تایی، شتیکم لی ھەل دە کراندو لە گەل ھەر گیران و لیکدانەو ھە کە ی بەریژ دوکتور جەمال رەشید سو دو کە لکی زیاتر دە بوو، ئەمەش وینە ی ئینگلیسی یە کە ی کاولی کە، لە گوڤاری ئاسیای شاھانە دا لە سالی (۱۹۱۹ز - ۱۴۵-۱۵۴) بلۆ ی کردو تەو ھ. (پەرە ی ۸۹ تا ۹۳ میژوی ھەورامان بە زمانی کوردی نو سراوی بەریژ. د. محەمەد ئەمین ھەورامانی چاپی ۱۳۸۰ بلۆکی بەلخ، تاران. باشە بزاین: قەبالەکانی ھەورامان بە لیکو لێنەو ھە و لیکدانەو ھە ی بەریژ دوکتور جەمال رەشید ئەحمەد، فیروز حەسەن عەزیز ھە لە بچە یی لە زمانی کوردی یەو ھ،

ہیٹاویہ تہ سہر زمانی فارسی و بہریژ دوکتور نادر کریمیان سہر دہشتی، راستہ و پاستہی کردوہ و لہ سہری کولیوہ تہوہ (پہرہی ۱۰۲۵ تاریخہی ہورامان ہہر تہوئی).
ہہ زوارش بہواتای رافہ، واتا کردن و تہفسیر کردنہ.

بہریژ دوکتور حہمہ دہمین ہورامانی دہنوسی: منیش، ٹالیڑہ دا، ناوہروگی ہہمان قہبالہ، کہ بہ زمانی ٹینگلیزی لہ لایہن کاولی - یہوہ، بلاو کرابوویہوہ، دہ کہم بہ زمانی کوردیی و بہ پیئی توانای زانیاریی خوم دہمہ تہقیی ہہندی شتی ناروشنی دہ کہم - (لہوانہ یہ، تہ گہر، تہو دوو تیکستہ دینی یہی مانی - مان دہست بکہ وتائی، دہمہ تہقییہ کہ، یاخود پلار - (تعلیق) ہ کان، بہ سوودتر دہ بوون) - بہو مہ بہستہی لہ گہل تہو و ہرگیران ولیکدانہوہی د. جہ مال رہشید - داو شان بہ شانی یہ کتریی سوودی خویان بہہ خشن. -
ٹیمہیش لیڑہدا تہواوی نوسراوہ کہی بہریژ دوکتور محہمہ د تہمین ہورامانی عہینن، نہقل دہ کہین، تا ناوٹروگی قہبالہ کانی ہورامان باشتہر، درکہون. (شہ پوئل)
تہم وینہ یہی بہر دہستت، ہی تہوہ یہ، کہ کاولی لہ گوٹاری ٹاسیایی شاہانہدا، سالی ۱۹۱۹ (ل - ۱۴۵-۱۵۴) بلاوی کردووتہوہ، واتہ.

Journal Of the Royal Asiatic Society, 1919, P. 145. 154, VI.

The Pahlavi Document from Avroman, by A. Cowley.

The Pahlavi Document From Avroman. 148.

ناوہروکی قہبالہ کہ بہ زمانی ٹینگلیزی - لاپہرہی یہ کہ می.

JOURNAL OF THE ROUAL ASIATIC SOCIETY 1919

THE PAHLAVI DOCUMANT FROM AVROMAN BY A. COWLEY - 71

IN the Journal of Hellenic Studies for 1915, P.22, Mr.Minns published twoGreek documents of the Parthinan period acquired by Dr.Saied Khan from Avroman in Kurdistan, together with the facsimile of a third, not in Greek, whielr was found, at the same place. As the writhing of this thired document (on parchment) seemed to be Aramaic in character, he very kindly sent me a photograph of it at the time, and has since given me additional information. The following note represents mainly what I then made out of the test, but it has lain in a drawer ever since because the results seemed hardly worth publishing. It is only in the hope of attracting the attention of more competont Iranian scholars to it that I noe print these few remarks on the principle that.

The text is in Pahlavi, written in an Aramaic alphabet, with a number of Semitic words in it. The writing is so cursive that, it is difficult to distinguish letters which tresemble one another as Moreover, the parchment is broken or defaced in some places. so

ناوہروکی قہبالہ کہ، بہ زمانی ٹینگلیزی - لاپہرہی کوتابی.

THE PAHLAVI DOCUMENT FROM AVROMAN.

On the back of Greek i there are some lines of Pahlavi writing, but, after many attempts I have failed to read any complete word with certainty. The existence ofg this endorsoment, hoewver, shows that there is some comexion between the Pahlavi and the Greek.

The accompanying plates give (1) a facsimile of the document from a block kindly. Lent by the Hellenic Society; (2) for purposes of comparison, a reproduction of the Hajiabad inscriptions from cats in the National Museum, Dublin. I am very much indebted to Dr. Smyly, Librarian of the Museum, and Mr. J. J. Buckley, the Keeper, for their readiness to send me a photograph. A photograph was published in the JRAS. for 1868, p. 241, but it was not very good and is by now rather faded, so that it seemed worth while to reproduce this much better photograph from a different set of casts. The best hand-copy is still that in Westergaard's Bundelesh (1851).

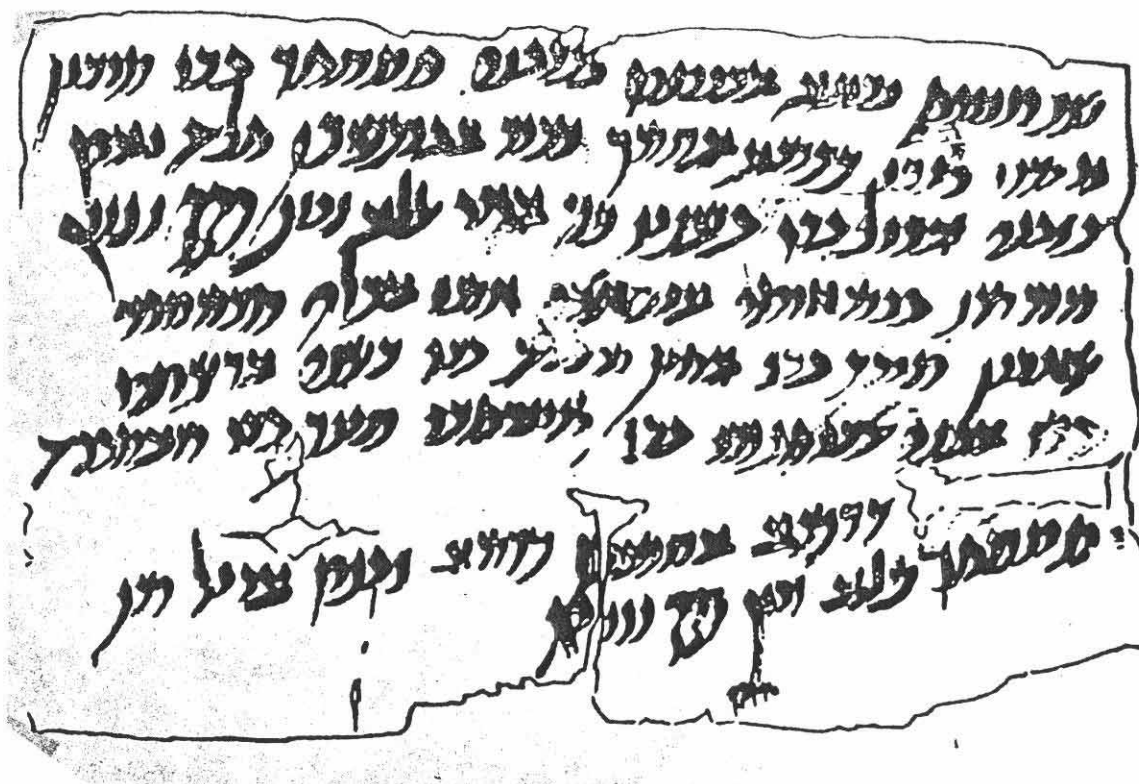
- ده قی وه رگیزانه که (به لام به کوردیی) - کاوولی نووسیویه تی و ده لی:
 له گوڤاری لیکوئینه وه ی هیلینی دا، - سالی (۱۹۱۵ - ل - ۲۲)، له لایهن به ریز
 (مینس) هوه، دوو پیسه به زمانی گریکی نووسراوی، سه رده می په رثی به کان، که له
 ههورامانی کوردستان، ده ست دوکتور سه عیدخان که وتبوون، لیککی دابوو نه وه و
 له گهل وینه ی پیسته ی سییه م دا، که به نووسینی گریکی نه نووسراوه، له هه مان جیگادا،
 له گهل نه و دووانه که ی دیکه دا، دوژراوه ته وه، بلاوی کردبوونه وه.
 مینس، هه ر که دیبووی، نووسینی پارچه پیستی سییه م به ئه لف و بی ی ئارامیی
 نووسراوه، ده ست به جی، به دل خوشی یه وه، وینه ی ده گریته وه و له گهل نه و زانیاریانه ی،
 که له و، باره یه وه، هه یه تی، بو منیان، ده نیری!
 ئه م تیبینانه ی خواره وه م، به شیوه یه کی سه ره کی، نه وه ده رده خهن، که له و
 نووسراوه دا، چیم توانیوه، هه لم کراندووه، نه گه رچی، نه نجامی له چاپ دانی، نه و
 هه لکراندانه، زور به هادار نی یه، به لام، به نیازی نه وه وه، که له وانه یه بتوانی، سه رنجی
 پشکینه رو تویره وه ئیرانی یه کان، به ره و روی خوئی رابکیشی و بو یه، به و نیازه وه، و
 ئه م ئیشه، ده خه مه رووو ئه م ره مزانه ش، لیره دا، پیشان ده دهم.

«ثم ویتیه یی ئیره، وینه گرتنه وهی ئه و رووبه ر گرتنه وهیه، که له لایهن کاو لی یه وه، به و پیتته ئارامیانه، ساغ کراوه ته وه».

Jurnal Of Royal Asiatik Society 1919, VI. P.148.

بو په ییره وهی کردن، وائهم چهند ره مزانه، ده خه مه بهر چاو.

דס לה לנכודך ולא אה בן הורים לסל
לא עלירך

148 THE PAHLAVI DOCUMENT FROM AVROMAN

ناوه روکی نووسینه که، به زمانی پالوهی یه و به ئه لف و بی ئی ئارامیی نووسراوه، هه ندی
وشه ی سامیی، له ناوی دا، به دیی ده کرین.

نوو سینی پارچه پیسته که، نارینکی زوری تی دایه، به جوړی، که جوی کردنه وهی
هندي پیت له یه کتري، له بهر نه وهی، که هه ریه که له وی تر ده کات، زور زه حمه ته و
نه وانیش، وه ک...

له وه به ولووه، پیسته که، هندي جینگادا، یان، دراوه، یان، شکاوه، یان، سرراوه ته وه،
له گهل نه وهش دا، نه وهی، که خوینراوه ته وه، بهم جوړه ده گریته وه:

- دیری یه که م: به میژووی ده می نووسین، ده ست پی ده کات، له پاش سال، سی
چیلکه ی خوار هن، بنگومان هر یه که له وان، یه که (وحده) یه که هه روه ک له نووسینی
نارامی سهر کاغه زدا وها، هاتووه، به لام نه مانه ی ئیره، زورتر خوارو بوون!!

پیتی دواتر، هه روه ک ریک وپیکي ۱ ۷ نارامی یه، نه ک هم ۱ ۷
یه ی ناو پیسته که - (نه گهر، ریک ده که وی، ته ماشای، ۱-۴ بکه)، له بهر نه وه، وه هاده رده
که وی، که نه مه، پیکهاتوو (فورم) یه کی، بهرته ی یه، وه ک نیشانه ی هیچ، بوژماره ی
(سه د)، پاریزگاری کراوه.

نه وه راسته، که پیت له بری ژماره، له سهر کاغو به کار، هاتووه، به لام سهرده می
باوی به کار هیانی، بو پیش نووسینی، هم تیسکنه ی ههورامان، ده گهر پته وه.

زور، به ناروحه ت ده گونجی، که پیتی وه ک □ له بری (سه د) ی
پارسی بی. ناوه مانگه که (ناروتات) ه، که (ههورقه تات) ه، له زه نندا.

وشه که ی تر زور سهیره، وه ک (کار = فرمان) دیته بهرچاوم نه گهر نارامی بی! به لام
روواله ته پیکهاتوو که ی، وه ک (۳۱) وه هایه. له گهل نه وهش دا، وه ک (ناو)، که له
ههردوو جینگادا دی، له وه ده کا، که (ناوونیشان) بی.

نه وه رمزه ی ناوه راست، وا دهرده که وی، که له م دووانه، پیک هاتی؛
نه مه ۱ ۷ یان ۱ ۷ به لام، من وای بو ده چم، که نه مه، ده بی ۱ ۷
(مه بیان) = (مه ی فروش) - بی.

ټه مه 7 7 7 ته نهارینگایه که، بو خویندنه وهی وشه که، نامرازی په یوه ست؟
 دیری سییه م. - 7 7 7 ره زه بان - ه. شیوهی پکیهاتن (فورم) ه که ی،
 ههروه ک ټه وهی. 7 7 7 (1.1) ه.

ټه و ناوانه ی، که دینه بهروه وه، له جهستی (justi) دا، بهرچاو ناکه ون. 7 7 = داد.
 هه مان نیشانه یه، که بو 7 به کاردی، جینگای 7 یش ده گریته وه.
 له پیشه وه، وای بوچوم، که 7 7 7 7 ده بی، به واتای (دادی) هاتبی به لام؛
 «تو دات» بو سه دینکی وه ها، ری ی، تی ناچی.

7 7 7 ټه مه نریکه، که (ټه یی = ae) په هله وی بی، واتا، (ټه م)، ټه و وه خته
 به واتای (ټه وه) دی. 7 7 7 ټارامی یه، به واتای (هه موو) هاتو وه.

وشه ی دواتر، زور سهیره. من، وای بو ده چم، که 7 7 7 بی، له کاتیک دا،
 که وشه ی ټارامی «7 7 7»، هندی جار، به رامبهری (دره خمه) یه، ټه و دراوه ی،
 که له و ناوچه یه دا، له کاروباری گریکی یه کان دا، به کار هاتو وه. (له راستی دازارویکی لیل
 و ناروشنه، بو پارچه دراویکی بیجووکی وه ها؛ زازو - ی ټاشووری ده کری، به دوو
 به شه وه). به لام، (کوی به - 7 7 7 ده نووسری له 7 7 7 7 (1.5) دا. ټه یی
 (زه رین) پارسی بی (پارچه زیر) +، به لام په رثی یه کان له و ده مه دا، به خاوه نی، پاره ی
 زیر نه ناسرابوون!!

ټه م نیشانه ی، که دینه بهروه ژماره ن: (۱۰ + ۲۰ + ۲۰ + ۵). پیکهاتوو (فورم) ی
 بیست، له وهی ناو پیسته که وه، روون بو وه ته وه.

دیری چوواره م.

7 7 7 ههروه ک، له (1.2) دا، هه یه.

7 7 ټارامی یه، به واتای (له)، یا خود، (به) هاتو وه.

7 7 7 7 ټه مه، لیکدراویکی پارسی یه، بو خاوه نزه وی، هه رچه نده

ثمہ لہ فہرہ ننگ دا، دست ناکہ وی!

وشہی دواتر، شکاوهو پیم ناخوینریتہو، یہ کی، چاوهروانی، ناوی دہ کات و
 ٹویش، خاوهن زہوی یہ کہ یہ، کہ (ٹاریل = ARIL) (؟). بہ لام ثمہ، ناتوانی، ٹہو، بیت!
 7 7 7 دہبی شیوہ یہ کی، کوئی وشہی (مہی) پارسی کوئی، واتہ؛
 ٹاوه لکاری پہ یوہ ست، یاخود (ہمہ می = hamae) پالہ وی = (گشت = ہمہ مو).

7 7 7 دہبی (کار بی، شتی وہ ک (وہری گرت)، بہ لام
 پیکھاتوو (فورم) ہ کہ، نابی.

7 7 7 پاش بیر کردنہو یہ کی زور، وشہ کہم، خویندہو، ٹہویش، بہ ہوی بہ راورد
 کردنیوہ لہ گہل ہمان وشہ لہوہی، حاجی ٹاباد - (B5) دا، بہ واتای (پیش)، یان
 (لہ بہر چاوی = لہ بہر دہم)، - (ٹارامی یہ) - ہاتووہ.

7 ثمہ، نریکہ، کہ ہمان پیکھاتوو پیٹی 7 ی سہرہوہی ہہ بی.

دیتری پینچہم.

7 7 7 ٹارامی یہو بہ واتای (شایہت) ہاتووہ. پیکھاتوو ی لہ گہل 7 7 7

دا، ہیشتا بہ کار دہ ہیریت، ہہر وہ ک ہی ناو کاغہزہ کوئی (پیستہ کون)، نہ ک
 ٹہمہ ی 7 ناو نارامی دواہین. بیگومان، وہ ک زاراویکی دہستوری چہ سپاوه.
 ناوہ کانیاں، پیوہستہ، بیٹہ بہرہوہو بہ راستی ٹیمہ زنجیرہ جووتہ مان، ہہن، کہ بہ ہوی
 7 7 7 پیکہوہ، بہ ستراون.

7 7 7 بو ثمہ، جہستی (تیریک = Tirik) مان، دہداتی، بو ثمہ ش 7 7 7

(تورہ ک = Turak) دروستہ.

7 7 7 لہوہی جہستی دانی یہ!! - ناوہ کہی دوا ی ثمہ، کوژراوہ تہوہ.

7 7 7 جہستی (رہشنو = Rasnu) مان دہداتی، کہ ناویکہ لہ گینسی ریشہی

(رہشنو = Rasnu) وہ، وہرگیراوه.

دہستوور، لہ ریشہ ی گینسی ناوہ کہوہ، وەرگیراوه!
دیڑی شہ شہ م.

77J له توانادا هه یه، که به تهواوی دروست بکریتهوه.

77J نی یه، له جهستی - دا.

77J نه مہ، به باشی، ده خویتریتهوه، به لام، من ناوی وه هام

نه بیستوووه لی نازانم!!

77I 077I نی یه له جهستی دا، به لام پیکهاتوو (فورم) یه کی وه ها

پارسی چاکه (Mithra = میثرا) = (به رگری کهر) ه. (بهراوردی بکه له گهل):

» MitpaButrys, Hdt, iii, 12 « دا.

برگی (th = ز = ت) له بهرچاوه، له هندی بروانامه (وثیقه) ی گریکی دا وشه ی

(Mipadatos) هه یه وه ها دهرده کهوی که گورانکاری به که هیشتا جیگیر نه بوه.

77E (Sinake) ه، له جهستی دا.

77E خویندنهوه ی جیگه ی گوانه!!

دیڑی حه و ته م و هه شته م، وه ها دهرده کهوی، که کیشه که جیگیر بووی. دیڑی

حهو ته م. له بی شانسی دا، سه ره تاکه ی که و تووه.

77F هه روه ک، له (1.2) دا X573 به دوا ی دا دی، (لی ی

دلنیا نین): بهراوردی بکه، له گهل 755Y - ی (1.2) دا، زور زه حمه ته، بهیتریته،

پیش چاو، که چون دووه م X573 دروست بووه!!

خویندنهوه ی وشه که ی دیکه، جیگه ی گوانه!! له وانه یه، که پیتی یه که می 7 بی

وهی دووه می 7 یاخود زورتر له وانه یه (7) بی. یه کی بیری بو

77G ی نارامی دهره و، یاخود، بو (زه ده = زدن) پارسی: یه کی، له واتایه کانی،

کہ ہہ یہ تی: بو (قید = Vid) ی (زہند = Zend) ہ. بہ لآم بو پتر لہ مہ پیشنیاز کردن، توانام
نی یہ!!

۵۷۷۴ ہر وہ ک، ٹوہ ی ناو (1.3) یہ.

۶۵ پیکھاتوویہ کی ٹارامی یہ.

دیڑی ہہ شتہ م.

۷۵۵۷۷ ہر وہ ک، لہ (1.1) دایہ.

ٹوہ، کہ ماوہ، لہ (1.3) دووپات کراوہ تہ وہ.

واتایہ کہ ی بہ شیوہ یہ کی گشتیی.

وہا دہ درہ کہوی، کہ واتایہ کہ ی بہ م جوڑہ بگریٹہ وہ:

(1) - سالی (300)، مانگی (ٹاروت = Arotat) مہ ی فروش (پتسپک = Ptspk) کوری

(تورین = Turin)،

(2) - بہ های (؟) رہزی (ٹہسمک = Asmk)، کہ خریدی (؟) بو خواوہ نیہ تی نیوہ ی (؟)

بو...

(3) - مہ یہ وان (ٹاریل = Aril) کوری (بشنین = Bsnin) دای؛ ٹویش، ہہ مووی دہ کاتہ

(۵۵) (زوزن = Zuzin).

(4) - کہ لہ لایہن (X...) ی خاوہن زہوی وزارہ وہ، لہ وہ وپیش تر ٹاگاداری (؟) کراوہ.

(5) - شایہ تہ کان (تیریک = Tirik) کوری (ٹہپن = Apin)، (Y...) کوری (رہشنو =

Rasun)، (ٹارشتاد = Aristad).

(6) - کوری (ٹہبنو = Abnu)، (گریپہنی = Gripnhi) کوری (میثراپادی =

Mithrakadi)، (سینہ ک = Sinak) کوری (مہ تنبگ = Matbng).

(7) - بہ های (؟) رہزی (ٹہسمتن = Asmtn)، خواوہ نیہ تی رہز (؟) بو (ٹاریل = Aril)، لہ

(8) - پتسپک - ہوہ: ہہ مووی (۵۵) زوزن، دہ کات.

خہستہ ی واتہ کہی: خاوه نیه تی رزه کہ، ده گہ ریٹہ وہ بو (X...) خاوه ن زہوی وزار، کہ نیوہی بہ کری (ٹیجار) بہ (ٹاریل) ی دابوو، ٹہم نیوہیہ، ٹیستا، کررالہ لایہن (یاخو دسہ نہد ٹیجارہ کہی مور کرابو) پتسپک - ہوہ بہ (۵۵) زوزن (درہم) خاوه نی زہوی وزار لہ بہردہم شایہ تہ کان دا، دانی بہوہ دا ناوہ، کہ بہو مامہ لہیہ و پارہیہ رازی یدو پارہ کہش درا.

ہہندی، خال، ہیشتا ناروشنن، بہ لام لہ گہل ٹہوہش دا، پیویست بہوہ، ناکات، کہیہ کی خہ جالہ ت بیگری، لہ کاتیک دا، ٹہ گہر یہ کینک بخاتہ بہرچاوی، کہ چہند کہم، لہ ہلکہ ندراوہ کانی حاجی ٹاباد، تی دہ گات، تہ نانہت، پاش ٹہو ہول و تہ قالایہش، کہ (ہہوگ = Haug) و (ویست = West) داویانہ!!

وا دہ خریٹہ بہرچاو، کہ میژووی سلووکی بہ کارہاتوہ، ہہر وہ کہ لہ بروانامہ (وثیقہ) گریکیہ کان (ہہروہا مینس - یش) دا، بہ دی، دہ کری. میژووی (3000) ی سلووکی، بہرامبہری (12)، یان (11) ی، پیش زاین، دہوہستی. ٹہم ٹیسکتہ، کہو ابوو، لہ نیوہی ریگہی؛ نیوان نویسی میخی دووا کہو تووی پارسی و سہرہتای سہرہلدانی، شیوہی، نویسی ساسانی دا، و ستاوہ! بیگومان، ٹہمہش وینہیہ کی تاکہ، کہ بو زمانیک و بو دریژی ماوہی شہش سہدیک، بہ دہستہوہ، ہہمان بی!

پاشتر وہہایہ، کہ جوڑی نویسیہ کہ، لہ گہل شیوہ و رووالہ تی پیتی ہلکہ ندراوہ کانی (B) ی سابووری یہ کہم و (حاجی - ٹاباد) دا بہراورد بکری و ریگا بدری بہ کہرہستہی ہہمہ جوڑ، کہ پلہی دیرینی گہشہ سہندنی لہ ٹہلف و بی ٹارامی - یہوہ پیشان دہدات، ہہروہ ک چون ٹہمہ، لہ ناو کاغزہ کوژ و پیستہ کوٹہ کان دا، بہرچاو، دہ کہوئی.

وینہی زور زوینی دیکہی پالہوی، ٹہوانہن، کہ لہ کوٹہ لہی (Rainer - Collection) دا، لہ سہر پیستہو قاقزہ کوٹہوہ ہن، ٹہوانہشی، بہ ناوی (ساکوہ = Sachau) وہ، لہ سالی ۱۸۷۸ - (لاپہرہ - ۱۱۴) - بہ ناوی - (agyptische Zeitschrift Sparache fur) وہو،

کہوشہ کان لہسہر شیوہی پارسیی خوئراونہ تہوہ، بہو پیئہی، کہ جورہ نیشانہ یہ ک،
لہلای ہندی پیتدا، ہن، بہ تہواوی، ہہروہ ک چون لہزمانی بابلی دا، شوئنےواری
زمانی سومہری دیارہ، بہوجورہ، ٹہمانیش، ہہروہ ک وشہی سامیی دہخوئنےوہ.
واش دہردہ کہوئی، کہراہاتن، بوئو ولاٹانہی، کہ لہ گہل، میسو پوتامیادا دراوسین، زور
ٹاسایی بہ.

لہوشہ پارسیہ پتہ کاندا، ٹہ گہر من دہربارہی 7777 = رزبان = رزہ بان و
77, داد - ہوہ راست بویم، وا دہردہ کہوئی، کہ پیوست نہبوہ (a) بہ ہوئی
X یہوہ، دیاریی بکری!!
پاریژگاری کردنی 7777 لہ دا، ہہر لہ میژہوہ، بہرچاو کہوتوہ.

ناوہروکی ٹیکستہ کہ، ہہروہ ک وہا دہردہ کہوئی، پہیوہندی بہوہی ناو ٹہوہی
گریکی یہوہ، کہ لہ گہلی دا بوہ، ہہ یہ!! ٹہ گہرچی، مہرج نی یہ، دہربارہی ہمان
زہوی یہوہ، بی،

ٹیستا، ٹہ گہر (رہز) کہ، بہ ناوی (دادبہ کہنرہس = Dadbakanras) (i' A II)، یان
(گہنزہ ک = Ganzake) (i B 12)، یا خود (دادبہ کہباگ = Dadbakabag) (ii AB 7)
ہوہ بی، ناوی چووارہمیش، دہبی بیٹہ بہرہوہ، کہ ٹہویش (ٹہسمک = Asmk) یان (ٹہ
سمتن = Asmtin). (ناوی دواینیان، واپیشان دہدات، کہ جورہ گہر خواردوویہ کی
(ٹہسمین = asimn) پالہوی بی، کہ لہ پارسی دا (سیم) ہ، ہہروہ ک (تہنی زیوین)،
بہلام، ٹہمہ لہ گہل، ناوی جیگادا، نہ گونجاوہ!).

بہہر حال، ٹہوہی تی بینی لی دہ کری، ٹہوہ یہ، کہ بہ شیوہ یہ کی ٹاشکرا، تہنیا نیوہی
فروشراوہ، ہہروہ ک، لہ (گریکی - IB 14) یہ کہ دایہو نرخہ کہشی (55) زوزن (؟) ہ.
ہہروہ ک لہ گریکی (11,6) یہ کہدا ٹہمہ (55) در ہم دہ کات.

لہرووی پشتہوہی ٹہو پیستہبہی، کہ بہ گریکی نووسراوہ، ہندی دیری پالہوی

نووسراون. بہ لآم ھەرچہ نندہ، ھول و تہ قالایہ کی زورم دا، کہ بیانخوینمہ وہ، نہم توانی، ہیچ وشہ بہ ک، لہ وانہ، بہ راست ورہ وانی بخوینمہ وہ.

بوونی ئەم نووسینہ پاشکوہ، ئەوہ مان بو دەر دہ خات، کہ ھندی پە یوہ ندیی لہ نیوان پالہ وی گریکی دا، ھہ بوہ.

(بہم جورہ ئەوہی کاو لی لہ بارہی قہبالہ کہوہ، لہ گو فارہ کہ دا نووسیبووی تہ واو بو).

دہمہ تہ قی کہ رستہی ناو قہبالہ کہ.

(ئا) - پيشه کی کاو لی پیمان رادہ گیہ نی، کہ:

نہی ویستوہ، شتی بلی، کہ جینگای گومان بی و چونکہ رووالہ تی نووسینی سہر پیستہ کہ، بہ ھوی تہ مہنی درپڑی و بہ سہرہاتی دیکہی ناوچہ کانی ھورامان، زور لیل و پەرپووت بوہو ئەوہی وہ ک خوئی و توویہ تی بوئی چوہو، روشنی کردو تہوہ لہ گہل ئەوہش دا، ھیشتاہەر لہ خوئی رازی نی بہ، ئە گہرچیش بہرہ مہ کہی رووالہ تیکی رازاوہ توژینہ وہ بہ کی وردی پیوہ دیارہ.

کاو لی، سہرپاکی رەسەن ورەچە لە ک و بنەچە ورە گەزی وشە کان، بە پیی بوچوونی خوئی، دیاری کردوہ؛ وشە ی ئارامیی، ھی گریکی، ھی پالہ ویی، ھی پارسیی، ھەر وہا ئاشووریی، یہ کہ یہ کہ دەست نیشان کردوون و جوریان و اتایانی، روشن کردوہ تہوہ. کاو لی، ریگاپیشانی پشکینتہر دەدات، کہ جور ی نووسینی ناو ئەم قہبالہ یہ، لہ گہل ھاو وینہو ھاو دە میان دا، بہراورد بکری و بۆ ئەوہی بگاتہ، ئاواتی روشنی خوئی. ھەر وہا، کاو لی، ئاموژگاری بہوہ دە کات، کہ جور ی نووسینی ئەم قہبالہ یہ، لہ گہل ئەوہی سابووری یہ کہ م دا، بہراورد بکری، بو ئەوہی ئە گہر رووالہ تی شارراوہ ھہ بن، دەر بکەون.

کاو لی، بہ ھہموو دلسۆزی یہ کہوہو بہ بی لہ خوبایی بوون، ھندی کیشہی سہرہ کی

ناو قهباله که مان، بو دهرده خات و له وانه ش، شه وه یه، که شه و جوړه نووسینه ی شه و سهرده مه (نووسینی قهباله که)، به جوړه، گورانکاری یه ک له قهله م ده دری، که له جوړی میخی یه وه، به ره و شیوه ی نووسینی ئارامیی سهره تایی سهرده می ساسانیه کان، ههنگاوی ناییت! شه وه ش، بو وه به هوئی نه چه سپاندنی شیوه و روواله تی نووسینی هه ندی پیت. له باره ی په یوه ندیی زمانی ئارامیی و پاله وی یه وه، کاولی، وای له قهله م داوه، که شه و زمانانه ی له ناوچه کانی مسوپوتامیادان، یان دراوسیاینن، زور نه بی که م له هه ندی رووه وه هوگری بوون و شوپنه واریشی دیاره، ههروه ک، چون شوپنه واری سو م هری، له بابلی دا، دیاره!

(بی) - بیرورای نیمه، له م رووه وه.

یه که م، له رووی زمانه وه.

نووسراوه که، وشه ی گریکی و ئارامیی و هی ناوچه پی یه. (ناو) زوربه ی زوری قهباله که ی داگیر کردووه، شه و جا وشه ی ئارامیی و ئاشووری و تاک و ته راکیش وشه ی ناوچه پی، که کاولی، هه ندی جار، به پاله وی، ناوی بردووه و هه ندی جاریش، به پارسی.

(ئا) - شه و که ره سته زمانیه ی، که به پاله وی یان، به پارسی له قهله م دراوه.

- (ئه یی = ae): شه مه راناوی ئاماژه یه و له دوخی (کارا) ی تاک دایه. له ئافیستادا به

روواله تی (ayam) هاتووه و بیگومان (شه میش) هه ره له هه مان دوخ دایه.

شایانی باسه، له و ده مه دا، کوتایی دوخه کانی قیرتاوه و شه وه ش، ههنگاویکی گه شه کردنی زمانه، چونکه، ههروه ک، له باسی زمانی کوتی کوردیی دا، باسمان کرد، (ناو) و شه ی جیگه ی ناو ده گری و (ئاوه ئناو) و هه ندی، که ره سته ی دیکه ی زمانی، کوتایی جوړبه جوړیان، له دوخه کان دا، هه یه. (ته ماشای خالی سهره کی، ۱۵ - بکه ره وه).

شه مرویش، راناوی ئاماژه ری (ئه یی = ae) له هه ندی ناوچه ی کورده وارییی دا، به

هه‌مان واتا، به‌کار دێ، که‌چی به‌کار هێنانی، ئه‌و راناوه ئاماژه‌یه، نه‌ له‌ فارسیی ئه‌م‌رو‌داو
هه‌یه‌و نه‌ له‌ پلوی (پارسیک) دا، هه‌یه، به‌لکو له‌ پاله‌ویی رۆژ ئا‌وایی دا که‌ کوردیی
ئه‌م‌رو‌که‌ نه‌وه‌ی نوێیه‌تی، هه‌یه!!

(هه‌مه‌ی = هه‌مای) واته، (هه‌ مووی):

وشه‌ی وه‌ها ده‌مه‌ته‌قی و له‌سه‌ر رو‌یشتنی، پێ ئا‌وی که‌ کوردیی نا‌وچه‌ی موکریان و
هی نا‌وچه‌ی شاره‌زووریشه. هه‌روه‌هاله نا‌وچه‌ی گه‌رمیانیش دا، به‌ هه‌مان ئا‌وازه‌و هه‌مان
واتاوه، به‌کار ده‌هێنێت.

حالی حازر، له‌ کوردیی ئه‌ده‌بیی دا، رو‌واله‌ت و ئا‌وازی (هه‌مووی) وه‌رگر تووه‌و له
پاله‌وی داو له‌ پارسی دا (پارسی نوێ) ئه‌م وشه‌یه‌و به‌م رو‌واله‌ته‌ به‌کار نه‌ هاتوه!!
ره‌زبان: وشه‌ی (ره‌زه‌بان = ره‌زبان)، چهند سه‌ده‌یه‌ ک پیش نووسینی قه‌باله‌ که
هه‌بووه‌ و به‌ هه‌مان ئا‌وازیسه‌وه، حالی حازر له‌ نا‌وچه‌ی بادینان دا، به‌کار ده‌هێنێت.
له‌هه‌مان کات دا، له‌هه‌ندی نا‌وچه‌تری کورده‌واریش دا، به‌هه‌مان ئا‌وازه‌و واتاوه هه‌ر به‌کار
ده‌هێنێت و زور تریش له‌ رو‌واله‌ت و ئا‌وازی (ره‌زه‌وان) دا.

به‌شیوه‌یه‌کی روونتر، له‌ زمانی کوردیی سه‌رپاکی نا‌وچه‌کانی کوردستان دا، به‌ دوو
شیوه‌ ئا‌وازه‌و رو‌واله‌ت به‌کار ده‌هێنێت و ئه‌ وانیش (ره‌زه‌وان، ره‌زه‌فان) ن.
له‌ نا‌و‌زمانی کوردیی ئه‌م‌رو‌دا، پاشه‌ندی (- وان) و - (فان) به‌ زور به‌کار دێت و
زور تریش به‌ واتای (نیگابانکه‌ر)، (ئاگاداری که‌ر)، (پاسکه‌ر) دیت، بو‌وینه‌ی ده‌ و تری:
(باخه‌وان، پاسه‌وان، کیلگه‌وان، ئاشه‌وان...).

به‌م بو‌نه‌یه‌وه، سه‌بری بو‌تانی یه‌ژێ: «جووتیارن، گه‌رشفانن + گه‌رپاله‌و ره‌زه‌فانن».

(ل - ۱۸۴)

- (مه‌یوان = می - وان). - وشه‌ی (مه‌ی)، له‌ کوردیی دا، به‌ واتای (شه‌راب) دێ. به
تایبه‌تی شه‌رابی، له‌ ئا‌وی (تری = هه‌نگوور) دروست بکری. که‌وابوو (مه‌یوان)

لینکدراوه و به واتای که سی‌دی، که (مه‌ی) دروست بکات.
 به‌هه‌ر حال، حالی حازر (مه‌یوان) له‌ناوچه‌ی هه‌ورامان‌دا، هه‌ر به‌کار دی و هه‌ر
 هه‌مان واتاشی هه‌به.

له‌پارسی نوئی دا، ئەم وشه‌ناسا کاره‌یه، به‌و واتایه به‌کار نایه‌ت!
 - (ئیک = یه‌ک)، (سه‌د = ۱۰۰):

(ئیک) و (سه‌د)، له‌زمانی کوردیی و له‌زمانی پارسی - ش‌دا، شان به‌شانی یه‌کتیری
 به‌کار ده‌هینرین و هه‌ردوو‌کیشیان، له‌تافیستادا به‌شیوه‌و ئاوازی (ئه‌یفه) و (سه‌ته) هاتوون
 ئەمانیش، هه‌ر هه‌مان ده‌ستووور وه‌ک ناوی ژماره‌کو‌تایی یه‌کانیان فری دراوه.

ئه‌وه‌ی، که‌له‌م رووه‌وه‌ده‌بی بو‌تری، ئەوه‌یه، که‌له‌پاله‌ویی دا (ئه‌یفه) بووه‌به (ئه‌یفه‌ک
 = evak)، به‌لام له‌پازهند) دا بووه‌به (یه‌ک) = (YAK).

ئه‌مرو، (ئیک) و (یه‌ک) به‌ریز له‌شیوه‌ی هه‌ی ناوچه‌ی بادینان‌داو له‌شیوه‌ی سو‌رانی و
 لو‌ریش‌دا، به‌کار ده‌هینرین.

- (زه‌رین) - به‌شتی ده‌وتری، که‌له‌زیر دروست‌کرا‌بی. له‌پاله‌ویی دا به‌م شیوه‌و ئاوازه‌یه
 هاتووه (ف. معین، ل - ۶۸۶). به‌لام له‌پارسی ئەمرو‌دا وشه‌ی (تلا) له‌بری به‌کار دی.
 له‌زمانی کوردیی ئەمرو‌دا، له‌ناوچه‌ی هه‌ورامان‌دا (زه‌ر) و (تلا) به‌کار دین و له‌ناوچه
 کورده‌واری یه‌کانی دیکه‌دا (زیر) و (ئالتوون). به‌کار ده‌هینرین.

ئه‌وه‌ی، که‌تیبینی ده‌کرئ، ئەوه‌یه، که‌ماموستا کاولی، وای ده‌رخستوووه، که‌له‌و
 کاته‌دا، په‌رثیه‌کان (پاره‌ی زیریان) نه‌بووه، ئیمه‌ئه‌گه‌ر بگه‌رینه‌وه‌بو نووسراوه‌کانی
 ئاشووریه‌کان، به‌تایبه‌تی له‌ده‌ورو به‌ری فه‌رمانه‌وایی (سه‌نجاریب) دا، به‌باشی بو‌مان‌ده‌ر
 ده‌که‌وی، که‌زوربه‌ی زوری ئەو هویانه‌ی که‌پالی به‌ئاشووریه‌کانه‌وه‌ناوه، بو‌هینرش
 بردنه‌سه‌ر خه‌لکه‌که‌ی ناوچه‌کانی ئەو ده‌مه‌ی کوردستان، بو‌مه‌به‌ستی ده‌ستکه‌وتی زیرو
 ئەسپ و سه‌روه‌ت و سامانی دیکه‌بووه. دو‌زراوه‌کانی (زیوی) ئەمان به‌باشی بو‌روون

دە کەنەو.

- (داد = دەد) - لە ئافیسێتادا (داد = dād) بە مەبەستی (قەد) کار، هاتوو و ئەو کارەش، یاخود ئە ۸ و (قەدەش)، ئەمرو، بەبی هیچ ئال وگۆری، بە کار دیت.
لە ئافیسێتادا (دادی = دادی) بە واتای (دەیدا) دی، واتە: کارە کە رانەبۆر دوو. ناوی کاری شیوەی (داتەری) وەر گرتوو، ئە گەر بو (نیر) بی و بو (می) ش دەبی بە (داتەری).
یە کێ، لەو تێبینیانە مامۆستا کاولی، لەم روووە، ئەو بوو، کە فرمانی وە ک (داد) = دەد) - دێری سییم - ناگونجی و پاشانیش هەمان واتای بە کار هیناوە!
قەدی (دا) لە رابوردوودا و هی (- دە) - لە رانەبۆر دوودا، لە زمانی کوردیی ئەمرودا، بە زۆری بە کاردی و ئەمەش بیگومان خالینکی دیکە بە هیژە، کە لە پالپشتی زمانی (کوردی یە تی) ناو ئەو قەبالە یە.

(بی) - هەندی کەرەستە ی زمانی ئارامیی

هەر وە ک مامۆستا کاولی روشنی کردووە، (ئیزافەت) ی ئارامیی و (حەرفی جەر) و هەندی (ئاو لکار) لەم قەبالە یەدا، بە کار هاتوون.
ئەو ئامرازی پە یووەستە (- ی - ئیزافەت) و ئەو ئامرازی بەندانە (- لە - بە - ی پرپۆزیشن) و ئاو لکاری (وە ک - پیش و پاش)، بە لای منەو، هەر ئەو دەمە، جیگای خوێان، وە ک شیرازە یە کێ (سامیی)، گرتوو و لە ناو کوردیی ئەمرو شدا، شوینە واریانەر لە بەر چاوە.

ئیمە، پیشتر وای بو چوو بووین، کە پە یووەستی نیو زمانی کوردی (أضافە - ی) لە سەر دەمی ئیسلامەتی دا کاری کردوو و تە سەر زمانی کوردیی و چوو تە ناو مۆخیووە، کە چی ئەمە ی ئیرە، ئەو ی سەر یووە!!

(پێ) - لە بارە ی ناو کانهو

- بە بیرورای من، لە هەندی، روووە، گینسی ناو کان دیاریی دە کرین و ئەوانیش:

ورد بوونہ وہ لہ کوتایی وشہ (ناو) و لہم گورہ پانہ دا، لہ وانہ یہ کوتایی گریکی و
 ئاشووری و پالہ ویی ئارامیی بیئہ پیشہ وہ.

لہ وانہ یہ، لیکدراو، لہ پارچہ یہ ک رسہن و بہندی، یان پارچہ یہ کی بیگانہ، بیئہ بہر
 سہنگی مہحہ کی دہمہ تہقی:

- ئہ بی تہ وہ مان، لبر نہ چیتہ وہ، کہ ماموستا کاولی بہ تہ واوی و بہ دلی خوئی، ہیشتا
 ناوہ روئی قہبالہ کہی نہ خویندو و تہ وہ و ئہ وہ شی، کہ و توویہ تی، بہ رادہ یہ ک لی رازی
 نی، بوئہ ترانسلیترہ یشنی بو نہ کردوہ!!

- تہ وہ ی، کہ لہم بارہ یہ وہ، بتوانین و بیلین، تہ وہ یہ، کہ:

(ئاریل = Aril) تہ گہر خویندہ وہ ی تہ واوی، تا رادہ یہ ک، ئاوازه کہی خوئی بہ
 دہستہ وہ نادات!!

بو مان ہہ یہ، بہ پیئ تہ و رووبہ رہی کاولی، بہم جوہ (ئاریل) و (ئاریل) و (ئاریل)،
 (ئاریل) و (ئاریل) بیخوینتہ وہ.

لہ گہل، تہم ہہ موو رووالہ تانہ ی خویندہ وہ یان دا، بو مان ہہ یہ، کہ تہم وشہ یہ (ناوہ)،
 بہ ناساکار بزائین و بہ شیوہ یہ کی زور دیاریش، لیکدراویکی دوو پارچہ یہی بہ و تہ وانیش:
 (ئاری) و (ہیل) ن. واتہ؛ سہرہ تایی بہ کی (ئاری نہژاد) ی رسہن و پارچہ یہ کی بیگانہ ش
 کہ (قہدی ہیلین) ہ.

واتہ، تہم ناوہ برایہ تی (ئاری) و (ہیلین) ی کو کردوہ تہ وہ، یاخود (سہرہ) ی (ئاری)
 و (کلک) ی (گریکی) بہ یہ کہ وہ بہ ستوہ!!

ناوی (تہ سمک = ASMK) و (پتسپک = PTSPK) و (مہ تنبک = MATBNG)،
 سہرپاکیان، کوتایی پالہ وی یان ہہ یہ، واتہ، ناوہ کان ناوی تہ و ناوچہ کوردہ واری یہن،
 بہ لام کوتایی یہ کانیان، کوتایی یہ کی جیہانگیری تہ و سہرہ مہ ی ئیرانہ، وینہش، بو
 تہ وہ، ہہر لہ و کاتہ دا، بہ یہ کی لہ خہلکی ولاتی (ماد) (مادک = madik) و تراوہ. یاخود
 بہ یہ کی لہ پخشانہ کونہ کانی ئافیسٹای کوں (ہات مانسہر) (ہاتک مانسریک =
 hatakmanarik) و تراوہ، یاخود بہ (تہ لاقنامہ)، (ہیلشن نامہ ک = hilisn namak)

ده‌وتری، که ئه‌میش، وه‌ک هه‌ر ناویکی سه‌رده‌می به‌رثی کو‌تایی به‌تایبه‌تیه‌که‌ی پی‌وه‌یه (ته‌ماشای، فه‌ره‌نگی پارسی به‌پهلوان - فه‌ره‌وشی، بکه).

بی‌وراشمان له‌باره‌ی کو‌تایی (-ک)ی ناوی (تیریک = Tirik) و (سینه‌ک = Sinak) هه‌روه‌ک ئه‌وانه‌ی سه‌روه‌وه‌بوو.

له‌باره‌ی لینگ دانه‌وه‌ی ناوه‌کانه‌وه‌بو‌وینه، وشه‌ی (تیریک) ناویکی پاله‌ویی روژ‌ئاویی ره‌سه‌نه‌و پیک هاتووه، له (تینگ) و (-ک)ی پاشبه‌ند.

قه‌دی (تینگ) له‌ وشه‌ی (تیکره‌)ی. پاله‌ویی به‌وه‌هاتووه‌که‌ئه‌میش له‌وشه‌ی (تیکه‌ره‌)ی ئافیستایی به‌وه‌وه‌ری گرتووه‌به‌واتای (راست وره‌وان)، به‌واتای (تیر)، (گورج)، (وریا) هاتووه. پاشبه‌ندی (-ک)یش هه‌روه‌ک وتمان، پاشبه‌ند (کو‌تایی)یکی پاله‌ویی به.

ئه‌شکانیه‌کان. ناوی به‌م جو‌ره (یان به‌ (تیر) ده‌ست پی‌کراو)یان، هه‌بووو ته‌نانه‌ت، له‌شاهه‌کانیشان‌دا، ئه‌م ناوه‌ره‌نگی دابوو‌یه‌وه، بو‌وینه (تیرداد - ی‌یه‌که‌م) ناوی ئه‌شکی دووهم (۲۴۸-۲۱۴ - پ.ز)بوو هه‌روه‌ها ناوی به‌کیکه‌له‌مانگه‌زه‌رده‌شتی به‌کان ئه‌م ناوی (تیریک)ی ناو ئه‌م قه‌باله‌یش جو‌ره‌لا‌سایی کردنه‌وه‌به‌که.

به‌لام ناوی (سینه‌ک = Sinak)، هه‌روه‌ک ئیمه‌وه‌های بو‌ده‌چین، ناویکی ئافیستایی به، به‌واتای (بالدار)، (ده‌ست دریژ)، (ده‌ست روشتوو) هاتووه.

به‌شیوه‌یه‌کی روشتتر، (سینه‌ک) پیک هاتووه، له (سنه‌یث = Sanais)، که به‌واتای هه‌ردوو ده‌ست (بال) هاتووه‌له‌پاشبه‌ند (کو‌تایی) (-ک) که‌مه‌به‌ست په‌یوه‌ندایه‌تی به، یاخود خاوه‌نیه‌تی به، به‌هه‌ردووکیانه‌وه، واتای (خاوه‌ن بال = بالدار = ده‌ستدار) ده‌دات. ناوی (ئه‌سمک)، هه‌روه‌ک وتمان بریتی به، له‌قه‌دی (ئه‌سم) و پاشبه‌ندی (-ک)ی پاله‌ویی.

(ئه‌سم) ناوی به‌کیکه‌له‌روژی مانگی زه‌رده‌شتی که (ئه‌سمان)ه، یاخود ناوی شازده‌هه‌مین روژی مانگی زه‌رده‌شتی به (تراث فارس ل - ۱۴۸). ئه‌مه، له‌وه‌ده‌کات، که له‌وکاته‌دا، له‌دایک بو‌ویی، یان به‌و ناوی روژه‌وه، له‌به‌ر ریزی ناوه‌که، له‌رووی دینه‌وه،

ناو نرابی۔

ناوی (پتسپیک)، ٹہ گہر خویندندہ وہی بہو جوڑہ بی، کہ ہہ یہ، بیگومان ناویکی میدی یہ، چونکہ ریشہی (سپ = SP) میدی تیدایہو، ٹہم ریشہ یہش، لہ ناوی قہلاو جینگای میدی و ناوی دا، بہ زوری بہ کارہیتراوہ، نابی ٹہوہشمان لہ بیرچی، کہ ریشہی (سپ = sp) ریشہی (ٹہسپ = asp) تیدایہو میدیہ کانش بہو ناوہوہ ناوبانگیان دہر کردوہو تہنانت، بہ ہہندی (ٹہسپ) ی رہسہنی میدی، (مادیان) دہوتری!! (تہماشای خالی سہرہ کی ۱۱، ۱۲ - بکہرہوہ)۔

(ٹہفروتات = ٹہوروتات)، وہ ک ناوی مانگ، بہ ناوی یہ کی لہ یاریدہ دہرہ کانی ٹاہورامہزداوہ ناو نراوہو ہہروہ ک لہ ٹافیسٹاش دا، وہا ہاتوہو، ٹہوانہ (شہشن) و ٹہوانیش۔

(فہو منہ)، کہ بہواتای (بیری چاک) ہاتوہو (ٹاشافہ ہیشتا)، کہ بہ واتای (فہری راستی)، (باشترین راستی یہ کان) و (خشرافہیریا)، کہ بہ واتای (بہسہرداگرتنی پیویست) و (ٹارمایہتی) کہ بہ واتای (سہردانہ واندن) و (ہہ فروتات)، کہ بہ واتای (تہواوی تہندروستی) و (ٹہمرتات)، کہ بہ واتای (نہمری) ہاتوہو۔

ناوی (رہشن) و ناوی (ٹہ رشتاد)، ہہر یہ کی لہوانہ روژیکن، لہ روژہ کانی مانگی زہردہشتی، واتہ، (ٹہشتاد = ٹہرشتاد) ناوی حہفدہہمین روژی مانگی زہردہشتی یہ، ناوی (رہشن) یش ناوی ہہژدہمین روژی مانگی زہردہشتی یہ (ترات فارس، ل - ۱۴۸)۔ بہ بہردہوامی، ٹہستہش ٹہم جوڑہ ناوہ لہناو کوردہواری دا، بہ کار دی۔ باوہگہورہی میرانی خوشناو بوناوہوہیہ۔

ناوی (گرینہی)، زور لہ میدی دہ کات، چونکہ، ریشہی (گری تیدایہو پیکیش ہاتوہو، لہ دوو بہش و ٹہوانیش: (گریف) و (ہی)ن۔

پارچہی (گریف)، بہ واتای (مل)، یال، (لووتکہ)، (مل بہرز) ہاتوہو (ٹیرین فاج، ل - ۲۴۹)۔ پاشبہندی (ہی) یش، بو ناوونیشانہ، کاری ٹاوہلناو، دہ کات، لہوانہشہ، بہ واتای (مل دریژ = ملہرز) ہاتبی!

میثرا پادی. ثم ناوہ، ناسا کارہو پیک ہاتو وہ لہ (میثرا) و (پادی) وشہی (میثرا) لہ سہردہ می ساسانیہ کان دا بووہ بہ (میہر). میہریش بہ واتای خواہن کہرہم و خواہن سہ خواہت ہاتو وہ. واتہ، لہ ہیچ شتیکی دا، دریخی لہ کہ س ناکات و ہیچ فیلیک و ہیچ نہ زانیکی بہ لاوہ نی یہ!!

بہ ہر حال، (میثرا) یان (میہر)، بہ واتای (خوداوند) ہاتو وہ و کوری خودایہ و ہاندہ رو. وریا کہ رہوہی حہوت خواوندہ کہ یہ، کہ لہ پالہ وی دا، (ثمہہر سپندان) ی پی و تراوہ لہ سہرو کلاوی ہہ خامہ نشی یہ کان دا، (ثمہ شاسپندا) ی پی و تراوہ. کہ و ابو (میثرا)، خوای روشنایی و تینی گہرمایی یہ و سہر باشقہی ہہرامہی ژیانندہ وہ یہ، یا خود (خوداوندی روژ) ہ.

بہ لام (پادی) دبی لہ وشہی (پایتی = paiti) یہ وہ بی و ثم وشہی ش، بہ واتای (بہردہ ست)، (لہ لہ)، (خزمہ تکار) ہاتو وہ.

بہ و پیہ، دہ بی، وشہی ناسا کاری (میثرا پادی) واتای (روژ پہرست)، یا خود (خزمہ تکاری روژ) بی. چونکہ (ٹاٹرا پایتی) بہ واتای ٹاگر پہرست (یا خود) خزمہ تکاری ٹاگر) ہاتو وہ.

ثمہ و جا، ہہر بہ و بوئہ پیروژ وہ، ناوی (میثرا)، ناوی یہ کیکہ لہ مانگہ زہردہ شتی یہ کان و خہ لکی تریش بو ناوی کوریان بہ پیروژ یان زانیوہ و گرتوویانہ تہ وہ. وشہی (ثمہ سمتن)، ہہر وہ ک کاوی و توویہ تی لہ سہر رگ و ریشہی (سیم) ہ وہ، دروست کراوہ و کاوی، وای لہ قہ لہ می داوہ، کہ ناوی بہ و جوڑہ بو ناوی ناوچہ، یان دی، یان زہوی وزار، دروست نی یہ.

دہ بی، ثمہ و ٹاگاداری جوگرافیای ناوچہ کہ نہ بووی، چونکہ حالی حازر لہ ناوچہ کانی کوردستان دا، ناوی بہ و جوڑہ، بہ جیگا و باخ و چہم و دول و رو بار و جوگہ... وہ، ہن. بو وینہ، لہ ناوچہی ہہورامان دا (زہردہ ہال) (زہردیان)، (ٹاسنہ قہرد)، (ولہ سمت) ہانہ نہ وتی، (زہ رینجو)،... ہن. ثمہ و ناوانہ، ہہر یہ کہ یان دوو پارچہی لینکدراون و ہہر پارچہ پی، لہ و دووانہ، ناوی (کانزا) یہ کی پیو دہ. خوچہ ندان ناوی تری وہ ک (دہر سیم)

له ناوچه جوړبه جوړه کانی کوردستان دا ههن.

حالی حازر، وشه ی (سیم) وه ک (زیو) له لایه ن شاعیره کورده کانه وه به کاردی و
زوور تریش به کار هاتووه.

بو، وینه جزیری و توو یه تی:

«شیرین له بین، قه د نه ی شه کهر سیمین به دین، نازک به شهر» (ل - ۵۴۳).

یان وه لی دیوانه ده لی:

«به و مینای گه رده ن سیمی سافه وه به که توون کووی زولف، موشکی نافه وه.

(۴. ھ ل - ۵۲)

سی ناوه که ی دیکه ش، که کاو لی پیش نیازی بو ناوی خاوه ن زه وی وزاره که، کردوون،
(گانزه ک = Ganzak) و (دادبه که نره س = Dadbakanras) و (دادبه که به گ = Dadbakabag)،
جگه له وه ی، له وانیه که به چند جوړه ئاوازی جوړا و جوړ
بخو یترینه وه، به بی ترس و له رز ده توانین بلین، که له ناو کورده واریی ته مرو دا به کار دین،
به تاییه تی ئه وانیه یان، که به (داد = dād = ده د) ده ست بی ده که ن.

ئه مرو، له ناو کورده واریی دا، ههن دی ناو به (داد) کو ئایی دیت، بو وینه وه ک، (خو داد)
نو کته: همیداد (پیرداد) و (میرداد) له و جوړ ناوانه ن.

به م پییه، ناوی (دادبه که به گ) و هی (دادبه که نره س) ده بی، له سی (به ش) پیک
هاتین، یا چو وار پارچه و ئه وانیش، به م جوړه:

- دادبه که به گ = داد + به ک + به گ.

دادبه که نره س = داد + به که + نر + ه س.

به شی یه که می هه ردو و ناوه که (داد = ده د)، به واتای خودا، گه وره، به داد هاتووه.
هه ر له م (داد)، ه، وشه ی (داده ر = داته ر) پیکهاتووه، که به واتای (داهینه ر)، (خولقیته ر)،
(دروستکه ر) دی.

وشه ی (داد) له پارسی ئه مرو دا (دادا) یه.

قه دی کاری (ده دا = dadä) هه ر له و ریشه یه وه پیکهاتووه، ئه میش به واتای (ده دا) ی

کوردیی هاتوو.

ناوی (خودداد)ی ئەمرۆی ناو کورده‌واریی، به هه‌ردوو به‌شه که یه‌وه (خودا + داد)، هه‌ر یه‌ک، واتایان هه‌یه.

به‌شی دووهمی هه‌ردوو ناوه که (به‌که = baka) یه. هه‌روه‌ک من وه‌ها بوئی ده‌چم، ئەم (به‌که) یه له‌بنه‌ره‌ت دا (فه‌که = Vaka) یه، چونکه؛ کان و شیوه‌ی گو‌کردنی ده‌نگی [ب] و [ف] له‌یه کتری یه‌وه زور نزیکن. ئە‌گه‌ر وه‌های، ئە‌وه ریشه‌ی (زمانی ئیری‌هن فه‌چ) یان (ئیری‌هن فا‌چ) ه.

که‌وابوو، ئە‌مه (فه‌که) یه، جی‌گه‌ی (ئاوه‌لناو) ده‌گریته‌وه، هه‌روه‌ک چون (کورده)، له‌ناوی ناسا‌کاری (حه‌مه کورده) دا، ئاوه‌لناوه، به‌و جو‌ره، ئە‌میش (داده‌فه‌که) یه، یاخود ئە‌وه که‌سه‌یه، که به‌زمانی (فه‌ک = فه‌چ = فا‌چ) گف‌ت و گو‌ (وتوو‌یژ) ده‌کا.

(به‌گ)، که پارچه‌ی سییه‌مه، له‌وشه‌ی یه‌که‌میان دا، چهند جاری واتای لیک دراهه‌ته‌وه، له‌گه‌ل ئە‌وه‌ش دا، والی‌ره‌دا، به‌روواله‌ته‌ جو‌ر به‌ جو‌ره‌کانیه‌وه لیک ده‌ده‌ینه‌وه.

(به‌گ)، یان (به‌گا)، یا (به‌ختا)، له‌ئافیستادا هاتوون. (به‌گ) به‌واتای (گه‌وره) هاتوو، یان به‌واتای (خوا) هاتوو. له‌ده‌وری ساسانی‌دا روواله‌تی (به‌غه = به‌غای) وه‌رگرتوو. به‌لام (به‌خته) یان، به‌واتای (به‌خت) و (شانس) هاتوو.

به‌شی سییه‌می ناوی دووهم، که (کاولی) بو ناوی خاوه‌ن زه‌وی و زاره‌که پیشنیازیکردوو بیگومان هه‌ر یه‌کیکیان ئە‌وه، به‌لام به‌ریکه‌وت، هه‌ر چواریان په‌یوه‌ندی یان به‌ (باویی)ی ناوی ئە‌وه سه‌رده‌می ناو‌چانه‌وه‌یه.

دووم، له‌رووی کومه‌لایه‌تی یه‌وه

ناوه‌روکی، ئە‌وه قه‌باله‌یه، پیمان راده‌گه‌یه‌نی، که یه‌کیک هه‌یه، خاوه‌ن زه‌وی و زاره، هه‌روه‌ها، پیمان راده‌گه‌یه‌نی، که باخه‌وان و ره‌زه‌وان هه‌ن، که له‌زه‌وی و زاری خاوه‌ن زه‌وی و زار، زه‌وی به‌کری ده‌گری و ده‌یکا به‌ره‌ز، یان هه‌ر جو‌ره‌باخی و سالانه‌ی ئە‌وه باخانه، یان، ره‌زانه، به‌خاوه‌ن زه‌وی و زار ده‌دات.

به‌م پییه، قانون یاسایه‌کی، ده‌ربه‌گی به‌رپایه، واته، له‌دی‌یه‌ک دا، یان له‌ناو‌چه‌یه‌ک

يەككى، يان پتر لەيەككى، خاوەنى سەرپاكى زەوى و زار نو بويان ھەيە، بیدەن بە ھەريەككى، بو ئەوھى ئەو يەكە ئاوەدانى بکاتەو و بپھيئتە بەرو کاکە بەش لەوھدا، دەربەگ بى و ئەویش بە کولە مەرگى بڑى.

ھەر و ھە، ئەو ھەمان، بو روون دە کاتەو، کە ميرى، لە ھەموو کرین و فرۆشتینکا شتيكى دەدریئى. جگە لەوھش، قەبالە کە بە تەواوەتى مەرگى ياسايى کرین و فرۆشتنى تىدايە و ھەوالى (پەشيمان وایى) شمان دەداتى، کە ئەو دەمە باو بوو!

سپنەم، لەرووى راميارى يەو.

قەبالە کە ھەوالى ئەو ھەمان دەداتى، کە دەم دەمى ئەشکانیە کانە، بەلام جوړە بەرەللایى يەك، بە ياساکە يانەو دەردە کەو، کە وەك پاشاگەردانى لەبە کار ھینانى جوړ و شیوھى زمان دا. واتە، لە ماوھى دەور و بەرى (۷۰-۶۰) سالیك دا، لەو سى قەبالە يەدا، دوو جوړە زمانمان پيشان دەدرين، زمانى گريكى و زمانى ناوچە يى ناوچە ي ھورامان. ھەر و ھە بە کار ھینانى دراوى بيگانە ي جوړا و جوړ.

لەسالانى (۸۸) و (۲۲) ي پيش زايين دا، دوو قەبالە، بە زمانى گريكى تومار دە کرين و (۱۱، ۱۲) ي پيش زايينش دا، ئەو ي دیکە يان بە شیوھى (پالە وى وەك، وەھاگوتراوھ) تومار دە كرى!

ئايا، ئەم ماوھ كور تە، بو ئەم دوو جوړە زمانە چى دە گەيەنى! ئايا لەم ماوھ كە مەيە دا، ئەم شوړشە بەرپا بو، ئەو زمانە، باوى نەماو باوى ئەم ھاتە بەرەو؟

من، ئەم جوړە ئال و گۆرە، بەو جوړە بىرى لى ناکە مەو! بەلگە من، وەھا، بوى دەچم، کە ھوى ئەو ئال و گۆرە، بو دەورى (ميرزا بنووس = کاتب) دە گەريئەو، ئە گە زانيمان، کە سەد سالى لەمەو بەرتر، خەلک، دىھاتە و ديھات، بەدواى ميرزا يەك دا، دە گەرا، کە نامە يە كى بو بخويئتەو.

کە و ابو (ميرزا = بنووس) ي ئەو دەمە، لەوانە يە، بە چەند ناوچە يەك ئەو جا يە كيكيان تىادا بووبى و ئەو يە كەش، زورتر ئارامى بوو و بو يە وشە ي ئارامىشى ھيئاو تە ناوھو! ئەم بو چوونەم، منى خستوو تە، سەر ئەو رى يە ي، کە بليم، ئەو کاتە ي کە ئەو دوو

قہبالہ گریکیہی تبادا نووسراون، ہیچ جورہ رووالہ تیکی رامیاری جیاوازی له گہل کات و دەوروبہری قہبالہی سیبہمدا نہبووہو ئەوہشی، کہ بووہ بہ ہوئی تومارکردنی ئەو دوو جورہ زمانہوہ، دە گہریتہوہ بو زانایی (میرزا) کہ یان! چوواریہم، ئەنجامی ئەمہی سەرہوہ.

پاش ئەوہی، کہ (کاولی)، بو چہند جاری پاتی دە کاتہوہ، بہوہی کہ ہندی رہمز ہن و چہندان جاری ئەو رہمزانی پات بوونہتہوہو ہاو ویتہشیان له نووسینہ پالہوی بہ کانی (حاجی ئاباد)، یان ئەوہی (جہستی) دا دەست ناکہون و یان ئە گہریش ہندیکیان ہہبن، له ہندی رووہوہ، ئەمانہی ئیرہ شتیکی تایبہتی یان ہہیہ، کہ ئەوانی دیکہ نی یانہ!

ئەمہ، له لایہ کہوہ له لایہ کی دیکہوہ، کہ دەمہتہقی ناو قہبالہ کہدا، بو مان دەرکہوت کہ زوربہی ناوہ کان، ناساکارن و بہلای ناوی دینی دا دەرۆن، یان ناوہ دینین و زوربہی زوریشیان، وە ک خویمان، له ناو کوردہواری ئیستادا، بہ کار دین! کہ له پارسی دا، بہو جورہ بہرچاو ناکہون!

پتر لەمەش، کاولی رووبہری ناوہ روگہ (ترانسلیتریشن) کہی، نہنووسیوہتہوہ، چونکہ لە خویندئہوہ کہ - (بہ ہوئی ئەو کیشانہی سەرہوہ، بہ ہوئی ئەوہوہ، کہ ہندی کہرہسہی ناو قہبالہ کہلہ پالہوی دادہستی ناکہوئی!) - دلنیا نہبوہو ئەمانہش بیرمان بو ئەوہ دەبەن، کہ بلیتین؛ زمانہ کہ، زمانیکی ناوچہیی بووہ. بویہ وەہا، له لایہن زانایہ کی وە ک کاولی - یەوہ ہەر؛ شیوہیہ کی لیلی پیوہیہ. پتر لەمەش ئەو تیکستہ دینی یە مانہوی یا نہی، کہلہ (تورفان) دوزراونہتہوہ، سەر پاکیان، یان زوربہیان بہ پیتی ئارامیی نووسراون، بہ لام ناوہ رو کہ کہ یان، پەزمانی (پەرثی) یان پالہوی روژ ہەلاتی یەو لە ریتووسہ کہدا ہیچ جورہ نیشانہیہ ک بو پیتہ کان نہ کراوہ، کہوہ ک، ئەو نیشانانہی ناو قہبالہ کہی ہورامان بن! ئەمەش، دیسانہوہ، گو مان لەوہدا ناہیلکی کہ زمانہ کہی، ناو قہبالہ کہ، زمانیکی ناوچہیی بووہ. (تراث فارس، ل - ۳۲)

قه‌واله کوئی باغی هه‌ورامان

هه‌ندی له و سه‌رچاوانه‌ی قه‌باله‌ی باغی هه‌ورامانیان ناساندوه. به‌لگه و سه‌ندی ته‌وانه له هه‌ورامان، سی: (۳) به‌لگه‌ی کرین و فروشته‌که به‌سه‌ر پیستی ئاسکه‌وه، نووسراوه و له هه‌ورامانی کوردستان دوزراونه‌ته‌وه، ئەم پیست و چه‌رمه له‌سه‌ر نووسراوانه له ئەشکه‌وت و غاریکدا له کۆسالان په‌یدا‌کراوه، له ۱۹۱۳ ی زاینی له مۆزه‌ی به‌ریتانیا پارێزراوه و ریکه و ته، له گه‌ل ۸۸ تا ۸۷ به‌زله زاین و به‌زمان و خه‌تی یونانی‌یه، له پشت یه‌کی له‌وانه چهن واژه به‌زمان و خه‌تی پارتی نووسراونه‌ته‌وه، که کورته‌ی ده‌قه یونانی‌یه که یه (ته‌فه‌زولی، ۷۷) ئەم سه‌نه‌دانه له بابته فروشتنی نیوی له باغه‌میوی (تری‌یی) به ناوی «دادبه‌کان» له دی «کوپانیس» که له‌وه ده‌چی دی «گویی» ئیستیایی، که له قه‌رداغ له روژاوی شاره‌زور دایه (ئیرانیکا)، سه‌نه‌دو قه‌باله‌ی سیوه‌م، به زمان و خه‌تی پارتین و هه‌ی سه‌ده‌ی یه‌ک (۱) ی زاینی یه (ئیرانیکا، ۳۳ ته‌فه‌زولی، هه‌رئه‌وی: ۵۲ - ۵۳ م). ئەم قه‌باله‌ دارای ۸ خه‌ته و خه‌تی ۷ و ۸ ته‌کرار و دوپاته‌ی مه‌به‌سته ئەسلی یه‌که‌یه (نیرگ ۱۸۷) وله بابته فروشتنی نیوی له باغه‌تری‌یه‌که، که (پاته‌سپه‌ک، کوری‌ترین)، ته‌وه‌ی به (ئاویل، کوری به‌شنین)، فروشتوه، له‌م قه‌باله‌دا بیجگه له نیوی فروشیار و کریار، ناوی چهن شایه‌دیش نووسراوه (ئیرانیکا) سه‌رچاوه: ته‌فه‌زولی، ئەحمه‌د، تاریخی ئەده‌بیاتی ئیران به‌رله ئیسلام، به تیکۆشانی ژاله ئامۆزگار، تاران، ۱۳۷۶ ی هه‌تاوی و هه‌روا:

Iranica: Nyberg, HS, "the pahlavi Documentts Avyroman" le monde oriental. paris 1923, vol XV11.

شه‌وه‌کته سایی، دایره تولمه عاریفی بوزرگی ئیسلامی ج ۱۰ په‌ره‌ی ۴۲۱ چاپی ۱۳۸۰ تاران.

هه‌ورامان سه‌ر زه‌وی یه‌کی کویستانی‌یه، به درێژایی ۷۰ کیلومیتر له روژاوی

کوردستانی به‌شی خۆر هه‌لات که له باشوری شیوو دوڵی شلییر تا چه‌می سیره‌وان کیشی هه‌یه (موخبیر، ۱۲۶؛ ره‌زمارا، ۴۸، قیس؛ ئیرانیکا، هه‌روا E12 که درێژایه که‌یان به ۵۰ کیلومیتەر داناوه)، شاخ و داخی هه‌ورامان له سه‌خت‌ترین و نارێک و پێک‌ترینی کێوه‌کان ساز دراوه که به‌شی باکوری یه‌که‌ی که‌می کراوه‌تره (ره‌زمارا، هه‌رئه‌وی) کێف گه‌لی له‌م به‌شه له‌هه‌وراماندا هه‌یه که دونه‌که‌یان له دو هه‌زار میتەر به‌رزتره، که به‌رزترین‌یان ۲۹۸۵ میتەر (ئیرانیکا) هه‌ورامان به‌ دو به‌شی هه‌ورامانی دزلی، له‌هۆن، هه‌ورامانی ته‌خت و رێژاو نیۆده‌بری. به‌رزایی شاهوکه له باکوری روژاوای ره‌وانسه‌ر، ده‌س پیتی ده‌کا تا سنوری خوراوی ئیران کیشی هه‌یه و هه‌ورامان له به‌شی کوردستانی روژ هه‌لاتی دا، ده‌بێته دو به‌شی باکوری و باشوری که به‌شی باکوری به‌نیوی هه‌ورامانی ته‌خت و به‌شی باشوریش هه‌ورامانی له‌هۆنه، هه‌ورامانی دزلی له نیوان ئەم دوانه‌دا دیته ژمارو به‌شی کویستانی یه‌که‌یه‌تی (کوکلان، ۱۰۶) ئەم به‌شه کویستانی یه‌خیوی دوگوزه‌رگایه، به‌نیۆ که‌لۆی به‌درێژایی ۱۲ کیلومیتەر و دزلیش تا ۱۰ کیلومیتەر (ره‌زمارا، ۴۸ - ۵۰) هه‌ورامانی ته‌خت و رێژاو، ئیستا به‌دی‌کانی سه‌ر به‌به‌شی سه‌ه‌ولاوا (سه‌رواوی شاری) مه‌ریوان دیته‌ژمار (فه‌ره‌نگی کۆمه‌لایه‌تی... «۱/۲۹» سازمان «مه‌کۆ»ی دابه‌ش کردن... ۴۱) هه‌ورامانی له‌هۆنی باشوری دراوه به‌کرماشان و هه‌ورامانی له‌هۆنی به‌شی باکوریش دراوه، به‌نه‌وسود - ی شاری پاوه (فه‌ره‌نگی ئاوه‌دانی یه‌کان... ۸ و ۹). (شه‌پۆل).

هۆزه‌ کورده‌ ناو به‌ ده‌روه‌ کانی هه‌ورامی کوردستانی به‌شی روژه‌لانی ئەمانه‌ن: بارام به‌گی، چه‌سه‌ن‌خانی، مسته‌فا سولتانی، فه‌تالی به‌گی، میران به‌گی، کۆنه‌پۆش و کانی سانان (میرنیا، ۱۱۷ - ۱۱۸، سه‌عیدیان، ۱۰۳۸). ده‌لێن: هه‌ورامان له هۆزه‌ سه‌رودی دینی زه‌رده‌شتیان وه‌رگیراوه: (جو‌غرافیا... ۴۰۵، ئەفشار، ۱۵۱۹/۲) زاراوه‌ی هه‌ورامانی له زاراوه‌ی کوردی گۆرانی نێزیکه (ئۆرانسکی، ۳۱۱؛ باسیلی نیکیتین، ۳۷۲، سولتانی، ۲۶۶) - له ۱۸ ی مانگی، سپای موسولمانانی عه‌ره‌ب به‌ فه‌رمانده‌یی

عه‌بدوللابن عومه‌رو ئه‌بو عوبه‌یده‌ی ئه‌نسا‌ری به‌ره‌و شاره‌زور له‌که‌ناری هه‌وراماندا، هاتن و له‌چه‌می سیروان په‌رینه‌وه و له‌یه‌که‌م هه‌رشا ئه‌بو عوبه‌یده‌ کوژرا و لاشه‌که‌ی له‌ داوینێ کۆی له‌ شاره‌زور که‌ ئیستا ئه‌وی به‌نیوی ئه‌با عوبه‌یده، ناودیه‌ره، ده‌که‌وی، عه‌بدوللابن عومه‌ر، دوا‌ی سه‌رکه‌وتن مزگه‌وتی گه‌وره‌ی له‌ و نیوه‌داسازدا (سه‌رچاوه‌ی به‌رو ۵۲) له‌ هه‌ورامانی باشوریدا سولتان سه‌هاک دامه‌زری ئاینی یاری و ئه‌هلی حق، سه‌ری هه‌لداوه، که‌ نیوی سولتان ئیسحاقه‌ و به‌ سه‌هاک یا سه‌حاکیش نیو ده‌بری (سه‌رچاوه‌ی به‌رو ۲۶۶، دايره‌ تولمه‌ عاریف ۲۰۰۰/۶۱۱). گلکۆکه‌ی له‌و شوته‌یه، که‌ ئه‌رکانی مه‌سه‌له‌ کی ئه‌هلی حق له‌ شوینی به‌ ناوی «په‌ردیوه‌» دیاری کردوه و به‌ زمانی کوردی شیوه‌ هه‌ورامانی به‌ «بیابس په‌ردیوه‌» ناوده‌بری: (سه‌رچاوه‌ی به‌رو ۲/ ۶۱۰ - ۶۱۲ - ۶۵۵۳/ ۶۶۲) - سه‌رچاوه‌: ئورانسکی ۱ و ۴ موقه‌ده‌مه‌ی فیه‌هولوغه‌ی ئیرانی ته‌رجه‌مه‌ی که‌ریم که‌ شاوه‌رز تاران ۱۳۵۸ی هه‌تاوی، ئه‌فشار سیستانی، ئیره‌ج، کرمانشاهان و ته‌مه‌دونی دیرینه‌ی ئه‌و، تاران ۱۳۷۱ جوغرافیای کاملی ئیران وه‌زاره‌تی فیه‌رکردن و باره‌ینان، تاران، ۱۳۶۶، دايره‌ تولمه‌ عاریفی ته‌شه‌یوع، به‌ تیکۆشانی ئه‌حمه‌د سه‌در حاج سه‌یید جه‌واد و خه‌لکی تر، تاران، ۱۳۶۸ - ۱۳۷۱، ره‌زمارا، عه‌لی، جوغرافیای ئیران، وه‌رازه‌تی نیوخۆ، تاران ۱۳۶۰، فه‌ره‌ه‌نگی ئاوه‌دانی یه‌کانی ولات، سه‌ر ژمی‌ری گشتی جوتیاران (۱۳۶۷) ئوستانی باخته‌ران: «کرماشان» ناوه‌ندی ئاماری ئیران، تاران ۱۳۶۹ی هه‌تاوی، فه‌ره‌ه‌نگی کۆمه‌لایه‌تی دیکان و موچه‌و مه‌زرای ئوستانی کوردستانی سه‌نه، جیهادی سازهنده‌گی، تاران، ۱۳۶۳، کوکلان، جوغرافیای نیرامی ئیران، تاران، ۱۳۳۳، موخبیر، محمه‌د عه‌لی، سنوره‌کانی ئیران، تاران، ۱۳۲۴ی هه‌تاوی، میرنیا، عه‌لی، ئیله‌کان و تایفه‌کانی عه‌شایری کوردی ئیرانی، دايره‌ تولمه‌ عاریفی بوزورگی ئیسلامی ئیران په‌ره‌ی ۴۲۱ تا ۴۲۰ ج ۱۰ چاپی ۱۳۸۰ی هه‌تاوی تاران (شه‌پۆل).

کهلهور

له کتیبی تاج ته واریخ مه ولانا تاجه دین کوردی ناودار به خه یره دین نوسراوه که
 فه رهاد له زه منی خوسروه په روژدا، زهوری کردوه، له تایفه ی کهلهوره - کهلهور تیره
 به کن له توره مه ی کوده رزی گیو که ئەم گیو له روژکاری پاشایانی کیانی دا به سهر (بابیل
 پیته ختی کلدانیان) را ده گه شت یانی که لهور هوژیکی فره میژینه ی میژووه. گیو
 سهر کرده به کی به ناو بانگی که یکاوس و خزمی روسته م و باوکی بیژنه، ئەم گیو
 برابیه کی هه بووه به ناوی (ره هام یا مام ره هام)، به فه رمانی به هه منی ئیسفه ندیاری کیانی
 (به ناز ناوی ئه رده شیر)، سپای بردو ته سهر شام (و به یته لموقه دهس) و میسر جا ملی له
 ویرانکاری و کوشتار و زورداری ناوه و هینده ی به نی ئیسرا ئیل کوشتووه که به خوئیان
 ناشی گیراوه، جا چونکا له هوژی بوختی بووه میژو نوسان به بوختونه سر ناویان بردووه،
 جاله پاش ئه وه ی سهر که وتوووه، چو ته بان ته ختی پاشایی و له و روژگاره وه ئه و مه لبه نده،
 به دهس نه وه ی ئه وه و ئه و هوژه ی له و که وتو ته وه، که ئیستا به هوژی گوران ناسراون.

به کی له چوار لقی کورد، به کهلهور: (که لور) ناوداره که وازه ی کهلهور، مورده که به له
 که ل و هزر، که ل لیره دا به م و اتایانه دی: پرهیژ، قهوی، به کار، ئازا، به دهسه لات، درشت
 که کینایه له: گه وره، مه زن، سهر کرده، سهر وگ و پاشا و فه رمانه وایه. - دیاره و اتای
 دیکه یشی هه یه. - هور کور تکراره ی ئاهور موزدایه به تیگرا یانی: گه وره و مه زنی خیللی
 ئاهور موزدا ناسان، خوا په رستان یائه وه که بیژین: کهلهور سهر به که لاهوری پاله وانی
 فه رمانه وای پیشوی مازنده رانن. که یکاوس ویستی: بیخاته ژیر فه رمانه وه و به روسته می
 زالدنا نامه ی بوئارد، به لام فه رمانه واکه ی ئه وی و له لامی درشتی پیداوه ته وه و هه ره
 شه شی لی کرده، به لام که لاهور وای لی کرد که سهر دانه وینی و بلی: ئیمه ده رپوستی
 روسته م و پاله وانه کانی ئه و نایین. شانامه له چهن جیگادا ناوی ئه و که لاهوری بردوه
 هه روه کو ده لی:

که لهور که لافاوه بوله مپهران همو نازی هر به و بوو مازنده ران
که لهور په یا بوو وه ک شیري نیر سهری دا له سهرداری ئازا و دلیر
که په نجهی ده په نجهی که لهور پهران هموو تا خونی وه ک خهزه لور هر لوره راند
که لهور و گوران یه ک تیره نین و به به ره باب لیک جیان، به لام پیکه وه ده ژین.

که لهور خوین فره به ره گدار ده زانن ولایان وایه وچ و نه وهی (ره هام) ن که
ده ولته تی جوله که ی داگیر کرد و ناوی جوله کانه، له نیو که لهور فره یه.

نوکت: دو پاشای شه کانی و ۲ پالنه وانی ئیرانی ناویان: گودهرز بووه. ۱ - شاپور که
مرو فیکي به دفر بووه و کلیسا و پهرسگای خاپور کردون و یه سوع پیغمبر له
روژگاری نه ودا له دایک بووه - ۲ - گودهرز کوری ئیرانشا - ۳ - گودهرز کوری قارون
کوری کاوهی ئاسنگه ری ناودار. ۴ - گودهرز کوری گه شواد کوری گیو، که هم گیوه
وه زیر - ی که یکاوس بووه و رهنکه همیر شه ره فخان شه مه یان مه به ست بویی، شه
گودهرزه - ۲ - کوری به ناوی گیو و ره هام هه بووه، که وایی گودهرزی گه شواده، نه ک
گودهرزی گیو.

قسه قوت و نه قالان و عه و دالان و سهر قالانی هه لوه دای شوین، شوینه واری
کورد واری، وه چه و تومی سام و زال و روسته می به گورز و گو پالان که ورد ورد به
بیردوژی یه وه. سهر بهوردی که لهورانیان به بیرو می شکدا تیپه ریوه، که لهوریان به ره گه زو
ره گاژوی گودهرزی ناودار زانیوه و فهرانه وایانی که لهوریان کردو ته سی لق.

لقی یه که می فهرانه وانی یه که م، فهرانه وایانی پلنگان یا پالنه نگانه، که بنکه ی
ولاتی که لهوره و سهر به شاری سنه یه.

له ناو شه فهرانه وایانه ۴ میر ناسراون و نادارن. ۱ - غه بیوللا به گ، مرو فیکي
دیندار و کار په سهند و هونه روه ر بووه و قه لآ و ناوچه کانی (دیودز، نه ووز، دزمان،
کواه کور، مور، که لانه، نشور و مراوی دیمهن) یان، به ده سه وه بووه و چوته بن فهرمانی

شاتو ماسب تامردوه.

دوهم محمه د کوری غه یوللا به گ، له جیی باوکی دانیشته و مرو فیکي دادگهر و هونهر وه روخیره و مهند و زانا په روه ر بووه و فیرگه و نویرگه ی له پلنگان ساز داوه و شاتو ماسب کیشری لیخواستووه و خزمایه تی له گهل، داخستووه و چه ندر سالیگ به سهر به خوئی فهرانه وایی کرده و ۴ کوری به ناوی: (میر ته سکه ندهر، میر سلیمان، سولتان موزه فهر و جه مشید به گ)، لیبی جیماوه.

ته سکه ندهر به گ دوا ی باوکی له لایه ن شاتو ماسبه وه کرایه حاکمی بالنگان و بیست سال به مه زنی حوکمی کرد، تا مرد. له مردن به هره نادا خو بواردن - مرو خو ریکه تیرنابی له خواردن - دوا ی مردنی ته سکه ندهر به گ، سولاغ حسین ته که للو، که به فهرمانی شائیسما عیل له سهر دینه وهر بوو، دهر فته تی بردو بالنگانی خسته بن دهس خوئی.

۲ - لقی ۲ له روزگاری پیشودا، له دهره ته نگ که به حدلوان ناسراوه، زوراب به گ که مرو فیکي نازا و دلاوا و جوامیر بووه. به سهر ته و ناوچه و قه لای: (پاوه، باسکه، نالانی، قه لازنجیر، ره وانسه ر، دوان یاده ودان و زرماتیکی، فهران ره وایی ده کرد، که مرد عومه ر - ی کوری جیی گرت هوه.

عومه ر به گ کوری زوراب به گ

عومه ر به گ له پیشدا زالم و خوین ریتر بوو، له دوا ییدا گه راوه ته وه و بوته مرو فیکي خو پاریر و له خواترس، کاتی سولتان سلیمان خانی غه زا که ر، دهسی به سهر به غا داگرت فهرمانی فهرانداری بو مور کرد - و تامردن حاکمی ناوچه ی زوراب به گی باوکی بوو جادوا ی مردنی عومه ر به گ، قوبادی کوری جیگای باوکی گرت هوه.

قوباد به گی کوری عومه ر به گ

قوباد به گ مرو فیکي بویرو دلاوا بوو، بیجگه له دهره ته نگ، ههر له که وشه نی دینه وهر، بیگره هه تا به غای هینایه بن فهرمانی خوئی.

۳ - لقی ۳ فەرمانره وایانی ماهیدهشت و بیلاوه رن.

له بهرا ئه و ناو چانه له بن دهس دو برا دا بووه به ناوی: شاباز و مه نسور، له سالی (۱۰۰۲ - ۱۵۹۲) مه نسور شاباز ده کوژی و ئه و ناو چانه ده خاته بن دهس خوئی، به لام جار جار کوری شاباز به ناوی ئه لقا س به گژ مامیدا چوو.

ئه مین زه کی له تاریخی کوردستاندا له راولیتسون ده گیریتته وه که: «هوژی که لهور فره کوئن و که و ناران، ئه و زه مان له بیست ههزار مال زیاتر بون و دو به رن: ۱ شابازی که به ره ی شابازن و ههشت ههزار مال زیاتر بون و له کرماشان و ماهی دهشت و مه نده لئین. ۲ - دوهم مه نسورین که له دو ههزار مال زیاتر که له گه یلان (گه یلانی کرماشان) ده ژین. ده لئین: شائیسماعیلی صه فهوی که به غای گرت دایه دهس ئیبراهیم خان که ئه میریکی که لهور بووه، له سالی (۹۳۰ - یا ۹۳۴ = ۱۵۲۳ - ۲۷) ئیبراهیم خان که به سهردان چبووه ماهی دهشت زولفه قاری برزای به سهردا دا بوو کوشتبوی و به غای لی ئه ستان بوو.

زولفه قارخانی کوری ئه خوهت خان

زولفه قار سهر کرده ی؛ یه کی له هوژه کانی که لهور بووه به ناوی هوژی موصلو و به سهر ههندی له لورستانیشدا حوکومه تی کردوه و به دژی برابم پاشای مامی که له لایه ن شاتو ماسبه وه به سهر به غا راده گه یشت، راپه ری و مامی خوئی برابم پاشای کوشت و له جیی مامی دانیش و له گه ل ده وله تی سولتان سلیمانی قانونی عوسمانی یه ک که وتن و له سالی (۹۳۶ - ۱۵۲۹) یا (۹۴۰ = ۱۵۳۳) شاتو ماسب سپایی گرانی هینایه سهردی، به لام زولفه قارخان فره بویرا نه و مه ژانه به ره نگاری بووشا، که زاتی له جه نگدا باشاری ناکا، که وته گزی و فزی به دزیه وه عه لی به گی برای و ئه حمه د به گی برای فریودان و ئه وانیس به نامهردی کوشتیان. (بروانه شه ره فنا مه به زمانی کوردی و فارسی دانراوی ئه میر شه ره فخان بدلیسی و ههروا تاریخی کوردستان ئه مین زه کی به گ.

نوکتە: ئەمیرانی کهلهور، پشتکۆله کوردستانی باشوریدا له سه ره تاوه تا درای قاجار
 حوکومه تی ئە یاله تی خودموختار و سه ره به خویان هه بووه و به و په ری ده سه لات و
 هیژه وه فه رمانه یان کردوه (برواننه ئه رفه ع په ره ی ۲۵ و سه یری له تاریخی سیاسی
 کوردو کورده کانی قوم نوسراوی ئایه تی محهمه دی کهلهور؛ چاپی ۱۳۸۲ هه تاوی.
 سلیمان خان ئەمیر ئە عزم کهلهور، داودخان کهلهور له مروه ناوداره کانی ئەم
 روزگارن، عه لیخانی کهلهور ئە ومیره بویره کورده یه، که سپای عوسمانی هیرشکاری
 تیک شکاندو حوکومه تی عوسمانی مه جبور کرد تا سالانه مه بله غی ۵۰۰ تمه ن باج له
 بابته ئەو ئاوه که بولای مه نده لی و عیراق ده روی بدا و ئەو ۵۰۰ تمه نه که باجی ئاو
 بو، به عه لیخانی کهلهور حاکمی هارون ئاوا: (ئیسلا ماوای غه ره ب) ده درا. له سالی
 ۱۱۶۲ عه لیخانی کهلهور له ناوچه ی هاروناوا له گه ل گه وره پیاوانی کهلهوردا چووه
 پیشوازی که ریمخانی زه ند و قه ده مخیر (شاپه سه ند) ی کچی خو ی له که ریمخان ماره
 کرد و ئەو کاره بووه هو ئابوارو زه مینه ی ئیتحادی نیوان هو زی کهلهور و زه ند به ناوی
 یه کیه تی (زه ندو وه ند) له نیوان هو زی کهلهور، زه ند، زه نگه نه، عه بدولمه لیکی، باجه لان و
 وه نده کان به ناوی پر هیژترین یه کیه تی ساز بدری. عه لیخانی کهلهور زیاتر له بیست
 هه زار بنه ماله ی به ناوی هیژی شه روان، بو یار مه تی دان به که ریمخانی زه ند، نارده شیراز
 که هه مویان یا له هو زی کهلهور یا وابه سته ی کهلهور بون که بو پاراستنی شیراز چونه
 یار مه تی دانی که ریمخان. هو زی زه ند که له تایفه ی له ک و کورده له روزگاری
 ئیسفه ندیاری رو ئین ته نه وه له ئەمیرانی سپابون و شه روان و ناودار بون، که هو زی که
 لهور فره پشتیوانی یان له که ریمخانی زه ند کردوه (برواننه هه ره ئه وی) سه رچاوه ی به رو
 په ره ی ۱۲۷، ۲۰۲ و ۲۳۰ و هه روا سولتانی ج ۱ په ره ی ۱۸۵ و ۱۹۴ و برواننه
 تاریخی جوغرافیای قوم ئە فزه لمولک کرمانی بلاوکی وه حید چاپی ۱۳۹۶ هه تاوی
 په ره ی ۹۵، سه یری له تاریخی سیاسی کورد، هه ره ئه وی ئایه تی محهمه دی. نادرشای

هه وشاری کورد، که کهلهورای هیندوستانی گرت دای به عهبدو لالاخانی سهروکی برا خوینی که له شهری ئه ویدا یارمه تی دابو، عهبدو لالاخان براخوینی له گهل محبت خانی کوری دا له گهل به لوچه کانیشدا جهنگیوه و خاکی ئهوانی داگیر کردوه و دواى ماوه یه ک له گهل هوژی که لهویشدا به شهر هاتوووه و کورژاوه. ئه میرنشینی گهل باغی که به هوئی باهوی عه بیاس ئوستاجلو دامه زراوه له سه ره تاوه دهسی به سه ر چاوه یه کدا که هی بیگه به گی ئه رده لان بووه گرتوووه و دواى ماوه یه کیش بیله وه ری له بن دهسی هوژی که لهوور ده ره هیناوه. که لهوور له به ره بابی گیوی کوری کوډه زه، میرنشینی که لهوور له سی به شی به گرا ده ی پلنگان، ده ره ته نگ و ماهی دهشت پیکها تووه. له وه ده چی که لهوور نه واده ی ره هام کوری گوډه رزی شانامه ی پاشای ئه شکانی بی که له گهل میهرداد پاشای ئه رمه نستان جهنگیوه و ناوداره، میجره راولنیسون له سالی ۱۸۳۶ ز، چوته زه هاو، له بابته که لهووره وه، ده لی: «که لهووره کان ده لین ره گه زی ئیمه فره کوته و له به ره بابی ره هام بن ره هام: به ختونه سری ناودارین که فه له ستینی گرتوووه و به ریوا یه تی چل تا په نجا هزار بنه ماله ی جوله که یان هیناوه ته کیفه کانی زاگروس، جا هه ر له به ره وه ویشه واژه و ناوگه لی فره ی جوله که له نیو ئه وان و له نیو کوردا ناهه یه، هه ندی له که لوره کان له سه رثاینی یاری، یارسان و ئه هلی حه فن، که دواى گرتنی بابیل به هوئی سیروس که یخوسره و جوله که کان دوباره گیردرانه وه فه له ستین. بروانته په ره ی ۲۲۶ و ۲۶۹ و ۲۷۰ کتیبی خولاسه ی تاریخ کورد و کوردستان ج ۲ ته رجه مه ی یه دو لالاخان ره وشه ن ئه رده لان چاپی ۱۳۸۱ هه تاوی تاران، بلاوکی توس (شه پوئل).

□ سه باره ت به زمانی شیرینی زاراوه ی که لوری که له م سه رده مه دا له حالئ شکو فهدان و گول کردنه، به خته وه رانه، ناهید خا ئمی محه مه دی له هوژی ناوداری که لهوور تائستادو دیوانی شیعی به زاراوه ی گوئی لاوینی، دلرفینی که لهووری له چاپ داوه: «چه وه ری» به ئافه رین نامه ی محه مه د که مانگه ر چاپی ۱۳۷۹ و «دهروه چه یلی

شه کهت» به ئافهرین نامه و بهرکولئی دوکتور میرجه لاله دین که زازی چاپی ۱۳۸۳ هه تاوی و (شه پوئل) یش ئافهرین نامه ی بو نوسیوو و له حه و ته نامه ی سیروان ژماره ی ۳۲۴ سالی حه و ته م له چارده ی خاکه لیوه ی ۱۳۸۴ هه تاوی له چاپ دراوه. ئەم جووره ئافهرین نامانه خوئی نیشانه ی گرینگئی دانه به کاری خانم ناهید محه مه دی و به ره و پیش چونی زاراهه ی شیرینی که لوری یه، ئەو شیعرا نه که ناهید خانم له بابته کوردستان و هه له بجه ی سوتاو، هیروشیمای کوردستان و شاری کرماشانه وه، دایناوه، فره شیرین و پرناره روک و جوانن و به سهر زاری شاعر دوستانه وهن، ناهید خانم ئەم کیژه کورده ژیر و خوینده وار و نیشتمان ویسته، کیژیکه زانا، هونه ر پهروه ر، نه قاش، نومایش نامه نوس و شاعیری پرخه یال و زانابه زمانی دایکی که توانیوه تی له ریگای گه شه دان به شاعر و زاراهه ی شیرینی که لهووری خو بخزینیته نیو حافیزه ی ویژه و ویژه وانی زمانی شیرینی کوردی و شیعره شیرینه کانی بینه ئه ده بی مه کتوب و مه تبوع تاله نیو سو به ی گرداری داگیر که راندا نه تاوینیته و نه سوتین و نه فهوتین و بینه پشتیوانی گه شه سهندنی زمانی ره سهنی کوردی.

دامه زرانندی سه‌لته‌نه‌تی کورد له عیراق

دوای مردنی شائیسماعیلی سه‌فه‌وی کورد، زاده (دانیشتن له سه‌رکوری پاشایی ۹۰۵ و مردن ۹۳۰ مانگی) و دانیشتنی شاتیهماسبی یه کهم له چیی ئه‌و، یه کئی له ئه‌میرانی ناودارو پرهیژو به‌وزه و له کارزانی کورد به ناوی زولفه‌قارخان - که سه‌روکی خیلی «موسلو» که له هۆزی که‌له‌ور بوو و ناوچه‌ لورستانی له بن فه‌رماندا بوو، ده‌سی به سه‌ر به‌غادا گرت. به‌لێ زولفه‌قارخان بن نخود سولتان له خیلی که‌له‌ور، که له ده‌وره‌ی شائیسماعیل سه‌فه‌ویدا، که به‌سه‌ر به‌شی له خاکی کوردستان و ته‌واوی لورستانی فه‌رمانه‌وایی ده‌کرد، دوای مردنی ئه‌و، له کزی و سستی و که‌نه‌فتی شاتیهماسبی سه‌فه‌وی ئه‌وه‌ل که‌لکی وه‌رگرت و به‌پشتیوانی کوره‌ کوره‌ی ئازا و بویری خیلی که‌له‌ور، هیری کورده سه‌ربه‌غاو سه‌ره‌نجام له سالی ۹۳۰ مانگی، دوای چل روژ ئابلوقه دان، شاری به‌غای گرت و ده‌وله‌تی کوردی له‌وی دامه‌زراندو فره‌ مرویانه و به‌راوته‌ گبیر و له کارزانی ده‌سی کرد به په‌ره‌دان به دادگه‌ژو له ماوه یه‌کی که‌مدا. سه‌رتاسه‌ری خاکی باشوری کوردستانی خسته بن فه‌رمانی خوئی و خوتبه به ناوی ده‌خویندراو سکه‌ی لیدا. پاش ماوه یه‌ک سولتان زولفه‌قار له به‌رگری و فزی و زورداری شاتیهماسبی سه‌فه‌وی یه‌که‌م، وای به‌باش زانی تاله‌گه‌ل سلیمان‌خانی قانونی (دانیشتن له سه‌رحوکم ۹۲۶ - مردن ۹۷۴ مانگی) پیوه‌ندی و دۆستی په‌یدا بکا، به‌لام به‌داخه‌وه له ریگای فریله‌وه، سه‌ره‌نجام شاتیهماسب له سالی ۹۳۶ مانگی شه‌ری کورد، فروشت، به‌لام شه‌روانانی شاتیهماسب هیچیان بو‌نه‌کرا، شاتیهماسب ده‌سی کرد به‌گری و فزی و براکانی سولتان زولفه‌قاری کوردی فریودا و له ریگای ئه‌وانه‌وه، زولفه‌قار سولتانی ده‌رمان داوکرد و به‌ژه‌ری ده‌رمان شه‌هید کرا و له سوټگه‌ی ئه‌و خه‌یانه‌ته‌وه، ئه‌و ده‌وله‌ته‌ کوردیه‌یش، تیاچوو نه‌ما (سه‌رچاوه تاریخی ده‌وله‌ته‌کانی فارسی له عیراقد، عه‌لی زه‌ریف ئه‌عه‌زه‌می چاپی به‌غا سالی ۱۳۴۶ مانگی و به‌رگی ۳ تاریخی مه‌شاهیری کورد بابامه‌ردوخ روحانی په‌ره‌ی ۴۴۱ چاپی ۱۳۷۱ سروس، تاران.

واله کهلهوور

واله کهلهوور: عهلی نهقی ئازادی، ناودار به واله کوری ئاغاخان له بنه ماله‌ی کوردی کهلهوور (۱۳۰۰ - ۱۳۶۷ مانگی) واله موشی و ههلسورپته‌ری کاروباری نوسینگه‌ی (جوامیر زهرعام ده‌وله) و داوودخان ئه‌میر ئه‌عه‌زم - ی کهلهووری باوکی جوامیر زهرعام ده‌وله بووه. کتیبکی له باره‌ی میژوی کهلهوور، که له یازده ههزار شیعردا، هوئیویه ته‌وه که به داخه‌وه هیشتا چاپ نه‌بووه، دیاره ئاگاداری به کی به که لک و فره‌ی له‌بابه‌ت هه‌ورامانه‌وه، تیدایه (براوننه ژیان‌نامه‌ی واله‌ی کهلهوور، له روزنامه‌ی خوړنشین، چاپی تاران و گوڤاری کوردی که‌لاویژ چاپی به‌غا، به نه‌قل له تاریخی مه‌شاهیر - ی کورد، به‌رگی ۲ په‌ره‌ی ۱۹۶ - ۱۹۷. - واژه‌ی کهلهوور، ئه‌م واژه: به‌وینه‌ی که‌لر، کهلهوور، به کاربراهه، له کوردیدا واژه‌ی که‌لین هوژ به‌واتای خیل و هوژی گه‌وره‌یه. که‌له‌ئه‌هوور: واتا: سرودی گه‌وره، سرودی له په‌سنی (خوا) ئاهوور موزدا، سرودی خوایی که‌گورانی بیژان به ناوی هوور به‌ده‌نگ و ئاواز ده‌یخوئن. هوور، یانی په‌سنی که‌سی نادیار، هوره هه‌روه ک‌گازه‌و گاته‌ی ئافیستایه که موبیدان ده‌یان خویند، وه ک‌ه‌وره‌چرین له نیو هوژی کهلهوور، گاته: گازه، مزگی: مزگوت، ئیستایش به‌سه‌رزاری کورده‌وه‌یه. که‌له‌ئه‌هورا، واتا خوای گه‌وره - که‌ل و رای، یانی: به‌ده‌نگ و ئاوازی خووش، که‌لام خویند؛ گورانی وتن. که‌له‌ئه‌هورانه، یانی دانیشتوانی کیتی ئاهورا، پور داوود له کو‌به‌ی په‌ره‌ی ۳۲۸ زامیاده‌شت، به‌ناوی کیوی ئاینی که دیار نیه له کو‌ی‌یه، یادی لی‌کرده‌وه. که‌ل‌ور، چونه سه‌ردوندی کیتف، رویشن به‌مله‌ی کیودا، نیری کیوی، ورا: برین، چنگ تیژی، خه‌لکی کهلهوور له جه‌نگدا، هه‌روه ک‌بزنه‌کیوی، نیری‌یه‌کیوی و مه‌ره‌کیوی به‌شاخ وزه‌ردو به‌ردا، هه‌لده‌گه‌رین و به‌سه‌ر ئه‌و به‌ردانه‌دا، بازه‌له، بازیانه، که‌ل‌مل باوانم یانی: مه‌عشوقه‌که‌م، که‌گه‌ردنت هه‌روه گو‌کردنی ئاسکه‌کیوی و بزن و مه‌ره‌کیوی به‌رزه‌و جوانه‌یانی گه‌ردن به‌رزو جوان. که‌ل‌گریانی هه‌لبژاردنی شکار و نه‌چیر. که‌ل‌واریانی یانی: وینه‌ی که‌لی جوان و گه‌وره و هه‌لبژارده.

هوژی کهلهوور، واژه‌که به که‌لر و به‌واتای گه‌وره‌و مه‌زن و هه‌لبژارده، به‌کاری ده‌به‌ن. ئه‌کرئ که‌لی هراسب، واژه‌ی ئه‌سبی لی‌جیابکه‌ته‌وه و بیژی: که‌لی لوه‌ر: کهلهوور یانی

ٺه وه له لوهراسب - ه - فیردهوسی له شانامه دا ده لی: (سهواری بیامه د که لهور نام) یانی سواری له که لوره کان، هاته لای که یکاوس. که له هور یانی ده سه یی له خیلگی گه وره. یا خیلگی له ده سه ی گه وره، گه وره دا. ٺه گهر هیر به واتای نیشته جی بگرین، یانی نشینگه و نیشتمانی گه وره، گه وره کان. راولټیسون له بابه ت ناوی که لهور، ده لی: شاری حهلوان له ۱۲ کیلومتری، سهر پیل زه هاو، که له سهر ریگای کرماشان، به غا، دایه، که ههر ٺه و شاره ٺاشوری هی - کالج یا حهلح، جیی ته بعیدی ئیسرائیلیان - ه و هه روا، رای گه یاندوه، که له وه ده چی که لهور لهره گاژوی، ئیسرائیلیان بی که کالج و کهلح - یان له نیو ناوی خویاندا، راگرتی. به لگه یشی ٺه وه یه که سترابون ده لی: ناوچه کانی داوینهی زاگروس (زگروتی) جار له بن ده سی ماد - دابوو، جار جار هس به دهس ٺاشوره وه بوو که.

حهلح یا کالج چلون بوته حهلوان، گویا عهره بی مه سیحی، به حهلوان ته رجمه بیان کردوه، حهلوان، حهلح و کالج، له هه لمان یا هالاوان یا هالاو، که به واتای هه لم و بوخاری ٺاوه، هاتوو که له ناوچه ی حهلوان مه عدن و کانی گوگرد فره، زوره. ٺه یشکری: حهلوان - حهلح، ٺه لوه، ٺه لوان، هه لوه ن بویی که ناوی چومه ٺاویکه، له کیقه کانی دالا هو و ریژاو، سهر چاوه ده گری، هه لوه ن که له فارسیدا ده بیته ٺه لوه ن به واتای جو شان و خووشانه؛ که تافکه به کا و شه پول بدا، جا که وابی ناوی حهلوان له هه لوان یا ٺه لوه ن گیراوه. راولټیسون به هه له (حهلوان) ی به (حهلح) زانیوه. بیجگه له وه، له شهره فنا مه دا نوسراوه، که، که لهوره کان خویان ده به نه وه سهر گو دهرزی کوری گیو - ی کوری گو دهرز، که گیوی دوه م له سهر ده می پاشایانی کیانی، ئوستانداری بابیل بووه که به کوفه ناودار بووه، گیوی دوه میس کوریککی به ناوی ره هام یامام ره هام بووه و به ده ستوری به همهن - ی کیانی سپای بردو ته سهر ئور شه لیم و میسرو ٺه و شوینانه ی ویران کردوه و کوشتاری به ر فره یشی له به نی ئیسرائیل کردوه که به خوینیان ٺاش گه راوه. میژوزانان ده لین ره هام له بنه ره تا له هوژی بوختی کورد بووه که به ختونه سریش ناوی براوه (۵۶۲ بهر له زاین تا ۶۰۴) که له و تاریخه به دوا، حوکومه تی کوردستان و غه ربی ئیران به دهس روله کانی ٺه و بووه، که ده بنه ۳ به ش ۱ - پلنگان که ئیستا به شیکه له شارستانی مهربان،

۲ - دهره تنگ که به حلوان به ناو دهنگ بووه که ئیستا ناوچه کانی سه لاسی باباجانی و ناوچه ی سهر پیل زه هاو قه سری شیرین ده گریته بهر. - ۳ - ماهی دهشت. کهلهپور له میژودا، له میژوا - جار جار ماد به ۶ خیل، جار به ۲۴ خیل، داده نی - له سهر چاوه ی ئاشوریدا، ماد به ۲۰ تایفه دانراوه و ئاماژه به فهرمانره وایانی ماد کراوه، فره به پر هیژ ئاوبریاون و له دهقی ئاشوردا ماد - ه کان (: کورده کانی کهونارا) به مه د، مید، ناوبراون، به لام له مه تنی بایلیدا، ماد به (ئومان مه ند، مه ردم - ی مه ند، هوژگه لی مه ند) ناوبراوه، که مه ردم - ی مه ند، ئه م ناوه یانی: ماد: میلله تی و نه ته وه یه ک بووه، پر هیژ و به گور و توان و به قودره ت، که ئه که د، به ده سی ماد، له ناوچوه وه، که ماد له به ینه نه هره یین حوکومه تی به ده س بووه. له ده وره ی پاشایی ئیمی دیتین، نو یه مین پاشای بایلی قه دیم یانی ۶۶۶ سال بهرله زاین، به سهر که وتن و زالبون و پر هیژ بونی ماد، ئاماژه یان کرددوه - هه رواله ده وره ی پاشایی ئیمی صدوق، ده یه مین پاشای زنجیره ی بایلی قه دیم له سالی ۱۷ ز - حوکومه تیدا، یانی تاراده ی ۱۶۲۹ بهرله زاین رایگه یاندوه، که ته وای ئومان مه ند - ی تیشکاندوه و له هه ندی له نوسراوه کانداه بیندیری که به که مین ئاماژه ی به ماد - ه کانه. له سالنامه ی ۲۴ شه لما نزیژ - ی سیوه م (۸۳۶) بهرله زاین، باسی لی کردوه، که خوئی به لگه یه له سهر، ره ددی ئه و شتانه، وه نیشان ده دا، که له نیوه ی یه که می هه زاره ی دوه می بهر له زاین، ماد - ه کان له ناوچه دا حوزوریان، هه بووه و دژ و دوژمنی سهر سه خت بون بو ئیکری به کان و بایلیه کان. له ۸۳۶ بهر له زاین، دوباره دژایه تی له نیو چیواچرو کیقه کانی غه رهبی زاگروس (زگروتی) و به ینه نه هره یین: نیودو روان، له نیوان، ماده - ه کان و ئاشوری یه کانداه، گرو کفی کردوه. ماد و ئاشوری، له زه مانی ئاشور نه سیر پال - ی دوه م، شه ملانریژ - ی سیوه م، سارگینی دوه م و ئاسارد هادون، که شمه، که شمی بهر فره یان پیکه وه هه بووه. گرو کفی ئه و شه رو شورانه، له سهر ده می شازده سال حوکومه تی، سارگینی دوه م (۷۲۱ - ۷۰۵) بهرله زاین بووگه. مه نه لی - مانه لی، مه ده لی، له نیو دو توئی نوسراوه کانداه فره بهرچاو ده که ون، که مه ندلی ئیستای خاکی عیراقی عه رهب، (: به شی کوردنشین) باقیماره ی ئه و ناوانه یه، مه نه لی، مه ده لی، مانالی هه رسی به ناوی شاری ماد و ماننا، که له بن فهرمانی ئه وانداه بووه، به و ناوانه، ناو بریاون و

ناویان له سهر دانریاوه. شاری ئیسلاماوی غه ره بی له ئوستانی کرماشان که یه کی له کهوره ترینی کهلهور نشینه، له دهوره ی ماد - ه کاند، به (مه نه لی) ناو براره و ناوی (مه نه لی) بووه و ئه م شاره بهر له وه ی به ناوی (مه نه لی) ناو بریابی، له دهوری که له بن دهس ماننا - کاند بووه که یه کی له تایفه کانی مادبون و حوکومه تی فهدی و تاکیان قه بول نه بووه و لایان و ابووه که حوکومه تی فهد، ده بیته هو ی دیکتاتوری و زولم و زور و ژی که ته وه، جی جی فخر و شانازی به، بو کورد و ماد و ماننا. به لی له کاتی دهسه لاتی ماننادا، ئیسلامابادی ئیستا و مه نه لی زه ماننی رابوردو، به ناوی (ئارون)، ئاوا، ناسراوه و ناودار بووه. ئارون ناز ناوی (ئه لسونو) حاکمی مانناکان بووه که یه کی له تایفه که و ناراکانی ماد - ی کورده - که ئارون ئاوا یا هاروناوا به سهرزاری هه ندی له پیره پیان و خانه پیره کاند ماوه. نوکته: کورد، ده لی هاروناوا، هه ورامان، هه وشار، نادرشای هه وشاری کوردی قهراخلو، به لام له زاراه ی فارسیدا، ده بیته: ئه فشار، ئه ورامان ئارون ئاوا.

□ یه کی له دژ و قه لاکانی یادگاری حوکومه تی ئارون ته پولکه ی تاریخی ناوه ندی شاری ئیستای ئیسلاماوی غه ره به، که ئیستا شاره داری هه ندی رازاندویه ته وه و ئیستا له م سهرده مهیدا (۱ مارس ۲۰۰۸ ز) که تا ۲۴ میتر به رزوبلنده و هه روا ته په ی (ژیان) ی که و نارای گیلانی لای کرماشان که ئیستا به ته په ی (شیان) ناو، ده بری، که له (شیان) و (ژیان) پیتی (ژ) بوته (ش) و له بنه ره تا واژه که، یه که و به یه ک و اتایه. هه روا ته په کانی میژینه ی میژویی مای دهشت (: دهشتی ماد - ه کان) که له م سهرده مهدا به ماهیده شت، ناود برین، یا ئه و دژ و قه لایانه ی که له بان کیفه کان یا له دهشتایه کاند پته و ساز دراون و شوینه واریان هیمان هه روا ماوه نه فه و تاوه، ئه کری ئاگاداری فره و فراوانی پر قیمه ت له بابه ت که و نارای ئه وده و رانه دا به دهس بی، دیاره له زور به ی ناوچه کانی کورده واری، شوینه واری که و نارای فره زوره، که ئه گه ر به وردی و کارناسانه کاریان له سهر بکری، شتی پر نر خمان بو رن ده بیته وه و ئه وگری کویرانه ی میژوی که و نارای هه زاره ی یه که می بهر له زاین که پیوه ندی یان به نه ته وه ی کورده وه هه یه بناسرین و بدوزرینه وه.

نه خشی تاق و هسان و هه یوانه گه و ره که ی فره ئاسان ده کری شیوه و مو دیلی جلکی ئه و سهرده مه، هه روا هه ندی که ره سته ی نه چیرو نه چیروه وانی و راوکردنی نه چیرو ئاداب

و روسومی ټه و ناوچه کوردنشینه، دهس نیشان بکری. دهسما و لهچکه ی سهری ژنان، دهنگ و ټاواز بیژ، له نیو، لوټکه کانداه کاتی داب و دهستوری راوکردنی پاشاکان، که به (سهر وین) ی تایه تی ټافره تانی کوردی، که لهور، ناسراوه و ده ناسری که به کوردی لهچکی سهری، پیی دهوتری. کلاو و سهر کلاو، یا دهسره و پیچی پاشاکان له کاتی راو، یا له کاتی تیره ندازی دا فره له دهسره و پیچی که لهور، دهچی، بو بهراورد کردن ده کری بیچینه غور فیه ی دهسره و پیچی سهری خه لکی که لهور له موزه ی مهردم ناسی کوشکی گولستان له تاران و ورد بو یان بروانین.

گولینگه جوان و زارواوه کان که له کات و ساقی خویدا، شه و دیژ، ټه سبی ناوداری خوسره و پهرویز، یان، پیی را زاندو ته وه، که ټه و گولینگانه له م سهرده مه دله له نیو کورداندا هیمان ماوه و فره جوان له که ناری جاجمی که پیخه فی، تیده پیچن له مالاندا یا له که ناری جل شالی ټه سب و مایین دا ههر بهوشیوه ماوه و نهفه و تاوه.

له شاری کرماشاندا بیجگه، له که لهور، گوران، سوران و زهنگه یش، ده ژین، به لام زور به ی دانیشتوانی کرماشان که لهورن و ههروه کوله بهرا و تمان: خیلی که لهور خویان ده گه بیینه وه: گوده رز یا گوته رز - ی کیانی: که به ټوستوره ی گوده رزیان ناودارن. فیردهوسی له شهر حی حالی ټه ودا، ده لی: (یکی شیر پیکر، درفش بنفش) که له بابته گوده رز و رهنگ و نه خشی ټالای ټه و، ههرواله بابته خانه واده و خیل و تایفه که ی، فره جوان و ټاشکرا به یانی کردوه - گوده رزی ټوستوره له گوده رزی ټه شکانی لیک جیان و یه کی نین. فیردهوسی له باره ی دهوره ی ټه شکانی به وه ده لی: که «له وان ته نیا، ناوم بیستوه، نه (له ناسر خوسره وان) دادیتومه» له و قسه ی فیردهوسی بهرونی ده رده که وی که ټه گهر چریکه و چیروکی ټه ساتیری، له گهل دهوره ی ټه شکانی به کیان بگرتبا، دیاره فیردهوسی، ټاماژه ی پیی ده کرد. بیجگه، له وه، له باره ی چیروکه ټه ساتیره کانی ولانی ټیران، به تایهت شانامه، لیکولهرانی ټوروپایی ده یان ویست تا بو ټیرانیا و تورانیا به تایهت بو زنجیره ی پیشادیان و کیانیا ریشه و ره گزی میژوی ټه وان به جوانی بیدوزنه وه و به یانی بکن و له گهل میژوی دهوره ی ټه شکانی بهراوردی بکن، چونکا هندی ناو له شانامه دا، هه یه، که له نیو ټه شکانیا نیشدا هه یه، ټه وه کراوه ته به لگه، هه رجور

بې به به لگه‌ی فره روناک، دهر که وتووه، که گوډه‌رزى نه ساتيرى له گوډه‌رزى نه شکانى جيايه ويه ک نين. له ناوچه‌ی کار نشينى و که لهوږ زوان، ۲ نه خشى زهق و بهرچه سته ههن، که له گوډه‌رزى يا گوډه‌رزى ناوده برين. ۱ - له بيستون، که پيوه ندى به دهوره‌ی ميه‌رداد - ى - نه شکانى - يه. ۲ - له نيو تاقچه‌ی کيقي سه‌رپيل زه‌هاو، که نه خشى سوارى بهرچه سته هه يه و خوئ به گوډه‌رز - ى کورى گيو ده ناستينى، نه وه مه سه له يه کى ميژويى يه و سه لميئدراوه. به لام له ئوستوره‌ی گيو - ى کورى گوډه‌رز، دايه، جا هر بهو به لگه يه، گوډه‌رزى ئوستوره يى، له ته ک گوډه‌رزى نه شکانىدا يه ک ناگرن و ۲ که سى ليک جيان و زه مانيشيان يه کناگر يته وه و ليک دورن. که به داخه وه له هيچ نوسراوه يه کدا، ئاماژه بهو فاسيله‌ی زه مانى يه يه ئه و ۲ گوډه‌رز - ه، نه کراوه. زمانى که لهوږ - خه لکى که لهوږ، چ نه وانى بهر گه ز که لهوږ وچ نه وانى به زمان و زاراوه‌ی که لهوږى قسه ده کهن، له راستيدا به زمانى کوردى و نه ته وه‌ی کورد، قسه ده کهن و زمانيان کورد يه. نه نقل له وتارى وه جبهه ته سميه‌ی که لهوږ به زمانى فارسى نوسراوى کاک ته لبر، ره زايى که به فارسى نوسراو.. زريبار.

زاناو ليکوږ - ى به ريژر کاک نه کبر، ره زايى که خوئ له هوژى مه زن و ره سه نى که لر (که لهوږ) ه - له گوڤارى زريبار، فه صلنامه‌ی فه ره ننگى / نه ده بى / کو مه لايه تى (به ره وشتى ته حليلى - په ژوهيشى) دهوره‌ی جهديد (۱۱) سالى ۱۱ ژماره‌ی ۶۴. هاوینى ۱۳۸۶ - ده نوسى: کاتى قسه له زاراوه‌ی که لهوږى له زمانى کورديدا، ده کرى، زاراوه‌ی فه يلى، ئيلامى، گوران، له کى، کرماشانى، کوليايى، دينه وه‌رى، بيلوارى و... له راست زاراوه‌ی که لهوږى، دا، قسه‌ی ليده کهن. که چى هم موو، نه وزاراوانه‌ی ناوبران، ته نانه ت، به شگه لى له لور - ى گه وره يش له ژير زاراوه‌ی که لهوږيدان و زمانى که لر يش زمانى کورد يه، که لر و زاراوه‌ی که لهوږى له باشورى سلیمانى تا باکورى خوزستان و تا گه رده‌ی نه سه داوا و له به دره و زربانیه تا شارى قوروه و بيچار و هه روا نه و ناوچه کوردن شينانه‌ی که دراون به زه نجان، خه لکه که‌ی به زاراوه‌ی که لرى کوردى قسه ده کهن، نه ته وه‌ی کورد، بهو ميژوه که وناراو فه رنگه هاو به شه وه، خيوئ شا کار گه لى ويژه و ويژه وانى، جيهانیه و شيعرى نه مروئى کوردى، بوته جيهانى. که لهوږه کان،

خوش زاراوه، قسه زان، جوان پوښ، خوین پاک و ٹیسک سوک و ره سهن و رها شیرین. زاراوه کیلهوری پروته ژیه له کینایه و پهنو مه سل، چریکه و چیروک و حیکایه تی فولکلوری که به داخه وه، هیمن به وینه ی سهرزاره کین و که متریان چاپ کراون. ته میر شهرفخان له شهرفنامه دا، وارگه و نشینگه کیلهوری بهم شوینانه ی داناوه (نهواری له که ناری پشتکو (: ټیلام) بو لای قه لاکانی دهره تنگ، پاوه، هر واپشت دژی ټالانی، نوزر، زرمان، که واکر، مور، گلآفه، نووشور، مراهدمن) - ه -

ناوچه ی ټالان و حاصل، له باشوری کوردستاندا. له وه ده چی و ته شی جیی دژ ټالانی کهلهور، بی و ټیستایش له و شوینانه ته میر شهرفخان بدلیسی ټامازه ی بوکردون کهلهور، له و شوینانه ده ژین.

میژو، ده لی: له نیوه ی به که می هه زاره ی به که می بهر له زاین له باکوری کوردستاندا، ده وله تی به ناوی خالیدی یا هالیدی، سازدراپو که به ټوزارتویش ناو، براوه و چون خوا گوره که یان، به خالیدی یا هالیدی ناو داربووه، ته وانیش هه ربه ناوی خوا که یان ناو براون و له م سهرده مه دا (۱۰ / ۳ / ۲۰۰۸ ز -) به کی له تایفه پر چه شمیه ته کانی کهلهور به خالیدی ناو داره، ته مه، فره جیی وردبونه وه به -

خیلاتی خه زه ل، ټهر که وازی، مه لیکشاهی، شیروان، چه ر دارو، له کاتی ساز بوونی ده وله تی ټیمپه راتوری ماد، له که ویری ټیرانه وه ټاچومه ټاوی هالیس (: قزل ټیرماق) له ټاسپای گچکه دا په ردارو پان و پور بوو، له راستیدا دوله ټاماد کونفدراسوینی بووه، له خیله کورده کان و هه رخیل و هوژی فه رمانره وای خو ی هه بووه، وارگه و نشینگه کی کهلهور له ټیراندا داگری ته م شوینانه یشه: (خودا به نده لو، وه چه ن دی: له ده شتی بیستون، چه ن دی له ناوچه ی درود و فه رمان، تا باشوری سلیمانی. میرغه بیه توللا به گی کهلهوری، میر چه مه به گی کهلهوری، له پالنگان حاکم بوون (کاک ته کبه ر ره زایی کهلهور، هه رته و).

گردی گوندی که و نارای حهسه نلو

حهسه نلو: له سندوسی کوردستان له ۸۵ کیلۆمتری ورمی له که نارای جاده ی ورمی به ره و نه غده و شنۆ، بو ماوه ی ۳ کیلۆمتری، ده سی چه پ، گردو ته په یه کی بلیند، ههر، له وی، هه یه و به ناوی گوندی حهسه نلو که لیکن نیریکن که له بان دهشتی سهوز و دلگیر دایه. که له نافینی هه زاره ی دوه می بهر له زاین به پی که تیه ی ئاشوری (ماننای یه کان) له وشو یته که ئازربایجانی ناوه تا ئه ولای شاری سه قز نیشته جیون و (قه لای قه لایچی بوکانیش) یه کی دیکه یه له ئاسه واری ماننای. و به پی نوسراوه ی یونانی و که تیه ی ئاشوری مانناکان یه کیه تی یان له گه ل مادساز داوه تا له هیرشی ئاشوری بهرگیری له خو یان بکه ن، مانناکان و ماد فره بویر، نه ترس شهرانی، سوارچاک و ئوگری پهروه رده کردنی ته سب و ماین بون و دیاره کوردی ته و ناوچانه له ره گزی و ره گاژی ماننا و مادن و له و ته په ی حهسه نلو له ۳ دهوره دا، له سوئگه ی ئه وشتانه ی دوزراونه ته وه، چ له هه لکو لینی قه بر یاجیی دیکه، ده رکه و تووه که میژوی ئه وی ده گهریته وه بو نیوه ی هه زاره ی دوه می بهر له زاین (بروانه گو قاری به غیستان، بیستون سالی ئه وه ل ژماره ی ئه وه ل ئازه، (: سهر ماوه ز) ی سالی ۱۳۳۱ هه تاوی و ۲۵۶۴ مادی، بلاوکی یانه ی گشتی، بلاوکی و پرو پاگه نده - تاران.

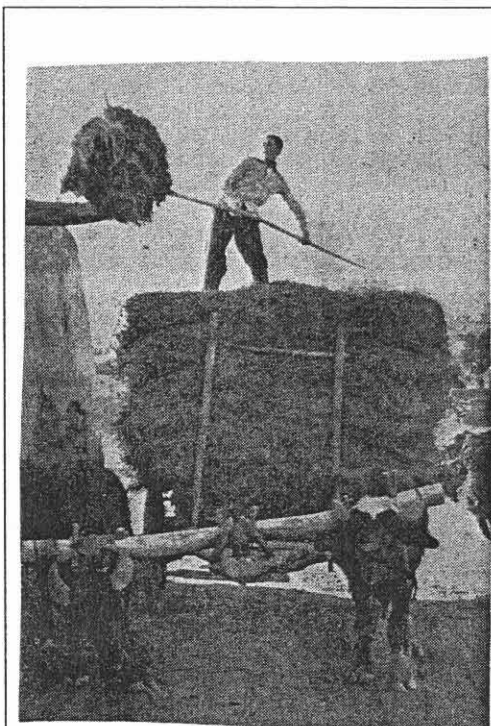
ته پۆلکه ی گوندی که و نارای حهسه نلو له ۱۲ کیلۆمتری باشوری غه ربی ده ریاچه ی ورمی و نو کیلۆمتری با کوری شهرقی شارستانی (نه غده). له نیوان دی ئه مین ئاوا و حهسه نلو، دایه، ته و ته پۆلکه چون له دی حهسه نلو نیریکه، به و ناوه، ناوبراوه و چه ن گوند:

وه ک نگین دی حهسه نلویان له باوهش گرتووه، بوو یته له با کوری ده ریاچه ی ویشک وله جه نزاری به ناوی «شورگول» یا «حهسه نلوگول» و له با کوری شهرقی یه وه ئه لکی به دی: «شیخ ئه حمه د» و له روژ هه لاته وه، ده لکی به گوندی بارانی، «بارانلو» و له

باشوری شهرقیه وه، ده لکی به دیی: «شنغار» وله باشوره وه، ده لکی به دیی «حاجی فیروز» و له باشوری غه ربیه وه ده لکی به گوندی «تاییه» و له روژاوا وه، نه لکی به گوندی نه مینلو و شهیتا ناوا و ده لمه و باکوری غه ربیه وه، ده لکی به گونده کانی: حاجی باغلو و عهزیم خانلو.

چه ندین ته پوئلکه ی که و نارای، له ده وری ته پوئلکه ی حهسه نلو، داهه ن، وه ک نه وه له سه رده می ناوه دانی گوندی حهسه نلو و ژیار و شارستانی گه وری نه وی، ژیار و ته مه دونی دیکه ییش، له گه ل نه و ته پوئلکه دا، پیوه ندی هه بووه و هاو ده ورا ن بون، هه بونی نه و ته پوئلکه، که و نارای یانه ی هاو ده وری ته پوئلکه ی حهسه نلو، نه وه مان پیی ده لی: نه و هوژو تایفانه ی که وارگه و نشینگه یان له گوندی حهسه نلو دابون، له گه ل نه و هوژو تایفانه ی له ته پوئلکه کانی دیکه داژیاون، له یه ک ره گه زونه ته وه، بوون و پیکه وه، پیوه ندی یان هه بووه و ته پوئلکه کانی ده ورو بهری حهسه نلو، نه مانه ن: ته پوئلکه ی که و نارای (پیسوده لی)، له باکوری شهرقی حهسه نلو، له (گوندی شیخ نه حمه د) ته پوئلکه ی بارانی له باشوری حهسه نلو، له (گوندی بارانی عه جه م) ته پوئلکه ی گوندی (حاجی فیروز)، ته پوئلکه ی که و نارای (تاییه)، له باشوری غه ربی حهسه نلو، له (دیی تاییه)، دوپشکه ته په (: عه قره ب ته په) له خوژاوا ی حهسه نلو، له (دیی ده لمه)، ته په ی کوئیک له باکوری غه ربی حهسه نلو، له (دیی کوئیک) ته پوئلکه ی (دیله نجی نه رخی) له باکوری غه ربی حهسه نلو، له دیی (: دیله نجی نه رخی = جوگه له ی چه می گه ده - ته پوئلکه ی که و نارای (قه لآت) له خوژاوا ی حهسه نلو، له (دیی قه لآت)، ته په ی که و نارای میراوا = میراوا، له خوژاوا ی حهسه نلو، له (دیی میراوا، ته پوئلکه ی که و نارای (ساخسی ته په)، له باشوری حهسه نلو، له (دیی ساخسی ته په)، ته په ی نیزاماوا، له باشوری شهرقی حهسه نلو، له (دیی نیزاماوا)، ته په ی مه مه لو له باشوری شهرقی حهسه نلو، له (دیی مه مه لو)، ته په ی مه حمه شا (: محمدشا)، له شهرقی حهسه نلو، له (دیی

مه حه شا)، ته په ی گورخانه له شهرقی حه سهنلو، له (دیئی گورخانه)، گشت ئه و ته پوئلکانه ی واناومان بردن، بو ماوه ی جیاجیا، له یه کتر و بو ماوه ی ۲ کیلومتر تاراده ی

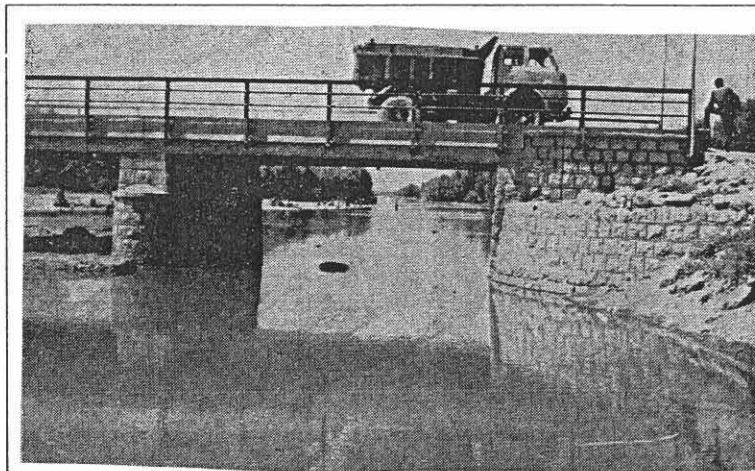
وینه ی تفاق و ئالف کیشان بو
سه رسه ربانی مال

۱۵ کیلومتری له ته په ی حه سهنلو، دورن. گوندی حه سهنلو، زهوی و زار و حه شیمه تی فراوانی هه یه وله وگوندانه ی ده ور بهری گه وره ترو پر حه شیمه تره. زهوی وزاری کشت و کالی یه که ی تا ۱۸۰۰ هیکتاره و باغی تری و باغچه کانیشی تا ۴۰ هیکتاره. ده ور تا ده وری حه سهنلو، به باغی تری و باغچه ی سه ر سه وزی داری بی و داره ته وریزی، ته نراوه.

زور بهی کیلگه کانی به تراکتور، ده کیلدرین و کو کردنه وه ی به روبو و دروینه و بردنی ئه وانه بو عه نباری حه سهنلو، به کو مپاین و عه رابه و

عه ره بانه و تریلی، که له تراکتوری ده به ستن، ئه نجام ده دری، ویتیه ۱

ئاودانی زهویه کان، به ئاوی چومی گاده ر، ئاو ده رین و ده بنه به راو، که له نیوکیفه کانی سنوری ده سکر دی کوردستانی (عیراق) و کوردستانی ئه م دیو و له به رزایه کانی باکوری و غه ربی شاری شنو، سه رچاوه ده گری و بولای شنو سه ره و خوار ده بی و به نیو شنو دادی و ده روا و زهوی و زاره کانی، سه ررینگای خوی ئاوه ده دا وله ویو یشه وه، خو ده گه بی نیئه شاری نه غده ویتیه ۲

ویته ی پردی گادهر که خه لکی حهسه نلو، به سه ریداده روئن

چوومی گادهر، به دریزایی رینگای خوئی، به هوئی سهد و بهر بهندی که له ههر گوندی، له بهریان سازداوه، زهوی و زاره کانی سه رینگای چوومی گادری پیی ئاو ددهن و له و شویتانهی و، ناتوانن به هوئی سهد و بهر بهنده وه، ئاو، بهن، به موتوری پوومی ئاو، ئاوه که هه لده کیشن و موچه و مهزرای پیی ئاو ددهن و لکی له ئاوی گادهر، به گوندی حهسه نلودا، دهروا، به لام بهر له وهی بگاته حهسه نلو، ده بیته سی شاخه ی بچوکت، لقیکی، به که ناری خوراوی حهسه نلودا دهروا، که به چه می حه لیمه (حه لمه چایو) ناوداره، لکی ۲ به نیوه راستی حهسه نلودا، تی ده پهری و به (قوبو) ناو ده بری و لقی ۳ به قهراخی شهرقی گوندی حهسه نلودا دهروا، که به ناوی کورد له ر چایو: چوومی کوردان ناوداره، ههر ۳ لکه که، دوا ی تی په ر بون به حهسه نلو داو ئاودانی موچه و مهزرا ئاویه کان و ئاو. ئاودانی باغچه و باغه کانی دیی حهسه نلو، سه ره نجام ده گاته: «شورگول» که له باکوری حهسه نلودایه و به ماوه ی ۲ تا ۳ کیلومتر له وی دوره.

بو ئاودانی موچه و مهزراو دابه ش کردنی ئاو له حهسه نلودا، میراویان هه یه که به (جووار) ناوی ده بن و ئه رک و مزه یه کیان بو میراو، له بهر چا و گرتووه. خه لکی گوندی

حهسه نلو، باوهری تاییه تیان به هاتنی بای واده هه یه و ده لئین: بایی که له باکوری دیوه دی فیکه، جا ئه گهر ئه و بایه، له به هارایی، دانهی دانه ویله و ده نکی میوه کان خروپرترده کا و (ئه و بایه) بهرومیوه کان پر بهر و بوتر و درشتر و قهلهوتر، ده کاو به و بایه ده لئین: (بای شه مال: میهیل)، بایی که له باشور و باشوری غه ربی حهسه نلو هه و بئی و بروا، بوگه یاندن و ویشک کردنی دانهی دانه ویله کان و دانهی گهنم و جو، له بارو به که لکه، به و بایه ده لئین: بای باشور (: ئاق ییل: بای سپی)، چون ئه و بایه گهرمه، میوه، ده گه یی، بایه کیش له شهرقی حهسه نلو هه، دی، به بای مهراغه: (مهراغه ییل) ناو ده بری و هاتنی ئه و بایه له وهرز: کزی هاوینا، فره به که لکه و میوه زوتر پیی ده گه یی، به تاییه ت (تری، کاله ک و شوتی) به و بایه، پیی ده گهن (: ده گهن).

هیلاتنه ی حاجی له ق له ق و به چکه ی
له ک له که کان که هیمان ناتوانن،
هه لفر ن و هیلاتنه که به جی ییلن.

حهسه نلو، دارای ۵ گهره کی
ئاوه دانه، که خه لکی تیدا ده ژین و
به م ناوانه ن: (شه مال دی): ته په گوند:
ته په که نند یانی گوندی کوردی بوته
که نند، ئوره تا محه لله (: ناوه راستی
دی)، چوسسه قور محه لله؛ باشوری
دی، کوردله ر محه لله (شهرقی) دی
و ئه رمه نی محه لله: غه ربی دی.

ئاژال و په له وهران و بالنده یی
فره و فراوان له و ناوچه ده ژین، له
هه موان گرینگتر و سرنج را کیشتر،
بالنده ی کوچه رن، که له به هاران و
هاویناندا، دوباره، دینه وه ئه م
ناوچه و له کزی پایزو زستاناندا،

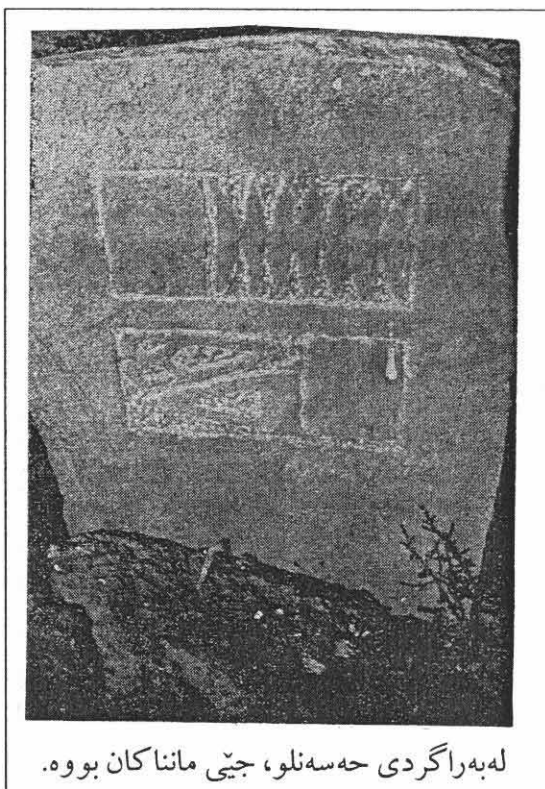
کوچ ده که نه شویتی گهرمین، نه و بالندانه گهرمین و کوستان ده که ن. نه و بالندانه به په پو سلیمانیه: (په پو سلیمانکه) په ره سلیرکه، سیرو، کهنده سمه له کله ک یا حاجی لهق لهق، له کله که کان له و ناوچه ناسوده و بی وهی ده ژین، کهس دهسیان بو نوبا، چونکا به بالنده یی پاک و جیی ریژ، داده ندری. وینه ۳

خه لکی نه وی بو له ک له کان چیشتی ناش لیده نین و روژی هاتنی له ک له که کان ده که نه جیژن و بو حاجی لهق لهقه کان گورانی به ده ننگ و ناواز، ده خوینن، چون خه لکه که لایان وایه، نه و حاجی لهق لهقانه، له و ماوه دا که له وی کوچیان کردبو، چبونه مه ککه و ئیستا له سه ره تای کزی به هارا هاتونه ته وه، دی و ناوچه ی نه وان، جا چون له کزی پایزو زستاندا چونه زیاره تی مه ککه و ماله خوا، عه زیز و ریژدارن و نه بی جیی ریژبن و کهس مافی نه وه ی نه، نازاریان بداو دهسیان بو دریژ بکا و گهرانه وه ی له ک له که کان به کوژ و کو مه ل بو دی و ناوچه که و چونه وه، سه ره یلانه که ی جارانیان و گهرمین و کوستان کردنی نه و بالندانه، هه بونی یه ک نه زم و نیزی ته بیعت و خو رسک له نیوان له کله که کاند، نشان ده دا. هیلکه کردن و به چکه هیلان و گه وره کردنی به چه که و خورا ک خواردن که زور به ی خورا کیان به (راو کردنی بوق و قریوق و کرم و مار و کولله و ماسی) دابین ده کری. هه مو، نه وانه، نیشانه ی نه قل و هوش و نه زم و نیزی که، که له حاجی لهق لهق داهه یه.

مه ر و مالآتداری له نیو ه لکی دیی حه سه نلودا باوه و تاراده ی ۱۲ تا ۱۶ هه زار سه ره مه ر له و دیی یه دا، هه یه و بو ماوه ی ۳ مانگ له سالآ مه ره کانیا ن ده به نه نیو له وه رگه کانی کیوه کانی لای شو و کیوه کانی سه هندی لای ته وریژ ۹ مانگه که ی تر، له هو لی مه ردا تفاقیا ن له ناخوردای پیی ده ده ن و ژنایش له شیر ی نه و مالآ ته که ره و په نیر و لو رک و ماست و دو و که شک، سازده ده ن.

به خیو کردنی گامیش له حه سه نلودا زیاتر له گونده کانی تری سه ر به نازربایجان ی غه ربی بایه خی پیی ده دری.

تارادهی ۶۰۰ گامیش لهووی به خێوده کری و هه مو روژی ۳ تا ۵ جار، نهو گامیشانه له نیو چۆمی گادهردا، ده شوون و شیوهی شووردنی نهو گامیشانه سرنج راکیش و ته ماشایی به. خه لکی حهسه نلو قه ره پا پاخ (: کلاوره ش) ن و له تایفه ی نه حمه د لون که نادرشای

له به را گردی حهسه نلو، جیی مانناکان بووه.

هه وشار، نهوانه ی له بوزچه لو- ی هه مه دانه وه، بردوته گورجستان و عه بیاس میرزا کوری فه تالیشای قاجار، نهوانه ی له گورجستانه وه، بردوته ئیری وان و دوای تیشکانی قاجار له جهنگی تورکومانچای و مۆرکردنی په یمانی گولستانه، عه بیاس میرزای قاجار، نهو قه ره پا پاخانه ی، به فیل و زوری سپایی قاجار ناردوته ناوچه ی نه غه ده که وارگه و نشینگه ی هوژی بلباس بووه و بلباس ناوچه ی شه روانانی قاجار بوون و قاجار شه ری به کورد،

فروشتوو، (برواننه بهرگی ۴ کۆمه له و تارێ پهری ۲۲۴ و ۲۲۵ به قه له می (شه پۆل)

تاریخچه ی کۆلینه وه له ته پۆلکی حهسه نلو

ته پۆلکه ی حهسه نلو، ته په یی گه و ره و خره و به نه ستوری تاراده ی ۲۸۵ تا ۲۵۰ سانتی میتر و بهرزی ۲۰ میتر له بان چۆمه ئاوی گادهر، دایه. نه م ته په له نیوان گوندی نه مین لوو حهسه نلو، له لای خوړاوا و خوړه لاتدایه.

له به را حهسه نلو وارگه و نشینگه ی ماننایی بووه که زیار و شارستانی و ته مه دونی پهره دارو دره خشانیان له دوا به جیماوه، نهو شتانه ی که له م ته پۆلکه، دۆزراو نه ته وه،

دهرده که وێ که ناسه واری موفه ره غی مانناکان له گه ل ئاساری موفه ره غی لورستان یانی هۆزی کاسی، فره جیی به راوردده و بو به راورد کردن، نه بی. نه گونجی خزمی و نیزکی یه ک له نیوان هۆزی ماننایی و کاسی دا هه بوی. له ته وراتدا، یادی هۆزی ماننا و نشینگه ی مانناییه کان کراوه، که له ناوچه ی باشوری ده ریایچه ی ورمی ژیان و حوکومه تیان کردوه و هۆزی ماننایی به (مان) یش گو کراوه.

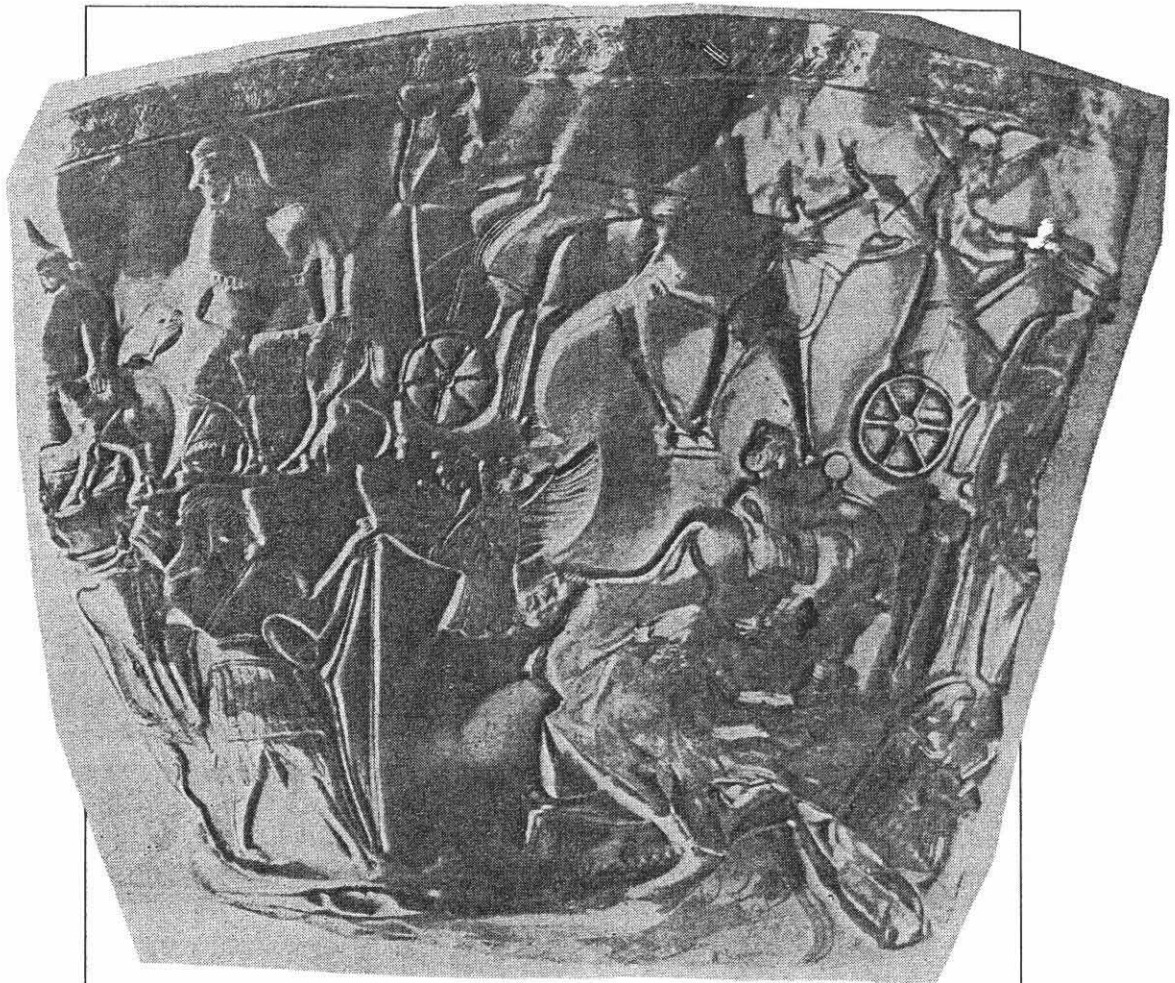
ته په ی حهسه نلو، له سه ره تاوه به هۆی هه ندی بازرگانی ئیرانی له سالی ۱۳۱۳ هه تاوی، کولینه وه ی له سه ر کراوه و له سالی ۱۳۱۵ ی هه تاوی، سه راوړل نه شتین زانای ئینگلیسی، هه ندی شتی به نرخ ی دوزیوه ته وه و له سالی ۱۳۲۶ هه تاوی ئاغای فره هادی ناوی به ده ستوری کوری بازرگان لیکولینه وه یه کی نه نجام داوه و ئاغای مه حمودی راد، باز ره سی فه ننی نه و کولینه وه یه ی نه نجام و له سالی ۱۳۲۸ له لایه ن یانه ی گشتی که و ناراناسی ئاغای موهه ندیس عه لی حاکمی و مه حمود راد، راسپێردان که پشکنینیک له و ته پو لکه بکه. ژمار ی زیاد که له ته په ی حهسه نلو به هۆی نه وه ده سه که و ناراناسه ی ئیران دوز راونه ته، نه مرو له سالۆتی مۆزه ی کۆنی ئیران له تاران دانراون. دوگه ردن به ند که له ته په ی حهسه نلو په یدا کراون.

یه ک به ردی قه بر به نیشانه ی شان ه و مه قه ست. گه ردن به ندنی سواله تی ته په ی حهسه نلو. دوگه ردن به ند - زه نگ و زه نگوله که له حهسه نلو دوز راونه ته وه. دیمه نی له ته په ی حهسه نلو، لای شه رقی ته په ی دی حهسه نلو دیاره.

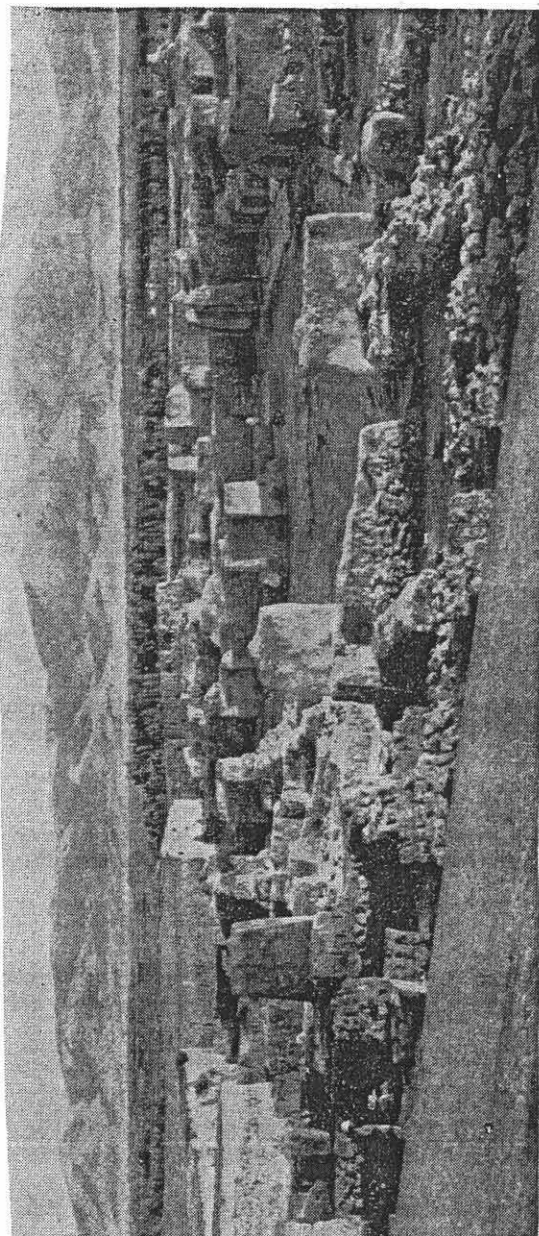
له سالی ۱۹۵۶ ز ۱۳۳۴ هه تاوی ده سه یی له کارناسانی ئه مریکایی له لایه ن مۆزه ی زانکوی پیسیلوانیا و متروپولیتین به سه رو کایه تی روپیرت دایسون، له ته په ی حهسه نلو، خه ریکی توپیرنه وه بوون، تا سه ره نجام له ۲۳ خا که لیوه ی ۱۳۳۷ هه تاوی ده سه ی هاوبه شی ئیران و ئه مریکا، دوا ی کولینه وه یی به رفه جامی گه وره ته لایی و زپیرینیان له ته په ی حهسه نلو، په یدا کرد.

ده سه یه ک زه رفی موفه رغ به نه خشی پاله وان ی ئه فسانه یی. بوکلله ی سواله تی له گردی حهسه نلو دوز راوته ته وه.

جامی ته لا و زیرین که له خاکه لیوهی ۱۳۳۷ هه تاوی به دهسی دهسهی نه مریکایی و ئیران له ته پهی حهسه نلو دۆزراوه ته وه، نه و جامه له باوشی مروی دا بووه که به ده مه وه له سه ره عه ز تخیل بووه و خنجیری له پشتی دراوه و نه خشی نه و جامه، جوړا و جوړه و له باری هونه ری یه وه فره پربایه خه، هونه روه ری نه خشینه ری نه و جامه له ۲ چیر وکی که لکی وه گر تووه - ۱ - چیر وکی میهر فراخ ده ست، که سواری گه ردونه یه ک بووه و له گه ل یارانی چو ته شه ری په یمان شکی تی دژ و دوژمنی - ۲ - چیر وکی زالبونی فره یدون، کوردی پیشدادی که به یارمه تی کاوهی ئاسنگه ر - ی کورد، زوحا کی مار له سه ر شانیا ن له ناو بردوه و خوشکه کانی خو ی له دیلی زوحا ک ئازاد کردوه.

دیمهنی گشتی حه وشه ی ناوهندی و هه روالای باشورولای روزنه لات و روزاوا ی حه وشه ی ناوهندی به جوانی دیاره. له باشوری حه وشه ی ناوهندی دا گاشه به ردی زه لام ده بندری، که له وده چی جیتی سه برین یی و ریگایش بو نیو مه عبده: په رسته گه که، باش دیاره.

به بیرورای دوکتور دایسون سه روکی دهسه ی ئیران، ده (۱۰) دهوره ی ژیانی جیاجیای وارگه و نشینگه له ته پوئلکه ی حهسه نلودا هه بووه و له کوته وه بو دهوره ی تازه، یانی له دهوره ی (۱۰) دههه م دهس پیی ده کا و له دهوره ی یه که م، که ناخرین دهوره یه، ته و او ده پی. دایسون میژوی بهراوردی دهوره ی دههه م (۱۰) به شه ش (۶) هزار سال بهرله زاین، داده نی و دهوره ی ۹ و ۸ تا دهوره ی ۷ له نیوان شه ش (۶) هزاروسی (۳) هزار سال بهرله دایک بونی عیسا مه سیح، ده زانی و له ۳ دهوره ی ۱۰ و ۹ و ۸ ناگاداری یه کی زیاد، له ده سانیه و به هیواین له سوئگه ی توئینه وه کان، نه و ۳ دهوره ش ئاشکرا بکرین. له دهوره ی ۷ تا دهوره ی یه که م ناگاداری پتری له بهر ده سایه، له دهوره ی چواره م (۴) ژیان له حهسه نلو که ناگر له حهسه نلو به ربووه و سوتاوه تا دهوره ی (۷) حه و ته م یانی (۲۲۰۰) سال بهرله ناگر به ربوونه که، شویته واری خانوبه ره، که خه لکی له وی ژیاون، به دهسه وه هه یه، که و ابی دهوره ی (۷) حه و ته م له نیوان ۲۵۰۰ تا ۳۰۰۰ هزار بهر له زاین، ژیان له وی هه بووه و له که ره سته ی موفه ریغ که لک و هرگیر دراوه. دهوره ی شه شه م (۶) له نیوان ۲۰۰۰ تا ۲۵۰۰ ژیان له وی هه بووه، دهوره ی (۵): پنجه م تا ۱۳۰۰ سال بهرله زاین ژیان له ویدا هه بووه. له دهوره ی ۵ ژیان له حهسه نلو، کاسه و که و چکی رهنگ خو له میشی، پهیدا کراوه، نه و هوژانه ی نه وه یان دروست کردوه، نه ناسراون به لام خانوبه ره ی به خشت و گل، هه یه، که نه و جوژه خانوبه رانه له هیه شویتری، له دنیا تائیتا نه دوژراو نه ته وه. ویتیه ۲۳، ویتیه ۲۴، ویتیه ۲۵. دهوره ی چواره م (۴) له نیوان ۱۳۰۰ تا ۸۰۰ سال بهر له دایک بونی عیسا مه سیحه یانی دهوره ی ناگر به ربونه گه و ره که، که حهسه نلوی سوتاندوه، که ۵۰۰ سالی بووه، که خه لک له وی ژیان و خانو به ره کانی نه و دهوره له حهسه نلو، به بهرد ساز دراون و ژیار و ته مه دونی فره دره خشان له و دهوره دا له حهسه نلو، هه بووه و هوته ری نه و هوژانه ی له و دهوره ییدا له وی بون، فره پیشکه و توو بووه و شویته واری

ئهوانه، دهبی له گه ل ناسه واری زیویه ی کوردستان و کلورزو مارلیکی گیلان و گشت شویته واره کانی لورستان به راورد، بکرین.

نوخته له کولینه وهی تراشه ی U22 قوتری لایه و تویرالی سازدهری هه رده ووره، به مجوره بووه که له سالانی ۱۳۴۹ و ۱۳۵۱ به دهس هاتون. له سه نخی یه که می ته په ۹۰ سانتی میتر پائین تر گه یشته ده وره ی ۴، قوتری ئه م لایه یا ئه م ده وره (۱۴۰) سانتی میتر بوو خوار تر له وه، گه یشته، دیواره ی (۵) پیئجه م و قوتری ئه م لایه ۲۰۰ سانتی میتر بوو پائین تر له سه نخی یه که می ده وره ی پیئجه م (۵) دیواره ی ده وره ی شه شه م ده رکه وت و قوتری ئه م لایه ۱۹۰ سانتی میتر بو و له ته ختی ئه وه لیه ی ئه م ده وره، هیمان حه فاری نه کراوه و قوتره که ی ده ر نه که و تووه، به لام ئه کری بلیندی گشتی له سه نخی ئیستای ته پوئه که تا شروعی ده وره ی ۷ دیاری بکری که ۶/۲ میتر بووه.

ده وره ی سیوهم (۳) ی ژیان له ته په ی حه سه نلو، ده وره ی ماد - ه کان بووه و که می بهرله وان بووه و هه روا ئه م ده وره نیوی له ده وره ی هه خامه نشی له بهرگر تووه و ئه م ده وره خو ی IIIA; IIIB ده بیته ۲ بهش و ده وره ی IIIA له ده وره ی IIIR قه دیمی تره. ده وره ی ۲ هاو زه مان له گه ل نیوی له ده وره ی هه خامه نشی و هه موده ورائی پارت (: ئه شکانی) و نیوی له ده ورائی ساسانی کورد - ه ده وره ی یه که م که لایه یی زه عیفه، داگری ئاخری ساسانی و سه ره تای ئیسلامی یه، که شوینی له وه، دیارنیه و هه مو شویته واری ئه م ده وره، تیا چوووه و ئه بی بلیین که گرینگترین ده وره ی نیشته جیون له حه سه نلو، ده وره ی چواره مه و هه مو ئه و خانوانه ی له حه سه نلو دوزراونه ته وه به بهرد، سازدراون و هی ده وره ی چواره مه، هه رچه ند، که می بهرد، له دارشتنی بناغه ی خانوووه کانی ده وره ی (۵) پیئجه میش، به کار براون.

تراشه کانی 522 - 523 - Y22 - Y23 له ژیر تراشه ی خانوی ده وره ی (۵) پیئجه می

نیشته جیون له حه سه نلو په یدا کراوه.

له ناوه راستی به شی شهرقی له حه سه نلو که له سالی ۱۳۵۱ حه فاری کراوه، لیژهدا به شی له حه وشه ی ناوه ندی، سی (۳) کوئل که ی به ردی گه وره، له با کوری حه وشه ی ناوه ندی و به شی زوری خانوه سوتاوه که، ده بیدری.

لاشه ی ئیسک و بلوسکی ئه سپی - پیوه ند به ده وره ی (۴) چواره می نیشته جیون له وی دیاره.

دیمه نی گشتی له حه وشه ی ناوه ندی و نمای حه وشه ی ناوه ندی و هه روا باشورو شرق و غه ربی حه وشه ی ناوه ندی، به ئاشکرا دیاره و ده بیدری، له باشوری حه وشه ی ناوه ندی به ردی زه لام، که له وه ده چی، جیی سه برین و قوربانی بوبی و ریگای بو پهرستگه ی ئه سلی هه یه و ده بیدری. ده سه ی حه فاری وه تاخ گه لی جیا جیان له گه ل سالون گه لی گه وره، له ناوه ندی ته په ی حه سه نلو دوژی ه وه. دیواری قه لا و سه نگره ی به ره وانی سپایی و قه لای پته وی ئه و شاره یان، ده رخست و هه روا سی (۳) مه عبه دی گه وره ی کوئل که دار یان دوژی ه وه، هه لده گری، له و ۳ مه عبه ده دا بهرنامه گه لی به ریوه برایی و له وه یش ده چی که ئه و (۳) سیانه له زه مانیکدا ساز نه درابن. به لکوئه وه ل، تالاری ستوندار ی شهرقی و دوای ئه و، تالاری ستوندار ی گه وره ی باشوری و تالاری ستوندار ی غه ربی، دوای هه ر دو تار لاره که، ساز دراوه. یانی کاتی تالاری ستوندار ی گه وره ی باشوری ساز دراوه، ئه وه لین تالاری ستوندار ی شهرقی، ته رک کراوه و که لکی لی وه نه گیر دراوه و کراوه ته، ئه بار یا ته ویله ی ئه سپ و تالاری غه ربی ستوندار یش، کاتی ساز دراوه، که تالاری دوهمی (۲) گه وره ی باشوری، بو یان به س نه بووه و ناچار سیوه مین (۳) تالاری ستوندار یان ساز داوه. ئه و به لگانه ی که له کاتی هه لکوئیندا بیدراون، نیشانه ی ئه وه ن که ئه و (۳) تالاره ستوندارانه پهرستگه و نوپژگه و جیی پارانه و لالانه وه له خوا بووه.

دیمه نی غه ربی دیواری قه لا و بورج - ی حه سه نلو و ده روازه ی غه ربی ئه و، هه روا

به شی له سیوه مین (۳) تالاری ستوندار، یا په رستگه ی تازه تر. خانوه کانی به شی غه ربی حه وشه ی ناوه ندی و جیی سه ربین (قوربانی) کردن و به شی له خانوه کانی خو ره لاتی حه وشه ی ناوه ندی.

ده روزه و دیواری به رگیری و به ره وانی قه لآ

ده ور تا ده وری قه لآ دیواری که به (عهرزی) ۳ میتر و به بلیندی ۷ میتر. له سه رتا سه ری نه و دیواره، چهن بورجی چوار گوشه، بو ماوه ی ۳۰ میتر له یه کتر دور و ۱۰ میتر × ۱۰ دا سازدرا بون، به رزی بورجه کان به دروستی دیار نه بون که چهن میترن و له وه ده چون ۷ میتر به رز بن یانی له دیواری قه لآ به رز تر بون و بورجه کان به م جو ره سازدرا بون ۳ میتر له دریزی بورج له نیو دیواره که و ۵ میتریش له ده ره وه ی دیواری (قه لآ) که بووه و ۲ یشی له ۲ لای تری دیواری (قه لآ) دا بووه و له و بورجاننه، بو پاراستنی قه لآ، که لک و ره رگیر دراون.

له دیواری شارو بورجه کاند اگورانی له ده وراتنی سکونه ت له حه سه نلو دا په یدا بیو و جیی دیواری قه لآ له ده وری سیوه می سکونه ت له گهل دیواری ده وری چواره م فه رقی کردبو، چونکا دوا ی ناگر سوتانه که و تیک روخاوی به شی فره له دیواری قه لآ و خراب بونی هندی له بورجه کان، دیوارو بورج دوباره سازدراوه ته وه و له شوینی دیواره که، که می خوارو خییچی په یدا بووه.

حه وشه ی ناوه ندی و خانوه کانی ده ورو به ری نه وه

له ناوه ندی نه و قه لآ یه دا حه وشه یه کی پان و به رین به دریزی ۲۹ و عهرزی ۲۹ میتر، هه یه. دیاره دریز و عهرزی حه وشه که، له هه ردو و لاه، یه کسان نه و ناریکن بووینه له باکوری ترینی عهرزه که ی ۲۱ میتره و له ناخری باشوری حه وشه ی ناوه ندی، جیی سه ربین یا قوربانگه یه که هه یه و له ناخری باکوری حه وشه که، چهن کو له که ی به ردی

بلیند، بو ماوهی چهن میتر له یه کتر دور، به بهرزایی ۳ میتر یا زیاتر، ههروه ک ته ته له ی بهردی یاد بون (: یاد کردن) به دیواری با کوری حه وشه که وه، چه سپاوه، به لام له روی هیچ کامیاند، که تییه یی، نه بیندرا. له ۲ لای با کوری و غه ربی حه وشه که، سه کو ی بهرد به بلیندی ۶۰ تا ۷۰ سانتی میتر و عهرزی ۱۲۰ تا ۱۳۰ سانتی میتر هه بو، که به بهرد فهرش کرابون. ده ور تاده وری حه وشه ناوهندی یه که و وه تاغه گه وره و گچکه کان، تالاری ستوندار و هه یوانی دریز، هه بو وه و شوپته واریان هیمان هه رماوه و نه فه و تاوه.

خانوه کانی لای روژ هه لاتی حه وشه ی ناوهندی

له باشوری حه وشه ی ناوهندی، تالاریکی وه سیع له گه ل چهن عه مبار هه بون. له نیو ئه و تالاره (هولّه) دا چهن کوپه ی زه لام هه بون و یه ک درگا بو عه مباری تر که کوبه یی زیاد و فره له ویندا هه بون ده کراوه.

تراشه ی Z31 - Z32 - عه مباری نازوخه ی ئاو له نیو ئه و کوپانه دا.

به لام به راستی جیی که لک و هرگرتن له و کوپانه، دیار و رونا ک نه بو. که ئایا بو ئاو راگرتن یا بو شه راب بون. به لام له بهر ئه وه ی ئه و قه لایه بنکه ی سپایی بو وه، له وه ده چی بو ئاو بون که مه بادا روژی قه لاگه ماره بدری با ئاویان له نیو ئه و کوپانه دا هه بی. له با کوری ئه م عه مباره دا ئه وه لین و قه دیمی ترین تالاری گه وره ی ستوندار، هه بو وه، درگای ئه و تالاره گه وره، له م عه مباره وه، چوته حه وشه ی ناوهندی، ئه م تالاره به دریزی و عهرزی ۱۶ × ۴ میتر له ژیر خاک ده رکه و تووه. له ناوندی ئه م تالاره له ۲ ره دیف ۴ ستون هه یه. که ماوه کانیا ن ۵ میتره و له که ناری دیواره کانیش چهن شوین بو دانانی کو له که ی داریا به رد، دیته بهر چاو. له باشوری ئه م تالاره جیی میحراب یا موید دیاره. له نیو ئه م تالاره ستونداره، ئیسک و بלו سکی ۲ ئه سپ که ۵ میتر له یه کتر دورن له لای روژ هه لآت و له ناوهندی تالاردا په یدا کراوه. ئه مه نشانه ی ئه وه یه که دوای سازدانی تالاری ۲ ئیتر ئه م تالاره، کراوه ته، ته ویله ی ئه سپ و ماین.

ئیسکو پلوسکی ژنو پیاوله کاتی وتوویریدا.

ئیسک و پلوسکی منالی له گهل یه ک خنجیز و شیرى ئاسن. ئیسک و پلوسکی ژن و پیاوی له کاتی و تووژدا.

له م خانوبه رهدا بو که ئیسک و پلوسکی فره دۆز راوه ته وه، بووینه ئیسک و پلوسکی ژن و میژدی که له باوه شی یه کدا خه وتبون. ئەو شته به قیمة تانه ی له به شی حه وشه ی ناوه ندی به ده سهاتون (یه ک ده سگیره ی موفه ره غ به نه خش و نیگاری گیلگمیش و به حه یوانی وه ک شیر، رازابوو. هه روا هه ندی پارچه و ۲ دانه سینلدر که بزنی له سه ر نه خشابوو و هه ندی نه بزاری موفه ره غ و لغاوی نه سپ.

له نیو ئەو تالاره ستونداره گه ورهدا په رستگه ویته یه ک هه یه، که له ۳/۵ میتر له درگای چونه ژوریی لای باکوری تالاره که دا، سه کوئی به گوشه گه لی ۲۱۳ میتردا هه یه و له خشت و گل سازداروه و بو جیی عیبادت سازداروه و له لای باکوری شه رقی نیو مه عبده که ولای روژ هه لاتی درگای لای باکوری ئەوه، له نیو مه عبده که شویتی بو هه لکردنی ئاگری موقه ده س (: پیروژ)، هه یه وله ویته ئاگریان هه لکردوه و شویتی ئاگر سوتانی فره له وئ، خوئ ئەوه نیشان ده ا و ئاگر گرتن و سوتانی خانوو که لیره وه بو و گه و له گوشه ی باشوری په رستگه که، ئاگردانی تر دیته به رچاو و شویته واری، سوتانی به رفره ده بیندرئ. له لای باکوری مه عبده که و له هه ردولای درگای باکوری ئەو ۲ سکوی گه وره که به به رد فه رشکراون ده بیندرین، که هه رس کوئی ۲/۵ میتر و دریژیان ۸ میتره. له وه ده چی ئەو سکویانه یا جیی دانستن بن یا بو به ریوه بردنی و تارویژی: قسه ویژی بویی که خه لک له وئ کو بونه ته وه، قسه بیژیا موبید له و شویته که وه ک سیی ته ئاتر یا سینه مال به رامبه ری ئەو سه کو یانه دا، راوه ستاوه یا دانیشتوو و قسه ی بو میوانان کردوه و ئاگر هه لکردنیش هه رله و شویته نه نجام دراوه. له به شی باکوری حه وشه ی ناوه ندی چهن خانو هه بون که تا ۱۵ هۆده و وه تاغ) له وئ هه بون که جیی خانم و خاتونه کان بووه، چونکا هه ندی جه عبه ی بچوکی چوار گوشه ی جیی سورمه یا

سورمه دان و ئیسکی عاج و رهنک و... دوز راوه ته وه و ههروه ها له تراشه ی W30 هه ره له یه کی له و هو ده و وه تاغانه ۲ بوشقابی سی (۳) پایه ی له به ردی فره جوان و نه خشاو، دوزار او نه ته وه (بروانه گو فاری هونه ر و مهردم مانگی گولانی ۲۵۳۵ شاهه نشایی ژماره ی ۱۶۳ چاپی تاران، غولامره زامه عسومی په ره ی ۳۳ تا ۵۳ (شه پوئل) و له سالی ۱۹۵۶ ز - دهسه ی کولینه وه ی ئه مریکایی له لایه ن موزه ی زانکوی پیسیلوانیا و مترو پولیتین موزیوم نیویورک، به سه روکی روبرت دایسون، هاتونه ته تویرینه وه ی ته په و گردی حهسه نلو و تائستا ۸ جار ئه ویان پشکنیوه، بو تویرینه وه کان، بنیادی «کیور وکیان» له نیویورک و زایننگه ی «کانساس» و موزه ی پاشایی ئونتاریو، له نیویورک و نشیونال ساینس فوندایشن بنیادی نیشتمانی زانیاری، یارمه تی دهسه ی تویرینه رانیان له بابه ت خه رج و مه خارجه وه، داوه. ئه وه خو ی نیشانه ی ئه وه یه، که زانایانی ولاتانی پیشکه و تو فره گرینگی به تویرینه وه، ده دن، ته په و گردی حهسه نلوی لای نه غه ده و شنو، ئاسه واره که ی ده گه ریته وه بو شه ش (۶۰۰۰) هه زار سال به ره له دایک بونی عیسا مه سیح و له وه ده چی ۸۰۰ سال به ره له زاین ئه و قه لآ و شو یته، به ده سی ئاشوریان سوتابی. هه ره وه کو، دیاره جامی ته لآ له وی په یدا کراوه و ئه و جامه ته لآ یه له سالی ۱۹۵۸ ز - له وی له بن خاک دوزار او ته وه که دانیشتوانی ئه وی، له و زه مانه دا، ئاویا مه شرو بیان له جامی ته لآ و زیرین دا خوار دو ته وه و خوار دنه وه له جامی ته لآ دا، نیشانه ی ته مه دون و دهسه لات و سه ر و سامان داری بووه. هه ر چند ویته ی جامی ته لآ زیاد، دیار نیه، به لآ م شه رحه که ی به مجوره یه: له لای سه ری، سی (۳) که س له خودایان که هه ره یه که سواری گه ردونه یه کن که ۲ ئه سپ ئه وه، راده کیشن. بی شک یه کی له وانه، خوی (گوی روژ) ه و ئه وی تریان خوی (مانگ) ه - له نیو گه ردونه کاند، که سانی تر، ده بیند رین، که مه ری بو قوربانی کردن بو خوا کان - ی له گه ل خو ی ده ییا، وه ک ئه وه له روژ گاره شدا، و ابو بووه، که له بهر خوا، مه ربکه نه قوربانی، که بهر له وه، ههروه کو له چیروکی حه زره تی

ئیراهیمدا، هاتووه، که کچان و کورانی لایوان کردوته، قوربانی. له ره دینی خواریی جامی ته لایکه، ویتتهی نه خشاوی ئینسان و هه لو و شیر و خنجیرو شتی وا، نه خشاوه، دهیندرین.

که هه مو، نه و نه خش و نیگارانهی روی نه و جامه ته لایه، ئه بی هی چریکه و چیروکی بن که باری ئینی هه بووه، که ئیستا بو ئیمه مانان جوان ده رنا که وی که چی یه و چبووه.

ئه م جامه ته لایه، که له ۱۳۳۵ دوزراوه ته وه ئیمه ده باته یادی جامی ته لای مارلیک که چهن سال دواوی نه و له ناوچهی رودباری رهشت پهیدا کراوه، هه ر ۲ جامه که، نه خش و نیگار ئیکیان هه یه، که له نه خش و نیگاری ناوچهی ئاشور و نیودوران (بهینه، نه هرهین) و هی سکایی و ماننایی و ماد، ده چن. به لام شیوهی سازدانیان، به ته واوی شیوهی ناوچهی تایهت به خوینی، پیوه دیاره. هه روا له که لار دهشت له بهر زایه کانی ده ریای (مازندهران) خه زردا جامی ته لای دیکه، دوز راوه ته، نه و جامه ته لایانه که دوزراونه ته نشانهی نه وه یه وه، له هه زاره ی بهر له زاین له ئیرانی قه دیمدا، حاکم نشینانی هه بون و دارای ژیار و ته مه دون بوون و ولات وه ک ئیستا، به دهس یه ک کهس له م ناو چانه دا نه بووه، که خوئی به پاشا و سیبه ری خوا یا نوینه ری خوابزانی. جوری حوکومه تی فیدراتیو، هه بووه.

ئه م جامه ته لایه ی ته په و گردی حه سه نلو له سالی ۱۳۲۵ هه تاوی و ۱۹۵۸ ز - دوزراوه ته وه و ئیستا له موزه ی ئیرانی باستاندایه (بروانه پهره ی ۴ و ۵ گوفاری هونه رو مهردوم چاپی سه رماوه زی ۱۳۵۱ ژماره ی ۱۲۲ به قه له می دوکتور عیسا بیهنام (شه پوئل). له ته په و گردی حه سه نلو ویتتهی مرویی دوزراوه که له وی ژیاوه که، ده سه یی له که و ناراناسان، که سانی وه ک ئه ندره که دار و دیا کوئوف و... لایان وایه ماننا کان له وی ژیاون و ناویشیان له ته و را تاها تووه، نه و ویتته هی نه وانه. دیاره مادیش له وی ژیاون.

مه‌عبه‌دی میترا، له‌که‌رفتودا

له‌نیۆدلی غاری که‌ره‌فتو، له‌ ۴۵ کیلۆمیتری دیوانده‌ره‌ی ئۆستانی کوردستان: (سنه) په‌رستگه‌ی میترا هه‌یه، که‌یه‌کی له‌ ئاسه‌واره‌ میژویه‌ کانه. مه‌عبه‌دی میترا له‌ ۴ نهۆم سازدراوه‌ و به‌رزی یه‌که‌ی تا ۱۰۰ میتره‌ و دالانیکی ۸۰ میتری له‌ویدا سازدراوه‌، هه‌نهۆمه‌، دارای چه‌ن هۆده‌ و وه‌تاغه‌، به‌درگا و په‌نجه‌ره‌وه‌ و دریژی و عه‌رزی وه‌تاغه‌ کان ۴ میتر له‌ ۴ میتر دایه‌، که‌ دیمه‌نی فره‌ جوانی هه‌یه، له‌ ئاخری دالانه‌ گه‌وره‌ که‌ و هه‌ندی له‌ وه‌ تاغه‌ کان، درگای چه‌ونه‌ ژوره‌وه‌، به‌رچاوه‌ ده‌ که‌ون، که‌ له‌ به‌ر نه‌بونی هه‌واو ئۆکسیژین له‌ویدا، مرو‌ته‌نگه‌ نه‌فه‌س، ده‌بی و مرو‌نا تۆانی به‌ویدا بروا، غاری که‌ره‌فتو و بینای میژویی مه‌عبه‌دی میترا یه‌که‌ره‌فتو، بیجگه‌ له‌ وه‌ی دیمه‌نی فره‌ جوان و دلگیری هه‌یه، ئه‌ گه‌ر پیی رابگه‌ن، فره‌میوان بۆلای خو‌ی، راده‌ کیشی. مه‌عبه‌دی میترا له‌ زه‌مانی زه‌ر ده‌شتدا، په‌رستگه‌ بووه‌، که‌ له‌ دایره‌ تۆلمه‌ عاریفدا ئاماژه‌ی بو‌کراوه‌، له‌ وه‌ مه‌عبه‌ده‌دا، که‌ تیه‌یی به‌ خه‌تی یونانی به‌قد، دیواری دالانی مه‌عبه‌ده‌ که‌ وه‌، چه‌سپیندراوه‌ و کۆله‌ که‌یی مه‌شعه‌ل، که‌ نمونه‌یی له‌ مه‌شعه‌لی زانست و زانینه‌ له‌ویدا، به‌ ئاشکرا ده‌بیندری.

دۆزینەووی قەبری گیلگمیش

کەو نارانا سان لایان وایە، قەبری گیلگمیش پاشایە کە کۆتترین کتیبی تاریخ لە پەسنی ئەودا نوسراوە، لە عیراق دۆزراوە تەووە. حەماسە ی گیلگمیش کە ۲۵۰۰ سال بەرلەدایک بونی عیسا مەسیح بە دەس و فیکری زانایە کی خەلکی رۆژەلاتی نافین، نوسراوە، لە ژیا نی حاکمی شاری (ئەروک) کە ناوی عیراق لەو گێردراوە، ریز و حورمەت بوو ئەو حاکمە (گیلگمیش) دانراوە. ئیستا (۲۰۰۶ ز) دەسە ی کۆلینەووە، بەریتومایی کارناسانی ئەلمانی، لەو شویتە ی کە لایان وایە جیی شاری ئەروکە، بوو ویتە جیی پیشوی چۆمە ناوی فورات کە جیی ئارامگای پاشای ناو براوی ئەو شارە یە، دۆز یویانە تەووە. یورگ فاسیندر، لە مۆزە ی تاریخی باواریا لە مونیخ بە بی بی سی ئەووی راگە یاندو و هەروا توویە تی: من نامە وی بیژم بە حەقیقەت کە ئەو قەبری گیلگمیش - ۵. بەلام فرە لەو شویتە دەچی کە لە کتیبی حەماسە کە، رافە کراوە. لەو کتیبە دا کە لە راستیدا کۆمایە کە لە ئەلواح و تەنە ی گلی کە حە کاکی کراون، نەقل دە کری کە گیلگمیش، لە ژیر فورات، دا، لە قەبری ک دایە، کە لە ناووە راستی فورات دفن کراوە، کە ئاوە کە ی دوا ی مردنی گیلگمیش بوو ۲ بەش. فاسیندر، رای گە یاندووە: «ئیمە دروست لە دەرووی شار، لە ناوچە یی لە نافینی جیی ناوی پیشوی چۆمی فورات، باقیماووی شاری ئاوە هامان پەیدا کردووە کە دە توانی بە قەبر دابری» فاسیندر وتی: «دۆزینەووی سەرسور هیئەری ئەم شارە کە و نارایە لە ژیر کە ویری عیراقد، تەنیا بە یارمە تی و کۆمە گی فەن و فنون و هونەری «دە توانی بە سرنجدان و وردبۆنەووە، بە جیاوازی و تەفاووت لە مەیدانی میقناتسی خاک، ژیرزەوی، بین دری، جیاوازی لە نیوان خشتی گلی و رسوبات، لە نیو چۆمی فورات دا، هەبونی یە ک خانو، فرە بە جوانی نیشان دە دا.» فاسیندر وتویە تی: «سەرسور هیئەرتەر، شت ئەووە بو کە ئیمە چەن خانویە کمان پەیدا کردووە، کە کتیبی حەماسە ی گیلگمیش کە لە بەرا، لە بابەت ئەوانەووە، باسی کردووە و رافە ی کردون». ئیمە زیاتر لە سە دەهیکتارمان، دابەر لیکۆلینەووە، ئیمە بینای باغ شکلی و

قه‌بری گیلگمیش

چهن شتی دیکه‌و، چهن خانوی بایلی مان دۆزیوه ته‌وه،
 ههر به‌و جوړه‌ی له چه‌ماسه که‌دا قسه‌یان لیکراوه، نه‌و
 هه‌روا و تویه‌تی: دۆزینه‌وی چهن کاناله، که سیستمیکی
 پیشکه‌وتوو باوه‌ر نه‌کراوه، هه‌روه‌ها ماسیندروتی:
 «ئیمه به وردی و به ئاشکرا له نیو کاناله کاند، چهن‌دین
 خانوبه‌ره ده‌بینین که نیشان ده‌دهن سیلا و هندی له
 خانوبه‌رانه‌ی روخاندوه و تیکی داوه به‌سه‌ر یه‌کدا،
 نه‌مه، نیشان ده‌دا، که سیستمی فره‌په‌ردارو پرگه‌شه، که
 هه‌روه‌کو وینیزی له که‌ویردا بووه» (شه‌پۆل).

نو‌کته: که‌و نارائاسان سه‌لماندویانه که قه‌لای که‌ونارای زیویه، نیریکی شاری سه‌قزی
 کوردستان نشینگه‌ی پاشایی و فره‌مانره‌وایی ماد و مانناکان بووه که ۲۷۰۰ سال به‌رله
 مرو، له زیویه، ده‌سه‌لاتیان به‌دهس بووه و به داغه‌وه، ئاسه‌واری پرنرخی زیویه، به
 ده‌سی ره‌شه‌دزان به‌تالان چووه و له نمایشگه‌ی ۷هه‌زار سال هونه‌ری ئیران له سویس
 له ۲۳ ریه‌ندان له مۆزه‌ی ئانتیک شاری بازیل سویس، فره‌شت ده‌رکه‌وت، جامی ته‌لا
 و... و هه‌روا چهن‌دین سکه‌ی خوسره‌وی نه‌وه‌لی ساسانی و خوسره‌وی ۲ و قوباد و
 هور موزی ۴ و شاپوری ۲ و ته‌خش که له مۆزه‌ی میلی ئیران له تاران دانراون، شیوه‌ی
 زمانی په‌هله‌ویمان، نیشان ده‌دهن، تازه نه‌و سکا‌نه که ۴ گره‌م وه‌زنیان هه‌یه، له ساله‌کانی
 ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۵ هه‌تاوی له ده‌س ره‌شه‌دزان ده‌ره‌ه‌تراون و له مۆزه‌ دانراون (بروانه
 روژنامه‌ی ئیتیلعات ۱۶/۵/۱۳۷۹ په‌ره‌ی ۳ و ۶ ئوتی ۲۰۰۰ ز - ژماره‌ی
 ۲۱۹۷۷ چاپی تاران -

عبداللہ گوران

۱۹۰۴ - ۲۱ دسامبری ۱۹۵۸ ی زاینی

۱۹۰۵ - ۱۸/۱۱/۱۹۶۲ ی زاینی

روژیک له روژان له مانگی گولان له جهنگی گولاندا چبومه سهیران، له لانزاریکه وه له بهر پاساریکه وه له لیرولیرواریکه وه پالم دابو به کوتهره داریکه وه و له ناقاریکه وه له دیمه نی پرمیترگ و چیمه نی نه خشین و رهنگینی کوردستانم دهروانی هه تا چاو هه تهری ده کرد باغی گولان بو بهردوداری وه کو بوکی زهوی بوکورددهواری، زه وهندی لیرو لیرویهواری، خورسکاوی جوان و گول گولینی سهروخواری کهلی کانیای، شاخی بهرزوتهرزی دهشتی سهوژی شادی هیتی خه مره ویتی، هه تاده تروانی هه زاران بهلک و لاسکی شلک و ناسکی تورت، گولی وه نه وشه و شه و بو، گولی چنور، بهرزه، مهنی، بیزا، هه لاله، به بیون، گول لاولاو، خه شخاش، گهزیه، گولاله سورهی ئال و والآت ده کهوته بهر چاو، له پیر که و تمه بیری ئه وه کهله نیو دو توئی په رلان و کتیانشدا هه زاران گولی عه ترداری وه ک عارفی ره بانی وه فای، مه لا جزیری، حه کیم ئه حمه دخانی، حاجی خه لیفه مه لا محمه د (بهها) ئه مین حوزوری مه لیک غاری شیخ عوبه یدیلای نه هری شاهی شه مزین، سیف القضا، بیسارانی، حه کیم مه وله وی کورد، محیدین خه لاتی که له ره سه دخانهی مه راغا کاری کردوه، یا که ماله دین بن مهنه، کوری جنی، ئامیدی یه کان، شاره زوریه کان و زانایانی دینه وه، غولامره زا ئه رکه وازی، مه لا مه نوچیهری کولیوه ند، سه یدی هه ورامانی مه لا روسته می ئیلامی، نالی، مه حوی، بیکهس عه وللا په شیو، میرنه روژی لورستانی، شامی، مه لا ئه ولقادر پاوه یی، خان ئه لماسخان که نوله یی، میرزا شه فیع کمینه یی، حاجی قادر کوئی، مه لای باته، عه لی تهره ماخی، عه لی حه پریری، پرزانا مه لا سه عید ئیبراهیمی ئاویر، فیدایی، سوران، سهی صاله ی ماهی دهشتی، سه ره ننگ ئه لماسخان، ناری، قانیع، عبداللہ گوران، هیمن و هه ژار، مه لای کوکه یی، ئاوات، خه مگین، زاری، خاله مین، عه ونی، سالم، بیخود، دلزار، خالد حسامی، ئه حمه د موختار، تهره به گ، و سه ید قادر سه یاده تمان هه یه. که په ریهان به زمان و فهره ننگ و زانست و دین و ئه دهب

و غیرفان داوہ و نور ئه فشانیان کردوہ، ہہروا بہدہم ور دہخہ یالآئہوہ دہسورامہوہو بہ بیخ و بناوانی مالہ باوانی زانایان و خواناسانی ئہم کوردہواری یہدا پئدا چومہوہو و پیاہہ لجومہوہ، لہم گہران و سورائہوہدا چاوم بہ زنجیرہی عاریفان و خواناسان کہوت، کہ بہ زنجیرہی تہلا و زریزہی زترین، ناودارن، روانیم وا پیغہمبہر و چواریاری نہبی لہسہر تہختی بہخت، پالیان بہ پال پستی گہوہہر بہندی ئاوریشمہوہ دابوو، لہ بہر بارہ گای ئہواندا ہہزارانی وہ ک جابانی کورد و ئہبو بہسیر مہیمون ئینی جابانی کورد، لہ صہحابہ و یاوہری پیغہمبہر و خواناسان و زانایانی وہ ک یاسر بدلیسی و فہخرہدین ماردینی، زہینہدین ئامیدی کہ بہر لہ لوی برایلی فہرانسہوی خہتی بو نابیانیان، سازداوہ یا زاتیکی وہ ک تاج العارفین ئہبولوہفای کورد کہ حہ کیم سہنایی مریدی بووہ و بہ شیعرلہ پہندی ئہوافہرمویہتی:

قرنہا باید کہ تا از پشت آدم نطفہای بوالوفای کُرد گردد یا شود ویسِ قَرَن
کہ شیخی مہغریبیش لہ پہسہندی ئہوافہرمویہتی
این کورد پریچہرہ ندانم کہ چہ کردہ است

کز جملہ خوبان جہان گوی ببردہ است
موسی کلیم است کہ دارد ید بیضا

عیسی است کزو زندہ شود ہرک بمردہ است.
یا زاتیکی وہ ک سہروردی خیوی عوارف العارف کہ کمال الدین اسماعیل اسفہانی
و سعدی شیرازی مریدی ہون کہ سعدی لہ پہسہندی ئہوافہرمویہتی:

مقالات مردان ز مردی شنو	نہ از سعدی از سہروردی شنو
مرا شیخ دانای مرشد شہاب	دو اندرز داد بر روی آب
یکی اینکہ در نفس خودبین مباح	دیگر آنکہ در جمع بدبین مباح

یاراتیکی وہ ک شیخی ئیشراق و صہلاحہدین ئہیوبی زہرزاری کہ لہ روژگاری
سولتان صہلاحہدین زانایانی کورد و ناودارانی کورد، نہش و نویان کردو بہزائین و لہ
کارزرانی خویمان فرہیان بہزائین و مروفانی خزمہت کردو ناوی کوردیان، کردہ ہوئی
فہخرو شانازی یا کہریمخانی زہند یا زاتیکی وہ ک تاجہدین شنوی خیوی

درایە الامکان فی غایە المکان که شیخ بەقلی روز بەهانی کورد فەرمویە تی دلی باورەر
 دار عەرش خوای رەحمانە. - که تاجە دین شنۆبی بە (قدوة المحققین، شیخ الاسلام،
 ملک الحکماء والواعظین، سلطان المتکلمین و سلطان المحققین تاج الملک و الدین،
 محمود بن خداداد بن یوسف شنۆبی و صەدری کوری، ئەوزاتانەم لە وگەرانیە دا دی و
 چاوم بیان کەوت، بەلام ئیمە لە نیو ئەو هەموزانا و خواناسانەدا، لێرەدا لە زانکۆی
 نیوگەلانی لە شاری قەزوین، دەمانەوی هەندێ لە بابەت شاعیری هەست ناسک و پیر
 بێر و پرخە یال عەبدوللا گۆران، قسەبکەین و گۆران لە سالی ۱۹۵۸ی زاینی کە کەریم
 قاسم فیلی لە بەغاهاتە سەرکارو زنجیرە ی پاشایی لە عێراق لە نیو برد و خوێ نیشته بان
 تەخت رای گەیاندا کە ولاتی عێراق هی کورد و عەرەبە و زمانی کوردی بە فۆرمی نازادە و
 کورد خاوەن مال و هاوبەشی عەرەبە لە عێراقدا، عەبدوللا گۆرانی شاعیری ناسک
 خە یال کرا بە مامۆستای دەرس بیتری زمان و ئەدەبی کوردی لە زانکۆی بەغاه و بە دەرس
 دان پەرە ی بە زبان و هونەر و ئەدەبی کوردی داوە، گۆران یە کەم شاعیرە، کە شیعری
 نویی پربە واژە ی جوان و رەنگینی کوردی، لە سەر ئاھەنگ و هەوای کوردەواری،
 لە سەر وەزنی پەنجە: (هیجا، لەت، بین، سەریچکا، سیلاب و مەقتەع) داناو، کە خویمالی
 کوردی یە و دارای ئاھەنگی تاییبەت بە کوردانە و شیعەرە کانی گۆران نەوای ساز و ئاواز و
 موسیقی فرە خویش ئاھەنگ و دل و گووی لاینبان، هە یە، دیارە گۆران لە بە را هەر وە کو
 شاعیرانی دیکە بە پیی قاعیدە و زا کوئی وەزنی عەرۆزی شیعری فرە ی داناو، بەلام
 لە پاش ورد بونەو و تیفکرین تی گەییو کە وەزنی عەرۆزی لە گەل زمان و روخی
 کوردە واریدا ناگونجی و ناخونجی، ئیدی شیعری لە سەر هەوا و ئاھەنگی دل نشین و
 خویمالیانە ی کوردی دادەنا، دیارە گۆران، ئەو زاناو هونەرە گەورە، بە پیشەوای شیعری
 نویی لە خوڕ هەلاتی نافین ناسراو و دەناسری، ئە گەر سەر باسیش بو گۆران ریز بکەین،
 فرە سەرناومان دیتە بەر چاو: گۆرانی رۆمانتیک، گۆرانی ریالیستی رەخنە گر، گۆرانی
 ریالیستی سۆشیالیست، گۆرانی داھینەر، گۆرانی روخساری هونەری و بابەتی
 وێژاوەری و ئەدەبی جیاواز، گۆرانی بژارە گەر و مونتەقید و زانا و دل سوژی کورد و زمان
 و ئەدەبی کوردی. گۆرانی ناسک خە یال، گۆرانی وەرگیژ و شاعیر و شارەزا، شیاو،

لیهاتوو، -گۆران له بابەت عەشقی کۆری شوران و کچی جوتیاره وه فەر موپه تی: هەربن داره، هەربین دەونه، هەربسته خاکه، ئاگاداری چەند بەندیکن له و عەشه پاکه» گۆران نیشتمان ویست، خەباتگێر، ئازا، نەبەز، خۆراگر، بە تابشت بوو، لە راست زالماندا زەق راوهستاوه و کۆلی نە داوه و بە شیعەر جوانه کانی بە هەزاران واژە ی رهسەنی کوردی له وندا بون و تیا چون پاراستوو، عارفی رهبانی مه لای جزیری و وه فایی و نالی دیمه نی ژیار و شارستانی و ئەزمونی شیعری جیرانه کانیان، کردوه، به کوردی، به لام گۆران له رینگای به کار هینانی واژە ی رهسەنی کوردی، کراسی جوان و پر به بالای کوردانی کرد به بەر زمان و شیعەر و هونەری کورده واریدا و له و رینگایه وه. پەرەیی بهر فراوانی به زمان و ئەدهبی کوردی داوه.

کورد قەت گۆران له بیرناکا، هەر ئەوهیه که تائیسنا چەندین کۆری ریژ دانانی بو گراوه، یه ک له وانه له سالی ۱۹۷۹ ز - که له به غا ساز دراوه، ده بی بلیم: هەر له گۆران ده کالیته وه، شیعری جوانی خوشه ویستی و ئەوینداری، تافگه ی زه لم، چیا و شاخی هه ورامان، رهوتی که رویشکی خرین، بزە ی لیوی ئازیر و جوانی، قژکال، لیوئال، په یامی تیکۆشه رانی کورد، به سته ی رۆله نە به زه کان، بناغه ی پته وی برایی و هاوخه باتی، ئە و بیرو خه یالهی پیی مه ستم، کومه له شاخی گه ردن که شی، که ئاسمانی شینی گرتۆته باوهش و... گۆران ئە و هۆنەر و شاعیره گه و ره یه، که هیمن هیمنی ره حمه تی و ئازیزی کوردان شینی به شیعەر بو گێراوه که فەر موپه تی:

هەر له بوتانه وه هه تا سوۆران هه مو سوۆرانی شینه بو گۆران.

هه رو شاعیری ناو داری مه زنی کورد، بیکهس به شیعەر له شینی گۆراندا فەر موپه تی:

ئە ی ئه رخه وانی ئازیزی سه یوان ئاخۆ ده زانی کیت بو ته میوان

میوانی تازه تهرمی گۆرانه گه و هه ری دنای شیعری کوردانه

سلیمانی ۱۹۶۲.

شاعیرانی دیکهش له شین و په سه ندی عه بدوللا گۆران شیعریان هۆتیوه ته وه گۆران کۆری سلیمان به گ کۆری عه بدوللا به گه له (۱۹۰۴ زو - ۱۳۲۳ ی) مانگی له شاری عیلم و هونەر و زانا پهروه ری هه له بجه، هه له بجه ی سوتا و هیرو شیمای کوردستان، له

دایک بووه و دوای ته‌واو کردنی خویژدن به زمانی روژ باوی خووی له ۱۹۷۵ ز - بوته کار به دەس له عیراقد، دیاره گۆران زبانی کوردی، فارسی، عەرەبی و ئینگلیسی زانیوه و له سالی ۱۹۵۸ ز - له زانکۆی به‌غابوته مامۆستای دەرس بیژی زمان و ئەدەبی کوردی و به داخه‌وه له ۲۱ دسامبری ۱۹۵۸ ز - به رامبه‌ری ۱۳۷۸ مانگی ئەم ئەستێره‌گه‌شە‌ی زمان و شیعو ئەدەبی کوردی به، به‌ره‌ولای خوا بارگه‌ی تیکناوه، دیاره گۆران نامری و نه‌مردوه، چونکا زانا و هونه‌ر وەرکه له دایک ده‌بی بو‌هه تا هه‌تا به زیندوه و نامری، نامرن ئەوانه واله دلی میلیله تا ئەژین.

گۆران، شاعیری هه‌لکه‌وته‌ی نووی ویست و ناسک خه‌یال، دوستی ئینسانی کولۆل و په‌ریشان، شه‌یدای گول‌رازی ره‌نگینی، دل‌لاوینی کوردستان، گۆران ئەو خه‌یال ناسک و بیروورده‌یه، که‌ فیژگه و ریپازی تازه‌ی، که‌ تایبه‌ته به شیعی کوردی کورده‌واری، به‌ر له هه‌مو که‌س و به‌ر له نیما یوشیج، دای هیتاوه و له‌م پارچه به هه‌شته که به کوردستان ناو‌داره، تیشک و تریژی شیعی نوی گۆران، زانست و فه‌ره‌نگ و نور ئەفشان‌ی کردوه.

گۆران بیژگه له‌وه‌ی که له شیعه‌ کانیدا واژه‌ی کوردی ره‌سه‌نی دوژیوه‌ته‌وه و به جوان‌ترین شیوه له شیعه‌ کانیدا خونجاندویه‌تی، په‌خشان نویسنی په‌رهبیژ و به‌وزه بووه و په‌خشانه‌کانی گۆران به زمانی شیرینی کوردی، له سه‌ر دوندی ئەدەبی کوردی راوه‌ستان و بو‌فیژبونی ئیمه‌ی قه‌له‌م به ده‌ستان به‌جیی ماوه، تافیترین، به کوردی بیر بکه‌ینه‌وه و به کوردی به زمان و به فه‌ره‌نگی نه‌ته‌وه‌ی نه‌جیب و دایه‌شکراوی نه‌ته‌وه‌ی کورد، خزمه‌ت بکه‌ین و په‌ره‌ی بیی بده‌ین.

گۆران شیعه‌کانی ئەونه، سوارن و دل و میشک و گووی لاوینن، گۆرانی بیژانی خوش‌ده‌نگ و ئاواز بو‌گۆرانیه‌کانیان، له شیعی گۆران که‌لک و هه‌رده‌گرن. گۆران ئەوینداری سروشت و خو‌رسکی کوردستانه، ئەوه‌یه: په‌ده‌ل فه‌رمویه‌تی:

کوردستان جیگای جیی هه‌زار ساله‌م، په‌روه‌رده‌ی ئەم دۆل و سه‌رکوته و یاله‌م، هه‌ناسه‌م تیربووی بای کو‌یستاته، دولیوم پاراوی به فراواته.

به داخه‌وه له روژی له دایک بوون و مردنی، ئەم ئەستێره‌گه‌شە‌ی شیعو هونه‌ی

کوردہ واریدا، جیایی بیرورا ہیہ۔ ہندی بہرواری لہ دایک بونی بہ سالی ۱۹۰۴ ز دادہنن و ہندی دیکہ بہ ۱۹۰۵ ز۔ دەی قہبلیتن و وفاتہ کیشی ہندی بہ ۲۱ دیسامبری ۱۹۵۸ زوہندی بہ ۱۸/۱۱/۱۹۶۲ ز۔ کہ لہ کات ژمیری (۹/۵ بہیانی یہ کشمہی دادہنن، کہ ۵۷ سال ژیاوہ، ہرجوڑ بی رحمت لہ گوری گوران. (شہ پوئل).

گوران والہ پیش ہموہونہرانی تہم چہرخہی جہہانہ کہ ئیمہی تیا تہ ژین۔ گوران تہنیا ہونہری گہلی کورد نیہ۔ بہ لکوی جہہانہ۔ گوران لہ چوار چیوہی قانونی ہونراوہ بہرزترو، بہربلاوترین ہنگاوی دا ناوہ۔ لہ ہلبہ ستا مہبہستی تازہی بہدی ہتاوہ گوران کاتی لہ دایک بوو پیگری مندالیکی ہزارو، دہستہنگ بو، بہلام دوای مہرگی سہرہت و داراییہ کی وہای لہخویہوہو بہرہی کورد بہ جی ہیشت۔ ویتہ و لفی بوئیہ، میراتی تہ و بوکورد گہورہترین و بہنرخترینی شویتہوارہ لہ بیڑو، ویزا وہری تہتہوہی کوردا۔ با ہرسہر سہوز و بہ رزوبلیند و ناوداربی تہتہوہی کوردی تہبہز کہ باخہ سہوزو، بہر بلاوہ کہی ناوہاگولانیکی زانا و ہوزان و نہمری بہجہہانی بیڑو و ویزا وہری۔ پیشکەش کردوہ۔

گوران ہیلانہی دلی دوستانی خوئی جی ناہیلی کی ہہ یہ ہونراوی (لہ ژیر ٹاسمانی شینا = لہ پال لوتکہی بہ فرینا۔ ی گورانی تہ بیستی و یان، لہ بہری تہ بی۔

جائیدی چون ماموستاگوران تہمری۔ ناناگوران تہ و ہوزانہ ناو دارہ ہرگیز نامری۔ گوران ناوی عبد اللہ یہ و کوری سلیمان بہ گہ کہ تہ ویش کوری عبد اللہ بہ گہ۔ لہ سالی ۱۹۰ زاینی دا بہ رانہری سالی ۲۵۱۶۔ کوردی لہ شاری جوانی کوردہواری ہلہبجہ لہ دایک بووہ و پی ناوہ تہ ناوجہان لہ سہردہمی مندالی گوران لہ ہلہبجہدا، لہ بہ رہہزاری و نہداری زور بہ چہرہ سہری و کہ نہفتی رای ہواردوہ۔ گوران لہم دوایانہدا لہ زانکوئی بہ غذا لہ بہشی ویزا وہری زمانی کوردی دہرسی و تووہ تہوہو، ماموستای زانکوئی بہ غذا بووہ بہ لام توشی نہخوشی سہرہتان بو، مہرگ دہر فہتی پی نہدا کہ لہ مہ پتر لہ باخچہ و گولستانی ویزہی ناو کوردہواری کہ خوئی چہن گول و خونچہی جوانی تیدا دانا۔ باخہوانی بکات، وہ لہوہ زیاتر پہرہوگہشہ بہ ویزا وہری نہتہوہ رہ سہنہ کہی خوئی بدات، گوران ہیچ دیمہ نیکی جوان نہ ماوہ کہ باسی نہ کرد بی۔

یہ لآم ٺہ و ڊیمہ نہ کہ گوران سہرنجی ٺہ داہر ٺہ و ڊیمہ نہ جوانہ یہ، کہ سالہ های سالہ ہر بوہ و کہ س پی نہ زانیوہ یا باسیان نہ کردوہ و ٺہ و شتہ کہ خہ لک ٺہ یان بینی سہرنجی گورانی را نہ ٺہ کیٹشا. بہ لآم گوران ٺہ و شتانی ہست ٺہ کرد. کہ لہ ناخی سروسشت دا ہہ یہ. بہ راستی روی کام گومی شین و مہندو مہنگہ، یان کام داری شوخ و شہنگہ؛ کہ بہ چریکہی بہ ستہ کانی گوران نہ لہ رایتہ وہ، یان، کام شاخی سہخت و بہرزہ کہ لہ سوژی موسیقای ہوتراوہی - گوران نہ کہ و تیتہ، بو لہرزہ، ناخی کام ٺاسمانی شین و بی بنہ کہ ہہ ناسہی سیحراوی گوران پر لہ شنہی نہ کرد بی یا خو کام دہریای زور قوولہ، کہ بنی لہ لہرہی لیو و خشہی قہ لہ می گوران بہ جولہ جولہ نہ کہ و تیبی. گوران کہ سہری ہہ لیناوہ، جوانترین ٺہ ستیرہی ٺاسمانی دیوہ و کاتی لہ باخچہ دا گہشتی کردوہ جوانترین گولی بہ ہاری چنیوہ. لہ گہروی شمشال و لہ تہلی کہ مان گہلی ٺاوازہی جوان ہہ لساوہ بہ لآم دہنگہ نہرمہ کان زورتر سہرنجی گورانی را کیٹشاوہ. لہ چاوی ٺافرہ تیکی جواندا زوتر لہرہشی چاوی، میٹکی نیونیکای گورانی مہست کردوہ.

گوران (عبداللہ بہ گ) لہ سالی ۱۹۰۴ یا ۱۹۰۵ لہ ہہ لہ بچہ لہ دایک بو.

لہ مندالیدا دہستی کرد بہ خویتدنی (قورعان). دوا۱ دامہ زرانی ہہ و ہل قو تابخانہی

ترکہ کان لہ ہہ لہ بچہ، لہ پولی یہ کہ م دہستی بہ خویتدن کرد.

لہ دہورہی داگیرتنی عیراق بہ دہسی ٺینگلیس، گوران توانی پولی چواری ٺبتدایی

تہ واوبکا.

سالی ۱۹۱۹ دوکہرہت مالہ کہ یان تالان کراو گوران دہستی لہ خویتدن ہہ لگرت

ہہر لہ و سالہ دا بابی مردو دوا۱ ماوہ یہ ک، مالیان گویر تہوہ بو ہہ ورامان.

لہ ۱۹۲۱ دہ چیتہ فیرگہ، عیلمیہی کہر کوک بہ لآم چہندمانگیک زیاتر نہ یتوانی

بخوینی، کاکیشی دہمری و ٺہ ویش بو بہ ریوہ بردنی ژیان دایکی دہ گہ ریٹہوہ.

لہ ۱۹۳۷ بہ یارمہتی (تہ و فیک و ہبی بہ گ) لہ یانہی ریگا و باندا، دادہ مہزری.

روژی ۲۱ دسامبری ۱۹۶۲ ٺہ ستیرہی ژیان گوران لہ ٺاسمانی ٺہ دہبی کوردی

ٺاوابو.

هۆنراوه کانی گوران

هۆنراوه کانی بەشی زوری له گۆفاره کاندا بلاو بوتهوه. به لام: له ۱۹۳۳ (گهشتی هه ورامان) که له جوانترین هۆنراوه کانی گوران، له (خوینده واری باو) ی بهریر توفیق وههبی به گ، بو نمونه، به پیتی لاتینی کوردی چاپکرا.

له ۱۹۵۰ کۆمه له شیعریک به نیوی (بههشتویادگار) له بهغدا له سه ره ئه رکی (علاءالدین سجادی) له چاپخانه ی معارف بلاو بووه، (بههشتویادگار) له ۷۱ لاپه ره دا ۳۱ هه لبه ستی تیدا بو که نه وه هه لبه ستانه زورتر «له گه ل با به ته کانی جوانی دل داری خه ریک» بون.

هه ره له وه ساله دا، (فرمی سک و هونه ره) به یارمه تی ره شید عارف له چاپخانه ی معارفی بهغدا ده ره که وت. ۸۷ لاپه ره ی نه وه (نامیلکه) یه به ۱۲ هه لبه ست و دوهاوینه گه شت رازا بووه. دوهاوینه گه شته که - گه شتی هه ورامان و گه شتی قه ره داغ - یه کیکیان ۱۰ به ند نه وی دی ۲۱ به ند.

له ۱۹۵۷ س - ج - ئیدموندس، که کورد ناسیکی ئینگیزیه، له کتیبه گه ی دا گه شتی هه ورامی به پیتی لاتینی کوردی که له هی ماموستا وههبی به گ وه رگیراوه نوسویه تی. له پال هه ریه ک له ده به ند ه کانی نه وه گه شته، وه رگیراوه کانی به ئینگیزی نوسیه.

روزنامه ی کوردستان چاپی تاران له سالی چواره می، گه شتی هه ورامان و ۱۴ به ندی گه شتی قه ره داغی له گه ل ۱۶ هه لبه ستی دی بلاو کردو ته وه.

شیوه ی شیعر و هه لبه ست ه کانی گوران

گوران با شتر له گه شت شاعرانی کورد توانی خو رسک و ته بیعه تی شیعی کوردی له هه لبه ست ه کاندا پاریزی. باله پیشدا بزاین ته بیعه تی شیعی کوردی چونه؟

(قواعدی عه روضی) شیعی عه ره بی و فارسی وه ک دیل له به نددا ده ست پیچ کردوه. کوردنه ته وه یه که عاشقی نه فسانه، پیاوه تی و سه ره به ستی یه - له سه ره نه وه شرا زمانه که یان هیریکی خو رسکی و سروشتی هه یه بو به یان کردن. نه وه ته وه یه، هه لبه ست و هۆنراویکی زوری بلاو کردو ته وه ده ری خسته وه، و ده توانین بلین که هه میسه خاوه نی هه لبه ست و گورانی بوه، که به شی زوریان فره به نرخن. قه واعیدی ئالوزو شیواوی

(علم عروض) که شیعری فارسی و عەرەبی و ترکی بی‌هێز و بی‌نوکتە کردووە، لە کوردیدا تەئسیری نەبووە.

زمانی کوردی لە بناغەدا شاعیرانە بە؛ وەگەلی کورد، زۆرتریان شاعیرن. شیعری کوردی قاعیدتیکی سابتی نیه که شاعر دەربەستی بێ. هۆنەری کورد، دەیه‌وی بیری خۆی دەبرێ؛ ئامانجی تەنیا ئەو یە که ئەو بیرە بەباشی دەربینی. هەر شیعریک و هەر گورانیک، شیوەوری و ره‌وشتی تایبەتی خۆی هەیه.

بەراستی شیعری گوران مۆسیقای تیدایە. مۆسیقای تیدایە که خۆینەری شیعەرە کانی لە کاتی خۆیندە وەدا ئەو بە جوانی هەست دەکا.

لە (بەیت و چریکه)ی کوردیدا، دەق و هەلبەست و مۆسیقاتیکە لێ. بەیت بێژ لە بەیتیکدا ئەو هەلبەست بێ بە ئاهەنگ دەی خۆینی و دەنگی لێ هەلدینی هەر هەلبەستیش هەوای خۆی هەیه. هۆنراوە کانی گوران دەلیی بەشیکە لە و هەلبەستانە که لە بەیت و چریکه یە ک هێنراوە تە دەری و هەعنوانیکی لە سەردانراوە.

لێرەدا وینە یە ک لە هەلبەستی دوچریکه ی بەناوبانگی کوردی (خەج و سیامەند) و (مەم و زین) دەبینن که بەدوای ئەواندا هەلبەستی گوران (نە ک شەباھەتی مەعنا) لە گەل شیوەی ئەو هەلبەستانە که لە بیرتکی ساکارو ژیری کوردی، سەرچاوەی گرتووە، دەردە که وی ئەو بەرام هاتووە، یە که، سەرتا پێی کینە و چە که.

برام هاتون دونه، خەنجەریان دەسونە،

لە بوگرتنی من هاتونە،

برام هاتون سیئە، هەمو شمشیر پیئە،

بوگرتنی من دیتە، برام هاتون چوارن، تەواو لیم داخدارن

لە گرتنی من هارن...

چون بلین ئەو تانی ماوہ! (خەجی) (سیامەند) ییە؟

بە خودای خودای پاکی، بە یەزدانی روناکی

سوێتد بە جوانیو چاکی، بە (تو) رۆلە ی ئاو و خاکی

به خوشه ويستی و جوانی، به مهرگ و به ژيانی
 به روژی ئاسمانی، به ئاوه رونکه ی کانی،
 به پیری کامرانی، لاوو هه رتۆم خودانی... (چریکه ی خه ج و سیامه ند کو کردنه وه و
 ته رجه مه به زمانی فارسی چاپی زانکۆی ته وریتز به هۆی زانای دلسۆزی زمانی کوردی
 عوبه یدیلا ئه ییویانی، بره ک مه هابادی)

میران ئه توگه لیک به فیکری
 هه رچه ند ده که م میرمه م خووی له سه رئه سپی راناگری
 میر! په کی خوۆت مه خه خراپم لی قه و ماوه
 ئه من گه لیکم پی له تو خوشتره ئه وراوه،
 ئه ماما، نه خوشینکی بی ئی ختیارم، جه رگم براوه
 میرده لی: کا که مه م له خوۆم ناینم مرادوکاوئ
 حوکمه ده بی ده گه ل خوۆم بت به مه راوئ... (چریکه ی مه م وزین).
 ئه وه ش به شیکه له (گولی خویناوی) گوران:
 کور - بروانه: شایی به، چوپیه، له و ماله
 گوی بگر: زورنایه، ده هول، شمشاله:
 زه ردو سور تیکه ل بون، ژن و پیاو، هه رایه
 له و ناوه هه ر هاره ی هه یاسه ی تو نایه.
 ساتو خوا خیرا که، بابروین، ده ست بگرین
 به کامی دلدار ی پیکه وه هه لپه رین
 کچ - گول، نه بی بو سه رم، ئال چه پکی، زه رد چه پکی
 نایه م بو زه ماوه ن نایه م بو هه لپه ر کی...

گوران له ده ربهرینی بیرورای خووی ئیجگار توانایه، مه بهستی خووی ده توانی،
 واده بری که خوینه ری هه لبه سته کانی و ابزانی که له گه ل خووی قسه ده کا. له باسی
 دیمه نیک خوینه ری هو تراوی گوران وا ده زانی ئه و دیمه نه به چاوده بینئ. س - ج -

ئیدموندس مامۆستای زمانی کوردی له لهندهن، له کتیه که ی دا دنوسی «له بابته هه ورامانه وه هیچ په سن و توصیفیکی من جواتر نابی له وهی که میرزا عه بدوللا گوران، هونه ری ئیسته ی کورد له گه شتی هه ورامان دا کوتویه که...».

ههروه ک خوی ده لی ئه و باسی هه ورامان نا کا، به لکو گه شتی هه ورامانی گوران وه ده گێرته سه زمانی ئینگلیزی و پیشکه شی خوینه رانی ده کا.

له شیعه کانی گوران دا زورتر باسی دلداری و جوانی، دیمه نی کوردستان و ژبانی کومه لایه تی کورد ده بینن. مه به ست له ژبانی کومه لاتی ئه وری و شویتیه که تایه تی کوردانه و ئه وه ش بریتی به له شیوه ی قسه کردن، هاتوچوی یه کتر (ته نانه ت نان خواردن) و ژن هیان و گالته و گه پ که له ناو گه لانی تر دا وه ک هی کوردنیه وهی وانیش جوریکی تره. به یانی به عزه گوشه یه ک له ژبانی کومه لایه تی کورد، وه ک وینه ی روناک و جوان له دوهاوینه گه شته که دا وه به رچاومان ده که وی:

... شنه ی سیبه ری داری گویزوتو ئه سرئ ئاره قی ریجباری مانو
ته سکینی ریگای باخه و باخی ویل «مانونه بی» یه: له م کیل بوئه و کیل
«سه لامون عه له یک» مامه ی بن دار گویت سه لامی مانوله پیری بی هیز
«مه رحه باسه رچاو» به چکه ی کا کول قیت... (له گه شتی هه ورامان - ریگای ناوباخ)

تاته واو ئه بی «ئه لاهو ئه که بهر»
په نگ ئه خواته وه لافاوی نویتز که ر
نویتز به تال ئه بی، جه ماعت بلاو
چهن پیریک ئه بن به خلتی لافاو
سوچیک گهرم ئه که ن به رازی جوانی
ئاخ به باده ده ن بو دنیای فانی... (گه شتی هه ورامان - مزگه وت)

دوسی قوریه ی ره شی پشتین ته نه که
ئه کولاو هه ل ئه چو ئه ت وت که شکه که

چای خہست، تینکدرا، بہ کہہ وچکی چپو
دہرمان نوش کرا پیالہی لیوان لیو
ئہ پارایتہ وہ «مامہ! تو خوابہس»
نہرم نہئہبو خانہ خوئی ناکہس:
ہہرتی ئہ کردبوت، یہ ک لہ سہریہ ک
بہ پیالہی چلکن، چای خہستی وہ ک قور:
... (گہشتی قہرہ داغ - بہندی ۱۲)

لہ پسن و تہوصیفی دیمہنی شاخ و کیو، یان بالائی بہرزی کچہ کوردیکی جوان،
گوران بہ جوانی دہلی:
گولہ بہ روژہی قززدردی چاوکال
لہ سہر قہبرہ کان، داری ئہرخہوان
رولہ عہرشی پاک ئہلہرایہ وہ
مل کہ ج وہ ستابو، سہرگہرمی خہ یال
وہ ک بو کی تاراسہوزی ئاودامان
بوگیانی مردو ئہ پارایہ وہ...
(گہشتی قہرہ داغ - بہندی ۳)

کومہ لہ شاخیک سہخت وگہردنکہش
ئاسمانی شینی گرتوتہ باوہش
سہرپوشی لوتکہی بہفری زورسپی
جوگہی ئاوہ کان نیایا قہ تیس ماو
ہہرئہرون ناکہن پیچی شاخ تہ واو... (گہشتی ہہورامان - دیمہنی ریگابان)
(بہستہی دلداری) گوران باسی جوانی کچیکی کورده:

لہ ژیر ئاسمانی شینا.

لہ پال لوتکہی بہفرینا،

کوردستان گہرام

دولآ و دول پیوام،

نہلہ شارو نہلہ دئی:

نهم دی کهس
وه ک تو جوان بئ
تویتوبهس
کچه کوردیک دلی پی شادی،
وه ک فریشته و په ریزادی

وه ک سه ره روی شوین نامانج
نه زازاما، نه کرمانج،
گه رام کوردستان،
گه رمیانو کوستان
نه له شارو نه له دی...

بروانته: روژنامه ی کورستان ژماره ی ۱۹۸ - ۸ ره شه مه ۸ ته سفه ند

شینى گۆران

هیمن: محهمه د ئەمین شیخولئیسلام

هه مو سو رانی شپنه: بو (گۆران)	هه ر له بو تانه وه هه تا سو ران
یه خه مان دادرپوه تادامین	هه ر له کویتانه وه هه تا گه رمین
نیه کوردیک سهری نه نابئ له هه ش	له جزیره هه تا کو ده ریای ره ش
شان به قور، مل به گوینه نیرومی	له دیار به که ره وه هه تا ورمی
کورده غه مناکه، چ پیاو چ ژنه	هه ر ئامیده وه هه تا کوسنه
وه ک زری باره چاوی کوردی هه ژار	له مه ریوانه وه هه تا زی بار
جوان و پیرینکه وه، ده لین: ئه ی روآ	هه ر له بو کانه وه هه تا جوانرو
هه رچی ده ی بینی هه رده لی: ئامان	له ده هوکا هه تا که وه ورامان
کی یه کورد بی وئه تو بلی ناگری	هه ر له زاگرو سه وه هه تا ئاگری
دیاره تی دا نیه دلی بی داخ	له سو لی مانیا، هه تا سا بلاخ
کچ و کورلا و و پیری کورد شه مزین	هه ر له بی جاره وه هه تا شه مزین

لەشـنۆـوـه هـهـتا کـو سـهـنـجـایـی
 هـهـر لـه هـهـو لـیـر هـهـتا پـاوه
 لـه هـهـلـهـبـجـه هـهـتا دـه گـاتـه سـهـقـز
 هـهـر لـه بـتـلـیـسـه و هـهـتا سـو نـقـوـر
 لـه نـو سـبـیـنـه و هـهـتا کـهـر کـو ک
 ئـه و هـیـه حـالـ - و هـ کـو رـد یـ ئـیـر هـ، و ان
 جـا، چـلـۆـن دـل بـه غـهـم نـه بـیـن، نـه گـرـیـن؟
 شـاعـر یـک بـو، بـه نـرـخ و بـی و یـنـه
 خـاوهـن ی بـیـر و زهـوق و حـیـسـس و هـهـسـت
 فـهـخـری کـو رـد انـه گـهـنـجـی ئـاسـاری
 داخـه کـهـم ئـه و بـلـیـسـه دـامـر کـا
 گـلـی پـیـدا کـرا، هـهـتا دـامـرد
 پـیـم پـهـری شـیـعـر و مـۆسـقـا تـۆر ان
 یـا خـودای گـهـوره تـۆر هـ بـولـی مـان
 تـۆشـی کـو رـد یـکی شـاد مـان نـایـی
 گـهـلی ئـیـم هـهـشـیـو و دـامـاوه
 هـهـمـو غـهـم بـاره، رـهـنـجـه رـۆـیـه و کـز
 ژن و پـیـا و پـیـکـه و هـهـتا دـه پـیـون قـوـر
 شـپـنی گۆر ان دـه کـهـن، چـ گـهـوره چـ چـو ک
 خـهـبـهـرم نـیـه چـلـۆـنـه ئـیـر هـ و ان
 جـا چـلـۆـن کـۆر ی شـیـنی بـو نـه گـرـیـن
 بـیـری رـو نـتـر بـو زـۆر لـه ئـا و یـنـه
 رـهـنـگ بـو نـیـوی بـنـیـن: «خـودای هـهـلـهـسـت»
 شـیـعـری شـیـر یـن و و رـد و سـا کـاری
 کـه خـهـر یـک بـو: و لـاتـی رـۆنـتـر کـا
 ئـه و گـر هـی کـو رـد هـ واری رـۆشـن کـرد
 بـۆ یـهـ بـر د یـان هـ و هـهـشـت گۆر ان
 ئـه و چـرایـه ی رـه و ان هـدی پـی مـان
 شـیـلان ئـا و یـ - سـابـلـاخ - ۱۶ رـهـشـه مـه ۲۵۷۴

شیوهنی گۆران بوگو لاله‌ی کچی

کـچـم، مـایـه ی ژـیـانـم، یـاد گـاری
 شـهـبـابـم، نـۆـبـهـری شـیـر یـنی داری
 غـهـرامـیـه کـهـم؟ دـه وامـی عـومـری لـا و یـم
 دـلـۆـپـی خـهـو یـنی گـهـرم ی ئـا گـرا و یـم
 جـگـر گۆشـه ی عـهـز یـزم، نـوری چـا و م
 سـهـری تـالـه دـه زوی ئـامـالی خـا و م
 چ زو مـرد ی کـچـم، هـهـیـهات کـچی خـۆم
 چ زو مـرد ی، چـه زو کـه و تـیـته بـن گۆم

چ زو که وتیته گوومی عهدهم خو
 به ئوخه ی ته، نه بولیوم وتم رو
 ده می پشکوتی تیر بوتم نه کردی
 گولاله ی خوشه ویست دهر له حزه مردی
 نه جل داد، ئاسمان داد، عهرشی خودا، داد
 حه کیم و عیلمی به شهر، دهرمان ودهوا، داد
 کچیکم بو، کچی ته نیا کچی بهس
 نه ویشت ئاخری کوشت چه رخی ناکهس
 قهبری خاکی رهش ئه ی چالی تاریک
 دهرنده ی لاشه خووری باوک و داییک
 له ده ورت هه ل چنیم خوشک و برپاک
 کچیکم بو، نه ویشت کرده خوړاک
 چ داویک ه، چ ئینسانیکه زالم
 جهه ننم ئاو ئه ده ی ئه یکه ی به حالم
 له به ریه ک لوقمه گوشت، مه لیکه ی مه عسوم
 منت پوچ کرد له نوری دیده مه حروم
 ئه گهر ئه ی خاکی زالم ئه ختارت
 نه، ناچاریه، تویش ئه وه به کاروبارت
 له کردارت ئه گهر مه سئول سه مایه
 ته بیعت هه رچی، هه ته زاتی خودایه
 به لئی هه رچی، هه چ کهس بی سه بکار
 نابودی ئه وم مه تلویه ئیجگار
 ئه ریژم ئه شک، ئه کیشم ئاهی بی بن
 سه لاهی عاجزی زنجیر له گهردن

کچم خوٽوٽو نہ ماوی تا بیینی
کہ باوکت چہن بہ ناسوٽرہ برینی
بہ توئی پی دیتہ وہ، ئہ عقلی ئہ بری
لہ سہرتوٽو کام پی خہ کام ئہ ستوٽہ گری
کچم تہ نیا گولم، نہ شہی ژیانم
دلی شادم تر و سکہی چا وہ کانم
کچم، روٽم، کچم ہہ یہات ہہ یہات
چ کوٽی بو؟ چ کوٽی؟ وا کشومات.

بوٽوران

بہ ئاواتم چہ پکہ شیعری ہل بہ ستم
بوٽورانہی شاعیری جوان پہرہ ستم
تی دہ کوٽم بہ ہیژی بیر و ہہ ستم
وشہ پی نیہ کہ دہربری مہ بہ ستم
پیٽوسہ کہم، ئہی قہلہ می سہر بہ ستم
دہ خیلی توٽم، بوٽ جاری بگرہ دہ ستم
ہہرچہن دہ کہم ئہ و خہ یالہی پی می ستم
بوٽ ناخریتہ ناو چوار چیتوہی ہہ لبہ ستم*

«جوانی بیی ناو»

قز کالی لیو ئالی پرننگی نیگا کال
ئہی کچہ جوانہ کہی سہر گونا، نہ ختیک ئال
ئہی کچہ مانگہ کہی بہدہنگی چپہ دو
گہنہ موی دہم و چاو مہ چہ ک ہل نہ گرتو

* - تاقہ شیعری ناخر ہی عبداللہ گورانہ.

ئہی ئہندام و ردیلہی نہرمولہی ئیسک سوک
ئہی بہرگی ساکارت دلگیرتر لہ ہی بووک
راستہ من ریوارم سہریپی ئہروانم
بہلام واجووانی توکاری کرد، لہ گیانم
ئہلیی نہ ک ہہرئستا، عومریکی دریژہ
بہودہست و پہنجانہت برینم ساریژہ
ئہی کچہ کالہ کہ جووانی تر با زوربن
لہ باخچہی بہہارا گولہ باخی بہرخور بن
بارہنگیان پہرداخت بی و جی یان سہرچل بی
بہواتہی خہلکی تر با ناویان شاگول بی
گیانی من بوپہلی و ہنہوشہ پہرووشہ
کہ لہ ژیر سیبہری تو و ترکان خاموشہ
لہہمو ئاسمانا ئہ ستیرہی بہربہیان
ئہخاتہدلی من ہہستیکی سپی و جووان
لہ تہختیک ہہل دەستی ہہزار و یہ ک نہغمہ
لہہمو یان شیرین تر دیتہ گویم زور نہزمہ
کانی یہ کی روونی بہرتریفہی مانگہ شہو
لہ بنیا، بہلہ رزہ یہ مرواری زیخ و چہو
جووانترہ لہ لای من لہ دەریای بی سنور
شہ پوئی باتہ بہرتیشکی روژ شلپ و ہور
قز کالی لیو ئالی پرشنگی نیگا کال
ئہی کچہ جووانہ کہی سہرگوٹا نہ ختی ئال
دہربہست نیم ریوارم، دہربہست نیم رہ و تہنیم
ئہزانی شہر زہ و دہربہستی ئیجگار چیم؟

ہہرئوہی نیگاریک لہ یارم کیشر اوہ
شوخیکی نابابہ بہ لام ئاخ... بی ناو.

گولی خویناوی

-۱-

کور بروانہ: شایی یہ، چوپی یہ: لہ و مالہ
گویی بگرہ! زورنایہ، دہ هولہ، شمشالہ
زہرد و سورتی کہل بون، ژنو پیاوہہ رایہ،
لہ و ناوہ ہہرہارہی ہہ یاسہی توٹایہ!
ساتوخوا، خیراکہ، بابر وین، دہست بگرین،
بہ کامی دلڈاری پیکہ وہہ لپہ رین!...
کچ - گول نہ بی بو سہرم، ئال چہ پکی، زہرد چہ پکی
نایہم بو زہ ماوہن، نایہم بوہ لپہ رکی!
کور کچ لہ ریی جوانیتا، کچ لہ ریی جوانیتا،
کچ لہ ریی نیونینگای ہات و چوی کانیتا
پایزہ، گہ لای دار رژاوہ، باغ روتہ،
گول کوانی؟ گول لیوی بہ بزہ، نہ پشکو تہ!...
کچ - گول نہ بی بو سہرم، ئال چہ پکی، زہرد چہ پکی،
نایہم بو زہ ماوہن، نایہم بوہ لپہ رکی!
بت دایہ دل بہ من، بہ ہہ مومہ عناوہ،
دووچہ پکت ئہ ہانی لہ باغچہی پاشاوہ!...
کور (ئہرواولہ بہر خو یہ وہ بہ گورانی ئہ لی)
باغچہی پاشالہ و بہر ئاوہ،
خیلی دوشمن دہورہی داوہ،
ئہروم ریگام لی گیراوہ،

نار و م: چا و کال لیم تور اوه!
(به ره به ره له دی دور که و ته وه!)

-۲-

کور به باغچه ی پاشادا ورد گه رام، خوار و ژور،
زهرده بو، بوم چنیت، چنگ نه که و ت گولی سور،
نازانم نه مجادیّت بو شایی و هه لپه رکی؟
کچ - نایم، گول ماویه تی بو سه رم سور چه پکی!
کور (یه خه ی مراخانی ترازان،)
ناته وی نه م زامی سه رد له م له باتی؟
کچ - هه ی هاوار! تفه نگی دوشمنیش پیکاتی؟
را کشی تا وی سه ربینیره سه ررانم،
با بگریم بو دلی، بو گولی ده ورانم!...

گوران

په له وه ری هه ست و بیرى گوران هونه رو هه ستیاری تاقانه. له هیلانیه ده رون هه ل
نه فری و له ژیر عاسمانی شین و نه و په ری نه بینراوا، کویستان و چیا سه ر به رزه کانی
کوردستان، له پیوه، نه دا شینایی باخ و دارستانی چروپر له پیش چاوی وه ک مافوره
راخرا بو و تا چاوکار و هه ته ی نه کرد جوانی بو و سه یری هه ر لاییکی نه کرد باغچه ی
گولالان بو، گوئی بو هه ر ناهه نگی را نه گرت به سه بو، نه غمه بو و گورانی بو و له و
که شکه لانه به رزه، چاوی که و ته شاهو. بوکی جوانی سر و شت که له ژیر تا رای سپی به فرا
بزه بو و نیشتبووه، سه ر لیوی، به نه سپایی به ره و شیوو، دو لا و دوله کانی کشا، له لیواری
سیروان له سه ر به ردی نیشته وه، سه ری به ره و لوتکه ی شاهو هه لبری و ده سی دایه
نوسینگ و پیوس و قاقه ز و چو به تانی جوانیدا له ژیر سه ر دیری گه شتی له «هه ورامان» دا،
ده ریایی گه وه ری هه لشت که هه تا هه تایه که س و هه گه وه ریکی نه دیوه و نایش
بینی.

گەشتی له هه‌ورامانا

کۆمه‌له‌ شاخێک سه‌خت و گه‌رده‌ نکه‌ش
 سه‌رپۆشی لوتکه‌ی به‌فری زۆرسپی،
 جوگه‌ی ئاوه‌ کان تیا‌یا قه‌تیس ماو:
 هاوار، هاژه‌ی که‌ف چه‌رینی چه‌م
 توله‌رپی باریک، توناوتون پشکن
 ناو ریگه‌ ته‌ق ته‌ق، لاری به‌ردی زل
 گاسه‌ره‌و ژور، گاسه‌ره‌و خوار
 عاسمانی شینی گرتوته‌ باوه‌ش،
 به‌ دارستان ره‌ش ناو، دوگی کپی...
 هه‌ر ئه‌روڤ ناکه‌ن پیچی شاخ ته‌واو.
 بو‌ته‌نیایی شه‌و لایه‌ لایه‌ی خه‌م!
 ری‌بوار ئه‌خاته‌ ئه‌ندیشه‌ی بی‌بن...
 که‌ هه‌شتا‌گه‌ردون، پی نه‌ داوه‌ تل!
 تالی و شیرینی دنیای ری‌بواره‌!...

شیوه‌نی شیر کویکه‌س بو‌گوران

ئه‌ی جی نه‌زرگه‌ی یارانی خامۆش
 ئه‌ی ئه‌رخه‌وانی ئازیزی سه‌یوان
 میوانی تازه‌ت ته‌رمی «گوران»
 شابه‌سه‌ی گیانی تازه‌هه‌لبه‌سته
 ئاوازه‌ی لیوی فریشه‌ی ژینه
 تریفه‌ی هه‌ستی مانگی نه‌وروزه
 گیانی مه‌وله‌وی سه‌ده‌ی ئیستایه
 قیله‌ی ئارامگای تاسه‌ی دلداره
 گوران ئه‌بینم، له‌ ناو جوانیا
 له‌ گوومی مه‌نگ و له‌ خوڕ نشینا
 له‌ لوتکه‌ی سپی و نزاری چرا
 له‌ بالای به‌رزی زۆر شوخ و شه‌نگا
 له‌ بای خه‌زان و پایزی زه‌ردا
 له‌ ناو هی‌لانه‌ی سۆزی بولبولا
 له‌ ناو جریوه‌ی ئه‌ستیره‌ی دوورا
 میری شاعیران نه‌که‌ی فه‌رامۆش
 ئاخۆ ئه‌زانی کیت بو‌ته‌ میوان؟
 گه‌وه‌ری دنیای شیعی کوردانه
 زیندووی ئه‌ده‌بی چرا به‌ده‌سته
 خواوه‌ندی وه‌سفی جوان و شیرینه
 لوتگه‌ی هونه‌ری به‌رزو پی‌روزه
 په‌نجه‌ی نه‌خشاوی وردی هیوايه
 بالآ ئاوینه‌ی دلی به‌هاره
 ئه‌ژی له‌ ئاسوی ده‌م به‌یانیا
 له‌ قژی زه‌رد و له‌ چاوی شینا
 له‌ هاژه‌ی چه‌م و قه‌لبه‌زه‌ی خورا
 له‌ دوگی کپی مات و بی‌ده‌نگا
 له‌ باله‌ فری پی‌پوله‌ی هه‌ردا
 له‌ ده‌می خونچه‌ی سه‌ر پوپه‌ی چلا
 له‌ په‌نگی ئال و په‌مه‌یی و سوورا

له به رزی کیوی سهر که شکه لانا
 له نیگای مهستی ئافره تی جوانا
 له عه تری بوئن و به رامه ی باخا
 له و جوانیانه دا که وه ک وه نه وشه
 که زاوه ی شیعی به هاری گوران
 هه تا کو جوانی بژی و بمینی
 له، له رانه وه ی په ره ی گولانا
 سیا چه مانه ی لای هه ورامانا
 له دار و به ردی پی قهره داخا
 له بهر چاوانا ون و خاموشه.
 رونا که وه کو ئاسوی بهر به یان
 گولای شیعی ئه و ئه پرژینی.
 سلیمانی / ۱۹۶۲

گوران

«له یادی بیروه وه ری چوار ساله ی کوچ کردنی یه وه»

- له مردنیا:

هه تا و رهنگی هه ل بزرکا
 خوین له چاوی ئاسو تکا...
 بوو به گره شنه ی هه وار...
 رژی به سهر گوتنه ی به هار

جریوه ی شیعی پرشنگ دار
 په پووله ی ئیسک سووکی یار
 زه رد هه ل گه را که وته له رزین
 به سه ر گولا که وته گرین...

بزه ی مانگه شهوی ئاسمان
 دهنگی قاسپه ی به ره و کوستان
 له سه ر به فری لووتکه ته را...
 بو گه رمیان رووی وه رگی را..

نیرگز چاوی سپی سوور کرد
 با... گولای دهم ههنگی برد...
 درک چه قی له وه نه وشه
 که وته هه نسک گه رووی ووشه

گه شه ی شه ونمی بهر به یان
 قژی فریشته ی شیعی جوان
 له سه ر گه لای خه م توایه وه...
 له ئه رخه وان ئالایه وه...

تہرزہی ژیر دہوہن و بنچک
باران نمہی تاسہی تک تک
ئارہقی کرد بہ جیگہی گل...
ئہ پہرانہ سہر پو پہی چل

کر پوہی زستانی ہہ وال
ہہ وری رہشی روو گرژو و تال
ہی لانہی بولبولی شیوان
بہ سہر سامالآ ئہ یگرمان

۲۔ لہ یادیا:

لہ پہ پوہی ناو باخہوہ
لہ ہہنگہ زہردہی شاخہوہ
بو گولآلہی کہ ژوو نزار
بو سہر گہ لاو بو گوی روبر

لہ جوانانی بی ناوہوہ!
لہ ونہوشہی خزاوہوہ...
بو شوخ و شہنگی دہرکہ وتوو
بو گولہ باخی سہرکہ وتوو

لہ قژی زہردی خاوہوہ
لہ سہر کولمی گہ شاوہوہ
بو سہر لیوی ئہرخہ وانی
بو چاوی شینی ئاسمانی:

بہ گوی یہ کا ئہ چرینن..
لہ و شانہ ملوانکہی ژین
شعری «گوران» ئہ خویننہوہ...
بو کردگار ئہ ہوننہوہ...

ہہستی ناسک و جوانی گوران

ونہوشہ سہرکز و بی رہنگ مردوہ و خاموشی پرمانای ژیبانی نہ ماوہ، تہ نانت
سیہری توترکیش بہ سہریانہ کشاوہ؛ ہہ وریکی بوڑ و چلکن بہ فری سہر کہلی
داپوشیوہ و جریوہی ئہ ستیرہش و ہہر چاو نا کہوئی، مانگہ شہ ویش وا بہ یینیکہ کہس
تریفہی نابینی. تہم و تاریکی سہر کانیاوی رونی رانا گیردری. بہری بہ یانی ئاسوی
ہیوای روناک کردو تہوہ. فریشتہی عہشق و جوانی بالی شکاوہ و ملوانکہی شیعری
جوانی بچراوہ و بہ راستی شانوی سروشتی کوردہ واری جیلوہی نہ ماوہ. بوچی وایہ! چ

قہ و ماوہ؟ بہ راستی ئه وانہ نہ ماون یا کہ س نایابینی. بہ لئی دیارہ ئه و چاوه ورد و جوانیہ نہ ماوہ کہ ئه و جوانیہ بیہی، وه ئه و گویئ ناسکہ نہ ماوہ کہ لہرہ و شنہ و خشپہ، پەردہ کہی بلہ ریئتہ وه و ہستی بکا. داخی گرانم ئه وه گورانہ نہ ماوہ.

ئہ و چاوانہ کہ جوانیہ کانی کوردستانی ئه بیہی، ئہ و جوانیہ کہ لہ ناخی سروشتی کوردستان دایہ و ہمو کہ س نایابینی؛ ئہ و چاوانہ کہ لہ تہلی و ہنہ و شہی خاموشی ژیر سیبہری توترکا، کہ لو و تکہ ہہرہ بہر زہ کانی ہہ ورامانی ئه بیہی ئیستا نوستووہ و خاک و خول دایوشیوہ. ئہ و گویہی کہ دہنگہ نہر مہ کانی سروشتی کوردہ واری پی جوان بوو، ئیستا پره لہ خاک. ئہ و گیانہ بہ نرخہ کہ لہ گہل بولبول و توویژی ئہ کرد و لہ خاموشی تہلی و ہنہ و شہ پەروش بوو، ئیستا خودا عالم لہ کام عہرش ئه سوئی داوین. گوران بہ راستی شاعیر و ہستیارئی بی ویتہی شیعری کوردی بوو، گوران لہ شاعر دا ہیچ شتیکی نہ و پڑراوی، لہ شاعر دا، نہ ہیشتووہ تہ وه، ہیچ دیمہ نیکی جوان نہ ماوہ کہ باسی نہ کرد بی. بہ لام ئہ و دیمہ نہ کہ گوران سہرنجی ئہ دا ہہر ئہ و دیمہ نہ جوانیہ کہ سالہ های سالہ ہہر بووہ و کہ س پی نہ زانیوہ یا باسی نہ کردووہ. گوران ئہ و شانہی ہست ئہ کرد کہ لہ ناخی سروشت دا ہہیہ. بہ راستی روی کام گوئی شین و مہنگہ یا کام داری شوخ و شہنگہ کہ بہ چریکہی بہستہ کانی گوران نہ لہ رایئتہ وه، یا کام شاخی سہخت و بہر زہ کہ لہ سوژی موسیقای شیعری گوران نہ کہ وتبیتہ بوومہ لہر زہ و ہہژان، ناخی کام ئاسمانی بی بنہ کہ ہہ ناسہی سیحراوی گوران پر لہ شنہی نہ کرد بی، یا خو کام دہریای زور قوولہ کہ بنی لہ لہرہی لیو و خشہی فہلہ می گوران بہ جوولہ جوولہ نہ کہ وتبی. گوران کہ سہری ہہ لیناوہ جوانترین ئه ستیرہی ئاسمانی دیوہ و کاتی لہ باخچہ داگہ شتی کردوہ جوانترین گولی بہ ہاری چنیوہ. لہ گہروی شمشال و لہ تہلی کہ مان گہلی ئاوازہی جوان ہہلساوہ، بہ لام دہنگہ نہر مہ کان زورتر سہرنجی گورانی راکیشاوہ. لہ چاوی ئافرہ تیکی جواندا زورتر لہ رہ شیی چاوی، تیشکی نیو نیگای گورانی مہست کردوہ.

وادیارہ ئہ و جوانیہ کہ گوران لہ دیمہنی جوانی خوشہ ویستہ کہی دائہ بیہی ہیچ جوانیہ کی تر بہ و پایہ لہ جوانیدا نہ گہ یشتیبت، چونکو ئه لی:

کام ئه ستیرہی گہش، کام گولی کیوی؟ ئالہ وه ک کولمی، لاجانگی، لیوی؟

کام رہشی، ئه گا به ره شیی چاوی؟ برژانگی؟ بروی؟ ئه گریجهی خاوی؟
 کام به رزی جوانه وه ک به رزی بالایی؟ کام تیشک ئه گاته تیشکی نیو نیگای؟
 کام تاسه، کام مه یل، کام چاوه نواری ته لیسماییه وه ک هی دلداری؟
 له وه سفی جوانی داگوران ئه وه منده به دهسه لات بووه که یارمه تی له هیچ شتیکی تر
 جیا، له وه سفکراوه که هی بو وه سف وهرنه گرتووه. گوران ناخی جوانیه که هی هست
 کردوه و بو به یانی ئه و جوانیه تا راده به کی و اشاره زا و پر دهسه لات بووه که خوئته ری
 هوتراره کانی به ئاسته م ئه و هه مو جوانیه هست ئه کا. وه کو ئه زانین له ئه ده بی پیش
 گوراندای هه مو جوانیه ک به وشه ی جیاواز له و جوانیانه به یان کراون. بو ویتته ی لیوی ئال
 به خوئتی دلئی ناشق یا یاقوت وه سف کراوه. گوران ئه گه رویتستو ویه تی جوانیه ک به یان
 بکا واژه ی وه های دهس نه که وتووه که ئه و جوانیه ی پی بناسیتی له موسیقا یارمه تی
 وهرگرتووه و ئاهه نگیکی به شیعره که ی داوه که خوئنه ر به هوئی ئه و ئاهه نگه وه
 مه بهستی گوران هست ئه کا. له وشه ی شیعره کانی گوراندای تونیککی تایه تی هه یه که
 ئه گه ر باسی شتیکی بکا بی ئه وه به یانی زورتری پیویست بی مه بهسته که ی دهر ئه خا،
 گوران به راستی مه یل و تاسه ی کوردی بو شیعر، پاراو کرد. هوتراره کانی گوران
 زنجیری شیعی کوردی کوتی بچری، ههروه کوو ئه ورو کورد که هیچ قه ی دو
 به ندیک قبول نا کا. گوران شیوه ی ژبانی کوردی به زمانیککی سیحراوی به یان کرد.
 گوران شاعیری هه مو و چینه کانی کوردستان بوو، شایی و خه می هه مو و چینه کانی به
 وشه تایه تیه کانی خو به یان کردووه. به راستی گوران کو مه ل و کو مکار ناسیککی پسپور
 بوو که ناخ و بنی نه ناسراوترین کو مه ل کانی کوردی سه رنج داوه. له شیعی داکه باسی
 ژبانی شوانیک ئه کا تابلویه ک له بهر چاومانا دانه نی که هه مو و شتیکی ئه و ژبانه ی
 تیدایه، ته نانه ت ره نگ و موسیقای ئه و ژبانه شی تیدا ئه ییری و ئه ییستی. کاتی که باسی
 سوژی شمشالی دهر ویشیک ئه کا سوژی شمشاله که له توئی شیعره که ی دایه. پیاو که
 «گه شتی قه ره داخ» و «گه شتی هه ورامان» ئه خوئیتته وه خوی له و گه شتانه دا به هاوری
 گوران ئه زانی. گوران که باسی دیمه نیک ده کا هه مو شتیکی ئه و دیمه نه هست ئه کا،
 ئه وه یه که خوئته ری شیعره کانی به جاری ئه یینی و ئه بیسی و بوئ ئه کا. گوران له عه شق و

ئاواتی شوانیک و هها ئه دوی که خویتهر پی وایه شوانه که یه، که دهروونی به کولی بوته هه ئه ریژی.

گوران له سروشتی ئافره تدا جگه له و جوانیه که ئه وی سه رمه ست کردوه شتیکی تری زور به لاهه گرننگ بووه که له شیعره کانیدا خوشه ویسته که ی پی رازاندوتوه، که سه رسه ختی ئافره ته که یه له پیناوی دلداریدا. گوران ئه و جوړه عیشوه ی تیکه له گهل سه رسه ختیدا به یه کیك له خووه سروشتیه کانی ئافره ت زانیوه و ژنی بی ئه و زیوه ره، به لاهه جوان نه بووه. چلوته تی ژیان و مردن و هوئی له دایکبوونی مروف پرسیاریکی گرننگ و شایانی بیرلیکر دنه وه بووه بوگوران و به واته ی خوی هه رکام له و پرسیارانه به نه و عیک یه خه ی ئه گری، هه رکام جوړی دیته پیشی و هیته له و پرسیارانه سزائه کیشی که ئه لی:

ئه میان یه خه مان ئه گری
جوابی ئه ممان پی نادرئ
ئه وی تر دیته پیشی
ورد ورد گیانمان ئه کیشی

بی گومان، وه کو هه مو مروفیک ئه و موعه ممایه بوگورانش بی جواب مابو. تاوه کو دهستی پرهیژی ئه جهل ئه وی له بیرکردنه وه رزگار کرد. به لام ئه گه سه رنجیکی تایه تی له ژیانی گوراندا بده یین بومان ده رئه که وی که گوران له ژیانی خوی دا رینگایه کی وه پیش گرتبو، که له لایه که وه جوابی به و پرسیارانه دابووه وه، له لای تره وه خوی به و کاره دلخوش کردبو. رینگای گوران له ژینی دا خزمه ت به گهل بوو، که بو به دیه یسانی ئه و مه به سه ته جوانه ی خوی ئه ده ب و شیعره ی کوردی بووژانده وه و ئامانجه که ی به دی هات و ئیستا له کوشکی ئارامیدا سه رخوشی باده ی خه باتی گه له که یه تی که شوکرده وله تی. کورد، سازدراوه.

گوران هوتنه هه له سه ته کانی به کوردیه کی په تی نووسیوه. هه ره که له وشه کان مه عنایه ک ده رده خه ن که ئه و مه عنایه زور جار به چه ند جومله ش به یان نا کرئ. قودره تی به یانی گوران به کوردیه کی په تی، وته ی «سوهن» مان وه بیر ده خاته وه که ده لی «زمانی کورده کان هیژیکی ته بیعی هه یه بو ده رپینی مه به ست.» له گهل ئه و واژه جوانه کوردیانه، گوران ته رکیباتیک به کار دیتی که تایه تی خویه تی:

«شاری پەنجەرە و دەرگا داخستوو»، «وێه کێ یە کێ گیاندار و بێ گیان تیا نووستوو»،
 «تالیک دوایە و توو»، «ریگای هیوانیشاندەر» و ...
 دەلێن گۆران تارادە یە کێ لە شیعری ئینگلیزی و ترکی ئیلهامی وەرگر توو. ئەو و بیرو
 بروایە کێ دروست و راستەقینە نییە، چونکە هەلبەستەکانی گۆران بێجگە لە یە کێ
 دوو یە گیان گشتی باسی کورد و ولاتە کە یە تی. شیۆی هەلبەستەکانیشی لە هیچکۆی
 لاسانە کراوە تەو، چونکە هەر وە ک دیتمان شیۆە کانی گۆران لە شیۆە دا، هەر ئەوانەن
 کە سەدان سال لە مە و پیش لە چریکە کوردییە کاندای پێک دەهێت، و ئەو زەمان شیعەر و
 ئە دە بی کوردی یە، تەنیا لە بیرو کوردی ئاوی دە خوار دەو، هەر وە ک ئیستەش زووتر
 وایە. وێچوونی شیعری کوردی وە شیعری ئیستە ی گەلانی تر کە دە یانە وێ لە بەندی
 قە و اعیدی عەر ووزی رزگاریان بێ، نابێ ئە مە بخاتە سەر ئە و گومانە کە شیعری کوردی
 لاسا کراوە وە ی شیعری وانە!

هەر چەن ئە کە م، ئە و خە یالە ی پێی مەستم
 لێ کدانە وە ی دەرون، قسە ی زمانم
 ئە مویست دەرون بکرایە وە، وە ک توومار
 دەر کە و تاییە: ئاوات، هیوا، خە و بینین
 دەر کە و تاییە: مانای مەنگی دەریایی
 دەر کە و تاییە ئە و دنیا یە کە شیعری
 زەردە خە نە ی بێ ئاوی تە ی دەم و چاو
 بە لام ئە فسوس کە ئە و شیعەرە جوانانە
 لە ناو وە ئە جریوینن، ئە خوینن
 سەر چاوە: کتیبی ژینا وەری زانایانی کورد... پەرە ی ۶۱۳ تا ۶۴۴ بە قە لە می
 (شە پۆل) چاپی ۱۳۶۴ هە تاوی چاپخانە ی مە هارەت، تاران. ئە م باسی گۆرانە م
 بە کوردی و کورتی لە زانکۆ ی ناوگە لانی لە شاری قەزوینی ئێران پۆزانیخووانی کورد،
 لە روژی یە کە می سەر ماوە ز - ی سالی ۱۳۸۵ ی هە تاوی خوێندە وە (شە پۆل).

چهند نوکنه‌ی وردی مروفانی کوردی

تیی روانی و بیرکردنه‌وه ۱- له کاتی شه‌ری تورکی عوسمانی و روسی ته‌زاری، تورکی عوسمانی به‌عه‌مدشه‌ری خو‌ی هیتاوه ته‌نیومال و نیشتمان وزیدی کورد و کوردستان، تا به‌شه‌ری خو‌ی و روس، کورد سه‌رقال و سه‌رگه‌رم بکا، نه‌وه‌ک، کوردراچه‌نی و وه‌خه‌وه‌ری ویه‌ک بگری و ماف و حه‌قی خو‌ی بخوازی و خو‌ی له‌بن ده‌س تورکی عوسمانی رزگار و سه‌ربه‌خو، رابگری، میژو، ده‌لی: تورکی عوسمانی، هه‌رله‌وترسه، نه‌یشی ویراله‌گه‌ل ئه‌لمانیه‌کان په‌یمانی یه‌کیه‌تی شه‌ریه‌دزی روس مۆربکا، نه‌باداروس له‌توله‌دایارمه‌تی کوردبدابو‌سه‌ربه‌خوبونی کورد. ۲- ده‌لین: له‌نیوان کامیاران و سنه‌له‌نیوان روس و هه‌ندی عه‌شایه‌ری کورد، شه‌رخۆشبوو، له‌شکری نیازخان و نازادخانی کوردله‌شکری روسیان تی‌شکاندو چهند سه‌ربازوسال‌داتی روسیان به‌یه‌خسیرگرت، جاسوسانی ئه‌لمانی، به‌وخه‌به‌ره، ده‌زانن و خو‌ده‌گه‌ینه‌نازادخان و نیازخان و داوایان لی‌ده‌که‌ن‌وده‌لین: به‌هه‌ر قیমে‌تی‌ک بووه، ئه‌و دیله‌روسانه‌یان بده‌نی، ئه‌و ۲ کورده‌یش ده‌لین: ئه‌و سه‌ربازه‌دیله‌روسانه، ناموسی ئیمه‌ی کوردن، به‌هیچ قیমে‌تی نایده‌ینه‌ده‌س نیوه. ئالمانیه‌کان ناچاربه‌ده‌سی خالی ده‌گه‌ریته‌وه و پیاری روسیان پی‌نادری، ئه‌مه‌خو‌ی باش ده‌سه‌لمین‌کی نه‌ته‌وه‌ی کورد، نازادینخوازه‌و حه‌ق و مافی به‌ره‌ی به‌شه‌ری له‌به‌رچاوه، مافی به‌شه‌ری ریعا‌یه‌ت ده‌کا، کاروئا‌کاری جوان و مرو‌فانه‌ی نازادخان و نیازخان، خو‌ی جوان‌ترین به‌لگه‌یه، که‌یه‌خسیره‌روسه‌کانیان نه‌دا به‌ده‌س جاسوسانی ئه‌لمانیه‌وه‌که‌چی روس له‌وپه‌ری دنیاوه‌به‌له‌شکره‌وه‌هیرشی هیتابوو‌ه نیومال و نیشتمانی کوردو کوردستان و شه‌ری پی‌ده‌فروشتن، به‌لام ئیمه‌دیتمان حوکومه‌تی یۆتانی خاوه‌نی سوقرات و بوقرات! چلو‌ن ئاپۆ (عه‌بدوللان ئۆجه‌لان) یان دابه‌ده‌س هه‌تیوه‌کانی تورکی عوسمانی ۳- له‌ئه‌فسه‌رانی قیامی خو‌راسان چهن‌که‌سیان بیره‌وه‌ری خو‌یان نویوه.

تفریشیان و ئیحسانی و زەربەخت ئەم ئەفسەرانی لەبیرەوهری خویندا رایانگەیاندووه: که ئیمە دوای ئەوێ چوینە لای بارزانی و پەنامان گرت، لەشاری شنۆ، زۆر جاران بەجلکی کوردی یەوێ لە خزمەت ژەنرال مستەفا بارزانی و شیخ ئەحمەدی بارزانی دادەنیشتن، هەر جارنە جارێک، سەر وکە لەهێ پایوی شای ئێران بەناوی سەرھەنگ غەففاری نیویک، پەیدادە بوورای دەگەیاندا شاداواوی ئەو ئەفسەرانی، دەکا، دیارە ئەو ئیمە لە بەرانی دیوو نەیدە ناسین، ژەنرال مستەفا بارزانی و شیخ ئەحمەد بارزانی بە حوزوری ئیمە لەو ئەمدادە یان فەرمو ئەو ئەفسەرانی پەنایان بو ئیمە هیناوه و ناموسی ئیمەن قەت ئەو ئەفسەرانی، بە ئیو نادەیتەو، ئامادەین، چەند کەس لە کورانی بێمالە ی بارزانی، لەباتیان، بە ئیو بەدەین، بەلام قەت ئەو ئەفسەرانی نادەینە دەس ئیو، ئایا بە لگە لەمە جواتریو ئازادیخوازی هەبەتو سرنج بەدە چەن بە جوانی نیشان دەدا، کە کورد مروڤۆستە و حەق و مافی ئینسانی لەبەر چاوه وریعایەتی حەق و مافی خەلکیش دەکا، جاهر لەبەر ئەوێ، ئە و مارزوزالمانە ی وازاتەن ناتوانن حەق و مافی مروڤۆ بەرچاوبگرن و لەگەل ئازادی و ئازادیخوازی ناگونجین و ناخونجین. دین کۆلەوێ، بوکوردان ساز دەدەن، کۆلەوێ، تەنوری پی دە شیوین، سەرە کە ی گەردە گری جابوئەوێ، بی کۆژیئەوێ، سەرە کە ی دە کەن بە نیو خۆلە میشدا، سەری کۆلەوێ، کە، بەو ئاگر گرتە، دەسوتی و رەش دەبی، چون بە ئاورە کە سوتاوه و رەش هەلگەراوه. دیارە ئەوانە ی تەقەمەنی لەخو دەبەستن و دەچن مو سولمانان بە فیروڤە کۆژن ئەوانە، نە ئینسانن و نە موسولمانن، ئەوانە کۆلەوێ وەژی سەررە شی نیوتەنورن، رویان لەقاپی خودا و لای بەرە ی مروڤۆ، رەشە و مەحکوم و نابودن.

۴- کورد، دەبی یە کبی و یە ک بگری تاسەرکەوی و کارەساتی هەولیریش کوردی لە یە کبۆن زۆر نێرێکتر کردوئەوێ، ئیمە میسالیک دینینەوێ، تاجوان فایدە ی وەحەدەت و یە کیه تی، نیشان بەدەین، تو له نیوهراستی مانگی هاویندا، له نیوهر رۆدا، سیغاریک له به

رتیشک و نوری گوئی روژ، رابگره، هه رچی جگه ره که، بهرزو بلیندیشی بکه یته وه، جگه ره که، گر ناگری و سیغاره که، ئاور ناگری و دانایسی، به لام ئه گهر، زهره پینیک، له بهر گوئی روژله نیوه راستی روژدا، رابگری، ئه نیرزی نوری روژله خویدا کوڊه کاته وه جائه گهر سیغاری، وه بهر بگری، دای ده گیر سیئی و جگه ره که، ئاور و گر، ده گری، نه ته وهی کورد، ئه بی وه ها یه ک بگری و وه حده ت پهیدا بکا، که دژو دوژمنان، نه توانن، نفوزیان تی بکه ن، تا ئاسان به مافی ره وای کورد و کوردستانی خوئی بگا.

۵- دیاره به ده رکرانی حه مه ره زاشا، له ئیران وله کون ده ره یئانی صه دام حسین و ئه وه که په تیان له ملی خست و شه قیکیان تی هه لداو خنکاندیان و مردنی بو مه دیه ن له ئه لجه زایر که توشی نه خو ه شیکی واهات نه جاسه تی خوئی ده خوارد.

ئه وه یه خوداده فه رمیی: (و کذالک نجزی الظالمین). یانی ئاوا توله ی مه زلوم و ستم لیکراو، له زالمان و مارزان، ده ستیته وه - کوردیش ده لی: (خودا توله ی بزنی کوله له بزنی شاخدار، ده ستیته وه) یاده لی: «ئاش به نوره یه. نوره ی ئمه ش دی ئیتره یه قین».

خودایش فه رمویه تی: (و تلک الایام نداولها بین الناس) - به نه مانی ئه و سی مارزو زالمانه، ده روزه ی ئازادی بو نه ته وه ی ئازادی خوازی کورد، کراوه ته وه. به تاییه ت که سه لمیندراوه، نه ته وه ی کورد، حه ق و ماف خوازه و هیرش و دا کیر که رنیه و مافی ئینسانی له بهر چاوه و حه ق و مافی به ره ی به شه رده پاریزی و ریعایه تی ده کا. یه ک له و نمونانه ژه نرال مسته فا بارزانیه که که له سه ر مال و نیشتماتی با و با پیرانی دانیشبو و دوژمن به و په ری بی روحمی هیرشی ده کرده سه ری و به ئاگرو ئاسن، کوردی ده کوشت و کوردستانی ویران، ده کرد قه ت بارزانی و بارزانیان هیرشیان نه برده سه ره ماله عه ره بی، بیکوژی یا مالی ویران بکا، به لکوله مال و نیشتمانی خوئی به ره وانی و دیفاعی ده کرد و به س ۶ - ئیحسانی له بیره وه ری خویدا ده نوی: ئیمه ئه فسه رانی قیامی خوړاسان که په نامان به بارزانی بردبو، له کاتی بو مبارانی ره ژیمی په هله وی و تورکی

عوسمانی، دیتمان ژن و منال و پیاوی پیرو نهخووشی بارزانیان، چەند شپرزە ولیقە و ماون و هەناسەساردن، بێنان و بێ ئاوە نیۆتە و چیاپرەبە فرۆسەرمایه، زۆرلە دەردۆمە یەنە تابوون. ئیمە لیبراین. لەو زیاتر نهینه سەرباری ئەوان و ویستمان بروین. ژەنرال مستەفا بارزانی فەرموی: دە تانەوئ بوکۆئ بچن؟ لەمن باشتر و دلسوژتر تان بوپە یدانابی، لای من بمیننەو، ئە گەر قەرارە لە برسامبرین لە بەرامن دەمرم جائیو. ئە گەر بە گوللە بکوژرین ئەو لە من دە کوژریم، جائیو، لای ئیمە بمیننەو، هەمومان پیکە وەسەرمان، لەسەربەردی دادەنێن و چارە نوسمان تیکە لاو، یە کترین دەکەین، پیکە وە دەمرین، بمینن پیکە وە زیندوودە مییننەو. لەدوایی دا ئیحسانی دەنوسی: تو خودالەم قسانە ی بارزانی جوان ورد بنەو، خوێان بەو هەموکەندو کۆسپەو کە چی چلۆن مروفانە لە گەل ئیمە رەفتاریان دە کرد، تاکەسی وە ک بارزانی بەرەنج و جەنگەو، لەنیوبە فرۆسەر ماوباو بوژان گیرنە خوالە واتای ئەوقسانە ی بارزانی حالی نابی، ئەم قسە چەند پڕ لە صەفا و صەداقەت، پیکە وە، سەر دە کەینه سەربەردیک، پیکە وە دەژین، پیکە وە دەمرین. بارزانی پیمان دەلی: ئە گەر لە برسامبرین لە بە رامن دەمرم، ئەم واژانە چەن جوان، بە راستی و دروستی لەزاری موبارەکی بارزانی دەهاتنە دەری.

سەرچاو: کتیبی بیرەوهری قیامی ئەفسەرانێ خوراسان عەلی ئەسغەر ئیحسانی چاپی ئەو لە سالی ۱۳۷۸ ی هەتاوی تاران پەرە ی ۲۰۷ و... کوردوپە را کەندە گی ئەو لە گۆستەرە ی ئیران زەمین، حەیدەر بەتوپی، چاپی ئەو لە ۱۳۷۷ هەتاوی خوجەستە - تاران - بیڕەوهری تەفرشیان وزرە بەخت.

لێکۆلینه وە یە ک لە سەر شیعی گۆران بۆ دەرویش عەبدوللا

ئەو وە کە هونەر وەری بەرێز عەلی خیرەدمەند بە شارام نازری راگە یاندبوو، لە نادری کورێ گەری لە باتی گۆرانی و تن با بروا کارێکی دیکە بۆ خۆی بدۆزیتەو^(۱)، منی خستە بیر ئەو هۆنراوەی گۆران کە رووی قسە ی لە دەرویش عەبدوللا یە، لە فۆلکلۆری کوردیدا گرنگیە کی تایبەت پەیدا دەکا، پەندیکی پێشینانی کوردی دەلی: «زۆتری خەلک عەقلیان لە چاویان دایە» کە هەموومان دەزانین ئەم قسە یە راستە. هەموو چاویک دەروانی و دەبینی، بەلام دیتیان وە ک یە ک نیە، زۆریە ی خاوەن چاوە کان بۆ شت دەروان و شت دەبین و دیتنە کە یان لە سەر روالە تی شتە کەو و دەو یستیت و قەبولی دە کاو وە دوای دە کەو ی. بەلام هیندیک چاوی تیژو وردبین هەن کە بە روالە تی شتە کە بەس ناکەن، پشت و ئەو دیو و ناخی شتە کە دەبین و تیی دەروان و لیتی دە کۆلنەو وە. دە توانین بلین کە گوێچکەش وە کو چا وایە، یانی: «زۆریە ی خەلک عەقلیان لە گوێچکە یان دایە»، هەرچی دە بیسن وەری دە گرن و قەبولی دە کەن و بە کردەو وەش دە یکن. بەلام هیندیک گوێچکە ی بە هەست و قوول هە یە کە تەنیا بە دەق و روالە تی بیستراوە کە بەس ناکا و تەواوی لق و پۆپ و رایەل و پۆی بیستراوە کەش دە بینی، سەرنج دە داتە بەر هەمی بیستراوە کەو دە داتە بەر جیکە تەو لۆ کە نەرمە کە ی، لە پەمۆ دانە کە جو ی دە کاتەو و بەبای عەقل شەنی دە کاو کاو دانە وێلە کە ی لە یە ک جو ی دە کاتەو وە، بە بیر تیژو وردی شانە ی دە کاو سەرۆک و بنۆک و سەر کۆزەرە ی دە گری و خەوشە کە ی جو ی دە کاتەو وە هەر کامیکیان لە جیگە ی تایبە تی خویدا دادە نی.

دە لێن: «ماسی لە سەر وە دە گە نی»، هەر لە بەر ئە مە یە، ئە وانە، ئە وانە کە دە یانە و ی نە تەو و گەل و خەلکێک بگە نین، سەرۆکە کان و دە سە لاتدارە کان دە گە نین، ئە گەر ئە مانە گە نین ئیتر وە کو خۆرە تەوای خەلکە کە دە تە نیتەو وە.

ئیمە چە ندین جار لە م پە یو وە ندیەو وە، راما ن گە یاندو وە، کە دژو دوژمنانی ئیسلام و قورئان و ئە وانە ی کە دژی فەر هەنگی رە سە نی کوردی و خۆمألین، خەریکن ئیمە وا باربەینن کە هەر گو ی بدە ینە فەر هەنگ و داب و دە ستور و ساز و ئاوازی نامۆ و لاو وە کی و چاومان لە بیگانه بی و لە لایە کی دیکەو وە لە فەر هەنگ، خو و ئا کارە جوان و رازا وە کانی خۆمالی کوردی خۆمان دوورە پە ریز را گرین و ئە و داب و دە ستورە رە سە ن و جوانە ی باو و با پیرانمان لە بیر بچیتەو وە و تە نانە ت جل و سیپالی خۆمالی کوردی نە کە ینە بەر. جا

ہر لہ بہر تہمہ بوو کہ تاغوتی تہوہل (رہزاخان) کہواو پاتولی کوردی کہ جلی نوپڑو دینہ، لہ خہلکی قہدہ غہ کردو دہ یویست موسلمانانی کورد فہرہنگی مہئاب بکا، لہو سہردہ مہدا، تہ گہر لاویک یا ژنیک سہرتا پآ سیپالی فہرہنگی لہ بہر دا بوواہ، پییان وابوو کہ زور پایہ بہرز و بہرہزہ، تہ گہر لیباسی خو مالی کوردی لہ بہر دا بوواہ، دہ یانگوت کہ زور وہ پاش کہ وتووہ، واتہ: پیشکہ وتخوازی و وہ پاشکہ وتویی، بہ گوپڑہی لیباس دیاری دہ کراو بہم لہ ونہ دہ یان ویست کہ فہرہنگی رہسہن و باوی خو مالی کوردی لہ بیری خہلک بہرنہ ووہ فہرہنگی ہر زہی بیگانہ و نامو لہ جیی تہو دانین.

ہہروہ ک دہ زانین تہو گشتہ چاوه، تہو دیمہ نانہ یان دیبوو و تہو گشتہ گوپچہ یہ تہو ہہ مووہ موسیقا لاوہ کیانہ یان بیستبوو، بہ لام کہم گوپچکہ ی تیژو بہ ہست وہ کو (عبداللہ گوران) بہ وردی لہ مانہ تیگہ یشتووہ، تہم دیتن و بیستہ روا تہی خہلک، دہ بیتہ ہوی چ بہ لاو مہینہ تیک؟ مہ گہر ہہر خوا خوی بزانی.

لہ لایہ کی دیکوہ، ہہ موومان دہ زانین کہ کہ سیکی وہ ک (تہقی زادہ) کہ سہردہ میک لہ تیراندا دہ سہ لاتدار بوو، کردہ وہی رہزاخانی کاویژ دہ کردہ وہو گوتی: «تیمہ دہ بی سہرتا پامان فہرہنگی بی، تا ببینہ ئینسان، چون تہقی زادہ نوکری بیگانہ بوو، ئینسانی بہوہ دہ زانی بیگانہ و فہرہنگی مہئاب بی.

تہو ہہ موو گوپچہ یہ، قسہ کانی تہقی زادہ و موسیقا و ساز و ئاوازی نامویان بیستبوو، بہ لام کہم گوپچکہ ی قول و وریا و تیگہ یشتوو پیگہ یشتو، بہرہمی تہ مانہ ی لینکدا بووہ، تہ گہر جوان ورد ببینہ وہ ئیستیمار و چہ وسینہ ران وشہرہ لایسینہ ران بو تہ وہی بتوانن فہرہنگی نہ تہ وہ یہ ک لہ نیو بہرن، تہم بہرنامہ یان بہ نیو دہ سہ لاتداران و بہ ناو روشنبیران دا بلاو دہ کردہ وہ، تہ وانیش لہ ریگہ ی چاوو گوپچکہ وہ تہوہ یان وہ کو چاوه قولکہ و گوی رہ پہ دہ خستہ نیو خہلکی و پہ تاکہ، ہہ موو کہ سیکی دادہ گرت.

تہم پہ تاییہ بہ تاییہت لہ رہ ژیمی پہ ہلہوی ہہ موو لایہ کی ژیانی تہ نیوہ، ہہر لہ جل و بہرگ و کہوش و شتی خوار دہ مہ نیوہ بیگرہ تا دہ گاتہ فہرہنگ، رامیاری، موسیقا، چریکہ، بہیت، ہونراوہ، پہ خشان و ہونہر و قسہ کردن و خووخدہ ی کو مہ لایہ تی. .. تہم دہردو بہ لآ چہ پلہ، پلہ بہ پلہ، زیاتر بہرہ و تہ گبہ تی دہ پویشت، تہ گہر لہ شاری تاران، کہ ناوہندی ولاتہ، خہلکہ کہ بہ قسہ ی تہقی زادہ دہ بوونہ فہرہنگی مہئاب،

خه لکی کورد له و په پری ئیران، چاویان له خه لکی تاران ده کردو ده بووه چاولیکه ری که
 ئه و شه یتان و بیچوه شه یتانانه، سازیان کردبوو، له هه ر جینگه یه ک که ده ستیان
 ده رویشته ئه م پیلانه یان به پریوه ده برد.

گوران ئه و هه ستیاره به رزو نه مره، زور به قوولی سه رنجی داوه ته ئه م مه به ستانه و
 گوئی بو شل کردون، فرههنگی خو مالی و موسیقای خو مانی کوردی زور له کن چا
 بووه، به لام قینی له موسیقای هه رزه ی لاهه کی و نامو بووه، دیاره ده بی ئه مهش
 بدرکینم که له نیو قهومی ساکارو که م زانستدا قه درو ریزی هونه روه و هونه رو
 سه نعه تکار، وه کو عه کسی مانگ و ئه ستیره وایه، له نیو حه وزیکی لیخن دا بوئی
 خیره مه ند به کوری شارام نازری ری ئه داوه کاری هونه ری بکات، له روژگاری پیشو
 دا گو رانی بیژ، شم شال لیدان: موسیقازهن، هه ستیار، چرگره، حیکایه تخوان و
 هونه رمه ند له نیو کورده واریدا ریزی زوریان بوو و خزمه تیان ده کرا. به تایه ت
 چرگره ران که هی وه ک عه لی به رده شانیان تییدا هه لکه وتوه، که کاره ساتی وه کو شه ر،
 دلداری، چیرۆک و به سه رهاتی گرینگی زور به جوانی ده رازانده وه و ده ماو ده م به ده نگ
 و ئاواز ده یانگنیراوه، وه ک چریکه ی (ئه وره حمان پاشای بابان)، (مه م وزین) و (دم دم
 یا جم جم) و هی تر له به رانه را خه لات و به راتیان ده درایه. بو وینه عه للامه، مه لا
 ئه حمه د تورجانی زاده له تاران بوئی گنیرامه وه، فه رموی: کاتئ یه که م ژوماره ی
 روژنامه ی کورد له ورمن له سالی ۱۳۴۰ به سه ر نو سه ری و به رپرسی محمه د قزلجی
 تورجانی زاده چاپ و بلاو کراوه سمکوی مه زن به کاکمی فه رمو بوو چه ن ژوماره م بو
 بنیره، کاکیشم روژنامه کانی به منا نارد. کاتئ چومه چه ریق و دیوه خان، میوانئ زور له
 سه رانی هوزه واری کورده له خزمه ت سمکو بوون، فه رمانی دا بو میوانه کان یه کی
 روژنامه یه ک له پیشیان دانری و ئه وسا سمکو خوی لیره یه کی زیبری له سه ر روژنامه که
 داناو فه رموی ئاغاینه، هه ر چه ند من خه رج و مه خاریجی ئه و روژنامه م دا بین
 کردوو و نیازی به پاره و دراو نیه، به لام ئه بی یه کی زیبریک له سه ر روژنامه که دا بینئ،
 چونکه روژنامه یه کی کوردی که بو یه که مجار بلاو ده بیته وه، ده بی به زیبر بکپردری.
 ئه وسا ئوستاد تورجانی زاده فه رموی زیبری زور کو کراوه و له نیو سیننی یه کدا له به رده م
 منیپان داناو له و ده مه ی دا که من له نیزیک سمکو بووم و خه ریک بووم زیبره که هه لگرم.
 سه در و لعوله مای مه هابادی له ته نیشته منه وه دانیشته بوو به سیخورمه لیدام، داوای
 خه رمان لوغانه ی زیبری لیکردم، منیش ۳ لیره م بی دا، دیار بوو داوای زورتری ده کرد،

منیش سویندم لیخوارد ئیتر هیچی دیکەت ناده من، بەلێ ئەمە خۆی باشتەین بەلگە یە
بۆ ریزدانان لە فەرەهنگ و فەرەهنگیان. بەلام لەو کاتەو فەرەهنگی پوچی بێگانە و
نامۆ و روژاوا، وەکو کوندە بو بآلی رهشیان بەسەر ئەم ولاتەدا کیشاوه، ئەم جوړه
ئەدەب و هونەرانه له برهه و نرخ کهوتون و نهماون و فەوتاون، ئەوانەش که ماونەتەو
کز، بێ قەدر، بێ ریز، کەنەفت، بێ تین، شپێزە و گۆراون و بە جارێک لە باو کەوتون،
گۆران شاعیری بەرزو بیروردی کورد، ئیشارە بۆ ئەمە دەکاو بە دەرویش عەبدوللا
دەلێ: برای دەرویش! ئەزانم بۆ مەعیشەت و ئیل و ئاوازی - بە زەهری ناعیلاجیتە لە
ناکەس و یستنی لوقمە - بە مردنەتە که گوپی ناشی ئەخنکینی پخرۆشی نە ی - گۆران لە
نیوەدیری ئاخری هونراوە کەدا ئیشارە دەکا بۆ فۆلکلۆری کوردی، کە دەلێ (بلویر بۆ
گالی دەدا) ئەمە لە کاتیکدا دەکوترێ کە کەسیکی زۆر عاقل قسە یەکی زۆر بە نرخ بۆ
کەسیکی زۆر گەوچ بکا. گۆران دەیهوێ بلی: تۆ کە شمشال و نە ی بۆ قەدر نەزان لێ
دەدە ی وە ک ئەو وایە کە بلویر بۆ گالی بدە ی. تۆش بەقەت مردن ناپەرەحت دەبی،
ئەویش کە خروۆشی شمشالە کەت تێ ناگا، وەکو گویچکە ی بخنکی وایە، لە خوارەو
پارچە هونراوە کە ی گۆران تان بە تەوایی پیشکەش دەکەم، تا بۆ خۆتان بیخویننەو و بە
سەرئەجی ورد بپیشکنن:

بە رەنگی زەرد و شیوێ دەست و شمشالی کزا، دەرویش

حەزم کرد بەستە یە ک بیەم سەراسەر حوزن و ماتەم بی

لە سیماتا بەدیم کرد هەیکەلی عومریکی حەسرە تکیش

وہا دیارە کە بەخت ئاشیانی بلبلێ خەم بی!

بەلێ دیارە لە نیو قەومی بەسیتا قەدری سەنەتکار

وہ کو عە کسی قەمەر وایە لەناو حەوزیکی لیخندا

بەلام تەختی روفاهو تاجی حورمەت میللەتی هوشیار

بە ئوستادی ئەدا وە ک تۆ لە ناو شمشالی کون کوندا^(۲)

سەحەر بێنییە گریان و قسە، سیحری پەری نەغمە!...

برای دەرویش! ئەزانم بۆ مەعیشەت و ئیل و ئاوازی

بە زەهری ناعیلاجیتە لە ناکەس و یستنی لوقمە

بە مردنەتە که گوپی ناشی ئەخنکینی خروۆشی نە ی!

به لآم چی بکه ین له ناو چاوی ره شی به عزئی زه کای گه وو
وه کو تووی گولی دهم با له سه به ردیکی رهق شه پروین
ته گهر خیلقهت نه سیبی عومری توئی مه حکومی هم ده وره
نه کردایه، خوا عالم له کام عهرشت شه سوو داوین؟!
نه حهرفی مه کته ینکت خویند، نه ئوستادی پهللی گرتی
صیرف به رزیی ذه کا هم سنعه تهی فیرکرد به شمخال
هه موو وه زنیکی گورانی له تولانی هه تا کورتی
به سه به نه جهی هونه کردت به دیلی کوششی زالت
ته وه ندهم بیست له موسیقا خرؤشی رؤحی بیگانه
میزاجی کورده واریم تیکچووه، ده رویش عه بدوللا
ده خیلت بسم ده سا به و لاوک و ئای ئای و حه یرانه
شه پؤلی زه وقی میلی پر ده روونی مات و چولم که
له بیتهوئن گه لی زیاتر به رؤحم ئاشنای، وه للا
ده ئهی ده رویش سکالایه ک له گهل رؤحی کلؤلم که
ده رویش عه بدوللا شمخال ژهنیکی به هره دار بوو، زورتر له هه ورا مان شه ژیاو له
حودودی ۱۹۵۵ی زایینی له دایک بووه. (شه پوئل).

چهن نوکتهی وردی مروفانی کوردی

خووناکاری کوشت وکوشتار که جاروبار، دهدریته پال هۆزه واری، له خوی هۆزه واری به دوره، ره گ و ریشهی نه وه، له خو و ئا کار و کرداری نه قوامی هیرشکاره وه سه رچاوهی گرتو وه ده گری، ره خنه گران ده شی پیرسن نهی بوچی هه ندی له جی نشینانی که ریمخانی زه ند، وه ک قاجاریان، له رامیاری و سیاست و پیاوه تی دا، به ریازی نه وانه رویشتن؟ ده بی له وه لامدابلین: که ریمخانی زه ندله سه ره تای ژیانیداله نیوئاووه وه ای، په روه رده کردن و فه ره هنگی بی خه وشی خه لکی ساف و ساده ی هۆزی زه ند و کوردی ئیرانی په روه رده بیوو، به لام جی نشینانی نه و له هه وای سیاسی حوکومه تی دا په روه رده بیوون و دیاره نه وه نه وانی ئالوده به فه ره هنگی نائیرانی کردبوو. (سه رچاوه: نه منیه ی پا کره وان ناغامحه ممه دخانی قاجار ته رجه مه ی جیهانگیر نه فکاری حوکومه ت، سیاست و عه شایر، له قاجاره وه تائینستا، عه زیزکیا وه ند (ره خش خورشید) بلا فوکی عه شایه ری چاپی یه که م سالی ۱۳۶۸ ی هه تاوی په ره ی ۵۳ تا ۲۹.

بوژانین: میژوده لی: نه میر که بیر نه وسه رداره دادگه ره گه وره ی ئیرانی یه کورده. هه روه ک ئاوسه رداره تاران و چوارری عه زیز خان له تاران به ناوی عه زیزخانی سه ردار ی سه رده شت و بوکانه، هه روه ک نادر شای هه و شار له هۆزی قه راخلوی به ره گه ز کورده - قه راخ کوردی یه و به واتای که ناره، سه رچاوه، په راویژی ناسرخانی نازادپور له سه ر میژوی نه رده لانی مه ستوره خانم و میرزا عه بدوللای موشی باشی که هۆزی قه راخلو و چهنه هۆزی دیکه ی کورد، له روژگاری سه فه وی و به رله سه فه ویانیش کوچ دراونه ته باکوور و باکوری خو ره لاتی که ناری ولاتی خوراسان، میژوی نه رده لان په ره ی ۱۲۲ چاپی ۸۱ و ۲۰۰۲ بلا فوکی تازه نیگاه - لیکدانه وه و لیکولینه وه و وه رگیژانی عه بدو ره حمان شه ره فکه ندی هه ژار، مه حه قیق و شاعیر و نوسه رو مو ته رجیمی ناوداری کورد.

کورد ده لی: نان نه ونانه نه ورو له خوانه، به لام میژوو، دل خوشکه ره.

روژی له نیۆ کومکاری، له خوینده واران و زانایان له تاران دانیشبووم، پرسیارم کرد: دوشوین له لای کەرەج به نیۆی که لاک ههیه، به چ واتایه که؟ نه یان زانی که به واتای لاشه و که لاکێ ئازالی مرداره وه بووه. وتم: ههراز که نێزیک به تاران، یانی چی، نه یانزانی که به واتای هه ورازه. وتم: ئه ی پلور، که هه رله و هه ورازه دایه، نه یان زانی، که به واتای که ندو یاشاره ههنگه یا شاره میش ههنگوینه، دیاره کاتی ههنگ میش ههنگوین پوره و شلخه ی داوه و په ریوه بووه و چۆته نیۆ، قه له شت و ره هیله و کونی تاشه به ردی ئه و چیا و کیوه و ههنگوینی تیدا ساز داوه، که به کوردی پێیان و تووه، پلوره یانی که ندوی میش ههنگوین.

ههروا پرسیارم کرد ئه ی! هه رله و لایه وله ولای تره وه شوینی ههیه، پی ده لێن: ئاب یا ئاو ئاسک، یانی چی، نه یانزانی ئاسک یانی «ئاهو» که له کوردی دا، ئاسک، ئاسکۆل، مامز و کارمزمیش ههیه - هه روا به دەم پرسیاره وه پرسیم: ئه ی له تاران شوینی ههیه، به نیۆ: «مهیدانی وه نه ک» یانی چی، نه یانزانی (وه نک) وه ن - داره به ن یانی دره ختجه ی وه نه که چ «چه» له کوردی دابۆته (ک) وتم: ئه ی (ئه وین دهره که - کا) شیوه لیکه، لای تاران یانی چی، نه یانزانی (ئه وین) چی یه و دهره کا، یانی چی، وتم ئیستاهه رله تاران چه ندین کچ و کیزی کوردی به ئه وین نیۆنراون و نیۆیان، (ئه وین) - وتم: ئه ی پارکی لاله، که له به رابه (جه لالیه) نیۆده برا، یانی چی، نه یانزانی یادگاری هوژی (جه لالی) کورده. وتم: ئه ی (زه عفهرانیه) له تاران یانی چی، نه یانزانی یادگاری هوژی زه عفهرانلو - ی کورده، وتم: برا کانم بزنان کورد ده لێ: ئاو، سیو، لیو، شه و، نان - فارسیش ده لێ: آب، سیب، لب، شب، نان و... ئه گه ر جوان به و ردی سه رنج بده ین زورلیک نێزیکین و خزم و که سی به کین ویه ک خوین ویه کین وه له ره گه زی ئاری و ئاریایی و ئیرانین که وایی حه ق نییه لانی که م ئیوه ی خوینده وار وروناک بیری ئیرانی به چاوی ناخودی بروانه، نه ته وه ی کوردی مادو ماننا، ره گه زو پاک نیژاد، بو به ئیمه ده لێن: جیایی خواز، ئیمه خاکی پاکی ئیران و کوردستان له قوچانه وه چلو ن؟ هه لگه رین و بیگه رین به کوله وه و بیبه ین بونا کوردو نائیانی، لام وایه ئیستا، که ماوه ی ۲۵ ساله

کۆماری ئیسلامی له ئێران دا دامه زراوه و بهرده وامه، به چاوی دیکه برواننه خوشک و برا هاوهره گهزه کانی نه ته وهی کورد و قانونی شورا و راویژ و قیست و عه دلی ئیسلامی له باری کوردانه وه به ریوه بیری تا کوردیش به مافی ره وای خوئی بگا و خوئی به برابه شی ئێرانیان بزانی و په یامی میژویی ئیمام خومهینی دامه زرینه ری کۆماری ئیسلامی ئێران که فه رمویه تی: [... اسلامی بزرگ تمام تبعیضها را محکوم نموده و برای هیچ گروهی ویژگی خاصی قرار نداده و تقوا و تعهد به اسلام تنها کرامت انسانهاست. و در پناه اسلام و جمهوری اسلامی حق اداره ی امور داخلی و محلی و رفع هرگونه تبعیض فرهنگی و اقتصادی و سیاسی متعلق به تمام قشرها است منجمله برادران کرد... روزنامه کیهان ۲۷ / ۸ / ۱۳۸۵ خورشیدی و صحیفه ی نور.] پیاده بکری و بیری به ریوه و هه روائه سلّی ۱۵ ی قانونی ئه ساسی و ئه سلّی ۱۹ بیری به ریوه - ئیمه ئه و په یامه ی ئیمام خمینی مان له گووفاری گرشه ی کوردستان له چاپ داوبه زمانی کوردی بلا و کرایه وه، ده قی ئه و په یامه مان بلا و کرده وه و هه رواداوی به ریوه بردنی ئه و په یامه و به ریوه بردنی ئه سلّی ۱۵ و ئه سلّی ۱۹ و... ی قانونی ئه ساسی ئێرانمان کردبوو. برواننه گووفاری گرشه ی کوردستان

ژماره ی ۱ و ژماره ی ۲ و ژماره ی ۷ و ژماره ی ۹ ی گرشه ی کوردستان و هه روا برواننه کتییی: کۆزانی فه ره نگی زمانی کوردی چاپی یه که م چاپخانه ی جه واهیری تاران و چاپی دوهم ۱۵ / ۱۱ / ۱۳۷۹ ی هه تاوی چاپی ئه ندیشه ی تاران. په ره ی ۱۱۶. ئیستاش دوپاتی ده که مه وه و هیوادارم ئه و په یامه میژویی یه ی ئیمام خومهینی و ئه سلّی ۱۵ و ئه سلّی ۱۹ و... ی قانونی ئه ساسی ئێران هه رچی زوو تره بیری به ریوه تا خوشک و برا کورده کانیش به مافی ره وای قانونی و شه رعی خوئیان بگهن. ئه م و تاره له په ره ی بیرو ئه ندیشه، له سیروان ژماره ی ۲۷۸ سالی ۷ روژی ۲۳ جوژه ردانی ۱۳۸۳ هه تاوی، چاپ کراوه.

بلیمه ته کانی کورده واری

یه که م که س که خه تی بو نایینایان داهیتاوه کورد بوو. زهینه دین نامیدی کورد، شهش سه د (۶۰۰) سال بهرله لوی برای یا لویس برایل - ی Louis Braille فهرانسهوی خه تی بو نایینایان داهیتاوه، عهلی کوری ئەحمەد، کوری یوسف، کوری خدر، نامیدی دیار به کری کورد. یه که م که سه که خه تی بو نایینایان داهیتاوه، ده لێن: له نامیده وه چوته به غاو هه ر له ویش وه فاتی کردووه، ئەو داهیته ره، کورده، یه کی له زانایانی حه نه لیه و له «فقه» دا پرزاناو کارچاک و ئاکار جوان و پیاوی راست و دروست و به سام و به هه بیته و لای گش که سی رێژدارو به قدرو حورمهت بووه. هه رچهند نایینایش بووه، مروی پرهوش، زیره ک، عه جیب و لیها تو بووه، جگه له زمانی زگماکی کوردی، عه ره بی، فارسی، تورکی، موغولی و زمانی رومی شی زانیوه، له واتای خه و لیکدانه وه دا وردو زانا بووه، باوه کو به منالی توشی نایینا بووه، به دهس رهنجی خووی به ریچوووه و کتیب فروشی کردو ته پیشه ی خووی، جابو ته وه ی کتیبه کان باش بناسی و قیمه تیان بزانی، جاهه ر کتیبکی کریبا، تیکه کاغه زینکی به ویته ی حه رفی: «پتی» له ئەلف و بی سازده دا، ئەو کاغه زه ی له پشت کتیبه که ده داو کاغه زینکی تری به سه ریداده چه سپاند، بو ته وه ی باش رای بگری. جاهه ر کاتی ده سی به سه را دیتا نه وعی کتیب و قیمه ته که ی بو ناشکراده بوو.

ئابه مجوره ئەو کورده، به یه که م که س له جیهاندا ده ناسری که حوروفی باریزه، بهرجه سته و زه قی داهیتاوه، یانی خه تی له ویته ی خه تی که ئە مرو پیی ده لێن: خه تی بریل که تایهت به نایینایانه، دایهیتاوه ئەم کورده چه ند کتیبی دیکه ی شی داناوه، بو ویته کتیبی (جواهيرالتبصیر فی علم التعبیر) ی داناوه. خهیره دین زه ره کلی نووسیویه تی: زهینه دین نامیدی کورد له ۷۱۴ ی مانگی و ۱۳۱۴ زایینی مردوه و عومه رزه را که حاله و دیی خودایش لایان وایه له ۷۱۰ و ۱۳۱۰ وه فاتی کردوه، به لام لوی برای یا لویس برایل Louis Braille فهرانسهوی له ۱۸۰۹ - ۱۸۵۲ زایینی، له دایک بووه و وه فاتی

کردوه: یانی ئەم لویس برابله خودودی ۱۸۵۰ زاینی یانی شەش سەد سال دواى زەینەدین ئامیدی کورد، خەتی بریلی داهیتاوه و ئەمیش لە تە مەنی ۳ سالییه وه نابینا بووه. سەید حوسین کوردی یوسف کوری عەلی خەلاتی لە زانستی ریازی و هەیهت هەر شه پۆلی داوه و لە جزیر و بوتان-ی کوردستان قازی بووه و به و زانسته سه برانه ی وه ک (جەفر و ئەوفاق) و پیت زانی، پە ی به وه بردوه که بوله رزه و عەرد هەژان پەیدا دەبێ. به خەلکه که دەلی: گشت مەر و مالات و و لسات و ئازە له کاتان له هۆل، گە وەر و گە له خان و تە و یله بکە نه دەری و خوشتان له نیو خانوبەرەدا مە میننه وه. ئە و زانا کورده، به و زانینه خەلکه که ی، له مردن و تیاچون رزگار کردوه و نه بهیشتوه، وه ک شاری به م و ئە وان له بن خاک و خوڵ و دار و پەردودا، قە تیس بن و به بوله رزه بمرن و تیاچن هەر و ا پە ی به وه بردوو که مە غول هیرش دە کاته سەر ئیران و توران و شاری خەلات و بدلیس، بهرله وه ی مە غول بیگاتی، به خوئی و دوانزه هەزار مائی خزم و دوست و بهیره وانی، نیشتمانی به جی هیشتوو و چوونه تە میسر، وه تاماوه پی بهرله مرو، گەرە کینک له میسر دا هەبوو که به تاخی ئە خلاتیان ناودار بوو. به فەر موده ی سه عدی

[سعیدیا حب وطن گرچه حدیثی است صحیح/نتوان مرد به ذلت که من اینجا زادم]

مرو جاری وایه، به ناچاری له نیشتمانی خوشه ویستی خوئی ئاواره دەبێ.

نوکتە: له روژگاری نه و شیرە وان دا (جاماسبی) مامی شاری خەلات و ئە وده وه ره ی به خەلات داوه به رابه ریکی ئایینی زە رده شت، جا هەر له مە وه (ئه وشار و هەر یتمه) به خەلات ناوی دەر کردوه، خەلات واژه یه کی کوردییه. خەلات: دیاری گه و ره پیاوان، خەلات: به خشراو، له لایەن که سیکه وه پیشکه ش کراو، خەلات و به رات، هەر چه نده له میرودا [خلاط، اخلاط، خالدی: کوردی، کورتی، کوردیای به یه ک زانراون و خالدی هوزیکه لای کرماشان] اسناد و ماخذ عمده مقدمه ی کتاب شه ره فنا مه ئە میر شه ره فخان بدلیسی به زمانی فارسی پە ره ی ۱۸ چاپی ۱۳۴۳ ی هه تاوی تاران.

به لام عه ره ب بردویانه ته سهر زاری خوین وله کوردانیان گوریوه و به ئیخلات «اخلاط» خویندویانه ته وه، لیره ش له باتی (کانی سپی) ده یکه نه (چشمه سفید) و (کوچک چه رمو) ده که نه (سنگ سفید)، که ته له فوزه کانی له زاری کوردیدا زور ناخوشه و ره وان نا کرئ.

کوری موسته و فی ئه حمه د بن موباره ک شه ره فه دین ئه بو و به ره کات هه ولیتری له ۶۳۷ له دایک بووه و دوای ۷۳ سال ژبانی له موسل وه فاتی کردوه و له فه ن و فنون و هونه ری موحاسه بات و مه سه له ی دیوانی عیلمی ریازی دا بی و ئه بووه و له هه ولیتر پله ی ئیستیفای پیدراوه و له ویژاوه ری، نه خو، لوغته، عه روز، قافیه وزانینی به یان، شیعر و شاعیری، ئه خبار و میژو، ئه مسالی عه ره بی و فه رموده، ناوی ریجال، وه ک ده ریواو بووه و ماله که ی زیاره تگه و زانینگه ی زانینخوازان بووه. یا نه جمه دین ئه ییوب له زانینی ریازی، هه یته ت، ئه ستیره ناسی پرزانا بووه و موحاسب و له ده رباری مه لیک صالح [۶۳۹-۶۴۷] بن مه لیک کامل، ئه ستیره ناس و ژماره نوی ئه و بووه و خه لکی خه لاته. یا جه زه ری «بدیع الزمان اسماعیل» هونه ره که کتیبی (معرفه الحیل الهندسیه) له ۱۲۰۵ بو مه حمود ئه رته قی له ئامید داناوه و زانینی ساعته سازی تیدا به کار بردوه، «ئه لمونجید فی الاعلام» په ره ی ۲۱۳ چاپی ۲۰ حوزه یرانی ۱۹۸۲ زاینی بیروت، لوینان. یا عه للامه ی ناودار کوری ئاده م که له ۱۱۶۰ ی مانگی له دیی روستی باله کی کوردستان له عیلمی ریازی، هه نده سه و هه یته ت پرزانا بووه و له سه ر (رسالة الحساب، اشکال التأسیس، له سه ر ربع المعجیب، له سه ر زیج: جه دوه لی ئه ستیره ناسی) شه رحی داناوه و کتیبی (مفتاح التنجیم فی شرح التقویم) و کتیبی (تشریح السیارات فی الفلک) و (شه رحی له چه غمینی قازی زاده له فه له کیات دا نویسه و زیاتر له ۲۵ کتیبی به نرخی داناوه، یادی مه ردان په ره ی ۱۷ و ۲۲ چاپی - ۱۹۸۳۴ زاینی - عه للامه ئیمام شافعی روزگار چه زره تی مه لا که ریم موده ریس، یا عه للامه مه لا به حیا عیمادی له ۱۲۵۴ ی

مانگی وه فاتی کردوه. له زانستی ریازی، فهله کیات، زانیی عه قلی و نه قلی و حکمهت و فهلسه فه و که لام هه ر شه پۆلی داوه و زنجیره ی ئیجازه ی مه لا و فه قیانی له م دوایانه ی کوردستان، ده گاته وه ئه م زاته. یا به دره دین محه ممه د، بن ئه حمه د ناو دار به [سب ط مار دینی] که له زانستی ریازی، ئه ستیره ناسی و فهله کیاتدا پر عیلم بووه و له ۸۲۶ ی مانگی له دایک بووه و چۆته دیمه شق و له هه نده سه، هه یهت و ریازی و (مقنطرات و جیوب قوس) ه کان دا، ته ئلیفی هه یه و ۲ کتیبی (تحفه الالباب فی علم الحساب و الجواهر فی تجدیدا لخطوط والدوائر) ی داواوه و له ۱۲۹۹ ی مانگی له میسر له چاپ دراو و له جه بر و هوقابه له دا، نوسراوی هه یه و له زانکۆی ئه زه هری قاهره دهرس بیژ بوه و له ۹۱۲ له وی وه فاتی کردوه.

ئه بوو حه نیفه دینه وه ری کتیبی زیج و کتیبی جه بر و موقابه له ی داواوه و له گیاناسی و عیلمی شیمیدا که شفیاتیکی هه یه و نه سه بنامه ی کوردی نوسیوه، ئه ستیره ناس، ئه ندا زیار، میژوزان و نابیغه ی روژگاری خو ی بووه و حکمه تی فه لاسیغه و به یانی عه ره بی، کو کردو ته وه و لیکدیدا و ن و ته فسیری قور ئانیشی له ۱۳ به رگدا نوسیوه و گیاناسی زو ر به بیر بووه وه به ده یان ریازی زان و گیاناسی دیکه. جاهه رله بهر ئه وه یه دوکتور گو ستاو لو بۆن فه رانسه وی رای گه یاندووه: [زانایانی ئیسلام له زانین و عیلمی شیمی ۱۵ گرینگترین بنه ره تی شیمی «تقطیر» ه که ئه گه ر ئه و که ره ستانه ی ئه زمونی لابراتواری موسو لمانان «که سانی وه ک دینه وه ری و عه للامه «عبدالسلام» گیاناس و شیمیدان و ریازی زان و سه روکی قاهره ی میسر» - نه بوایی «لاوازی یه» له که شفیاتی تازه ی خو یاندا سه ر نه ده که وتن. زانایانی ئیسلام له ریازی، عیلمی جه بر، جوگرافیا، فیزیک، مه کانیکی و مه علوماتی عه مه لی له بهر کار بردنی (رقاص) له ساعهت: (ده م ژمیتر) یان داهیناوه و کارگه لی پر گرینگ و له بهر چاویان ئه نجام داوه و له م بار و بابه تانه وه. زانایانی ئیسلام حه ق و مافی گرینگ و گه وره یان له سه ر ئور و پائیان هه یه، کتیبی (تمدن اسلام و عه ره ب

چاپی ۱۳۴۷ ئیسلامیهی تاران ته رجه مهی فارسی سه یید هاشم حوسینی). گۆستاو لوپۆن به و قسانه شایه دیی گه و ره ی بو خزمه تی زانایانی ئیسلامی به عیلم و فرههنگی مروفانی داوه، که نه ته وهی کوردیش خزمه تی عیلمی و فرههنگی خوئی باش نیشان داوه و رازی به قاومانه وهی کورد، که له نیو سوبه و کوره ی گرداری داگیر که ران ماوه و نه تاواوه ته وه، هه ر له مه دایه، که له خزمه ت کردن به عیلم و زانین دا بووه و له سه ره تای ده و ره ی (ماد) ه وه له ئیراندا تا ئه م سه رده مه، نه ته وه ی کورد زیاتر له چارده سه ده یه له گه ل دین باوه ری و خزمه ت کردن به عیلمه، عیلمیش نووره، فارابی نه و زانا ئیرانییه له ره سولی ئه کره مه وه نه قلی کرده که پیغه مبه ر فره رمویه تی: (العلم نور یقذقه الله فی قلب من یشاء). کوردیش له ریگای عیلم و زانسته وه خوئی پاراستووه و به ره وانی و بهرگیری له خوئی کرده. له ئه رده شیری بابه کانه وه بیگره تا ده گاته به درخان پاشایه زدان شیر، مه لیک غازی شیخ عوبه یدیلای نه هری شاهی شه مزین اغه وسی سانی شیخ عه بدو القادر نه هری شه مزینی، شیخ سه عید پیران، ژه نرال ئیحسان نوری پاشا، شیخ «عبدالسلام بارزانی»، شیخ ئه حمه د بارزانی، «سلطان العرفا»، حاج سه یید عه بدو اللآگه یلانی زاده، ژه نرال مسته فا بارزانی، پیشه وا قازی محه ممه د سمکوئی مه زن و مه لیک مه حمود، به رزنجی حه فیدو نه مر. کوردو نه ته وه ی کوردو ماد له راست دیسپۆتیسیم ره ق راوه ستن و له هی رشی مله و پان و ده س درێژکاران مه ردا نه و شیرانه، بهرگیری و به ره وانی له خوئیان بکه ن و بهر په رچیان بده نه وه. دیاره، به لاجوونی [بو مدیه ن له ئه لجه زیره که نه جاسه تی خوئی ده خوارد تا مرد، وه ده رکردنی شا له ئیران به ئه للاحو ئه کبه رو، تف و له عنه ت، وه هی تانه ده ریی سه ددام ئه فله قی له کو ن، وه ک ریوی که ۱۰ سالی ش هه ر وه ک سه گی زنجیری زنجیری کرابوو ئاخو ریش په تیان له ملی ئالاند و خنکاندیان] ده روازه ی نازادی بو نه ته وه ی کراوه ته ود.

سه‌لماس (زاروهند) ناوینه‌ی میژو

له‌باکوری خوژاوا‌ی ئێران، به‌شی کوردستانی باکوری شارێک که داگری به‌شه‌کانی کویستانی ورشته‌کانی پر به‌ره‌مه‌دا، هه‌لکه‌ تووه‌و به‌شاری سه‌لماس ناوداره‌ و له‌چه‌می زولاچای ئاوی خواردنه‌وه‌ی بو‌ده‌چی که‌ ئه‌و شاره‌! میژویه‌کی دورودریژی هه‌یه‌و شایه‌دی شوێنه‌ واری که‌ ونارایه‌، له‌ روژگاری زو‌ر کوته‌وه‌، دیاره‌ جیی حه‌وانه‌وه‌ی مرو‌ بووه‌، شاری سه‌لماس ، به‌قه‌سه‌ی میژو زانان له‌ روژگاری (سه‌لماسار-ی سیوه‌م) له‌ پاشا‌کانی ئاشو‌ر له‌ هه‌زاره‌ی سیوه‌می به‌رله‌ زاین، سازدراوه‌ و به‌نیوی قه‌لا و دژی بو‌خو‌ پاراستن له‌ هیرشی هۆزه‌کانی نێزیک حوکومه‌تی بایبل ساز دراوه‌ و به‌گه‌رانی گه‌ردونی گه‌ردان بوته‌شار و بو‌ئاسان به‌زمان و زاراهاتن و ئاسان گو‌کردن، (سه‌لماسار) بوته‌ (سه‌لماس) و ئه‌و ناوه‌ براوه‌ به‌سه‌ر ئه‌و شارو‌هه‌ریمه‌دا.

سه‌لماس به‌رله‌ ژیار و ته‌مه‌دونی ئاشوریش له‌هه‌ریمه‌، پرشارستانی و ئاوه‌دان و خودان ژیا‌ری گو‌ی زه‌وی بووه‌ و ئاسه‌واری که‌له‌و‌ی به‌ ده‌س هاتووه‌؛ ده‌گه‌ریمه‌وه‌ بو‌هه‌زاره‌ی به‌رله‌ دایک بوونی عیسا‌مسیح.

ئه‌لمیقه‌سه‌ی له‌ سه‌فه‌رنامه‌ی خویدا، تارینی بازارومزگه‌وتی به‌ به‌ردچنی ئه‌و‌ی ده‌ کاو یاقوتی حه‌مه‌وی سه‌لماس به‌شاری وێرانه‌ و تیک رمیاو ناوده‌ باو حه‌مدوللا‌ موسته‌وفی نوسیویه‌تی که‌ بارو و سه‌ر دیواره‌کانی سه‌لماس له‌ده‌وازه‌ی غازان خاندا پینه‌وپه‌رو‌کراون و له‌ کتیی نه‌هزه‌ تولقوب دانوسراوه‌، سه‌لماس له‌ ئیقلمی چواره‌مه‌ و دریا‌یه‌ که‌ی له‌ جه‌ زایری خالدا‌ت «خه‌تی‌یه‌د» و به‌رینایه‌ که‌یشی له‌ خه‌تی ئوستوا «کزم» شاری گه‌وره‌یه‌ و بارو‌وسه‌ر دیواره‌کانی داروخاون، وه‌زیر خواجه‌ تاجه‌دین عه‌لیشای ته‌وریزی، ئه‌و‌یی ئاوه‌دان کردوه‌ته‌وه‌، ده‌وره‌ که‌ی هه‌شته‌زار هه‌نگاوه‌ و هه‌واکه‌ی سارده‌و ئاوه‌ که‌یشی له‌ «ئه‌ودیه‌»ی چیا‌کانی کوردستان سه‌ر چاوه‌ی گرتووه‌ و ده‌رژیمه‌ ده‌ریاچه‌ی چی چست ده‌ریاچه‌ی ورمی. له‌ سه‌ده‌ی چواره‌می کوچی مانگیدا، گشت دانیشتوانی سه‌لماس کورد بون و له‌ سالی ۱۹۰۰ی زاینیدا، دارای ۱۰۸ ئاوه‌دانی

بووه و لانی کهم په نجا هه زار کهس له و ناوه دا ژیاون، هه ندی له و ناوه دانیا نه؛ دیی مه سیحی یان هه بووه، سەلماس. له رابوردوی زورکوته وه، به شی له ئه رمه نستان بووه و له روژگاری ئیمپه راتوری مادو هه خا مه نشیا نه وه به (زاروهند) ناو براوه. له نیژیک شاری سەلماسی ئیستا، له بان ته پو لکی به ناوی (زنجیر قه لا). ئاسه وارو خانویه ک به هو ی (که پرتیر) دوژ راوه ته وه، که دارای هه ججاری و به رده هه لکه نراو، که دا تاشراوی روژگاری ساسانی یه، له م به رده هه لکه نراوو دا تاشراوانه دا، که له نیو خه لکی نه و ده وه ره دا به (ئوزدانی) ناو داره، وینه ی ئه رده شی و شاپوری ساسانی. له حالیکه دا که حوکمدارانی ئه رمه نستان له به رسم و پی ئه سپه کانیا دا، چوکیان دادا وه، له به رد هه لکه نراون و نشان دراون، جاهه رله به رته مه، هه ندی لیکو له ران، گرتنی سەلماس ولکاندی نه وه به ئیران له به شی کوردستانه وه، به کاری ئه رده شیر یا به کاری شاپوری ساسانی، ده زانن، بیجگه له و به رده هه لکه نراوانه، له لای (گورچین قه لا) یش، ئاسه واری که و نارای جینگای سه رنج هه یه له نیژیک ناوه دانسی (تازه شار) یش (بورجیکی خستی) هه یه که ده لین: هی (میر، خاتون: کیژی ئه رغوناغا) یه که (که تیه یه کی میژوداری) هه یه، گوندی (حه و ته وانهی) سەلماس له کوته وه ناوه ندی خه لیفه گه ری ئه رمه نیه کانی نه و ناوه ناوه بووه. به وردبونه وه و سه رنجدان به ئاسه وار ناسی «گولته په» به دوژینه وه ی یه کی له کوترین شوینه واری نیشته جیی بونی کوړو کومه لگای به ری مرو، زانراوه و دانریاوه. له بابته که شف و له جیهاندا دوژینه وه ی، ئه م شوینه واره پرنرخه، ئه بی بلیین: که ئه م ئاسه وارو گوندانه، ده گه ریته وه بو هه زاره ی حه و ته می به رله زاینن، زه ره و کریتدراویک که به (په رده کانی ئاوسیدنی) ما ک و دایکه، له وژیتگه دا گه یشتون، نیشانه ی ئه وه ن که نه و ناوه دانیه، پیشکه و تووه، له و روژگاره دا، ناوه ندی گرینگترین به ره م هینانی که رسته ی ئاوسیدنی و ئاوداری وه ک چه قو، شیرو که ره سته ی برنده بووه، له و ناوچه ی به شی ده ری اچه ی ورمی دا، شتانی هه روه کو ده سکردی به ردین، ده وری قوول، گاسنی زه وی کیلان، که رسته ی دابین کردنی خو ارده مه نی، جوت و گاو کشت و کال له و مه لبه نده دا، هه روه ها کاسه و کوژه و دیزه ی نه خشاوی خو له میشی، ماییل به ره شی و

سه‌ردوکی سواڵه‌تی، دۆزراونه ته‌وه‌و کویش کراونه ته‌وه که سواڵه ته‌کانیان له‌ جوړی سواڵه‌تی نه‌خجه‌وانه که پیوه‌ندی به‌ ده‌وره‌ی بریتزی قه‌دیم له‌دوه‌زار و نووسه‌دسال به‌رله‌ زاینن، هه‌یه‌و له‌ تویرال تویرالی نیو تویرالی لای سه‌روی ئه‌و ته‌پوئلکه‌یه، نیشانی له‌ نیشته‌جی بونی سی ده‌وره‌ی ئاداب و رسوم و فره‌ه‌نگی پیوه‌ندی دار به‌ هه‌زاره‌ کانی شه‌شه‌م، پیته‌جم و چواره‌می به‌رله‌ زاینن، دینه‌ به‌رچاو، که به‌ته‌رتیپ هاو دم و هاوچاخه‌ له‌ گه‌ل ته‌مه‌دونی حاج فیروز و دالماله‌ هه‌ریمی سندوسی نه‌غده‌ و روژگاری بریتزی قه‌دیم، له‌ کواماری نه‌خجه‌واندا، له‌م سه‌رده‌ مه‌شدا له‌سه‌ر هه‌چیه‌ که، له‌ تویرالی فره‌ه‌نگی ئه‌و ته‌پوئلکه‌یه که دارای نر‌خکه‌لی تاریخی فراوانه، تویرینه‌وه‌ یه‌ کی عیلمی، ئه‌و تو ئه‌نجام نه‌دراوه‌ و ئاگاداری پیوه‌ندی دار به‌ هه‌ردو، ده‌وره‌فره‌ که‌مه، قه‌دیمی‌ترین جینگای نیشته‌چی بونی که‌نیشانه‌گه‌لی یه‌ ک‌گوندی دایمی که‌ له‌ جیهاندا ناسراوه. له‌نیو دوروان (به‌ینه‌ نه‌هرین) ی عراق دابووه، که‌ تایبه‌تمه‌ ندیه‌یه‌ کانی فره‌ه‌نگی. ئه‌وی له‌ «گولته‌په‌» ی سه‌لماس دواتره. له‌م ته‌پوئلکه‌دا لاشه‌گه‌لی زه‌لام و گه‌وره‌ له‌به‌ردی ئاوسیدنی تاوه‌زنی پیته‌جم کیلوگرم که‌شف و دۆزراونه‌ته‌وه، هوئی جه‌نگی شاهه‌باسی صه‌فه‌وی کورد، له‌ گه‌ل تورکه‌ عوسمانیه‌ کاندازیاتر له‌به‌ر سه‌لماس بووه. تاریخ شایه‌ده‌ که‌ جه‌نگه‌ کانی روسی ته‌زاری، تورکی عوسمانلی و په‌ریشانیه‌ کانی دوا‌ی جه‌نگی جیهانی یه‌ که‌م زه‌ره‌روزیانی قورسی به‌ سه‌لماس گه‌یانده‌وه، ئاغامحه‌مه‌د خانی قاجار دوا‌ی‌گرتنی ئه‌رمه‌نستان له‌ به‌رواری ۲۸ ره‌جه‌ب، بو‌وچان و پشودان چو‌ته‌ سه‌لماس و بو‌ماوه‌ یه‌ ک‌ له‌وی ماوه‌ ته‌وه.

فره‌ترین و ئارامی و ئاوه‌دانی سه‌لماس (زاروند) شاهه‌باسی صه‌فه‌وی دا بووه، چونکا شاهه‌باس به‌سیاسه‌تی تایبه‌ت ئه‌رمه‌نی یه‌ کانی له‌ سه‌لماس و گونده‌ کانی ئه‌و ده‌وره‌ نیشته‌جی کردو دای مه‌زراندن و دژی و دژمنی نیوانیشانی له‌ نیو بردو ته‌ نانه‌ت کلیسای ناوداری (حه‌وته‌وانان) به‌ ده‌ستوری شاهه‌باس پینه‌وپه‌روکرا و درایه‌ ده‌س ئه‌رمه‌نی یه‌ کان. له‌ده‌وه‌ی قاجاردا شاری سه‌لماس له‌بره‌ و که‌وت و له‌باتیان گوندی دیلمه‌قان له‌ نیتریک سه‌لماس که‌وته‌ به‌ر سه‌رنج و تاراده‌یه‌ ک‌ ئاوه‌دان کرایه‌وه،

که به داخه‌وه له سالی ۱۳۰۹ی هه‌تاوی بومه‌له رزه‌وه رزه‌ژانی سه‌خت له وه‌مه‌ل‌بهنده روی‌دا که له سوینگی‌هێ و نه‌وه‌له‌وه، هه‌م شاری سه‌لّماس و هه‌م دیلمه‌قان و یران و کاول بون و زیاتر له‌چوار هه‌زار که‌س له‌نیو‌چون، یه‌که‌مین فیرگه‌که به‌شیوه‌ی نو‌ی به‌هو‌ی باهو‌ی سه‌عیدخانی سه‌لّماس له‌شاری سه‌لّماس ساز درا، سازدانی نه‌وفیرگه، بووه‌سه‌ره‌تا سازدان ودا مه‌زاندی فیرگه و فیرانکو‌ی دیکه، له‌سه‌رانسه‌ری ولات، حه‌یده‌رخان عه‌مو ئوغلی. مرو‌ی ناسراوی بزروی مه‌شروته‌خوازی و میرزائیراهیم خان نه‌مین سولتان یه‌که‌مین سه‌در نه‌عه‌می موزه‌فه‌ره‌دین شای قاجار، خه‌لکی سه‌لّماس بون، له‌م کات و ساتانه‌دا. شاری سه‌لّماس دارای ۷ به‌ش و ۱۵۰ گونده، که فره‌بون و ته‌راکومی نیسی جه‌معیه‌تی نه‌وی ۳۰ که‌س له‌هه‌رکیلۆمتری چوارگۆشه‌یه، بنچینه‌ی ئابوری شاری سه‌لّماس له‌سه‌ر کشت و کال و جوت و گاو مه‌رومالات به‌خیو‌کردنه. ده‌سه‌هات و به‌ره‌می جوت و گای نه‌وی گه‌نم، جو، توتن، دانه‌گه‌لی رو‌نی و چو‌نده‌ره. مه‌رومالات داری نه‌خشی فره‌گرینگی له‌ ئابوری شاری سه‌لّماسدا هه‌یه، ئیستاسه‌ره‌رای سه‌نه‌تی چه‌رم سازی سی‌کارخانه‌ی گه‌وره، به‌ناوی شیرمه‌نی: (له‌به‌نیات) له‌وی به‌ره‌م دئ و ره‌وانه‌ی ناوه‌وه و ده‌ره‌وه‌ی ولات ده‌کری. قه‌یسی وشیلانه‌ی زو‌روزه‌وه‌ندی نه‌و شاره‌له‌کارخانه‌گه‌لی به‌رگه‌سازی خو‌سه‌ه‌واوا، حه‌وته‌وانه، سوره. خانکا و تازه‌شار، ده‌کرێته‌به‌رگه و هه‌مو‌سالی به‌ری ده‌کری بو‌ ولاتی ئەلمان و روسیه. هه‌روه‌ه‌مه‌عه‌نی به‌رده (مه‌ر مه‌ر) به‌ردی موزائیک (شورگول) به‌رده ره‌شه، گه‌چ و (تنکال) به‌ده‌س دئ، تنکال ماده‌یه‌که، له‌زیرینگه‌ری و حه‌له‌بی‌سازیدا به‌نیوی ماده‌ی جو‌شکاری که‌لکی لیوه‌رده‌گیر درئ و نیوه‌شیمایه‌که‌ی (به‌رات دوسدیم) ه. له‌سه‌لّماس و گونده‌کانی نه‌وی، ده‌سکیش، به‌رپه، گۆره‌وی چنن باوه و باری ئابوی فره‌شی هه‌یه و ژنان نه‌وچینه‌نه‌نجام‌ده‌دن. برواننه و تاری وه‌حید مه‌رحه‌مه‌تی سه‌لّماسی، روژنامه‌ی هاوشاری روژی سی‌شی مه‌خه‌رمانانی ۱۳۷۹ی هه‌تاوی و ۲۲ ناگۆستی ۲۰۰۰ی زاینی سالی ۸ ژماره‌ی ۲۱۹۹. وه‌رگیر له‌فارسی یه‌وه بو‌زمانی شیرنی کوردی دوکتور محه‌مه‌د صالح ئیراهیمی (شه‌پۆل).

نوگه‌نجی نادیار

به‌سازدانی به‌نداوی له‌ئوستانی ئازربایجانی روژاوا زیاتر له ۹ گوندی ئه‌و ئوستانه، وندا ده‌بن، کارو کرده‌وه کانی سازدانی ئه‌و به‌نداوانه، که دارشتنی به‌ر نامه‌کانی به‌رله سالی ۱۹۹۱ی زاینی یه‌وه دارپژراوه‌وه ده‌گه‌ریته‌وه بو‌به‌رنامه‌ی یه‌که‌می ته‌وسیه‌وه گه‌شه‌پیدان (په‌ره‌دان) و به‌وکاره‌گوندو ئاوه‌دانی فراوان و نداده‌بن و له‌بن ئاو، نوقم‌ده‌بن، به‌سازدانی به‌نداو، له‌به‌رچه‌می (زرا‌چای). (ئا‌چای) (قازان چای) و (شارچای) له‌شاری سه‌لماس و خوئی و ورمی، گوندگه‌لی فره‌نومی بن ئاو ده‌بن. له‌راست مه‌کانیزه‌بونی کشت و کال و هاتنی تیکنولوژی بو‌سیستمی سوننه‌تی کشت و کال له‌وه‌ه‌ریمه‌دا، په‌رسیارک دینته‌گور و ئه‌ویش ئه‌مه‌یه‌که‌چ به‌لایه‌ک به‌سه‌ر، ساختاری کو‌مه‌لایه‌تی و فه‌ره‌نگی ئه‌و ناوه‌ناوه‌دا، دی و توشی چ مال و پزانیه‌ک دین و دین، ئه‌بو، لیکۆلینه‌وه‌ی وردی خه‌لک ناسی به‌رله‌سازدانی به‌نداوه‌کان ئه‌نجام به‌درایی تا روناک بیوایی که سازدانی ئاوه‌ها، به‌نداو‌گه‌لی له‌باری فه‌ره‌نگی و کو‌مه‌لایه‌تی باشه‌یاناباشه.

پیوستی لیکۆلینه‌وه‌ی خه‌لک ناسی به‌رله‌لیبران. به‌ریوه‌بردنی گه‌لاله‌ی جامیعی مه‌ردم ناسی له‌هه‌ریمی که دانیشتوو‌ه‌کانی له‌ترسی وه‌بن ئاو‌که‌وتن له‌بن ئه‌و به‌نداوانه‌دا، ناچار به‌کو‌چه‌له‌کو‌چ کردن نه‌بن، هه‌رچه‌نده‌دوای چهن سالی ئاوی فره‌یان ده‌بی و که‌لکی لیوه‌رده‌گرن. به‌لام لیکۆلینه‌وه‌له‌سه‌ر ئه‌وانه، دوای لیبران بو‌سازدانی به‌نداوه‌کان له‌به‌ر چاو، نه‌گیردراوه‌وه‌کاره‌که‌له‌روی زانست و دلسۆزی یه‌وه، ئه‌نجام نه‌دراوه. محمه‌د میرشوکرایی به‌رپرسی به‌شی تویرینه‌وه‌ی مه‌ردم ناسی مه‌کو‌ی میراتی کلتور و فه‌ره‌نگی له‌م باره‌وه‌و تویه‌تی: تا چوارسالی دیکه‌خه‌لکی ئه‌و گوندانه، ده‌ره‌تانیان هه‌یه‌که‌نه‌که‌ونه‌بن ئاو. ئه‌مه‌ش ده‌ره‌تانی باشه‌بو‌ئه‌نجام دانی لیکۆلینه‌وه‌یی ورد تر و دلسۆزانه‌تر، یه‌کی سه‌بت و زه‌بت و کو‌کردنه‌وه‌ی ته‌واوی باری کلتور و فه‌ره‌نگی و کو‌مه‌لایه‌تی دانیشتوانی ئه‌و ئاوی و گوندانه. دوهم لیکۆلینه‌وه‌له‌مه‌به‌ندوه‌هریم‌گه‌لی

که گوندنیشان، کوچ ده‌دریته‌ه‌وئ. تاکه‌مترین زهره‌روزیان به‌و‌خه‌لکه‌بگا، که‌جیی به‌جیی ده‌کرین، دیاره‌باشترین شیوه، نه‌وه‌بوکه‌تویژینه‌وه‌که، به‌رله‌ده‌س به‌کاربون نه‌نجام‌بدرایی تائاشکرا‌بوایی که‌له‌بنه‌ره‌تا‌سازدانی‌ئاوه‌ها‌به‌ندا‌و‌گه‌لی‌به‌له‌به‌ر‌چاو‌گرتنی‌فه‌ره‌نگی‌و‌کو‌مه‌لایه‌تی‌باشه‌پایازیان‌اوی‌به.

باری ئیستراتژیکی.

کوردنشین بونی‌گونه‌کانی‌باشوری‌ئوستانی‌ئازربایجانی‌روژاوا‌و‌حه‌ساسیه‌تی‌که‌نه‌و‌گوندانه‌له‌روانگای‌باری‌ئیستراتژیکیان، له‌پیوه‌ندی‌له‌ته‌ک‌کوردده‌کانی‌باقی‌هه‌ریمه‌کاندا، به‌تایه‌ت‌ئوستانی‌باشوری‌یانی‌نه‌و‌پیوه‌ندی‌یه‌ی‌که‌له‌گه‌ل‌کوردده‌کانی‌ئوستانی‌کوردستاندا‌هه‌یانه. که‌یه‌کی‌له‌هو‌گرینگه‌کانی‌به‌رخودانی‌خه‌لکی‌نه‌و‌گوندنشینانه، له‌راست‌جیی‌به‌جیی‌کردن‌و‌کوچ‌پی‌دانیان‌له‌نشتمانی‌باو‌باپیرانیان. یه‌کی‌له‌خه‌لکی‌گوندی‌(خری)‌به‌ئیشاره‌به‌م‌نوخته، به‌یه‌کی‌له‌ویته‌هه‌لگره‌کانی‌تویژه‌ر‌به‌زاراوه‌ی‌تون‌و‌تیژی‌کوردی، رای‌گه‌یاند، که‌ئایا‌ده‌ولت‌ده‌توانی‌نه‌و‌هه‌موه‌رابوردوه‌ی‌ئیمه‌و‌نه‌و‌هه‌موه‌کلتر‌و‌ئاداب‌و‌روسوم‌و‌ئاین‌و‌سوننه‌تانه‌ی‌ئیمه‌و‌نه‌و‌گشته‌کار‌و‌ئا‌کار‌و‌مه‌به‌ستانه‌ی‌که‌پیوه‌ندیان‌به‌م‌شوینانه‌و‌به‌م‌گوندانه‌وه‌هه‌یه، ده‌توانن‌له‌جیگا‌یی‌دیکه‌بوئیمه‌ی‌داین‌بکه‌ن؟ نه‌و‌لیکو‌له‌ره، رای‌گه‌یاندوه، که‌پیوه‌ندی‌هه‌ریمه‌گه‌لی‌باشوری‌ئوستانی‌ئازربایجانی‌روژاوا‌له‌گه‌ل‌باقی‌نشته‌جییانی‌کوردی‌باقی‌هه‌ریمه‌کوردنشینه‌کان‌بوئیم‌کوردانه‌ی‌والیره‌نشته‌جین، پرگرینگ‌و‌حه‌یاتی‌به. هیوادارین، ده‌ولت‌له‌کوچ‌دانی‌خه‌لکی‌نه‌و‌گونه‌کوردنشینانه، گشت‌نه‌و‌که‌ند‌و‌کو‌سپانه‌له‌به‌ر‌چاو‌بگری.

وندا بونی‌گه‌نج «دیوید رو‌هیل» که‌ونارناسی‌ئینگلیسی‌خودودی‌سالی‌۱۹۹۸‌ی‌زاینی‌کتیبکی‌له‌له‌ندن‌له‌چاپ‌داوه، به‌ناوی‌«ئوستوره‌ی» په‌یدا‌بونی‌ته‌مه‌دون، له‌چاپ‌دانی‌نه‌م‌کتیبه‌بووه‌هو‌ی‌نه‌وه، زوری‌له‌که‌و‌نارناسان‌له‌بابه‌ت‌تاریخی‌عه‌هدی‌عه‌تیق‌و‌ته‌نانه‌ت‌ناسینی‌و‌ناساندنی‌تاریخی، له‌رافه‌وته‌فسیرگه‌لی‌خویان‌بیربکه‌نه‌وه‌و

دوباره چاوی پيدا بخشینه‌وه تا نال و گوړیکی تیدا بدهن، روھیل له‌سهر بنه‌ره تی‌ورد بونه‌وه ولیکوئینه‌وه کانی خوئی و هه‌روه‌ها به به‌لگه هیتانه‌وه له‌سهر بنه‌ره تی به‌لگه‌ی مه‌وجود، له‌ئینجیل عه‌هدی عه‌تیق (به‌شی ئافراندن) ورافه و ته‌فسیره کان و ده‌رخستنگه لی‌که‌له روی نه‌و ناگاداریانه‌وه، نه‌نجامی دابون، نه‌م فه‌رزهی هیتابوووه گوړکه باغی عه‌دن: (باغی به‌هه‌شت) شویتیکه، له باکوری روژاواوی ئیراندایه: (هه‌ریمی) له نیوان ته‌وریزو ورمی دایه، نه‌و، به‌م فه‌رزه ده‌ی سه‌لمینی. که په‌یدا بونی ژیارو ته‌مه‌دون له‌م نوخته و له‌م هه‌ریمه‌وه، ده‌سی پی‌کراوه و به‌حه‌ره که‌ت کردن له‌نیو کیو و چیاو چیره کانی زاگروس (زوگورتی) دا میژوی ژیارو شارستانی به‌ره‌ی مروشکلی گرتوووه. دوا‌ی سالی‌ک «پتر مارتین» لیکوله‌رونوسه‌ری دیکه‌ی ئینگلیسی، به‌و تاریکی وردو تویتزه رانه‌و ته‌حقیقی که‌له روژنامه‌ی «ساندی تایمز» وه‌له‌و باروبابه‌ته‌ی سه‌روه‌وه له چاپی دابو، نه‌وه‌ی به‌باشی له‌ئاخرین ده‌سکه و تگه‌لی که‌و ناراناسان نه‌ژماردوه، ته‌نانه‌ت نه‌گه‌ر نه‌و هه‌ریمه‌کوردنشینانه‌ش به‌شی له‌و هه‌ریمه‌یاد کراوه‌نه‌یش نه‌بن، خزمی و نیژیکی نه‌و گونده‌کوردنشینانه، ده‌توانن سه‌رنج وتی روانینی زوری له‌گه‌روکان ولیکوئه‌ رانی ده‌روه‌وه بو لای‌ورد بونه‌وه له‌و گونده‌کوردنشینانه به‌ره‌و لای خویمان رابکیشی. لیکوله‌رانی که‌به دوا‌ی که‌شف و دوزینه‌وه‌ی بیشکه ولاندکی ژیارو شارستانین، و تارونوسراوه‌ی «روھیل و مارتین» تاگونده کانی بی به‌ش و مه‌حروم و هه‌ژارنشینی نازربایجان ده‌روون و به‌رسه‌رنجدان ولیکوئینه‌وه‌و دوپاره خویندنه‌وه، ده‌که‌ون، مه‌به‌ست نه‌و گوندنشینانه، که‌به‌رله مه‌کانیزه کردنی کشت و کال به‌یه‌ک گه‌رماو: (حه‌مام) یا به‌ک فیرگه، فره‌تر نیازیان هه‌یه‌و موحتاجن، بو‌شایه‌دی نه‌م نویسنه‌گشت خه‌لکی گوندی: (خری) و باقی گوندنشینه کانی دیکه‌ی جیرانیان به‌سه. راپورتی هه‌والی ناسیه نه‌مینی له‌روژنامه‌ی هاوشاری سالی ۱۳۷۹ی هه‌تاوی و ۲۰۰۰ی زاینی. (شه‌پول)

ئاتروپاتين يا ئاتروپاتان:

لېكۆلېنەوہ لہ واژہی ئازربايجان (ئاتروپاتين يا ئاتروپاتان ريشه ناسی ناوی شارویادمانه کانی تاریخی و گونده کانی یه ک ولات و نیشتمان، له راستیدا ئاگاداری یه که، له په یدابون و ئال و گورویپشگه وتنی ئەوانه له میژودا. دیاره ناو له سەردانان له سەرشتی یا شوپتی یا کهسی، زورتر له سەر بنه رەتی روداوی میژویی یا دانه رانی ئەوانه بیچم دە گرن یا له روی کاروکرده وهی تایبه تی کۆمه لایه تی و فەرهنگی. وه یا له ناوی میراتی سروشتی ده ورو به ری ئەوانه وەرده گیردرین، هەرچه ن خانو به ره و شاره تاریخی یه کان، دواي رابوردنی روزگار له ناوی که بویان دانرابوو، فاسیله یان گرتوو و ریگای دورودیژیان له سەرته ای شکل گرتیانه وه بریوه، به لام هەرچور بی نیمه مانان یه تیفکرین له و خانو به ره و شارو گوندانه، ناگادار ده کاته وه و رامن ده چله کیتی که لیان وردینه وه، که چلون سەریان هەلداوه و په یدابون. له م نوسراوه دا که ده یخویننه وه، تی کوشراوه تالەروی به لگه ی تاریخی و زمان ناسیه وه، بگه ینه بنج و بناوان. هەرچه نده ئەم ئویژینه وه ته و او ترین و دوايي ترینی ده سکه وت نین له م بابه تانه وه. جاله سەر به لگه نامه و نوسراوه کانی میژوزانان و خورهلالات ناسان و جوغرافیا زانانه وه، ئازربايجان به دريژایی ده و ره گه لی تاریخی ناوه ندی حوکومه ت کردنی هۆز و تايغه ی جيا جيا بووه، ناسه وارو ئەو نیشانانه ی واله روزگاری دورودریژ به یادگار ماونه ته وه، هەر وه کوشاره ویرانه کان و ته پۆلکه خۆله میشینه کان و قه لا و به رده نوسراویا هەلکه ندراره کان، گلکۆکان و هه زاران شوین و واژه کانی کۆن و که ونارا، که له ئازربايجاندا هه یه، به لگه ن له سەر ئەم راستیه. حه سه ن پیرنیا میژوزانی ناوداری ئیرانی (مادی گچکه ی به ئازربايجان و به شی له کوردستان داناوه. زوربه ی میژوزانان به تايه ت یۆنانی به تیکرانه وه به (مادی گچکه، ده ناسن و بیروریان له وه دا، یه که، که له شکر کیشی و به ده سه وه گرتنی دنیا له لایه ن ئیسکه نده ری مه قدونی به دوا، به بوته ی ناوی فەرمانره وای ئەم ئوستانه به سه ر

زہوی ناتروپات یا ناتروپاتان، ناتروپاتین ناوی دہر کردوہ.

محہ مد تہ قی حہ کیم لہ کتیبی خویدا کہ بہ (گہنج و دانیش) نوسیویہ تی، دہ لئی دواوی مردنی ٹیسکہ ندر، حوکومداری ٹہ وٹوستانہ، بہ ناوی ناتروپات یہ کہ م کہ سیکہ، کہ ٹالائی نازادی ہلدا و بہرزی کردوہ و لہ راست سپای داگیر کہری ٹیسکہ ندر، زہق راوہ ستا و ٹہ م سہر زہوی یہی لہ چنگ داگیر کہر نازاد کرد، جا ہر لہ بہر ٹہ مہ ہندی لہ توپڑتہ ران لہ واژہی نازربایجان، نازربایجانیان بہ وہر گیرا، بہ ناوی ٹہ و داناوہ و ٹہ م ٹوستانہ یشیان بہ نازربایجان ناو بردوہ. سہ یید ٹہ حمہ د کیسره وی نوسیویہ تی: کاتی ٹیسکہ ندر بہ ولاتی ماد و مادان (نیرانی کون) ہیرشی بردوہ، لہ ماد - ی گچکہ، یہ کی خہ لکی ٹہ وی بہ ناوی (ناتروپات) راہہ ریوہ و لہ و کاتہ وہ، ٹہ و (ماد) ی گچکہ یان بہ ناتروپات ناو بردوہ و کہ م کہ م کراوہ تہ، ناتروپاتگان و عہرہ بیش کردوہ تہ نازربایجان و بنہ مالہی ناتروپات تا روژگاری سلوکیان و ٹہ شکانیان، ہہر بہ رذہ و امبون.

لہ بورہانی قاتیع و کتیبی تر، قسہ گہ لئی ترلہ واتای ٹہ ودا پہیدا دہ بی کہ ہہ مویان ناویستایی و نیرانین. ٹیسترابون جوغرافیازانی یونانی لہ کتیبی خویدا نوسیویہ تی: کاتی ہیری پاشایی ہہ خامہ نشینان کہ نہفت کہ وت، ٹیسکہ ندری مہ قدونی دہ سی گرت بہ سہر ولاتی مادان و ہہ خامہ نشیناندا لہ و سہر و بہ ندرہ دا، سہر داری بہ ناوی «ناتروپات» لہ (ماد) ی گچکہ بہ دژی ہیرش کہ روداگیر کہر راہہ ری و ماد - ی گچکہ ی نازاد کردو ژیان پڑو تہ ژی لہ خیر و خوشی و نازادی و سہ بہستی بو خہ لکی ماد - ی گچکہ، کہ ٹیستا بہ نازربایجان ناو دہ بری دابین، کرد، جا خہ لکہ کہ بہ شوکرانہ ی نازایی و دلسوژی ناتروپات، سہر تاسہری ماد - ی گچکہ یان بہ ناوی ٹہ و سہر دارہ ناو، ناوہ و کردو یانہ تہ: ناتروپاتان، کہ ٹہ لف و نونہ کہ بوٹیسبہ تہ، کہ عہرہ بہاتوہ، ناتروپانانیاں کردو تہ نازربایجان و لہ پاشان بہ ناتروپاتکان یا ناتروپاتگان، خویندراوہ تہ وہ، خہ لکی ماد - ی گچکہ (ناتروپات) یان کردہ پاشای خوین و خوین کردہ سہر بہ خو و گوینان بو

هه‌رشه‌و‌گوره‌ش‌ه‌ی ئیسکه‌نده‌ریان شل نه‌ده‌کردو جاربه‌جاریش له‌گه‌ل پاشایانی ئه‌رمه‌نستان و ئه‌شکانیان و سوریا: (سوریه) خزمایه‌تی وژن وژن خوازیان ده‌کرد. پروفیسور «مارکوارت» روژه‌ه‌لات ناسی ئه‌لمانی له‌سالی ۱۹۲۶ی زاینی ریکه‌وتی ۱۳۰۴ی هه‌تاوی له‌کونفه‌رانسیکدا که‌له‌به‌به‌ت تاریخ و ره‌گه‌زی ئازربایجانان، قسه‌ی کردوه‌رای‌گه‌یاندوه‌که‌واژه‌ی ئازربایجان له‌ناوی ناتروپات ساترا بی ئه‌وسه‌رده‌مه‌ی ولات و له‌روژگاری ئیسکه‌نده‌ر، گه‌راوه‌، ناتروپات و جی نشینانی ئه‌و نه‌ته‌نیا له‌روژگاری ئیسکه‌نده‌ردا، سه‌ربه‌خوپی خویمان سازدابو، به‌لکو دوا‌ی ئه‌ویش به‌سه‌ر به‌خوپی حوکومه‌تیان کردوه‌، به‌لام سه‌ره‌نجام ئه‌ووزنجیره‌ی پاشایانی ماد-ی گچکه‌به‌ده‌س ئه‌شکانیان تیاچون.

نوسه‌ری تاریخی ماد، یا کوشوف لیکۆله‌ری روس له‌کتیپی خویدا ئاوه‌های نوسیه‌وه‌، به‌شی فره‌ی سه‌رزه‌وی ماده‌له‌هه‌رمیکدا بوو که له‌دوایدا کرایه‌، ناتروپات و ئه‌وسا کرایه‌ ئازربایجان و له‌باشوری چه‌می ئه‌ره‌س دابو. له‌وه‌ده‌چی حوکومه‌تی ماد روژگاری له‌سه‌رزه‌وی باکور، مه‌لبه‌ندی، ئارانیشدا خاوه‌ن و زه‌و ده‌سه‌لات بوون، واژه‌ی ئازربایجان له‌راستیدا له‌ناتروپات سازدراوه‌، بی‌گومان خه‌لکی ئازربایجان که‌له‌بنه‌چه‌که‌ی ماد-ن به‌دریژای میژو، نه‌خشی گرینگیان هه‌بووه‌.

هه‌ندی لایان وایه‌که‌دوا‌ی مردنی ئیسکه‌نده‌ر ناتروپات بووه‌ته‌حاکمی ماد-ی گچکه‌وئو سه‌رزه‌وی به‌، به‌ناوی ئه‌و، ناو داربوو یاقوتی حه‌مه‌وی ده‌لی: ناتروپله‌په‌له‌ویدا به‌واتای ئاگره‌و پات به‌واتای پارێزه‌روخازنه‌، به‌گشتی یانی خانوی ئاگرو هه‌بونی ئه‌وه‌مووه‌ئاگردانانه‌له‌وی کردۆته‌به‌لگه‌بو‌بیرو راکه‌ی خو‌ی. خاوه‌نی تاریخی گوزیده‌ده‌لی: مرویی به‌ناوی ئازهرباد له‌روژگاری شاپوری زولته‌کتاف له‌ماد-ی گچکه‌، لافی پیغه‌مبه‌ری، لیدا و خه‌لکی باوه‌ریان پی‌کرد. میژوزانانی ئه‌رمه‌نی، له‌نوسراواه‌کانی خو‌یاندان. ئازربایجانان به‌ئازهرباغان، ئازهرباقان و

ئاتروپاتكان، نوسيوه و عەرەبىش بەئازەرىيجان و ئاتروپاتكان نوسيويانە. حەكىم فېردەوسى لە شانامە دالە و بابەتەو ە فرمويەتى: [يەك ماھ در آذر آبادگان - ببودند شاهان و آزادگان - همى تاز تا آذر آبادگان - بە جاي بزرگان آزادگان] تويژنيە وە، نیشان دەدا كە ئاتروپات بە شيوہەي جۆر بە جۆر گۆردراوہ.

هەندى لايان وايە ناوى شارومەلبەندىكە، هەندى ترلايان وايە ناوى يە كى. لە كوراني حەزرتى نوح پيغەمبەرە. هەندتر دەلین: بە واتاي جینگەي گزە گزى بايە. لە ئاويستادا (Atere pate) بە واتاي پاريز: ەرى ئاگرە. لە پەهلەويدا بەم شكلە يە (Aturpat) ئەم زاراوہ: ئاتروپات يا ئاتورپات ناوى سەردارىكى ماد - ي گچكە يە و ئيراني، حاكم «ساتراب، شاريان» بوو لمر و ژگارى ئيسكەندە. راپويستە بە (دزمار يا دژمار) ئيشارە بكرى كە لە ئاسەواري ئەو زمانە يە و لە وەش دەچى بيروراي ئيستراپون راست يى، چونكا ئاشكرايە؛ كە دواي تيشكاني ئاشوريان بە دەس (ماد، ماننا، سكا و كاردوسين) كە بە دژى ئاشوريان يە كيان گرتبوو، ماد - ەكان بە سەر باقى يە كگر تواندا، زال بوون و ئيمپەرا توري گەورەي (ماد) يان بو يە كە مجارلە مادان و كوردستان و ئيراني كوئندا بە سەردارى (دياكو - ي ماد) بە ديھيتا و نيشتماني گەورەي (مادان) ي پيەك هيتا. لە سەرە تاوہ حوكومەتى مادلە ئوستاني باشورى چەمى ئاراز (ئەرەس) كە ئازربايجاني ئيستايە، دامە زاراوہ و بە ماد - ي گچكە ناسراوہ و لە پاشان گشت ولاتى ئيراني كوئى تەنيوہ تەوہ و دياكو - ي ماد و بنەمالە ماد يە ك لە دواي يە ك، بوئەتە، حاكمى مادان و گشت ولاتى كە و ناراي ئيران و لە روژگارى ئيسكەندەر - ي داگيركەردا، ئاتروپات بە دژى داگيركەردا پە راپە ريوہ و لە ماد - ي گچكە دا حوكومەتى سەر بە خوئى سازداوہ و گوئى بە ھەر شە و گورە شە ي داگيركەران نە داوہ. روژنامە ي ھاوشارى ۱۳۷۹ ي ھەتاوى بە قەلەمى ميخوش نورى - (شەپۆل). ئازربايجالي) لە كە و ناراوہ جيگا بە يە ك گە يشتن و بەر خوردي تەمەدون و ژيار و شارستانىەت و ئەقيدە و

ئاداب و روسوم و پهیدا بونی شوینه واری کۆتی میژی بووه، ئاسه واری کۆتی وه ک ئه سباران (قه راداغ نیژیک به ۱۲ ههزار سال و ته وریش نیژیک به چوار ههزار سال ناوی ههیه، ئازربایجان لاندکی ژیارو ته مه دونی که و نارایه و یه کئی له وه هه ریمه پرگرینگه یه که به ره ی مروئی ئوگر داری خوئی کردوه، چ له باری ئابوری یا خو رسیکی و سروشتی، به جو ری که یه که م چاپخانه و یه که مین فی رگه، یه که م ته ئاتر به شیوه ی ئامرویی و فره ئه مرویی تر، له م هه ریمه بیچمی گرتوو و هیمان ئه و گرینگه ی دیرینی خوئی له دهس نه داوه، سه رنج راکیشه ئازربایجان ئاو و هه وای جو را و جو رو خوش و دلگیر و دل لاوینی هه یه. مور ه ته ب بونی چوار که ژ - ی سال، ده شتی ره نگین کیو و چیا ی سه رنج راکیشی وه ک (ئه سباران، سه به لان و سه هه ند، ده ریا چه ی ور می، هه یه. ئازربایجان خییو شارستانی ه تی دره خشان و کۆنه ی هه یه چ له ده و ره ی ئو رار تو وه کان، که له ره گه زی مادو ماننا و کوردن (که زیاتر له چوار ههزار سال به ره مرو) و چ له ده و ره ی ماد و دامه ز راندنی یه که مین و په ره دارترین ئیمیه راتوری ماد و هه خامه نشی و ئه شکانی و ساسانی، نوکته ده لێن کاتی ئه رده شیر ی بابه کان، کورد و ماد و ساسانی، ئالای ئازادی ئیرانی هه لدا که ئالاکه ی به دهس فه رمانده یه که وه بو و به ناوی ژهنگه شاوهران و له نیو ه راستی ئه و ئالایه داو یته ی بالنده ی (هوما ی). ره نگابو و که ئه مرو له نیو ئالای تایبه تی حیزبی دیموکراتی باشوری کوردستان پارتی خو نیشان ده ده. که ژهنگه له کوردی ئه مرو دا بو ته شهنگه، ئه حمه ده شهنگه، شهنگه بی ری، ده لێن ئه رده وان ئه شکانی تانه و ته شه ری بو ته رده شیر ی بابه کان هاویش ت و پی و ت: ئه ی کوری کوردی له نیو جیغ و چادری کوردان په رو ه رده کراو، چلو نه، ده ته وی تاجی شاهی له سه ربینی ئه رده شیریش له وه لامدا ده لێ توی ئه شکانی بو یه پیاوی بیگانه ی دا گیر که ری ئیسکه نده ری مه قدومی و ولات دیله و ویرانه، ده مه وی دا گیر که ر، وه ده رنیم و توی نوکهری دا گیر که ر ته می بکه م و ولات ناوه دان بکه مه وه. نوکته: ئه رد ئه رز، عه رد، زه وی و

سەرزەوی و موقەدەس، شێر، یانی شێری پارێزەری سەرزەوی موقەدەس، دیارە: ئەرد لە ئەردەلانی دا هەر ئه و مانە یانە، دەدا ولان بە واتای جیی و مانای ئەرد بەرفراوان دەکا. یانی سەرزەوی فرەخاکی هەر وه ک: خیزه لآن: فرەخیزدار، لەزمانی کوردیدا هەر وه ک پاشگر - ی پاراستن و حیفزکردنی وان لەباغەوان، ئەردەوان، دەشتەوان. پاسەوان، نیشانی سنورەوانی یه که لەراستیدا بنەماله - ی حاکمانی ئەردە لآن سنورە وانی ئێران بوون، بووئە: کوّمه، لە زمانی کوردیدا که مینی شکارچی یه، کوّمه لآن یانی که مینگه ی شکارچی، راوچی، دیارە واتای راوچیشی له نیو خویدا راگر تووه (شه پۆل).

یا له دەورە ی دوای هاتی ئیسلام، نازربایجان یه کی له گەنجینه کانی ته مه دونی کۆن و که و نارای ئێرانە، دین گەلی وه ک ئاینی زەرەشتی، مه سیحی، ئیسلام که یادگاری پرنرخیان بوئیمه به جی هیشتوو. قه لاگەلی میرویی، دەورە ی ئورار تووه کان، به سەدان قه لای وه ک قه لای (بابه ک کلیر) بابە کی خوڕم دین، ئاوارسین، جوشۆن، قه هقه هه: (قاقا) پشنو، په یغام، هلاکو، زوحاک یا نازیدەهاک، داش قه لا، قه لاکیژ، ناخچه قه لا و شوپنه واری به سەدان ئاگردان، ته پۆله ی خوڵه میشین و کلیسای وه ک: (شینت ئیستپانوس، کلیسای مریه م- ی پاک، ئانیالو، جوان ورازاوهرترین مزگه وت، هەر وه ک مزگه وتی که بود: که وه: پیروژه) ی ته وریژ، ئەرگی عه لیشا، مزگه وئج مه رهند، ته سوج، ئوسکو، مه راغه، شه پسته ر، سه راویا سه راب، ئەهەر (: زمانه چۆله که) که به عه ره بی بوته (آهز)، میانە، گلکو گەلی هەر وه ک گلکو - ی شیخ مه حمود شه بستەری و مه قه ره ته شو عه رای ته وریژ، مه دفه نی شاعیرانی وه ک خاقانی کوردی زه نگنه ی شیروان، ئەسه دی توس و هومام ته وریژی که به داخه وه شیعه کوردی یه کانی له دیوانه فارسی یه که یدا له چاپ نه دراوه، بووئە ئەم شیعه له هومام ته وریژی که له سه ده ی ۷ و ۸ مانگی ژیاوه و به زمانی په هله وی نازەری و کورده واری شیعی به چاپ لیکراوه یی لی به جیماوه، هۆته:

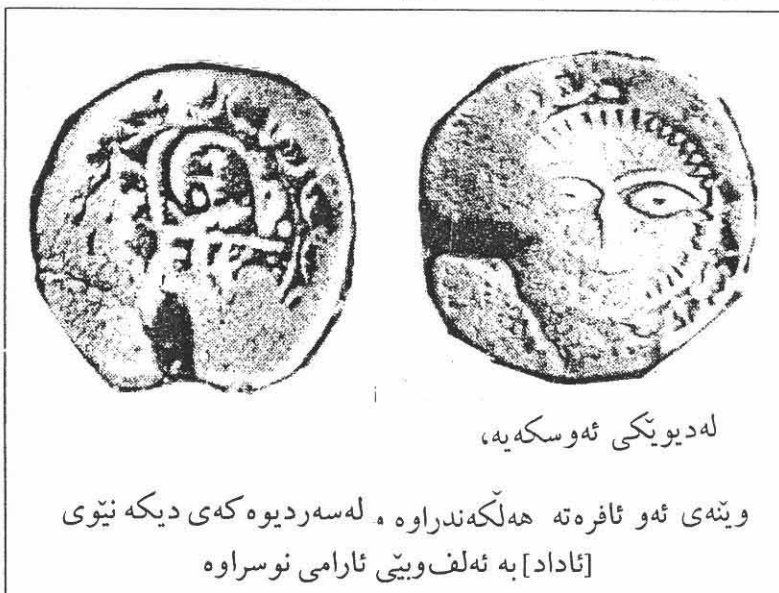
وه هار، وول و ديم يار خوش بئ
 ئه وى ياران مه ول بى، مه وه هاران
 وول: گول، ديم: له ديمه شوڤه دا ماوه ته، ديم: دم چاو، رومه ت، برواننه، ناوه ندى
 موتاله عات و ته حقيقاتى ميللى وه زاره تى فير كردن و بارهينان، ئيران له بابته
 نازر بايجانه وه، بئ تاريخ كه نه و جزوه له رهدى شوڤه وى پيشودا نوسراوه كه نازر بايجان
 ئيران له هى شوڤه وى جيايه و شوڤه وى ناتوانئ نازر بايجانى ئيران بلكيئى به
 نازر بايجانى شوڤه وى يه وه و كتيبي زانايانى كورد، ج ۲، په رهى ۱۱۶ چاپى ۱۳۷۹ به
 قه له مى (شه پۆل) و گوڤارى ويرا ژماره ۲ و ۱ سالى يه كه م چاپى ۱۳۸۱ گاهنامه ي
 فرههنگى، ئىجتماعى، نه ده بى په رهى ۸ به قه له مى (شه پۆل).

يا قه تران ته وريئى، زه هيره دين فاريابى، يا ئاوى (شاگولى) ته وزيئ يانى گولاوى
 كه وره و پړئاو يا (گولى شا) - واژه ي شا، له زمانى كورديدا به واتاى كه وره يه، وه ك:
 شاره ك، شاريئ، شاسوار (شه پۆل) يا گلكو و بورجگه لى به ناويانگى مه راغه. وه ك،
 بورجى كه بود گومه زسور، گومه زى غه فاريه، بازاری سه ريوشراوى ته وريئ،
 سه يرانگه ي ئال گولئ. گوندى كه ندوان، نه شته بين مه دفه نى خواناسى ناودار شيخ
 نه بولقاسم نه باتى كورد، ليقوان، گوندى قه راداغ و داويته ي چياى سه هه ند و. (شه پۆل)
 سه به لان، يا جهنگه لى پردار و درختى ئه رسباران، برواننه هاو شارى شه مه ۵ خه رمانانى
 ۱۳۷۹ و ۲۵ جومادى ۱۴۲۱ و ۲۶ ئوگوستى ۲۰۰۰ ي زايىنى سالى ۸ ژماره ي
 ۲۲۰۲ به قه له مى محمه د ره زاعه زيزپور (شه پۆل).

ژن له هه وراماندا

له كورده واريده هموو نه مه ده زانين كه ژناني كورد، وه كوپياو، ده ستي به رزو بالايان هه بووه. له چاره سهر كردني باري ژيان و كه ندو كو سپي كو مه لايه تي دا، جگه له وه ش له نيونه ته وه ي كور ددا، ژناني فره زور له كارزان و گه وره وبه كارو كردان و به نيو بانگ هه لكه و توون وزور ژيرانه و مرويانه و به دانسته كاروباري رامياياري، ئابووري، خوينده واري و فرهه نكي و كو مه لايه تي و ئه ركي سه رشاني خويان به باشي له كوردستان دا، به ريوه بردووه.

له سهر ته ختي پول و دراويكي زاف كو نندا، نه خشن و ويته و ناوي نافرته ته كورد يكي به ناو بانگ، له ناوچه كاني هه ورامان دابه ناوي (ناداد) ده ركه و تووه و دوزراوه ته وه، له ونه خشي پول و دراوه، جوان ئاشكرا بووه ورون كراوه ته وه كه نه و ژنه فره مانره واي هه ورامان و ناوچه كاني ده ورو به ري بووه، جاله به رته وه ي خاوه ن ده سه لات بووه، سكه كي به ناو خوي ليداوه و ويته ي خوي له سهر ته ختي ئه و سكه هه لكه ندووه و نه خشانده و ويته ي له سهر ديويكي ئه و سكه يه، ويته ي ئه و نافرته ته هه لكه ندراره و له سهر ديوه كه ي ديكه نيوي [ناداد] به ئه لف ويبي نارامي نوسراوه.

واژه ی [داد] به واتای (عادلّه) وزوږبه ی پاشا کانی ئه شکانی ناویان به داد، دواپی هاتووه. [ئه شکان ناوی دپه که، له سهر دهشت] ئه مرو، واژه ی [داد] له ناوچه ی هه وراماندا به شیوه ی [۵۱۵: تاته] وانا (باوک، باو، باب) به کاردی، له زمانی ئینگلیسیش دا [داد] به واتای (باوک) به کاردی - ئامرازی (ئا) یش، له ئاوښتادا، مانای (نه فی: نه ری) ده داوبه واتای (دژ) دی.

جائه گهر (داد) له واتای (باوک) دابه کاربرا (ئاداد) به واتای دژ یانی (باوک) ده بی. یانی مانای (دایک) ده دا، ئه وه یش نازناویاله قه به، ناوی راسته قینه ی ئافره ته که نیه. به و جوړه ناوی فه رمانره وای ناوچه کانی هه ورامان له سهر ده می ئه شکانیبه کاند (۱۵۱۵) به واتای (دایک) به کاربر اووه و جیگای سه رنجه ئیستایش له م سه رده مه ی که ئیمه ی تیداین، له ناوچه کانی هه وراماندا [۱۵۵، ۱۵۱] له بابته (دایک) هه وه به کاردی، وه ک (سترابون) باسی کرده ده لی دوا ی گرتی (نه ینه وا) به دهستی (هوه خشه تهره) ی ماد - ی له سالی ۶۱۲ به رله زایین ئافره تیکی (میدی) بوته ئوستانداری ئه وی.

له سه رده می (مه ئمون) و هارونه ره شید) ی عه بیاسی داخه لکی هه ورامان هیمان موسولمان نه بوون (سالانه) یان به حوکومه تی عه بیاسیان ده دا. له و سه رده مه داخانمی کورد، حوکومه تی هه ورامانی ده کرد و هه مه کاره ی ناوچه ی هه ورامان بووه، به داخه وه، له بهر تیک چوونی نووسراوه ی سککه دراوه که، ته نیاسالی لیدانی (۲۳۰) ی مانگی - خویندراوه ته وه.

له سالی ۴۴۲ ی مانگی به دوا، ناوی (ساتراب) هه کانی هه ورامان، تازه مانی په هله وی هاتووه، له و ماوه دا، جاربه جارچه ند ئافره تی وه ک سان له هه ورامانی ته خت و لهون ناویان هاتووه.

۱ - خاتو: هوږیزادسان که دوا ی کوژرانی ئه سکهنده رسانی هه ورامان له سالی ۱۲۲۵ ی مانگی ده بیته سان و فه رمانره وای ناوچه کانی هه ورامان و سالی زیاتر به سهر

(که مەر، ره زاو، شامیان) و ناوچه کانی دیکه، سانی و حوکومهت ده کاوئه وسا
 فه رمانره وایی و سانی خوئی ده داته دهس (محه ممه دبه گ) ی میړدی خوئی.

۲ - خاتو (مونیره سانه) زیاتر له سالیټک فه رمانره و اوسانی ناوچه ی لهوډن ده بی و
 هه رواله جیاتی (قادربه گی عومه ربه گ) یش که ده مرئی حوکمرانی و سانی ده کا.
 جابه جاریش له نیوکتیداله باتی یان (مونیره سان)، (مه نیجه سان) نووسراوه، که هه ردو،
 یه کن، هه روه ها ئه فراسیاوبه گ، ئافتا و خانی غه فقاربه گ و ئاسیه خانی کچی
 مه محمودخانی دزلی و... له ژنانی ناوداری ناوچه که بوون، میژو، ده لی: له جه نگی
 (ده ربه نندی دزلی دا، هه ورامانی دزلی و تهخت وره زاو) که فه رهاد میرزا هیترشی
 کردبووه سهرئه و ناوچانه، ژنانی کوردی ناوچه که، له جه نگدا شان به شانی پیاوه کانیان
 به دژی فه رهاد میرزا راپه ریون و گاشه به ردیان به سهر له شکره که ی دا، تلار
 ده کرده و ده یان وت: ئه سکه نده ری روم نه یتوانی هه ورامان بگری ئیستاتوخت لی
 خوش کردوین. جیهانگه روگه ریده کان له گه رانی خویناندا به نیو کوردستاندا نووسیویانه:
 ژنی کوردی شان به شانی پیاوکارده کا، له دوا ین پاکیشدا ناودارن، شهرمی به درو،
 گزی و فری نازانن، راست و پاک و چاک و به ناموس و به غیره تن.

لایارد layard - ده لی: ئافره تی کورد، له نیو کورده واریدانه خش ورولی هاوتای
 روکی پیاو ده بینی. کورد، سه بارت به ئافرهت هه لوئیستی تاییهت به خوئی هه یه، که
 ژن له نیو کوردان نازادی بهر چاوی بو هه یه، ئه مه لای تورکی عوسمانی، عه رهب و ئه
 وانی دیکه نابیندری.

دیاره کوردیش وه ک عه رهب و تورک موسولمانه، ژنی کورد پاک و به ناموس و
 نازایه، ریواریا هه رگه ریده ئور و پاییه ک، که ری بی بکه ویته کوردستان، فره زو بوئی رون
 ده بیته وه، که ده توانی به ئاسانی له گه ل هه ر ئافره تیکی کورد، قسه بگری. بی ئه وه ی
 پیاوی له گه ل بی، بی ئه وه ی مروبتوانی بللی له ل. به لام له گه ل ژنی عه رهب و تورکی

عوسمانی، قسه نا کرێ، مه گه ربه نا چاری. [په ره ی ۴۹ کتیبی کورد، گه لێ له خشته برابری
غه در لیکراو Dr.Guniher D.egchner نه لمانی ته رجه مه به کوردی حه مه که ریم عارف
چاپی دوهم ۱۹۹۹ ز-ه ولیر.]

میژوی هه ورامان، د-محده نه مین هه ورامی بلاوکی به لڅ تاران چاپی ۱۳۸۰ چاپی
یه که م ۲۰۰۰ ز- په ره ی ۹۴۳ تا ۹۴۹ و گوڤاری نه نجومه نی زمان و فه ره ننگ و
هونه ری کورد، ژماره ی ۳ تایبه ته به کوئگره ی هه ورامان ناسی، تاران چاپی به هاری
۱۳۷۹ ی هه تاوی. به قه له می (شه پۆل) باشه بزانی له تاران نه و نه نجومه نه به هوئی
ده که س له فه ره ننگ و هونه ر دوستانی کورد، زمان له ۲۰ / ۹ / ۱۳۷۸ ی هه تاوی
ره سمه ن دامه زراوه و تا ئیستا ۹ ژماره ی گوڤار، به زمانی کوردی و فارسی بلاو،
کردو ته وه، که یه ک له وژمارانه تایبه ته به کاره ساتی هه له بجه ی سوتا و هیرو شیمای
کوردستان چاپی تاران، ژماره ی ۷ به هاوکاری زانکوی پزشکی شه هید به هشتی، تاران
چاپ کراوه و ژماره ی ۸ ی گوڤاری نه نجومه نی ناوبراو، تایبه ته به دووه مین جیژنی شیعر
و هونه ری کوردی ناوچه ی ئیسلاماوی، کرماشان، چاپی ره شه مه ی ۱۳۸۱، تاران).

نوخته: له کتیبی (اعلام النساء) عومه ره زاکه ححاله که له ۵ جه لدایه، نه وه نده ناوی
پیروزی ئافره تی کورد، ده بینی که خزمه تیان به زانی و فه ره ننگ کردوه، له حساب
نایه ن، به تایبه ته له وروژگاره نه نگوست له چاوه دا، که خوینده واری زورکه م بووه و
که مترژنان توانیویانه خوینده واربن، نه مه خوئی نیشانه که ئافره تی کورد، ئازاد و له کارزان
و شیاوه، نه گه ره ده تانی بوهره خسی خوئی باش به عیلم وزانی دهنویتی، دیاره دوای
دامه زرانندی (دارالفنون) له ئیران به هوئی نه میر که بیر خوینده واری په ره ی گرتووه و
ئیستاشو کربو خوا خوینده واری پرزاناو له کارزان، چ کچ، چ کور، پیاوو ئافره تی کورد،
خاوه ن قه له م: (نوسینگ) ی ره نگین و روژنامه وان، نوسه ر و وه رگیری باش و به توانا،
له کورده واریدا په یدابوون.

کچې نه حمه د بن متويه ټاکوڼي - فاطمه نه وهی مه ليک عادل ټه يوبی، قه تومه ک خاتون له بنه مالهي ټه يوبی - کورده جين کچې مانجو، عايشه کچې محه ممه د بن يه حيا - عه زيزه خاتون کچې قوتبه دين خيوي ماردین - حه ليمه خاتون له بنه مالهي ټه يوبی - زوهره خاتون له بنه مالهي ټه يوبی - سه فیه خاتون کچې مه ليک عادل ټه يوبی - فاطمه خاتون کچې نه حمه دکوردي، له بنه مالهي سوهره وه ردیبه کان. له وکات وساتانه داله نيوي عه رهب و موسولماناني تراخويته واري ژن ياهر نه بووه، يا زورکه مېوون، ټه مېش خووي زانين دوستي کورد، نيشان ددها، زوربه ي ټه و ټافرته تانه ي که ناوبران زانا، فهرموده زان، شه ريعه ت زان و قورټان زان بوون و زوريان دهرسيان به ژنان و ته تانه ت دهرسيان له پشت په رده وه به پياو انيش و تووه - سه رچاوه: کتيبي زاناياني کورد، ريازي زانان، قورټان و ته فسیر زانان و فهرموده زانان، چ ژن و چ پياو، خواناسان، جه لډي شه شه م که به کامپو ټير حروف چيني کراوه و ټاماده ي چاپه - اعلام النساء موه رره زا که حاله بيروت چاپي پيټجه م سالي ۱۹۸۴ ي زميني له ۵ جه لډايه. نه قل حه و ته نامه ي سيروان ژماره ي ۲۹۰، سالي حه و ته م، ۷ ي خه رماناني ۱۳۸۳ هه تاوي به قه له مي (شه پوډل).

ئەمەش چەند ناوی پیرۆزی ئافره تی کورد: حەفصە کوردی یە - فەخرانسا شەهەدی دینەوهری - زەینەب خاتوون سیرتی - سیتە لوبابە - ام محمد - فاتمە خاتوون هە کاری - ئەسما خاتوون هە کاری - جووهری یەهە کاری - فاتمە کچی ئەحمەد - عایشە خاتوون جەزەری - فاتمە جەزەری خوشکی عایشە جەزەری - سەلما خاتون جەزەری - ئەمە توللا خاتوون کوردی هە کاری - فاتمە خاتوون گۆرانی - سوتەیتە گۆرانی خوشکی فاتمە گۆرانی - سەرپە دیار بە کری، که فرەزانا و پرعیلم بوو - سیتە فاتمە ی مەولانا خالید نەخشەندی کچی نوسخە ی جامعە و نوسخە ی نایغە: مەولانا خالیدی شارەزۆری نەخشەندی که سیتە فاتمە، کچی عەجایی رۆزگاری خووی و فرە پرهۆش و وێژە و وێژەوان و لیژانی زمانی کوردی و عەرەبی و فارسی بوو - صاحیبە سولتان دونبۆلی کورد - مونسە خاتوون لە بنەمالە ی ئەییوبی زەر زاری - عەزرا خاتون ئەییوبی لە بنەمالە ی ئەییوبی - رەبیعە خاتون خوشکی سولتان سەلاحەددین ئەییوبی - بابا خاتون کچی شیرکۆ مامی سولتان سەلاحەددین ئەییوبی زەر زاری - سیتۆلشام (زومورود) خوشکی سولتان سەلاحەددین ئەییوبی زاناو لە کارزان که دوفیرگە ی (برانییە) و (جوانیە) ی لەشام سازداو که زانایانی زورگە ورەوزانالە و فیرگانە پینگە یشتوون - مەلە که خاتوون ئەییوبی ژنی زاناو پرعیلم و دل لاوین بوو که میژو شانازی بە ئافره تی ناو هەاده کا - ئانیفە گیان پولا - هانا که سبانی گۆرانی - مۆئمینە خاتون کچی بالۆلی ماد-ی (ماهی) - کتیبی زیرینا ئامیدی نووسراوی محەممەد ئەمین مەنگوری چاپی ۱۹۷۱ ی زاینی بە کوردی و گۆفاری کاروان ژمارە ی ۲۳ سالی ۲ ئابی ۱۹۸۴ ز - ناوی میهرانکۆی بیتۆینی کوردی هیناوه و نووسیویە تی که ۸۵۰ سال بەرلە زاین، ولاتی میسری هیناوه تەبن فەرمانی خووی و میری کردوو، هەرواناوی زیرینای ئامیدی هیناوه، که لە جەنگی قادیسسیە لە گەل لە شکری سەعد-ی کوری وەقاس جەنکیو و وزیرینا کچی شیرۆخان-ی ئامیدی بوو، که باوکی هاریکاری بارامی چوبین-ی کورد بوو - فاتمە

جلک

جلکی ماد: که و تاجوک (مرادخانی) و سه پووشی له پارچهی نهرم که له سه ره وه به ره و رو هاتیته پیسه وه و دو قهه به بن چه نا که دا و قه دی سیوه می به پشت ملا هاتی، نه وه له نیو ماده کاندایه بره وی هه بووه (گوتیس 2227) به لام نه وه یونانیه کان له ده وره ی دوایدا به (کراسی ماد) ی ناویان برده، که کراسی گوشاده به ناوی: (ساراپیس) سورانی دریزو پاتولی گوشاد و چین دار و نیقه کدار، که به شیوه ی جیاجیا و جوان رازاوه ته وه و هه روا بالا پووشی کورت له پارچه ی ره نگاوره نگی هه وریشم یا په شم (راولینسون، 316.11/315) نه م جلکه و نه م جوړه لیاسه که زاهیره ن ته نیا له نیو ماد - ی شهرقی باو بووه، له پاشان له سهرتاسه ری (ماداوا) بره وی پهیدا کرده وله سه ده ی ۶ ی به ره له زاین پارسه کانیش نه و شیوه جلک پوشینه یان و هرگرتووه (دیاکوٹوف ۴۴۹). پووشاک دیکه: لیاسی بلیندی ته نک بووه، که چینگه لی فره جوانی هه بووه و تاگوزینگ پی هاتووه و ژیر کراسی قول کورتیان هه بووه که ژیر باغل ناگری و چه سپاو بووه و پشتی گری چنی توند، به که مهرانه وه به ستووه، به شیوه ی فره جوان و رازاوه بووه و به سه ره و لیاسانه شدا بالته یا جوړی شیل یان داوه به سه رشانیا ندا له کاتی جهنگ به سواری یاله کاتی راودا، هه مو لیاسی خو یان خستو ته بن پشتوینه که یان (گوتیس 2228).

نه و کورده مادانه ی که ویته یان له ته ختی جه شیدا هه یه، که وای به لوکه ئاخراو تا سهرچوک و پشتوین له پشت، پاتول و کلاوی خر له سه ر و فره تریش بالته ی قولدا ریشیان به سه ر شانه وه یه (پراوادا، ۱۹۴). دوا ی تیکلاوی ماد و ئاشور، ژیان و لیاسی بی رازاوه ی ماده کانیش گورانی به سه راهات و داب و ده ستوری ده رباری ئاشور له نیو ماد بووه باو (گوتیس هه نه وی) بوینه بالا پووشی فاخر که له دوایدا بره وی پهیدا کرد (هیریدوت 1/240؛ گزنفون، له شکر کیچی ده هه زار سواره... the pelsian 64). هیریدوت نوسیویه تی: نه و مادانه ی له سپای خه شایارشا دا به شدار بون، له ژیر زریی

پولہ کدارہ وہ، لیباسیکی قولداریان له بهرابووه و کلاویکی لبادیشیان بهناوی (تیاره) به سهره وه بووه (11/497) و هه خامه نشیانیش کراسیکی پرچین و بلنیدیان له بهرابووه که کورش له ماد - ه کانه وه فیزی ته و جوره جلک له بهر کردنه بیو له تهختی جه مشیدیشدا دهیندری (ههر تهوی 1/721) و گشت پهیره وانی خویشی وادار به پوشینی ته و جلکه کردبو (کخ، له زمان ... ۱۳۶). له ده وره ی داریوش جلکی ده رباری ماد بوئیگاوانانی ماد - ی دهرباریان و بو خودی شا بیووه جلک و پوشاکی روژباو.

داریوش: ناجی کونگره دار، ههروه کو تاجی پاشاکانی ئاسیای گچکه، سوریه و هندی شازنه کانی له سهرده نا، بیجگه له ده سهره ی سهر یا پارچه یه ک که سهر و ملیان پی داده پیچا، کلاوی خری ماد - ی (تیار) که زیاتر له لباد، ساز ده کراو له سهر نراوه (ئیرانیکا 726-727، ههروا بروانه: کخ توژیینه وه کانی...، ۱۰۸ - ۱۱۲).

یه کی له و پوشاکانه ی که به تایهت له بهر سواره ی سپای هه خامه نشیدا دهیندری بالا پوش یاریدای مادی یه، که به کندیر ناو براوه که داویانه به سهر شانیندا (ئیرانیکا 730؛ تامسین 122؛ گزنفون ته ربیه تی کورش Curopaedia)، 355 / (5-8) (۱۱). هیرودیتیش له په سنی سپای خه شایارشا دا، رایگه ندوه که جلکی پارسه کان ههروه کوهی ماد و ابووه وله و شیوه جلکه ی پیستی ماسی؛ پوله که دار (11/497) پارتی جلکی ژنانی پارتی بالا پوشی پرچین و بلند که تاگریژنگی پی هاتووه و پشتوینیشیان له سهر به ستووه، ته مهیش و ته ی جلکی شازاده یه کی پارتی که و ته ی موجه سه مه که ی دهینن. دایره تولمه عاریفی بوزورگی ئیسلامی ج ۱۴ په ره ی چاپی ۱۳۸۵ تاران (شه پوئل). ساسانیانیش هه ر جلکی شیوه مادیان له بهر کردوه و گورانی ته و تویمان به سهره نه هیتاوه و جلکی ژنانی ساسانی کراسی بلیند و پرچین و گوشاد که جار به جار به نه واری له ژیر سینگیانه وه، کویمان کردو ته وه و یه خهیش فره تر گرد و قولدار بووه و پشتوینیشیان له سهر به ستووه، ته رده شیر پاشای ساسانی کلاوی حاشیه داری مرواری دوژی له سهر ناوه (لوکوئین ۲۶۴، ۲۶۶ - ۲۶۸) دایره تولمه عاریفی بوزورگی ئیسلامی ج ۱۴ په ره ی ۳۲ تا ۲۹ چاپی ۱۳۸۵ تاران (شه پوئل). تاجی شاه ی لای

ساسانیان و ماد فہری ٹیرہ دی و فہری پاشایی بووہ (کارنامہ...، ۱۸) کوٹترین نہ خشی بہ جیماو لہ ساسانیان ویتہ یہ کہ، کہ ہی ٹہر دہ شیر یہ کہ می ساسانی یہ، کہ لہ سہر دیوارہ ی کاخی تہ جہر ہلکہ ندر اوہ. لہم ویتہ دا بابہ ک: (: باوہ ک) کلاویکی خر، کہ زیادہ یہ کی باوہ شیتی شکلی لہ بانہ و نہ واری شہ پولدہر (: مہ واج) بہ پشتیہ وہ چہ سپاوہ و لہ بان سہریدایہ (ہیر تسفلد و 30 و ہر و ویتہ ی 402، دایرہ تولمہ عاریف پہرہ ی ۲۰۸ ہر ٹہ وئی) لہ سہر سکہ ی ۵ دیرہ می زیوی شاپور ویتہ ی بابہ ک ہر بہ و جوڑہ پوشاکہ ی سہرہ وہ، نہ خشی تراوہ و نہ خشی شاپور لہ تہ جہر بہ تاجی ویتہ تاجی ٹہ شکانی دہ بیندری (لوکونین 24 ہر و ویتہ ی 25b) قیس کارنامہ ۱۰، ۱۸) ہر ٹہ وئی) شازنہ کانی ساسانیش تاجی تایبہ ت بہ خویان ہہ بووہ.

لہ روی سکہ یی کہ لہ پوران دوخت (دویت) بہ جیماوہ، تاجی گہ و ہر نیشانہ کہ ۲ بالی بہ سہرہ وہ یہ کہ ویتہ مانگی یہ کشہ وہ و گوئی بچوک لہ بان ٹہ ودایہ (سکہ ناسی...» 228-229 ویتہ ی 15- گوبل Sasanian) ہر ٹہ وئی پہرہ ی ۲۰۹).

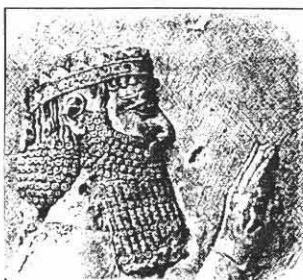
کہ تیبہ و نہ خشی زہ قی داریوش لہ بیستون.

- شازادہی پارٹی .

- دو کہس لہ گہ ورہ کانی ماد لہ کوشکی ناپادانا .

- نہ خشی، زہقی داریوشی
ٹوہل کہ تیبہ و نہ خشی
زہقی داریوش لہ بیستون .

سکہ ی زیوینی خوسرہ و
- ی یہ کہ می ٹہشکانی

سکہ ی زیوینی فہرہاد
- ی سیوہ می ٹہشکانی .

میژوی جلکی ژن

هووی به دیهیتانی جلک و بهرگ، مرو کەروت و ناتاج بووه بیری له وه کردوته وه که بو پاراستنی لهش و لاری خووی له راست سهرما و گهرمادا جلک و بهرگ و پوشاکێ بو خووی سازبدا، به لام به دریتزایی روژگار جلک و بهرگ له بیچمی سه ره تایی خویدا، نه ماو بووه ته هووی هونه ر نیشان دان و تواندنی سه لیه و دهس ره نگینی به ره ی مرو، تویتزینه وه ی گو رانی پوشاک نه ته نیا له روانگای میژو و هونه ره وه پر گرینگه، به لکو له روانگای کو مه لئاسی و زانستی زه وانئاسی گه لانیش، فره جیی ورد بوونه وه و سه رنجه:

له شانامه ی فیرده وه سی دا که لک وه رگرتن له پیست و موی جانه وه ره ان بو دا پوشانی لهش و لار، ده گیتته وه بو روژگاری هوشه نگ پێشدادی، ههروه ک کلاش چنن له هه ورمانی کوردستاندا، ده گه ریتته وه بو سه رده می پیر شالیار، که به لگهش بو ته وه، کلاشه کانی پر شالیاره که ئیستایش له گلکو پیرۆزه که یدا له هه ورمانی تهخت، هه لو اسراوه و دانراوه و ته وه خووی نیشانه ی ته وه یه، که کلاش چنن له روژگاری ته و پیره زه ره ده شتی وه، به یادگار ماوه و کلاش چنن و جلک و بهرگ، سازد ان چ ژنانه و چ پیاوانه وه بهر له ئیسلام یانی له وه سه رده مه وه، که مروی کورد له نیشتمانی کورده واری خووی سه ری هه لداوه و سه لیه ی دا پوشانی خووی په یدا کردوه، رانکو چوغه: یارانکو به رگویز هه بووه و به هووی ژنان و مروی جو لای کورد، سازدراوه و به ره ی دا هاتویش فیر کریاوه. ته نانه ت ژن له کورده واریدا بوته پاشا و حوکمران و سکه یشی به ناوی خوی که ویتته ی خویشی له سه ر نه خشاندوه، بو نمونه (ئادار) (ئافره ته کوردی که پاشاو حاکمی هه ورمان و ناوچه کانی ته و ده وه ره بووه، جا له بهر ته وه سکه ی به ناو خووی لیداوه، له دیویکی ته و سکه یه، ویتته ی ته و ئافره ته هه لکه ندراره و له سه ر دیوه که ی دیکه

ویته (فادار) به ئەلف و بیی ئارامی نوسراوه. بڕواننه گوڤاری ئۆرگانی ئەنجومهنی زمان، فەرهنهنگ و هونهری کورد، ژن له هه وراماندا، به قهله می (شه پۆل): دوکتور محهمه صالح ئیبراهیمی سهروکی ئەنجومهنی ناوبراو، ژماره ی ۴ به هاری ۱۳۷۹ ی هه تاوی که تایهت بوو به هه ورامان ناسی، هه ورامان، دهروازه ی میژوه یه کچی دیکه له ئافره تانی کورد، به ناوی: داره مرواری: شجرة الدر، ملکه المسلمین که له ۶۴۸ ی ماتگیدا بوته پاشای میسر و شامات و ئەو ناوه ناوه و سکه ی به ناوی خوێ لیداوه و نهوه زای سولتان سه لاهه دین ئەییوبی بووه، بڕواننه گوڤاری گرشه ی کوردستان که خاوه ن ئیمتیازو سه رده بیرو بهر پرس محهمه د صالح ئیبراهیمی محهمه دی (شه پۆل) بووه، په ره ی ۲۸ تا ۲۴ چاپی تاران سالی ۱۹۸۱ ی زاینی، سالی دوهم: ژماره ی ۷ ره ز به روخه زه لوه ری سالی ۱۳۶۰ ی هه تاوی که له تاران به زمانی کوردی تا ۹ ژماره ی لپی چاپ کراوه و یه که م ژماره ی له ۱/۳/۱۹۸۱ ز بلاو کراوه ته وه.

بررانه سیروان ژماره ی ۲۹۰ سالی ۷ و ۷ خه زماناتی ۱۳۸۳ ی هه تاوی په ره ی ۱۱ (شه پۆل). هه ر جوړی بدهلین: فیرونی رستی خوری و مولوکه و هه روا رستی پارچه و قوماش و جلک دورین ده دهنه پال جه مشید - ی جه م.

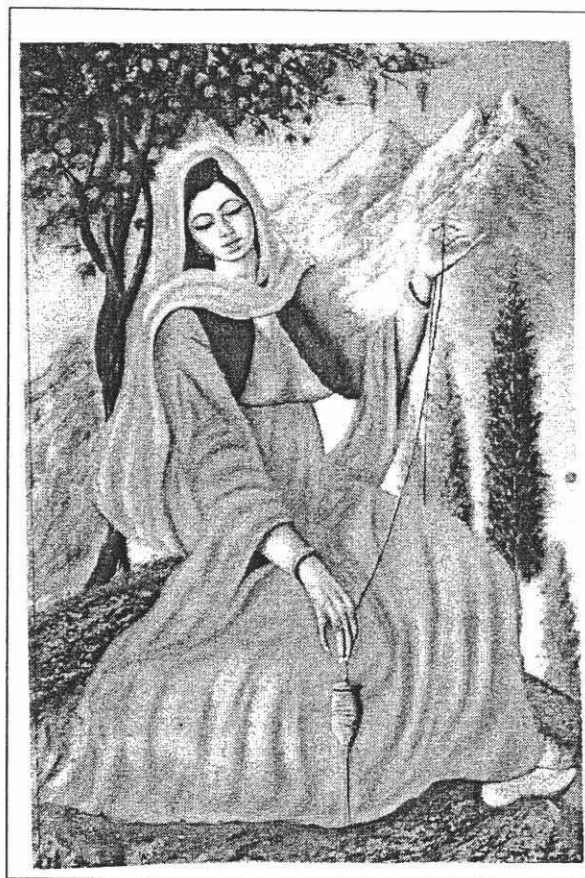
چهن شیعر له شانامه ی فیردوسی له و بابه ته وه:

دگر پنجه اندیشه جامه کرد	که پوشند هنگام جنگ و نبرد
ز کتان و ابریشم و موی و قز	قصب کرد پرمایه دیبا و خز
بیاموختشان رشتن و تافتن	بتار اندرون پود را بافتن
چو شد بافته شستن و دوختن	گرفتند از او یکسر آموختن
چو این کرده شد ساز دیگر نهاد	زمانه بدو شاد و او نیز شاد

به شایه دی به لگه نامه ی باوه ر پپی کراوی سه بت و زه بت کراوی میژویی و ئاسه واری به جیی ماو، خه لکی ئیرانی کوڤ و که و نارا له کوته روزگارانه وه نرخیی فره یان

بوّ جلک و بهرگ و رازاندنه وهی خوین، داناوه وزه ووق و سه لیهه ی جوانی خوین بوّ به دیهتانی جلک و پوشاک و زیر و زیو و خشل و خاو به کار برده. له هه زاره ی سیوه می بهر له زاین، له به شی باشوری و باشوری خوراوای ئیران که داوینه گه ی ده گاته که ناری ده شتی لوت و که ویری ناوه ندیش، خه لکی خاوه ن فره هه ننگ، نه ماز ه و به تایهت، ده ژیان که ئیستا به (ئیلامی) ناوده برین. له شوینه واری له ئیلامیان به جی ماوه، واده رده که وی که به سه رکه وتن و پیشکه وتنی فره ده سیان راگه یشتووه و شاری وه ک (شوش) یان سازداوه و له بهر کوئی به دایکی شاره کانی جیهان داده نری. له دو هه زاره ی به که می بهر له زاین خه لکی ئه م شوینه جیرانی ماده کان بون و له نیوانیانداندا کرین و فرو شستن و پیوهندی هه بووه، دیاره به و هوینه وه له به کتر فره شوینان وه رگرتووه، جا هه ر له م بارو بابه ته وه به که ناسین و توپزینه وه ی هونه رو فره هه نگی ئیلامیان له روانگای میرو و که ونارا (باستان) ناسی ئیران و ئیرانیانه وه، کاری پرسود و پیویسته. جا هه ر له به رئه مه له میژوی پوشاکی ژنانی ئیرانی، ئه بی قسه له جلک و بهرگی ژنانی ئیلامی بکری.

به کی له بهرچاوترین و جوانترین نمونه ی جلکی ژنانی ئیلامی وینه به کی بهرجهسته به که له سه ر روی جامی زیوین نه حشیراوه و چه ن سال بهر له مرو له (مه روده شت) دوژ راوه ته وه و که شف بووگه، له سه ر روی ئه و جامه په یکه ره ی دو ژن که به کینکیان به راوه ستان و ئه وی تریان به دانیشه وه، ده بیندرین. که هه ردوکیان کراسی که نه خش و نیگاره کانی له بهرگی داروگول ده چی، له بهر یاندا به. په ره ی ۵۰ مانگنامه ی عیلمی و فه ننی و نابوری و سه نعه تی سالی ۲۴ ژماره ی ۱۶۱ پوشه ری ۱۳۸۵ ی هه تاوی (شه پوّل).

شیرن تہشی دہریسی

تاییکی ریشہی دل بہ نووکی غہمزہ دادا

دہستیکی بو سہما برد رووبہندی ماہیبی لادا

نافہی گولی عہیان بوو عہتری بہ دہم سہبادا

باریک و لوس و ناسک دوو زولفی خاوی بادا

وہ ک شاخی گول بہ لادا شیرن تہشی دہریسی

(وہ فایبی)

وینەى كیژۆله یه كى ههورامانى، نهقل له گرشه‌ى كوردستان.

نوکنه‌ی وردوجوان

مروڤی زاناو داناو دلسۆزی گهل و نیشتمان، باش زانیویانه زانین و زانست وئی
 روانینی به راستی و عیلم و فهرهنگ و هونهرو سه‌رکه‌وتن به په‌یژه و نهر دیوانی، چونه
 سه‌ری و سه‌رکه‌وتن بو‌دوندی مروڤانی ته‌نیا له‌بن سیبه‌ری نازادی دا‌هه‌لده‌دا و پیده‌گا و
 لق و پوپ و به‌رگ و گه‌لای به‌رهین و پرمیوه‌ی خوئی ده‌گه‌ییته‌هه‌مو مروڤیک. مروڤ
 له‌سایه‌ی نازادیدا، ده‌کاری زانین، ژیری. فهرهنگ و هونه‌ر و ئافراندن، به‌ده‌س بیئی و
 زه‌وق و لیته‌توی و شیایوی و ئوگرداری یه‌ک، که‌هه‌یه‌تی، له‌گۆره‌پانی نازادی
 کو‌مکاری مروڤانی، که‌سایه‌تی خوئی، نیشان ده‌دا، نازادی به‌ویته‌ی نور و تریژی، گۆی
 روژه، که‌به‌گیا و گزی ریشه‌دار، ده‌ره‌تانی به‌په‌له‌ی پشکوتن و هه‌لدان و به‌خوداهاتن
 ده‌دا، بی‌نازادی هه‌موشتی سیس و ویشک‌ده‌بی و ده‌یته‌پوش و پلاش هه‌روه‌ک
 که‌نگه‌لاشکی دم باوبوران و له‌به‌رچاو و ندا ده‌بی. نابی ته‌عه‌سوب، دوگماتیس، ته‌نیا
 میحوری، خوینی و به‌دینی، زور و یژی، مله‌وری و ریشه‌دان، بمیئی، گشت بیرورا و
 تیئوریه‌کانی ژیان ناسی، زه‌وی ناسی، هه‌بون ناسی تازانینه‌کانی رامیاری و کو‌مه‌لایه‌تی،
 به‌شیوه‌ی نازادی، فره‌به‌هینگو ئه‌هونه‌ی قسه‌ی لی‌بکری و له‌سه‌ری بکو‌لد‌ریته‌وه و
 بکه‌ویته‌به‌ر بیرورا گۆرینه‌وه و تویرینه‌وه و لیکدانه‌وه، تار است و دروستی بیرورا
 جیا‌جیا‌کان به‌شیوه‌ی زانین و لیکولینه‌وه، ده‌رکه‌وی و رون بیته‌وه و ریگه‌بو
 به‌خته‌وه‌ری، نازادی، شادی و ژیانی مروڤانی بو‌به‌ره‌ی مروڤ دابین‌بکا، مروڤی ئه‌م
 سه‌رده‌مه، له‌سایه‌ی په‌ره‌سه‌ندی عیلم و زانینه‌وه، له‌بیرکردنه‌وه‌ی، یه‌ک لایه‌نی،
 تی‌په‌ریوه‌و چرای نوری عیلم، دل و ده‌رونی مروڤی ئه‌مروئی روناک و ئاگادار
 گردوته‌وه. جا‌هه‌ر له‌م سو‌نگه‌وه‌یه‌ مروڤی کوردی ئه‌مرو، راپه‌ریوه و له‌کار و باری
 چاره‌نوسی خوئی پر به‌دل‌وگیان به‌شداره‌و هاتوته‌گۆره‌پانی راپه‌رین بو‌به‌ده‌س هیسانی،
 نازادی و مافی‌ره‌وای مروڤانی کورد و کوردستان، ئافه‌رین له‌گریلای کورد و

کوردستان. ئوپراسیۆینی (۲۵) سوپای ئورکیا به دژی کورد، به کار و کردهوه، له مانگی تهشرینی یه کهمی ۲۰۰۷ ز. دهسی پیکرد. له نیوان (۲۱ - ۲۰/۲/۲۰۰۸ ز) فهوریه (: شوبات) وله چهند قولیکهوه چوونه ناو خاکی باشوری کوردستان و له (۲۹/۲/۲۰۰۸ ز) فربه پهله، له زۆریه ناوه چه کان، کشانهوه، بوڊواوه. که چی تورکیه، فربهه هیرشه ی بۆسه رگریلای په که که، به خو ی دهنازی، چون همه سپاشه روانه که ی به چه ک، ته ریار بو و همه ئیسرائیل و ئه مریکا، پشتیوانی بون، ئه وه بۆشه روانانی تورک بی ویته بو و لای وا بو، سه رده که و ی و کوڊناوی (گیونهش = روژ) له خو نابو، که چی فربه بی وینه، کلکی گرت، به گهلوزیدا و رای کرد و به ره و دوا، بی ئاوردانه، به تی شکاوی و فربه په ریشانی و ئالوژاوی گه رایه وه، نیو کونای خو ی.

ئافه رین

ئافه رین له خه لکی دلسۆزی کوردی بامه رنی که بویرانه ده وره ی مو لگه ی سه ربازانی شه رفروشی تورکی، هه یته کانی ئه تاتورک یان، گرت و نه یان هیشته، له دیوی باشوری کوردستانه وه، شه ر به نه ته وه ی ئاشتیخوازی کورد، بفروشن و هیرش بکه نه سه ر بنکه و سه نگه ره کانی گریلای بویر و نه به زو نه ترس و دلسۆزی کورد و کوردستان، که می رانه و شیرانه، دادر دادریان به سپای پر چه کی تورکی کو نه وه سمانی خستبو زیاتر له ۱۲۵ سه ربازو سه رکرده ی تورکی یان له مه یدانی شه ردا، تخیل کرد و ۱۵۵ زامداری لی خستن و ۶۱ که سی له نیو به فری چیا ی کوردستان، لی قروسه رما برده له کردن، ئافه رین و هه زان ئافه رین له و گریلا، کوردانه، ئافه رین له و کیژه کورده گریلایه ئاوه ها ئه نگیه سوپه ر کو برای جه نگی هیللی کو پتری تورکی له بهر چا و دنیای داخسته خواری و سوتاندنی. بهر خودان و بهرگیری کردنی گریلای به شه ره فی کورد له لوتکه ی ئه شکه فتی برینداران، پلینگ ئاسا و شیرانه و بویرانه و می رانه بووه، ئافه رین له

کرده (ف) و ئافهرین له روژ (دوکتور باهوژ ئهردال)، که گونەش روژی تورکی کرده تاریکه شهوی رو به قیرداپوشراو. سپای تورک له چیا ی رهش ۲۰ کوژراوی به جی هیش و تیک شکاو به پهله پروزه، هه لات بو دواوه. - کیژه گریلا فروکه ی سوپی کوبرای تورکی خسته خواری له سه رگر دی، به رامبه ر به گوستانی، شه هیدان، نیژیک جاده ی چه می جوو. - له نیوان روژانی ۲۱ و ۲۹ ره شه می ۲۰۰۸ ز - له هیرشی تورک بو لای زی کوشته یی فره له شه ر فروشانی تورک کریا. - ئافهرین له باهیر باشقه لانی و گریلاکانی، که هیرشکارانی جندرمه ی تورکیان کرده گریان، که هاواریان کردوه، ئای له ناگری دوزه خدا سوتاین، بگه نه فریامان. - ئافهرین بو هاوار دیره ک و گریلاکانی، که به یارمه تی باهیر و گریلاکانیان نه و سپا درنده ی تورکیان به زاندوله چه می جوو، شامکی و سه ری شیرین هه تا نه و دیوی باکوری کوردستان ره پی یان نان و له و دیوی ده سکر دیش گریلا ی ناوچه ی زاگرو س: «زگورتی» ناگر بارانیان کردون و وه هایان ته می کردون، جاری تر نه ویرن بیژن له ل - ئافهرین له ره نگی ن شیر ناخی کیژه گریلا، که جندرمه یه کی تورک له نیو به فرا، ده گری و هاوار، ده کا بو خاتری ئاپو، مه مکوژه، نای کوژی و دوای چه ک دامالینی، ئازادی ده کا، ئافهرین له عه زیز روسی، باهیر باشقه لان و ئولفییه ده رسیم کیژه گریلا ی سه رکرده و (روچی شه هید کوپانی). بروانه www.kawrojna.com ده وسیه یه کی تایبه ت به به رگیری یه کانی زاب وزی Page 10F7 ، ۲۰۰۸/۳/۹ ز - شه پۆل.

چریکه و چیروک - بهک واقعیهت

ده گټر نه وه کابرایه ک سه فهری که ته و بهر و بوخچه به کی دا به شانیدا و رویش، نه و روژه تا نیریکي نویري خه و تنان هر روئی له هیچ شوینیک لای نه دا تاگه یشته بهردهم چادر و چیغیک که په زو و لسات داره کان له وی له و کویستانه زنویره، چادر و ده وارو ره شمالیان هلدا بو - کا برای ریوار ته ماشای کرد وا له بهردهم به کی که له و چادرانه دا ژنیک راوه ستاو، به له ز روئی و له نیریک ژنه که، سه لامی کرد و وتی: نابه له دم وا شه و، تاریکی کرده و شه ویشه، نازانم بچمه کوئی؟ ژنه که زور به قه در و حورمهت خو لکی کرد و بردیه ژوروی و نان و چایی بو هیناو له پیش ده می دایناو زوری به خیره اتن کرد و پی و ت ئیستا پیاه که م دیته وه، له و قسه و باسانه دا بو، میرده که ی هاته وه و له باتی نه وه ی میوانه که به خیر بیی، به سهر ژنه که ی دا نه رادی، نه ری! نافرته نه م نیره زه لامه چییه؟ به م شه وه هیاتو ته، ته مالی ژنه که یش وتی: میرده که گیان ریواره و شه و دره ننگ، نه م هیشت به م تاریکه شه وه که ده لپی: قیرت به روی هه واوه، ناوه، به و چول و بیانه پردرک و داله دا برواو خوا نه خواسته توشی توشی و کهند و کوسب بیی یا جروجانه وه رودرنده به ک ناوقه ی بیی، خو مالله که ناگری به کولله وه؛ بائه مشه و له بن نه م چادره ی ئیمه دا پشویه ک بدا و بو سوزیا زو دهر وا، کابرای خانه خوئی ناچار دهستی به لی خویدا گرت و بیده ننگ بو، کابرای ریوارو میوانه که یش دهستی به سهر دلی خویدا گرت و هه ست و خوستی له خوئی بری و مته قی نه کرد، تا که ره به یانی هه ستاو به رقه نه به کی خوار دو مال ناوایی کردو به ره و نه و شویته وا له بهر چاوی گرتبو که و ته ریگاو روئی روئی تا دوا ی نویری شیوان، ریگای، که و ته بهر ره شمال و زوم هه وارگه به ک، ته ماشای کرد وا له دم تاول و چادر نکدا پیاو یک له و هاوینه هه قاره دا دپاره، پای هه لگرت و نیریک بوه وه و سلاویکی لی کرد و نه ویش وتی: عه له یکه سه لام کاکه! به م شه وه ئوعزبی، نه ویش رای که یاند، که ده مه وی بچمه هاوینه هه واری مالله مامه ره هام، مامه ره هام یا بوختونه سر کوری گیو - ی کوری که شواد - ی کوری گوده رز - که قه لای ئورشه لیمی روخاندوه و جوه کانی له زیندانی بابل په ستا تووه. له بنه مالله ی بوختی

یه کانی کورد، خاوهن تاول و هوڤه که، خولکی ده کا و ده بیاته ژورری و ده لئی: بابا خۆ ئیره به قور نه گیراوه فهرمو؛ میوان به بهم تاریکه شه وه ناتوانی برویی، توشی گیر و گرفت ده بی، خاوهن خواسته فت ده بی. کابرای ریواره چی و داده نیشی و پاش کاوه «کات» ژمیریکی ژنی خانه خوئی په یدا ده بی و له باتی سه لام و چاک و خوشی کردن، روده کاته میرده که ی و پی ده لئی، نه یه رو میرده که، نه ئیره زه لاهه چی یه؟ بهم نیوه شه وه، کیشاو ته ته، ژورری، منی کولول تا که ی خزمه تی میوان و گه له و گلانی تو بکه م؟ ده لئی: نافرته: دایکت چاک بول بول مه که، خو ئه م ریواره ماله که مان ناگری به کوله وه نه مشه و لیره یه و پارویه ک نان ده خوا و به یانی زو ده روا. - ده لین: کابرای ریواره هه ر چوئیک بوو ده سی گرت به جه رگی خویدا و هیچی نه وت، بو ده مه و به یان له خه و هه ستا و خوئی کو کرده وه و نان و چایی خوار دو هه ستا حه وا و مال ئاواپی کرد و روئشته ده ری، کابرای خاؤن مال و خانه خوئی؛ میوانه که ی به ری تی کرد، نه و ریواره رویی کرده خاوهن ماله که ی و پی وت: له م دوشه وه سه فهره م دا، شتیکی سه یرو سه مه ره م دیوه، دا تو خوا بریک وه ره! نه م لا با پیت بلیم: دوی شه و له فه لانه هاویته هه وارا له و زوزانه له ماله فه لانه، که س میوان بووم ژنه که، دلاوا و میوانگر بوو، به لام میرده که ی رژدو پیسکه بوو، نه مشه و له مالی تو بوم، به راوه ژو، تو ژور میوانگر و دلاوام هاتیه بهرچاو، به لام خیزانه که ت به بول و خوته و ده س قوچاوم دی، کابرای میواندار وتی: کاکه قسه ی لی مه که، ژن به ژنه مان کرده، نه و ژنه خوشکی منه و نه مه ش خوشکی نه و - نه م چریکه نه وه مان نیشان ده دا، زله هیره دنیا خوور و تیر نه خووره کان له ولانی وه ک به غالم چند ساله دا ژن به ژنه یان به فه یسل و قاسم و عارف و به کر و سه دام و... کرده، یه کیان له باتی یه کیان هیتاوه و له تورکیاش عه بد و لحه میدیان لادا و مسته فاگه مالیان هیتاوه و یان لادا و عیسمهت و... و دیمیریل، چللیر و ئه ربه کانیا له جیی، له نیو پیخه فی وزه دانا، کورده که ی ئیمه ش چاوی به موله ق وه ستاوه و له نیو خویدا وه ک خووره یه کتر ده خوون و ده برن و یه کتر ده درن. رو حی نه و چریکه و چیر و که م له په راوه ی نه لموسته زره ف وه رگرتووه. د. محمد صالح ابراهیمی (شه پۆل). تاران ۲۶ مارس - ی ۱۹۹۷ -.

چریکه ی ۲

رێبوار

ده گێرتهوه، پیاویک له رهچه له کی کورده ماد - ه کان روژیک، ئهسپه که ی زین ده کا و سواردهبی و دهروا، خیرانی کابرا که دهزانی میرده که ی سه فهری له بهره، ههندیک توشه، وه ک کوللیره چهوره ی به رهشکه و شادانه و ههندی لوقمه قازی بو سازه کا و بو یی ده نیته نیو پاشکویه ک و له پشت زینه که وه، بو یی قایم ده کا وه گبه که له سه رته رکی ئهسپه ی داده بهستی. کابرای کورده ماد، دهروا دهروا له م شیو، بو ئه و شیو، له و دول بو ئه و دول تاده گاته سه رکانی و چاوه ئاویک، که به خور و قه له زه دینه ده ری و هه رده لی ئاوی سه ههنده، ئه وه نده سارد و خوشه و کابرا یه کیش له سه ر ئه و ئاوه دانیشتوو و لاقی تا دم چوکی هه ل کرده و ناویه ته نیو ئه و ئاوه، ئه میش لغاوه که، له سه ر ئهسپه که یی دامالی و ئهسپه که ی ئاوداو و به ره لالی کرده نیو سه وزه لانی به رده م ئاوه که و خویشی چو ده ست و دم و چاوی خو ی شتو خو ی فیک کرده وه و له گه ل ئه و کابرا ریبواره که لاقی نابوو نیو ئاوه که، که وته قسه وتو ویز و لیی پرسی تو بو کو ی ده چی! له وه لام دا پیی وت: بو فلانه شوین، ئه میش پیی وت: که واتا رینگامان یه که، پاش حه سانه وه، وتی: ده ی ههسته با بروین خویان کو کرده وه و کورد ماد - ه که ئهسپه که ی لغاو کردو سوار بو و ئه و کابرایه ش که وته به رجه و ورکیفی و کهوته رینگا، کابرای سوار هه رجار نه جاریک دهستی ده برد، له نیو خورجینه که ی پاشته رکی ههندی لوقمه قازی یا پارویه کی کولیره ناسکه ده ردیئاو ده یخسته نیوزاری، کابرای هاورییشی که ماندو ببووله بهر رکیفی دا، ده رویشت، بو فیل پرسیاری کرد ئه ری! کا که! ئیوه ئه قیده و برواتان چیه و له سه ر چدین و ئاینیکی. ئه ویش وتی: من له سه ر دینی زه رده شت پیغه مبه رم - باوهرم «باوهرمان» به م سی ئه سله یه (پندار - ی نیک، رفتاری نیک و کردار - ی نیک: بیری چاک، رهفتاری چاک و کرده وه ی باش و چاک). کابرای پیاده ش، پیی وت، ده

بیرسه و بزانه من «ئیمه» بلی، بیرو باوهرت چیه و له سه ر چ دین و ئاینیکی، نه میش وتی: بلی تا بزانه، کابرای پیادهش پیوت: من له سه ر ئۆل و دینی موسام و باوهرم «باوهرمان» وایه کاتی دهسه لآت و وزه م پیدا کرد، به که یفی خۆم رای دهم و به زه یم به که سدانایی و لام وایه کرده و هی چاک ئه وه یه، بی به زی بم - ماو یه ک - ی دیکه پیکه وه روشتن و کابرای پیاده که له بهر ئه سپه که وه، ده روشت ئاره قی ره ش و شینی ده ردا بو، روی کرده سواره ی هاوالی، وتی: کاکای خۆم تو که بروات و اچا که، نه ی بوچ سه باره ت به منی هاو ریت وایی به زه ییت، سواره ش وتی: مه به ست چیه؟ کابرای پیاده وتی: تو ده بینی من چه نده ماندوم، تو هه رجار ناجاریک ده ست ده به ی له نیو هه گبه ی پشت ته رکێ ئه سپه که ت هه ندی کولیره ناسکه ی به ره شکه و شادانه یا تویشویه ک، ده ر دینی و ده ی خوی، نه به شی من ده ده ی، نه ده لئی دا تویش که هاو ریمی و ماندو شه که ت بوی، ها: وه ره تاو پیک، کاو پیک سواره! کابرای کورده مادیش زو فریوی خوار دو له ئه سپه که ی دابه زی و کابرای موسایی سوار کرد و پیوت جا بکه یفی خۆت ده ست به ره توشه ش ده ره یته و بی خۆ، ئیتر گازنده و گله یی مه که، کابرای موسایی تا سواری ئه سپه که بو، له ده ر فه تیکدا رکیقی له ئه سپ دا و ههروه ک فیشه ک بالی به ئه سپ گرت و روپی، کابرای خاوه ن ئه سپ هه رای کرد کوره! نه روی به جیم نه یه لی له م چۆل و هو له، من کردم تو نه که ی! کابرای موسایی وتی: مه گه ر پیم نه گوتی من بی به زه یم، وه تازه دانا به زم و تویش برو چی ده که ی بیکه، کابرای کورده مادیش ناچار ده ستی به ره و ئاسمان بهرز کرده وه و پر به دل دوعا و نزای لیکرد و وتی خویا خۆت ده زانی من چاکه م له گه ل نه و هاو ریم دا کرد، به لام نه و زور به نامه ردی ده بزویته وه و خه ریکه ئه سپه که م ده رفیتی، خویا له بهرت ده پاریمه به ته وقی سه ره وه له ئه سپه که، دا که ویته خوار و ده ست و ملی بشکی، تا من به ئه سپه که م بگه م و پی شاد بمه وه و هه یته م دوعا و نزایه ی ده کردو ئاهو نزوله ی وه ک سوره دو که ل، ده چوو ئاسمان و به هه ناسه

برکیش، لەم شیو بو ئه و شیو، لەم کهل بو ئه و کهل به دواى کابرای ئەسپ فریندا به ههله داوان دهروشت تا ته ماشای کرد، کابرا له زین گلاوه و دا کو تراوه به زه ویدا و دهستی شکاوه و گه دنیشی سهخت کو تراوه و ئیشی زوری پینگه یشتووه، ناتوانی ههستی و رابی، ئەسپه کهش کهمی دورتر له سهراو لیژییه ک راوه ستاوه، کورده ماد، له خوشیان که نه وهی دی واکابرای موسایی که وتوه به عهززا بالی گرت و چو ئەسپه کهی گرت و سوار بوو ناوزهنگی له قه برغهی ئەسپدا، ئەسپ خه ریک بو بال بگری، کابرای موسایی هه رای کرد کوره تویی و خوا دهستم شکاوه و ملم خیج بووه و ناتوانم ته کان بخۆم و بجولیم و ههستم، لەم چۆلگه جرو جانه وهر یا درنده له نیۆم ده بن، لانی کهم تا ئاوی یه ک، بمبه، به لکو تیمار بکریم و قهل و دال له م که ژوکویه چاوم ده ر نه هین و له نیۆم نه بن. کورده ماد هه ندی روئی له دوایدا به پیی [کرده وهی چاک و رهفتاری چاک] که به شی له بیرو بروا و ئەقیده ی بو، گه راوه سه ر کابراو سواری پشت ته رک ئەسپه کهی کرد و رویشن تا گه یشته ئاوايه ک و له وی دای به زان و خوئی به ره و ئه و شویته ی واله به رچاوی گرتبو پیی پیوه نا.

له نیو ریگا به کابرای موسایی وت: تو ناپیاویت له گه ل مندا کرد، منیش له خوا پارامه وه، ئەسپه که، له سه ره و خواری یه ک سه رسم بداو بقدا به زه ویداو دهست و سوکرت بشکی، تامن بتوانم ئەسپه کهم له بن تو دربهیتم و خۆم لیی سوار بمه وه. چونکا ده لین: یا خوا هه ر سوار سوار بی نه ک پیاده ی وه ک توی زالم و سه مکارو بی به زه بی (دیاره ده بی بزاین کابرا دوعای کردوه یانی هیوای له دهس نه داوه و به کارو کرده وش به هه له داوان به شوین، ئەسب رفیدرا رویشتووه، ئەمه نیشانمان ده دا ئیمه مانان هه رکاری بکه ین، ده بی، هیوا و کارو کرده وه لیک گری بده ین و ته نیابه دوعا کار مه یسه رنابی). ئەوا خوا دوعا و نزا که ی قه بول کرد و تو ی به م ده رده بردومنیش به ئەسپه که ی خۆم گه یستم و سوار بوم، هه رچه نده تو سه بارهت به من زولمت کرد و ئەسپه کهت لی فراندم، به لام

من نامه‌ردیم نه کرد، وا توّم سوارپشت ته‌رکی خوّم کردوه، ده‌ت به‌م تاده‌ت گه‌یینمه تاوايه ک. کوردینه! ئەم چریکه و چیرۆکه ته‌لقینه. ده‌ی با ئیمه‌یش هه‌مو، به‌یانان و ئیواران دوای نوێژ خویندن و به‌ر له‌ نوێژی ئیواران و سبه‌یانان رو بکه‌ینه باره‌گای خوای به‌خشه‌رو ده‌هنده و دلّاوا و دلّلاوین، پر به‌دلّ هاوار بکه‌ین و بیژین خویا دژ و دوژمنانی کورد و کوردستان له‌ ئەسپی وزه‌ و ده‌سه‌لات بخه‌ره خواری و ده‌ست و ملیان بشکێته، تا ئیمه‌یش به‌ مافی ره‌وای خوّمان بگه‌ین، چونکا ئەوه، ماوه‌یه‌کی زوّر درێژه، ئەسپی وزه‌ و ده‌سه‌لاتیان له‌ ئیمه‌ دزیوه و رفرا‌ندویانه، ده‌ی ملیان بشکێ تا ئیمه‌یش سواری خو‌شبه‌ختی و ده‌سه‌لات بین، - دياره‌ ئەوه‌یش کاتی پیک دی ئیمه‌ی کورد، یه‌ ک بگرین و دوستی و وه‌حده‌ت و یه‌ کیه‌تی یه‌ کی پته‌ و له‌نیۆ، نه‌ته‌وه‌ی کوردا، ساز بده‌ین و ده‌س له‌ نیۆده‌س یه‌ کتر هه‌ل پیکین تائیدی دژو دوژمنانی کورد، نه‌توانن لیکمان جیا بکاته‌وه‌ و بمان که‌نه‌ داره‌، ده‌سی خو‌یان، ده‌بی‌پشت به‌ پشتی یه‌ کتره‌ وه‌بده‌ین تا سه‌رکه‌وین و ده‌وله‌تی تایبه‌ت به‌ خوّمان هه‌بی، کورد، ده‌لی: برا له‌ پشت برابی مه‌ گه‌رقه‌زله‌ لای خوایی. تاکه‌یی ئەوان سوار و ئیمه‌یش پیاده‌ بین، خواهه‌لناگری خۆت فه‌رموته [و کذلک نجزی الظالمین: = کوردیش ده‌لی «خوا تو‌له‌ی بزێ کو‌له‌ له‌ بزنی شاخدار ده‌ستی، ده‌ی کورد، له‌ راست داگیرکه‌ران رانه‌وه‌ستاوه‌ و راپه‌ریوه‌ و شه‌هید و خوینی داو ده‌ی سا‌نۆبه‌ی کورده‌، ده‌لین: ئاش «ئاسیاو» به‌ نۆره‌یه‌ - نوری ئیمه‌یش دی ئیتر به‌ یه‌قین]. ئەم داستانه‌ رو‌حه‌ که‌ی له‌ [رسائل اخوان الصفا]م وه‌رگرتوه‌.

د. محمد صالح ابراهیمی [شه‌پۆل] تاران: ۱۹۹۷/۳/۲ ز.

کورد، له روژ هه لاتی نافیندا

مه سه لهی کورد، له روژ هه لاتی نافیندا یه کی له و مه به ستانه یه، که فره شویتدار و جیی ورد بونه وه و سرنجه و له هه مان کاتدا خه فته هیتته ره و لیژ ده دا، ئاماژه ی پینده که یین، نه ته وه ی کورد، له تورکیه، ئیران، عیراق و سوریه و قرقیزستان، تورمه نستان و ئه رمه نستان و ئوزبه کستان و کویتته ی پاکستان و لوبنان و ئوردون و ئه فغانستان له ئورالی روسیه له ناوچه یی به ناوی بارزان که ته مه دونی گیلگمیش به هی خویمان ده رانن و چه شمیته تی زوریشن و نه ته وه ی کورد به تیکرا خووی له چل تا ۴۵ میلیون که س ده دا، به لام بی ده ولته تن و چه و ساوه، نه ته وه ی کورد، دارای وه حده تی جوغرافیایی به به لام داگیر که ران، نه ته وه ی کوردیان له یه کیه تی سیاسی و رامیاری تائیتا بی به ش کردوه. زیاتر له ۲۵ له سه تی وارگه و خاکی ئیران، تورکیه، عیراق و سوریه، وارگه و نشینگه ی نه ته وه ی کورده، کوردستان، له لایه که وه، ئه لکی به زنجیره چیای قه ققاز و له لایی تره وه، ده لکی به زنجیره کیوکانی باننسیکی و خلیج، خلیجی ئیرانیا و ده شته کانی نیو دوروان (: به ینه نه هره یین) و (ئه لکی به چیاو کیفه کانی تورووس و مه ساحه تی وارگه و نشینگه ی کورده واری زیاتر له شه ش سه ت هه زار کیلومتری چوار گوشه یه و له ریگای باکوری به نده ری ئیسکه نده روه به ده ریای مه دی ترانه، ریی هه یه و ئه لکی به ده ریای مه دی ترانه و به ده ریای ره شه وه و به خلیجی ئیرانیا نه وه.

له و سه رده مه ی که عه دنان موند ه ریس (سه ر وه زیرانی پیشوی تورکیه، که حوکومه تی تازه ی تورکیه، ئه وی له قه ناره دا و کوشتی) له بابته پیوه ندی تورکیه و ئیسرایل، بو بن گورین نامه ی نویسیوو دو پاته ی کرد بو که هه ر دو حوکومه ت به گشتی له سه ر کوردستان، پیکه وه، هاو بیرووران و له ماده ی چواره مسدا، ته وافوقنامه ی ئه وان له بابته ئه م مه به سه ته، که ئیسرایل ماف و حه ق و حوققی تورکیه به سه ر کوردستاندا که کوردستانی ئیران، عیراق و تورکیه و سوریه، بگریته بهر، دو پاته و ته ئکید ی له سه ر کردوه.

له ساڵی ۱۲۸۰ هه تاوی کورده کان، کۆمه له په کيان به ناوی (سه یفی) له نهسته مبول، به نهی، پیک هیتابوو روژنامه بیکیش به ناوی روژی کورد، له چاپ ده دا و بلاویان ده کرده وه.

له جهنگی نیوگه لانی ته وه، حوکومه تی تورکیه، زیاتر له ۱۵۰ هه زار، که سی له نه ته وهی کورد، ئاماده کردو به لیتی پیدان، که دواي جهنگ، ئازادی ته واو، هه ر وا ما فی ره وای کورد، به وان ده داو له گه ل نه ته وهی نه جیبی کوردا، به موساوی و به رامبه رو به بریه تی و به ئازادی، پیکه وه، حوکومه ت، ده که ین، له ئاکامدا نه ته وهی کورد، بویرانه و میرانه و نیرانه، به سودی تورکی عوسمانی، خوئی خسته ناو شه ری نه ویستانه و زیاتر له دوسه ت هه زار که س له نه ته وهی کورد، له و شه ره دا کوژران و زامدار بون.

له ۱۲۹۹ ژه نرال شه ریف پاشا به نویته ری نه ته وهی کورد، له په یمان نامه ی سویر، به شداری کرد، ئه و په یمانه، که له لایه ن، ده وه له ته زل هیژه کانه وه موژ کرابوو، به نه ته وهی کورد، به لیتدرا بوو، که له به شی له کوردستانی باکوریدا، ئازادی و سه ر به خوئی بو کورد، دابین بکری. به لام حوکومه تی به دفه ری ئه مه گ نه ناسی تورک، ئه و په یمانه ی تیک دا و کردیه، په یمانی لوزان و زه ره ر و زیانی فره و به رفه ری له کورد، دا و عیسمه ت ئینو تو به قانزنجی تورکیه به ناوی نوکه ری تورک ئه و کاره ی ئه نجام دا وه. حوکومه تی تورکیه له بابه ت، ئه و به ده سه اته، وازی له موسل پیته ختی کوردستان، هیتا و موسلی به ئینگلیس دا - نه ته وهی کورد، که زانی فریودراوه و له هه ر لا ده سی براوه به دژی فیلبازان و داگیر که ران، راپه ری و شیخ سه عید پیران له ۱۳۰۴ له دبار به کر راپه ری، به لام تورکیه به یارمه تی، ئینگلیس، ئه و راپه رین و بزازه، له کار خراوه و ۴۶ که س له رابه رانی کورد، له قه ناره دران و له ساله کانی ۱۳۰۸ و ۱۳۱۶ کورده کان له ناوچه ی چیا و کیفه کانی ئاگری داغ و له ناوچه ی درسیم، ده سیان کرد به راپه رین و ئازادی و سه ر به خوئی خوین، سازدا، به لام تورکی خوین ریژ، له ساڵی ۱۳۱۶ دا هیرشیان کرده سه رکورد و به توپ و تانگ و فروکه .، له هه مو لایه که وه، راپه ریوانی کوردیان، دایه بهر توپ و سه خت بو مبارانیان کردن و زیاتر له سه ده ه زار که س له و

کوردانه کوژران و بریندار بوون (بروانته کوّمه له و تارى: وارگه و ناودارانى کورد: بهرگى | پهره ۶۴ تا ۵۶ راپهرينى ژهنرال ئیحسان نوری پاشا به قه له مى شه پۆل). هه موده زانن کوستانى شوانکاره و سىروان و شه قلاوا و سه لاهه دین، بیحال و گه لى عه لى به گ و دلفان و... چهن جوان و دلگيرن و دنيايش به نه وتى کوردستان ده ژى.

که ریم خان زهند

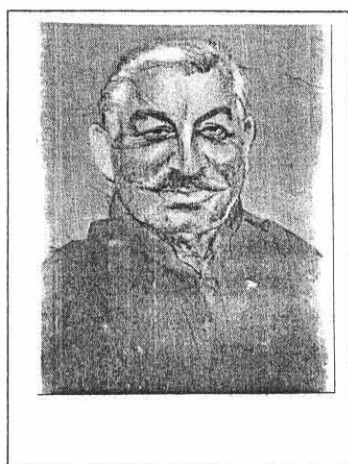
که ریم خانى زهند دامه زریته رى خانه دانى پاشایى زهند که له ۱۰ ۱۹ مانگى له داىک بووه و له ۱۱۶۳ له بان تهختى ده سه لات پاشایى ئیران دانیشتوووه و له ۱۱۹۳ مانگى وهفاتی کردوه. که ریمخان زهند کورپى ئیناق و له هوژى له ک و خیللى زهند و کورده و له ئاواپى پهرى نىتریک به مه لاییر نشیته جیون. نادرشای هه وشار - ی کوردی قه راخلو، کاتى ده سه لاتى پهیدا کردو له ۱۱۴۸ مانگى له بان تهختى پاشایى ئیران دانیشت، ژمارى له هوژى زهند و که ریمخان رهندى برده، ده ره گه ز - ی لای خوړاسان و که ریمخان زهند چوووه نیو سپای نادرشا و له له شکرکیشى بو سهر هیندوستان و جهنگه کانی دیکه، فره ئازایى و بویری له خوڤى نیشان دا و که وته بهر دلى نادرشا و دواى مردنى نادرشاله ۱۱۶۰ مانگى، که ریمخان به قونه شه رخوڤى گه یانده وه قه لای پهرى لای مه لاییر و دواى ماوه پى کهم چوووه خزمهت برایمخانی هه وشار و دواى ماوه پى، له گه ل عه لیمه ردانخانی بهختیاری و ئه بولفه تخان، له ئیسفه هان هه رسى پیکه وه، حوکومه تیان سازداو نه وه ی شا سولتان حوسین، یان به ناوی شائیسماعیلى سیوه م، نارده بان تهختى بهخت و عه لیمه ردانخانی بهختیاری به ناوی نایب سه لته نه و که ریمخان زهند به ناوی سهر دار سپا و ئه بولفه تخانیش به ناوی حاکمى ئیسفه هان، دهس به کاربون. به لام عه لیمه ردان خان بهختیاری ئه بولفه تحى کوشت و دواى جهنگ کردن له گه ل که ریمخان زهند، تیشکاو قودرته و ده سه لات که وه ته، دهس که ریمخان زهند و که ریمخان له گه ل دژومنانیدا، توشى جهنگ و کیشه کیشى فره هات بووینه، جهنگ له گه ل محهمه ده سه ن خانى قاجار - ی تورکمه ن، ئازادخانی ئه فغانى و ئه حمه دخان

ته‌بدال - ی کورد و هه‌مویانی، هه‌لبێری و له‌سالی ۱۱۷۸ مانگی شائیسماعیلیشی له‌بان ته‌خت هیتاخواری و خووی به‌ناوی کیلی ره‌عایا، کاروباری ئیرانی گرت‌ده‌س خووی و تامردن، له‌بان ته‌ختی به‌خت بوو، که‌ریمخان زهند به‌سه‌رگشت ولاتی ئیراندا سه‌لته‌نه‌تی کردوه، ته‌نیا خووراسان نه‌بی که‌ به‌مه‌یلی خووی دابویه ده‌س شاروخ شازاده‌ی هه‌وشاره که‌ریمخانی زهند شاری شیراز (سیراز، سیریز)ی کردبووه پیتته‌ختی خووی و له‌وئ بازار و مزگه‌وت و خانوبه‌ره‌یی فره‌ جوان و رازاوه‌ی سازداوه و به‌یادگاری ئه‌و هی‌مان، هه‌روه‌کو، ئاسه‌واری پرن‌رخ به‌جیماوه و هه‌روا ماوه و پارێژراون.

که‌ریخانی زهند شو‌رشی حوسین قولیخانی قاجاری خه‌واند و شاری به‌سه‌ره‌یشی گرت وله‌ ده‌س تورکی عوسمانی ده‌ره‌یتا. که‌ریمخان فره‌ ساده‌ ده‌ژیا، خو‌قف کردنی به‌سه‌ر چه‌لکدانه‌بووه و به‌خو و ئا‌کاری کوردی و کورده‌واری ده‌ژیا وله‌ کاتی پاشاییدا ئاسایش و خیر و خو‌شی بو‌خه‌لکی ولات دابین کرد بوو فره‌ بوزانین و زانست خوازو بو‌عیلم و هونه‌ر بایه‌خی دا‌ده‌ناو، که‌ریخان له‌سیاسه‌تی ده‌ره‌وه‌دا بو‌پپوه‌ندی و په‌رده‌دان به‌پپوه‌ندی بازرگانی له‌گه‌ل ده‌و له‌ته‌گه‌وره‌کاندا، گرینگی داده‌ناو له‌بو‌شار ئیجازه‌ی نویتته‌ری بازرگانی به‌ئینگلیس دا‌بو‌تا له‌که‌تداوی ئیرانیان بازرگانی بکه‌ن و له‌ئا‌کامدا بازرگانی ئیران له‌گه‌ل به‌ریتانیا، فره‌به‌وی ساندبووه که‌ریمخان زهند له‌گه‌ل خه‌لکی ولات فره‌ به‌دادگه‌ری و به‌مرو‌یانی ره‌فتاری ده‌کرد و خه‌تا‌کارانیشی به‌سزای خووی ده‌گه‌یاند، که‌ریمخان له‌هه‌ندی له‌شاره‌کانی ولات، خانوبه‌ره‌گه‌لیکی ساز داوه‌که‌ هی‌مان به‌ناوداری و ناوه‌دانی هه‌رواماوه. که‌ریمخانی زهند له‌ ۱۳ی سه‌فه‌ری سالی ۱۱۹۳ مانگیدا و له‌ته‌مه‌نی ۷۴ سالیدا، وه‌فاتی کردوه و له‌عیما‌ره‌تی فه‌رنگی له‌قه‌برستانیکدا که‌ به‌ده‌ستوری ئه‌و له‌شیراز سازدراوه، نیژراوه وله‌موزه‌ی گولستان له‌تاران و پته‌ی که‌ریمخان زهند و هه‌ندی له‌ده‌س و پپوه‌ند و وه‌زیرانی، هه‌یه‌وفره‌خوان و رازاوه، راگیردراوه. - ئورال زنجیره‌چیایی که‌ ئاسیا له‌ئوروپا جیا ده‌کاته‌وه و ۲۴۰۰ کیلومتر درێژه و تا ۱۸۹۴ میتریش به‌رز و بلینده. ناوچه‌ی ئورال یه‌کی له‌گه‌وره‌ترین ناوه‌ندی سه‌نه‌تی ولاتی روسه‌و ئاسن، مس، نیکل، زی‌ری‌سپی، منکنز، ته‌لا، ره‌ژی

بهردو... ههیه، ههروا ئورال ناوی چۆمه ئاویکه، له چیاى ئورال سهراچاوه ده گری و دهر ژینه به حری خه زه: (دهریای مازندهران) و ۱۹۳۷ کیلومیتەر درێژه و تایفه یی فیه پرحه شیمهت به ناوی بارزانی له و ناچه وله که ناری ئاوی ئورال، ده ژین و خویان به خپۆی ژیارو ته مه دونی گیلگمیش ده زانن که که وناراناسانی ئه لمانی له روی کتیبی حه ماسه ی گیلگمیشه وه ئاسه وار و قه لآو باله خانه و قه بری گیلگمیشیان، دۆزیوه ته وه که له مه سیرو جیی ئاؤکه جله و فوراته (برواننه فه ره نه نگی موعین چاپی ۵ سالی ۱۳۶۲ تاران).

کوروات یا کورواسی، یه کئی له هۆزه کورده کانه که له باکور له به شی ناوه ندی یوگوسلاوی ده وله تی سهر به خویان سازداوه و له سه ده ی ۱۰ ی زاینده افره به ده سه لات بوون، به لام له سه ده ی ۱۲ له گه ل مه جارستان، کرانه به شی له ئوتروش و له زه مانئ که عوسمانی به شی له مه جارستانی داگیر کرد، به شیکیش له ولاتی کراوسی که وته بن دوس عوسمانی، کراوسی له زمانی یوگوسلاویدا یانی یه کئی له کوماری یه کانی فیدرالی ولاتی یوگوسلاوی و ئیستا ده وله تی کراوسی به ره گه ز کورد، چۆته نیو په یمانی ناتوکه ۲۸ ده ولت له و په یمانه دان. روژنامه ی ئیران په ره ی ۲۷ ستوی ۶ روژی ۲ شه مه ۲۴ پوشپه ری ۲۷۰۸ کوردی و ۱۲ ی جولای ۲۰۰۸ ز. و فه ره نه نگی موعین به رگی ۰۵ - نوکته: نادر ئیبراهیمی کورد، نوسهر، شاعیر، فیلمنامه نوس، فیلمساز و ره خنه گر و

موتنه قید، ناودار، ریگایی که له روژی ۱۴ خاکه لیوه ی سالی ۱۳۱۵ له تاران گرتبوویه، بهر، ساعه تی دوا ی نیوه رو ی روژی پینجشه مه ۱۶ ی جوژه ردانی سالی ۱۳۸۷ هه تاوی و ۵ ژوئینی ۲۰۰۸ ز. له جیی دایک بونی، گه یانده ئاخهر، له حالیکدا زیاتر له سه دکتیب و هه زاران و تارو یادداشتی چاپ کراوی له دوا ی خو ی به جی هیشته وه، به لام و تار ی یا کتیبکی به زمانی کوردی، نه نویسه وه،

ته و هیه دهرده، کورد و کورد و
 کورده کانی تارانیش چ
 سابلأغی یاسنه یی و... له کورو
 دانیشته کاندایا تا ئه م سالانه ی
 دوایی به داغوه، له باتی
 شیعی کوردی، شیعی
 سه عدی و حافظیان له بهر،
 ده خوینده وه و به لگه یان پی
 ده هیئنایه وه و له شیعی
 کوردی نه بان و ناموبون.

که ریم خان زه ند له
 ۱۱۶۵ ی مانگیدا لیبرا که
 ئوستوراباد بگری و له دهس
 محمه د حه سه ن خانی بستیی،

به لام له سالی ۱۱۶۸ محمه د (حه سه ن خان له گوندی (گلون آوا) «بلوکی جیی
 ئیسفهان» ئاوقه ی که ریم خان بو و ئیسفهان له بن دهس که ریم خان زه ند دهره ینا و له
 ۱۱۶۹ ئه میر گوته خانی قه جهری کرده والی ئیسفهان و له رسالی ۱۱۷۰ بوجه نگی
 نازاد خان ئه فغان چووه، نازربایجان و بیست هزار له شکری ئه وی شکاند و هزار
 بنه مال له ئوز به ک و ئه فغانی کوچ دا وله ریگای گیلانه وه ناردنیه مازنده ران
 (مازندهران) وله سالی ۱۱۷۱ به سپا یه کی زوره وه هلی کوتایه سهر شیراز پیته ختی
 که ریم خان زه ند و ئابلوقه ی دا به لام تی شکا و به ره و ئوستوراباد گه رایه وه و که ریم خان
 زه ند له ۱۱۷۲ ره پی ئاوخوی له تاران دانیشته و له شکریکی بو له نا و بردنی نارد
 ئوستوراباد و له نیوان ئه شه ره ف و ئوستوراباد دا پیک ه لیرژان و محمه د حه سه ن خان
 تیشکا وله سالی ۱۱۷۳ ی هه تاویدا له مانگی حوت دا له (جرگلباد) به دهسی

(سه وزئه لی) بی گگی مولازیمی خوئی کوژراو له نه جهف نیژرا.

ئه وسا که ریم خان زهند چوه شیراز و محهمه دخان و حوسه یین قولیخان - کورانی محهمه د حه سه ن خانی گرت و به بارمه له شیراز رای گرتن و زوریش ریژی. بو داناون و حوسه یین قولیخان که له (۱۱۲۹) هه تاوی حاکمی داموغان. له پاشان له سالی ۱۱۵۸ یاخی بوه محهمه دخان دارو حاکمی ئوستورابادی کوشتوه و ئاژاوه ی ناوه ته وه تا که ریم خان له سالی ۱۱۵۳ ی هه تاویدا له مانگی حوت دا کوشتوبه تی و محهمه دخان (قه جهر) لای که ریم خان زهند هه روا زیندان بوه، تا له سالی ۱۱۹۳ مرد و محهمه دخان له شیراز وه هاته تاران و خوئی به شائنه زانی هه رچهن تا ۱۲۱۰ تاجی نه نا سه ر، چونکا لوتفعه لی خان زهند کوری جه ورخان زهند هه همیشه هیرشی بو محهمه دخان ئه بردو کوورانی نادرشایش له خووراسان ده سیان ئه رویشت، به لام زوربه ی میژونوسان نوسیویانه که له ۱۱۸۳ محهمه دخانی قه جهر بوه ته شا. بروانه مکارم الآثار. به رکوله پهره ی ۱۶ نوکته: زنجیره ی (زه ندی) یه له (۱۱۶۳ تا ۱۱۹۳) - (۱۷۵۰ - ۱۷۷۹ زاوینی) به سه ره مه مو خاکی ئیژاندا حوکومه تیان کردوه (ته نیا خووراسان نه بی) چونکا شاروخی ئه فشار که کویر و پیریش بو به سه ر خووراساندا راگه یوه.

دوای مه رگی که ریم خان زهند، زیاتر له دوانه سال له نیوان ئاغا محهمه دخان قه جهر و شازاده کانی (زه ند) ده مه قه ره و قونه شه پوه تا سه ر ئه نجام محهمه دخان قه جهر سه رکه وت.

نوکته: ئه گیزنه وه له و سه رده مه ی وا که ریم خان پاتشای ئیژان له شیراز بوه، پاتشای به ریتانیا دیاریکی زور (به نایب السلطنه) ی خویدا ده نیریته شیراز نایب السلطنه ی ئینگلیس که له هیند و ستانه وه هاتبو ئه یویست چاوی به کریمخان زهند بکه وی و ئه ویش مولاقاتى نادانئى ئه ویش له و دیاری یانه گیرفانی وه زیره کان پرده کاویه که یه که ی وه زیره کان تکا له که ریمخان ئه که ن مولاقات بدا به نایب السلطنه ی ئینگلیس. ئه ویش قه بولی ناکا تا روژئى هه مو وه زیره کان که له خزمهت که ریمخان زهند ئه بن تیگرا ئه باریته وه که چاوی به نایب السلطنه بکه وی. ئه ویش ئه لئى ئه زانم ئیوه گیر فانتان پرکراوه

به لām من نامه وئۆ چاوم به و بکه وئۆ چونکا ئه وانه، وه ک مشک وان هه رشتیان گیرکه وئۆ
ئهی قرتینن له دواییدا گیرفانی ئیوهش به و پاره و دراوه، ئه قرتینن. - له هه ریمی
کوردستانی موکریان خه لکی بۆیان گیرا و مه ته وه که له زه مانی ره راشای په هله ویدا
چندرمه بۆ به رتیل وه رگرتن و روتاندنه وه ی کوردی بن دهس فره خه لکیان ئازار ده دا
بۆ وئۆه دروئۆه وان و جوتیار و شوان و گاوان، که له دوره وه، ده یان زانی واجندرمه ی شا
خه ریکه، دئۆ، ئه و خه لکه، هه رایان له یه کتر ده کرد، کورپینه، مشکه کان هاتن،
ئه و خه لکه، خو یان کو ده کرده و ده سره ی سه رپیچ و کلاو، یا جلکی کوردی خو یان
ده شارده وه، تا به و بیانوه، به هانه یان پیی نه گرن. ئه م باسه، ئه و باسه ی که ریمخانی زه ند،
ده هیتیه وه بیر. (بروانه فره نه نگه موعین به رگی ۵ چاپی ۶ چاپی ۱۳۶۶ هه تاوی و
مه کارم ئاسار هه رئه وئۆ و یاد، داشته کانی (شه پۆل).

و نوویژیک

سەبارەت بە فەرھەنگ و ئەدەبی کوردی
لە گەڵ مامۆستا د. محەمەد سەڵح ئیبراھیمی
نامادە کردنی: س. چ. ھێرش

● مامۆستا، خوشحالم لەوێکە بە خزمەتەکان گەشتیم و ھەر و ھەوا سپاستان دەم بۆ
نامادە بونتان لەم و نوویژەدا... برسیارە کەم لە سەرەتا دا پرسباریکی گشتی یەو، پێم خوێشە
سەبارەت بە وەزعییەتی ئەدەبی و زمانی کوردی ھیندیگ زانیاریمان بەدەیی.

■ لە دوورەوێ کاک ھێرش شانازی بە نیووەو دەم کە لە غەریبیدا کۆلتان
نەداو و لە ئاوارە ییشدا دەکوێش کە فەرھەنگی کورد بیوژینەو و رایبگرن بە نووسین،
بە مەجەلە یەگی گەر و پەر بەھای و کە گزینک، کە خزمەتیکی وا بەرچاوتان ھە یە بۆ
میللەتە لێقە و ماوێ کە مان.

بەلام سەبارەت بە زمان و فەرھەنگ و ئەدەب و ھونەری کوردی، بەراستی لەو
بووار و زمینە یەشدا ئەم ھەر تەشە کورت لێدە کە ئەو مەجالەتان داو بە من کە قسە
بکەم و ھەرچەند قسە کانی من وانەبن کە مەبەستەکان جوان رون بکەنەو، ھەر و کە
دەلێن: «باران ئە کەر بیاری»، بە سەر زەوی شوێشدا بیاری ھەر گۆل دەرویتی. و. ئیوێش
ناوالتوئی خوێتان نیشان داو و منیش موێتە قاییلەن تەشە کورتان لێدە کەم.

غیمە ئە گەر بریک تەماشای فەرھەنگە کە ی خوێمان بکەین، دەبی ھیندیگ لە
سەرەتاو قسە بکەین، چون کورد دەلی گیالە سەر بنجی خوێ شین دەبیئەو. دیارە ئیمە
ئە گەر بنج و بناوانە کە مان دیار و موێشە خەسە و تاریخ نووسبوێتە و قسە ی لێو دە کە
بیلیین، باشتر مەسەلە کە دەردە کەوێ. بەو پێیە دەبی عەزەت بکەم ئە من، کتیبیکم چاو
پێکەوت بە ناوی مزگانی نەزانی کوردی کە دوکتور سەعید خانیکوردستانی
نووسبوێتە (خودا غەرقی رەحمەتی بکا). سەرەتایە کە بوێ نووسبوێ کە بە عەقیدە ی من،
ئەو سەرەتایە بە یە کییک لە شاکارە کان دەزانی و نووسەر دەبی ئیستیفادە ی لێ بکا. بەلام

ئەسلى كتيبه كه ترجمه‌مه‌ى ئىنجيله‌به‌ شيعر، كوتووويه‌تى و كتيبه‌ كه، له‌ سالى ۱۳۰۹ى هه‌تاوى له‌ تاران چاپ بووه‌. من ئەو كتيبه‌م هه‌يه‌. ئەو له‌ زيمنى به‌ حس كردن شتيكى زور سه‌ير ده‌ گيرپه‌ته‌وه‌ و ده‌لى: له‌ حودى قه‌رنى ده‌هه‌مى پيش ميلادى مه‌سيح، كابرايه‌ كى زانا به‌ ناوى ماسى سوڤراتى هاتوو هه‌ شيوه‌ خه‌ تيكي بوڤوردان داهيناوه‌ كه‌ ئەو شيوه‌ خه‌ ته‌ هه‌ر ئەو مه‌خاريج و ئەلف و بيه‌يه‌ كه‌ ئەو ورو ئيمه‌ ته‌ له‌ فوزى پنده‌ كه‌ ين، مه‌تاليبي خوڤى پى‌نووسيوه‌ و كورده‌ كانيش به‌ و خه‌تى شيوه‌ ماسى سوڤراتى يه‌ شتيان نووسيوه‌. مه‌رحوم ئايه‌ توللا مه‌ردوخ پيش عه‌ينى نه‌وه‌ى له‌ تاريخه‌ كه‌ى خوڤيدا باس ده‌ كا و ته‌ ئكيدى له‌ سه‌ر ده‌ كا و ده‌لى: له‌ پاشان ورده‌ ورده‌ له‌ و مه‌ته‌قه‌ى كه‌ كوردى تيدا ده‌ژيا، خه‌ تيڪ داهات به‌ نيوى خه‌تى ميخى، ماوه‌يه‌ ك كورده‌ كانيش هه‌ر وه‌ كوو فارسه‌ كان، شتى خوڤيان به‌ شيوه‌ى خه‌تى ميخى ده‌نووسى. له‌ پاشان كه‌ ئيسلام داهات خه‌تى كوفى له‌ ئەسه‌رى حه‌ره‌ كه‌تى ئيسلام و قورئان بوو به‌ باو، كورده‌ كانى خوڤشان وه‌ كوو باقى ميلله‌ ته‌ كانى مه‌ته‌قه‌. نووسراوه‌ كانى خوڤيان به‌ و خه‌تى كوفيه‌ ده‌نووسى. ئە كه‌ر ئيمه‌ ته‌ ماشا بكه‌ ين هه‌ر له‌ و زه‌مانه‌را، يا له‌ و قوناغانه‌دا، كابرايه‌ ك كتيبيكى نووسيوه‌، هه‌روه‌ كوو دوكتور مونتسه‌ سه‌ر باسى ده‌ كا و ده‌لى: ئە من كتيبيكم خوڤيده‌ وه‌ و ئەو كتيبه‌ ئين وه‌ حشيه‌ نووسيووى، به‌ ناوى (رموز الاقلام، ابن وحشيه‌) خوڤى هه‌م زمانى عه‌ره‌بى زانيوه‌ و هه‌م زمانىكى ديكه‌ى هه‌بووه‌ كه‌ كتيبي كوردى وه‌ر گيراوه‌ ته‌ سه‌ر زمانى عه‌ره‌بى. له‌ كتيبي شوق (المستهام فى رموز الاقلام) دا، دوكتور مونتسه‌ سه‌ر نه‌قلى لى ده‌ كا، مه‌قاله‌يه‌ كى نووسيوه‌ كه‌ له‌ (مجله‌ العريه‌) ى ژماره‌ى ۲۰۰، له‌ سالى ۱۹۷۵ له‌ كوڤت چاپ كراوه‌. هه‌روه‌ها كه‌ سانى ديكه‌ش له‌ و بوارو زه‌مينه‌يدا قسه‌يان كردوو وه‌ ده‌لن ئين وه‌ حشيه‌ ئەو كتيبه‌ى زور مه‌شهووره‌ كه‌ له‌ ئاخري كتيبه‌ كه‌ دا ده‌لى: كتيبيك كه‌ له‌ زمانى كورديدا ترجمه‌مه‌ى كردوو به‌ عه‌ره‌بى (سه‌باره‌ت به‌ ئاوناسى و زه‌مىنى بوره‌ و به‌ يار) بووه‌. ئە كه‌ر ئيمه‌ برپك بيه‌نه‌، دواتره‌ وه‌، ته‌ ماشا ده‌ كه‌ ين شيعريك يامه‌ نزوومه‌يه‌ ك په‌يدا بووه‌ كه‌ مه‌رحومى ئايه‌ توللا مه‌ردوخ و د- ره‌شيد ياسمى و هينديك له‌ زانايانى ديكه‌ و له‌ وانه‌ (ملك الشعرا بهار) و دوكتور سه‌عيدخانى

کوردستانی، ئەو شیعەرەیان بەناوی چامەیی هورموزگان کە باسی جەنگی قادسیە دەکا، تەئید کردوو. ئەمین زەکی بەگ لە یەکیەک لە نووسراوەکانی خۆیدا. بە ئەقل لە مینۆرسکی دەلی: ئەو شیعەرە بوو ئەدەبی مەکتوب یانی بەو مانایە لە کتێبدا راجع بە موباریزانی سوننی لە سەفحە یازدە لە پەرەراویزی ۱۸دا، ئەو شیعەرە سەبت بوو (بایکولی: لە باشووری شاری سلیمانی، بەردە نووسراویک هەیه کە راولیسۆن، سالی ۱۸۳۶ و هیرتسفلد ۱۳-۱۶۱۱ی زاینی شویتە واری بایکولی یان، داووە بەر سەرنج و کوتووینان: ئەو بەردە نووسراوە بەخەتی پەهلەویی ئەشکانی و ساسانییە. وە لە سالی ۱۹۱۰ی زاینی لە دیتی هەزارمێرد - ی سلیمانی چەند لە تە چەرم دۆزراوە تەو کە لە وانە چوار بەند سڕود بە زمانی کوردی پەتی و بە خەتی پەهلەوی نووسراوە و ئەو چوار بەندە چامەییە، بە چامەیی (هورموزگان) ناوبراوە و هیرش و بی روحمی عەربی بو سەر خەلکی کوردستان نیشان داوە. جا ئەگەر نەمە راست بی - بە عەلاوەی خەتی ماسی سوراتی کە لە پیشدا هەبوو و ئین وە حشیە تە شریحی کردوو - نیشان دەدا کە ئەدەبی کوردی بەر لە ئیسلام هەبوو.

ئەگەر دیسان بریکێ ورد بینە و دەزانین تاریخیک هەیه بە ناوی تاریخی گزیدە، کە دەلی وەختیک عومەری ئینی خەتتاب خەلیفەیی دوو مەسی ئیسلام هات خەلکی کوردستان و ئەو ولاتەیی کە ئیستا پێی دەلین ئیران موسولمان بکا، لە شکرە کەیی هاتوو، دەوری (قەزوین) یان گرتوو - دیواری ئەو شارەش قەلاقە لا بوو، بوو ئەو دەوری دۆزمن نەتوانی بیگری - خەلکە کە لە سەر دیواری کانهو، دیفاعیان کردوو و لە شکری ئیسلامیش و بستووینان دیواری کە بروخین و بیئە نیو شارە کە، دوای ماوێ کە ماندو بوون و پێیان نە کراو، لە شکری ئیسلام کوتووێ: ئیو موسولمان بن و جزیه بدەن. ئیمە کارمان پێتان نییە، ئە وانیش گوتووینان نەخیر، ئیمە نە جزیه دەدەین و نە موسولمانیش دەبین، ئیو بە گەر پێتەو مە ککە تالە شەری ئیو نە جاتمان بی. تاریخی گوزیدە ئەمە بە نیوی شیعری پەهلەوی ناو دەبا. (برواننە میژوی گوزیدە پەرەیی ۷۷۶ چاپی فیردەوسی سالی ۱۳۳۶ی هەتاوی تاران). بەلام من بوو خۆم و هیتدیکیش لە موحە قیقین لە وانە:

خوایخو شبو و مامۆستا جه میل روژبه یانی که یه کیچک بوو له زانایانی باشوری کوردستان لایان وایه و ههر وایشه، که ئه و شیعره، ده ههقیقه تدا به زاراوهی کوردیی گۆرانی یه. عیباره ته که شی به ته غیراتیچک، که کابرای فارس نه یزانیه چاپ کراوه و ده ستاوده ست بووه، ئه وه یه که ده لی:

نه موسولمان بیم، نه جزیه دیم بشین ئو مه ککه شین که ی مه بره هیم
 ئه گهر ئیمه جوان مولا حه زه بکه ین که لیمه ی بشین یا بشی، وشه یه که ئه گهر له باری ته ته ووراتی زمانی کوردیه وه لی ورد بینه وه و دیقته تی لی بکه ین گرینکه (له وه ختیچکا ئه من له ده ووره ی فه وقی لیسانسا ده رسم ده خوئید. له ریژیمی رابردو ودا نه یان ده هیشت کتیبی عه ره بی بیته ئیران، ئیسته دیلن) ئه و وه ختی من چهند جور کتیبی عه ره بیم خوئیده وه که سه باره ت به مه ولانا خالیدی نقشه ندی قسه یان کردووه. ئه و ئینسانه گه وریه که تاریفی پیغمه بر ده کا له وئ شین به کارده با و ده لی: (وه ستیزده هه نی ئه و خوژ جه بینه، راهی بی شین وه مه دینه)، شین یانی رویشتن (جه معه). جاهه ر ئه و بشین ئو مه که شین که ی مه بره هیم. که بهر له ئیسلام به کار براوه، مه ولانا خالید به کاری بردووه، وه لی ده ویدا نوکته یه ک دیته پیشی که مه ولانا خالید ده بوو بیگوتایه شی = روئی، به لام واژه ی شینی به جه معی موزه که ری غایب گوتووه له بهر غه زه مه تی پیغمه بر، یانی چوون و رویشتن. ئه گهر ئیمه بینه پیش تره وه، ته ماشاده که ین خودی بابا تاهیری عوریان یش، که به شه هاده تی ئه وانه ی شیعره کانی ئه ویان خوئیدووه ته وه، که هه موو به له هجه ی گۆرانی و ئامیته له گه ل له کی و لوری، به کاری هیئاوه، به داخه وه هیندیچک له براده رانی ئیرانی نه یان توانیه شیعره کانی بخوئینه وه، هه ر وه کوو وه حیدی ده ستگر دی و ئه وانه، چون تی نه گه یشتوون بیخوئینه وه، شیعره که یان گۆریوه، که ئه لبه ته ئه وه ش خراپه ده ست ده کاری خه لکی وه رده ی، به هه ر حال بابا تاهیریش بشین یا شی و ئه و جوهره واژه ی به کار بردووه، هه روه ها دواتریش حه کیم مه وله وی کورد، ئه ویش بشی و بشینی به کار بردووه و ده لی:

دیده ی سه ر ئه ر شی دیده ی سه ر کافین (یانی ئه گه ر بینایی چاو روئی)..

ئێستاش کوردانی باکوور ده‌لێن: بشیته، شاندى، شاندىك، كه ئه و واژه‌یه بهر له ئیسلام تا ئیره، ته‌وه‌وری زمانی كوردی نیشان ده‌دا.

ئیمه بریکی تردینه دواتره‌وه ته‌ماشا ده‌كه‌ین ئینسانیکی گه‌وره‌ی وه‌كوو خانای قوبادی په‌یدا بووه‌ كه ئیفتیخارده‌ كا به‌ زمانه‌ كه‌ی خو‌ی و ده‌لی:

هه‌رچه‌ن مه‌واچان فارسی شه‌كه‌ره‌ن كوردی جه‌ فارسی به‌ل شیرینته‌ ره‌ن
پاشان ده‌لی:

به‌له‌ فزی كوردی، كوردستان ته‌مام پیش بوان مه‌حفووز، باقی والس‌لام
ئه‌م دوو شیعه‌ر ئه‌مه‌ نیشان ده‌دا و له‌ عه‌ینی كاتیشا نوكته‌یه‌ك ده‌لی و نوكته‌كه‌ش
ئه‌مه‌یه‌ كه‌ به‌ره‌وه‌ی دارولفنون له‌ نێزان و له‌ عاله‌می ئیسلام و له‌ كوردستان، دانری و به‌و
شیوه‌، سه‌بكه‌ تازه‌یه‌ كه‌ ئیمه‌ خو‌یتدوو‌مانه‌ و گه‌لانی دنیا، ئیستابه‌م شیوه‌، ده‌خو‌ینن،
خه‌لك له‌ پیشاله‌ فیرگه‌ و مه‌ كته‌به‌ كانی مزگه‌وت، له‌ حوجره‌ی فه‌قییان ده‌رسیان
ده‌خو‌یتد. مه‌لا موده‌ریسه‌ كان و روحانییه‌ت به‌ته‌وری كولی له‌ ته‌واوی مه‌ناتیقیك كه‌
تییدا ژیاون چ له‌ ناوچه‌ و مه‌ناتیقی كوردنشین چ له‌ مه‌ناتیقی غه‌یره‌، كه‌ ده‌رسیان به‌ ته‌له‌به‌
و فه‌قییان داوه‌. له‌ نیو حوجره‌ی مزگه‌وت و له‌ نیو فه‌قیاندا، مه‌لا به‌ زمانی كوردی ده‌ق
و مه‌ته‌ عه‌ره‌بیه‌ كه‌ی شیکردوو‌ته‌وه‌، یان شه‌رحی داوه‌. وه‌له‌ عه‌ینی حالدا شیعی
شاعیرانیان به‌ شفاهی (كه‌ ئه‌و وه‌ختی مه‌كتووب و مه‌تبوع (چاپكراو) كه‌م بووه‌). به‌
فه‌قییان گوتوو‌ته‌وه‌، جا، ئه‌و شیعه‌ری خانای قوبادی كه‌ ده‌لی: به‌له‌ فزی كوردی
كوردستان ته‌مام / پیش بوان مه‌حفووز باقی والس‌لام، یانی پیش ئه‌وه‌ی دارالفنون له‌
دنیاى ئیسلام دامه‌زری و به‌ وجود بی، شیوه‌ زمانی گورانی كه‌ جار به‌ جار پیی ده‌لێن
هه‌ورامانی (بو‌خووم عه‌قیده‌م وایه‌ هه‌ورامانی ئیسته‌ له‌ هه‌جه‌یه‌ كه‌ له‌ گورانی: كه‌ له‌هوری) له‌
سه‌رتاسه‌ری كوردستان ته‌دریس كراوه‌.

ئیمه‌ گه‌ر ته‌ماشای تاریخ بکه‌ین، ۵۰۰ سال به‌ر له‌ ئه‌رده‌لانه‌ كان، باجه‌لانه‌ كان له‌
ناوچه‌ و مه‌نته‌قه‌ی زه‌هاو تا دینه‌وه‌ر و ئه‌و ناوچانه‌ حكوومه‌تیان كرده‌وه‌، دیاره‌ ئه‌و
وه‌ختی حكوومه‌ته‌ كه‌، ناوچه‌یی و مه‌حله‌لی بووه‌. له‌ نیو ئه‌وانه‌دا شاعیرانیك په‌یدا

بوون، یه کیچک له وانه «وه لی دیوانه و خانای قوبادی یه که له حهقیقه تدا نه وانه وه ختیچک له و مهنته قهدها نفوزیان بووه، زمانی کوردی ره واجی گرتووه. ههروه ها یه کیچک له وانه مه لا په ریشانی لوره. بو مه لا په ریشان، ئیمه له تاران کونگره یه کمان دانا به نیوی کونگره ی رپر دنان له په ریشان که وه ک خه لکی دینه وهر ناسیدرا، به لام له و کونگره دا براده ریچک که خووی خه لکی لورستان بوو، گوتی دیوانی مه لا په ریشان به کوردی له لورستان چاپ بووه و ئیمه ش لی حالی ده بین. بو نموونه مه لا په ریشان که ده لی: من ژ بسم الله، من ژ بسم الله / ئیبتیدا مه که م من ژ بسم الله، نه من هه ر نه و واژه یه ده که مه به لگه و میلاک، مه لا په ریشانی دینه وهری یا مه لا په ریشانی لور، (ژی) ی به کاربردوو، جه نابت وه ک ئینسانیکی نه هلی قه له م نه وه ی چاک ده زانی که له و مهنته قهدها زور که م وفره که م ژی به کار دیتن. به لام ژی له باکوری کوردستان و له نیو کرمانجدا زور به کار دی و نه وه نیشان ده دا که نه ده بی شیوه گوران وه ختی خووی، له ته واوی کوردستاندا به گویره ی نه و قسه یه ی خانای قوبادی کوتوویه تی، ته دریس کراوه.

دیسان نه گه ر ئیمه بریچک سه رنج بده ی و ته ماشا بکه ی ن، هه لومهرج و شه رایه تیچک هاته بیچی، که نه ده ب و شیعر وتن به زمانی کوردی، له کوردستانی شیمالیدا خووی نیشان بدا، له باکوری کوردستان که سانیچک وه ک عه لی ته ره ماخی (به داخه وه له کتیبه کاندایا به هه له به عه لی ته رمووکی ناوبراوه) و مه لا خه لیلی سیرتی، ده رسیان به زمانی کوردی به فه قییان کوتووه ته وه و ته نانه ت مه لaxe لیل (کتییی ته سریفی زه نجانی) به کوردی ته دریس کردوووه. وه واسیلی نیکیتین له کورد و کوردستاندا نه قل ده کا که دیوانی عه لی حه ریری به زمانی کرمانجی که وتوووه ته ده ست. جا تماشا ده که ی ن دوا ی نه و، مه لا نه حمه دی باتی، فه قی ته یران، مه لای جزیری و حه کیم نه حمه دی خانی زهوریان کردوووه، له پاشان نه و نه ده به هاتوووه ته وه ناوه راست، یانی له کوردستانی ناوه راست شاعیرانی وه کوو نالی، حاجی قادری کویی، مه حوی، و دفایی حاجی خه لیفه مه لا محه مه د (به ها) نه مین حوزوری مه لیک غازی شیخ عوبه یدیلا نه هری شاهی شه مزین، سیف القوزات، ئاویر، حه ریق، ئاوات، فیدایی و... سه ریان هه لداوه، نه ده بی کوردی ئا

له م مه جموعه يه سه رچاوه ي کرتوو، ئه مه حاله تيكي ته تووري زمانى كوردى يه كه ئه لئان گه يشتوو ته ئه و حاله ته كه ئيمه بو نموونه مه جه له ي گره شه ي كوردستان، ئاوينه و سروه به م شيوه زمانه له كوردستانى ئيران له چاپ ده دين و له چاپ ده درى و ده رده كرى و ئيوه ش ليره گوڤارى گزينك و مه جه له كانى ديكه چاپ ده كه ن...

● بيه خشه قسه كه ت ده برم ئه و شته ي جه نابت فه رموت كه سه رچاوه ي ئه ده ب يان باشته ر بلين شيعرى كوردى له مه لا په ريشان را ده ستى پيكر دووه ... ئايا ئيمه ده بى به چ پيوانه يه ك ئه و مه سه له يه ي ساغ بكه ينه وه؟

■ باشه بزائين جه كيم ئه حمه دخانى له سه ده ي ۱۷ و هه روا بيساراني له سه ده ي ۱۷ دا، شيعريان به زمانى كوردى و تووه و ده بى بزاني من بىرو راو عه قيديه كى ديكه م هه يه كه ده لين وه ختيك مه غووله كان هاتوون ئه وه نده يان كتيب خستوو ته نيو چومي ديجه وه، ره ش هه لگه راوه. كه سه عدى شيني بو گيراوه، ئه من له و باوه ره دام كه به زمانى كوردى كتيب هه بووه، ئه ده بى مه كتوب به زمانى كوردى هه بووه، به لام ره نكه چاپكراو با مه تبوع نه بووبى، كه مه غوول له به نيان بردوون. وه له پاشان ورده ورده هه ل و مه رجيكى ديكه هاتوو ته پيشه وه كه شاعيره كان هه ر ئه و رپنازه يان گرتوو كه پيش ئيسلام و دواى ئيسلاميش هه بووه، كه بيجه كه له شفاهى به شيوه ي كه تيش بووه. دياره له به عزه ناوچه يه ك كه ئه مير و حوكمى خوماليان هه بووه. عه شايره كان خويان عه لاقه يان به فه ره نكه و ئه ده بى كوردى و مه حه للى هه بووه، نه وعيك خوويژيان راگرتوو، وه كوو چوون ئه ورو حكوومه ته كان، شاعريان هه يه يا به ته ورى كولى زمان دوستانى كورد و ره وشه نفيكران، دين كونفرانسيان بو د ده ن، شيعر بخويننه وه، قسه ي خويان بكه ن، بو ئه وه ي فه ره نكه ي كوردى ئه و ناوچه و مه نقه قه، ئه و ميلله ته، زيندوو بميسته وه، ئه و وه خته ش، حاله تيكي ئاوا بووه. به لام مه نته قه ي. ئه و سه ره ك هوزانه، ئه و خوويژانه يان مه سه له ن كه سانى، وه ك عه لى به رده شانى و زورى ديكه راگرتوو كه شتى زور جوان و نايابيان له زمان و ئه ده بى كورديدا، خولقاندوو كه له مه نته قه ي موكريان به ناوى (به يت) ناوداره و، جه نابت ناگادارى و پيوست نيه ته وزىحت بو بده م. دياره ئيوه

ده زانن که من قورئانم به زمانی شیرینی کوردی ته رجعه مه کردوه و له سالی ۱۳۷۶ هه تاوی و ریکه وتی ۱۹۹۸ ز له تاران له چاپ دراوه و بو جاری دوهم له سالی ۱۹۹۹ ز - دوباره له چاپ دراوه ته وه و له لایه ن نوینه ری ده شارستانی کورد، له مه جلیسی شورای ئیسلامی که له تاران ته قدیر و قهردانی که تیان له ته رجعه مه ی قورئان به کوردی بو (شه پۆل) نویسه وه له روزنامه جمهوری ئیسلامی ژماره ی ۵۷۲۸ له چاپ دراوه. چاوم لیکرد مه سه له ن، من که بو خۆم له زانکو: دانشگا ته دریس ده که م، ده بینم که سیک یا زاینخواییک دئ که خه لکی سوسه نگرده یا ئیسه فه هانی یا زاینخوازی خه لکی ئه رده کان یا خه لکی ره شته، له هجه ی هه یه، به لام روزنامه ی که بهان یا که بهانی هه وایی ده خوینیه وه یان له رادبو که قسه ده کری یا ئه و زمانه ی که کتیبی پی ده نووسری و پپی ده لین زمانی ئه ده بی، لپی تیده گا. شاعیرانی ئیمه ش که سانی وه کوونالی و مه حوی و مه وله وی و نه حمه دی خانی و حاجی قادری کویی و مه لای گه وره و ئه و ئینسانه گه ورا نه، که شیعیان گو تو وه. شیعه که بو وه ته زمانی کوردی، ئیمه که ده نووسین له هه قیقه تدا له وانه که لک و ه رده گرین و ئیستیفاده ده که ین که زمانی ئه ده بیان بو ئیمه دروست کردوه. - به لام به ده اخه وه ده بی گانزنده بکه م و بلیم: نازانم بوچی فارسه کان و ته نانه ت کورده کانیش که به فارسی شیعیان و تو وه، له فیرده وسی یه وه، بگره تا سه عدی، حافر، نیزامی گه نجه وی کوری ره ئیسه ی کورد، هومامی ته وریزی کورد و مه لا محمه د شه ریف شیخی مه غریبی (که به زمانی په هله وی یا تازه ری کون شیعیان و تو وه)، هه موویان به یه ک شیوه زمان شیعیان به فارسی و تو وه، به لام شاعیره کورده کانی ئیمه، به چند شیوه زار شیعیان و تو وه، بو نموونه: مه لا په ریشان، خانای قوبادی، بیسارانی، حه کیم مه وله وی کورد، غولامره زا ئه رکه وازی، سه ره ننگ ئه لماس خانی که نوله یی، میرزا شه فیع کولیایی، کو ماسی، سه ییدی هه ورامانی، تورکه میره، میر نه وروز، مه لا روسته می ئیلامی، میرزا عه بدو القادر پاوه یی، سه یید سالح ماهیده شتی، سه ی یاقو و مه لا مه نوچیهری کولیوه ندی به شیوه زاری گورانیی هه ورامانی: که له پوری شیعیان و تو وه، ئه مه له به شی باشوری کوردستانی سه ر به ئیرانی

ئىستا، له بهشى كوردستاني باكووريش كه سانى وه ك: عهلى حه ريرى، عهلى ته ره ماخى، حه كيم ته حمه دى خانى، فهقى ته يران، مه لاي باتى، مه لاي جزيرى و... به شيوه ي كرمانجى كوردى باكوورى شيعريان وتوو. له كوردستاني ناو راستيشدا، كه سانى وه ك، نالى، حاجى قادرى كوئى، مه حوى، سالم، كوردى، زارى، وفايى حاجى خه ليفه مه لا محمه د (بهها) ته مين شيخ عوبه يديلاى نه هرى، سيف القضاة و... به شيوه زارى سووراني شيعريان وتوو و، زمانى كوردىيان كردو ته سى شيوه زار، تو بلى شاعيره كانى كورديش، وه كو حيز به كوردىيه كان نه يانويستوووه يان نه يانتوانيوه، يه ك بگرن و يه ك شيوه بو زمانى كوردى دارىژن، كه وائىستا ئيمه ي كورد، زمانه كه مان ناواى ليقه و ماوه، تازه سه ره راي ته وه، هه ندى به لاتينى و هه نديكىش به شيوه خه تى سربليك ده نووسن و كتيب له چاپ ده دن. هيوادارم زانايان و پسوپوران و خاوون ده سه لاتانى كورد، هه رچى زووتره، ته م مه سه له يه، چاره سه ر بكه ن به هيواي ته وه ين كه هه رچى زووتره ته م مه سه له چاره بكرى.

ماموستا له سه ره تاوه ده بو و ته و پرسياره بكرى ئيوه له كام دانيشگا ده رس ده ليته وه؟
له زانينگه: دانيشگاي ئازادى ئىسلامى و دانيشكه ده ي علومى قه ضايى و خه ده ماتى ئيدارى دانيشگاهى مذهبى ئىسلامى له تاران خه ريكي ده رس گوته وه م.
قوربان... جه نابت زه مانىك گوڤارى گرشه ي كوردستانت به زمانى كوردى له چاپ ده ده، ده كرى له و باره ده هينديك ته جره به و زانبارى خو تمان بو باس بكه ي.
ئيوه بو خو تان چا كتر شاره زان، وه ختيك ريژيمى مانحووسى سه لته نه تى له به ين چوو، به سه رنجدان به وه كه ئازاد بووين له ده س ته و رژيمه، چوو مه وه زاره تى فه ره نك و نيرشادى ئىسلامى ئيران و شيعريكي حافزم گرت به ده سته وه و نووسيم:
سالها دل طلب جام جم از ما ميكرد آنچه خود داشت زيگانه تمنا ميكرد
ته من خواهىشت ده كه م ئيوه له باتى ته وه كه دنياى غه رب يان له دنياى ديكه نه نستيووى كوردى و كورسى كوردناسيمان بو دابنين، له ولا ته كه ي خو مان بومان داين، ئيجازه مان بدن مه جله له و روژنامه مان به زمانى كوردى هه بى، ته وانيش

ئىيجازەيان دا و پەروانەى ژمارەى ۲۱/ ۱۶۳۸ روژى ۲۳/ ۲/ ۱۳۶۰ - پيئدام و ئەمىش مەجەللە يە كەم بە ناوى (گرشەى كوردستان) بلاوكردەووە كە يە كەم ژمارەى لە ۱/ ۳/ ۱۹۸۱ز - لە تاران بە زمانى كوردى لە چاپ دراوہ و تا ۹ ژمارەى لى بلاو كراوہ تەوہ. وەلى بەداخەوہ ئيمە كە كەم تەجرەبە بووين، ھەرچەند ئەمەن ماشينىكى شەوہ رليشم ھەبوو فروشتم و خەرجى ئەوہم كرد، لەبەر ئەوہى لە تاران كە سانيك نەبوون كە لە بارى ھزرى و فكرييەوہ و ھەروا لە نەزەرى مەقالە نووسيبەوہ كوّمە كمان بکەن و ياريدەمان بەن، بەداخەوہ لە ناوچەو مەنتەقەشا شەپر بوو، چاك نەمان دەتوانى بلاوى بکەينەوہ و بيفروشين و لە ویتش كە و تينە تەنگانەوہ.

● چەند وەخت بە چەند وەخت دەردەچوو؟

- لە ھەوئى را قەرار وابوو چەفتانە دەريجى، بەلام لە دوایى دا كرايە مانگانە...
- مەن بوخوم چەند ژمارەم لى ديووو، ھەرچەند بەوردى ناتوانم بيّمەوہ سەرى بەلام و ابزانم زياتر ئەدەبى بوو...

■ گوڤارى گرشەى كوردستان لە ۱-۳-۱۹۸۱ز - لە تاران دەرچوو (رەشەمەى ۱۳۵۹)، وەلى ئەمەن كە تەماشام كرد، تەنيا بالەم، ناتوانم ھەموو شتيك بنووسم نايعلاج لايەنى نەدەبىم زياتر پيدا، بارى ھونەریم زورتر كرد، ئەو جار چون كە سيش نەبوو، جار بە جار شە پۆلم دنووسى گاهى زريانم دەنووسى، يانى بە نيوى موستەعارم دەنووسى تا خويتەر نەلى ئەو ھەر بە ك نەفەر دەينووسى. لە ئاخريە كاندا لە كاك ئەحمەدى قازى (كە نيستە سەرنووسەرى گوڤارى سەروە يە لە نيو حيزبى ديموكراتى كوردستان گەرابووہ تاران و ھەروا لە بەريز حەسەن صەلاح سووران كە لە تاران بو، تكام كرد، تايين بە قەلەم و بە فيكر يارمەتى گوڤارى گرشەى كوردستان. بەن كە بەھاو كارى ئەوان ژمارەى ۱۰ بو چاپ ئامادە بکەين، چونكا ژمارە ۹ گرشەى كوردستان لە بن چاپ دابو، نووسينگەى گوڤارە كە، لە شەقامى ئاپادانا لەنھۆمى ۳ دابو، روژنيك كە چوين خريكى ئامادە كردنى گوڤارە كەبين تەماشامان كرد لە خوارەوہ و لە حەوشەوہ، درگا كانيان بەقور بەستووە، وە ك ئەوہ لە نھۆمە كانى خواری ويدئو و شتى قاچاخيان فروشتبو.

● له تولى فهرمایشته کانتادا، باسی مه ولانا خالیدی نه قشبه ندیت کرد، زور جار ئه و پرسیاره بوخووم دینه گوری که نه خشی ته ریه ته کان وه ک قادری و نه قشبه بندی له کوردستاندا، له باری مه ده بی و به تاییهت له بواری شیعه وه، به رچاو بووه، ئیه چونی بو ده چن و راتان له و باره دا چیه؟

■ مه ولانا خالدی زیمنی ئه وهی که ئینسانیکی گه و ره و نایغه ی زه مانى خو ی بو وه، به کوردیش شیعی گوتو وه، دیاره به زارا وه ی گورانی، وه له سالی ۲۵-۱۳۲۴ کوچی، سولتان عه بدولحه میدی عوسمانی دیوانی مه ولانا خالیدی چاپ کردو وه، ئه وه نیشان ده دا کوردایه تی کردو وه و هه ر به ده ستی تورکیکی عوسمانی له سایه ی به ره که تی پیاویکی واگه و ره شیعی کوردی چاپ بو وه. ئه وه بوخو ی گه و ره ترین نه خشه که ئه و کابرایه هه بیو وه که ئه و نه ده شعوری بو وه به زمانی کوردی شیعی کوتو وه. جا چون مه وریدی ئیحترامی ئه وانیش بو وه، ئه وان بوخویان شیعه که یان بو چاپ کردو وه. من لام وایه مه ولانا خالدی، مه به ستی له چون بو دیه لی بو کوردایه تی کردن بو وه.

روژیک من له گه ل ئه وانه ی ئه هلی قه له من له تاران به حسی ئه وه م کرد کو تم مه ولانا خالیدی نه قشبه ندی و ئه مسالی، باوکی کاکه ئه حمه دی سلیمانی به راستی نه خشیکی زور گرینگیان بو وه، وه ک ده زانی کاک ئه حمه دی سلیمانی باوکی سه ره مشقی بو دادا وه: ره ئس = سه ره، عه ین = جا وه، به ده ن = قابله، ئیسم = نا وه... یانی پی گوتو وه روله ئه گه ر تو که یشتیه پله یه ک له عیلم و عیرفان و حیکمه ت و فه لسه فه، ده توانی پی به پی زمانی قورئان و زمانی عه ره بی (ئه لبه ته زمانی سه ددامی مه نزور نییه). ده توانی به زمانی کوردیش بنوویسی و خه لکیش فیر بکه ی و خوشت فیری، ئه و ئینسانه گه و ره گه یشتو وه ته پله و مه قامیک که خو ت ده زانی شیخ ره زای تاله بانی به هه ر که سیک گه یشتو وه قسه یه کی نا وه ته پارسه نگی، وه ختی ده گاته کاک ئه حمه دی سلیمانی ده لی: خو زگه م به سه گی قاپیه که ی ئه حمه دی کاک... ئه وه عه زه مه تی روحی ئه حمه دی کاک یه، که ئه و به و هه موو جیو فروشسه، ئاوا تارینی ده کا. وه ئیمه له کتیبدا ده خویننه وه و ئه لنان ئه من کتیبکم هه یه وه زا ره تی خاریجه ی جه مه وری ئیسلامی

مونه تشیری کردوو. (کوزیده یه گگ له ره وابتی ئیران و عوسمانی پیشوو). له وی له ژماره سییه که یدا دهلی: نارنجوکیک له ژیر پیی خه لیفه ی عوسمانی مونفه جیر بوو، کوتی: نانا، نارنجوگک ته من نابری چونکه کولله به ندی کا کک ته حمه دی سلیمانیم هه یه، ته و ئینسانه گه وره هه زاران نامه ی بو خه لکک نووسیوه، خه لکی فییره عیلم کردوو. فییره ته خلاق کردوو، ته مماله عهینی حالا ته و شه ریه تی ئیسلامی به فارسی نووسیوه، یانی ئیستلاحاتی مه نتیق، فه لسه فه، که لام، حه دیس، قورئان، هه مووی هیناوه ته سه ر فارسی... ته من گله بییم له براده رانی ته هلی فه له می فارس کرد، که ئیوه ته مسالی دوکتور موعین، ته مسالی دوکتور سه فا، دوکتور ره زا شه فه ق، به حسیکیان راجع به م پیاره نه نووسیوه: که بابه ده ست دهر د نه کا که خزمه تت به زمان و ته ده بی فارسی کردوو. مه سه له ن که سیکی وه ک شه ره فخانیه بدلیسی تاریخه که ی خووی به فارسی نووسیوه، خزمه تی به ته ده بی فارسی کردوو، جا، ته وه یه ئیمه ش واقیعه ن ده بی له فکری ته ده به که ی خو ماندا بین، ته ده بی خو مان ببوژئینه وه، ته وه، ته رکیکی نیشتمانی و دینی و ئینسانی و ته خلاق یه.

● ماموستا سه رنجتان داوه ته، شیعر، یانی ته وه ی هه لقولای هه ست و روح بی به شیعر ده براوه، به لام نامه نووسین یا به عه ره بی بووه یان به فارسی، به نه زهرت ته وه هووی چ بووه؟

■ به عه قیده ی من عیله تی زوره...

● بو نمونه مه ولانا خالد بوخووی شیعی به کوردی کوتوو به لام نامه کانی یان به عه ره بی یه، یان به فارسی...

■ به لی هه روه کگوتم به ره له وه ی دارالفنون دابنری و به م شیوه ی ته مرو که خه لکک ده چنه فیترگه و فیرانکو و زانینگه و زانکو و ته دریس ده کری، دهرس خویندن له مزکه وت و حو جره دا بووه، ته گه ره ته ماشا بکه یین حاجی قادری کووی، حه کیم ته حمه دی خانی، حه کیم مه وله وی. نالی و (به ها) و وه فایی کی و کی، حه تتا هه ژار و هیمیش له حو جره ی فه قیان خویندوو یانه. ته وه نیشان ده دا که دهرسه که یان به کوردی

بو شه رح کراوه و شی کراوه ته وه، وهلی چون ئه سللی مه تنه که روچی مانای قورنانی بووه، به و زمانه ته درسیان کردووه، بو په رده دان به زمان و ئه ده بی عه ره بی، ئه ماما چون شیعر ئه کسه رهن حیفزبان کردووه، مه تن مه گه ر بو ئیمتیحان نه بی که س له به ری ناکا، شاعیر بو په به کوردی شیعی گو توه که ده ستاوده ست بگه ری و زمانی زگماکی نه فه وتی...

● ماموستا، له ره وتی میژووی ئه ده بی کوردیدا، تا ئه و جیهی کارتان کردووه، ئیمه ده توانین کام شاعیری کوردیان کام سه رده م دابنن و به به لگه بیسه لمیتین که فلاک که س هه وه لنین شاعیری کورده؟

■ هه روه ک گوتم، ئه و چامه ی به نیوی هورموزگان هه یه و سه پتیش بووه، ئیمه ده توانین به عینوانی ئه وه ل شیعی کوردی بیلین، وهلی چون ساحبه که ی موشه خه س نییه ناتوانین بیدهینه بال شاعیریک، لیره دا ئیمه ناچارین ته حقیقیکی زیاتر بکهین، به داخه وه ئیمه ی کورد، تائسته مه جالی ئه وه یا دهره تانی ئه وه مان نه بووه، به دووی ئه ده به که ی خو مان که وین. وهلی ئیستا که قه رنی عیلمه قه رنی ته ره قی و بووژانه وه ی فه ره ننگ و زانسته، له سه رمان واجبه که به دوویدا بگه رین و ته حقیق بکهین. ئه ماما یه ک واقیعه ت هه یه، ئیمه که ده چینه نیو باغچه یه ک، ته ماشاده کهین پرپه، وه ته ژری یه له گول، هه ر گولیک بوئیکی خو ی هه یه، له ئه ده ب و شیعی شدا وایه، شیعی هه ر شاعیریک ده توانی بو ن و تامی خو ی هه بی.

● ئه وه ی که جه نابت کونت ووه ک یه که م شیعر ئیشاره ت پیکرد، له کام سه ده دا بووه؟

■ به و پییه ی که مه لیکول شو عه رای به هار له سه ری رویشتووه، یه که م که س ئه و له سه ری رویشتووه، له پاشان ئه شخاسی وه ک دوکتور سه عید خانی کوردستانی، ره شید یاسمی و ئایه تووللامه ردووخ (به ره حمه ت بن) ئه وانه ش له سه ری رویشتوون هه روه ک پیشر ئیشاره کرا، راولیتسون و هیژ تسفلد ئه و به رده نووسه کوردیه یان دیوه). وه ختییک بووه که جهنگی قادسییه روویداوه، ئه و جهنگه ش له زه مانای عومه ری بن خه تتاب، دووه م خه لیفه ی ئیسلام روویداوه، شاعیریش گله یه که ی له وه بووه که ئه و

عه‌ره‌بانه هاتوون و ئه‌و مه‌نته‌قه‌ه که مه‌نته‌قه‌ی کورد بووه، ده‌ستووریش هه‌ر وابووه، مه‌سه‌له‌ن ئه‌گه‌ر هه‌ر شتیکیان وه‌ گیر بکه‌وئ بیکه‌نه‌هی خو‌یان و تالانی بکه‌ن و بکوژن و بپرن. شاعیریش ئاه و نزوله‌ی خو‌ی به‌و شیعرانه‌ به‌یان کردووه.

● مامۆستا پیت وانییه له زه‌مانی گوئنی ئه‌و شیعره، تاده‌گاته سه‌ده‌ی هه‌شته‌می مانکی واته تازه‌مانی مه‌لا په‌ریشان، جوژه بو‌شاییه ک هه‌بی، دیاره له مه‌ودای ئه‌و ره‌وته‌دا ته‌نیا بابه‌تاهیر هه‌لکه‌وتوو که ده‌کری حیساییکی بو‌بکریته‌وه، باشه له‌و مه‌وداییه‌ی پیت و پاش بابا‌تاهیر چۆن لیکه‌ده‌رتیه‌وه و ئیوه نه‌زه‌رتان چیه؟

■ من بو‌خووم عه‌قیده‌م وایه که هه‌بووه و بو‌شایی نییه. چون بو‌نموونه که له مه‌هاباد ده‌م خوئید مه‌لایه کی چاک هه‌بوو له‌وئ، ئه‌لما نییه کان هاتبوون و به‌مزگه‌وته‌کاندا ده‌گه‌ران، ئیمه له فه‌قییه‌تیدا ده‌رسی ئوستورلاب مان ده‌خوئید. ده‌رسی ئوستورلاب بریتی بوو له ئه‌ستیره ناسی وشتی وا. عیلمیک بوو له ئیسلامیشدا قسه‌ی لیده‌کرا، ئه‌وانیش هاتبوون سه‌فحه‌یه کی برینجیان سازکردبوو هه‌ر وه‌کوو ده‌وری. بابلین گه‌وره‌تر وه‌ک مه‌جوعمه‌یه‌ک. مه‌لاگه‌وره‌کان که ئه‌و عیلمه‌یان ده‌زانی، کامیله‌ن شته‌که شیان نیشان ده‌دا، مه‌لای گه‌وره، مه‌لا عه‌لی قزلجی ده‌لی: له‌حه‌وت ئه‌ستیره قسه‌یان ده‌کرد. ئه‌و وه‌خته که ئه‌و ئه‌لمانیانه هاتن، ئه‌و سه‌فحه برینجیه‌یان له‌و مه‌لایه کری به‌سه‌د تمه‌ن که ئه‌وکاتی (۱۳۳۴ هه‌تاوی) زو‌ر بوو، هه‌روه‌ها ده‌گه‌ران و کتیبان له‌کتیبخانه‌کاندا هه‌لده‌گرت. له‌براده‌ریکم بیست گوئی کاتیکی شابه‌ختی. هاته‌نیو جوانووییه‌کان که له‌گه‌ل په‌هله‌ویدا شه‌ریان ده‌کرد، له‌ماله‌یه کی‌ک له‌خانه‌کانی جوانوویان ده‌بی. هه‌روا که به‌حس ده‌که‌ن، ده‌لی وه‌للا ئه‌من کتییکم هه‌یه‌تاریخه، له‌روژی باباده مه‌وه تا ئه‌مرو هه‌مووی تیدا پاس کراوه و به‌شیعریشه. شابه‌ختی ده‌لی قوربان ئه‌من پیم‌خوشه‌ ئه‌و تاریخه‌ی بینم. ئه‌ویش ده‌یداته ده‌ستی (سالی ۱۳۲۹ هه‌تاوی)، ئیسته که‌س نازانی ئه‌و کتیبه‌له‌کتیبخانه‌ی شابه‌ختیدا ماوه، نه‌ماوه، بزربووه، چی لی‌به‌سه‌ر هاتوو؟ من ده‌توانم بلیم هه‌زاران کتیپی وا، خاریجیه‌کان بردوویانه و ئیمه ده‌ستمان پیمان راناگا. نمونیه‌ی ئه‌وه هه‌مان بیسارانی یه (که ئیمه‌کونگره‌یه کمان له‌شاری مه‌ریوان بو‌گرت له‌وئ،

زیکری خیری ئیوه وگزینگیش کراکه تییدا برای نازیز کا ک نه نوهر سولتانی مهقاله یه کی له سه ر نووسیوه که له کتیبخانه ی له ندهن دایه. رهنگه هه زاران کتیبی وا هه بی... باشه بزاین میرزا حه سه ن قزلجی که له ساله کانی ۱۳۵۹ تا شه هید کرانی له، ره زهره، که له سالی ۱۳۶۲ هه تاوی له زیندانی ئه وین داو له به هه شتی زارا نیژرا له تاران ده هاته، مالی ئیمه، فره جار ده ی فره مو: خه فه تی ئه وه م؛ ئه وه مووه زینگوگرافی به ی که له نوسراوه کانی نیوکتیب خانه کانی ئوروپا به کوردی هه لگیرون ئیستا به هو ی خوینده واران هه وه، هاتوته به غا، سه دام و سه دامیان له نیوی به رن، زهره ر و زیانیگی گه وره له زمان وهونه ر و ئه ده بی کورد، ده که وی. ئه وقسه، نیشانه ی ئه وه کتیب و نوسراوه به زمانی کوردی له ده ره وه ی کوردستان، فره زوره.

● ببوو ره ئه و کتیبه ی وا له پێشمه و بو ت ئیمزا... کردووم به نیوی زیندوی کوری بیدار (حی بن یقظان)، ئه گه ر ده کر ی کورته یه کی لی باس بکه ن...

■ ئه و کتیبه، حیکایه تی دورو دریزی له سه ره. به لام ده مه وی له چه ند جومله دا. بکورتی بکه مه وه، سی دانیشمه ندی گه وره، ئینوسینا، ئه بوبه کری ئیبینی توفه یلی نه نده لوسی و شیخ شه هابه دینی ئیشراق، ئه وانه کاریان له سه ر کردووه، به ناوی خیلقه ت، ئایا به شه ر چون به وجود هاتووه، سه یری ته کامولی چون بووه؟ نه زه ریاتی موخالیف و موافقیان هیئاوه، ناخری گه یشتوونه ئه و سه ره نجامه که ئایا به شه ر خو ی له خشه ی دار و ئه و جو ره شتانه، فی ری زمان بووه. فی ری قسه و ته جره به بووه یان وه حی ئاسمانی بووه؟ هاتوونه سه ر ئه و نه زه ره که وه حی ئاسمانی ده خیل بووه. ئه من ریوایه تی ئه و کتیبه م له ئه حمه د ئه مین که له میسر نووسیوو ی وه رگرتوو ه که ریوایه تی جو را و جو ری هه یه، پاشان له گه ل براده ران له تاران به حسم کرد و گوتیان تو ئه و ریوایه ته ئه نجام بده و له ریوایه ته کانی دیکه، بگه ری و مه یان نوسه و به ره نگی بو ت چاپ ده که ین. ئه منیش هاتم ده گه ل دوکتور که ریمی بی نازاری شیرازی (که کتیبه که ی له عه ره بی را وه ر کیراوه ته وه سه رفارسی). هاوکاریمان کرد و ئه وه مان نووسی ئیجازه یان دام پێش و تاریکی بو بنووسم. وه له عینی حالا وازه نامه یه کیشم بو نووسی و

چاپ کرا. ئەمما من هەر له و گیروداره دا به راستی ته مه شام کرد له توانا و وزه مدا هه به. هاتم له روی ئەو ته فسیرا نه ی له دنیا عه ره وه هاتبونه نو مایشگای کتیب له تاران، قورئانم که به کوردی ته رجه مه کردبو، هه له گیری و ویراستارم کرده وه که چاپ بوو، روژنامه ی جمهوری، کیتابی حه وته، روژنامه ی ئینتخاب، ئیزان، گولستانی قورئان و روژنامه ی که بهان و ئیتلاعات و... ته بلیغان کردبوو، که به زمانی کوردی چاپ ده بی له سالی ۱۳۶۷ی هه تاوی که چاپی یه که م بلا و کرایه وه تائستا (۱۳۸۳) حه وت جار له ۵۰ هه زاردانه، له چاپ دراوه ته وه. ئەلبه ته ته وه ش بلیم، ئەمن قورئانم ته نیا ته رجه مه کردوه و ته فسیرم نه کردوه ته وه. مه به ستیشم ئەوه بووه قورئان بیته پشتیوانی زمانی کوردی که س نه و پیری زمانی کوردی قه ده غه بکا و خزمهت بی به زمانی کوردی تا ئەوه که سانه ی قورئان ده خویننه وه فیری زمانی کوردی بین و پهره به زمانی کوردی بدری.

● دهستان خوش بی، ئیسته با بیینه وه سه ر باسی ئەده بی کوردی، به نه زه ری ئیوه وه زعی ئەده بی کوردی به نیگرای بی له زه مان یاشایه تی و به تایهت ره زاشا چۆن بوو.

■ ئەوه باسیکی دوور و درپیری ده وی، به لام ئە گه ر ته ماشا بکه ی ن وه خستیکی رووسه کان هاتنه ئیران و دوایه ئالمان کان هاتن له جه نگی به ی نولمیله لی ئەوه ل، میرزا عه بدولره زاقی به ده رخان دیتته شاری (خوی)، له وی مه درسه (فیرگه) یه کی دروست ده کا، له و مه درسه سه یه دا عیده یه ک شاگرد ده نیتریتته ئەو مه درسه یه، له حه وشه ی مه درسه که دا ده رمانگایه کیان بو دروست ده کا، له وی به لیبا سی کوردی و به زمانی کوردی ده جن ده رس ده خوینن وه له موحه قیقینی ناوداری رووسه کان ئیستیفاده ده که ن بو پیکه ی تانی ئەلفو بی کوردی، سما یلاغای سمکویش یارمه تی عه بدورره زاق به درخانی داو له دواییدا، سما یلاغای سمکو ی مه زن (خودا غه رقی ره حمه تی بکا)، له گه ل عه بدولره زاقی به درخان (وه کوو کتیب ده نووسی) مه جه له یه کیان ده ر کردوه به نیوی مه جه له ی کوردستان. دوایه که ی عه بدولره زاق خان مه جبور بووه بروا، خودی سمکو ی مه زن به وه سیله ی عه للامه مه لا محه مه دی قزلچی (تورجانی زاده) و عه للامه ئەحمه دی تورجانی زاده که ئەویش هه ر برای ئەو بووه (که دواتر کرا به ئوستادی

دانشگای ته وریژ و یه کیچک له که سایه تیبه ناوه داره کانی کورد بوو). ئەوانه روژنامه یه کیان به زمانی کوردی (به ناوی کورد) له سالی ۱۳۴۰ ی مانگی له شاری ورمی به شیوهی سیاسی، ئەدهبی و خه بهری له چاپ داوه. ده لێن: سمایل ناغا عاده تی وابوو، به یانان که له ماله وه به رفه ننه ی نه خوار دبا، ده هاته لای میوانه کانی، ئەو روژه که ده زانی مه لا ئەحمده دی تورجانی زاده، له لایه ن مه لا محمه ده وه، روژنامه ی کورد، ده هیندریته چه ریق، ئەو روژه ده چینه لای میوانه کان و ده ستوور ده دا به سه ره ک هۆزه کان که گوا یه ۱۰۰ نه فهر له وی ده بن، هه رکام روژنامه یه کیان له بهر ده ست دابنری، پاشان خوی لیره یه ک له سه ر روژنامه که داده نی و روو له سه ره ک هۆزه کان ده کا و ده لی ئیوه ش ده بی لیره یه ک له سه ر روژنامه کان دابنن، ئەوانیش له سه ری داده نی ن، دوایه ده لی: روژنامه یه ک که بو ئه وه لجا به زمانی کوردی ده ریچی ده بی به لیره و ته لابی کری. (ئه مه قسه ی خودی عه للامه ئەحمده دی تورجانی زاده بوو که بو منی گێراوه ته وه). له و کاته وه تا سالی ۱۹۴۳ هیندیچ روژنامه و گو فاره به زمانی کوردی وه ک نیشتمان، روژنامه ی کوردستان، هه لاله ... ده رچوون، هه لبه ته له مه ناتیقی کوردنشیندا زمانی کوردی ته دریس کراوه و په ره ی گرتووه. من خوم یه کیچک له وانه بووم که به زمانی کوردی خویندوومه. وه لی دوای شه هیدکردنی پیشه وا و یارانی، وه ختیچک من له سابلاغ (مه هاباد) بووم، به چاوی خوم دیتوومه که جه ندرمه و ئازانی ریژی می حه مه ره زاشای په هله وی، له مالان ده گه ران و هه رچی روژنامه و گو فاره ی کوردیان دیبایه، خریان ده کردنه وه و له مه ی دانی چوارچرا ده یان سووتاندن...

● بو ئه وه ی له بیرم نه چی، ئایا ئەو روژنامه یه ی زه منی سمایل ناغای سمکو، ئیسته بلنی مایی؟

■ به لی، له ته وریژ دانشجوویه کی خومان ژماره یه کی بو ناردم، ئەلبه ته کو بییه که ی بو ناردم (له گو فاره ی کرشه ی کوردستان دانیشاره م بیکر دووه سه ره رگه که ی ئەو روژنامه م له ودا له چاپ داوه، به لام چون فتو کو بی یه که ی باش نه بو، تاریکه ژماره که ی دیار نه بو، به لام (سالی ۱۳۴۰ - ی مانگی دیار بوو له ژماره ی ۹ په ره ی ۱۱ ی له گرشه ی

کوردستان سالی چاپی ۱۳۶۰ و ۱۹۸۱ زو ۲۵۹۳ کوردی؛ له چاپ دراوه).
 وایزانی له کتیبخانهی میلی یان کتیبخانهی دانشگاله ته وریر ههیه، ههروهها ئەمن که بو
 خۆم مامۆستا ئەحمەدی تورجانی زادهم دی (خودا غهرقی رهحمه تی بکا)، فهرمووی:
 «ئەمن که له زهمانی حهمه رهزاشادا ماوهیه ک ئاواره بووم و ناردمیانه ئیسفههان و زور
 شویتی دیکه، دوایه کهی زانیان من خوینده وارم، هینایانم بمکهن به موعه لیم و
 له وهزارهتی فه رهنگی ئەو زهمان، کاریان دامی. مه ئمووری وهخت به منی گوت برۆ
 ئەو کتیبخانهیه، که پر و تهژی به له روژنامه و مهجهله و توکه ئەهلی عیلمی، جودایان
 بکهوه... گوتی وهختیک من چوومه ئەوی، ته مه شام کرد ئەو روژنامهی که من و کاکم
 له زهمانی سمایل ناغای سمکۆدا مونه ته شیرمان کردبوو هه مووی له وێیه، ئە گهر ئەوهی
 نیشانی مه ئموورینی شا بدهم و بلیتم ئەوهیه، دین ده مگرن، بویه چووم گوتم قوربان ئەو
 ته پوتۆزه، تاره حه تم ده کا و ناتوانم ئەو کاره بکه م، ئەمن موعه لیمیکم ده رسم بده نی.
 ئەوه بوو دواي ئەوه میان ناره زانکۆ: دانشگای ته وریر و بووم به ئوستاد. ئەوه نیشان
 ده ده که روژنامهی کورد، که ئەو زانا دلسۆزانه له چاپیان داوه، ماوه و نه فه تاوه به لām
 به کیکی ده وی که وه دواي که وی.

● مامۆستا بلیتی چهند ژماره ی لیّ ده رجووی؟

■ به راستی له هه قیقه تدا ئەو ده می له بیرم نه بوو له مامۆستا تورجانی زاده بیرسم که
 چهند ژماره ی لیّ چاپ بووه، به لām کلێشه ی ژماره یه کی ئەوه له (گرشه ی کوردستان) دا
 چاپ بووه، به راستی له وه زیاتر چی دیکه م نه دیوه.

● ئە گه رچی سالانیک زور به سه ر کوچی دواي مامۆستا حه سه نی قزلجی
 تیپه ریوه، به لām ههروه ک یادکردنه وه یه کیش بی، جیی خوێه تی بیرسین که ئیوه چهنده
 له گه ل ناوبراو تیکه لاویتان هه بوو، به تایبهت سه بارهت به ژیان و به ره مه کانی وی چ
 زانیاریه کتان هه یه؟

■ ههروه ک خوتان ده زانن، مامۆستا میرزا حه سه نی قزلجی دواي ئەوه له غوربهت
 هاته وه تاران، زور لوتفی له گه ل من په یدا کرد و ده هاته مالی من و زور پیکه وه

ده بووین و ته نانهت «ناسری کورم به ماشین ده یهیتا و ده ییرد. هه ر ئه و خوشه ویستییه وای کرد تکای لیکه م دانیشی و خه ریکی کاری عیلمی بی و خوله حیزبی توده و کیانوری بدزیته وه، به لام له بهر ئه وه روژنامه ی مهردومی به کوردی ده نووسی و چاپی ده کرد و دلی زور به وه خوش بوو، ده فته ری حیزبی توده ی به جی نه هیشت تا گرتیان و له زیندانی ئه وین له روژی. ای مانگی میهر: ره زبه ری سالی ۱۳۶۲ هه تاوی شه هید، کراوله به هه شتی زارا له تاران گوڤر غه رب کرا. کاتی له زیندان بوو نه یانده هیشت که س بچی به لایدا و سه ری لیدا، به لام دوا ی ناشتن گو تبوویان که له فلان قه تعه له (به هه شتی زه هرا) نیراوه. ماموستای ره حمه تی بیجگه له پیکه نینی که دا، کتیبیکی له بابه ت ده ستور و گرامیری زمانی کوردی نووسیوه و چاپیش کراوه. دیاره به ده یان و تاری له روژنامه ی مهردوم و له رادیوی په یکی ئیران و روژنامه و گوڤاره کوردیه کاندا چاپ و بلاو بوته وه و هه روا بوکوڤری زانیاری کوردی له به غذا و تاری زانستیانه ی نووسیوه، به ریژر و سپاسه وه. ۱) دانشنامه مز دیسنا، واژه نامه و توضیحی آیین زرتشت، دکتر جهانگیر اوشیدری، چاپ دوم ۱۳۷۸ شمسی، چاپخانه ی سعدی، نشر مرکز تهران، ص ۱۹۲.

۲- زیندوی کوری بیدار (حی بن یقظان)، نوسراوی: کوری توقه یل ئه نده لوسی، وه رگیژ بوکوردی: چاپی ده فته ری نه شری ئیسلامی چاپی ۱۳۷۴ تاران. د - محه مه د صالح ئیبراهیمی (شه پۆل).

ورمی

ئورمیه یا ئورومیه: ورمی شارستان و شاریکی که ونارا و باستانی و ناوهندی ئوستانی شارستانی ورمی یه: ئەم شارستانه به ۷۲۵۰۰۸ کەس حەشیمەت دانراوه (سەرژماری، ۱۳۷۵ هەتاوی، ئوستانی، سی و نو: ۳۹) و ههروا به ۸۹۸، ۵ کەم ۲ پان و بهرینی (سه رژماری، ۱۳۶۵، شارستانی ۱) که له فاسیلهی 45° و 4° تا 46° و 13° دریزیایی روژ ههلاتی و 37° و 32° تا 36° و 32° ی پانایی باکوریدا یه، ئەم شارستانه له باکوره وه ئەلکی به شاری سهلماس، له روژ ههلاته وه به دهریای ورمی، له باشوره وه به شارستانی نه غده و له مه غریبه وه ئەلکی به کوردستانی بن دەسی تورکی عوسمانی (فه رههنگ جوغرافیایی ئاوه دانیه کان...، ۱۳ / ۲۱؛ فه رههنگ جوغرافیایی ئیران، ۴ / ۲۳۸).

شارستانی ورمی بریه تیه له ۵ بهشی ناوهندی، نازلو، ئەنزهل، سیلوانه و سومای و برادوست ۳ شاری ورمی و قوشچی و نوشین. ناوهندی شاری و ورمی یه. ئەم شاره دارای ۲۰ دێهستان و ۶۹۱ گونده که خه لکی تیدا ده ژین (هه ره ئه وی، ۱۳ / ۲۱ - ۱۲؛ سه رژماری، ۱۳۷۵، ئوستانی پانزه).

کەش و هه وای ورمی، له زستاناندا هه وای سارده و له هاوینا نیشدا، مامناوهندی یه، نه زوړسارد و نه فره یش گهرمه، ناوچه ی نیزیکی ده ریاچه ی ورمی دارای کەش و هه وای به ستینی دەم ده ریاچه یه، ناونجی سالانه ی ئه و په ری پله ی گهرما، 4° / ۱۸ و لانی که می گهرمایش 7° سانتی گراده، ناونجی بارانی سالانه یش 370 / ۵ میلی میتره و ناونجی رتوبه ت و نمی هه و له شه و و روژدا (-۵ تا ۷۰٪ - ه ریتوما ی...، ۲۲۴).

شارستانی ورمی: زه وی وزاری ورمی پرو ته ژری یه له گیا و گزی غه نی و به که لک و دارای له و رگه ی باش و دلپه سه نده و دارای داری پسته کیوی، ئه ره سی کیوی، فوشه ک و گیاده رمانه، ههروه کو: گولێ گازمان، شیرین به یان، ئاویشین (جوړی پنگه، که گوله کانی سپین)، درمنه، خاکشیر (خاکشی)، بو دایکان، میخه ک، ئالاله ی کیوی،

ریواس و گویتی که تیره دار. شارستانی ورمی جیگای ژیانی بالنده و پهله وهرانی جوړا و جوړه: ههروه کو: مراوی، له کله ک «حاجی له قلهق»، تیهو، کهو: خاسه کهو، رزه کهو، دورنا، حواسیل، چه کاوک، سیروی سوره تی، دارکوب، کاکایی (یاغو)، ئاوچلیک و له کله کی دنوک چه رموی پان و ههروا جانه وهرانی درنده ی ههروه کو: گورگ، (مهسله کورد دهلی: گورگی بالان دیده، بالان ته له وداو، فهرهنگی مهردوخ) ریوی، که متیار، بهراز، ورجی قاوه یی، کهرویشک، ژیشک «ژیژو» سمور (سموره)، راسو، کیسهل، رهقه، مهرو بهرانه کیوی، نیزی و بزنه کیوی (فهرهنگی جوغرافیایی ئاوه دانیه کان، ۱۳ / ۲۴)

ریشه چیاو کیوه کانی نازربایجانی روژاوا یی، که به کلکه ی ریشه چیاو چروکیوه گه وره کانی زاگروس دینه ژمار، له غه ربی ده ریاجه ی ورمی و سنوری ده سکردی ئیران و تورکیه وه، دریزه یان هه یه و بلیندی و بهرزایه کی بهرچاوشیان هه یه و ههرچیش له ده ریاجه ی ورمی نیژیکتر ده بنه وه، زمتر ده بن. بهرز و بلیندترینی ئه وچیاو کیفانه، تا ۵۸، ۳ متر بهرزن (هه رئه وئی، ۱۳ / ۲۳)؛ جه عفه ری، چیاکان ... ۱ / ۳۷). له بهر تاییه تمه ندی تاییه تی، زوربه ی ئاوه کانی ئه م شارستانه ده خزیه نیو ئاوی ده ریای ورمی (هد: ئورمیه، ده ریاجه). هه ندی له چومه کانی شارستانی ورمی ئه مانه ن: ئاجی چای، باراندوز چای، زه وره چای، شارچای و نازلو چای (جه عفه ری، چومه کان ... ۲ / ۴۸۹؛ کیهان، ۱ / ۸۲- ۸۴؛ مورگان، ۱ / ۳۵۸ نه هچیری، ۴۰، ۴۲). کان و مه عده نه دوژراوه کانی ورمی ئه مانه ن: بهردی ئاهه ک، بهردی گه چ، خوی ئاوی، بهردی خانو به ره سازی، موزاییک، میکا، گرانیت، پوکه ی مه عده نی و ژماره ی کانی بهرده مه ره رو بهردی چینی (فهرهنگی جوغرافیایی ئاوه دانیه کان، هه رئه وئی).

حه شیمه تی شارستان له سالی ۱۳۷۵ ی هه تاوی ۹۰۵، ۳۷۲ کهس (نیر): کورو پیاوه و ۱۰۳، ۳۵۲ کهس (می): ژن و کیژ، که به تیکرا ۶۱۳، ۱۴۹ خانه دانیان به دیهیناوه. له هه موحه شیمه تی شارستاندا (۱ / ۰۰۱، ۴۴۴ که له شاردا و ۰۰۷، ۲۸۱

که سيش له گونده کانداده ژين. له هه مو حه شيمه تى گوندييانيشدا ۵۳۶، ۱۴۵ که س کور و پياوو ۴۷۱، ۱۳۵ که سيش ژن و کچ ده ژين (سه ژمارى ۱۳۷۵، ئوستان، سى و نو) (۳۹)

ناودارترین و گرینگتر هوژه سه ناسه کانى شارى ورمى ئه مانه ن: شکاک، سادات، هه رکى، له ده و روبه رى شارستانی ورمى تايفه و هوژى سه ربه خویش هه ن که زوربه يان به يه ک جى نشينى و به کشت و کال و جوت و گاو ئاژه لدارى ده ژين (فه رهنگى جوغرافيايى ئاوه دانیه کان، ۱۳ / ۲۴) و خه لکه که يشى تیکلا و يکه، له موسولمانى کوردى سوننى و ئازهرى شيعه مه ذهه ب و مه سيحى ئاشورى و ئه رمه نى، کورده کان به زمانى کوردى و ئازهریه کانیش به ئازهرى و مه سيحى ئاشورى و ئه رمه نيش به شيوه زمانى خويان قسه ده که ن (هه ر ئه وى ۱۳ / ۲۴ - ۲۵).

ئابورى شارستانی ورمى، ئابورى پيى بژيوى خه لکى ئه وى له سه ربه ره تى کشت و کال، ئاژالدارى و سه نه ت ده سورى، بارى کشت و کال و جوت و گاو باغدارى ئه و شارهباش و به بره وه و ره ونه قى هه يه. هه ندی له داها ت و به ره مه مى باغدارى شارى ورمى، بو فروش بو ده ره وه ی و لات به رى ده کرى، هه مو جو ره ترى و سيوه کانى باغى ورمى، ناوده نگى تايه تيان هه يه، گه نم، جو، هه مو جو ره دانه ويله کان، توى گوله به روژه ی روئى، چونده رى قه ند و گژوگيا بوله وه رى ئاژال و ته فاقي به خيو کردنى مه رو مالآت، سويا، توتن، هه مو جو ره ميوه يه کى کاکلدار، هه رمى گولاوى، هه نار، هه نجير، بادام و گويز، ئه وانه داها ت و به ره مه مى ئوستانى ورمى يه (هه ر ئه وى ۱۳ / ۲۵) کارى پيشه و سه نه تى ورمى به ويته ی کارگه و کار ده سى يه، سه نه تى کارخانه يى بریه تين له قه ند، ئارد، که مپوت، کوئسيروسازى، ئاوميوه، عه ره قيات، سيمان، نو شابه سازى، تانکيوسازى، خشت له قالبدان و تاشينى ئاسن و پوللا و ئالومينيومى و رادياتورسازى و هه ندی مه وادى خوارده مه نى، هه روه کو کالباس ... (هه ر ئه وى ۱۳ / ۲۵ - ۲۶)،

چىنىي قالى و فەرش و مافورە و جاجم و... سرامىك منبەت و كەندە كارى، موجه سەمە و بوكە سەزى، بەرە چىن و كلاس چىن و... كە بو فروش بو دە وەيش دە نىر درىتە دەرى (هەرئە وى، ۲۶/ ۱۳).

شارى ورمى: ئەم شارە بە بەرزى ۱۳۴۲، مېتر لە تەختى دەريالە ۴۵° و ۴° درىزايى شەرقى و ۳۷° و ۳۲° پانايى باكورى داىە (ئامارنامەى ۹؛ فەرھەنگى جوغرافىيى ئىزان ۲۳۸/ ۴). ئەم شارە ناوئەندى شارستانى ئورمىيە و ئوستانى ئازربايجانى غەربىيە كە لە فاسىلەى ۹۰۷ كىلومېتر، باكورى غەربى تاران و لەسەر ريگاي مەھاباد بو سەلماس (: زاروئەند) داىە (فەرھەنگى جوغرافىيى ئاوەدانىيە كان، ۲۷/ ۱۳ - ۲۹). حەشىمەتى شارى ورمى لە سالى ۱۳۷۵ى ھەتاوى ۷۵۵، ۴۲۷ كەس (۵۶۴، ۹۸ خانە وادە) بون كە ۱۱۲، ۲۱۶ كەس كور و پياو و ۶۴۳، ۲۱۱ ژن و كچ بون (سەرژمارى ۱۳۷۵، شارستان چل) لە ۳۲۷، ۱۰۵ كەس كە لە شاراكاريان بە دەس بوو (۵/ ۵۱)٪ لە بەشى كشت و كالد (۲۶/ ۳۰)٪ لە بەشى سەنعت دا (۷۴/ ۶۲)٪ لە بەشى خەدە ماتدا و باقى لە نيو باقى دەسەى تىكو شەرانى ترا خەرىكى كار بون، ھەر وەھا لە ۹۸۰، ۳۷۶ كەس حەشىمەت لە و شارە دا زياتر لە ۸۴/ ۸۱٪ خويئەن و نوسين دەزان لە نيو نىرئە: كور و پياو ۹۲/ ۸۷٪ و لە نيو مېئە دا: ژن و كچ ۶۶/ ۷۵٪ خويئەن و نوسينان زانيو (ھەرئە وى).

تارىخ: نوسەرانى ئىسلامى، ورمى بە شارى زەردەشت و جىي لە داىك بونى ئە و پىغەمبەرە كور دە: مادە، دەزانن (بلازەرى ۴۶۲، ئىبنى فەقىھ ۲۸۵؛ ئىبنى خورداد بىھ ۱۱۹). لە سەر چاوەى سورەيانىدا جىي بە ناوى ئورمىت لە كەنارى دەرياجە دا ناو براو و قسەى ليكراو (E11 و 1032 / ۷111 و ۱۱۱، مەشكور، جوغرافيا، ...، ۳۰۱). لە بەردە نوسراوہى ئاشور نەسیرپال - ى دوہم شاي ئاشور كە لە موزە خانەى لوور - ى پاريس دا ھەيە، لە پيش وە چونى كشت و كال ئوشيديش Ushidish لە بەستى باكورى غەربى دەرياجەى ورمى ناو براو و ياد كرياو (پيوتروفسكى، 134). سەرزە وىيە ك كە بەرلە

شاری ورمی له دەورەى خیلافەتى عومەرى كورى حەتاب، بە دەسى صدقه بن
 عەلى بن صدقه بن دینارگىرا (بروانه بلازەرى، ۴۶۲، قیس: ۴۶۴؛ ھەروا بروانە ئىبنى
 فەقیه ۲۸۵). له كاتى خیلافەتى عوسمانى بن عەفغان، كاتى كه سه عید بن عاس
 حوكومه تى ئازربایجانى به دەس بوو، دەسه یی له خەلكى ئەرمەنستان و ئازربایجان
 دایان به سەر ئەوداو له ورمی كه به دیوارى پته، دە پارێزرا، كۆ بوونەوه، سه عید بن
 عاس، جەریر بن عەبدوللا بجلی یان بو له نیو بردنى ئەو نارووتو ویش شارى له دەس
 ساند (مەشكور، نەزەرى...، ۱۳۶، جوغرافیا، ۳۰۱؛ ئەبولفیدا، ۳۹۷؛ خورى ۱۰۶).
 جوغرافى نوسانى موسولمان كه سانى چون ئىسته خرى (پەرهى ۱۸۱) و كورى
 حەوقەل (پەرهى ۳۳۶) و یاقوت (۲۱۹/ ۱) ورمى یان دواى ئەردە ویتل و مەراغە
 بە سیۆه مین شارى ئازربایجان، داناوه و له داها و به رهه مى فراوان و بازرگانى
 پەره دارى ورمى یادیان كردوه و قسه یان له سەر نوسیوه.

له سەدهى ۴ى مانگی و ۱۰ زاینى كاتى كه ده یله میان له ئازربایجان حوكومه تیان
 دە كرد، دواى مردنى مەرزەبان له ۳۴۶ مانگی و ۹۵۷ ز كورە گەوره كه ی: جستان،
 ھەوسارى فەرمانرەوایی گرتە دەس، برا كانی: ئیبراهیم و ناسرو فەرمانرەوایانى دیکه ی
 ئازربایجان به یعه تیان به جستانی بن مەرزەبان كرد، به لام جستان كورى شوڤمەزن كه
 حاكمى ورمى بوو. ئەمیش دواى مردنى مەرزەبان كه وته بیری سەربە خوئی و نافەرمانى
 له جستانی كورى مەرزەبان و له سالى ۳۴۹ مانگی و ۹۶۰ زاینى له ورمى قەلا و دژى
 سەخت و پته وى بو خوئی سازدا و نه چو به یعه ت به جستان بن مەرزەبان بكە، له و
 ساله دا ئیسحاق بن عیسا كورى خەلیفه ئەلموكتە فى له گیلان راپه رى و خوئی به
 موسته جیر بیللا ناو برد، جستان بن شوڤمەزن له ورمى وه، پالى دا به موسته جیره وه، به لام
 جستان بن مەرزەبان و ئیبراهیمی برای به جوته سپایى قورسیان كۆ كرده وه و دایان
 به سەرسپای جستان بن شوڤمەزن و له ناوچه ی موغاندا زالبون به سەرىدا و ناچار به ره و

شاری ورمی رای کرد (ئەبوعەلی مەسکویە، ۱۷۷ - ۱۸۰، کیسەرەوی، شاریاران...، ۱۰۵ - ۱۰۹).

لە پاش مەحمود غەزنەوی لە ۴۲۰ مانگی و ۱۰۲۹ ز، غەزان ریگای نازربایجان یان گرتەبەر، ئەبولھەبجا کوری رەبیب دەوڵە پێشەوای کوردانی ھەزبانی کە فەرمانرەوای ورمی بوو، کوشا تا غەزان لە نازربایجان بکاتە دەری (ھەرئەوێ، ۱۹۷؛ کوری ئەسیر، ۳۸۱/۹ - ۳۸۳)، لە سالی ۴۳۲ مانگی و ۱۰۴۱ ز، غەزانی کە لە ورمی دا بون، دەسیان کرد بە شەر و شوڕ لە گەل کورداندا، بە لām سەرەنجام تیشکان و لە کێو و چروچیاکاندا پرش و بلاو بوونەو (کیسەرەوی، ھەرئەوێ، ۱۹۹، ۲۰۳ و ھەر واپروانە کوری ئەسیر، ۳۹۱/۹). لە ۵۲۶ مانگی و ۱۱۳۲ زکاتی کە سولتان مەسعود کوری مەلیکشای سەلجوقی لە بەعاوہ بەرە و نازربایجان ھات، ئەمیر حاجیب تاتار ورمیی موخە کەم و پتە و کردبو، کەچی دوای چەندی ملی بو مەسعود دانەواند (بونداری، ۱۵۰؛ E11، ھەرئەوێ؛ دیھقان، ۳۵۰). لە ۵۴۴ مانگی ۱۴۹ ز - ورمی کە لە بەر دەسی حوکومەتی محەمەد بن مەحمود نەو و زاوای سولتان مەسعود بوو (ھەرئەو، ۳۵۱؛ راوەندی، ۲۴۴). لە ۶۰۲ مانگی و ۱۲۰۶ ز، ئەتابە ک ئەبویە کە فەرمانرەوای عیراق و نازربایجان، ۲ شاری ورمی و شنوی بە ئەتابە ک عەلانی سپارد (کوری ئەسیر، ۲۳۷/۱۲؛ کیسەرەوی ھەرئەوێ، ۲۴۱؛ دیھقان، ۳۵۲ - ۳۵۳). جەلالەدین خوارەزمشا، دوای مارە کردنی ژنی تەلاقدراوی ئوزبە ک بن پالەوان ئیلدگز بوخویی، سەلماس و ورمیی لە ئیقتاعاتی ئەو زیادکرد (نەسوی، ۱۴۹).

لە ۶۲۳ مانگی و ۱۲۲۶ ز. تورکە مەنە کانی ئیوانی، ورمی یان داگیر کرد و خەرج و باجیان لە سەر خەلک لا برد (کوری ئەسیر، ۴۶۲/۱۲). جەلالەدین بەدزی ئەو تورکە مانانە، سپای نارد سەریان و ئەوانیش لە ترسا. رایان کردو لە پاشان ورمیی بە کەسی بە ناوی بوغدی دا (جووینی، ۲ / ۱۵۹ - ۱۶۰). جەلالەدین زستانی ۶۲۸ مانگی و

۱۲۳۱ ز، لە ورمیی رابواردوه (رهشیده دین، ۱/ ۴۶۶). ئەووە که جه لاله دین زستان له وی بووه، له ووه ده چی بویته هوی بلا و بونه وهی ئەفسانهی بینای «سی گومه زان» که ئیستابه «سی گومه ز» ناوداره (دیھقان، ۳۵۴x. له ۱۰۱۲ مانگی و ۱۶۰۳ ز - شاعه بیاسی صه فه وی ورمی و شنۆی به عومه رخانی برادۆست سپاردوه (ناوه که؛ عومه ره له ئیران کراوته ئەمیر - ئیسکه نده ریگ، ۷۸۲)، عومه رخان چون دواي ماوه یه ک به دژی شاعه بیاس راپه ری و جوابی نه ده دایه وه، ئیعماد ده وله کرایه حاکمی ورمی و صه فه وی و شره خوړه کانی سه فه وی، قه لای «دمدم» یان، ده وره دا و فره نامروویانه خه لکی نیو قه لای دمدم یان گوشت و قه لایان ویران و مالی خه لکیان تالان کرد (هه رئه و ۷۹۱ - ۷۹۲) شاعه بیاس که لبالیخانی هه و شاری به خووی و گشت خیل و ده سه و دایره که یه وه، له خوړاسانه وه نارد ه سه رسنوری غه ره بی. جادواي ئەو وهی له ورمی دامه زرا کرایه حاکمی ورمی (دیھقان ۳۶۸ - ۳۶۹). نادرشای هه و شاری کوردی قه راخولو له ۱۱۵۸ مانگی و ۱۷۴۵ ز، دواي ئەو وهی سه ری له ورمی دا و له کاروباری ئەو یی کوپیه وه، فه تحه لی خانی هه و شاری کرده حاکمی ورمی (هه رئه و، ۳۷۳)، که ریمخانی زه ند له ۱۱۷۷ مانگی و ۱۷۶۳ ز - له ئه رگی ورمی له سه رته خت دانیشته و له پاشان روسته مخانی قاسملو - ی کرده حاکمی ورمی و له ۱۱۸۱ مانگی خه لکی شاری به دژی ئەو راپه رین و که ریمخان - ی زه ند، ره زا قولیخانی کرده حاکمی ورمی (هه رئه و، ۳۸۴، ۳۸۵).

له زه مانى ئاقا محه مه دخانی قاجار له ۱۲۰۵ مانگی و ۱۷۹۱ ز - محه مه د قولیخان که حاکمی ورمی بووه، ده سی کرد به شوړش، به لام سه ره نجام که وته به ره فو و پله ی بیگله ریگی ورمی پیدرایه وه (مینورسکی، ۶۴، حاشیه ی ۲). دواي ده وره ی یه که می شه ره کانی ئیران و روس (۱۲۱۸ - ۱۲۲۸ مانگی و ۱۸۰۳ - ۱۸۱۳ ز) له ۱۲۲۹ مانگی و ۱۸۱۴ ز، عه بیاس میرزا چوو ته ورمی و ماوه یه ک که له وی بوو، سه ر و

سامانی به شهروانانی بن فرمانی خوئی داوه، ههروا ئه و دوای ئه وهی له سالی ۱۲۴۳ مانگی و ۱۸۲۷ ز له دهس روس تیشکاوه، به ره و، ورمی پاشه کشه ی کردوه (دیبهقان، ۳۹۰، ۳۹۱) له جومادای دوهم له سالی ۱۲۴۳ و ژانویه ی ۱۸۲۸ ژه نرال پاسکویچ سهرداری روسی، لایتف - ی به سپا کانیه وه، نارده سه ر ورمی (نه فیسی ۱۶۰/۲) که بریه تی بون له ۶ هه زار سه رباز، ۸۰۰ قه زاق و ۸ عه راده توپ (دیبهقان، ۳۹۱). به پیی په یمانی تورکه مه ن چای، به لیئدرا له ده کورور ته مه ن غه رامه تی جه نگی ۷ کورور نه غد و ۳ کورور له پاشان بدری و له راست ئه وه شدا، دوشاری ورمی و خوئی تادانی ته وای غه رامه ته که، له گره وی روسه کاندان بن. (نه فیسی ۱۷۲/۲).

له راهه رینی مه شو ته دا. ورمی دوای ته وریژ و خوئی و کرماشان چواره مین شار بو و که له ویدا خه لک راهه رین. له ۱۲۸۵ مانگی و ۱۸۶۸ ز شه روده مه قره له نیوان ئیران و عوسمانیدا له نیزیکی ورمی له سنوری ده سکرد، زیانی فره ی دی (کیسه وهی، تاریخ... ۱/ ۴۳۲). دیاره له م سه د سالی دوایدا هه رکاتی له نیوان حوکومه تی ئیران و تورکی عوسمانی یا ئیران و عیراق شه ریان بوئی کورد بو ته گوشتی قوربانی هه ر وه کوئه م شه ره ی سه دام و حوکومه تی ئیران که له کورد کوشتاریان ده کرد و مالی کوردیان ویران ده کرد و کوردیان ئاواره کرد و هه له بجه و سه رده شت و بالیسیانی به گازی شیمایی قه کرد و سوتاندیان و به عه مه ده ری خوئیان له مالی کورد و بو کورد قران ئه نجام ده دا (شه پوئل) له ۱۲۹۴ هه تاوی حوکومه تی عوسمانی شیخ محه مه د خیابانیان به دیل گرت و ناردیانه ورمی (هه ره وه، ۲/ ۷۴۹). له ده ورائی جه نگی جیهانی یه که مدا شاری ورمی چه ن جار له نیوان عوسمانی و روسدا دهس به ده سی پیکراوه. دوای شو رشی روسیه له ۱۹۱۷ ز و ۱۲۹۶ هه تاوی، سالداته کانی روسی له کاتی چونه ده ره له ئیران و گه رانه وه بو و لاتی خوئیان شاروبازاری ورمی یان ساف تالان کرد (دیبهقان، ۴۸۳). له ۲۲ شه والی ۱۳۳۶ و (ئوتی ۱۹۱۸ ز سپای عوسمانی خوئیان خزانده نیو شاری ورمی و تا سه ره تای

رهییعی ئەوهۆلی ۱۳۳۷ و دیسامبری ۱۹۱۸ شاریان خواردو دایان پاچی (هه‌رئه‌و، ۵۳۴ - ۵۴۰). له زستانی ۱۲۹۹ (هه‌تاوی دوای تیشکانی بزایوی خیابانی، سمکۆی مه‌زن ده‌سی کرد به راپه‌رین ده‌ستوری به ئه‌رشه‌د مولک که خۆی خه‌لکی ورمی بو، داکه ورمی بگری (کیسه‌وی، هه‌رئه‌وی، ۸۹۵/۲) وسمکۆله ۱۹۱۹-از-شاری ورمی گرتوووه و له رۆژنامه‌ی مه‌رد-ی ئه‌مرودا چاپی ۳۱ گولان و ۳ ره‌شه‌مه‌ی ۱۳۲۵ هه‌تاوی سمکۆ به ناوی می‌ری (: مه‌رد-ی) عه‌جیب ناو براوه و سه‌باره‌ت به بویری، جوامیری و زیره‌کی و له کارزانی سمکۆی مه‌زن قسه‌کراوه (سمکۆی مه‌زن په‌ری ۲۳۲۰ کۆمه‌له و تارێ به‌رگی یه‌که‌م هه‌ولێر که قه‌راره له چاپ مه‌نی موکریان له ۲۰۰۷ ز- به‌قه‌له‌می شه‌پۆل- چاپ بکری) و له مانگی سه‌فه‌ری سالی ۱۳۲۴ مانگی‌دا له لایه‌ن حوکومه‌تی قاجار، به ناوی سه‌رداری سه‌رحه‌د (سنور) داری هه‌روا شمشیری موره‌سه‌ع و نازناوی سه‌ردار نوسه‌رت به سمکۆی مه‌زن دراوه و کراوه‌ته، سه‌رداری سنودار، سمکۆی مه‌زن: سه‌ردار نوسه‌رت کورپی محه‌مه‌داغا، کورپی عه‌لیخان، کورپی صادقخان، کورپی جه‌غه‌رخان، کورپی بداغ سوڵتان حاکی به‌ری: (سابلاغ) مه‌هابادی موکری یه. (کۆمه‌له و تارێ په‌ری ۲۲۰ و ۲۳۷) راپه‌رین و بزایوی ئازادیخوازی سمکۆی مه‌زن بو ئازادی کورد و کوردستان له ۱۹۲۰ تا ۱۹۳۰ زاینی به رده‌وام بووه و له ۲۷ پوشه‌ری ۱۳۰۹ هه‌تاوی به‌ فروفیل له شاری شنۆ به ره‌شه‌کوژی به ده‌سی ره‌شه‌کو ژان و تیرۆریستانی حوکومه‌تی ره‌زاشا له ئێران شه‌هید کراوه (دیته‌قان، ۵۹۶).

شوێنه‌واری می‌زویی شارستانی ورمی: یه‌کی له شوێنه‌واره می‌زویه‌کانی ورمی قه‌لا و بارۆی مه‌حکه‌م و پته‌وی ئه‌وی بووه (لسترنج، 165). ئه‌ولیاچه له‌بی له وه‌سف و په‌سنی قه‌لای ورمی ده‌نوسی: که عه‌وام به (تراق قه‌لا) ناوی ده‌به‌ن (۲۹۹/۴). له ۹۳۲ مانگی و ۱۵۲۶-از- شاتیه‌ماسبی کوردی سه‌فه‌وی په‌ره‌ی به‌وقه‌لایه‌داوه و پینه و په‌روی کردوه. یه‌کی ترله ئاسه‌واری می‌زویی ورمی بینای سی گومه‌زانه که تاریخی که‌تیه‌ی

بیناکە ی ۵۸۰ مانگی و ۱۱۸۴ ز-یە (دیھقان، ۲۱۱) و ھەر وامزگەوتی ھەینی شارکە لە سەدە ی ۷ مانگی و ۱۳ ز، سازدراو و میحرابە کە ی لە ۶۷۶ مانگی و ۱۲۷۷ ز، لە زەمانی ئیلخانانی ئاباقاخانی مەغول سازدراو (ھەرئەو، ۲۰۷)، یە کێ تر لە ئاسەواری میژوی ئەو ئۆ قەلای جم جم: دمدم، بەشی قەلای عیمارەتی چوار بورجە. لە ۱۸ کیلومتری غەربی جادە ی ورمی بو سەلماس (:زاروئەند) کە لاوار وخواوە کانی ئاگردان یا بینایی ھە یە کە میژووە کە ی دە گەریتەووە بو سەلە کانی ۵۵۰ تا ۵۳۰ بەر لە زایین. لە شەرقی ئە و جادە یە دا ئاسەواری حە ججاری پیوئەندار بە جەنگی شاپوری یە کەم لە گەل رومیان دە بیندری (ھەرئەو، ۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۵، ۲۱۶).

ناودارانی شارستانی ورمی: لە زانایان و ناودارانی ئایینی و پیرانی مەزن، ئە کری ناوی حەسەن بن محەمەد حیسامەدین چەلەبی ئورمەوی، سیراجەدین مەحمود ئورمەوی، شیخ ئەبو بە کرزینھارانی، کە قەبرە ی لە فیرگە ی فەتھە لە ورمی (برواننە زریزە ی زین چاپی ۱۹۹۹ ز- چاپی ئاراس بە قەلەمی (شەپۆل). سەفیر و لعارفین، نوسرەت عەلیشا، ئە بولحەسەن ئورمەوی، حە کیم عەبدوللا ئورمەوی، ئەبو سەعید ئورمەوی، صەفیه دین ئورمەوی و... (ھەرئەو ۲۳۱ - ۲۴۳).

لە خەرمانانی ۱۳۱۴ ھەتاوی ناوی ورمی لە لایەن حوکومەتەووە کرا بە (رەزائە) و لە ۱۹۷۹ ی زایینی بەدوای ورمی ناو بڕایەووە. سەرچاوە: ئامارنامە ی ئوستانی ئازربایجانی غەربی (۱۳۷۴ ھەتاوی) سازمانی بەرنامە و بودجە ی ئازربایجانی غەربی، تاران، ۱۳۷۶ ھەتاوی، کوری ئەسیر، ئەلکامیل؛ ئیبنی حەوقەل، محەمەد سورە تولئەرز، بە کوششی دخویە، لیدەن، ۱۹۳۹ ز، ئیبنی خوردادبیھ عوبەیدیلا، مەسالیک و مەمالیک بە کوششی دخویە، لیدەن ۱۸۸۹ ز، ئیبنی فەقیھ ئەحمەد، کورت کراوہ ی کتیبی بولدان، لیدەن ۱۳۰۲ مانگی، ئەبو عەلی مەسکویە، ئەحمەد، تەجار و بولئومەم، قاھیرە، ۱۳۳۳ مانگی و ۱۹۱۵ ز، ئەبولفیدا، تەقومولبودان، بە کوششی رنوودوسلان،

پاریس، ۱۸۴۰ز؛ نسیکه‌نده‌ربینگ موشی، عالهمارای عه‌بیاسی، تاران، ۱۳۵۰
 هه‌تاوی؛ نیسته‌خری، ئیبراهیم مه‌سالیلولمه‌مالیک، به‌کوششی دخویه، لیدهن ۱۹۲۷ز،
 ئه‌ولیاچه‌له‌بی محمه‌د، سه‌یاچه‌ت‌نامه، ئه‌سته‌مبول، ۱۳۱۴ مانگی، بلازهری، ئه‌حمه‌د
 فتوحولبولدان، به‌کوششی عه‌بدولقادر ئه‌ئیسوتیباع، بیروت، ۱۴۰۷ز. بونداری
 نیسفه‌هانی، فه‌تح، زوبده‌تونوسره‌ت، کورته‌ی تاریخی ئالی سه‌لجوقی عیماده‌دین
 کاتب، به‌کوششی هوشما، لیدهن، ۱۸۸۹ز؛ پورداود، ئیبراهیم، ئه‌دبیات مه‌زدی
 یه‌سنا، بومبه‌یی، ۱۹۲۸ز؛ جه‌عفه‌ری، عه‌بیاس چومه‌کان و چومنامه‌ی ئیران، تاران،
 ۱۳۷۶، هه‌رئه‌و، کیوه‌کان و کیونامه‌کانی ئیران، تاران، ۱۳۶۸، جووه‌ینی، عه‌تامه‌لیک
 تاریخی جیهانگوشای، به‌کوششی محمه‌د قه‌زویتی، لیدهن، ۱۳۳۴ مانگی و ۱۹۱۶
 ز؛ خوری، سه‌لیم جوهره‌ئیل و نوسه‌رانی‌تر، ئاسارولئه‌ده‌هار، بیروت، ۱۲۹۱ مانگی و
 ۱۸۷۵ز؛ دیهقان‌عه‌لی سه‌رزه‌وی زه‌رده‌شت تاران ۱۳۴۸؛ دیاکوئوف. ا.م. تاریخی
 ماد، ته‌رجه‌مه‌ی که‌ریم که‌شاوهرز، تاران، ۱۳۴۵؛ راوه‌ندی محمه‌د راحه‌توسدور، به
 کوششی محمه‌د ئیقبال، تاران، ۱۳۳۳؛ ریئومای شارستانه‌کانی ئیران، به‌کوششی
 ئیبراهیم نیسلح‌عه‌ربانی تاران، ۱۳۴۵؛ ره‌شیده‌دین فه‌زلوللا، جامعی ته‌واربخ به
 کوششی به‌هه‌من که‌ریمی تاران، ۱۳۶۲؛ سه‌ر ژماری عومومی نفوس و مه‌سکه‌ن
 ۱۳۶۵، نه‌تایجی ته‌فسیلی شارستانی ورمی، ناوه‌ندی ئاماری ئیران، تاران ۱۳۶۸
 هه‌رئه‌وئ ۱۳۴۵، نه‌تایجی، ئوستانی نازربایجانی غه‌ربی، ناوه‌ندی ئاماری ئیران تاران
 ۱۳۷۶، هه‌رئه‌وئ، ۱۳۷۵ نه‌تایجی ته‌فسیلی، شارستانی ورمی، ناوه‌ندی ئاماری ئیران
 ۱۳۷۶؛ عه‌هدی عه‌تیق، فه‌ره‌ه‌نگی جوغرافیایی ئاوه‌دانیه‌کانی ئیران، سازمانی
 جوغرافیایی سپای چه‌کدار، تاران، ۱۳۷۶، فه‌ره‌ه‌نگی جوغرافیایی ئیران (ئاوايه‌کان)،
 ئوستان ۴۰۳ نازربایجان، دایره‌ی جوغرافیایی ستادی ئه‌رته‌ش، تاران، ۱۳۳۰؛
 کیسره‌وی، ئه‌حمه‌د، تاریخی هه‌ژده‌ساله‌ی نازربایجان، تاران ۱۳۵۷؛ هه‌رئه‌و

شاريارانى گوم نيۆ، تاران، ۱۳۵۵؛ كه بهان، مه سعود، جوغرافىاي موفه سه لى ئيران، تاران ۱۳۱۰، گيرشمين، ئيران له سه ره تاوه تا ئيسلام ته رجه مه ي محه مه د موعين، تاران، ۱۳۳۶، مورگان، ژاك، ئيران، موتاله عاتى جوغرافىاي، ته رجه مه ي كازم وه ديعى، ته وريز، ۱۳۳۹؛ مه شكور، محه مه د جه واد، جوغرافىاي تاريخى ئيرانى باستان، تاران، ۱۳۷۱، هه رئه و، نه زه رى به ميژوى ئازربايجان و ئاسه وارى كه ونا را و باستانى و حه شميه ت ناسى ئه و، تاران ۱۳۴۹؛ مينورسكى و... تاريخى ته وريز، ته رجه مه ي عه بدولعه لى كارنگ، تاران، ۱۳۳۷؛ نسوى، محه مه د، سي ره تى جه لاله دين مينكبرنى به كو ششى موجته بامينه وى، تاران، نه فيسى سه عيد، تاريخى كو مه لايه تى ئيران، تاران ۱۳۶۱؛ نه هچيرى، عه بدولحوسين، جوغرافىاي تاريخى شاره كان، تاران، ۱۳۷۰؛ ياقوت بولدان؛ هه روا:

Eli; Le Strange, G., the Londs of the Eastern caliphate, cambr dge, 1966;

Piotrovskil, B. B, Vanskoe tsarstvo (urartu), mosecow, 1959.

عينايه توللا رها، دايره تولمه عارفى بوزرگى ئيسلامى ج ۱۰ په ره ي ۴۲۷ تا ۴۲۴

چاپى ۱۳۸۰ هه تاوى، تاران (شه پول).

وردبونه وه به ک

ئۆل و ئاینی یارسان یه کۆی له دینه کۆن و که و ناراکانی کوردستانه، یارسان به نیوی ئه هلی حق، ئه هلی سیر، ئه هلی تایفه، تایفه سان، و... ناو ده بردری. مه سه له گگی یارسان کو مایه که، له بیرو راو ئه قیده ئی تایهت، که له بن شوین وه رگرتن له بیرو باوه ری زه رده شتی مه سیحی، مانه وی و... یه، مینۆرسکی له م با به ته وه بیرو راوی وایه: ئۆل و ریازی ئه هلی حق له سه ر بناغه ی ئه قیده ی غولات دامه زراوه و له ته ک بیرو راوی ته ناسوخ و سو فیکه ری تیکه ل بووه و به وینه ی ئۆلی تایهت سه ری هه لداوه. له م ئاینه دا سی ئه سل له به ر چاو گیر دراوه: «بیر و هزری چاک، و تاری چاک و کار و کرده وه ی چاک» که ئوگر بوون و به ریوه بردنی ئه م سی ده ستوره له سه ر په ی ره وانی یارسان واجب و پیوسته و ئه م ئه سل شه له «که لام» ی «سه ر ئه نجام» دا که کتیبی مدفه رکی ئه وانه و به زمانی کوردی زاراوه ی گورانی و هه ورامانی یه ئاوه های را که یاندوه: یاری چوار چیه ی باوه ری وه جا / پاکی و راستی شیتی وه ردا. /

له زاراوه ی یارسان مه به ست له واژه ی «یاری» باوه ردار بوون به مه سه له کی ئه هلی حق به ئه رکان و بنچینه ی دینداری و به شداری کردن له زیگری جه لی له نیو کو ری ئه هلی حق دایه. له تایه تمه ندیه کانی ئوسولی ئه هلی حق، مه رج و ئیقرار و باوه ره به وجود گه لی پیرو ز و به ودم، وه ک: حه وت ته ن، حه وت وان، چل ته ن و... شتی که ئه م رو که له گوشه و که ناری کوردستان، له نیو موسلمانانی شافعی مه زه ه بیش دا ماوه ته وه که هه ندی شوین وه ک مزگه وتی عه بدوللابن عومه ر، که له به را ئاته شگای زه رده شتیان بووه و هه ندی له شوینه پیرو زه کان به «حه وته وانه» نیو ده بردرین.

یارسان کتیبی پیرو زیان هه یه به نیوی: «که لامی سه ر ئه نجام»، «که لامی خه زانه» ناوداره و هه روه ک سه روده کانی «ئاویستا» به نه زم و هه ته یه و به زاراوه ی کو ئی گورانی و هه ورامانی یه، که بو ته زمانی سه رودی ئۆل و نیاز، بو ته وان، ده ق و نه زم و نه سری دینی

گرینګترینی ته وان ده فتر و که لام گه لی ته هلی حقه که به شیوه ی مه سنه وی ده سیلابی، سړیچکا، بین - ه. که ته و ناسه وار و شویته واره پیروژترین کتیبی دینی کوردانی ته هلی حقه و و اتا کانیشی بریتین له راز و رهمز و ئیشاره ی دینی و شهاده تی «دون به دون» ی پیرانی ته وانه و زور به ی و اتای ته و ده فتر و که لامانه ش، به وینه ی رهمز و رازه ته ژین له گری پوچکه.

که لامی سهر ته نجام کو مایه که له که لامی ده وړه ی شاخو شین، بابه ناغوت و سولتان سه ها ک که کوترینی ته وانه هی سه ده ی حه و ته می مانگین و که لامی خه زانه ش کو مایه که له که لام گه لی حه و ت تن که به که لامی «په ردیوه ر» و که لامی [یباس] یش نیو ده بردرین و داگری که لام گه لی ده وړه ی سولتان سه ها ک، ها و چاخی تیمور شه له یه. یه کی له نیشانه ی تایه تی ته م دینه سمیل هیشتنه و یه که نابی بهر سمیلیان بگرن یا بی تاشن و ته بی موی سمیلیان لیوی سهره و یان داپوشی. ته وانه سمیل به ناسینه ری مه سله کی حه حقیقه ت و به نیشانه ی ناسین و به زار او هی تازه ی نیوخو «پاگون دینی» ده زانن و باوه پریان وایه که شای خو شه ویست: عه لیش سمیلی نه فر تاند ووه و سمیل کورت گردنه ووه به تاوانی گه ووه ده زانن.

هو ی سهره لدانی ئایینی یار سان له کورده واری و له ئیراندا دوا ی په یدابوونی دینی ئیسلام سهره رای بیدعه تی دینی، مه به ستی دیکه یش له ئارا دابووه و ته و یش بوژانه و هی ئایینی کوئی کوردی بووه، له کوردستان و له ئیراندا و هه روا بو پاراستنی داب و ده ستوری باوبا پیران، به و ریبازه دا رویشتون و له هه مان کاتا بو بهر خودان و بهرگیری کردن له هیژشی نامو و نگر یسه ده س دریره عه ره به کانیش بووه.

ناوه نده کانی ته هلی حقه: ناوه ندی سهره کی ته هلی حقه تا سه ده ی حه و ته می مانگی له لورستان و له مه لبه ندی هه وراماندا بووه. جا له دوا ی ته ووه قه لای پالنگان ناوه ندی هه ورامان که و ته ده س میرانی ته رده لآن و هوژی گوژان و که له و پریان له و

شوێتانه راونا، کرماشان بووه ناوه‌ند بو ئه‌هلی حه‌ق که له‌م کات و ساتانه‌دا و له‌م سه‌رده‌مه‌دا گشت هۆزی گۆرانی قه‌لخانی سنجای و به‌شی له‌ هۆزی گه‌وره‌ی که‌له‌هور و زه‌نگه‌نه و خێلی عۆسمانه‌ند، جه‌لالوه‌ند و له‌ کستان و هه‌ندێ له‌ خه‌لکی شاره‌ کانی قه‌سری شیرین و سه‌رپیل زه‌هاو، کړند و سه‌حه‌نه ... له‌ ئه‌هلی حه‌ق. له‌ لورکانشدا خه‌لکی دلفان و پشتکیف، وه‌ هه‌روا له‌ ته‌وریر و مه‌راغه، قه‌زوین، هه‌شت‌گه‌رد، تاران، روده‌ین، کلاره‌ه‌شت و... هۆزی کوردی ئاواره‌ که‌ ئه‌هلی حه‌ق. له‌ و شوێتانه‌ زوړن. هه‌روا له‌ شاری سلیمانی، که‌رکووک، موّسل، خانه‌قین و... وه‌ به‌شی له‌ کورده‌ کانی بن‌ده‌س تورکیه. هه‌روا ئه‌هلی حه‌ق له‌ هیڤدوستانشدا هه‌یه. ئه‌هلی حه‌ق به‌ یارسان، یاری، کاکه‌یی، ئیژه‌دی و... ناوه‌به‌ر دین. به‌ باوه‌ری یارسان، مه‌سه‌له‌ کی ئه‌وان له‌ روانگه‌ی ئایینی باتنی و دوایین قوئاخ: شه‌ریعه‌ت - ه، یانی ئه‌نجام‌دانی داب و ده‌ستوری شه‌ریعه‌ت. قوئاخی دوهم: ته‌ریقه‌ت - ه. یانی داب و ده‌ستوری ناسه‌وه‌ری و عیرفان و ده‌رویشی و سوفیگه‌ری، ببری به‌ریوه. سپۆم قوئاخ حه‌قیقه‌ت - ه. یانی گه‌یشتن به‌ خوا، ده‌بی بلین: «یه‌ کی له‌ بیرورای ئه‌هلی حه‌ق، باوه‌ر به‌ ته‌ناسوخ یا حولولی رۆحه‌ یانی: چوونی رۆح دوا‌ی مردن له‌ له‌شیکه‌وه‌ بو له‌شی دیکه، که‌ ئه‌هلی حه‌ق حولولی رۆح یا حولولی زات به‌ (دونادون) ناوه‌به‌ن.

سولتان سه‌هاک، به‌ په‌یدا بوونی سولتان ئیسحاق لاپه‌ره‌یی تازه و نوێ له‌ میرووی ئه‌هلی حه‌ق هه‌لدرایه‌وه‌ و به‌ زیادبوونی په‌یره‌وانی «حه‌قیقه‌ت» سولتان یه‌ ک فیرگه‌ی بو دانان تا هه‌موو به‌ هاوده‌نگی له‌بن یه‌ ک بیروباوه‌ردا کوینه‌وه‌ و یه‌ ک بگرن و به‌ و شیوه‌ له‌ پش و بلاوی زگاری ده‌کردن. ئه‌سپاره‌ی خانه‌دانه‌ کانی حه‌قیقه‌ت ئه‌وه‌یه‌ که‌ داب و ده‌ستوری «سه‌ر سپاردن» هه‌لبژاردنی پیر و ده‌لیل و هه‌روا له‌سه‌ریانه‌ کوپری کوپوونه‌وه‌ (جه‌مخانه) و سازدانی ئاداب و رسوومی (روژوی سی‌ روژه) و ئایینی قوربانی و خزمه‌تکردن (نه‌زر و نیاز) و ده‌ستور و ریی و ره‌سمی که‌ له‌ رییازی سولتان

ئيسحاق له سه يیده كانی به رزنجهی هه ورامانه وه، نه نجام بدری كه له سه ر بناغهی ئوسولی حهق و حهقیقه ت به (یاران) راگه یندراوه كه دواى نه و له ریځگای گه وره گه وره كانی نه هلی حهق و ئایینی یاراسان، هه ربه و قالب و قاعیده و زانكوتنه وه تا نه مړ و هه روا به رده وام ماوه و دوانه براوه. شویته پیروژه كان: گرینگترین و پیروژترین، شویتی ئایینی نه هلی حهق كه هه مو سالیك زیاره تكاران له دور و نیریکه وه بو نه وی ده چن: (زیارتگهی سولتان سه هاك) له پاوه (بابه یادگار). (اود كه وسوار) له گوندی (بان زه رده) یه. هیوادارین کارناسان و روژنامه وانی یارسان روژی به ریك و پیکی به خه لکی بناسین تا نه و دینه كو نه كوردی یه له وه زیاتر له بهرچاوی خه لك دیار بی و له چاوبدا. سه رچاوه: توحفه ی ناسری به سه ره تای دوكتور ته بیی کرماشانی نه میر كه بیر ۱۳۶۶. - راپه رینی عه له ویانی زاگروس ج ۱ و ۲ محمه دعه لی سولتانی بلاوکی سه ها ۱۳۷۶. به نه قل له حه و ته نامه ی ئاسو، ژماره ی ۹۲ یه كشه مه ۱۲ / ۴ / ۱۳۸۴ په ره ی - ۱ - محمه د باقریری و کتیبی ئایینی یاری کوکردنه وه و نوسراوی مه جید نه لقاصی، چاپی پوشپه ری ۱۳۵۸ ی هه تاوی و ده فته ری رموزی یارستان: گه نجینه ی سولتان سه هاك: «نه هلی حهق» کوکردنه وه ی سه یید: قاسم نه فزه لی شائیراهیمی، چاپی ۱۳۵۰ / ۹ / ۹ ی هه تاوی، تاران.

واژه‌ی کوردی

عەرب کە خاوەنی ئەو زمانە، بەر بەرین و هەراوێه، هەزاران واژه‌ی نامۆی دەناو
 عەربیی ئاخیو، ئە گەر زانایانی عەربیی نەیان و تبا، کەس ئەو جووره واژانەیی کە
 تەنانت کوردین و ئاخرانەتە، نیو عەربیی، نە دەناسرا نەو. دەی بائیمەیی کوردیش،
 لەو جووره، واژانە بوپتە و راگرتنی سەر بە خوویی زمانی کوردی لانی کەم ئەو جووره
 واژانەیی کە بووره پیاو، نە خویندەوار، کە تیئ دە گەن، هەروە ک: دوکان، قەلەم، خەت و
 خال، خەیاڵ، مال، ئیش، کشمیش، صەدەقە و خیر، صندوق، نەغد، وەفا، دوڵمە، شیخ و
 زە کات، تەسبیح (سبجە) خودبە، میژەر، شەربەت، قەسەب، بەقال، چەرچی و...
 ئە گەرچی با پیرەیی هەزار سال لە مەو بەریشیان نامۆیی، ناشی لە نیو زمانی کوردی
 دەریان هاوێژین، بارەسەنیشیان عارەبی، نەبی، تورکی بی، با فارسی نەبن، روسی بن،
 ئەو، تازە ئەو جووره واژانە، بونەتە کوردی و مالی حەلالی خویمان و خەزەمە تکاری
 زمانی کوردین و ئەرکیشیان، لە سەرمان نیە. کورد فەرمویه تی: نوکەری، بی خەلات و
 بەرات تانجی سەری ئاغایە تی. نالی، حە کیم ئە حەمە دخانی، مە لا پەرشانی لور، حە کیم
 مە ولەوی کورد، عارەفی رەببانی حاجی خەلیفە مە لا محەمەدا (بەها) ئەمین حوزوری
 مە لیک غازی شیخ عوبەیدیلائی نەهری شاهی شەمزین - میرزا شەفیع کیمنەیی، وەفایی
 مە لا حەق عەلی محەمەد - ی سیاپوش کە فەرھەنگی کوردی و فارسی بە زاراوہی
 لە کی، داناو، لە نیوان سالانی ۱۳۲۳ و ۱۳۲۷ مانگی وەفاتی کردووە لە هۆزی
 سیاپوشی ئە لە شتەر لە زنجیرەیی لورستان و لە سیاپوشە کانی شاری دز فولە و هەروە ک
 ئەو هی هاو روژگاری عەللامە ئویدی مارف بەرزنجی، بی وایە. - زانای دلسۆزی زمان
 لە کی پرزانا: سیاپوش دەلی (ئەیی ئەو کەسەیی کیشت فارسیە زمانی لە کی فیربە و
 بی خوینتە (بخان پارسی کیش، لە کی دەر خورەست). عارفی رەببانی مە لا ئە حەمەد - ی
 جزیری، فیدایی، ناری، میرنە و روژی لورستانی، مە لا مەنوچەری کولیوہند، خانای

قوبادی، مه‌حوی، موختار به‌گی جاف، بیخود، تاهربه‌گک، بیکه‌س، مه‌لا روسته‌ی
ئیلامی، کو‌ماسی، بیسارانی، میرزا ئەول قادر پاوه‌یی، سه‌ی صالح ماهی ده‌شتی،
سه‌یدی هه‌ورامانی، حاجی قادر کو‌یی، شامی، سیف‌القضات و‌عه‌لی ته‌ره‌ماخی، فه‌قی
ته‌یران، مه‌لای با‌ته و... چاکه‌ی پرفه‌ریان به‌سه‌ر کورده‌وه هه‌یه، چونکافه‌ واژه‌ی
فارسی و‌عه‌ره‌بیان هی‌ئاوه‌ته‌ناو شی‌عری کوردی خو‌یان و‌وا‌یشیان، ده‌گه‌ل کوردی یه‌که،
پیلۆز کردون، که‌ تازه هه‌لنا و‌پ‌رین و‌به‌و‌کاره‌ چاکه‌ی خو‌یان زمانی کوردی خو‌یان،
ده‌وله‌مه‌ندتر و‌به‌پ‌تر کردوه، ئەو، واژه‌ فارسی و‌عه‌ره‌بیانه‌ی خوازاون و‌راگو‌ی‌تراو
نه‌ته، نی‌وزمانی کوردی، خزمه‌ت به‌کورد، ده‌که‌ن و‌خزمه‌تکاری، بی‌موچه‌ومز، خیری
خوایه، ئەوانیش بو‌نمونه (سه‌عدی و‌حافز) و‌عه‌ره‌بیش واژه‌ی کوردیان فره‌بردۆته
نی‌وخو‌یان، دنیا ده‌سه‌وامه، واژه‌ی عاره‌بی که‌له‌قورئاندا هاتوووه و‌له‌بنه‌ره‌تاکوردی یه‌بو‌
نمونه: که‌هف: کی‌ف: ئەشکه‌وت.

که‌هل: کال: پیر.

دین: ئاین.

وقت، اوقات: وه‌خت.

جناح: گوناخ: تاوان و...

یاوه‌ک نمونه‌ی ئەم واژانه‌که‌ عاره‌ب به‌کاریان ده‌با:

ایضا: ئیده‌ن

باطیه: بادیه

برغل: ساوار، به‌ر کول.

بزل: بز.

جزر: گێره‌ر.

جو‌خان: جو‌خین.

دغل: ده‌غەل.

دلۆ: ده‌له‌ك.

سرجین: سه‌رگین.

سندان: ده‌سگای ئاسنگه‌ری

سیخ: زه‌رگ.

شواظ: گر، سوژ، شه‌وات.

صابون: سابون: ئه‌سپۆن.

فیشفاروج: پیشپارو.

قن: کولانه: کون و...

دیاره زمانی کوردی زمانیکه له باری عیلمه‌وه، زیندوه، چونکا موشته‌قاتی هه‌یه. (برواننه دایره‌تولمه‌عاریفی *فهریدوه‌جدی له‌باسی زماندا*). وه‌ك نوسین: نوسراوه، دنوسری، بنوسه، به‌تایبته‌که‌له‌وه‌مووه‌زاراوانه‌که‌لک‌وه‌ره‌ده‌گری‌و‌خو‌غهنی‌و‌تیر‌و‌ته‌سه‌ل‌و‌پاراوده‌کا‌و‌خو‌ده‌خه‌ملینی، ئه‌وه‌یه‌که‌با‌و‌پیرانمان‌فهرمویانه‌زمانی‌کوردی‌هونه‌ره‌و‌زمانی‌فاخره‌و‌له‌بارو‌ره‌وان‌و‌خونجا‌و‌گونجاوه. باش‌ده‌توانی‌واژه‌ی‌بیگانه‌له‌نیو‌خویدا‌بتا‌ویسته‌وه‌وه‌روه‌ك‌واژه‌ی‌خومالی‌لی‌بکا‌و‌به‌پالدان‌به‌تایبته‌یه‌کانی، واژه‌ی‌خویی‌و‌ته‌رکیبی‌تایبته‌به‌زمانی‌کوردی، ئاسان‌ده‌توانی‌هه‌ر‌به‌شه‌له‌به‌شه‌کانی‌زانین‌و‌مه‌عاریفی‌مروفانی‌نیشان‌بدا‌و‌به‌وردی‌به‌یانی‌بکا، زمانی‌کوردی‌زمانی‌شعر‌و‌هونه‌و‌فهلسه‌فه‌و‌زانین‌و‌هونه‌ره. زمانی‌کوردی‌چومه‌ئاویکی‌په‌ره‌که‌ت‌و‌ته‌ژی‌یه‌له‌که‌نجینه‌یه‌کی‌گه‌وره‌و‌بایه‌خداری‌میرات‌و‌که‌له‌پوری‌فه‌رهنگی‌کورد‌و‌نه‌ته‌وه‌ی‌کورد، زمان‌و‌بو‌گه‌لانی‌دیکه‌یش‌به‌دیها‌تویه‌کی‌گه‌وره‌و‌پرشان‌و‌شکو‌یه، زمانی‌کوردی‌دارای‌واژه‌ی‌زور‌و‌په‌رده‌دار‌و‌له‌بارو‌له‌سه‌ر‌زارخوش‌و‌ره‌وان‌و‌شرین‌و‌ئیسک‌سوکه‌و‌ناهه‌نگی‌دل‌و‌ده‌رون‌لاوینی‌هه‌یه، فره‌له‌گۆ‌خوشه‌و

جوان گۆی ده‌لاوینیته‌وه: زمانی کوردی ره‌مزی هه‌ویه‌ی نه‌ته‌وه‌ی و نیشتمانی کورده و
 حیکمه‌تی گه‌وره و بی وینه‌یه. له‌کتیبه‌ی فارسی ئیرانیدا نوسراوه: موشیر ده‌وله، له‌په‌ره‌ی
 ۵۷. زمانی ماد زمانیکه، که کوردانی ئیستا قسه‌ی پی ده‌که‌ن، چاهه‌ر بو‌یی ده‌لین:
 کورد، له‌ریشه‌وره‌گاژۆی ماده، که له‌سه‌ده‌ی ۷ی به‌ر له‌زاین، ده‌سه‌لانی ئیمپه‌راتوری
 ماده‌کان، له‌بوخاراوه‌تاروژ هه‌لانی چه‌می قزل ئیرماق، هه‌روه‌ها له‌ده‌ریای قه‌زوین:
 به‌حری خه‌زه‌ر و له‌به‌شی باکور تا خلیجی ئیران، له‌به‌شی باشور - هه‌و ئیمپه‌راتوری
 مادی گه‌وره که له‌تاریخی ۵۵۰ به‌ر له‌زاین، که ئاخیرین پاشای ماد (ئیس‌تاع ئیخو
 ویگو) بوو به‌ده‌سی کورش: کوری روژ شاهه‌نشای هه‌خامه‌نشی، تیشکا، گزنفون
 تاریفی کار دو‌خیانی کورد، ده‌کا و نوسیویه‌تی: سه‌رزه‌وی پان و به‌رینی ئه‌وان تاجزیر و
 بو‌تان درێزه‌ی هه‌یه و ئه‌و کوردانه‌فره‌نازا و چالاک و بو‌یرو نه‌ترسن، ئه‌ونه‌دلیرن،
 سه‌ریان له‌به‌ر پاشای پارس و ئه‌رمه‌نی، کز نه‌کردوه و له‌(۴۰۱) سپای یونانی له‌ده‌ر
 به‌ندی بازیان و چه‌مچه‌مال و سلیمانی، که‌وته‌به‌ر ئابلوقه و په‌لاماری ئه‌و کوردانه‌وه .
 وول: گول، دیم: له‌دیمه‌شوره‌داماوه‌ته، دیم: دهم و چاو، رومه‌ت. بروانه‌ناوه‌ندی
 موتاله‌عات و ته‌حقیقاتی میلی و ه‌زاره‌تی فی‌رکردن و باره‌ینان، ئیران له‌بابه‌ت
 نازربایجان و ه‌بی تاریخ که‌ئه‌و جزوه‌له‌ره‌دی شوره‌وی پشودا نوسراوه که نازربایجانی
 ئیران له‌هی شوره‌وی جیا‌یه و شوره‌وی ناتوانی نازربایجانی ئیران ب‌لکینی به
 نازربایجانی شوره‌وی یه‌وه و کتیبه‌ی زانیانی کورد، ج ۲ په‌ره‌ی ۱۱۶ چاپی ۱۳۷۹ به
 قه‌له‌می (شه‌پۆل) و گو‌فاری ویرا ژماره‌ی ۲ و ۱ سالی یه‌که‌م چاپی ۱۳۸۱ گاه‌نامه‌ی
 فه‌ره‌ه‌نگی، ئیجتماعی، ئه‌ده‌بی په‌ره‌ی ۸ به‌قه‌له‌می (شه‌پۆل).

یا قه‌تران ته‌وریزی، زه‌هیره‌دین فاریابی، یا ئاوی (شاگولی) ته‌وزیر یانی گولاوی
 گه‌وره و پرئاو یا (گولی‌شا) یا گلکۆ و بورجگه‌لی به‌ناوبانگی مه‌راغه، وه‌ک: بورجی
 که‌بود گومه‌زه‌سور، گومه‌زی غه‌فاریه، بازاری سه‌ر بو‌شراوی ته‌وریز، سه‌یرانگه‌ی ئال

گۆلی، گوندی که‌ندوان، ئه‌شته‌بین مه‌دغه‌نی خواناسی ناودار شیخ ئه‌بولقاسم نه‌باتی کورد، لیقوان، گوندی قه‌راداغ و داوێته‌ی چیا‌ی سه‌هه‌ند و سه‌به‌لان، یا جه‌نگه‌لی پر‌دار و درختی ئه‌رسباران، بر‌وانه‌ هاوشاری به‌ فارسی شه‌مه‌ ۵ خه‌رمانه‌نی ۱۳۷۹ و ۲۵ جو‌مادی ۱۴۲۱ و ۲۶ ئوگۆستی ۲۰۰۰ی زاینی، سالی ۸ ژماره‌ی ۲۰۲ به‌ قه‌له‌می محه‌مه‌د ره‌زاعه‌زیرپور (شه‌پۆل).

کردستان الشرقیة (ایران) .. ترجمه‌ تفسیر القرآن الکریم بالکردیة

لأول مرة في كردستان ایران قام البروفیسور - محمد صالح ابراهیمی (وهو استاذ جامعی) بتفسیر القرآن الکریم باللغة الکردیة كما راجع التفسیر مجموعة من علماء كردستان وقد ساعدت وزارة الثقافة والارشاد الایرانیة على طبع هذا التفسیر.

ويعتبر عمل الدكتور ابراهیمی رافداً جديداً للغة الکردیة التي لا تدرس في كردستان ومصدراً لأبناء كردستان المحرومين من المصادر والکتب الکردیة إلا ما ندر.

بیرورای ته فسیر زانانی قورئان

ئه بو حه فس عومه ر بن عه لی بن عاده حه نه لی دیمه شقی که له ۸۸۰ مانگی به دوامردوه. له ته فسیری ۱۸ بهرگی خویدا به ناوی لوباب له عولومی کتیبدا، وتویه تی: موجهید له ئیبینی عومه ری بیستوو که مرویی له کورد - ی فارس ئاماژه ی به سوتاندنی ئیبراهیم کردوه. ئیبین عادلش به نه قل له ئیبی جه ریح ناوی نه و مرویه ی به ۲ جور (هرین و هنرین) نوسیوه و به یه که م که سی زانیوه که مه نجه نیقی سازداوه. ئیبینی عادل نمرود به شای سائیین و به خه لکی بابل: خاکی کوفه یا کئیۆ به ناوی سه رکه شتی له نه هاوه ند (: نو حاوهند) داناوه - برواننه بهرگی ۴ په رهی ۱۳۷ تا ۱۳۵ کتیبی کوومه له و تاری وارگه و زانایانی کورد (شه پۆل) - و خاوه نی ئه م ته فسیره، له بابه ت تازه ره وه (اذ قال ابراهیم لأیه آزر - ئایه تی ۷۴ سوره ی ئه نعم) و تویه تی: (: تازه ره وه زیری نمرود بووه (بهرگی ۱۱ په رهی ۵۰۱). قورتوبی ئه نده لوسی: عه بدوللا محمه دبن ئه حمده - ی ته نصاری که له ۶۷۱ مانگی مردوه، له ته فسیری ۲۰ بهرگی خویدا، به ناوی جامیعی بو ئه حکامی قورئان، ده لی: (روی ان قائل هذه المقالة هو رجل من الاکراد من اعراب فارس ئه ی من بادیتها و هه روا رای گه یانده که ئیبینی عومه ر و موجهید و ئیبینی جه ریح ناوه که یان به (هیزری) ناو بردوه و به مه نجه نیق سازدانی زانیوه (قورتوبی بهرگی ۱۱ په رهی ۱۳۸). قورتوبی ده لی (ئازه ر باوک یا مام و ئاپی) ئیبراهیم بووه و (پیی) بوته (بی) و ئازه ری به (بوت) و اتا کردوه و ناوی باوکی (تاروخ) بووه. (برواننه بهرگی ۷ په رهی ۱۰). شه مسه دین محمه دبن ئه حمده شیریبی ناودار به خه تیبی شیریبی که له ۹۷۷ مانگی وه فاتی کردوه، له ته فسیری سیراجی مونیر - ی خویدا، نه خش و روئی کوردانی نشان داوه و ده لی: (هذراجل من الاکرا دی و تو یانه ناوی (هینون) ه - بروانه بهرگی ۴ په رهی ۱۸۴. خه تیبی شیریبی هیجره تی ئیبراهیمی له کوئی بو حه ران، زانیوه (بهرگی ۵ په رهی ۷۳) نوسه ره روا، ئیبراهیم - ی به خه لکی شوشی ئه هواز، داناوه و

له گه‌ل باوکیدا له شوشه‌وه چوونه‌ته باییل (به‌رگی ۱ په‌ره‌ی ۱۲۰)، ئیبراهیم (:بله‌ی) به‌واژه‌ی کوردی فارسی داناوه. عه‌بدوره‌حمان بن محه‌مه‌دبن مه‌خلوف ئه‌بی زه‌ید سه‌عالی‌بی (۷۸۶ - ۸۷۵ مانگی) له‌کتی‌بی جه‌واهیر - ی حیسان - ی خویدا، له‌په‌ره‌ی ۹۲ دا، ئه‌و پیاوه‌ی به‌کورد، زانیوه، به‌لام ناوی نه‌بردوه. به‌غه‌ویش له‌تفسیری لیبابو ته‌ئویل له‌نیشانه‌کانی ته‌نزیل دا له‌رافه‌ی ئایه‌تی ۶۸ سوره‌ی ئه‌نبیا به‌ریوایه‌تی ئیبنی عومه‌ر، به‌لگه‌ی هاوردوه و رایگه‌ندوه: که‌ئه‌و پیاوه‌کورد، بووه‌و ناویشی (هیزن) بووه‌و ته‌فسیره‌کانیش ئه‌و شوینه‌یان به‌(کوئی) داناوه. ئه‌بو‌حه‌سه‌ن عه‌لی بن محه‌مه‌د بن ئیبراهیم بن عومه‌ر شیخی خازین له‌لوبابی ته‌ئویلدا له‌به‌رگی ۵ په‌ره‌ی ۳۴ دا، ده‌لی (ه‌ذا رجل من الاکراد قیل اسم‌ه‌ (هیزن)، له‌ته‌سیرو له‌تیفی مه‌نان نوسراوه، ئه‌وره‌حمان بن ناسر سه‌عه‌دیش به‌ناوی کوئی ئاماژه‌کریاوه‌و له‌ئه‌زوائی به‌یان له‌ئیزاحی قورئان به‌قورئاندا، و تراوه‌پیاوی له‌عه‌ره‌بی فارسی که‌مه‌به‌ست له‌وه‌کورد، بووه‌(به‌رگی ۴ په‌ره‌ی ۳۱۳) که‌هه‌ندی ئه‌و کورده‌یان، به‌نمروود و هه‌ندی‌کیش به‌کوردی به‌ناوی هیزان، ناو‌بردوه (ته‌فسیر موقحه‌ماتی ئه‌قران له‌موبه‌ماتی قورئاندا) و نوسه‌ری جامیعی ئه‌حکامی قورئان، کوردانی عه‌ره‌بی فارسی و خودی هیزان به‌ناوی که‌سانی که‌ده‌سیان له‌کاری ئاگره‌که‌دا هه‌بووه، باسی لیکردون و خیوی ته‌فسیری که‌ششاف نوسیویه‌تی مه‌به‌ست له‌پیاوی له‌ئه‌عربی عه‌جه‌م، کورده‌و بی‌زاویش که‌خوی له‌کوردانی ناوچه‌ی فارسه، فه‌رمویه‌تی: مه‌به‌ست له‌(رجل من اکراد فارس (:هیون)ه‌و ناوی هیون بووه‌(به‌رگی ۲ په‌ره‌ی ۱۹۵). له‌ته‌فسیری به‌حری موحیت دا، نوسراوه‌ئوه‌ی ئیشاره‌ی سوتاندنی ئیبراهیم کردوه (نمروود) بووه‌و کوری عه‌تیه‌یش نوسیویه‌تی: پیاوی له‌کوردانی، عه‌ره‌بی فارس و خه‌لکی بیاوان بووه‌(به‌رگی ۵ په‌ره‌ی ۲۳۹) و شیخ محه‌مه‌د نه‌وه‌وی له‌ته‌فسیری راح له‌بید، به‌نمروود - ی کوری که‌نعان یا مرویی له‌کوردانی فارس که‌ناوی (هینون) بووه، یادی لیکردون.

ته‌به‌ری روداوی سوتاندنی ئیبراهیم به‌ئاگره‌به‌سالی ۱۴۷۰ی دوا‌ی توف و توفانی

نوح و ۴۳۰۰ دواى هاتنه دنیای بابه ئادهم، داناوه (به‌رگی ۱ په‌ره‌ی ۳۰). کتیبی میژوی ئومه‌م و ملوک، باو باپیرانی ئیبراهیم نه‌سل به نه‌سل ده‌گه‌ییته‌وه، سه‌ر نوح به‌مجۆره: ئیبراهیم بن تاروخ بن ناحور بن ساروغ بن راغوبن فالیغ بن عابیر بن شایح بن ئه‌رفخشد بن سام بن نوح و نوسه‌ری ته‌جریر و ته‌نویر، ده‌وره‌ی گول‌کردنی باییل و ده‌وره‌ی پاشایی نمرودی به ۳۷۵۵ به‌رله‌ زاین، داناوه (به‌رگی ۲ په‌ره‌ی ۳۶۹) وه‌ قورتوبی له‌ ته‌فسیره‌ که‌ یدا‌ئه‌وه‌ی به ۲۳۶ سال‌ دواى توفانی نوح و ۳۳۳۰ سال‌ دواى خیلقه‌تی بابه‌ ئادهم، داناوه و ته‌نانه‌ت لای وایه‌ که‌ نمرود له‌ خاکی کورده‌واریدا بووه (بروانته‌ به‌رگی ۷ په‌ره‌ی ۱۰ و به‌رگی ۲ په‌ره‌ی ۲۴ قورتوبی) ئه‌ و قسانه‌ و قسه‌ی میهر په‌رستی له‌ کورده‌واریدا، ئه‌وه‌ ده‌سه‌ لمیثی که‌ دین و دین باوه‌ری و ژیار و ته‌مه‌دون له‌ زاگرووس: له‌ کورده‌واریدا فره‌ که‌ ون‌وکه‌ و نارایه، هه‌ر ئه‌ و یشه‌ که‌ سه‌لماوه‌ که‌ نه‌ ته‌وه‌ی زیره‌ کی‌ کورده‌، که‌ نهمی دۆزیوه‌ ته‌وه‌.

ته‌فسیرزانان نوسیویانه: له‌ کلده، هاران: حه‌ران و که‌نعان و... خه‌لک له‌ ناوه‌ ناوه‌دا خه‌ریکی ئه‌ستیره‌ و گۆ په‌رستی ئاسمان و حه‌وا بون، کلده به‌وه‌ ناوداره‌ که‌ زانستی ئیسترانومی له‌ وئ سهری هه‌لداوه، که‌ زانایانی فره‌ له‌ وئ له‌ وزانینه‌ داگولیان کرده، بو‌وته‌ دیسانیان و ده‌سه‌یی تریش تا ده‌وره‌ی پاشایانی ساسانی کورده، هه‌بون و خویان نیشان داوه‌ که‌ هه‌مویان برویان به‌ په‌رستی ئه‌ستیره‌ و روژوگۆی حه‌وا به‌ کانی ئاسمان هه‌بووه، ره‌ گاژوی کۆن و که‌ و نارای ئه‌ و بیروباوه‌ره، هیمان له‌ نیو هۆنه‌وده‌قی زمانی کوردی و فارسی و فولکلۆر و داب و ده‌ستوری خه‌لکی ره‌مه‌ کیدا، هه‌روا ماوه‌ و باوه‌. له‌ باکوری غه‌ره‌ب و غه‌ربی نیو دوروان: (به‌ینه‌ نه‌هره‌ین) له‌ وه‌ پترباو بووه و شاری دیمه‌شقی شامیان له‌ سه‌ر ئه‌ و بیرورایه، ساز داوه‌ و به‌ سه‌ر هه‌ریه‌ که‌، له‌ ده‌ روازه‌ی شار، ویتیه‌ی فره‌ له‌ ۷ ستاره‌ و گۆی حه‌وا ئاسمان، نه‌خشیرابوون.

کوری عه‌ساگیر له‌ و سه‌رده‌مه‌دا، چه‌ن مه‌به‌ستیکێ له‌ بابته‌ شاری دیمه‌شق و هه‌روا له‌ به‌اره‌ی له‌ دایک بونی حه‌زه‌تی ئیبراهیم له‌ گوندی (به‌رزه) نوسیوه‌ و رایگه‌ یاندوه، له‌ و

سه‌رده‌مه‌ی که خه‌لکی له‌و ناوچانه خه‌ریکی ته‌ستیره و مانگ و روژ په‌رستن بوون، ئیبراهیم له (ئه‌میله) له‌ دایک بووه و کوری که‌سیریش قسه‌ی له‌وانه‌ کردوه و ئه‌و ده‌وره، ده‌وره‌ی میهر: میترا په‌رستی بووه، که له‌ سه‌رده‌مه‌ی ماد و به‌رله‌ مادیش له‌ کورده‌واری و ئیرانی که‌ونارادا، میترا په‌رستی روژ باو بووه. به‌ قسه‌ی (ئه‌نست رینان) دین و ئاینی ئه‌گه‌ر مه‌سیحیه‌ت به‌ری نه‌گرتبا، فره‌ به‌ په‌له و به‌له‌ز دنیای داده‌گرت. له‌ دایک بوونی ئیبراهیم چ له (به‌رزه یا له‌ ئور: ئاور) بوئی، ئه‌و له‌سه‌رزه‌وی و ئاخ‌ی له‌ دایک بووگه، که خه‌لکی خه‌ریکی میهر: میترا په‌رستی بون. دیاره ئیبراهیم له‌ به‌ینه‌ نه‌هره‌ین له‌ دایک بووه، چونکا ئه‌وی شوینی بووه، پروته‌ژی له‌ ته‌ستیره په‌رستان و موعه‌بیران و خه‌لکی که، بو‌روژ و مانگ و ته‌ستیره و میهر میترا و خودایانی‌تر عیاده‌تیان کردوه و کړنوشیان بردوه. جیی ورد بونه‌وه‌یه (به‌رزه) یا سه‌رزه‌وی به‌رزه‌که‌له‌ میرووی کون‌دا، یادی لیکراوه، (توفیلاکتوس سیوکا) که له‌ سه‌رده‌می سپاکیشی (مورنیسوس) له‌ ساله‌کانی ۵۸۲ - ۶۰۴ زاینی، له‌ کاتی قسه‌کردن له‌ ری‌وبانی (دینه‌وه‌ر) بو سه‌رمه‌راغه، یادی (به‌رزه‌ی کردوه، که له‌ شوینی ئیستای (بانه) یا سه‌قز، ده‌چی. برواننه ژماره‌ی ۳۸۸ حه‌وته‌نامه‌ی سیروان سالی ۸ روژی ۱۰ی پوشه‌ری ۱۳۸۵ هه‌تاوی په‌ره‌ی ۱۵ به‌ریژ کامل سه‌فه‌ریان.

زو‌ر به‌ی ته‌فسیرزانیان و ته‌فسیرنوسان بیروبروایان وایه که ئه‌م ئایه‌ته: (..الی قوم اولی بئس شدید - ئایه‌تی ۱۶ سوره‌ی فتح) له‌ په‌سن و تاریفی نازایی و نه‌به‌زی و بویری نه‌ته‌وه‌ی کورد، نازل بووه. بو‌ویته: ته‌فسیری روحولمه‌عانی نوسراوی پرزانا سه‌یید مه‌حمود ئالوسی به‌رگی ۲۵ چاپی ۱۹۸۵ ز - چاپی ۴ په‌ره‌ی ۱۰۴ تا ۱۰۲ فه‌رمویه‌تی مه‌به‌ست له‌و ئایه‌ته، نه‌ته‌وه‌ی کورده، که‌بو‌یرو نه‌ترس و ئازاو کولنه‌ده‌ره‌و هه‌روا له‌بن ئایه‌ته که‌دا نوسیویه‌تی (و بالجمله إن الأکراد مشهور بالأس الشديد...) و ته‌فسیری ئین که‌سیر له‌ پیغه‌مه‌ره‌وه، نه‌قلی کردوه که فه‌رمویه‌تی: «مه‌به‌ست له‌و ئایه‌ته هوزی کاله‌موین - ه که به (: به‌رزه، باریز، بارزانی، بارزان، یا جه‌به‌ل باریز، بارجانی

بارزانی، بارجان، بارجانی ناوبراوه - بروانته بهرگی ۴ ته فسیری ئیبن که سیر په ره ی ۳۰۷ و کتیبی دانشنامه ی جیهانی ئیسلام پیتی بی جزوی ۲ چاپی ۱۳۷۱ تاران په ره ی ۲۲۵ و کارنامه ی ئه رده شیر بابه کان و کیسه وه ی په ره ی ۴۹ و صادق هیدایه ت په ره ی ۲۵ تا ۲۴ و کتیبی به یانولئه ئیمه بهرگی - ۱ - په ره ی ۸۹ نوسراوی زینه له عایدین محمه ده مه هدی. ئیبن مونزیر و موعجه م سه غیر و موعجه م که بیر ته به رانی و موسنه د - ی سه غیر - ی ته به رانی و قاموس و دوره ری مه نسور و... ده لئین: ئایه تی ۱۶ سوره ی فه تح له په سنی نه ته وه ی کورد، دایه و رایان گه یاندوه که مه به ست له (ئه لبارز) بارزانی - یه یانی کوردان و کوردانی عجه م و ئه عرابی فارسه یعنی الاکراد و اکراد العجم و اعراب القارس و ظاهر العطف ان اکراد العجم لیسوا من اعراب فارس و ظاهر اضافة الاکراد الی العجم یُشْعِرُ بَانَ مِنْ الْاِکْرَادِ مَا یُقَالُ لَهُمُ الْاِکْرَادُ الْعَرَبُ وَ لَا نَعْرِفُ هَذَا التَّقْسِیمَ وَ انما نعرف جیلا من الناس یقال لهم الاکراد من غیر اضافة الی عرب او عجم و ئیبن خلکان نوسیویه تی: انّ الاکراد من نسل عمرو بن مزیقابن عامر ماء السماء و انهم وقعوا علی ارض العجم فسموا الاکراد و قال الشاعر: لعمرک ما الاکراد ابناء فارس / و لکنه کُرد بن عمرو بن عامر.

له قاموسا و تراوه: کورد خیل و تایفه بیکن له به ره ی مرو و کوّی کورد، ئه کراد - ه و با پیره گه وره یان کورده و عامیره به بیرواری زوربه ی نوسه ران کوری شالح بن ئه رفخشذبن سام بن نوح - ه و ته به رانی له موسنه دی که بیر و سه غیر دا، له جابانی کوردی و ئه بو به سیر مه یمون بن جابانی کوردی حه دیس و فه رموده ی نه قل کردوه. به راستی کورد، نه خشی گرینگ و بهرچاویان هه بووه و هه یه له خزمه ت کردن به زمان و فه ره ننگ و قورئان و ژیار و ته مه دونی ئیسلام، ئه وه یه، ده بی بلین: ئیسلام قهرز دارومه ر هونی کورده. که ئیبن خه لدون نوسیویه تی: «چوار کتیب بوژانینه کانی ئیسلامی و قورئان، سهرچاوه ن که (نوادری یا الامالی و ادب الکاتب) نوسراوی ئیسماعیل قالی دیار به کری کورد و ئیبن قوته یبه ی کوردی لای کرماشانه (بروانته په ره ی ۱۱۷۵ بهرگی ۲ بهرکولی کوری خه لدون چاپی

۱۳۶۲ تاران ته‌رجه‌مه به فارسی و تاریخی علمی ئیسلامی نوسراوی دوکتور جه‌لال هومایی ئوستادی زانکووی تاران په‌ره‌ی ۱۵۳ چاپی ۱۳۶۶ تاران که (شه‌پۆل) ته‌مه‌ی د جه‌لال هومای له زانکووی تاران به زانینخوازان، به دهرس و تۆته‌وه و هه‌روا ئیمام محمه‌ده‌زالی فه‌رمویه‌تی: «زمان و فه‌ره‌نگی ئیسلامی له‌سه‌ر ۴ کۆله‌که دانراوه که ۳ له‌وانه زانایانی مه‌له‌ندی نامید: دیار به کرو زانایانی شاره‌زور و هه‌له‌بجه‌یه، هه‌له‌بجه‌ی سوتا و هیروشیمای کوردستان و زانایانی دینه‌وه‌ر - ی لای کرماشان، که کوردن، له پاشان ئیمام غه‌زالی فه‌رمویه‌تی ته‌گه‌ر، زانایانی ته‌و ۳ ناوچه کوردنشینانه نه‌بوایی زمان و فه‌ره‌نگی ئیسلامی ناوا قه‌وام و ده‌وامی نه‌ده‌بو و ته‌فسیری ئیبنی که‌سیر هه‌روا له‌بن نایه‌ی ۶۸ و ۶۹ سوره‌ی ته‌نبیا که فه‌رمویه‌تی: [... قالوا حَرَّ قَوْهٌ: یانی خه‌زهره‌تی ئیبراهیم بسوتن... قُلْنَا یا نارکونی بَرِّدَا و سلاماً علی ابراهیم ۶۹ - کوری که‌سیر نوسیویه‌تی: یانی: پیاوی له کوردان و تویه‌تی: ئیبراهیم بسوتن و ته‌فسیری صاوی له‌سه‌ر جه‌لاله‌ین به‌رگی ۳ چاپی مه‌کته‌به‌ی ئیسلامی په‌ره‌ی ۱۵۸۱ ده‌لی: مه‌به‌ست له (حَرَّ قَوْهٌ...) ته‌ندامانی هه‌یه‌ت ره‌ئیس‌ه‌ی موحا که‌مه‌کارانی ئیبراهیمه، ئیبراهیم بسوتن. که یه‌کی له‌وانه نمروز، بن که‌نعان بن سنجاریب بن نمروز بن کوس - ه که‌ناوی هینوب و حه‌زهره‌تی ئیبراهیم - ی له‌ ناوایی کوئی به‌ندوزیندانی کردبووله‌ دواییدا به‌ مه‌نجه‌نیق ئیبراهیمیان، تور هه‌لدایه، نیو ئاگرو زۆره‌ی ته‌فسیرزنان (واستوت علی‌الجودی، نایه‌تی ۴۰۴ سوره‌ی هود، جودی چیاوکیفی گوتی کوردی یه، که له ناوچه‌ی ماردینی کوردستاندا یه، که چیا ئاگری یه (بروانه‌ ئه‌علامی قورئانی دوکتور خه‌زاییلی، موفره‌داتی قورئان حمیص، روحولمه‌عانی، مه‌جمه‌عوله‌یان، ته‌فسیری قورتوبی، ته‌بولفه‌تح رازی، ته‌به‌ری، محمه‌ده‌ حوسین مه‌حمود شیخی هیندوکتیبی دین و ته‌ده‌ب به‌رگی ۲ په‌ره‌ی ۱۶۸ تا ۱۷۸ به‌ زمانی کوردی نوسراوی (شه‌پۆل). ته‌به‌ری له تاریخی ئومه‌م و سلوک‌دا و له جامیعی به‌یان، له ته‌فسیری قورئاندا، بیرورای وایه که رجل من اعراب فارس، پیاوی له‌کوردده‌کان بووه که ئیبراهیمی خستوته نیو ئاگرو هه‌روا، رای گه‌یانده‌وه که ناوی ته‌و پیاوه (هیزن)

بووه و له کورده‌کان بووه. (برواننه ته‌فسیر - ی جامیعی به‌یان... به‌رگی ۱۲ په‌ره‌ی ۱۶۵ هه‌ر ئه‌وئ و تاریخی ئومه‌م و ملوک، ئه‌وه‌ی دوپاته کردو ته‌وه و به (هیزن) ناوی بردوه (به‌رگی - ۱ - په‌ره‌ی ۱۶۸ هه‌رئه‌وئ). عن ابن عمر (ره) جُلُّ من اعراب العجم ی‌رید الاکراډ (برواننه ته‌فسیری که شاف به‌رگی ۲ په‌ره‌ی ۴۹ و ته‌فسیری روحي به‌یان به‌رگی ۵ په‌ره‌ی ۴۹۶، فه‌رمویانه: (ان الذی اشاره باحراقه رجل من اعراب العجم یعنی الاکراډ). ته‌فسیر خازین له‌بن ئه‌و ئایه‌ته‌دا به‌ دورودریژی قسه‌ی کردوه و ته‌فسیری به‌یزاویش له‌بن ئایه‌تی (حرقوه...) دانو سیویه‌تی: پیاویک بووه له‌ کورده‌کان و ناوی (هیون) بو (خسف به‌الارض و قیل نمرود). کوری که‌سیر له‌ قیسه‌سی ئه‌نبیا، رای که‌یاندوه که‌ کورده‌کان مه‌نجه‌نیقیان سازداوه و ئیبراهیمیان پیی فریداوه ته‌ نیو ناگرو ئه‌و مرویه‌ی که‌ بویه که‌ مجار مه‌نجه‌نیقی سازداوه و ئیبراهیمی پیی خستوته، نیو ناگر، به‌به (هیزن) ناوبراوه. عه‌بدوللّابن محهمه‌د به‌غه‌وی (: فه‌را) که‌ له ۳۱۷ مانگی له‌ مه‌رو مردوه به‌ نه‌قل له‌ کوری عومه‌ر - ی خه‌لیفه‌ی دوهم له‌بن ئایه‌تی (حرقوه) دا و تویه‌تی (ان الذی قال هذا رجل من الاکراډ و ناوی (هیزن) ه و هه‌روا و تویه‌تی: ئه‌وکاره‌ ساته‌له (کوئی) روی داوه.

- له‌ کتییی به‌یانولته‌ئیمه‌ به‌رگی ۱ په‌ره‌ی ۵۳۵ دا نوسراوه له‌ خودبه‌ی ئیمام عه‌لیدا هاتوه: [وارتفع علم العمالیق فی کوردستان، و عقدت الراية لعمالیق الکرد، و ویل لبغدادبین من سیوف الاکراډ]، له‌ کتییی به‌یانی ئه‌ئیمه‌ به‌رگی ۱ چاپی ۱۹۸۸ ز - دا له‌ باسی ناسخ و مه‌نسوخوا ئه‌م قسانه‌هه‌یه: (فی الاخبار عن الاکراډ البارزین: بارزانی و اندرچارهم و ارتفاع علم العلم الاکراډ الآخیرین قبل قیام... فی کوردستان و محیدین عه‌ره‌بی له‌ مه‌نزومه‌یه کدا فه‌رمویه‌تی: ان الاکراډ یملکون البغداد و ساحتها الی خریسان (قلیسان - سلیمانی، سه‌رچنار شاربان: سه‌عه‌یه، خه‌لیسان: دیاله نیوان خانه‌قین و مه‌نده‌لی ... و

کورد: کوردی، کوردستان: تورو دانگین J. C. Thureau Daangin له‌ سه‌ردوتیکه

بهردی ئاستانه، له عههد - ی سومیری له سالی ۲۰۰۰ بهرله زاین ناوی ولاتی Kar-da-Ka ی خویندو ته وه، ئه م مه لبه نده جیرانی خه لکی «سو» SU دابووه. سو - کان به قسه ی ده ریوهر Driver له باشوری ده ریاچه ی وان بون. هه زار سال دوای ئه وه (تیکلات پیلسر) دژی هوژی کورتی Kur-ti-e له چیاکانی ئازو Azu که «ده ریوهر» ئه وه به به شی له (ساسون Sasun) ی تازه، ده زانی، جهنگی کردوه. گزنفون له کاتی گه رانه وه ی ده هه زار سواری «یونانی» [۴۰۱ - ۴۰۰ بهرله زاین) ناوی نه ته وه ی کوردی Karsouxiol که نیشتمانی ئه وان تا خوهره لاتی کنتریتس Kentrites (Bohtan) ده روپی ناو بردوه و باسی له کورد، کردوه. (ئه علامی فرهنگی موعین ج ۶ په ره ی ۱۵۵۷ چاپی ۶۲ ئه میرکه بیر تاران. کورداوا دییه که، له دیهستانی جیی، له ۷ کیلومتری خوهره لاتی ئیسفه هان دایه - کوردان، گوندیکه له دیهستانی به ره غانی که ره ج دایه. کورد خورد، گوندیکه له ۳۹ کیلومتر شاری مه لایه ردایه. کورد کوی، یه کئی له به شه کانی گورکانه له نیوان به شی به نده ری گه زونا وهندی گورکان دایه. کوردو: فره نسه وی: قورتوبه - کوردو: گه نزالودو = فره نسه وی ژهنالی ئیسیانیی، که له ۱۵۱۵ ی زاینی مردوه.

کوردوبا: قورتوبه - کوردو چین، کچی، که له ۷۲۹ ی مانگی له شیراز حاکم بووه و زوریش کاری ئاوه دانی کردوه - کوردون ولاتیکه له به شی با کوری کوردستان - کورده مه هین گوندیکه له ۶ کیلومتری با کوری سه راب دایه. - کوردی: زمانی کوردی. کوردیان، یه کئی له به شه کانی جه هرومه. که هوژی کوردی (شولی) له لای جه هروم فره ن. - کوردیچال، که کوردی زه ندن، گوندیکه له ۶ کیلومتر خوهره لاتی حه سه ن کیف - که لارده شت نه و شاری مازنده ران - کوردیه. کوردستان: گوندیکه له ۱۲ کیلومتری خوړاوا ی بیهبه هان که ۲ دین، کوردستانی سه رو، خواری، ئاوئیکیش که به بهر ئه و دیه دا دی و ده روا، هه ره ناوی کوردستان ناو ده بری.

له ۲۱۵۰ تا ۱۷۵۰ بهرله زاین. بو ماوه ی سی (۳): سه ده، خه لکی له و ناوه دا و له که نعاندا خه ریکی کوچه له کوچه بون و له سالی ۱۹۰۰ بهرله زاین ئیبراهیم له (ئور) هوه

چۆتە فەلەستین (: فەلەتەستین) ئەم بیرورایە، ئەو هی دەیسەلمپنی کە کورد، لەو، سەردەمە ی دا، حوزوری بوو، هەروا دەورە ی بگرەو بەردە ی (هە کسوس) ه کان: (کاسیان) بوو لە نێو دورواندا کاسیان، چەندین جار هیرشیان بردۆتە، سەر باشوری دەجلە: (تیکلاو) و فورات (فرههات، بهخورهات) و دوا ی ماوہیی کە بارگە و بنەیان لەو ی دانا، جالە و پۆە لە حیجازو عەرەبستانەو، خۆیان گە یاندۆتە میسر و سەلتەنەت و پاشایی فرەگەرە و بە شان و شکۆە ی لە ولاتی میسر دامەزراند. [ویلیام لین وسترمان] بە لەبەر چاوگرتنی ئەو هی کە نەتەوہ ی کورد لە ۲۴۰۰ سال بەر لە زایین یانی ۴۴۰۰ سال بەر لە مرو چینگ و چادر نشین و دارای وارگە و زوم و سیامال و دەواربون، ئاوا بیرورای خوی سەبارەت بە نەتەوہ ی کورد، راگە یاندوہ و دەنوسی: [نەتەوہ ی کورد بە راستی رەگەزو ریشە یی پاک و و بی گەردی هە یە و لەوہ دا، وە پێش رەگەزی ئوروپایی کە وتون و هەروا یە ک ی لە رۆژ هە لات ناسانی رۆژاوا یی بە ناوی (: تورو دانگین) لە روی ۲ بەردی ئاستانە - ی دەورە ی سوّمیری) کە دەگەر پێتەوہ بو (۳۰۰۰ هەزار) سال بەر لە دایک بوونی عیسا مەسیح، لە سەرئەو بەردانە، ناوی (کوردکا) ی خویتدۆتەو ئەو ۲ بەردە یشی لە نێو خاکی ژیا نی خەلکی (ئۆر) و سەر زەوی حەزرتی ئیبراہیم، پەیدا کردوہ. ئەو مرویانە ی کە لە دەق و ئاسەوار ی سوّمیریشدا لە هەمو شوینی بە (کار دیکا) بی شک دەبی هەرئەو (کاسیان) ه بوبن کە قسە یان لیکرا و کاسیانیش بە باوکال و باپیرانی کورد، دانراون و میژوزانان ئەوہ یان بە ئاشکرا راگە یاندوہ. یە ک ی لە شویتەواری ئەوان (کو یی) و (زیگورات) ه کە عەرەب بە ناوی سازدە رانیەوہ بە (زی کورد: زیگورات) ناوی دەبەن. میژوی عەرەب دەلی: ناوی دایکی ئیبراہیم، (ئوشا) بووہ و ناوی (ئوشا) لە بن ناوی خودایانی مە وجود لە گاتا: گازە - کان دا، هاتوہ.

هەندی لە تەفسیر نوسانی عەرەب لایان وایە واژە ی (نازەر) کوردی فارسی یە (دیارە (نازەر، ئاتر، ئاگر، ئاور، ئاتەش، ئەرتەش) لە ریشە و رە گاژوی ئاتر - ی کوردی، سازدراون و میژویش دەلی: ئاتر و پات - ی کوردی ماد. لە راست داگیر کە رانی

ئیسکه ندهرو ئیسکه ندهریان راپه‌ری و ئه و ناوچانه‌ی که ئه مرو به نازربایجان ناو دارن و ناوچه گه‌لی پان و به‌رین تر له نازربایجانی، له‌بن چرنوکی ئه‌وان ده‌ره‌یئا و نازادی کردو ژیانێ پرله خیره‌به‌ره کت و شادی و خوشی بو‌خه‌لکه که‌ی دابین کردو خه‌لکه که‌یش به‌شوکرانه و به‌شانازی ئه‌و، ته‌واوی ئه‌و ناوچانه‌یان به‌ ناوی ئه‌وسه‌رداره‌ ماد - ه‌کوردده، به‌ (ئاتروپاتان) ناونا، یانی (ئه‌لف و نونی نیشانه‌ی نیشه‌تیان) بو‌داناو له‌ دواییدا، که‌ عه‌ره‌ب کوردستان و ئاتروپاتانی داگیرکرد، ناوه‌که‌ی کرده - نازربایجان، باشه‌ بزاین له‌ و‌اژه و ناوه‌ کوردیانه، فره‌ به‌ ئاشکرا، ده‌رده‌ که‌وێ که‌ ئیبراهیم کوردو کوردزاده بووه. کورد فه‌رمویه‌تی: [نان ئه‌و نانه ئه‌ مرو ئیستا له‌ خوانه‌]، به‌لام حه‌قیقه‌تی میژو دل و ده‌رون خوشکه‌ره (شه‌پۆل).

سه‌رزه‌وی مه‌دیه‌ن که‌ به‌ بان به‌ستینی ده‌ریای ئه‌حمه‌ر (: زه‌ریای سور) و ئوردون، داده‌نری به‌زوانی یونانیان، به‌سه‌رزه‌وی کورده‌واری و کوردستان، دانریاوه، یانی وارگه و نشینگه‌یی که‌ ئیبراهیم به‌ ناچار له‌وێ کوچ و کوچباری کردوه.

- له‌ تاریخی - عه‌ره‌ب و یه‌هود، به‌گشتی له‌ بوونی ئیبراهیم به‌ ۲۰۰۰ تا ۱۵۰۰۰ سال به‌له‌ زاین، دانراوه و ئه‌وه‌یش له‌ گه‌ل ه‌یژی کاسیان له‌ زاگروسه‌وه بو‌بان به‌ستیتی باشوری ده‌جله و سه‌رزه‌وی شنعار، دروست به‌رامبه‌ری ده‌کا.

- زه‌رده‌شتیان، «ئاورام» به‌ زه‌رده‌شتی سی‌وه‌م، ده‌زانن، که‌ له‌ راستیدا، ئیبرام یا ئیبراهیم - ی عبریه‌ که‌ کورد به‌ (بله) ناوی ده‌با.

- قورئانیش ده‌لی (ماکان ابراهیم یهودیاً و لانضرائیاً...) سوره‌ی ئالی عیمران ئایه‌تی ۶۷. یانی ئیبراهیم به‌رگه‌ز یه‌هودی نه‌و له‌ ئایه‌تی - ئایه‌تی ۴ سوره‌ی ئیبراهیم (وما ارسلنا من رسول الا بلسان قومیه) یش جوان ده‌رده‌ که‌وێ، که‌ ئیبراهیم له‌ کورده‌واریدا، هه‌لکه و تووه‌و به‌زمانی کوردانی ماد و ماننا و گوتی و ئورارتو، قسه‌ی کردوه.

- هیچ گومان له‌ وه‌دانیه‌ که‌ کوردان له‌ سپای نمرود، به‌ شدار بوون.
- میژوزانان لایان وایه‌ نمرود کوری کوش یا کوس بووه، که‌ له‌ گه‌ل و‌اژه‌ی کاسیان،

هاوریشه یه و به واتای که سیکه، ناروا، کهس: کاس.

کوردستان سه رزه وی یه که، له ئاسیای خوراوادایه. واژه ی کوردستان بویه که مچار، به ره سمی له روژگاری سه لجوقیان له نوسینگه ی حوکومه ت دا، نوسراوه، له ئیران به سنه و پارێژگه ی سنه، کوردستان دهوتری، همدوللا موسته و فی سنوری کوردستانی به عیراقی عه ره ب، خوزستان، عیراقی عه جه م، نازربایجان، دیار به کرو ئه م ۱۶ ولاته یشی به به شی له کوردستان داناوه: ئالانی، ئه لیشه ر، به هار، خه فتیان، ده ره بندی تاج خاتون، ده ره بندی زهنگی، دزییل، دینه وه ر، سولتان ئاوا ی چه مچه مال، شاره زور، کرماشان «قرماسان» کړند و خوشان، کنگور (قصر اللصوص یا گهنگاوه ر) ماهیده شت هه رسین و وستام. - کوردانی ئه ییوبی، سه رزنجیره ی ئه م بنه ماله صه لاحه دین یوسف بن نه جمه دین - ه، که ئه م بنه ماله ۵۶۷ تا ۶۴۸ ی مانگی له میسر و شامات و فه له ستین و کوردستان: مه لبه ندی به شی سه روی ده جله و فورات حوکومه تیان کردوه، که صه لاحه دین ده وله تی فاطمی میسری لابر دو خوی بووه پاشای ئه و ناوه [۵۶۷ - ۵۸۹ ی مانگی] و جهنگی صه لاحه دین له راوانانی فه له کان له جهنگی خاجداراندا، مه شهوره و زور ئازایانه و پیاوانه ئاوقه ی هیرشکاران بووه و سولتان صه لاحه دین کوردایه تی کردوه و کورد له ده و رانی ئه وزاته داگولی کردوه و ئه و هه موه زانا و قازی و ئه میرو پاشا و وه زیر و میشروزان و سیاست زان و عالم و خواناس و عارفانه له بن سیبه ری پر میهر و زانا په روه ری ئه وزاته، سه ریان هه لداوه و بوئه ته هو ی فه خروشانازی بو دنیا ی عیلم و زانین، یه کی له خزمه ته کانی کورد و کوردایه تی کردنی سولتانی کورد، به نه ته وه ی کورد، ئه وه یه.

کورد عه لی، رامیار، زانا و نوسه ر، وه زیری فیرکردن و بارهیتانی سوریه و ئه ندامی عیلمی مه جمعی عه ره بی شای میسر و سه روکی عیلمی دیمه شق بووه [۱۸۷۶ وه فات ۱۹۵۳ ی زاین] نوسراوه کانی: خطط شام، تاریخ احمد بن طولون، و فه لاسیفه ی ئیسلام (شه پۆل).

حه کیم نه حمه دخانی ۱۰۶۱ مانگی و ۱۶۵۰ ز - له دایک بووه.

ویژه و ویژه وانی ناوداری کورد، حه کیم نه حمه دخانی چیرۆک هۆنی بلیمهت و زانا به زاینه کانی ئیسلامی، شاره زاله فهلسه فه، که لام، زاینه کانی به لاغه، ئوسولی فیه و زانا به شاریعه تی ئیسلامی و شیعو شاعیری و ئه دیب و ویژاوه ری گه و ره ی جیهانی ئیسلام و کورده واری، که به رله فه رانسه و نیچه، قسه ی له ناسیونالیسم و کوردایه تی کردن کردوه.

حه کیم نه حمه دخانی، که چیرۆکی که و نارای مه م و زینی به شیعو هۆنه ی کوردی، هۆنیوه ته وه، به پیی هۆنه ی خو ی، که له ئاخری ئه و هۆنه دا فه رمویه تی: له سالی ۱۰۶۱ مانگی و ۱۶۵۰ زاینی له دایک بووه و ته مه نی موباره کیشی له کاتی هۆنینه وه ی چریکه و چیرۆکی (مه م وزین) دا (۴۴ سال) بووه.

وه لاه ی ژ سفیدی و سیاهی	وی قه سد و غه ره ز توی ئیلاهی
ئه م ما به موره ککه باقه بایح	رو ره ش کر نه گه له ک سه فایح
خه تتی ته یه، سه ر نویش ت، سه رمه شق	سی ساله خه تتی خه تتا ده که ت مه شق
له و را کو د ما ژغه یب فه ک بو	تاریخ هه زار و شه ست و یه ک بو
سی ساله گه هشته چه ل و چاران	وی پیش ره وی گونا هکاران.

به و پیو دانه تاریخی هۆندنه وه ی چیرۆکه که یش ده بی هه رله سالی ۱۱۰۵ ی مانگی دا بوبی (۱۱۰۵ = ۱۰۶۱ + ۴۴) و ریکه وتی سالی ۱۶۹۲ زاینی، نه ک سالی ۱۵۹۱ ز - که هه ندی که س ئه وه به تاریخی هۆندنه وه ی چریکه و چیرۆکی مه م وزین، داده نین، ده توانین بلین: ئه م تاریخه پیوه ندی به سالی که وه هه یه، که خیتی خانی به سالان به ر له دایکبونی ئه و، له سه ر زه وی بایه زیدی کوردستان - ی بن ده س تورکیه نیشته جیی بون. باوکی حه کیم نه حمه دخانی ناوی ئه لیا سه وله خیتی خانیانه، که له میژوی ۱۶۹۱ ز -

له سه زه وی بایه زید، دامه زرابوون.

به پیی نوسراوی پرزانه لائه دین سه جادی له کتیی میژوی نه ده می کوردی، په ره ی ۱۸۹ تا ۱۹۴ و ژیناوه ری زانایانی کورد،... (شه پۆل) په ره ی ۶۵۵ تا ۶۶۸ چاپی ۱۳۶۴، تاران، چاپخانه ی مه هاره ت، حه کیم نه حمه دخانی له سالی ۱۱۱۹ مانگی وه فاتی کردوه و نه م رسته عه ره بییه، تاریخی وه فاتی یه تی: «طارخانی الی ربّه» یانی خانی بۆلای خوی خوی بالی گرت. جا چونکا له ۱۰۶۱ مانگی له دایک بووه، به و حیسابه، نه بی ته مه نی مویاره کی ۵۸ سال بوی - حه کیم خانی یه کی له نه ستره گه شه کانی ناسمانی نه ده بی کورده واری یه، که بیجگه له زمانی کوردی، به سه زمانی عه ره بی، فارسی و تورکی دا خاوه ن ده سه لات بووه، له فیترگه و حوجره ی مزگه وتان له شاری بایه زید، ئورفه، خه لات و بدلیس ده رسی خویندوه و به سه فه رو ریئواریش چوو ته قاهره و قوسه نه نه یه و له گه ل زانایان و نه دیبان و ویزاوه رانی عه ره ب و تورک دا، و توویژ و موجه له و موراوه ده و موباحه سه ی عیلمی و هونه ری و زانیاری هه بووه.

حه کیم نه حمه دخانی واژه نامه و فه ره نگه به هونه ی وه ک (نيساب و سويان) ی نه بو نه سری فه راهانی به زمانی عه ره بی و کوردی بۆ زاروکان و خوینده واران و زانینخوازانی کورد، له سالی ۱۰۹۴ مانگی و ۱۶۸۳ زاینی به ناوی نوبار: نوو به هار، ناوی ناوه. نه م کتیبه له سالی ۱۳۱۰ ی مانگی له کو به ی فه ره نگه هیدیه ی حه میدیه له لوغه تی کوردیدا، له شاری نه سه مه بول له چاپ دراوه و نوبه هار، له سه ره وه زینکی عه روزه ی دایه. بۆ نمونه نه م ۳ هونه بخویننه وه:

صدُر: سنگ و جید: نه ستو، عین: چاف	رِجْل: پی و روکبه: نه ژنو، بَطْن: سک
ینبوع و عین: کانی، جُب و قلیب: بیره	بیدا: فه لات و سَبَسِبِ فه یفاء و بدو: ده شه
أشْهَل: مروّفی چاف به له ک	اکخل: مروّفی چاف به کل،
ره نگی گه نمگون: نه سمه ره	اشقَر: مروّفی چاف شین

شیعری ئەول بە حەری رەمەلی موسەدەسی مەخزوف یامەقسورە.
شیعری ۲ بە حەری موزاریعی موسمەنی ئەخرەبە. شیعری ۳ بە حەری رەجەزی
موسمەنی سالمە.

سەرئەنج راکیشە: فەرھەنگیکی دیکە، کەدانه رەکە ی نەناسراوە، بە شیۆە ی حە کیم
ئەحمەدخانی بە تورکی و کوردی دایناوە، ھەر و کودەلی:

(گەل گەل) وەرە (گیت گیت) ھەرە	(قایی) دەرە (ئیشە ک) کەرە
(سامان) کایە (ئوت) گایە	(قوبون) مەھی (ئوکوز) گایە
(قوروت) کەشکە (تولوغ) مەشکە	(سچان) مەشکە (قورو) حەشکە
(یوک) بارە (ئیلان) مارە	(گیچی) بزە (ئاروارد) ژنە

ھەر و اعلامە شیخ ماری نویدی بە زرنجی لە سالی ۱۳۱۵ مانگی فەرھەنگی
ئەحمەدی یە بە ھونە، داناوە و لە ۱۹۳۶ ز - لە شاری سلیمانی لە چاپ دراوە.
ھەر و ک:

(شاپ) جەوانە (ھر) پیرە	(قوس) کەوانە (سەم) تیرە
(مخاط) چلمە (لعاب) لیکە	(لقمە) پارو (لبنە) تیکە
(صلاة) نفیژە (اذان) بانگە	(نہار) روژ (لیل) شەو
(نوم) نفستە (رؤیا) خەو	(تیس) تەگە یە (کبش) بەرانە
(صعب) سەختە (سەل) ئاسانە.	

فەرھەنگی دیکە. کە بە شیۆە ی حە کیم خانی نوسراوە، فەرھەنگی (فەیلی: پالەوی) یە کە
بە زاراوە ی کوردی خوارو، مە لا حەق عەلی سیا پۆش کوری (گورگ عەلی) لە خیلێ
سیا پۆشی ئە لە شتەر، لە زنجیرە ی لورستان و لە سیا پۆشە کانی شاری (دزفول) کە لە
سالانی دورەو و لە و شارەو و کوچیان کردو و چونە تە پارێژگە ی لورستان و لە شاری
ئە لە شتەر ماوە تەو و لە نیوان سالانی (۱۳۲۷ تا ۱۳۲۳ مانگی مە لا حەق عەلی سیا پۆش

وه فاتی کردوه و له گهل عه للامه نوډی دا هاوچه رخ بووگه.

عه للامه حهق عه لی ده لی:

مغنی بیان توجان پرور است هوای تقارب مرا در سر است
فعولن فعولن فعولن فعول بخوان پارسی کش لکی در خور است
لیره دا ده یه وی بیژی زمانی له کی له فارسی باشتره و فه رموده ی حه زره تی حه کیم
نه حمه دخانی، ده خاته بیرو هزری خوڤته رکه فه رمویه تی:

داخه لق نه بیژتین کوئه کراد بی مه عریفه تن. بی ته سل و بونیاد
ئه نواعی میله ل خودان کتیبین کورمانج ته نی دبی حسیین
هم نه هلی نه زهر نه یین که کورمانج عیشقه ک نه کرن ژ بو خو، ئامانج
کورمانج نه پردبی که مالن ئه م ماده یه تیم و بی مه جان.
مه لا حهق عه لی ههروه کو حه کیم خانی گرینگی زمانی کردی زانیوه، کو شاره له و
ده وله مهندی یه ی زاراوه ی له کی بوژیتر غه نی ترکردنی زمانی کوردی، فه رهه نگی به
شیوه ی حه کیم خانی دابنی و ئه م میش ئه وه مان پی ده لی: نه ته وه ی کورد، ئه وه ی
گرینگه، کوردا یه تی کردن و مه سه له ی ناسیونالیسمه، دین و ئاین شتی پاک و
موقه ده سه و دوای نه ته وایه تی و ناسیونالیسم و کوردا یه تی کردنه و له نیشتمانی کورد و
کوردستان، چه ندین دین و ئاینی وه ک، شیعه، سوننی، ئیژه دی، یاری و یارسان و
عه لیولاهی و مه سیحی، جوله که: موسایی و... هه یه و که س کاری به دین و ئاینی که س
نییه و ئه وه ی بو نه ته وه ی ناشتی خوازی کورد، فره گرینکه، کوردا یه تی و ناسیونالیسمه.
ویته ی مه لا حهق عه لی سیا پو شه که له م سه ری کوردستان، هه ر وه کو ئه و سه رو
ناوه راستی کورده واری، له بیری راگرتن و بوژانه وه ی زمان و ئه ده ب و فرهه نگی و
هونه ری کورده واری یه، هه رله بهرئه وه یه مه لا حهق عه لی سیا پو ش به و په ری
دلسوژی به وه، ههروه کو حه کیم نه حمه دخانی به زاراوه ی ناوچه ی (: نورئاوا، درود

فہرامان، باله وەن، سەھەنە، ھەرسین، کۆھدەشت، جەلالوہن، عوسمان وەن، شیروان،
ئەلەشتەر، گەرمەیی، کاکاوەن، تەرحان، فیروزئاوا و ھەندی لە گوندەکانی ئیسلام ئاوا
روژاوا و کرماشان). واژەنامە بە شیعرو ھۆنە داہنی کہ فەرمویەتی:

(مژ) آتیش است، مژد (مژ) خر را ھمی گویند: (خەر)

میش است (می) بز ھست (بوز) باری طناب آمد (رەسەن)

بشکافتە (کاویا) در خواب رفتە (خاویا)

بگداختە دان (تاویا) پەیمانە (کیل) و (کیلە) مەن

لە بەحری تەقاروب: (ئەسارە) ستارە بود (مانگ) ماہ

ھمان آفتاب مـنور (ھووەر) است

شکم (لەم) بود (دەم) دەھان (کور) پسر

(چەمەل) دیدگان و (کە پۆلیک) سراسـت

برادر (بـرا) دان و خواھر (خویە)

(پـیا) مردو (ژەن) زن کە (دت) دختر است

(نـموشم) نـگـویم (مـچم) مـیروم

بـزرگ است (ئـاقا)، (یـه تیم) نوکـراست

(رـیـەن) رـمـە میدان و (پـەس) گـوسفند

بود (نـیـری) آن بـز کە پـیش اندر است

(چـمەت) نـیمسوز است و (ئـەرگل) زغال

ھم آتـش (مـژ) و (بـیل) حاکـستر است

(برواننە گوڤاری ئاوینە پەرەیی ۷ ژمارەیی ۲۴ سالی ۱۳۷۵ تاران فەرەیدون

قەنبەر و ھەیسە، عەلیرە زاخانی و تاهیر رەمەرانی. □

با بچینە و ھەسەر باسی حە کیم نه حمه دخانی، شاکاری ئەو زاتە چریکە و چیرۆکی بە

هۆنەری مەم و زینە که به زاراوهی کوردی کورمانجی له به حری ههزه جی موسهدهسی
 نهخره بی مهقبوز - ه، به ناوی مەم و زین که یه کیکه له چریکه و چیروکه، کوته کانی
 کورده واری. مەم و زین دو عاشق و مهعشوق و دلبرای یه کتر بوون، مەم له ناوچهی
 ئالان و زین له ناوچهی بوتان که به کاکه مەم و یای زینیش ناو براون. ئەم چریکه و
 چیروکه، سهربوهوری عیشتی و هه ماسی یه، که پروتهژی یه له ههستی کوردایه تی و
 نه ته وایه تی و هه ماسی و نیشتمانی کوردی، که له نیو کورداندا، زار به زار و دم به دم له
 بهر یه که وه بو بهر یی دیکه، نه قل کراوه و راگو یزراوه، چریکه و چیروکی مەم و زین
 بهر له هه کیم خانی ویردی زمانی خه لکی کورد بووه و واقیعیه تی هه یه و راسته، له
 سهرده می هه کیم ئەحمەدخانی، ئەو داستانه به په خشان و به هۆنەری چهن هه جایی (بین،
 سربچکا مه قته ع) و به ناوی چریکه و چیروکی مەم و زین به ناو و دهنگ بووه و له وانه
 بووه، که م که م له بیر بچیته وه هه کیم ئەحمەدخانی، بوته وهی له قالبی ئەدهبی روژ باوی
 کوردی و زمانی کوردی بکاته، ئەدهبی کلاسیک و هۆنەری روژ باو، که به و بوته شه وه
 زمانی کوردی بکاته ئەدهبی عیلمی و بی بوژیته وه، بویه که مجار به وینه ی هۆنەری
 سهروزی، هۆنیه ته وه، هه ر وه کو خووی به راشکاوی فهرمویه تی:

شهرحاه غه می دل بکه م فسانه	زینا و مه می بکه م به هانه
نه غمی وه ژ، په رده یی ده ریتم	زینا و مه می ژ نو وه ژیتیم
ئه ف نامه ئە گه ر خه رابه، گه ر قه نج	کیشایه مه وی ده گه ل دوسه دره نج
ئه و باره یه تیغلی، نه و ره سیده	هه ر چهن نه هین قه وی گوزیده
ئه ف میوه ئە گه ر نه ئابداره	کورمانجی یه ئە و قه ده ر له کاره.

حه کیم ئەحمەدخانی له م چریکه و چیروکه دا ده یه وه خزمهت به زمان و هۆنە و
 فه ره نگ و ئەدهب و هۆنەری کوردی، بکاو هه روا به هۆی ئەم چریکه و چیروکه وه،
 له دوا که و تویی و بی به ختی و بیچاره یی و ته فره قه و دابه ش دابه ش بونی، کورد و

کوردستان، بنالیستی و بلی: (با دهنگ و ناله مان به کخه ن / به لکو به و عه شقه نیشتمان سه رخه یه ن) و هه روا له گه ردونی گهردان و مروفی سته مکاری روژگار، سه باره ت به نه ته وه ی ناشتی خوازی کورد و ویران کردن و بومبارانی شاخ و چیا ی کورد و کوشتاری نه ته وه ی کورد به بومی شیمیایی و به بومی خه رده ل و سیانور، وه کو هه له بجه ی سوتاو، هیرو شیمای کوردستان، که له چاو تور و کانیکدا زیاتر له ۵ هه زار ژن و راروک و پیره پیاوی بی چه ک و پیره ژنی کزو که ساسیان شه هید کرد و ئیستایش به سه دان نه خووشی ئه و شیمیا بارانه هه یه، چاره نه کراوه، چ له سه رده شت و چ له شویته کانی دیکه ی کورد و کوردستان. هه ره له بهر ئه وه یه، پر به دهنگ خانی ها وارده کا و ده لی:

دا که شف ببت له بومه ئه حوال	کاتی ده بتن مویه سسه ر ئیقبال
ئیدبار مه وی گه ها که مالی	ئیه یابویه قیابیلی ره والی
قه ت موکینه ئه ف ژچه رخ له وله ب	تالیع ببتن ژ بومه که و که ب
به ختی مه ژ بومه راببت یار	چاره ک ببتن ژ خواب هوشیار

حه کیم نه حمه دخانی به بیر کردنه وه و تیقرین به م ئاکامه ده گا، که ته نیا چاره بو به خته وه ری نه ته وه ی کورد، له یه کینه ی و ئیتحاد، دایه، ته نیا یه کیه تی و یه کبونی کورده، که ده بیته هو ی رزگاری و ئازادی کورد و کوردستان: که فه رمویه تی:

له و پیکفه هه میسه بی تفاقن	دایم به ته مه رود و شیقاقن
گهردی هه وبا مه ئیتحاده ک	فیکرا، بکرا، مه، ئینقیاده ک
ته کمیل ده کر، مه، دین و ده ولت	ته حسیل ده کر، مه، عیلم و حکمه ت
ته مییز، ده بون، ژ هه ف مه قالات	مومتاز ده بون خودان، که مالات

دیوانی مه م و زینی حه کیم نه حمه دخانی، به زارا وه ی کورمانجی یه، که مو ته رجیم و موحه قیق و شاعیری ناوداری کورد، ئه و ره حمانی شه ره فکه ندی: هه ژار ئه وه ی هیئا وه ته سه رزاری کوردی نافین (سو رانی) و بهر له ویش فه یله سو فی کورد، پیره میرد - ی

سلیمانی ئەو هیواوەتە، سەرشیوەزاری کوردی سلیمانی و کردویەتە نومایشنامە، مەم و زینی خانی و ھەروا ئەو مەم و زینانە ی چریکە چرانی کورد، بەناوی بەیت و باو، بە دەنگ و ئاوازگوتویانە و فرەیش رەسەن و پرو تەژین لە واتا و واژە ی جوان و رەسەن و رەنگین، تا ئەم کات و ساتانە چەندین جار، لە شاری بەرلین، پاریس، لێنینگراد، ئەستەمبول، دیمەشق و تاران و تەوریز و ورمی لە چاپ دراون و بلاو کراونەتەو. ئەسلی چریکە و چیرۆکە کە، بە زۆربە ی زمانە، زیندووە کانی جیھان تەرجەمە کراوە، بووئە بە زمانی ئەلمانی، فەرانسەیی، روسی، عەرەبی، تورکی، ئەرمەنی، تەرجەمە کراوە و عوبەیدیلا ئەیبوبیان پرە ک چریکە ی مەم و زینی هیواوەتە سەر رێزمانی کوردی روژ باو و ھەروا بە فارسیش تەرجەمە ی کردووە و بەرکۆلی زانایانە و پرو چریشی بە فارسی بووئوسیو و لە تەوریز لە چاپی داو.

ھەر وە کۆ لە بەرا، را مانگە یاند، ھە کیم ئەحمەدخانی، بیجگە لە شیعرو شاعیری لە زۆربە ی عولومی ئیسلامی، وە ک فەلسەفە، کەلام، مەنتیق، بەیان، بەدیع، بەلاغە، فەرمودە، قورئان، زانینە کانی قورئان، تەفسیر، ئوسولی فیقھ شەرعیەتی ئیسلام، وێژە و وێژەوانی، لوغەت، حیساب، ھەندەسە، ریازیات، گوو و چەوگان بازی، ئەسب سواری، ئەنگیوہیی، شارەزاو بە دەسەلات بوو و لە شاری بایەزیدی کوردستان تا ئاخری ژیان خەریکی تەدریس و کاری فەرھەنگی بوو، ھە کیم خانی مرویی زانا، دانا، ژیر و پریر خوئاس، خوئاس، کورد و کوردستان ناس، کوئەل و گوئەلگاناس، خوئە کەم زان، لەخوا ترس و پارێزگار و مەردم دار و لە نیو خەلکیدا بوو (برواننە سەرەتای مەم و زین - ی ھە کیم ئەحمەدخانی، مەسکەو، ۱۹۶۴ زو بە رکۆلی مەم و زینی ھەزار، چاپی نەحاج، بەغدا، ۱۹۶۵ ز - و تەرجەمە ی مەم و زین بە فارسی، دانراوی عوبەیدیلا ئەیبوبیان تەوریز، ۱۳۴۴ ھەتاوی و میژوی ئەدەبی کوردی ئوستاد عەلا ئەدین سەجادی، بەغدا چاپی ۱۹۷۱ ز - و کتییی ژیناوەری زانایانی کورد و... محەمەد صالح

ئىبراهيمى (شه پۆل) په رهى ۶۵۵ تا ۶۶۸ چاپى ۱۳۶۴ هه تاوى چاپخانهى مه هارهت، تاران، مشه شاهيرى كورد، بابه مهردوخ روخانى شيوا بهرگى ۱ په رهى ۲۱۴ تا ۲۱۲ چاپى سروش سالى ۱۳۶۴ هه تاوى تاران.

نه ژى بو صاحيب ره و اجان به لكى ژى بو كورمانجان

فيره و سى كه به شيعرى خوئى ئيرانى بوژاندوه ته وه، هه كيم نه حمه د خانيش زمان و فهره ننگ و هونه رى نه ته وهى كوردى زيندو، راگرت، جا نه وه يه هه زره تى خانى ده لى:

ئهمه زمامه ده حيكمه تا خودى دا	كورمانج ده ده وله تادنى دا
ئايا به چ وه جهى مانه مه حروم	بيلجومه ژ بوچى بوونه مه حكوم
هه ر ميريكى وان به به زل حاتم	هه ر ميريكى وان به ره زم روسته م
به فيكر، عه ره ب هه تافه كورمانج	كورمانجه بويه شو بهى بورجان
له و بيگفه هه ميشه بى تيفاقن	دائيم به ته مه رود و شيقاقن
گه ردى هه بو ايه مه ژى خودا نه ك	عالى كه ره مه ك له تيفه دانه ك
من ده عيلما كه لام مه وزون	عالى بكرا له بانى گه ردون
چى بكه م كو قه وى كه ساده بازار	نينه ژ قوماشرا خه ريدا
قه ت مومكينه نه ف ژ چه رحى له و له ب	تاليع ببتن ژ بو مه كه و كه ب
به ختى مه ژ مه را ببت يار	جاره ك ببتن ژ خواب هوشيار
كه س بو كه سى نابى چاو ده به ر بى	هه ر كه س ده يه وى زل و له سه ر بى
كورديش كه بيايه يه كدل و ده ست	ده ستان ده كه وت ژيانى سه ر به ست
په يدا ده بو باوو گه وره يى و ژين	ناومان ده ر نه كرد به يرو زانين.

بروانه ديوانى خانى (ميزان الادب) چاپى ۳ مائسى ۱۹۹۰ ز - توركيه، به ئه ركى

ره ينه لعابيد ئاميدى.

حه كيم نه حمه دخانى كه نه زانى ئيستاكه س گوئى ناداته ده ردى كه س و كه س

تازانجی خوئی نایته پیتاوی گهل، کهس تاماده نیه ههنگاوی به ره و تامانجه به رزه که ی هه لیتت، تاک و ته نیا هه ر خوئی تی و خوئی، جافه رمویه تی:

مه زنی مه، که ژیر و چا که ناسه بوم تی نه گه یه ندر ا چباسه!
به ناچار له ناسمای به رزو ته رزی به تامانج نه گه یشتن ناواتی پرکه ف و کولی، بیر له
خوئی ده کاته وه، که حه کیم و نه دیب و زانایه که، دیی ئه رکی سه رشانی خوئی که
نوسین و هوشیار کردنه وه ی خه لکه، دیی له م ریگاو ری بازه وه خزمهت به زمان و
فه ره ننگ و هونه ری کوردی، ده کاو کاری وای نه نجام داوه.

داخهلق نه پیژتن کو، نه کراد بی مه عریفه تن بی ئه سل و بونیاد.

□

بیگانه نه لین که کورد نه زانن بی نورسه ر و هونه رو زمانن.
کورد، هینده نه گیل و گیزو کاسن داخم ئه وه، بی که سن که ساسن
ژیرو به دلن که لیک ده زانن بی خیوی یه بی سه رو زمانن
بومه ش گهر هه بایه خیوو سه ردار به خشه نده و ژیر و زیت و وشیار
ژیروی و هونه ری به دل کریبا ژهنگی له دلی هه ژار سربا
من ئیستا له کوژی و یژه وانان ئالام ده شه کاله عاسمانان.
تو بلتی که هه لئ چزو چ دیریک بوئیمه له عاسمانان ستیریک
به ختی مه له خه و هه لستی جاریک جاریک بکه ویته کاروباریک
بومش که هه بایه پادشایی خوا تانجیکی پیی ببه خشایی
ئیمه ی له که ساسی دهر ده هینا بیستانی هیوای وه بهر ده هینا
بومه ش که بیبایه سه ربلندیک زور زان و بهیرو مهردو رهنديک
نه خشی له دراوی مهش درابو بی نرخ و چروک و باو نه مابو
تورکان نه ده بون به سه مه دا زال بوکوند نه ده بوینه لانه و مال

چۆن بوّعه جه مان ئه بۆینه ژێردهست؟
 ئه م بوکی جیهانه، بو کورپیکه
 خشل و جل و شیرنی و نیشانی
 پرسیم له جیهان رهقی له بهردی
 دنیا که وهها به بهخشش و شیر
 کورد چۆن ده بی دیل و چاره، رهشبن
 دهست رژی ئه مانه حاته میکه
 هیتدی که به جهرگ و دوره ترسن
 ژیر دهستی شتی وهها نهوی و پهست.
 شیریکه به دهست و شیر درپیکه
 بهخشینه به بیرو ریگه زانی
 نه رمیت به چیه؟ گوتی: به مهردی
 بو پیاو دهسه مو ئه بتیت و دهسگیر
 که ی راسته نه خوشی دوره بهش بن
 هه رکوردی له مانه روسته میکه
 که متر له به یه ک گهین ئه پرسن
 (بروانه سه ره تای مه م و زین که زانا و نوسه رو دهس و قه له م جوان خوا لیخوشبو میرزا
 حه سه ن قزلجی گوڤر غه ریب، بو مه م و زینی حه کیم نه حمه دخانی نویوتی، که هه ژار
 موته رجیم، لیگولهر و شاعیری ناوداری کورد، کردویه. به موکریان).

رابت ژمه ژی جیهان په ناهه ک
 شیر هونه را مه بیته دانین
 دهردی مه بیتن عیلاجی
 گهردی هه بویا مه سه ر فیرازه ک
 نهقدی مه ده بو به سککه مه سکوک
 گهردی هه بویامه پادشاهه ک
 ته عین ببوا ژ بووی ته خته ک
 حاسل ببوا ژ بووی تاجه ک
 غه م خواری ده کرد له مه یه تیمان
 غالب نه ده بو له سه ر ئه ف روم
 مه حکوم عه له یه یو سه عالیک
 په یدا ببتن مه پادشاهه ک
 قه دری قه له ما بیته زانین
 عیلمی مه بینیتن رواجی
 صاحب که ره مه ک سوخن نه وازه ک
 نه ده ما وهه بی ره واج و مه شکوک
 لایق بدی خودی کو لاهه ک
 زاهیر فه ده بوو ژ بو مه به خته ک
 ئه لبه ته، ده بوو مه ژی ره واجه ک
 تینانه ده ری ژ دهست له تیمان
 نه ده بوونه خراپه ده، دهست بووم
 مه غلوب و موتیعی تورک و تاجیک

مه گهر ژ نه زهل خودی و ساكر
 ته بعيه تي وان نه گهر چي عاره
 ناموسه لحاكم و نه ميران
 نه و رۆم و عه جه م بو وان حه سارن
 هه ردو ته ره فان قه بيلي كورمانج
 گويواكو لسهر حه ددان كلیدن
 نه و قولزومي رۆم و به حري تاجيك
 كورمانج بو خوڻ موله ته ح
 جواميري و هيممه ت و سه حاوه ت
 نه و خه تمه زبو قه بيلي نه كراد
 هيئنده ژ شه جاعه تي غه ريورن
 نه ف غيره ت و نه ف عولقي هيممه ت
 له و پيگفه هه ميه سه
 گهردي هه بوايه مه ئيتي فاقه ك
 رۆم و عه ره ب و عه جه م ته مامي
 ته كميل ده كر مه دين و ده وله ت
 ته مييز ده بون ژهه ف مه قالات
 برواننه ديواني مه م و زين (: ميزان الأدب) دانراوي حه كيم نه حمه دخان، به هه له گيري و
 رازانه وه ي زه ينه له عايدين ئاميدي كه ئيعرابي بو له سه ريپت و حه رفه كان داناوه و به
 سه حيح ترين نوسخه ي زانيوه و ئافه رين نامه يه كي به شيعري شيخ محمه د عه سكه ري
 كوري شيخ عه بدو ره حمان نه قتيبي بو داناوه و ديباجه و پيرست و نيشانه ي بو داناوه، بو
 ناسين و جيا كرده وه ي واژه ي كوردي، له عه ره بي و توركي و فارسي و هه روا واژه

نه و رۆم و عه جه م له سه ره مه راكر
 نه و عاره له خه لخي نامداره
 تاوان جيبي يه شاعيرو فه قيران
 گورمانج هه مي لچار كه ناران
 بو تيري قه زاك رينه ئامانج
 هه ر تائفه سه دديكي سه ديدين
 هيئدي كو بكه ن خوروج و ته حريك
 وان ژيگفه دكه ن ميسالي به رزه خ
 ميريني و غيره ت و جه لاده ت
 وان دانه به شيرو هيممه تي داد
 نه و چه ندي ژمنه تي نفورن
 بوو مانعي حه ملي باري ميننه ت
 بي تيفاق دائيم به ته مه رودوشيقان
 فيكرا بكرا مه ئيتي فاقه ك
 هه ميان ژمه را دكر غولامي
 ته حسيل ده كر مه عيلم و حيكمه ت
 مومتاز ده بون خودان كه مالات

سەختە کانی فرە جوان و اتا کردووە، بە دانانی واژەنامە و فەرھەنگ کەفرە پر و چرە ولە ئاخڕیشدا سی (۳) قەسیدە ی کوردی لە باتە لە چاپ داوہ و ئەم دیوانە لە کاغەزی پەرزەرد لە ۳ مانگی مایسی ۱۳۳۵ و ۱۲ رەبەعی ئەوەڵ سالی ۱۴۱۱ مانگی و مانگی ئە کیمی ۱۹۹۰ ز - لە تورکیە لە چاپ دراوہ. لە ۲۹ مای ۱۹۹۸ زاینی و ۱۳۷۷/۳/۹ هەتاوی روژی ۳ شەمەسەعاتی ۱۲ ی نیوەرۆ چومە زیارەتی مەر قەدی حە کیم ئەحمەدخانی کە بە دەسی مەحمود کوری حەسەن کۆتان، ساکان، لە سالی ۱۹۹۱ ز - تەعمیر کرا بوو، کاک محەمەد عەبدوللا گۆلی خودی کە پیشنوێتری مزگەوت و مەر قەدی حەزەرەتی خانی بوو، ئەو دیوانە شیعەرە ی حە کیم خانی بەدیاری بە (شە پۆل) دا، لە شاری بایەزید، میوانی مالی عومەر تە کین بووم و ئەو لە گەڵ چەن کەس لە خزمانی بە ماشیتی خویان منیان برده، زیارەتی، زیارەتگە ی حە کیم ئەحمەدخانی.

ویژاوەری: ئەدەب:

زمان و ئەدەبی کوردی لە روانگای روژەلآت ناسانەوہ. کورت کرا وە ی و تاری قانانی کوردو، لە بارە ی (مەم و زین) ی حە کیم ئەحمەد خانی. روژەلآت ناسان تا ناوہ راستی سەتە ی نوژدەھەم هیچ شتیکیان لە بارە ی ویژاوەری و ئەدەبی زمانی کوردی یەوہ، نە ئەزانی. لە روسیە شدا هیچ کەسیک نە ی ئەزانی کە ویژاوەری - زمانی کوردی هە یە یا نا؟ لە سالی ۱۸۴۰ زاینی دا (و - دیتیل) ی روس لە خوڕ هەلآتی نیژیکا کەوتە گەران، وە شوینە واری - ئەدەبی و هونەری و ویژاوەری زمانی کوردی فرە یە کی لە نیو، کوردانا چاوپیکەوت. ئەو مروفە لە و کاتە ی دا لە یاد داشته کانی خو یا نوسی بویی: من هەرگیز باوہرم نە ئە کرد کە لە نیو هوژ و نەتەوہ ی کوردا کە خویندەوار، کەمە، ئەو نە ویژاوەری و نوسراوہ ی - کوردی زۆر بی.

ویژاوەری و ئەدەبی کوردی هە یە و هەندی لە و ئەدەبە هی خودی کوردانە. وە

هه نديکيش له ويژا وهري پارسي وه رگيراوه.

ناوي زورئ له ناو داراني کورد، وه کو شاعيران، ميژو نوسان له ويژا وهري کوردي دا ناويان هاتوو.

له ساله کاني ۱۸۵۵ - ۱۸۶۰ ي زاييني دا سه رکونسولي روسي «ئه ليکساندر ژاپا» له ئه رزه روما به هاو کاري زانا و هوژاني کورد «مه لاي بايه زيدي» دهس نوسگه ليکي زورو وزه وندي کوردي (چيروک «ئه فسانه» حيقايهت «به يت» شيعرو به سه رهات) ي کو کردوته وه و بردويه ته روسيه.

ئه و مرويه به يارمه تي (مه لاي بايه زيدي) ناوي چهن که سي له شاعيران و چرگه راني کورد، وه به سه رهاتي ئه واني به کورتي له په راوه که ي خويئا نوسيويه تي و له چاپي داوه.

دواي چاپ کردني په راوه ي (ئا - ژاپا) جه هان تي گه يشت که شاعير، ميژو نوس، زانا و ئه ديپ و هوژانيش له نيوکردان هه لکه وتوه و هه يشه. له مانه وه، زانرا که نه ته وه ي کورديش ويژا وهري تايهت به خو ي هه يه و خاوه ني ژياريشه.

(ئا - ژاپا) چهن په راوه ي له دهس نوسه کاني چريکه ي (مه م و زين) ي برده شاري (پيترزبورگ) وه له گو فاري: ژماره سيهه م دا و اتا که ي چريکه ي (مه م و زين) ي (ئه حمه د) ي خاني به کورتي به زماني فه رانسه وي چاپي کرد.

له و سه ر ده مه دا کورد ناساني، زماني کوردي زان، له روسيه دا ئه و نه، نه بون که بتوانن په راوه ي چريکه ي (مه م و زين) ي (ئه حمه د) ي خاني به جواني ريک و پيک بکن و له چاپي ده ن. تا ئيستا چريکه ي (مه م و زين) ي (ئه حمه د) ي خاني به شيوه ي ديرو خه تي عه ره بي سيچار چاپ کراوه.

جاري يه که م له سالي ۱۹۲۰ زاييني له ئه سته مبول له چاپ دراوه. به لام حوکومه تي تورکيه هه مو په راوه چاپ کرا وه کاني چريکه ي (مه م و زين) ي کو کرده وه و سوتاندي. جاري دوهم حه مزا غا له سالي ۱۹۴۷ زاييني چريکه ي (مه م و زين) ي (ئه حمه د) ي خاني،

به، بهر کۆلیک له خویه وه، له شاری (حه له ب) دا چاپ کردوه.

دوای ئەو چاپه (گیو)ی (موکریانی) له سالی ۱۹۵۳ دا (مهم وزین)ی دوباره به شیوهی کرمانجی خوارو، - له شاری ههولیر له عیراقا له چاپی دایه وه.

به لām ئەشی، بیژین: چونکا ژماره ی پراوه ی چاپ - کراوه ی (مهم وزین) فره نه بو، ئیسته یه ک، بهرگیش له وانه گیر ناکه وی.

تازه کتیی چریکه ی (مهم وزین) له روی ئەو یه ک ده نکه وه وا هه بو چاپ کرابو، ئەبی بزاین پراوه ی - چریکه ی (مهم وزین) وهرگه راوه ته سه ر زمانه بیگانه کانی جههان.

له ماوه ی ساله کانی ۱۹۴۱ - ۱۹۳۱ ی زاینی جار جار چه ن پارچه له پراوه ی چریکه ی (مهم وزین) ی (ئه حمه د) ی خانی له گو فاری (هاوار) دا به شیوه ی لاتین بلاو کراوه ته وه.

له سالی ۱۹۳۳ ی زاینی له سویتگی بریار نامه ییک که له کونفهرانسی کورد ناسان له (ئیره وان) دا ده رکرا راگه ییندرا، نمونه گه لیک له ویژاوه ری کوردو ئەده بی کلاسیکی کوردی کوگریته وه و چاپ کری.

یه کیک له ده ستوره کانی بریار نامه ی ئەم کونفهرانسه چاپ و بلاو کردنه وه ی پراوه ی چریکه ی (مهم وزین) ی (ئه حمه د) ی خانی به شیوه ی لاتین بو. به لām به داخه وه ئەم لی برانه به ریوه نه برا.

نامانجی ئەنیستیتوی خوړه لات ناسان ئەمه بو که له ریگای له چاپ دران و بلاو کردنه وه ی پراوه ی چریکه ی ئەحمه دی خانی دیمه نی پرشینگ داری فرهه نگی نه ته وه ی کورد، به چینی خوێتده واری، کورد، وه هه ر وه ها به هوژانانی جههانی نشان بدات که نه ته وه ی کوردیش وه کونه ته وکانی تری جیهان له ژیار (ته مه دن) ی جههانا به شدار بووه.

راسته ی که ی ئەمه یه چه ن دین سال بهر له ئیستا له هیتدی پراوه دا له بابته نر خاندن و

گرینگ بونی چریکه ی (مه موزین) به کورتی مه به ستگه لیک نو سراوه. هوزانانیک ی کوردی وه کو: (زیائنه ددین خالیدی، نه مین زه کی - شیرکو، جه لاده ت به درخان، دوکتور کامران به درخان، عه لانه ددین سه جادی، گیوی موکریانی وتارگه لیک ی پر بایه خیان له بابته نه حمه دی خانی و دیوانه که ی وی: (مه موزین) نویوه. هه ر وه ها خوړ - هه لات ناسانی ئوروپایی (آ - ژایا، پ - ی، ئوربکی، و - نیکتین، ر - لیسکو) وه خوړ هه لات ناسانی ئوروپایی تر که م و زیاد له په سندی نه حمه دی خانی و دیوانه که ی مه م و زینی نه و، وتارگه لیکیان نویوه.

(م. ب. رودینکو) له یاد داشته کان و کاره کانی خویدا که له سه ر مه موزین جی به جی کردون و نه و نیشانانیه ی و بو تیگه یشتن له واتای رسته و واتای سه خت و ره قه کانی نه حمه دی خانی دای ناون و به کاری - بردون زاف به نرخ و به سوده (م. ب. رودینکو) له په راویژی نو سراوه کانی خویدا به زمانی کوردی مه م و - زینی نه حمه د خانیشی وه رگراوته سه ر زمانی روسی و له چاپیشی داوه، که به باوه ری من زور باشی وه رگراوه (م. ب. رودینکو) پاش نه وه ی چریکه ی نه حمه دی خانی هیئایه سه ر زمانی روسی مه به ستگه لیک ی لیکوله رانه و - تویرا نه وه ییک ی به که لکی سه باره ت به میژو، و (ته مه ددون) ی نه ته وه ی کوردی هاورده، بان رو په ری قاقه زونوسی.

مروف به یارمه تی نه و تویرا نه وه ی وی ئاسانتر نه توانی چریکه ی مه م و زینی نه حمه دی خانی فیژ بیت.

میژوی له دایک بونی نه حمه دی خانی به وردی روناک نییه، به لام نه وه ی و دياره نه حمه دی خانی له سه ته ی ۱۷ چریکه ی مه م و زین و فرهه گللیله ی عه ره بی - کوردی یه که ی خوئی نویوه. ناوی باوکی نه حمه دی خانی نه لیا س و له هوزی خانیان بووه. تیره ی خانیان له سالی ۱۹۵۲ ی - زایینی له مه لبه ندی بایه زید نیشه جی بون. به ر له و میژوه، له سالی ۱۵۱۴ ی زایینی کوردستان به ش کرا - یه ک به شی کوردستان که وته ژیر

ده سه لاتی تورکه عوسمانیه کان...

نه حمه دی خانی هه ژاری و دیلی نه ته وهی خوئی باش تی گه یشبو وه له مه لبه ندی بایه زید، خوئی به چاوی خوئی نهی دی نه ته وهی کورد چهن گزو مال و پیرانه، سه بارهت به مه زوړ دلگران و به ئیش و ژان بو.

نه حمه دی خانی زوړ هوژان و ورد و زانا بو. به شوپنه واری عهلی حهریری، فهقی تهیران و مه لای جزیری و شاعیرانی کورد زاف شاره زا بو، جوان نه وانیه زانیوه باش نه وانیه ناسیوه ویه شوپنه واریان شاره زا بو. وه ههر وه ها ئاشنایی به شوپنه واری نیزامی گه نجه وی کوری ره ئیسه ی کورد هه بو، شوپنه واری فیرده ووسی و هی شاعیرانی تریشی باش نه زانی و ده سی بالایی له زانیی نه وانیه دا هه بو.

(ئا کادیسین آی. آ. ئوربلی.). له په سه ندی نه حمه دی خانی دا نه و نه نوی:

کاتی ئیمه نه گرینه، بهر چاو که شاعیر و نه دیب، شوپنه واری له گهل خه لک و نه ته وهی خویدا پیوه ندی توند و بته و نه پساوی هه یه ناچار نه کوپنه یادی سی شاعیری گه وره ی خوړ هه لآت. که ههر سینکیان، له ریز و ریزی، یه ک دان: (روستا ولی گورجی، فیرده ووسی توسی ئیرانی، نه حمه دی خانی کوردستانی).^(۱)

چریکه ی نه حمه دی خانی له سهر بنچینه ی به سهرهاتی نه ته وهی کورد، هو تراوه ته وه و دامه زراوه. دیاره نه توانین بیژین هه مو کوردیک چ به ته مه ن و که م ته مه ن، چ لاو چ پیر

۱. چریکه ی خانی رئالیزم و حقیقهت بوکشانه، چونکا چریکه ی مه م و زین فولکلوره و هیمان به شیوه ی جیاچیا له ناو کوردانا، ماوه و هه روا باوه و چ درو و ده له سه و تاک په رستیسی تیا نییه. به لام به داخه وه کاری فیرده ووسی دو خه وشى تیا یه.

۱ - درو گوتنی روسته م به کوره که ی. ۲ - تاک په رستی. که هه ردوکیان نه مرومه ردودن. - دوه می

ریبه ندانی ۱۳۵۷ هه و ۲۵۹ کوردی و ۱۹۸۹ زانیی: شه پۆل.

چژن و پیاو چریکه‌ی، مەم و زین یا مەمی ئالان باش ئەزانن و لە بەر یانە.
کوردان ئەم چریکه‌یان زۆر پەسەندە و حەزی لێ ئەکەن، کاتی چرگەر، ئەم چریکه‌ به
دەنگ و ئاواز ئەگیرێتەوه، گشت کوردێک پێی خوشە و ئەگەر گوێ لە و دەنگە بێت دی
به دەم ئەو دەنگە وەو دلی ئەداتی تادوایی دی.

چریکه‌ی خانی

ئەحمەدی خانی لە چریکه‌ی مەم و زینا و پێژاوریکی سەر به خۆی هێتاهه ته دی به هزر و
ئیده‌ییکی سەر به خۆ.

ئەحمەدی خانی لەم چریکه‌یه دا، تایبه‌تیه‌کانی ژبانی نه‌ته‌وه‌ی کورد له‌ ته‌ک
ستلکوپیدی، وه‌ باری ژبانی نه‌ته‌وه‌ی هه‌ژارو بێچاره‌ و دیلی خۆی یه‌ک، یه‌ک،
ئەنۆینی و دەری ئەخات. خانی لە پەرا وه‌ که‌ی خویدا ئیده‌ی سیاسی و جوړی هزر
کردنه‌وه‌ی کومه‌لایه‌تی خۆی زۆر رۆن و ئاشکرا ده‌ر ئەبرئ.

خانی: ئیژئ: هۆی دوا که‌وتن و نه‌چونه‌ پله‌ی سه‌ره‌وه‌ی فه‌ره‌نگ و ژباړو ژباړ
(ته‌مه‌ددون) ی کورد، دابه‌ش بونی ئاخ و خاکی کوردانه‌و نه‌بونی حوکومه‌ت و میرو
فه‌رمانروایی کورده. ئەمه‌ش له‌ جیایی و دژایه‌تی کوردان، له‌ ته‌ک خویانا سه‌ر چاوه‌ی
گرتوه‌ و شیله‌گه‌ش ئەگرئ. ئەحمەدی خانی سه‌باره‌ت به‌مه‌ به‌ شیعەر ئەبیژئ:

گه‌ر دی هه‌بوا مه‌ئیتفاقه‌ک ویکرا بکرا مه‌ئینقیادک
ته‌کمیله‌ ده‌ کرد مه‌دین و ده‌وله‌ت ته‌حسیله‌ ده‌ کرد مه‌عیلم و حیکمه‌ت
ته‌عمیر ده‌بون ژه‌ف مه‌قالات مومتاز ده‌بون خودان که‌مالات

ئەحمەدی خانی ئەزانئ که‌ بو‌ ئازادی کورد، یه‌کیه‌تی و زمان و ئەده‌ب و به‌ ده‌س هێتانی
زانست و هونه‌ر پێویسته‌.

خانی ئەم هه‌مو ئیده‌و ویسته‌ ده‌رونیانه‌ی له‌ چریکه‌ی مەم و زینا خویدا ده‌رخستوه‌.
سه‌ره‌ رای ئەمانه‌ له‌ چریکه‌ی خانی دا، دلپاکی، خوین گه‌رمی، ئیسک سوکی، ره‌زا

شیرینی، خوشیکی، خوشەویستی، دوستی، راستی و برایەتی لە قارەمانەکانی:
 (میر تازەدین، چە کو، عەرفو، ئەستی - مەم - زین) - ئەباری و زۆرتەر و پارا وە زووریش
 جوان ئەم ئاكارانە بە شیوەییکی بەرز و تەرز دەرخستووە و هیتا وەنییەتە، دی.
 میر تازەدین - چە کو - عەرفو - مەم - زین و ئەستی لە نیۆنەتەوێ کورد بە ناوی
 نوێتگە ی پاکی و ئینسانییەت و ئیدەئال نا و بانگیان کردووە.
 هەر کورپو کچ و ژن و پیاویکی کورد، کردەو ئاكارو خوی قارەمانانی چریکە ی مەم و
 زین لە ژبانی خوێنار ئە کەنە سەر مەشق.

هەر ئافرەتیکی کورد ئە یەوێ وە کو (زین و ئەستی) داوین پاک و نەرم و نیان بێ، هەر
 پیاویکی کورد ئە یەوێ وە کو (میر تازەدین و چە کو و عەرفو و مەم) ئازا و جوامیر وە لە
 دوستی و برایەتی دا، قورس و قاییم و سەنگین و گران بن.

«نرخاندن»

نرخاندنی رامیاری و سیاسی و وێژاوەری و ئەدەبی و هونەری چریکە ی خانی هەرگیز لە
 ناو ناچی.

ئەحمەدی خانی لە دیوانە کە ی خویدا دیاری بو ئە مە ئە کات: تا دژ و دوژمن نە بیژن بە
 زمانی کوردی نو سراو قاتە، ئە لی: هەمو جە هانیان خودانی پەراو و کتیب و وێژاوەری
 و هونەرن، بیجگە لە کورد. بە کورتی تا نە بیژن: نەتەوێ کورد ئامانجی نە بوو. لەم -
 بابەتەوێ خانی ئە لی:

خانی ژ کە مال بێ کامالی	مەیدانی کە مال دیت خالی
یە عنی: نە ژ قابیل و خەبیری	بە لکی بەتە عە سوب و عە شیر ی
حاسل ژ عیناد ئە گەر ژ بیداد	ئە ف بیدعە تە کر خیلان موعتاد
سافی شمراندفە خوار دەردی	مانەندی دەردی لیسانی کوردی
ئینایە نیزیام ئینتیزامی	کیشایە جفا ژ بوی عامی

دا خهلق نه بیژتن کو نه کراډ
 نه نواعی میلهل خودان کتیبین
 هم نه هلی نه زر نه بیڤن کو کرمانج
 تیکدا نه دتالین نه مه تلوب
 بی به هره نه نه و ژ عیشقبازی
 کرمانج نه پرد بی که مالن
 فیلجومه نه جاهیل و نه زانن
 بی مه عریفه تن بی نه سل و پنیاد
 کرمانج ته نی دبی حسیبن
 عیشق نه کرن ژ بو خو ئامانج
 ویکرا نه موحبین و نه مه حبوب
 فارینج ژ حه قیقی و مه جازی
 نه ماما دیه تیم و بی مه جانن
 به لکی د سفیل و بی خودانن

له پیش خانی دا شاعیرانی کورد زور بون وه کو:

نه قی ته یران - مه لای باته - عهلی حهریری - مه لای جزیری و شاعیران و چرگه رانی تر.
 به لام له و روزگاره دا کورد و کوردستان له ژیر، دهسه لاتی تورکی عوسمانلی دا بون،
 ناوی نه م شاعیرانه بزر کرا بون، که س نرخی نه وانه ی بو ده نه که وتبو.
 بهر له وان جوامیر و نازا یه ک هه ل نه ستا بو، که ئالای سهر به رزی هه لدا و بیژی:
 که ئیمه ش خاوه نی فهره ننگ و زمان و شارستانی (ته مه دونین) پیکه وه نه ته وه بیکی و
 نه ش توانین به زمانی خو مان بنوسین و بخوین و فییریش بکه ین.
 تا نه حمه دی خانی بی ترس و له رزهاته ناو کووری خه بات و ئالای یه کیه تی کوردانی،
 نه به زانه به رزه وه کرد و هه لیدا و به م جوژه به ردی بناغه ی زید خوشه ویستی و گهل
 په روه ری بو نه ته وه ی کورد دارشت.

نه حمه دی خانی له م بابه ته وه له بهر کولی په راوه و چریکه ی مه م و زینی خویدا ئاوا
 نه بیژی:

گهردی هه بویا مه ژی خودا نه گ
 عیلم و هونه رو که مال و ئیزعان
 عالی که ره مه ک له تیغه دا نه ک
 شیعو غه زهل و کیتاب و دیوان
 نه ف جینس ببا لباوی مه عمول
 نه ف نه قد ببا له ننگ وی مه مقبول

من دی عیلما که لام مه وزون
 عالی بکرا لبانی گهردون
 بینا فی روحا ملی جزیری
 پیی حهیی بکرا عهلی حهریری
 که یفه که وه بدا فه قیتی تهیران
 حه تتا نه ئه بهد بمای حهیران

ئه حمه دی خانی به نرخاند و گرینگ بونی زمانی کوردی زور باش ناگادار بوه، خانی زانیویه تی بو سهر که وت و پیشکه وتنی نه ته وهی کورد، بو پته و کردنه وهی یه کیه تی هوژو تیره کورده کان، بو نازادی کورد، پیویسته هه مو کور دیک چ گه وره، چ چکو له زمانی خوئی چاک فیژ بی و چریکه و چیروک و ویژاوه ری و ئه ده ب و ویژه و هونه رو شیعرو میژوی نه ته وهی خوئی فیژ بی و جوان بینوسی، جا هه رله بهر ئه م باوه رو ئیده و نامانجه بوو که خانی به درا وی خوئی بو منالانی کورد فیژگه بیکی دامه زراند و خووشی له ویڤدا خه ریکی ده رس و تنه وه به زمانی کوردی بو و به کوردی ده رسی به منالی کورد ئه وت.

ئه حمه دی خانی فه ره نه نگیه ی عه ره بی - کوردی هه رله بهر ئه م سونگه نوی که منالی کورد به زمانی کوردی و دایکی خوئی بخوینی و زمانی عه ره بیهش باش فیژین ئه حمه دی خانی فه ره نه نگیه که ی خوئی نا و نا (نوبار) - که له وا به شیعرا ئاوی کوتوه:

ژپاش همدو سله واتان	ئه ف چه ند که لمه ژ لو غاتان.
فییک ئیخستنه ئه حمه دی خانی	ناف لی نوبار بچوکان دانی
نه ژبو ساحیب ره وا جان	به لکی ژبو بچوک دکور مانجان
ئه ف کو ژ قورئانی خلاس بن	لازیمه سه واد چاف نامی بن
دا بفان چه ند رهش به له کان	لیوان ته بیعت مه له کان
ئومی دم ژ تفالان	کومه عه مه ل بتالان
د وهقت ده ور، ده رسان	بکه ئینعام و ئیحسان
به دوعا مه بیر بیینی	فاتیحه ژ مه را بخوینن

ئا کادمیک ئی - آ. ئوربلی نوسیویه تی: هه مو نه ته وه ییک ئه حمه دی خانی یان له بیر بردۆته وه یا باشر بلیم: هیچ که سیک له نه ته وه کانی لا وه کی ئه حمه دخانی ناسی ته نیا کورده کانه، که خانی باش ئه ناسن و ئه ویان له بیر نه بردۆته وه و هیمن ناو بانگی خانی له هه ر شویتیکا ویردی زمانه، بی شک هه ر کوردیک ئه م - شاعیره نه ته وه ییه ی خوئی باش ئه ناسی. - ئه م قسانه ی ئا کادمیک ئی. آ. ئوربلی راسته.

کورده کان ناوی ئه حمه دی خانی یان له بیر نه بردۆته وه و هه رگیزیش له بیرى نابه نه وه. زوړی له شاعیرانی کورد، وه کو: (حاجی قادری کوئی - کوردی - پرته وه گی حه کاری - زیۆه - خه لیفه به ها) وه ک ئه حمه دی خانی وه له م دهم و ساته ش دا شاعیرانیکی ناوداری وه کو کامه ران - هه ژار - گوړان، نه ریمان - ته و فیه وردی - جگه ر خوین - هیمن - وه کو ئه حمه دی خانی ئالای نیشتمان ویستی و گه ل په روه ری یان به رز کردوه ته وه و بی ترس و مچرک هاتونه ته ناو ریزو ریژی خه بات گیرانی ئازادی کورد و خه باتیش ئه که ن.

تانه ته وه کانی خوړ هه لاتی نیتیک و ناوه راست له دیلایه تی زوړ خوړان و مارزان و نیمپریالیزم و زوړداران و زالمان رزگاریان بیت تا به ئازادی ژیان بده نه سه ر و له ریگای دوستی و برایه تی دا بچنه پیشه وه. قانات کورد و لیننگراد ۱۹۵۸ س وه رگیان و وه رگیرووی: «شه پۆل».

عەللامە و زانای ناودار حاجی مامۆستا مەلا حسین مەجدی

مەهابادی: ۱۲۶۵ - ۱۳۵۰ی هەتاوی

ئەم زانا ناودارە زۆربەیی قورئانی کەریمی لە بەربو، هەر وە کە فەقیان دەهات و ئەچو و لە بەر قورئانی دەور ئە کردەو، - بەراستی بە کەمترین بیژەو واژە باشترین واتای لە نایە تە کانی قورآن ئە کرد، ئە گەر بە زوانی کوردی ئە هاتە سەر دەرس و تەنەوێ تەفسیری قورئان و دەرس دانەوێ حیکمەت و کەلام و مەنتیق بەراستی، هەر لە خوێ دە کالایەو، کە نوکتەیی ورد، ورد و ریزە کاری - عیلمی و فەرھەنگی و هونەری و زانستی و قەلسەفی دەریخت، لە روژگاری خوێدا ئیمامی شافعی یە ک بو، حاجی مامۆستا مەلا - حوسین مەجدی لای زانای ناودار مەلا (عبدالرحمن - فاضلی) نەوێ مەلای یایی لە مزگەوتی سور خوێندوێ تە لە شارە زانست و هونەر پەرورە کە مەهابادی موکری و ئیجازەیی ئیفتا و تەدریسی وەرگرتووە.

حاجی مامۆستا مەلا حوسین مەجدی لە سەر زۆربەیی پەراوێ - عیلمی و زانستیه کان کۆبە و حاشیهیی هەیه، لە ماوێ ۸۵ سال عومری شەریفیدا کە لە مزگەوتی بازاری شاری مەهاباد و فیژگەیی بەرزی علومی دینی و ئیسلامی مزگەوتی سوی مەهاباد تەدریسی کردوێ - هەزاران فەقیی وە کو مەلا عەبدول کەریم شاری کەندی: (مصطفی پور) کە لە ۱۳۰۵ هەتاوی لە گوندی قاجر لە دایک بوو و لە نۆسانی ۱۳۶۱ هەتاوی لە مەهاباد شەھید کراو، یا زانایانی وە کو حاجی مەلا صالح رەحیمی ئیمام جومعەیی نەغدە و مەلا سەعید ئیبراھیمی محەمەدی کە کتیبی وە کو گەشتی لە عولومی بەلاغە و کتیبی وە ک قارەمانانی نەتەوێ کورد و کتیبی وە ک ئاشنایی بە تەحە ولاتی ئیسلامی و... هەیه و چەندین زانای تر لە فیژگەیی ئەو زانایە دەرسیان خویندوێ و پیژگەشتون و ئیجازەیی ئیفتا و تەدریسیان لای وەرگرتوێ، ئەمە سەرە رای ئەو هەموە نوسینەوێ ئەو هەموە مەسائیلی فیهی و شەری و ئیرسی و دینی و ئیسلامی یانە بو، کە فتوای پیداون و کارو باری شەری و دینی خەلگی ئەو ناوێ ناوێ ئەنجام داو.

حاجی ماموستا مەلا حوسین مەجدی زۆربە ی ئەشعارێ مەنظومە ی سەبزه واری لە بەر بو و ئەو کتیبە ی بە هەر دو بەشی مەنتیق و - فەلسە فەو، کردبوه پارسی، شیعەرە کانی بە شیعری پارسی و مەتنە کەیشی بە مەتنی پارسی و زۆریش سارکار و ره وانه، من دیومه که به دەس و خەتی خۆیی نوسراوه تەو و محەمەد صالح ئیبراهیمی (شەپۆل) که له خزمەت ئەوراتە ئیجازە ی ئیفتا و تەدریسی وەر گرتوو هەندێ لەو ی رونوسی کردووە. بووینە لەباسی مای شاریحە و هەلی بەسیتە و هەلی مورە کەبەو... دا، لەسە بزواریدا، بە شیعری فارسی ماموستا هەر چوار، مەبەستە کە ی بە جوانی بەیان کردووە کە بە شیعەر، فەرمویە تی:

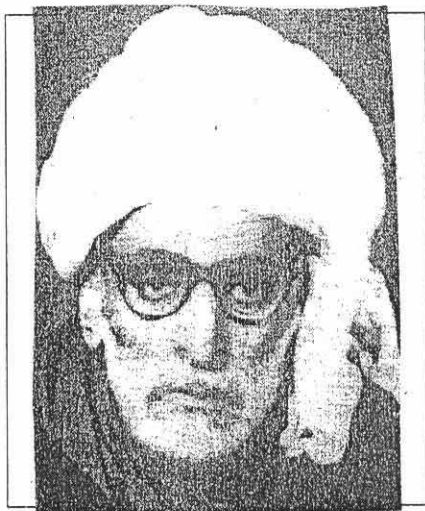
(معنی لفظ و حقیقت پی وجود بعد از آن احوال را باید نمود).

ماموستا مەلا حوسین مەجدی دو کوری فازی هەیه:

۱- دوکتور محەمەد مەجدی ۲- حەسەن مەجدی.

دوکتور محەمەدی مەجدی کە لە ۱۳۰۲ هەتاوی لە مەهاباد - لە دایک بو، ئوستادی و پێژاوەری زانکۆی گوندی شاپوری ئەهواز بوو لە کۆنگرە ی لیکۆلینەو ی کرمان سالی ۱۳۵۵ و کۆنگرە ی تەوریزی سالی ۱۳۵۴ و هی زانکۆی نەتەو ی تاران بەشداری کردووە و مەبەستی بە کوردی و پارسی زۆر، بە تایبەت لە سالنامە ی مەهاباد سالی ۳۴ و ۱۳۴۳ ی هەتاویدا و هەر واکتیبی رحلە الی رجال و شجاعانی و لە عەرەبیەو کردووە فارسی و چاپیش کراوە و کتیبی ئەبوبە کری صدیقی لە عەرەبیەو هیتاوە تەسەر زمانی فارس و لە چاپ دراوە. دوکتور محەمەد مەجدی بو ماو ی ۱۶ سال سەرۆک و بەرپرسی زانکۆی ئازادی ئیسلامی شاری مەهاباد بوو هەر خویشی ئەو زانکۆیە ی دامەزراندو رازندی یەو و زەوی و زاری فرە ی لەم لاو لەولا بو پەیدا کرد و ساختومانی فرە عالی بو سازداو بە لوتف و کاردانی و لە کارزانی و مودیر یە تی قەوی، ئەو زانکۆیە ی گە یانده ئیستا (۲۰۰۷ ز - و زانینخوازانی فرە ی لەو ی مەهاباد، پینگە ماند. حاجی ماموستا مەلا حسین مەجدی کوری حەسەن ئاغایە و لە سالی ۱۲۶۵ یا ۱۲۶۸ هەتاوی. لە گوندی قالوی galwe ناوچە ی گەورکی Gewitik لە دایک بوو و لە سالی ۱۳۵۰ ی هەتاوی لە شاری مەهاباد بارگە ی بەرە و لای خوا تیکناو و هەر لە ویش نیژاوە و حەشیمە تی فرە زۆر لە

سەر جەنازە ی موبارە کی حازربون و نوێژیان لە سەرکردو لە پرسە و سەرە خوشیدا بە شداربون. باشە بزاین کتیبی سەبزه واری بە هەر دو بەشە که یەو، ماموستا بە فارسی یە کی سادە، شیعرە کانی بە شیعر و دەقە کەیشی بە پەخشانی فارسی تەرجمە کردبو و مەلا عەبدوللای تالەبانی (قاسمی) که فەقی ماموستا بو، ئەو کتیبە ی لە ماموستا وەرگرتبو که بویی لە چاپدا، بەلام بە ناوی پایان نامە ی مەدرە کی لیسانسی خوێ لە زانستگە ی ئیلاهیات لە تاران لە قەلەمی داو.

حاجی ماموستا مەلا حسین زانایە کی زۆر قسە خوش و نوکتە زان و (حاضرالذهن) و حازر جەواب بو، خەلک هەر حەزی ئە کرد لە کوێری قسە و دەرس و پەند و آموزگاری یە کانیدا بە شدار ی بکات، ئیستاش قسە ی خوشی ئەو زانایە ویردی زوانی خەلکە.

ماموستا مەلا حسین مەجدی خو و ئاکار و

تایبە نەندی مروفانی بە رزو بلیندی هەبوو، فرە سیفەت بە رزو مرو و دوست و نیشتمان خوشە ویست بو و فرە زانا بە زانینە کانی ئیسلامی بوو بە کورت ترین رستە و ردتین و پڕناو و روکتیننی واتای قورئان و مەبەستە سەختە کانی فەلسەفە و کەلامی بە یان، دە کرد و فەقی و مەلا و خەلکی، لیبی تیدە گە یاند و خەلکی و مەلا و زانایانی هاوسەر دەمی، ماموستا مەلا حسین مەجدی یان، بە ئیمام شافعی سەر دەم دە زانی عەللامە ماموستا مەلا حسین مەجدی وەزیری داد - ی کو ماری ۱۹۴۶ ز - بوو لە روژانی جێژن، دوای نوێژی جەژن، لە مزگە و تەو سەر راست دە چوو جێژن موبارە کی خاوخیزانی عەللامە، مەلا رەحمانی فاضلی و تەنانەت جێژنەشی پیبی دە دان و بە و جوړە، ئەرکی سەر شانی خوێ سەبارەت بە بنە ماله ی ماموستا که ی ئە نجام دە دا.

ماموستا مەلا حسین هەم لە مەعارفی ئیسلامی و زانینە کانی قورئان و فەرمودە و

فەلسەفە و کەلام و مەنتیق و زانینە کانی بە لاغە و شیعەر و شاعیری و زانستی ئوسولی فیهو شەریعەتی ئیسلامی پزراناو شارەزا بوو هەم لە وێژە و وێژەوانی زمانی عەرەبی و فارسیدا هەر مەوجی دەدا، هیچ زانایی وە ک ئەو زاتە عەرەبی بە جوانی و بە بی هەلە، نەدە خویندەو، عەللامە مەلا ئەحمەد تورجانی زاده ئوستادی مومتازی زانکۆی تەوریز، کە بە فەقیهەتی لە مەهاباد، لای مامۆستا مەلا حسین مەجدی خویندەبوی، دەی فەرمو کەس وە ک مامۆستا مەلا حسین نیزامی کوری رەئیسە کورد، ناناسی و دوکتور کامکار ئوستادی زانکۆی تاران بو فیرونی شیعرە کانی نیزامی گەنجەوی، دەهاتە مەهاباد لای عەللامە، حاجی مامۆستا مەلا حسین و دوکتور کامکار، رایگە یاندەو، کە تانیستا ئەدیب و وێژاوەریکم، نەدیووە کە وە کو عەللامە ئوستاد حسین مەجدی مەهابادی بە بیروراو هزر و ئەندیشه و بیروردی، ناسەواری نیزامی گەنجەوی رەئیسە کورد، شارەزاو خاوەن دەسەلات و ناسیاوی. نوسەری ئەم دێرانه (شەپۆل) لە سالە کانی ۳۴ - ۱۳۳۶ی هەتاوی کە لە فیڕگە ی ئوستاد عەللامە مەلا حسین مەجدی مەشغولی خویندن و پیاچونەو و لیکۆلیتەو وە ی زانینە کانی ئیسلامی بوم لە خزمەت ئەوزاتە پزرانایە، دەم دی سالی چەن جار حاج یوسف شیعار لە گەل جەعفەر شیعار کورپیدا، دەهاتە مەهاباد، لای حاجی مامۆستا مەلا حسین بو فیرونی قورئان و تەفسیری قورئان و فیرونی ریزە کاری زانستی تەفسیری قورئان و حاج یوسف شیعار لە تەوریز سەرۆک و سەر حەلقە ی کوری تەدریسی قورئان و تەفسیری قورئان بو و لە پەسەندی مامۆستا مەلا حسین مەجدی لە سەرە خوشی وە فاتمی ئەوزاتە دا نوسیویەتی: «پیتسەت سالی تر زانایی وە ک ئوستاد حسین مەجدی، ئاوا زاناو شارەزا بە زانینە کانی قورئان و ئیسلام لە ولاتی ئیران پەیدا نابی، روچی شاد بی (بروانە ژیناوەری زانایانی کورد لە خزمەت... پەری ۸۵۷ تا... چاپخانە ی مەهارەت چاپی سالی ۱۳۶۴ ی هەتاوی تاران.

بیرورا

□ روژنامه‌ی ئیتیلاعات روژی یه کشه مه ۲۴ خا که لیوه‌ی ۱۳۸۲ و ۱۰ مانگی سه‌فهری ۱۴۲۴ و ۱۳ ئاووریلی ۲۰۰۳ ز له ژماره‌ی ۲۲۴۵ ی خویدا له پهره‌ی ۶ دا ئه م قسانه‌ی دوکتور محه مه د ئیبراهیم باستانی پارێزی له چاپ دا بوو بلاوی کردبووه. منیش لام وابو باشه به کوردیش بلاو بکریته وه، جا ئه وه بو ئه وه مه یه سته م هیتایه سه ر زمانه‌ی کوردی تا کورد زمانیش ئه و بیرورایانه بخویننه وه و بیرورای خوینانی له سه ر زیاد بکه ن و هه ندی ئه و باس و خواسانه رونا کتر بکریته وه و که لکیان لیبی وه ر بگیری دری (شه پوئل)

بیرورا

ئه م شه تته ره وانه چی یه - که به نیتوبه غادا دی و ده روا

بر آنچه می‌گذرد، دل منه که دجله بسی پس از خلیفه بخواهد گذشت از بغداد. (سعدی)
یانی ئه و نه دلت لای ئه وانه نه بی که ده رو و و وندا ده بن، چونکا ئاوی ده جله، دوا ی
حه لیفه یش، فره له به غاوه دی و ده روا.

له قسه و با سه کانی وه زیری دیفاعی ئه مریکا، که له راستیدا فاتیحی به غایه له سه ده ی
۲۱ دا، یه ک رسته ی به زمان رایگه یاند، که له میژودا سه بت ده بی. ئه و گو تی: «من کاتی
فیلمی چونی سه ربازانی خو مانمان بو نیو (به غا) دی هه ستم به غرور کرد، ئه م چونه ئه بی
له میژودا بنوسری و سه بت بکری...» رامسفیلد، هه روا رایگه یاند و گو تی: «... ئه توانری
ئه م رودا وه، به رمیانی دیواری بی رلین له باری گرینگی میژویی یه وه، به راورد بکری...»
دیاره میژو له قسه ی رامسفیلد ورد ئه بیته وه و چوونی هیزی جهنگی ئه مریکا و ئینگلیس
بو نیو به غا، به دل نیایه وه ده نوسری و سه بتیش ده کری. به لام له بابته برگه ی ۲ قسه ی
وه زیر جهنگی گه و ره هیزی دنیا و به راورد کردنی ئه وه له گه ل تیک قرمانی دیواری
بی رلین، که هه ر دو فیلمی ئه وه مان دیوه، دیاره جیی قسه لیکردنی ماوه، چونکا هیچ
۲ روداوی میژویی له جیهاندا، نه که له یه ک بچن و هاوتا و هاو سهنگی یه کترین و ئه م
میسال و نه زیله ی جهنابی وه زیر له جوژی ئه و به لگه قیاسی و به راورد کردنه یه، که

مه ولانا، ئه وه، به دهر له وه هم و قیل و قال، ده زانی و به به شی له و جوړه نه زیلانه که به کزو لاوازترین جوړی به لگه ی مه نتیقی داده نی و له حه قیش لانه دهین له نیوان خو به ده سه وه دانی به غاو دارمیانی دیواری بیژلین، چکوله ترین مونسه به بی له باری میژویی یه وه، له ئارادانیه. چونکا ئه و ۲ روداو ه گرینگه له ۲ شوینی جیا له یه کتر و به تیکو شانی که سایه تی جیا جیا روی داوه. له سه ره ئه و بنه ره ته که هیچ کام له ۲ روداو هی میژویی، قهت و ییک ناچن و وینه ی یه کترین، هه رچه نده هه ندی و ییک چوونی فریو ده ریانه له و دوانه دا کو بیته وه، جا که وایی، وه رز: کژی ۲ ی قسه کانی هه لده وه شینه وه و ئه م نوکته، ئیمه بولای نوکته یی تر ریژویی ده کا که به داخه وه ده سه لاتد ارانی ده وله ته زل هیژه کانی دیکه یش نه ته نیا میژو که می ده زانن، به لگو ئه گه رفره یشیان بزانیبا، که مترین نه زمون و په ندیان له میژو، وه رنه گرتووه. هه رجوړ بی قسه ی ئه و فره نگیه، خاوه ن، بیرو رایه، باش نیشان ده دا که «ئه زمونی میژویی به ئیمه ده لی: که هیچ که سی له میژو ته جره به فیژنابی» له حالیکدا یه کی له باشتترین و شیواترین راسپارده کانی نیکسو ن سه رکوماری ناوداری خو ش قه له می ئه مریکا، ئه وه یه که هه ر سه رکوماریکی ئه مریکا، حه تمه ن ئه بی ئاشنایی و ناسیا و یکی ته و او ی به میژو هه بی.

نیکسو ن سه رکوماری ره حمه تی ده س له کارکیشاوی نیوه سته م لیکراوی ئه مریکا، کتیبی فره ی نویسه و فره یی له وانه ش کراو نه ته فارسی که یه کی له وانه، فره یدونی ده وله تشاهی ته رجه مه ی کردوه و ئه وه کتیبی ۱۹۹۹ سه ر که وتنی بی جه ننگ» ه. جیی ورد بونه وه یه که پیش بینی سه یرو سه مه ره ی نیکسو ن گه وره مه زنی بی چون و چرای ئه مریکا، له م کتیبه یدا نیشان ده دا، نیکسو ن ده لی: «ره وتی سیاسه تی ده ره وه ی ئه مریکا، به سی عامیلی گرینگ بو کارپی کردنی یه ک رابه ری ناوه ندی پر هیژ، نیازی هه یه. یه ک سه رکومار که بتوانی باشتترین که لک له مو شاویرانی خو ی، وه ربگری... له سه ده ی نوزده دا ئه کرا سه رکومار، سیاسه تی ده ره وه ی، به وه زیری ده ره وه بسپار دایی، به لام... سه رکومار ئه شی رابه ری بی، که له گشت و کارو باری شاره زایی و ده سی هه بی.

یہ کہ م سہر کو مار، نہ بی تاریخ بناسی. سیرا بیت منزیس کہ فرہ بہ شیای لہ پلہ ی سہرہ ک
وہ زیرانی ٹوستورالیا خزمہ تی کردوہ، قسہ یہ کی جیٹی ورد بونہ وہی ہہ یہ کہ دہ لئی:
«بیر کردنہ وہی یہ ک رابہر لہ قہ زاوہ تی تاریخ، تہ نیا ٹہ وہ دہ توانی سہرنجی
دہ سہ لآ تدارانی دہ ولت، لہ پیداوستی سہختی لیبران و کارو کردہ وہی نابہ جی
بگیریتہ وہ» لہ ہہ موشتی گرینگر ٹہ وہ یہ کہ رابہر بہ میژو ناسیاوبی. بہ واتای دہرس
وہرگرتنی پیویست لہ رابوردو.

دو ہہ م، سہر کو مار دہ بی کہ سانی بو پوسٹہ گرینگہ کانی وہزارہ تہ کانی دہرہ وہ،
بہرگیری: «دیفاع» و دامہ زراوہی ہہ والگیری دہس نشان بکا، کہ پیشتر پیشینہ ی بہ ریوہ
بہ رابہ تیان ہہ بوبی، نہ ک ٹہ وہی تہ نبا فرمانبہر و شوین کہ وتہ ی سیاسہ تی کہ سانی تر
بووبین.

سیہہ م، سہر کو مار دہ بی سیستمیکی بہ ہیژی ٹہ منی نیشتمانی دابمہ زریٹی... چونکا بی
رہ چاو کردنی ٹہ وسی بنہ مایہ، سیاسہ تی دروشم بہ رز کردنہ وہ، ہہرہس دینی. بہر
لہ وہی کہ مہ بہستی سہرہ کی خو م باس بکہ م دہ بی بلیم: بہ ہوئی ٹوگریہ ک کہ بہ دہنگ و
ٹاوازہ کانی (ٹوم کولسوم) ی ستران بیژی گہ ورہی میسریم ہہ یہ، روژانہ ٹہ گہر لہ مالی
دابم، لہ کاتی پشودانی دوا ی خواردنی فراوین، گوی دہدہ مہ گورانیہ کانی ٹہ و ہونہر
وہرہ، کہ لہ رادیو (ٹیمارات) بلاو دہ بنہ وہ و ٹہ زقہ زالہ ماوہی ۲۰ روژ، شہرہ کہ دا، پیش
لہ دہنگ و باسی، تہ نائت ساتیکیش دہنگی گورانی (ٹوم کولسوم) نہ برا، وہ ک بلیی لہ
ٹیمارات ہیچ کہ س گوی لہ زرمہ ی توپہ دور ٹہنگیوہ کان نہ. بہ ہہر حال ٹہ و روژانہ،
روداوہ کانی بہ غدام لہ ۸۰۰ سالی رابوردو دہ ہیٹایہ وہ یاد.

خواجہ رہشیدہ دین فہزلوللا ہہ مہدانی گہ ورہ دیر وکزانی خودانی جامع تہ واربخ
رستہ یہ کی جوانی ہہ یہ ولہ بابہت گہ یشتنی سپای ہولا کو بو شاری بہ غدانوسیویہ تی و
دہ لئی روژی یہ کہ می موحرہ م سالی ۶۵۵ مانگی و ۱۹ ژانویہ ی ۱۲۵۷ زویہ کہ می
ریہندان، بہ لہ شکرہ وہ ہاتہ سہر، ری کرماشان - حہلوان و خواجہ نہ سیرہ دین توسی و

گه و ره پیاوینکی وه کو: (عه لائەدین عه تامه لیک) له گه ل پاشا و که سایه تیه کانی ئیران که له خزمهت دابون، به گویره ی نوسینی جامع ته واریخ له ۹ موحره می ۶۵۶ مانگی و ۱۸ ژانویه ی ۱۲۵۸ ز - بایجونویان و بوقا ته یمور و سنجاق، له ئاوی ده جله تی په ربون و له کازیوه ی روژی ۵ شه مه عاشورا گه یشتنه شاری به غا، هولاکو فرمانی دا؛ دادوهران، زانایان، شیخه کان، عه له ویان، ئه رکانات و ئه وانیه ی شهرمان له گه لدا نه کهن، دهس در پریان ناکریتته، سه رو له ئه ماندا ده بن و ئه و فرمانه نووسراو له ۶ لاه و هاویشترایه نیو، شاره که، جاله بهر ئه وه ی له نیریک به غدا به رده مه نجه نیق نه بو، له جه به ل حه مره بن و جه له ولا، هیتایان. روژی هینی ۲۵ موحره م، بورجی عه جه میان روخاند. ئه وسا به فرمانی هولاکو ده ورو پستی به غدا یان گه مارو داو له پال هه ر مه نجه نیکیش دا، پاسه وانیک دانرا، بوقا ته یمور، ریگه ی به سه ره - مه داینی خستبووه ژیر رکینی خوی، تا ئه گه ر که سی به که شتی هه لی، پیشی پی بگری.

نامه وی ورده کاری یه کانی، به سه رهاتی روخانی به غاتان بو بگیر مه وه، کتیبیکم به نیوی (سهنگی حه وت قه له م) نوسیوه، که چوار جار له چاپ دراوه و تیدا باسی ئه و روداوه م کردوه. سپای مه غول له باکورو باکوری روژ هه لا ته وه، خوی خزاند بووه نیو به غدا، به لام ئه مریکا له خوارپوه هیرشی بردبوه سه ره به غدا، هه ر بوئی ناچار بوو بیاوانه کانی خوراوی به غدا بیری که دیاره له سه رده می خواجه نه سپردا، هه له یه کی به و جو ره نه کراو هه زاران سه رباز هه ره کو سه عید سه حاف وه زیری راگه یاندنی به عسی سه دام، گوته نی، به ویته ی مار له و بیابانه قاقرا نه دا، به ره لاله کران. دیاره ئه گه ر له و سه رده مه دا، هه له یه کی وا کرابا، ئه ویش له مانگی خا که لیوه دا، ره شه بای روژاوی به غدا چاوی سواره کانی کویر ده کرد، هه ره کو روسته می فه رو خزاد و ساخلو کردیان، به لام ئیستا سه رده می ئه تو مه و هه له ی له و جو ره ش، ده شی راست بکریته وه، جگه له مه، به سه رهاتی داگیر کردنی به غدا به ده سی خواجه نه سیر، هه مو که س ده یزانی که چلو ن ئه لموعته سه م بیللا، خه لیفه ی عه بیاسی، له لبادیان پیچاو ئه وه نده سوی یانه وه و

شیلايان، كه گيانى ده رچو، هر جه نابى رامسفيلد لى بي خه به ره.

باش و ايه باسى عه تا مه ليك - ي براى شه مسه دين جووه ينى بكم، به راستى نه و لاوه ژيره واته عه لانه دين كى بوو؟ خه لكى (جووه ينى) خوراسان بوو، خواجه نه سيره دين توسى كه به ره وهى له گهل هولاكودا بروا به غابگرى، چبو به غذا و له خه ليفه وى ويستبو كومه كى مالى پى يكا تا بتوانى كاره عيلميه كانى باش نه نجام بدا، كه ده يسويست له گهل محيدينى خه لاتى كورد، ره سه دخانه له مه راغا سازبدا، به لام خه ليفه، پى و تبو، شاخه كانت هيتاوه، نه ويش كه به دل ساردى به غذاي به جيى هيشتبو، كاتى هولاكودا ده يويسست هيرش بو به غذا به رى، رى نشان دا و يارمه تى دا، جا كاتى به غذايان گرت، ده ستورى دا زير و ته لا و ياقوت و دور و مرواريان له گه نجينه وى خه ليفه وه له نيو دورى جيا جيا بو هيتاو به خه ليفه يان وت، بيخو، وتى: نه وانه ناخورين، پيان وت: نهى بو خرت كردونه ته وه جاده ستورى دا لباد پيچى بكن و بيسوونه وه تا ده مري و له سه ره مه رگدا، خواجه نه سير چوو وتى: خه ليفه چلوئى، خه ليفه وتى: خواجه نه وه تو، وتى: به لى ئيستا شاحه كانم كه هولاكويه، هيتاومه (بروانه سهنگى حوت قه له م به نه قل له ريساله وى فه تحى به غذا، خواجه نه سيره دين توسى). خواجه نه سير، ده يزاني كه ده سه لاتدارى ئيسلام كه پتر له ۵۰۰ ساله له ديوارى چينه وه تا ئيسكه نده رون، باجى وه رگر تووه ده بى به شيوه به ك به ريوه بيري كه خه لك بير له توله سندنه وه، نه كه نه وه جا نه وه بو كه عه تا مه ليك - ي براى شه مسه دين جووه ينى كرده، حاكمى به غا. جا له به ره وهى كه ش و هه واي به غذا گهرم بوو، بيري كرده وه كه نه بادا نه وه مووه جهنگاوه رانه وى مه غول له به غذا، بيه هوئى ته شه نه وى نه خوشى واي كرد، نه وانه برونه دهره وهى به غذا و هه روا خواجه نه سير، ده يزاني كه به هه زاران ساله خه لكى به غذا به دانه و تله و گوشت و شيرو رسق و روى و ميوه وى كوردستان به رى ده چن و پى بزيوى خويان له كوردستان دابين ده كه ن و ناوى به نيو كه به شارى به غذا، دى و دهر و له چيا كانى كوردستانه وه، سه رچاوه، ده گرى، جا كه و ايه به بى به شدارى نه ته وهى كورد له هه لسوراندى به غذا،

حوکومەت ناتوانی سەقامگیر و بەردەوام بێ، خواجە نەسیر فرەزۆ، رینگە چاره‌ی دوزیەو، ئەبو عەبباس کوری خەلیفە لە شەرە کەدا کوژرا بوو هاو سەرە جوانچا کە کە ی که ناوی شەمسە زوحا، خاتون، شالۆرکی و کیزی عەبدولخالیق بن مەلیکشا - ی برای سولتان سەلاحەدین یوسف ئەیبوبی، بوو، لە عەتامەلیک - ی مارە کردووە و ژن و شو لە بان تەختی زیرینی بەغدا دانیشتن و میژوی ئەم روداوەیان بە روژی ۱۴ی مانگی سەفەر ۶۵۶ مانگی و ۲۲ فەوریە ۱۳۵۸ ز - داناو (برواننە کتیبی سەنگ حەوت قەلەم چاپ ۳ پەرە ۴۹۳).

خواجە نەسیرەدین توسی باش زانیوی کە بەغدا، بێ بەشداری نەتەوێ کورد، بەرپۆه ناچی و سەقامگیر نابێ، ئەو بوو عەتامەلیکی کردە خزمی کوردان و کوردی کردە براپەش لە بەریوە بردنی حوکومەتدا.

ئەو حوکومەتە، بە رده‌وایو تا مەغولە کان لە بەغا و تەوریر، تەختی بەختیان بە مە ی خواردن و بەزمی بێ جیی و دزی و دزوژنی، لەخۆ تیکدا و ئەو بەلایە ی بە سەر خەلیفە ی عەباسی هات، تەموره شەلە، بەسەر، سولتان ئەحمەد جەلایر - ی هیتا. نوکتە کاتی سەھندی ئەو شاعیرە گەرە کە ئوستادی بەغا بوو، شینی یۆ ئەو کارەساتە گیراوە، بە تابهت کە ئەو، هەموو کتیبە دەس نوسانە خراو نەتە نیو، دەجلە و دەچلە ی رەش هەلگیراوە، کە دیارە کتیبی دەسخە تی کوردیشی فرە تیدا بوو. خواجە نەسیر کە قەسیدە عەرەبی یە کە ی سەعدی دەبیسێ، دەستوری دا سەعی یان بە شول دارکاری کرد، کە لە پاشان سەعدی لە رینگای کوردستانەو دەچیتە جوانرۆ - ی کوردستان دوای مانەو یە ک لە جوانرۆ، لەویۆه رادە کاو خۆدە گە یینتە، شیراز: (سیراج: سیریز)، سەیرە، دەلپێ تاریخ دوپات دەبیته‌و کە لە کاتی گرتنی بەغا، بە دەسی ئەمریکا لە روژی ۹ مانگی ئاویری ۲۰۰۳ زو روخانی رەژیمی صەدام و صەدامیان و هینانە خواری بوکلە ی صەدام، خەلگی بە نالچە ی کەوش لەدم و فلچی ویتە ی صەدامیان دەدا و هەوال نیرو روژنامە وانی بە گوللە یی کوژرا.

خواجە نەسیر، باشتەین وەرەز و کۆزی بوگرتنی بەغالە پێش چا و گرتبو، نەوای کرد، کە لە شکرە کە، پا و پلین، وە کە لە شکرێ سولتان محەمەد، خوارە زمشا لە گەردەنە و ملەئە سەداوای کوردستان، سەرما، بیان باوبمرن و ئەسب و هیستروبارە، بەرە کانیشیان قری کردو سولتان محەمەد، بەسەر شوۆری بەرە و خوارە زم گەرا دوا وەو دواى ۵۰ سال بە دەسى خواجە نەسیر و سپای هولاکو، بەغدا، داگیرکرا و خواجە نەسیر، هەر و اسپاهیانی توشی توف و توفانی شن نە کرد، سپای ئەمریکا و هاو پەیمانان بە یار مەتی هیللی کوپتیری ئاپاچی، گیر خوار دوانی لە توفانی شن دا، رزگار دە کرد.

خواجە نەسیر لە و سەردەمەى دا، ئەوێ زانیو، کە بەبێ رازی بوونی نەتەوێ کورد، حوکومەت کردن لە بەغدا، داوی دانا مەزری، چونکا دەیزانی سەد فرسەخ بالاتر لە بەغدا زەوێ یە کە هە یە بەناوی: کەرکوک، حەلەب، موصل، کە خاک و نیشتمانی کوردانەو ئاوی بەغدا لە دەجلە و کیفە کانی کوردستانەو، دێ. سەیرە و فرە جیی ورد بونەو یە، لە و ماوێ جەنگە و روخاندنی رەژیمی صەدام، شتیکیان نەخویندەو، کە، کەسی لە بیرو کوردستان دا بویی.

دیارە ئەوانەى کە زانا و خاک و ئاو ناسن، باش دەزانن، ئاوی دەجلە لە چیاکانی کوردستان، دیتە خواری تا کوۆشک و تالاری بەغدا ئاوبدەن و پاراویان بکەن. سەر رەوی کوردستان لە راستیدا جیازو سەرجه هیزی ی زیارو تەمەدونی بائیل، تیسفون و بەغدا ئاشور، سویمیر و کلده بوو و کراو تە، خەر جی شارە کانی بائیل، تیسفون و بەغدا... و ئەم رشتە میژو تاروژگاری گزنفون (۴۰۰) بەر لە زاین کە بە دەس کوردانەو لەوسە فەرەداگیری خواردبو، تاروژگاری سولتان سەلیم و شاهەباسی صەفەوی کورد و... هەمیشە لازم و مەلزومی یە کبون. تەنانەت میژو دەلی (: کاتی بە نوکید بەختونە سر لە بایلدا، دە سەلات پەیدا دە کا، تەماشای دە کا ناتوانی بی رازی بوونی نەتەوێ کورد. لەسەر دەسەلات، بمیتی، ناچار، دەچی بە کوچیلی هووێ خشە تەرە - ی پاشای کوردی ماد، دوستانە تی لە گەل، دادە مەزریشی و لە ئاکامدا، (ئەمی تیس) کچی هووێ خشە تەرە،

بوو خۆی دەخوای و تەواوی باغە موعەلەقە کانی باییل، دە کاتە مارەیی ئەو کێژە و ئەمە بەر لە ۱۹۰۰ سال روی داووە ئەمە بەم واتایە زالمی پرده سه لاتی، وە کو بوختونەسر، که چاوی دوژمنانی خۆی بە نوکی خنجیرە زیرینە کە ی، لە کالان، دەردە هیتا، ناچار بو، دلی کورده کان و پاشای ماد، بە دەس بیستی تا بتوانی بە دلنیایی و ئاسودەیی بژی و ئەو بیرو رایە لە زەمانی بە نوکید بوختونەسر تاروژگاری نوپال پاشا و روژگاری نادرشای هەوشاری کورد، بەریۆه، براوہ و تەنانەت لە سەدە ی داهینانی باروت و روژگاری صەفەوی و رکه بەرایە تی کردنی لە گەل عوسمانی و تابەر لە تیشکانی ئەلمان لە جەنگی نیوگەلانی و روخان و دابەش کردنی عوسمانی، دەسە لاتدارانی سیاسی لە گرینگ بوونی کوردستان غافل نە بوون. دە گونجی تەعە جوب بکەن که بلیم دەورانی تەلایی ئارامش، لە سەردە میکدا بوو، که کورد، تورک، عەرەب و عەجەم لە عیراقد لە بن دەسە لاتی مرویە کدا بە ناوی نوری سەعید - ی کورد، بەریۆه دەچو، که دەسال زیاتر، لە دەورانی خواجە نیزامولمولک که ۲۹ سال و ۹ مانگ وەزارە تی چەن پاشای سەلجوقی، بە ئەستو بوو و سالی سی چوار مانگ لە گەل مەلیکشالە بەغدا، دەژیا، نوری سەعید لە سالی ۱۹۲۳ ز، بوو، وەزیری دیفاعی کابینە ی سەعدون و دوا ی سالییک بوو، وەزیری دیفاعی جەعفەر پاشا، تا دوبارە، دەولەت کەوتەو دەس سەعدون و ئەویش بوو، وەزیری دیفاع، هەرواکاتی سویدی پاشا، هاتە سەرکار، نوری سەعید، دوبارە، بوو، وەزیری دیفاع و لە سالی ۱۹۳۰ ز - نوری سەعید، خۆی یە کەم کابینە ی، سازداو دوا ی سی (۳) سال که رهشید عالی گیلانی کورد لە ۱۹۳۳ ز - بوو خودانی دەولەت و لە (۱۹۳۳ ز) و ۱۳۱۲ هەتاوی تەیمور تاش لە ئیران زیندانی کراو که زیندان مرد، [نوکنه تەیمور تاش، مەحمود - ی ئەفسار و ئیعتیلا ئولمولک و... دەیان ویست بە سەرکرده گی سمکۆی مەرن دەولەتیک کوردی سازبدری بەلام فروغی نە ی هیشت و خەیانە تی بە کورد، کرد (شەپۆل)]. نوری سەعید هیمان وەزیری دیفاع بوو هەروا وەزارە تی جەمیل میدفەعی و عەلی جەودە تی لە پر ئاژاوە ترین دا بە ئەستو بوو، لە

۱۹۳۵ ز - وهزیری دهره وهی جه میل میدفه عی و له پاشان بووه، وهزیری دهره وهی دهره ی یاسین هاشم و له ۱۹۳۸ ز - کابینه ی ده ولّه تی خوئی سازدا و دوا ی سالی مه لیک غازی پاشای عیراق له لیخو رینی ماشیندا، خوئی له تیری چرا بهرق داومرد.

له سالی ۱۹۴۰ ز - ره شید عالی گیلانی له عیراق کوریتای کرد و تیشکا و ره زاشای ئیرانیش دهر کرا و محمه ده علی فروغی بوو، به سه روگ وهزیرانی ئیران و له ترسی موته فیقین هم بی لایه نی ئیرانی له شه ردا، باتل کرده وه و هم به دزی ئەلمان جهنگی راگه یاند و ئەوه له هه ل و مه رجیکدا بو، که خاوه ن بیرورا و سیاست زانان له ئیران، لایهنگری ئەلمان بوون و تف و له عه تیان له فروغی ده کرد و منیش (پاریزی) که له و سه رده مه ی دا خه ریکی خوئیدن بووم که توانجم له فروغی ده داوئستا له و کاره ی خوم په شیمانم. یه غمایی بوئی گیرامه وه که چوه لای فروغی که پیکه وه، دیوانی سه عدیان، راست ده کرده وه. فروغی، له منی پرسی یه غمایی، خه لک له بابته کابینه ی من چده لئین، یه غمایی ده لی: مه پرسه خه لک خراپته ده لئین، که بی لایه نی ئیرانت له شه ر باتل کردو ته وه و شه ر کردنت به دزی ئەلمان، راگه یاند وه و ئیزنت داوه، تا موته فیقین، بیته ئیران. فروغی پی و تووه، ئیران ۶۰ سال نان و ناوی به من داوه تاله روژیکی وه کوئستا، به کار بیم و خزمهت بکه م ئەبوو من، ئەو قه رارداده، گری بدهم، تا (واوی) له ودا به دزی به رژه وهندی ولات پهس و پیش، نه بی. ئەگه ر من بو پاراستنی خوم له زمانی خه لک، بو فریوی بو ره پیاوان، شان نه ده مه، بهر ئەم کاره، دیارنیه، یه کی تر چ جو ره قه راردادی ده بهستی (برواننه ته لاشی نازادی بابی ۶ په ره ی ۵۹۶).

له دوا ییدا، دهر که وت سی چوار جومله له و قه رار داده، له دوا ییدا، گری پوچکه ی فره یی له پیاوانی ناوداری ئیرانی کرده وه، بهم واتایه، جومله ییکی کورتی ئەوه بهم جو ره بوو (مه جلیس: ئەنجومه ن - ی رابوردو، دریز بکریته وه، چون تاسپای بیگانه له ئیراندا یه هه لباردنی دروست ئەنجام نادرئ). «وله پاشان مه بهستی توسویب کرا، که هیچ قه رار و مه داری ئیمتیازی، بی په سه ند کردنی مه جلیس، شیاوی به ریوه بردن نییه. (وه ک ئەوه،

ئەمە پێشنیاری موسەدەدەق بوو، کاتی قەوام سەلتەنە، چوو مەسکەو و قەرار دادی نەوتی مۆر و ئیمزا کرد، لەو پاراگرافە کە لێکی وەرگرت و گوتی: «من قەرارداد، دەبەستم، بەلام ئەبێ ئەنجومەن، پەسەندی بکا، ئەستالین قەبولی کرد، چاکاتی ویستی هەلبژاردن بکا، قەوام وتی: تاسپای بیگانه لە ولاتدا هەبێ هەلبژاردن قانونی، نییە. روسە کان لە ئێران دەرچون و هەلبژاردن لە ئێران ئەنجام درا، بەلام هەر ئەو ئەنجومەنە، لەسەر پێشنیاری د شەفەقی، وتی: قەراردادی نەوتی باکور، وەک گری نەدرایی و مۆرنە کرای وایە و باتلە. دیارە قەوام کەوت، بەلام ئەو (واوەی) فروغی کاری خوێ کرد بوو.

با لە مەبەستە کە ی خوێمان دور نە کەوێتەوه، مەروێ لە کارزان ئەبێ بوو روژی مەبادا نازوخە بکری. دەلێن: گەنجینە ی ولات، مەردانی شیاویە تی.

کابینە ی نوری سەعید، تەنیا جاری ئەویش لە سالی ۱۹۵۳ ز و ۱۳۳۲ هەتاویدا بو، کە قەت بو و جەمیل مەدەفەعی هاتە سەر کار و موصەدەدەقیش هەرلە و سالی ۱۹۵۳ ز و ۱۳۳۲ هەتاویدا بو، کە نوری سەعید بوو وەزیر دێفەعی جەمیل مەدەفەعی و بو سالی دوایی ۱۲ هەمین کابینە ی خوێ سازدایەوه. ئەو تا ۴۰ سال دایر مەداری کاروباری ولاتی عێراق بوو. تەنیا هونەری نوری سەعید لەوەدا بوو کە کورد و ناکورد، هەر وە ک: گۆی روژ و مانگ، لە نیۆلە پی هەردو دەسیا بوون و تەوازی راگرتبون. تالە بەرە بەیانی روژی ۱۴ ژوئیە ی ۱۹۵۸ ز و ۲۳ پۆشپەری ۱۳۳۷ هەتاوی کە عەبدولکەریم قاسم کوردی فەیلی: (پالەوی) هاتە، سەرکار و رایگە یاندا کە ولاتی عێراق هێ کورد و عەرەبە و نوری سەعید لە کاتی هەلاتن دا، خوێ لە چارشیوی ژن پێچابو ناسراو تیکە تیکە کرا. دیارە صەدامیش دوای ئەو هەموو زولم و زۆرە کە هەلەبجە ی کردە هێروشیما ی کوردستان، سەری بە پە تا کرا. خواجوی کرمانی بە شیعەر رایگە یانداوه کە: خاک ی بەغدا بە خوێی خەلیفە کان دەلی: ئە ی ئەم ئاوه؟ بە خورە چی یه؟ کە بە نیۆ بەغدادا تی دە پەری.

کیانیان

زنجیره‌ی پاشایانی کیانی یا کیانیان، ژماری له پاشاکانی به‌ره‌گه‌ز کورد، بوون، کریستین‌سین و هندی میژو، زانی ناودار به پی‌کتیپی ناویستاو چریکه و چیروکی میژویی، نیشتمانی و دینی ساسانی بیرو باوه‌ریان وایه، که تاریخی کیانیان، له سه‌رئه‌فسانه و ئوستوره، ساز نه‌دراوه و راستی و رو داویکی تاریخه، ناوی پاشایانی ئه‌م زنجیره‌یان به‌مجوره، هیناوه: ۱ - قوباد: که یقوباد ۲ - که یکاوس بن که یقوباد ۳ - که یخوسره‌وبن سیاوه‌ش بن که یقوباد ۴ - که یمپه‌راوبن کیوجی بن که یمه‌نیش بن که یقوباد ۵ - گوشتاسب بن لوه‌راسب ۶ - به‌همه‌ن بن ئیسفه‌ندار بن گوشتاسب ۷ - هومای که به‌ریوایه‌تی ئافره‌ت و به‌ریوایه‌تی ترکیژی به‌همه‌ن که دواوی وی چو‌ته‌بان ته‌ختی پاشایی ۸ - داراو - ی‌یه که م‌کوری هومای ۹ - داراو - ی ۲ که له‌گه‌ل ئیسکه‌نده‌ردا جه‌نگی کرده و تیشکاوه و له‌ئا‌کامدا، زنجیره‌ی پاشایانی کیانی بنه‌بربون. له‌م پیرسته، ئه‌وه دینه‌بیر، که له‌وه ده‌چی دارای ۱ و ۲ داریوشی ۱ و داریوشی ۳ ی هه‌خامه‌نشی بن. ناوی که یخوسره و، سیوه‌مین پاشای کیانی چهن جار له ناویستا‌دا ناوی هاتووه و فه‌ری ئیزه‌دی هه‌بووه و له‌ویژاوه‌ری په‌هله‌ویشدا ناوی باوکی به‌سیاوه‌ش کوری که ی‌ئاوس و دایکیشم به‌ناوی (ویسیان فریه: (فه‌ره‌نگیس) که له‌کنگ دژ (: که‌نگاوه‌ر) له‌دایگ بووه و یه‌کی له‌کاره‌گرینگه‌کانی به‌وه دانراوه که بوتخانه‌ی دژ - ی به‌همه‌ن که له‌که‌ناری ناوی چیچست (ورمی) بووه، ویرانی کردون.

نیزامی به‌شعیر ده‌لی: (چو برکیخسرو آواز دادی / بکیخسرو روان را باز دادی). که‌نوله، شاریکه، ناوه‌ندی دیتستانی دینه‌وه‌ره له‌به‌شی سه‌هنه‌ی شاری کرماشان دایه‌وله ۲۵ کیلومتری باکوری خوراوای سه‌هنه، دایه‌وکیفاوی و سارده‌و زیاتر له ۳۰۸۵ که‌س له‌وی ده‌ژین و کوردن و کاریان جوت و گاوکشت و کاله و توتن و میوه

بەرھەم دیتن. کۆکیلۆیە، فەرمانداری کۆکیلۆیە و بۆیر ئەحمەدی کەش و ھەوایی ساردی ھەییە و تائفە ی لور، بۆیر ئەحمەدی، مەمەسەنی لە و ناوچانە دەژین و ناوەندی کۆکیلۆیە شاری دەشت - ە و ناوەندی بۆیر ئەحمەدیش شاری یا سوچە و گەچسارانیش یە کۆ ترە لە بەشەکانی شارستانی کۆکیلۆیە، ئەم شارەدارای چالۆی گرینگی نەوئە کە بە لولە، دەبریتە جەزیرە ی خارک. لە ناوچە ی کۆکیلۆیە بە (گیۆژ) دەلین کۆلیکۆیە. دیارە گیۆژ یا گوێز، بلج، گفیشک، گیۆژە زەرە، گیۆژی زەرد، گیۆژە سورە؛ گوێزی سور، ھەییە و بە فارسی زالزالە کی پیتی دەوتری و لە کوردیدا بەم (ناوانەش ناودارن گیۆژ، گھوژ، گھیشک، گوۆشک، گوۆھیژ، گفیر، ریلی، ناودەبردین، جاچون لە و ناوچە میوہی وەحشی کۆلیکۆیە: گیۆژ فراوانە. ئەو، ناوچە، بە و ناوہ ناوی دەرکردوہ. ناوچە ی کۆکیلۆیە کراوہ تە بەشی لە شاری بیھبەھان. کوردیان یە کیکە لە ۴ بەشی شارستانی جەھروم و ھەروا کوردیان ناوہ بوگوندی لە دێھستانی شاری نەو بالای ولاتی باخەرز - ی سەربە تەبیاتی مەشھەد - ی خوراسان و ۶۶ کیلومتری باکوری خوراوای تەبیات دایە و ۱۱۲۱ کەسی لی دەژی و فرە بەر و بوی ھەییە (فەرھەنگی موئین بەرگی ۶ چاپی ۵ سالی ۱۳۶۲ ھەتاوی تاران، ئەمیر کەبیر.

نیشانه کان

ج: جہ لڈ - جم: جی جیا جیا - چ: چاپ - د: مردوہ - س: سال - ش: ژمارہ - قیس: قیاس
بکہ - کم: کیلو میٹر - کم ۲: کیلو میتری چوار گوشہ - کم ۳: کیلو میتری موکہ عہب - کم ۲:
میتری چوار گوشہ - م ۳ میتری موکہ عہب - حکم: حوکومت - ھ م: ھہر ٿہو مادہ،
ھہر ٿہو سہرچاوه - ھ م م: ھہر ٿہو مادانہ و سہر چاوانہ - ھہر ٿہو: نوسہ مرری پیشو - سا:
سادہ - بو پشودان و جیا کردنہ وہ: وچان یا پشودانی تہواو - نیشای رافہ - « » نیشانہی
نہ قل -؟ نیشانہی پرسیار - خہ تی - رہش نیشانہی جیا کردنہ وہی عیبارہت - ...
نیشانہ واژہی قرتاؤ -؛ نیشانہی پشودانی فرہ کہم - ژمارہ بی کہ دواہی ناوی نوسہر یا کتیب
دی و ک ۱۲ یا ۲۰ یا پھرہی ۱۲ یا ۲۰ -

ھہر کاتی سہرچاوه کہ، لاتین بی ژمارہی ھہر گ بہ لاتینہ (پھرہی 36 یا ریو 11/127)
دہ نوسری - ٿم (ہ) نیشانہ لہ ۱۳۵ / نیشانہی دہرہ جہیہ و ٿم (-) لہ ۵۱۳ / ۲۱۳ دا
نیشانہی پرینہ.

دونیر donery زاناو بیروردی ئورویایی دهلی آگرینگترین هوکه ئورویا به نیوی کیانی موته جانیس و شویتدانه، که به خویدا هات و ده رکه وت و سه رکه وت به مجوره بوون: ۱- هه بونی زمانی لاتین ۲- نه ده بیاتی کۆن ۳- روناک بیران یا ئیتیلجنسیا، که له سه دهی سێژدهی زاینی یه وه، له زانکوکانی هاوویته دهسیان کرد، به ده رس و وانه گوتنه وه. منیش دیتم زمان و شیعری عه لی عه ریری و حه کیم نه حمه دخانی، مه لای جزیری و بیسارانی و حه کیم مه وله وی کورد و حاجی قادر و... زاناو نوسه رو ماموستای ده رس بیژی زانینگه و زا کۆمان هه یه، قورئانم هینابه سه ر زمانی شیرینی روژباوی کوردی، تازمانی کوردی بیته، زمانی قورئان و له نیو خه لکدا قیداسه ت په یدا پکا و که سه نه ویژی زمانی کوردی قه ده غه بکا و نه وانه ی هوگری قورئانن له ریگای قورئان خویندنه وه، باشتر هوگری زمانی شیرینی کوردی ببن و له و ریگا یه وه، زیاتر په ره به زمانی کوردی بدری.

دوای پرس و راله گه ل دوستان وه ختی چاوپیکه وتنم له گه ل ئاغای په هلبود، زاراوی حه مه ره زا شاو وه زیری فه ره نگی نه و سه رده م، وه رگرت و قوئانه کوردی یه که ی خو م و کتیی که دوکتور سه عیدخانی کوردستانی ئینجیلی وه رگیرا بو وه سه ر زوانی کوردی که له سالی ۱۳۰۹ هه تاوی کلێسه ئ له شه قامی قه واموسه لته نه له تاران به ناوی مزگانی نه زانی به کوردی بو ی چاپ کردبو و پیشه کیه کی وردی پرواتای به فارسی بو نوسیوو بر دم و چومه لای په هلبود، له پیشدا ئینجیله کوردی یه که م داده سی و پیم وت:

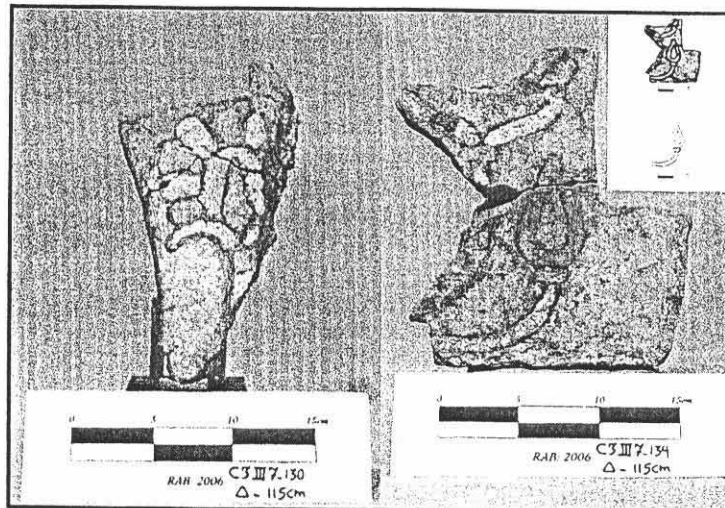
ئه مه کلێسه له چاپی داوه، دیاره خه لکی کورد، که ئه مه بخویتیته وه، هو گری بو دینی حه زره تی عیسا په یدا ده کا، منیش قوئانم هینا وه ته سه ر زمانی کوردی تا خه لکی باشتر له قورئان حالی ببن و له سه ر دینی خو یان زیاتر سوربن، په هلبود، فره به پله چاویکی به سه ر، پیشه کیه که یدا، گیزا وه ماشای کوردی یه که یشی کردو دانیئاو قورئانه کوردی یه که ی لیوه رگرتم و ته ماشای کرد له پاشان، له سه ر میزی به رده می خو ی دایناو منیش و تم بو یی هاتوم لوتف بکه ی بو م له چاپ بده ن، له وه لآمدا وتی: ئیمه ناتوانین قورئان به کوردی له چاپ بده ین، چونکا کوردی گویشه (: بن زاره) نه گه ر قورئان به کوردی له چاپ بدری و بلاو بیته وه، کوردی پر هیژ و قه وی ده بی و نه وه یش زه ره ر و

زيان به زمانى فارسى ده گه پىنى و هه رچى شىرو رىویم بو هیتایه وه كه لکى نه بو و به دل ساردى له لای هه ستام و لیمدار ویشتم.

شوکر بوخوا به پى پى په روه ندهى کلاسه ۴۸۱/۴/۸۲ و ژماره ی دادنامه ی ۲۵۶ شو عبه ی ۳ دادگای ته جدید نه زه رى ئوستانى تاران له ۱۳۸۵/۶/۷ هه تاوى به ته ئید نه زه رى کارناسى رسمى وه زاره تى دادگوسته رى (عه لى بیانى فه ر)، ریشه ی کىب و کىب دارى و به ریعایه تى مه وازینى شه رعى و قانونى و ته شریفاتى دادره سى به ئیستینادى مادده ی ۳۵۸ قانونى دادگای به ده وى ستادى مه نته قه ۲ سازمانى ته بلیغاتى ئیسلامى مه حکوم و رای قه تعى دراوه و جى قسه نه ماوه. جى ورد بونه وه یه كه کارناسى (عه لى بیانى فه ر) له راپورتى ۸۱/۱۰/۳ خویدا، به پى نامه ی ژماره ی ۳/۲۳۵۱۳ مورده خه ی ۷۹/۵/۲۰ كه تاريخى ئیمزاکه ی ۷۹/۷/۲۶ یه كه له لایه ن سازمانه وه به تیراژى ۱۰۰۰۰ دانه ئیجازه ی چاپى ئه و قورئانه کوردى یه به بلاوکى ئاداب له چاپخانه ی جیهان له مه شه هه د، ئه ملاولا دراوه، هه روا رای گه یاندوه كه غه یره موجاز له چاپخانه ی پیروز و هه ندی كه س له م لا و له و لا له چاپ دراوه و له جه له سه ی ۸۱/۹/۲۵ له قوم ئه وه یان راگه یاندوه و کارناس رایگه یاندوه ئه و قورئانه به زمانى کوردى ۴ جار له تیراژى ۵۰۰۰ و ۳ جار له تیراژى ۱۰۰۰۰ جه لدا، كه به تیکرا له ۵۰۰۰۰ نوسخه له چاپ دراوه و سازمان مه جهور بووه به پى سه نه دى كه تى ديان به و په نجا هه ژار چاپ کراوه دا بنى و هه روه ها کارناسى ناو براو ئه وه كه واتای ئایه تى ۶ سوره ی مائیده له بابته وضو و ده سنویره وه له چاپى ئه وه ل به پى بیرو پر وای موته رجیم ئاغای دوکتور محمه د صالح ئیبراهیمى (شه پۆل) ئوستادى زانکوى تاران كه ئه هلى ته سه نونه، له چادراره وه له چاپى دوه مدا، واتا كه ی گوڤ دراوه و له گه ل چاپه كه ی ئه وه ل یه ك ناگریتته وه مافى ویراستاران نه بووه كه خویمان به ناو به موحه قیق داناره، ئه وان، نه شه رعه ن نه قانونه ن حه قى ده سکارى واتای ئه و ئایه تیه یان نه بووه و له باتى ئه وو خویمان به شیوه ی بیرو راى خویمان قورئانیه تهرجه مه بکرا دایى نه ك ده س له سه رمایه ی فیکرى موته رجیم بده ن. عه لى بیانى فه رکارناسى رسمى وه زاره تى دادگوسته رى ریشه ی کىب و کىب دارى ۸۱/۱۰/۳ ژماره ی نامه ۸۱/۵۴ موڤ و ئیمزا.

سردشت، کاوشهای محوطه باستانی ربط، نمایی نزدیک از سنگفرشها با دوائر متحدالمركز.

سردشت، کاوشهای محوطه باستانی ربط، تصاویری از نقوش گیاهی.

پیوست

په ره	مه به ست
۱	سه ره تا
۲	نال و کور
۱۷	مادونشینگه و وارگه ی ماد
۱۷	هوژی ماد
۱۸	دهوله تی ماد
۲۳	بیستون
۲۵	شاری بیستون و پیشینه ی میژوی
۳۰	سه رچاوه
۳۲	فهرمانره وایانی دینه وه روشاره زور
۳۵	نوخته گو چیه
۳۷	بیستون و که ونارا ناسی بیستون
۴۷	گه نجینه ی زیویه
۴۸	مه عبده ی میترا له غاری که ره فتو
۵۰	پشتکو
۵۱	پیشینه ی میژوی
۵۲	ماسه به دان
۵۴	جیبال
۵۶	بزاوی خوره مدینان
۵۹	سه رچاوه
۶۲	په ریشانی لور
۶۸	ماموستا مه لا سه عید
۸۰	پاوه
۹۳	گوندی هه جیح مه دینه ی فازبله
۹۴	هه جیح
۹۸	ویشه

۱۰۰	قه‌باله کونه کانی باغی تریی هه ورامان
۱۰۳	قیمه تی
۱۰۶	به زمانی پارتی
۱۰۷	ژاله ناموزگار
۱۱۱ و ۱۰۹	به‌ریژ دوکتور جه‌مال ره‌شید
۱۱۴	زمانی قه‌باله‌ی ۳
۱۱۵	ته‌رجه‌مه به کوردی
۱۲۰ و ۱۱۹	ته‌واوی نوسراوه که‌ی به‌ریژ دوکتور محهمه‌د نه‌مین هه‌ورامانی
۱۲۹	واتا که‌ی به شیوه‌ی گشتی
۱۳۳	ده‌مه‌ته‌قی
۱۳۴	بیرورا
۱۳۷	که‌ره‌سته‌ی زمانی نارامی
۱۴۱	مشرابادی
۱۴۳	له‌روی کو‌مه‌لایه‌تی یه‌وه
۱۴۴	له‌روی رامیاریه‌وه
۱۴۶	قه‌واله کوئی باغی هه‌ورامان له...
۱۴۹	که‌له‌هور
۱۶۴	گردی گوندی که‌و نارای حه‌سه‌نلو
۱۷۳	جامی ته‌لا
۱۸۵	دو‌زینه‌وه‌ی قه‌بری گیلگمیش
۱۸۷	عه‌بدو‌للا گوران
۲۱۳	لیکولینه‌وه یه‌ک له‌سه‌ر شیعی‌ی گوران بو‌ده‌رویش عه‌بدو‌للا
۲۱۸	چه‌ند نوکته‌ی جوانی مروفانی کوردی
۲۲۵	بلیمه‌ته کانی کورده‌واری
۲۳۰	سه‌لماس (زاروه‌ند) ئاوینه‌ی میژو
۲۳۴	نوگه‌نجی نادیار
۲۳۷	ئاتروپاتان
۲۴۴	ژن له‌هه‌وراماندا
۲۵۰	جلک

۲۵۴ میژوی جلکی ژن
۲۵۷ ویتھ
۲۵۸ ویتھ
۲۵۹ نوکتھی ورد و جوان
۲۶۰ ئافهرین
۲۶۲ یه ک واقعیعت
۲۶۸ کورد له روژ هه لاتی نافیندا
۲۷۰ که ریمخانی زه ند
۲۷۶ وتوویریک
۲۹۵ ورمی
۳۰۸ وردبونه وه یه ک
۳۱۲ واژه ی کوردی
۳۱۷ بیرورای ته فسیرنوسان
۳۲۸ حه کیم ئه حمه دخانی
۳۵۰ عه للامه، ماموستا مه لاحسین مه جدی
۳۵۴ بیرورا
۳۶۴ کیانیان